Bludy a lži v dějinách

ROZHLEDY

po dějinách církevních a světských

na obranu pravdy.

Složil

ALOIS HLAVINKA.

Urození, jak dlouho ještě bude tupena má sláva?
Žalm 4, 3

Však říkám-li nemilé věci,
je mi to lito, leč pravda je vše, co jsem řekl
Sofokles, Trachmanky.

Druhé, upravené vydání

BRNĚ 1908
Tiskem a nákladem papežské knihtiskárny rajhradských benediktinů
(S církevním povolením)

Proslov

„Historie je svědkyně časů, světlo pravdy, paměť života, učitelka života, hlasatelka minulosti." C i c e r o (De orat. II. 9)

„Dějiny českého národa jsou v mnohém ohledu p o u č n ě j š í a zajímavější nežli dějiny mnoha jiných národů," píše **Fr. P a l a c k ý .**

Historie prý je učitelkou života. Alespoň by měla být. Každému jedinci a celým národům by měla ze zkušenosti vyrůstat praktická moudrost. Památka slavných činů a velkých mužů by se měla v národě dědit: slavné činy ušlechtilé nadšenosti by byly podnětem činů nových, velké osobnosti solí země za života i po smrti; jejich památka a příklad by žil v národě jako stálá p o b í d k a a zaviněné strasti a nehody by působily jako živá v ý s t r a h a do budoucna.

Aby však dějiny byly skutečnou učitelkou života, musí být světlem pravdy. Úkolem dějin má být: zaprvé, aby n e v y k l á d a l y nic n e p r a v d i v é h o ; zadruhé, aby nic p r a v d i v é h o n e z a t a j o v a l y.

Ale tak to v dějinách vždy nebývalo a dodnes není!

Na světě není jiná historická instituce, tak těsně spojená a bytostně srostlá s dějinami lidstva za dva tisíce let, jako c í r k e v k a t o l i c k á. Katolická církev je postavena na d o b r é v ů l i a její členové přijímají vážné mravní povinnosti. Z tohoto důvodu církev nikdy nebyla bez zlomyslných nepřátel, kteří svoji z l o u v ů l i zastírali r o z u m o v ý m i důvody.

Útok proti církvi byl v Čechách započat jmenovitě H u s e m , v Německu L u t h e r e m . Oba, ale hlavně Luther, aby zakryli osobní charakter svého díla, začali posměšně napadat církev i její hlavu, napadat a zatemňovat dějiny církve. Když český bratr A u g u s t a řekl Lutherovi, že ti, kteří se v Čechách a na Moravě nazývají evangelíci, vedou nevázaný život a že on takové nauce, která nevede ke ctnosti, nepředpovídá dobrý konec, tu se L u t h e r omlouval a odpověděl, že až doposud nebylo možné jednat jinak a papežství rozbořit nežli tak, že v š e b e z o h l e d n ě n i č i l , co prý mělo jakýkoliv ráz lidského původu.

Za Lutherovými proklamacemi se vydala celá jeho strana. Věděli, že jinak nezískají právo na existenci nežli dokazováním, že prý se církev změnila a zhoršila a že oni církev „opravili“ a její evangelium „očistili". Geniální Görres, veliký Němec a věrný přítel pravdy, píše: „Němci měli o d e d á v n a velkou obratnost a zručnost v průmyslovém oboru výroby lží. Bylo třeba nasadit jen několik lživých slov, aby se pod dovednýma rukama ihned rozmnožily jako mšice. A než se setmělo, viděly kolem sebe mladý podrost až do dvanáctého pokolení. Tyto lži se

líhly všemi způsoby slovních i písemných projevů a ve všech časových obdobích, a sotva se vylíhly, rozlézaly se po německých krajích jako hejna housenek.“

Na rozdíl od katolíků se protestanti vždycky bedlivěji zaměřovali na to, aby si hlučnou sebechválou a potupou druhého získali veřejné mínění. Protestantismus si uměl dodat nátěr „svobodného rozumového zkoumání" a do této sítě zachytil značnou část vědeckého světa - a částečně i č e s k o u h i s t o r i c k o u v ě d u . Mnohý český historik se domnívá, že by ani nebylo vědecké, kdyby nepsal v proticírkevním duchu, kdyby takřka netáhl za provaz usoukaný protestantskou vědou tzv. „svobodného rozumového zkoumání".

F r. P a l a c k ý měl nepochybně vysoké mínění o důstojnosti a důležitosti historie, uznával, že „náš národ chová k dějinám téměř ideální lásku a že ani v době své nejhlubší skleslosti nepřestával žíznit a prahnout po svých dějinách a vracel se k nim jako ke svatému záchrannému lanu při hrozícím utonutí" - nicméně také on v jistém smyslu hledá „vrchol českých dějin" v dobách h u s i t s k ý c h .

Jsou-li dějiny u č i t e l k o u života, má pak český národ znova tíhnout k t o m u t o „vrcholu dějin ?" Copak se ničemu neučíme z husitských dějin ? Tenkrát se ovšem rozléhal z Čech válečný řev po celé Evropě. Ale co vlastně znamenal ten řev ? Nedopadaly to hroudy na rakev s e b e v r a ž e d n é h o národa ? Nevalily se to těžké balvany pohrom za národem, který se z vrcholu vzdělanosti a blahobytu z dob Karlových střemhlav řítil do propasti, až dopadl na dno bitvou na Bílé hoře? -„Doupésen de pesón!" - Kdo má na paměti Domažlice nebo Německý Brod aj., ať myslí také na Lipany a Bílou horu, vždyť jsou to články j e d n o h o ř e t ě z c e ! K takovému „vrcholu českých dějin“ má český národ znova tíhnout? Kdo mu zaručí, že se pak dopadne na dno alespoň tak, jako na Bílé hoře ? Cožpak se ničemu neučíme z husitských dějin až po Bílou horu ?

(A dopadlo, r. 1948 – počátek doby největšího temna našeho národa.

Či se má právě na nás plně potvrdit Hegelův paradox, že „historie ničemu neučí, leda tomu, že se z ní lidé nic neučí ?"

V 15. století se Češi vytrhli z několikasetleté germanizace a toto šťastné hnutí se nešťastnou náhodou setkalo s proticírkevním proudem. Mělo by se tu dobře rozeznávat, že s o u č a s n o s t n e n í p ř í č i n - n o s t , podle staré pravdy: post hoc non est propter hoc, tj. „ p o t o m “ (zde zároveň) není „ p r o t o “. Když Češi brojili proti Římu a p r á

v ě t e h d y posloužili své národnosti, neznamená přece, že p r á v ě p r o t o své národnosti posloužili. Také Polsko se v 15. stol. osvobodilo od německého přívalu (Žižka pomáhal proti německým rytířům u Tannenberku), ale proto se neodtrhlo od církve. Nynější Češi vzhledem k národnostní prospěšnosti doby, kdy se potýkali s Římem, vyvodili s nešťastnou lehkovážností, že jim bude tím lépe, čím více budou brojit proti církvi. Tento bludný úsudek byl zpopularizován, ale je pod úroveň vzdělaného národa; přivádí ho do rozporů se sebou samým a otravuje jeho svébytnost. Nebezpečí tohoto omylu lze nejlépe rozpoznat z toho, že český národ eo ipso, co se odvrací od církve, zabředává do německého protestantismu; k tomu slouží české bratrství jako bližší a lákavější stanice. Dnes by Německo nepořádalo křižácké výpravy na husity; dnes by rádo slyšelo, že „los von Rom, pryč od Říma" se ozývá v Berlíně i v Praze." (Srov. „Czas", Krakov 1903) Čeští pastoři jezdí po Německu, po Švýcarech, přednášejí „o českém hnutí"; pruské marky se hrnou do Čech; dříve se tím chlubili, nyní, ačkoli se pracuje plnou parou, zhasli světla, dávají si pozor na řeč a na tisk, aby lidé neotevřeli oči.

České aktivity vedené v proticírkevním duchu podle německého vzoru nenacházejí v národě mnoho ohlasu. Podejte národu dějiny duchem i pravdou dějin Janssenových, a budou mít u nás podobný ohlas; i my pak uvítáme takové dílo, jako pozdravil francouzský učenec dílo Janssenovo: Voilá la régénération de l histoire! – Hle, obroda dějin!

Jiné odvětví historie, jehož autorům vůbec nezáleží na pravdě, jen když mohou potupit církev, např. věrolomným zatajováním faktů nebo násilným překrucováním historických faktů a skutečnosti, je historická publicistika brožurová, novinářská a historická literatura r o m á n o v á nebo d r a m a t i c k á (včetně filmu a televize - pozn. red.)

Nic na světě není snadnější než lidem, kteří nechtějí znát pravdu, pravdu zabarvit a zakrýt, a kdyby se přece jen navenek osmělila, zakřiknout ji úštěpkem a ukřičet hněvem. Proto zpravidla není moc účinné přetrhat osnovu lží a lháři strhnout pokryteckou masku. Lhát o církvi již odedávna není pro mnohé lidi hanba, ale hrdinství a učenost; a dělá-li to někdo profesně na úkol nebo na v ý d ě l e k , může si již předem být jistý značným výtěžkem. Starý Görres píše o jistém druhu lidí: „Protivníci katolické církve bývají často vývrhel, vývrhel různých vyznání, škol a stran." - „Celá bytost těchto lidí se zakládá na lži; ze lži vycházejí, ke lži se vracejí, ze lži žijí a tyjí, lež je jejich myšlení, snažení i řeč a všechna jejich práce je lež!" Dezinfekce hozená do kalu z továren na lež aspoň na chvíli a jen v blízkém okolí pročistí vzduch, ale za chvíli je to stejné jako předtím.

Šlechetný a učený muž, biskup Ketteler, říká, kdykoliv prý čte nebo slyší o církvi takové těžké lži, které zlomyslnost a zášť metá mezi lidi, že mu vždy je, jako by měl jít na veřejné tržiště nebo náměstí a protestovat jménem moudrosti a pravdy.

Z podobného přesvědčení a snahy vznikla tato kniha. Již dávno jsme pociťovali a uznávali potřebu takovéto praktické a vědecky podložené příruční knihy. Víme ze zkušenosti, jak často se z a u j a t o s t proti církvi ozývá z úst lidí, kteří se jinak právem řadí mezi inteligenci.

Kdo uvidí např. Kaulbachův obraz „Velinkvizitor Petr Arbues", nutně si pomyslí: buď je to namalovaná lež, nebo církev není to, co říká, že je. Zde bylo dobré pro tazatele, pokud se seznámil např. s Görresovým vysvětlením, kde mluví o „celém stádě zmetků, které se vylíhly před 300 lety a byly namířeny proti katolíkům. Ale hned v prvním střetu padly na poli své slávy. Jejich autoři však neklesli na mysli. Stáhli mrchy z kůže a a dovedně je vycpali na nové spratky, takže se zase podobaly živým a jako žirafy hrdě vypínaly hlavu. Této akci vévodila obratně upravená „papežka Jana", která se opravdu dobře hodila za velitelku takového vojska, neboť neměla ani tělo ani ducha, ba ani kůži. „Inkvizici" byl svěřen úřad generálního štábu, v jehož čele stál „spoutaný a zmučený Galilei". V takové úpravě se pořád a pořád znova posílá toto vojsko proti papeži a církvi. Katolíci na tuto zvěř a sběř dlouho stříleli. Když ale žádná z bestií nepadala, dovtípili se, j a k s e v ě c i mají . . . i začali šetřit prach a hleděli si důležitější a naléhavější práce," než v aréně zasedne j i n é obecenstvo.

Jsme přesvědčeni, že tato doba nadešla. Všechny nové výzkumy dějin mohou být církvi jen prospěšné. Pravda některých historických událostí začala opět vystupovat jako olej nad vodu. Několik takových historických statí, které nepřátelé nejvíc a nejefektněji užívali v boji proti církvi, podáváme v tomto díle.

I když jsme již dlouho uvažovali o tom, že je nutné vydat knihu, která by čtenáře poněkud vytrhla z běžných b l u d ů a l ž í valících se z „historických" dramat, z „historických" románů, z brožur, básní, novin atd., přece byl tento záměr realizovaný až pod dojmem toho, že se německé dílo „Geschichtslügen" setkalo s tak nadšeným ohlasem a že se postupem času dočkalo několika vydání a překladů do mnoha jazyků, např. do angličtiny, francouzštiny, holandštiny, polštiny, maďarštiny aj. My jsme z tohoto zdroje, mimochodem vědecky a bystře pojatém, na mnoha místech čerpali, což vděčně připomínáme, přesto však jsme zachovali p r i n c i p s a m o s t a t n o s t i jak obsahově, tak i v postupu práce. Bylo by zbytečné zde uvádět, které údaje se nás týkají a

které nikoliv, k čemu jsme našli hodně pramenů v č e s k é literatuře. Kromě toho nám byly zpřístupněny také mnohé výchozí prameny, kterých bylo použito do „Geschichtslügen". Jen některé popisy událostí, které spadají do všeobecných nebo německých dějin, které však proticírkevní zášť použila pro své cíle také v Čechách, jsme zapracovali do stručné stati; u některých jiných je podobný námět, ale obsah i zpracování je naše. Další jsme zase čerpali z odborného časopisu a zde čtenáři zpřístupnili.

Doufáme, že nám to nebude vytýkáno. Vždyť my katolíci jsme snášenlivější a solidárnější i na literárním poli: z nás si každý nebere na svou myšlenku a myšlenečku zákonitou ohradu. „Hvězdy se bez závisti třpytí na blankytu, jejich paprsky se navzájem pronikají; světlo každé z nich je rozeznatelné i přesto, že se nehádají a nepřou, která ho dává více ," pronesl o katolické písemnosti proslulý G ö r r e s.

Příčinou prostudování a zapracování cizích, především německých materiálů do některých statí je to, že historické bludy a lži vznikly převážně na německé půdě, kde se jim ovšem také dostalo té nejříznější odvety. Když čeští liberálové tak rádi přesazují německý plevel do české půdy, nezbývalo než zjistit, čím a jak ho tam podtínají a hubí.

Z těchto úmyslů a snah vznikla naše kniha. Kéž by se jí dostalo laskavé kritiky a zájmu, aby znova pomáhala pročistit i náš z a r o s t l ý chodníček historické p r a v d y !

Eí mén xalos – eipon, hos ebulomén
ei d' evdesteros – os edunamév.
Je-li to pěkně řečeno - tak jsem to chtěl
jestliže chatrně - tak jsem to mohl

Na den sv. Václava, ochránce České země, 1887.

Alois Hlavinka.

Ke II. vydání.

První vydání této knihy v dost velkém počtu výtisků (2500) bylo poměrně brzy (asi do 7 let) rozebráno a jak vysvítá z četných posudků a soukromých dopisů, vykonalo za tu dobu poctivý kus práce.

Po dvaceti letech vychází kniha podruhé, samozřejmě změněná, přizpůsobená své době:

v ě d a p o k r o č i l a a bylo třeba přihlédnout k jejím novým výzkumům, ačkoliv zase nemohu říci, že bych - na venkovském vyhnálově a jinak zaměstnaný - si všímal všech novinek, snad ani ne tak

důležitých; opravných poznámek a doplňků také přišlo velmi málo;

cesty bludů a lží proti církvi jsou již tak zpracované, že téměř nelze nic nového vynalézt; zbývá tedy jen ustupovat. Nicméně každá doba mívá své módní bludy, nanovo směle nebo licoměrně, ale vždy pohoršlivě sestavené; církev jim čelí - kolik zápasů, tolik vítězství: víra je neotřesená, kázeň nezviklaná; takto trvalé a neměnné zřízení je pak ovšem věčně mladé;

nejeden historický blud padl a jeho oprava se stala tak všeobecně známá, že není třeba hájit pozice, které již nepřítel opustil; protestantský profesor Tschackert, břitký autor „Polemiky", dále vydal „Ireniku", kde lituje, že i z protestantské strany již několikrát padlo slovo, které raději padnout nemělo. **N**a vormském sjezdu protestantský farář Hackenberg dokonce přiznal: „Nezapíráme, že my jsme také mnohdy bojovali nečistými zbraněmi, často jsme v hněvu jednali tam, kde jsme měli být mírní." K tomu podotýká „Wartburg" č. 42. r. 1907: „Jak velká je zde vina protestantů, když i takový spolkový štváč volá Pater peccavi." - Stejný list, jízlivě sočící na vše katolické, v tom vidí kajícnost, jaká se prý nikdy neozve z katolické strany, a bojí se, že „římský" (!) tisk využije toto slovo ve svůj prospěch. Ať se nebojí a nevytýká; katolíci jsou jen v obraně, a pouze si přejí, aby ta kajícnost trvala a rostla ;

někteří z polemizujících oponentů v prvním vydání si buď postupem času a věku opravili historický názor, dokonce se z některého pomlouvačného nepřítele stal věrný přítel pravdy; jiní mezitím vyšli z časové důležitosti, pozbyli platné jméno a vypadli z této knihy; v současné době, kdy už neexistuje univerzální vědění, může i velký učenec svého oboru, míchá-li se do jiného oboru, třeba dějin, mít jako argument pouze kus železného čela; nebo je to přinejmenším důkaz, že při tak nepatrné trošce vědomostí se nemůže nikdo, jinak třeba erudovaný vědec, pokládat za kompetentního;

celkově je toto vydání méně polemičtější; koho nepřesvědčí prostá a klidná pravda, tím méně ho dojme zanícená horlivost, za níž rád hledá tendenci; pravda by vlastně měla být sama sebou všude platná, ale zná-li ji a uznává každý? Vezměme si paralelu s právem: chuděro právo, kdyby nebylo chráněno; jsou pak i takoví, kteří se zavírají před každou náboženskou pravdou, poněvadž ukládá povinnosti, a tento svůj mravní nedostatek zastírají rozumovými argumenty.

Těžko se ovšem oprávněně nebránit nepřátelským útokům, tak jízlivým a vytrvalým, stokrát vyvráceným a nechutně kolem dokola opakovaným ze strany lidí, kteří si nejsou jisti, zda hájí dobrou věc, nebo

se dokonce bojí převažujícího odpůrce; a z katolické strany, jak už bývá, je-li něco v tichém a bezpečném majetku pravdy, rádo se bývá lhostejným a nedbale dobromyslným.

Nepřátelé z a s t í r a j í své útoky, že prý nebrojí proti katolické církvi, ale prý jen proti klerikální rozpínavosti a ultramontanistické panovačnosti: je to chytrý úskok uspat katolíky a nalákat si tajné i zjevné spojence. Cožpak svátost oltářní, zpověď, mariánská úcta, papežství a mnohé jiné nebývají vydány nejhrubším útokům? Pannu Marii nám nazývají „bohyní měsíce", „královnou noci" i jinak hůře. To již není klerikalismus, to jsou v katolické církvi nezadatelné věci. A na ty se útočí, a tak útočí!

„Bude dobře si připomenout, že právě protestanti měli po celou druhou polovinu devatenáctého století výhradní monopol na historii. A bylo by trošku naivní věnovat naprostou důvěru bez zkoušky těm, kdo prohlašují, že je třeba navrátit (znova vytvořit) pravý stav věcí, totiž ne ten, který je, ale ten, který by měl být." (Chabrier-Rieder. „Studium" 1907)

V Cechách to vše má ještě svou zvláštní stránku. Je zajisté velmi na povážený, když malý národ, jehož společenské třídy jsou proti sobě štvány socialistickým hnutím, ještě i po této stránce plýtvá silami na marné boje.

Církev je strážkyně křesťanského mravu, který je tisíciletým z á k l a d e m našeho n á r o d n í h o bytí. V otázkách náboženských i v otázkách veřejného života musí být etický základ; kde ho má český národ hledat - snad ve svobodomyslnosti? Co však to je? Kdo ji přesně vyměřil? Negace a kritika nestačí jako etický základ. Proč tedy zamítat zásady církve, které se již po tolik věků osvědčily? Staré zásady církve, utvrzené v nejrůznějších dobách a okolnostech, vrchovatě vystačí všem, i moderním záhadám; ty jediné mají sílu vždy znova hmotu oživovat. S tím faktem nutno počítat, a žádný příslušník národa ho nemůže minout nevšímavě, ba naopak je povinen, jak nejvíce může, dokonaleji p o z n a t i p o t ř e b n o u k tomu p r a v d u . Mnohý, kdo se již dost nabloudil za blýskavými hesly a sytil se mlátem, se vrací domů se zdravým hladem po pravdě života, která neosvěcuje pouze rozum, ale hřeje i v srdci.

Proto bylo v popředí snah některé pojmy a obecné pravdy o církvi, jak jsou za naší doby en vogue, zde objasnit; má-li kdo povšechný pojem správný, je takřka imunní proti nákaze jakéhokoliv bacilu bludu a lži v každé době a situaci.

Tato knížka nemá přímý záměr vést k obrácení: na to je příliš slabá,

jako vůbec věda sama o sobě, poněvadž působí jen na rozum, a člověk není pouhý rozum; má jen objasňovat názory, ozřejmovat pravdu. „Já jsem sázel, Apollo zaléval; ale Bůh dal vzrůst." (1Kor. 3, 6) Bůh obrací, „dá ducha dobrého těm, kteří ho prosí." (Luk. 2I, 13)

15/10. 1907.

A. H.

1. Církev neznaná a - nenáviděná.

„Prosím vás bratří, přijměte toto slovo napomenutí;
píšu vám jen krátce. (Epištola sv. Pavla k Žid.13, 22)

Církev je ze světského hlediska historický fakt: je tu - žije, činně žije, pořádá lidskou společnost, tvoří ctnosti, má ideály a provádí je. Podle jejího návodu jde člověk i národ k jasným výšinám osvěty a mravnosti, k nejmožnější lidské dokonalosti. To vše činí církev již od svého počátku, po všecky časy, po celém světě.

Církev je v dějinách zjev tak velebný a velkolepý, že nemá sobě rovného; celý svět se rozestupuje na dvě strany: s Římem, s papežem jakožto hlavou církve, a proti Římu; na dvě protichůdnosti: klíče království nebeského, a brány pekelné.

Nepřátelé mají ještě zkalený zrak, aby poznali velebnost církve.

„Dějiny nemají dostatek hrdinských titulů, aby se mohly napsat na pyramidu (papežství) a třeba jen přibližně vyznačit světobsáhlou činnost, velké tvůrčí skutky a nehynoucí slávu papežů. Až někdy v budoucím století přestanou náruživé boje s hierarchií . . . pak se teprve jejich odkazu věnuje náležitý podiv lidstva, a jejich dlouhá řada učiní na nebi kulturních dějin soustavu, jejíž lesk přezáří všecky ostatní řady knížat a vládců časů," píše protestantský historik G r e g o r o v i u s (Gesch. d. Stadt Rom, VIII. sv.)

Tak velebný historický zjev, který zahrnuje svět, a tak důležitý, že proniká jednotlivce a zaujímá celého člověka se všemi jeho mohutnostmi má právo být poznáván, je hoden studia. Církev má a hlásá pravdu *živou*, která se nepřijímá pouze chladným rozumem, ale chce obsáhnout celého člověka, chce být i srdcem milována, chce být žita. A kdo podle ní žije, má sám v sobě tiché hřejivé svědectví její pravdivosti. Podle slov apoštolových: „Kdo věří v Syna Božího, má to svědectví v sobě". (1Jan 5, 10) „Kdo se bojíte Hospodina, důvěřujte mu a vaše odměna se neztratí." (Sír 2, 8)

Poznání církve zevně i zevnitř, i když v celku i v základech tak prosté a průhledné, je ve svém plném obsahu a rozsahu značně rozvětvené a složité. Kristova pravda, ať uznávaná nebo ne, je a zůstane pravdou světovou a životní, a znát ji znamená ji znát v jejím světle, v její hloubce, v jejím duchu. „Římská církev je nejobsáhlejší a nejmohutnější, nejsložitější a přece nejvíce jednotný útvar, jaký církev, pokud ji známe, vytvořila. Všechny síly lidského ducha i duše a všechny živelné síly, které má lidstvo, pomáhaly při té stavbě." (A d. H a r n a c k „Das Wesen des Christentums")

Kdo poznal církev i jen z její vnější stránky, z historické působnosti, nemůže jí upřít uznání a úctu, jak svědčí tisíceré výroky znalých protestantů; a kdo se v církvi zrodil a má účast na jejím niterném životě, musí, čím více ji poznává, tím více ji milovati. Znát církev znamená ji současně i milovat.

Jak může někdo milovat, co nezná? Proto je touhou církve, aby byla poznávaná, a posvátná povinnost člověka, aby ji poznával. Z tohoto zorného úhlu je to s církví jako s prací: zdálky a zpočátku jakoby budila nechuť, ale když ji člověk poznal a vžil se do ní, stává se mu zdrojem sladké útěchy. „Okuste a uzříte, že Hospodin je dobrý". (Žalm 34, 9) O práci, mnohému tak odporné, napsal F r. B a r t o š, sklíčený chorobou, dvě léta před smrtí: „Práce mne těší, nemám nad ni větší rozkoš"; a po roce (6. pros. 1904): „Jak pěkně se to žije, když může člověk pracovat."

Kdo s církví nesouhlasí, kdo si troufá nedbat na ni nebo se jí protivit, má povinnost dokázat, že duchem prolétá širší obzory než ona, že svými myšlenkami zplodil více dobra než ona, že jeho ctnosti jsou větší, jeho mravy čistší nežli její a že oni všichni, i kdyby shrnuti v jedno, sotva dají pospolu jediný den či jednu ideu, ale váží nad všechnu dobu, prostor a dokonalost církve.

Pokud tak tento jedinec neučiní, má logickou povinnost důvěřovat církvi jako dítě matce, uznávat její poslání, nebo aspoň má čestnou povinnost mlčet. - Ale nemlčí se; buďto z neznalosti, nebo ze zloby.

Tak by tedy vlastně mělo být zbytečné hájit církev; jednak, že by lidé neměli pomlouvat a tupit to, co neznají, jednak že církev, i když se jí křivdí, právem může k tomu mlčet, nedbat na všechny útoky, neomlouvat se a neočisťovat z pomluv a urážek, poněvadž je nad ně povýšena.

Podniká-li se přece něco na obranu církve, nečiní se to ze starosti o

církev, nýbrž jen o ty nevědomé a z pravé cesty svedené, kteří z lidské nepříležitosti a křehkosti nemohli dost pravdy

poznat. Nevědomost je nepřítelkyně církve, zvláště když se k ní přidá zlá vůle! „Tito však se rouhají tomu, co neznají". (Jud. 10)

Osudná n e z n a l o s t ! Židé i pohané pronásledovali Ježíše Krista z nevědomosti: „Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí." Pak bylo pronásledováno jeho dílo, církev, podle slov Páně: „…přichází hodina, že ten, kdo vás zabije, bude se domnívat, že tím uctívá Boha. To s vámi budou činit, protože nepoznali Otce ani mne." (Jan 16, 2) - „Jen jednoho je třeba" (víru svou právě znát.) Luk. 10, 42

U křesťanů, kteří vidí dílo spasení v jeho božsky velkolepé souvislosti a celosti, je tato nevědomost mnohem hříšnější. - Náboženství, poměr, který váže člověka k Bohu, religio, vyžaduje jemné pěstování. Člověk má povinnost poznávat Boha, má na to přirozeně všechny potřebné vlastnosti; Bůh není nikomu ničím povinen, neboť čím si člověk něco zasloužil právem? Bůh ve své lásce dává každému dost své milosti, své pomoci; milost boží u každého zaťuká: na člověku je, „aby poznal čas svého navštívení "; Bůh ctí u člověka svobodnou vůli. Jen když člověk naprosto nechce uslyšet hlas milosti, ochládá poměr, odstupuje dobrý duch - nastává přesmutný stav opuštěnosti, kdy se člověk stává bohaprázdným, bohopustým.

Mnoho lidí, i studovaných, ba právě těch, má velmi nedokonalé, někdy až pošetilé pojmy o katolické víře; jejich námitky, ponejvíce z povrchního racionalismu, nemají žádnou podstatu, poněvadž církev tak neučí a nekáže, jak si oni myslí.

Za křesťanských dob lze rozeznat t r o j í d r u h a s t u p e ň nepřátelství k církvi. Člověk sice přirozeně hledá, miluje pravdu, váží si ctnosti; ale to není jeho celé srdce, on nehledá pravdu s celou a nedílnou duší: libuje si při tom také ve sladké lenivosti, bludech, předsudcích, rozporech. Anima naturaliter christiana, duše přirozeně tíhne ke křesťanství; člověk nevěrec je vlastně zasažen mravním defektem, nedostatkem, jako člověk necita, nelida, nebo i jako člověk bez ruky, bez oka či s jinou vadou; kdo se chlubí bezvěrectvím, že nemá náboženství, podobá se mrzákovi, který vystrkuje pahýl místo zdravé končetiny.

Z duševního pohodlí nebo z přílišné světské zaměstnanosti a roztržitosti pochází nevědomost v náboženských věcech; z ní pochází nevšímavá náboženská v l a ž n o s t; čte se třeba všelijaký škvár i

ledacos nemravného a neznabožského, jenom nic duchovního; a když se vyskytne některá vážnější náboženská otázka, zaujme se k ní pohodlné, povrchní poučení třeba z nepřátel-

ského listu a knihy. L h o s t e j n o s t přechází časem a nepříznivými okolnostmi v tiché pohrdání.

To jsou ještě nezásadní, jen tak povrchní protivníci církve, a jejich hlavním příznakem bývá o d m í t a v á n e c h u ť ke všemu náboženskému.

Když se náboženská nevědomost a chladnost zesílí náruživostmi, plynoucími z naší raněné, porušené přirozenosti, stupňuje se nechuť v zášť, vědomou sice ale zaslepenou jízlivou n e n á v i s t , která nemá k církvi žádný ohled, žádné uznání, tím méně nějakou noblesu.

Církev káže krotit náruživosti; za to ony zvedají hlavy a jedovatě na ni syčí. Smyslnost chce mít popuštěny všecky vazy studu a zdrželivosti; vytýká církvi nepřirozenou přísnost: kdyby chlípnému a ukrutnému králi anglickému církev povolila zapudit pravou manželku, neodpadl by, vždyť nedávno předtím hájil v učeném spise proti Lutherovi učení církve o sedmeru svátostech. Pýše se zase zdá, že církev vyžaduje nehodnou, zotročující poslušnost. Lakomství závistivě pohlíží na majetek „mrtvé ruky". Nevázanost viní církev z despotismu, že prý tlumí každý pohyb ušlechtilé samostatnosti. Uštěpačný se vysmívá církevním obřadům a zlehčuje duchovní osoby. Kdo ví, že nemůže dosáhnout odpuštění hříchu, dokud nesplní potřebné podmínky, spílá na zpověď. Komu je věda modlou, vidí v církvi nepřítelkyni volného zkoumání, to, že víra a věda jsou prý v rozporu.

Mravně porušený, ztracený křesťan by rád nadávkami na církev utišil a ohlušil vlastní svědomí. „Soud pak je v tom, že světlo přišlo na svět, ale lidé si zamilovali více tmu než světlo, protože jejich skutky byly zlé." (Jan 3, 19) „Král L e a r (v Shakespearově tragédii) věří záludným dcerám, které mu lichotí a popouzejí ho proti Kordelii, ačkoliv právě ta otce upřímně miluje a mluví pravdu, až ji otec zavrhne. Pozdě poznává zlatý poklad v Kordeliině srdci a propadá šílenství. Lstivým vše rozdal, ošidily ho a okradly o to nejdražší. M o d e r n í č l o v ě k je rovněž takový král Lear; propůjčuje sluch klamným hlasům, které mu lichotí, totiž těm moderním názorům, které hladí jeho sebecit, žádostivosti slibují svobodu a hoví jeho rozmařilosti. Dá jim vše a je ošizen.

Kordelia, na niž mu spílají, to je posvátný
h l a s n á b o ž e n s t v í , které má s ním nejhlubší slitování, nejlépe ho zná a má na zřeteli jeho pravou spásu - Kordelia, málomluvná. Zamítá ji a pozdě poznává, koho zamítl. Jak se nemá zbláznit člověk, když pozná, že spoléhal na klam, a pozbyl, co měl nejvzácnější, ačkoli mu to bylo nabízeno," píše F ö r s t e r ,

univerzitní profesor v Curychu, který se sám jako nevěrec vrátil ke křesťanství. Jak dojemná je to ozvěna slov Pavlových: „Neboť přijde doba, kdy lidé nesnesou zdravé učení, a podle svých choutek si seženou učitele, kteří by vyhověli jejich přáním.Odvrátí sluch od pravdy a přikloní se k bájím." (2Tim 4, 3-4)

Nakonec se někdy zdá, jako by samo peklo vysílalo své posly a nástroje ke zkáze křesťanského lidu: jaký to příval bludů a lží, pomluv, nadávek a hrozeb v novinách a knihách, na obrazech a ve shromážděních lidu proti církvi sv. a její viditelné hlavě, papeži, proti kněžím a vůbec proti všem, kdo zůstali věrní Bohu a sv. víře.

U Mnichova, na trati Haar-München, přistihli r. 1907 „volného myslitele" Sontheimera, jak vedl k jedoucím dětem do školy ateistické řeči a rozdával jim protináboženské tiskoviny. Muž vědy, dokonce univerzitní profesor, v zaslepené nenávisti k církvi upadá až do jalových sofismů a plytkých nesmyslů, neboť i na vědomě nepoctivém podkladě buduje ,,soustavu"; myslí si, že vědou nahradí a zabije náboženství, a zatím mu ubožákovi jeho celá filozofie nestačí ani na prostý poznatek, jak nápadně podivně každý, dříve ,, kapacita, celebrita", hned malicherní a chatrní, když se postavil proti církvi. S církví je každý veliký, proti ní je okamžitě i velikán maličký, nepatrný, jako jepice jednodeňátko, která by ráda stáhla horu do moře.

Tato poslední, vlastně první, hlavní a původní příčina nespravedlivé nenávisti vůči církvi je vyznačena slovy Páně: ,,Nenávidí-li vás svět, vězte, že mě nenáviděl dříve než vás. Kdybyste náleželi světu, svět by miloval to, co je jeho. Protože však nejste ze světa, ale já jsem vás ze světa vyvolil, proto vás svět nenávidí." (Jan 15, 18-19) Tím je vysvětleno, proč právě katolická církev je ze všech nejvíc, vlastně
j e d i n á n e n á v i d ě n á .

Toto záští je slepé, jízlivé, zatvrzelé, bez klidu a oddechu, bez míry a konce - ďábelské; pochází z a b s o l u t n í z l o b y , která hledá jen zlo, protože je to zlo, která se těší ze zla, které je zlo a hřích jeho životní

živel. S touto zlobou je marná řeč, neboť: „Moudrost nevejde do zlovolné duše…" (Moudr. 1, 4)

„Erst kommt die Lauheit, dann der Zweifel,
dann Widerspruch, dann Hass und Spott;
halbes Wissen führt zum Teufel,
ganzes Wissen führt zu Gott.

(Weber, „Dreizehnlinden")

16 Bludy a lži v dějinách.

Ve v e ř e j n é m ž i v o t ě společnosti bývá tento boj stejně tak zarputilý. U č e n c i , prý z hlediska zdravého myšlení, by rádi uvedli církev a náboženství do posměchu, aby je vyrvali ze srdce rostoucí mládeže a vůbec vzdělaného světa; s t á t n í c i by rádi z Petrovy lodě vytlačili pastýře a církevní představené, aby loď pod jejich kormidelníky uvázla na písku nebo ztroskotala; t a j n é spolky, rozlezlé po celém světě, se snaží podrývat základy Petrovy skály, podněcují a bouří lid k útokům. Každý prostředek zasazující ránu Římu se hodí, každý vynález lidské zloby je vítán; nespočetné jazyky slintají, proudy inkoustu a tiskové černě tečou v těchto snahách a službách.

U většiny z nich je vinna pouhá nevědomost; nebyli by se pouštěli do boje s církví, kdyby znali její život a dějiny a kdyby uvážili marnost a zhoubnost toho boje třeba jen ze slov poitierského biskupa Hilaria, západního Atanáše: „Církev má tu zvláštnost, že při pronásledování kvete, při potlačování vítězí, v opovrhování prospívá a právě tehdy stojí nejpevněji, když se zdá, že padá." Až zpozdáli duní slova Páně: „Kdo padne na ten kámen, roztříští se, a na koho on padne, toho rozdrtí." (Mat 21, 44)

Jsou sice národy a kraje, kterým Bůh zcela odňal křesťanství, když ho nebyli hodni, nebo alespoň dopustil na ně to, že pozbyli pravověrnost, když si jí neuměli vážit: za našich dob nezmohou se již nepřátelé proti církvi na nic více než na kulturní boj, neboť velká část inteligence a převážná většina lidu, zmoudřelého po těchto zkušenostech, by si nenechala pravou víru vzít ani násilím, ani by se nakonec nenechala o ni ošidit jako kdysi, dokud nebylo té zkušenosti. „… neboť kdo se narodil z Boha, přemáhá svět: A to vítězství, které přemohlo svět, je naše víra." (1Jan 5, 4)

V současné době píše o politicko-náboženské krizi ve Francii

„Morning Leader", list poctivě nepřátelský: „Kdo, má-li před sebou rozevřenou knihu dějin, by si troufal s naprostou jistotou tvrdit, že bude p a p e ž přemožen? Minulé století nám přineslo množství faktů, nad kterými se každý prorok zamyslí.

„Pohleďte do Německa! Čtyři věky boje udávily pozitivní i polemický protestantismus přímo v jeho kolébce. A Vatikán dnes pomocí svého všemohoucího centra rozhoduje nad osudem „reichstagu".

„Pohleďte na Itálii! Povstání, které se pozdvihlo v samém středu papežské vlády, sepjalo Vatikán v okovy, kterých se on ještě nezbavil. A přece nyní, kdy trvá čtyřicet let protipapežská a socialistická liberální vláda, musí král vůči Vatikánu omezovat a rušit

mnohá zřízení již veřejně slíbená a vliv papežovy sféry v Římě i po celém světě se šíří a roste.

„A v novém světě, v Americe, v srdci moderních demokratických ideálů, si našlo papežství náhradu za ztráty ve starém dílu světa."

„Řím může trpět a čekat, druzí nemohou. Parlamenty a ministerstva mizí v ohnivé peci lidské netrpělivosti. Řím povstává znovuzrozený ze svého popela, dosáhne svého účelu navzdory svým chybám, ba vítězí i svými porážkami."

V říjnu 1907 vyřizoval papeži vůdce poselstva Dedžasmac-Mešeša, místodržitel v Harraru, jménem něguše abessinského: „Ty jsi vznešený svým jménem a svou důstojností, velký apoštole! Synu a učedníku svatého apoštola Petra, věrně jdeš cestou od něho vyznačenou. Sedíš na svém posvátném a vznešeném křesle v Římě a tvé učení jde po Itálii a všech jiných zemích.

„K tobě, ctěný otče, jemuž je vzdálena všechna lest a všechna svárlivost, mě poslal můj pán, vysoký císař Etiopie. Víme, že jsi základem církve. Ty jsi skála křesťanské víry, neboť podle evangelia pravil náš Pán Ježíš Kristus svatému Petrovi, tvému otci: Ty jsi Petr, a na té skále vzdělám církev svou… Tobě dám klíče království nebeského; cokoli svážeš na zemi...

„V evangeliu sv. Jana se praví Petrovi: „Pas beránky mé, pas ovce mé." A na jiném místě je psáno: „Vše ať se rozhodne ke slovu dvou nebo tří." Je tedy jasné, že ze všech stolců je tvůj nejvznešenější; ze všech důstojností je nejvyšší tvá, poněvadž sedíš na stolci apoštolského přednosty.

„Proto mě můj císař a pán poslal k tobě, abych se poklonil tvému

trůnu a srdcem a rty zlíbal tvé posvěcené ruce. Ačkoli je jeho císařské veličenstvo daleko tělem, přesto prodlévá vedle tebe srdcem i duší. Posílá mě k tobě, abych místo něj a za jeho osobu s tebou promluvil, abych se potěšil tvým pohledem, a také abych viděl Řím a četné podivuhodné věci, zejména hroby slavných a svatých apoštolů Petra, dědice klíčů ke království nebeskému, a Pavla, jehož Ježíš Kristus nazval nádobou vyvolenou.“

„Ctnost a síla těchto apoštolů a přislíbení tvého přispění nechť provází vždy mého pána, císaře Menelika a mne!"

Sv. otec odpověděl: „Opravdu jsem potěšen úctou a vážností, kterou projevujete Petrovu stolci jménem svým a jménem krále králů, císaře etiopského… Já, velmi nehodný nástupce sv. Petra, se těším, že se mi dostalo možnosti projevit vašemu císaři svůj podiv a vážnost. Jako otec všech národů země vztahuji

ruce ke všem a mluvím ke všem, abych je přivedl ke světlu pravdy. Se zvláštní náklonností to činím k velkému etiopskému císaři, neboť vím, v jaké úctě má katolickou církev, jejíž důstojnost, moc a nesmrtelnost, zajištěnou božským přislíbením, on uznává. Opětuji svůj dík velkému císaři za ochranu poskytovanou mým misionářům, kteří v jeho ohromné říši kážou Kristovo poselství. Ubezpečte svého velkého velitele, že dobří otcové nikdy nebudou nevděční za jeho ochranu a důkazy milosti... Kromě toho bude mít velkou odměnu v Božím požehnání, které mu nese štěstí a požehnání a které z celého srdce přeji jemu, velkému panovníkovi, císařovně, princům jeho domu a říše a zvláště vám, kteří mu mé smýšlení věrně vyřídíte."

2. Přirozené nedostatky dějepisné pravdy.

S p r a v e d l i v ě vylíčit některou dobu z dějin nebývá tak snadné, jak by se zdálo a pěkně četlo.

Jsou doby klidnější a s přehlednými souvislostmi, ale přesto žádná n e n í t a k p r o s t á a j a s n á , že by ji bylo možné vystihnout v dokonale pravdivé zevrubnosti. Jak různé mohou být pohnutky k činům,

jak složité křižovatky lidských záměrů, jak jemná tkanina přitěžujících a vyvozujících okolností, že je ve všech vrstvách národa ani současník nepoznává zcela správně; kolik je zde tajemných vírů a hlubin, jež není dáno žádnému smrtelníku proniknout.

Co se týká minulosti, je problém ještě větší, poněvadž nebývá dost zpráv, a které jsou, bývají ponejvíce náhodné, povrchní, ne-li stranné. Jak snadno starý zpravodaj i nový dějepisec přijme zdánlivé za pravdu a jednotlivé uplatní na obecné.

Poctivý historik se snaží mluvit pravdu, ale jak nesnadné je pro něj nesmeknout se z úzkého chodníčku spravedlnosti! Každý historik má „své stanovisko"; bez nějakého stanoviska doposud žádný nepsal ani psát nebude. Kdo by žádal, aby se mu vyložilo, „jak to opravdu bylo", říkal by z neznalosti planou frázi, buď aby klamal sebe nebo jiné, ledaže by si sám předem uvědomil alespoň tu mez, že ta pravda je jen taková, pokud se lidská pravda může přiblížit pravdě čiré, absolutní.

Člověku je přirozené nesprávně posuzovat dějiny; zamlada, dokud hledí na svět nevinnýma očima, se mu zdá vše krásné, dobré, a když se mu s postupem let „otevřely

oči", myslí, že se to svět tak změnil a zkazil; chválí staré časy, laudator temporis acti, běduje na „zkažený svět". Naopak, chce-li se kdo pochlubit přestálými strastmi, zveličuje zlobu minulosti a vděčně si pochvaluje přítomnost: „což teď, ale zastara bývalo hůř". Někdy se zase líčí doba narůžovo, aby se postavilo zrcadlo jiné době, jako Tacitus líčil prosté silné Germány Římanům, chabnoucím v rozmařilosti. A tak těch úchylek může být více.

Jiným úskalím historické pravdy může být to, že vášeň a nepravost je neklidná a řičí, kdežto ctnost tiše chodí osamělou pěšinou; o zlosynovi mluví kdekdo, o řádném muži tichého života nikdo neví; a protože dějiny a paměti všech národů zaznamenávají vše neobyčejné, nešťastné, zlé, dopadá obraz doby příliš temně.

Každá doba má svůj všední kalný rmut (rmut znamená bláto n. zármutek - pozn. red.), který po nějakém čase, odplaven stokou

odpadků do moře nepaměti, mizí z dějin, jako by ho ani nebylo; ale církev, kolem níž a proti níž se valily a vzdouvaly ty nečisté moderní a ve své době i mocně působivé proudy, zůstala, a pak se mluví o době „klerikální vlády". Třeba naše doba: je zajisté hodně zaujatá a pohnutá proti církvi; jaký urputný boj ze všech stran proti ní! - A zanedlouho, až zmizí šibolet, či snad lépe šibal (šibolet znamená rozpoznávací heslo, znak - pozn. red.) liberalismus a radikalismus, nebo až naší velebené pokrokovosti a vychvalované svobodomyslnosti spadne koketní přetvářka a nízké moderní rmuty se odvalí, c í r k e v t u b u d e d á l e jako před věky; pak se opět řekne: „ k l e r i k á l n í d o b a " , jako by církev nyní měla svět na provázku, a chyby, nedostatky a nelidskosti doby s e v š e c h n y s v e z o u n a c í r k e v. Na koho jiného by se také sváděly, když kromě jiných příčin byli všichni nepřátelé církve dohromady - třeba jen z odstupu od pěti do padesáti let - příliš nepatrní a nicotní, aby se stali representanty a nositeli doby!

Každý člověk se pokládá za jakési c e n t r u m světa; každá doba se počítá za v r c h o l dokonalosti, hrdě kritizuje minulost, zakládá si na svém pokroku, na svých vymoženostech, opovrhuje „ztrnulou" církví, jako by někdo, protože píše bleskem (nebo v Blesku - pozn. red.), maluje světlem, létá vzduchem, už nepotřeboval věřit v Boha; přijde jiná doba s novými názvy a hesly, myslí si, že má něco nového, co tu ještě nebylo, a zatím třeba líže a hryže starou kost, několikrát již pohozenou a jen „moderně" upravenou, jako „moderní křesťanství - duchovní náboženství, nikoliv materiální, osobní náboženství - vyšší mravnost - věřit nemůžeme a nechceme"

20 Bludy a lži v dějinách.

aj. - Další podobné a různé bludy a nedostatky jsou v knize vzpomenuty, jak se naskytlo vhodné místo.

Za obecnou pravdu je nutné přijmout, že v děních lidského pokolení stejně jako v přírodě v ž d y p ů s o b i l y s í l y z á c h o v n é a n i č i v é; vždy bývalo světlo a stín; už ve větším městě bývají lidé svatí a velmi zlí vedle sebe. Země vždy bývala trochu

rájem, trochu peklem, nebo alespoň slzavým údolím. Každá doba, což je skoro triviální připomínat, měla svá moderní blyštivá slova a hesla, své mamy a klamy, své nedokonalosti, své nedostatky, své náruživosti a hříchy; vždycky, jak se říká, čertovo kopyto znatelně trčelo z lidské pospolitosti. Lidstvo nikdy nebylo tak dobré, že by církev kdy byla bez nepřátel, bez boje; bylo jí pouze předpověděno, že „brány pekelné ji nepřemohou". (Mat. 16, 18)

Někdy převládaly temnosti, někdy jas; jako u hodin: kyv, protikyv, z krajnosti do krajnosti; kdyby kyvadlo stanulo uprostřed, přestal by pohyb, život. O všech kulturních národech s rozvinutou životní úrovní lidí platí více nebo méně, že u nich nic nebývá prostřední, ani v dobrém ani ve zlém, ale s p ř e v a h o u dobra; při porušené lidské přirozenosti a větší náklonnosti ke zlému je to hlavně proto s převahou k dobrému, že Prozřetelnost podle věčných úradků i zlé lidské záměry a činy obrací v dobro.

„…s t v o ř i l t o t i ž v š e c h n o , a b y t o b y l o …" (Kniha Moudrosti I, I4) Je-li každá pravda, vlastně každá jednička pravdy pro lidský rozum jako krásná perla pro oko, pak tato pravda je přímo perlový balvan: jaká grandiózní velebnost myšlenky, výška rozhledu po dějinách, jak hluboký vhled do lidské povahy, a při tom jaká důvěrná bonhomie (dobrosrdečnost - pozn. red.) a posilující útěcha.

Kde je člověk, tam jsou chyby; žít znamená též chybovat. Pro toho, kdo nežil v dané době, je snadnější ji potom kritizovat, než to předtím udělat lépe. Protestantismus neexistoval na světě půl druhého tisíce let od počátku křesťanství a tuto svou „výhodu" proti katolické církvi využitkovali protestanté až do nejzazší krajnosti. Tehdy i dnes podává smutný důkaz, jak může být znehodnocena věda, když k jejím přirozeným nedostatkům přistoupí zlá vůle.

3. Lži na církev - kde se vzaly?

Až do dob Lutherových byl k a t o l i c k ý názor všeobecně uznaným a jedině platným názorem na dějiny prakřesťanstva.

21 Bludy a lži v dějinách.

Pro katolické dějepisectví je nezvratná pravda to, že vlastní vznik křesťanské církve byl ukončen a hotov již v samotné době Spasitelově a apoštolské: Co bylo později vysloveno v dogmatech, je jen pouhý formální rozvoj a výklad toho, co již bylo dáno, co již v hotovosti a

celosti bylo zde.

Již od samého počátku daný, sám o sobě nezměnitelný rozsah křesťanského učení, jen zčásti obsažený v Písmu sv., se dědil od Krista a jeho apoštolů až dodnes čistě, dokonale a nepřerušeně ústním podáním, i když již v prastarých dobách sebraným a písemně uloženým. Strážci tohoto ústního podání a tím i samotné svatyně jsou nástupci apoštolů v čele s římským biskupem, nástupcem sv. Petra, apoštolského představeného.

I. Protestanti nazírají jinak na křesťanství a jeho dějiny. Když povstal Luther a odštěpil velkou část severní Evropy od Petrovy skály, potřebovali jeho stoupenci tento skutek nějak zdůvodnit a ospravedlnit. Zvykli si nazývat Lutherovo dílo reformací čili opravou a z této pozice se snažili křesťanské časy před Lutherem označovat jako doby zkaženosti a deformace. Napřed popírali Božské právo římského primátu čili papežství a uváděli do historické pochybnosti božské zřízení biskupského úřadu. Pak se obořili na tradicionální dogma, zásadně zamítli tradici, inspiraci církevních směrů a vůbec upírali neomylnost církevního učitelského úřadu. Při všech těchto záporných snahách směřovali k jednomu cíli a konci: sestrojit čiré prakřesťanství cestou čiře historickou; tak se pustili jakékoliv tradice a chytli se bible, zpřetínali všechny svazky se svou minulostí a počali nový život závislý jedině na libovolném výkladu Písma.

Nehodláme tu rozebírat hluboké nesrovnalosti a vnitřní spory, které se takovéto snaze a práci samy o sobě staví do cesty; připomeneme jen, co říká protestant Schwegler o protestantském názoru na prakřesťanství, že totiž tento názor je z „nedůslednosti ještě podstatně katolický" a že se „protestanti zastavili v půli cesty". Protestantismus se domnívá, že prý „bohoslužba, ústava i praxe katolické církve se jeví jako plod dvěstěletého rozvoje, esence dlouhého dvěstěletého kvasivého procesu", ale „dogma prý bylo v této církvi alespoň v podstatné části již dáno v hotové celosti". To prý je přece ukázka jasné nedůslednosti protestantského názoru.

II. Rozhlédněme se po některých historických směrech proticírkevních spisovatelů a škol, aby se poznalo, jak opravdu

tupé, v záští zrezavělé a mezerovité jsou zbraně protestantské vědy,

která i v Cechách bývá až příliš nezaslouženě chválena a oslavována.

Protestanti, aby zakryli nízké příčiny, proč odpadli od církve, se obořili na historický, zdávna zděděný názor, neboť jim nezbývalo než tvrdit, že Kristovo učení i jeho církev se již dávno změnily a zkazily.

Tato v ničem n e d o k á z a n á věta se stala východiskem a základem protestantské „práce" v oboru církevních dějin. Cestu razil Matěj F l a c i u s, kazatel z Magdeburku, který s několika pomocníky vydal 13 fóliových svazků o dějinách církve. A poněvadž se v každém svazku uvádějí dějiny jednoho století (celkem tedy o prvních třinácti stoletích církve), nazývá se toto dílo „.Centurie magdeburské" a spisovatelé
„c e n t u r i a t o ř i". Dílo vyšlo v Basileji od r. 1559 do roku 1574. nákladem protestantských měst a knížat, dále i krále švédského a dánského.

O magdeburských centuriatorech říká protestantský teolog
T ö l l n e r: „Pro protestanty nejsou církevní dějiny nic jiného nežli snaha historicky dokázat, že bylo zapotřebí opravy církve a že se rozmohla zkaženost v učení i v životě. Podle protestantů prý byla církev alespoň od 8. s t o l e t í jevištěm nevědomosti a zlomyslnosti. V š i c h n i její církevní představitelé byli hrozní bludaři a církev sama byla h o t o v ý
b l á z i n e c." (Kurze vermischte Aufsätze, Frankfurt 1719, II)

Již tehdy na obranu církve vydával mnich B a r o n i u s (+ 1607) „Církevní letopisy", kde sice svědomitě, ale ne dost kriticky ukládal stará svědectví o církvi. Ani potom katolíci nelenili a za pilného vydávání spisů sv. otců nasbírali tolik důkazů, že nástupcům centuriatorů nezbývalo, než posunout úchylku od pravého učení a vůbec začátek církevní nákazy až do s a m ý c h č a s ů apoštolských a těsně poapoštolských!

III. Protestantismus si umínil uvést do světa prakřesfanství; ale tím, že protestanti zavrhli všechnu zděděnou tradici, zavřeli si také všechny prameny ke své konstrukci, a tak si brali názory o prakřesťanství z Písma sv., a kde to nestačilo, pomáhali si v l a s t n í m i d o h a d y.
Tvůrcem toho r a c i o n a l i s t i c k é h o názoru byl H. J. S e m l e r (1725-1791).
H e r g e n r ö t h e r nazývá jeho spisy z á s o b n o u (promptuarium), ze které si protestantští dějepisci mohou podle chuti o prakřesťanství vybírat to, co se komu hodí a zlíbí. Ve stejném duchu a směru pracovali také Spittler, Planck, Henke aj.

V takových snahách nad jiné vynikla škola tubinská, jejímž mistrem byl Ferd. Christ. B a u r (+ 1860). Muži, jako např. Alb. Schwegler, Ed. Zeller, Volkmar, Ad. Hilgenfeld, Lipsius aj. z ní vyšli, ale nejen proti svému mistru, nýbrž i vzájemně proti sobě stavěli hypotézy na hypotézy, domněnky různé a roztodivné, až Albrecht R i t s c h l se prý opět dostal do Baurových teorií . Jiní zase mu to upírají.

V dějepisném názoru přísných protestantů se jeví cosi polovičatého, neuceleného, nejasného a zmateného, je to jakási směsice katolického a racionalistického názoru, a proto také nikde není ani určitý ani uspoko jivý výsledek.

Zatím jiní nelenili, aby ty věci po kouscích drobili l i d u, zajisté jen ze šlechetné snahy o jeho vzdělání. Stalo se vzdělaneckou, ba přímo učeneckou módou chválit pohanství na úkor křesťanství, a úspěch veřejné přednášky nebo knihy byl zabezpečen. Ani v Čechách by nebylo těžké dokázat, jak hluboko se tone v těch protestantsko-německých názorech..

IV. Sv. otec L e v XIII. psal kardinálům de Lucovi, Pitrovi a Hergenrötherovi ze dne 15. srpna 1883: „Ti, kteří chtějí podezírat církev a uvést do nenávisti její hlavu, se stejným úsilím i zchytralostí napadají dějiny doby křesťanské. Činí to s takovou podlostí, že zbraně, kterými by se křivdy měly vlastně odhalit, používají k tomu, aby s e d o p o u š t ě l i k ř i v d y. Této útočné strategie se chopili před třemi sty lety magdeburští centuriatoři… Podle jejich příkladu se ubíraly skoro všechny školy, které se odvrátily od starého učení... Za tímto účelem byly prozkoumány sebenepatrnější stopy starobylosti, v různých archívech byl prohledán v kdekterý koutek, směšné pohádky byly vytaženy na světlo a stokrát vyvrácené smyšlenky se znova a znova předkládaly. To, co je takřka z á k l a d e m dějin, bylo z k o m o l e n o nebo postaveno do stínu, mlčením se pominuly slavné činy a vděkuhodné zásluhy, ale zato se budila veškerá pozornost a všechno se zveličovalo, kdykoliv mluvili o nějakém nepromyšleném nebo chybném kroku, nic nedbali na to, že se člověk při své povaze ani nemůže vždy všeho vyvarovat. Dokonce pokládali za dovolené a slušné slídit s loajální zchytralostí po chybných tajnostech s o u k r o m é h o života a právě v tomto ohledu byli velice vytrvalí a pátraví, aby se z toho dal udělat skandál a něco z něj hodit lačnému zástupu na pospas a za podnět posměchu. I z vynikajících papežů byli někteří označováni za muže

lakomé, pyšné, panovačné; kde nemohli zastřít slávu jejich činů, hanili jejich úmysly a záměry a tisíckrát zvedali pošetilý pokřik, že církev

se prohřešila na pokroku vědy a vzdělanosti národů…“

„Této pokoutní vychytralosti se užívá dodnes; dá se dokonce říci, že historické písemnictví je spiknuté proti pravdě. Zatímco se stará obviňování pořád znova dávají do oběhu, vkrádá se drzá lež jak do tlustých svazků nevědeckých kompilací, tak do malých brožur, jak do prchavých novin, tak do lákavých divadelních her."

Nejhorší je, že se takové nevědecky zpracované dějiny prosadily do škol, kde má velmi často školní mládež v rukách učebnice, které se takovými lžemi jen hemží. A jestliže k tomu přistoupí ještě učitelova lehkomyslnost nebo zlomyslnost, snadno se žáci popudí a zoškliví si úctyhodný křesťanský starověk a pyšně pohrdnou i nejposvátnějšími věcmi a osobnostmi. Po základním stupni škol je toto nebezpečí ještě větší, protože na vyšším stupni studia se postupuje od výkladu látky ke zdůvodnění událostí, a na velmi špatných předsudcích se budují teorie, které jsou s Božským zjevením nejednou v příkrém rozporu. Nic jiného nesledují, než aby všechno požehnání křesťanských institucí v průběhu dějin a v životě národů upřeli neb dokonce zakryli. Tak jednají ve většině a vůbec nehledí na to, jaké nedůslednosti a pošetilosti se jim vkrádají do výkladu a do jakého temna zavádějí filozofii dějin.

„Sotva by kdo uvěřil, jak moc se vzmáhá záhuba, jestliže se stanou dějiny služkou stranických snah a rozličných lidských náruživostí. Pak již není historie učitelkou života a světlem pravdy, jak právem i podle názoru starodávných předků má být, ale je společnicí velké špatnosti a zkaženou prostitutkou zejména pro mladé lidi, jejichž duše se plní blouznivými ideami a mysl se svádí z cesty poctivosti a skromnosti."

4. Primát římského biskupa.

Slovy Páně: „Ty jsi Petr, a na té skále vzdělám církev svou" a „Tobě dám klíče od království nebeského" byla Petrovi slíbena nejvyšší důstojnost a moc v církvi - a slovy „Pas beránky mé, buď pastýřem mých ovcí" skutečně dána. Petr se stal představeným apoštolů, hlavou církve.

Jeho biskupské sídlo je již odedávna nazýváno „cathedra s. Petri". Té důstojnosti a moci si byl Petr vždy vědom a neopomínal ji vykonávat.

Přijal Ducha sv. a jako p r v n í z dvanácti vystoupil na veřejnost, aby pozdvihl svůj hlas. Když se apoštolové a starší sešli jako první apoštolský sněm, jako p r v n í vstal Petr a mluvil k nim.

To, že byl s církví zároveň ustanoven primát jakožto vrchol a podstatná část církevní ústavy a že tento primát je spojen s římským stolcem, jsou dogmata a skutečně nehybné základní zásady, které ani „starokatolík" Schulte ani protestant Hinschius nemohli neuznat...

Apoštolský úřad měl dále trvat v biskupech; zvláštní, vrchní úřad apoštolského představeného měl po smrti sv. Petra dále trvat v každém jeho nástupci.

5. Apoštol Petr založil římskou církev.

S v. P e t r d o k o n a l s v ů j ž i v o t v Ř í m ě j a k o ž t o
s p r á v c e a b i s k u p c í r k v e ř í m s k é; jeho úřad a důstojnost primátu přešly historicky na římské biskupy, papeže.

Právě na tento dogmatický fakt nepřátelé církve útočí.

Skutečnost, že s v. P e t r o p r a v d u b y l v Římě a založil tam církev, dosvědčuje nepřímo s v. P a v e l.

Z epištoly k Římanům (15, 20 - 24) vysvítá, že již před jeho příchodem do Říma zde byla založena křesťanská obec. Tu obec mohl založit jen apoštol, neboť zaštěpit církev v Římě, politickém a duchovním centru říše, snad nenechali apoštolové jen náhodě, když i v mnohem menších a méně důležitých městech jako v Samarii, Antiochii a jinde obce zřizovali sami. Byl-li tedy jen apoštol prvním hlasatelem evangelia v Římě, mohl to být jedině Petr, snad se sv. Janem. (Srov. Döllinger, Christentum u. Kirche, str. 96)

Sám s v. P e t r ve svém prvním listě (5, 13), který psal z „Ba-

bylónu", říká: Pozdravuje vás vaše spoluvyvolená, která je v Babylónu, a Marek, můj syn “. Tímto „ Babylónem" nelze označit ani město u Eufratu, neboť podle Plinia i Strabona bylo tehdy již „pustou rozvalinou", ani se nedá uvažovat o nějakém jiném místě stejného jména, nýbrž se tím rozumí pouze a jedině Ř í m. Sv. Petr se vyjádřil obrazně, když označil Řím Babylónem, a tento obraz se sám sebou nabízel tehdejším židům z prorockého způsobu slovního projevu. Najdeme ho i ve Zjevení sv. Jana (17, 5), a již Papias (Euseb. Hist. eccl. 2, 15) a mnoho jiných otců dosvědčují, že pochází ze starého podání.

26

Bludy a lži v dějinách.

(Srovn. Hergenröther, Handb. d. allg. Kircheng. 3. vyd. I. str. 109)

D i o n y s i u s K o r i n t s k ý (kolem r. 170) připisuje Petrovi „zaštěpení" (siteían) římské církve; s v . I r e n e j (177) nazývá sv. Petra se sv. Pavlem „zakladateli a pořadateli" (semeleosanies chai oichosomosantes) církve římské (Euseb. 2, 25; 5, 6) a na jiném místě vypočítává „n á s t u p c e s v. P e t r a" jako důkaz, že se učení zachovává čisté. (Adv. Haer. 3, 3. n. 2. Desolda, sv. otce Ireneje patero knih proti kacířům, v Praze 1876)

Velmi staré v š e o b e c n é podání celé církve a v l a s t n í podání římské církve označuje sv. Petra za zakladatele a pořadatele křesťanské obce v Římě. Ze všech předních a hlavních obcí křesťanských to ž á d n á nepopírá, ty mají zase samy svá autentická svědectví o jiných apoštolech i o předních dvou apoštolech jakožto svých zakladatelích. Žádný jiný biskup, s výjimkou římského, by si nedovolil nazývat se nástupcem Petrovým.

Na základě těchto důkazů uznal protestant Neander: „Jen přemrštěná kritika (hyperkritika) by mohla pochybovat o jednomyslných zprávách křesťanského pravěku, jimiž se dokládá podání, ž e P e t r v Ř í m ě b y l ." Nedávno Adolf Harnak: „Flacius a staří protestanté vůbec popírali, ze by Petr v Římě kdy byl… Nyní víme, že je to dobře dokázáno a že počátky římského primátu církve sahají až do druhého století." (Protestantismus u. Katholicismus. Berlin 1907)

6. Svatý Petr zemřel v Římě.

Jmenovaný D i o n y s i u s K o r i n t s k ý (l. stol.) píše, že Petr i Pavel byli v Římě současně popraveni.

Římský kněz C a j u s (I80-200) píše ve spise proti montanistovi Proklovi, že může ve Vatikáně a při cestě do Ostie ukázat hroby (tropaia) apoštolů (Petra a Pavla), kteří tuto církev založili. (Euseb. 2, 25)

Vrstevník Cajův T e r t u l l i a n (+ 230) považuje za výsadu římské církve, že Petr byl v Římě „učiněn rovným utrpení Páně". (De praescr. 36) Přirozeně nazývá římské biskupy nástupci sv. Petra a vybízí heretiky, aby také tak vypočetli řadu svých biskupů, jako má římská církev Petrem počínaje (32).

M n o h o s v ě d k ů ze 3. a 4. století, např. Origenes (+ 254), praví, že Petr byl v Římě ukřižován hlavou dolů. A také

výrok sněmu arelatského (314), že krev apoštolů v Římě hlásá Boží chválu.

Čím dál tím víc p ř i b ý v á d ů k a z ů o Petrově smrti v Římě, „dokonce jednomyslné svědectví celé staré církve takto zní," praví Döllinger „ a důvody, o něž se opírají protivníci, vyrostly z jiné půdy než z historického bádání. Již evangelium sv. Jana (21, 19) nepřipouští pochybnosti o způsobu apoštolovy smrti. Petrova mučednická smrt byla již koncem p r v n í h o století všeobecně známou událostí a nelze se domnívat, že by i místo, kde podstoupil smrt, nebylo právě tak všeobecně známé. A tu nikdy a nikdy," praví Döllinger dále, „nebylo jmenováno jiné město než Řím; a není ani nejnepatrnější stopa, že by některá jiná křesťanská obec tvrdila, že v ní apoštol zemřel." „Tuto výsadu má naše město," pravil sv. Zlatoústý antiochijským, „že hned zpočátku byl jeho učitelem představený apoštolů. A slušelo se, aby první mezi apoštoly byl pastýřem města, jehož obyvatelé se jako první ozdobili názvem křesťané. Přednostně jsme ho postoupili královně měst, Romě, nicméně také i my jsme si ho navždy ponechali. Sice nemáme u sebe jeho tělo, ale máme jeho víru, a když tu máme, máme Petra samého." - Zde si také protestant Guericke neví jiné rady a vyznává: „Dalekou rozšířenost této zprávy (o Petrově mučednické smrti v Římě) již ve II. století, ještě před dobou tendenční písemnosti římsko-hierarchické, nelze nestrojeně jinak vyložit ledaže uznat skutek."

K tomu všemu přistupují četné a zajímavé nálezy jmenovitě v římských k a t a k o m b á ch , a tu zase zvláště v „Coemeterium Ostrianum" („in quo Petrus baptizabat"), jakož i v kobce sv. Anežky, které nanovo potvrdily prastaré podání o Petrově pobytu, biskupování a umučení v Římě.

„Mučednická smrt sv.Petra v Římě byla kdysi popírána z tendenčně protestantských, potom z tendenčně kritických předsudků… To, že se jednalo o blud, je dnes každému nezaslepenému badateli jasné. Celý kritický aparát, kterým Baur popíral starou tradici, je dnes bezcenný." (Ad. Harnack, Chronologie der altchristl. Literatur. Berlin 1807)

Na otázce, jak dlouho asi byl sv. Petr římským biskupem, vlastně ani nezáleží. Zpráva o dvaceti pěti letech biskupství, přičemž ovšem nelze pomýšlet na nepřetržitý apoštolův pobyt v Římě, pochází již z prastarých časů. Z nejstaršího seznamu papežů, zhotoveného za papeže Liberia, jako i ze zprávy Eusebiovy (2, 14) a ze slov sv. Jarolíma (De vir. illustr. I) víme, že od roku

354 se toto číslo započetlo. Podle toho by sv. Petr přišel do Říma r. 42, totiž ve druhém roce vlády Klaudiovy, a byl umučen r.67.

7. Neomylnost papežského stolce.

Celý svět je zajedno v té pravdě, že primát biskupa římského, zakládající se na bezprostřední a bezmezerné posloupnosti v apoštolském Petrově úřadě, je základem i vrcholem církve. Církev je organismus, jednota; jednota však nemůže být bez hlavy: nelze si tedy církev ani představit bez viditelné hlavy.

Ale k témuž apoštolu, jehož učinil Pán hlavou církve, pravil také Pán: „Šimone, Šimone, hle, satan si vyžádal, aby vás směl třídit jako pšenici. Já jsem však za **tebe prosil,** aby tvá věc neselhala; a ty, až se obrátíš, buď posilou svým bratřím." Těmito slovy byla Petrovi vedle svěřené již svrchované pravomoci ve správě církve udělená také n e o m y l n o s t ve věcech v í r y a m r a v ů . Petr i jeho nástupci

měli být nejen vrchními správci, ale i neomylnými učiteli církve.

N e o m y l n o s t ! Kolik nesprávností podložili nepřátelé církve tomuto slovu, aby mohli kánon vatikánského sněmu uvést do posměchu a nenávisti! Vykládali papežovu neomylnost tak, jako že by se papež nemohl v n i č e m mýlit, ba jako by ani nemohl z h ř e š i t . Hlasitě pokřikovali na otce sněmu a vůbec na katolíky: „Činíte papeže bohem, neboť jen sám Bůh nemůže zbloudit a zhřešit!"

K tomu odpovídáme: Papež, jako každý jiný, není automat, má svobodnou vůli, může ji užívat ke zlému, m ů ž e h ř e š i t , může ve hříchu setrvat a navěky zahynout jako kterýkoliv jiný člověk. Je nazýván „svatým otcem" jednak proto, že daleko před ním jeho předchůdcové byli převážně muži opravdu svatí, jednak že je svým úřadem povolán ke zvláštní svatosti života.

P a p e ž s e m ů ž e t a k é m ý l i t jako každý jiný člověk. Může se mýlit ve věcech vědeckých, může se mýlit jako světský panovník ve státních výnosech, může se mýlit ve svých nařízeních jako římský biskup nebo jako patriarcha západu, může mít jako soukromá osoba mylný názor ve věcech víry a mravů: jen v jediném případě se n e m ů ž e
m ý l i t , nemůže bloudit, když totiž, jak praví sněm, vládne úřadu vrchního učitele církve jako svrchovaný učitel a pastýř církve „ex cathedra" a rozhoduje o nějakém článku víry a mravů, který má být zachováván po celé církvi.

29

Bludy a lži v dějinách.

Tím jsou již také vytýčeny m e z e n e o m y l n o s t i. Neomylnost se nevztahuje na věci politické, ale pouze na učení víry a mravů. Ukazují-li protivníci, že papežové někdy zasahovali bulami do vnitřních záležitostí států, stalo se to jen potud a proto, že jim tehdejší katolické státy samy k tomu postupovaly právo. A věru, nebývalo to státům na škodu! Avšak ani ve věcech víry a mravů nesmí papež dávat nové články nebo přikazovat nové mravy, nemůže tedy ani nic ubrat ani přidat, nýbrž smí jen přesně a jasně vyslovit ty zásady, které bezprostředně a jasně plynou z Kristova učení.

Papežova neomylnost je v pravém smyslu tohoto slova m i l o s t ú ř e d n í, která byla sv. Petrovi jako vrchnímu učiteli církve a v Petrovi i jeho nástupcům přislíbena. Neomylnost je spojena s úřadem vrchního učitele církve a je osobním údělem toho, kdo ten úřad spravuje.

Papež nenabývá neomylnost ani svou učeností nebo vlohami, ani osobní ctností nebo svatostí života, jeho neomylnost má původ v přispění Ducha sv., který papeže chrání ke spáse církve od všelijakého bludu v nejdůležitějších úředních úkonech, kdykoliv rozhoduje o věcech víry a mravů.

Článkem vatikánského sněmu o papežově neomylnosti se nezavedla do učení církve ž á d n á n o v o t a , nýbrž se jen přesně a jasně vyslovila stará víra, založená i na Písmu svatém. Papežova neomylnost je nezbytným a bezprostředním důsledkem jeho primátu. Protestantský bohoslovec Krüger píše: „Nynější náš text (Písma sv.) - zde nepomůže žádný učený výklad - mluví o neomylné církvi a za ní stojí neomylný papež." (Was heiBt Dogmengeschichte? Freiburg i. B. 1905)

A co soudí pouhý r o z u m o papežově n e o m y l n o s t i ? Mám-li bezpečně věřit Kristově církvi a poslouchat ji, musím mít naprostou jistotu, že neskláním hlavu před bludem. Ani Bůh na mně nemůže žádat, abych se kořil lži. Aby však církev, která má navždy trvat, také ve všech dobách podávala národům pravé a nezkalené učení, bylo a je zapotřebí, aby ji Božský zakladatel vyzbrojil svou pomocí, darem neomylnosti, aby se neodchýlila z cesty pravdy v případech, kdy vznikají rozmanitá učení ve věcech víry a mravů.

Ano, ale je snad tato neomylnost při církevních sborech s papežem jako hlavou? Tak je; nicméně zase sám rozum dává, že neomylnost se nezbytně musí jevit také jinak. Mohou se všeobecné církevní sněmy tak často scházet? Za dobu bezmála dvou tisíc let bylo celkem jen dvacet obecných církevních sněmů. V sedmdesátých letech minulého století bylo

poznat, jak velké nepřekonatelné překážky se mohou postavit sněmu do cesty. Bylo tehdy dost oprávněných pochybností, zda se budou moci otcové k církevnímu sněmu sejít. Copak nemohou nastat časy, že by se ani všeobecný církevní sněm nemohl sejít? A kdyby v takových dobách vznikl nějaký nebezpečný blud nebo spor v církvi, kdo by tu rozhodoval? Či se má nechat jiskra bludu, až by vyšlehla v plameny? A kdyby státní moc zbraňovala biskupům zúčastnit se sněmu, nebo kdyby se jim nedopřálo místa k všeobecnému sněmu, mají snad křesťané „jen

tak prozatím" něco věřit? Nebylo by to vydávat dílo Boží v šanc lidské zlomyslnosti? A kdyby konečně na sněmu vznikla různost názorů, kdo pak má rozhodovat, snad pouhá početní většina? Jak by se to shodovalo se slovy Pána k P e t r o v i : „Simoně, Šimone, hle, satan si vyžádal, aby vás směl tříbit jako pšenici. Já jsem však za tebe prosil, aby tvá víra neselhala; a ty, až se obrátíš, buď posilou svým bratřím?" - Proto učila již prvotní církev, že pravda a výrok Ducha sv. je tam, kam se klonil papež, vrchní učitel církve. V praxi se uznávala vrchní správa a neomylnost papežova také tím, že jediný papež směl svolávat obecné sněmy, řídit je a jejich usnesení potvrzovat.

8. Primát i neomylnost jsou uznávány již v křesťanském pravěku.

Celý křesťanský p r a v ě k u z n á v a l římské biskupy za nástupce sv. Petra ve vrchním úřadě i v přednosti před ostatními biskupy, čili celý křesťanský pravěk uznával papeže za vrchního učitele a správce, zkrátka za viditelnou h l a v u církve. Nejen věřící, ale i odpadlíci a pohanští císaři a učenci uznávali papežství římského biskupa se všemi přednostmi a výsadami, uznávali primát.

Papež jakožto vrchní učitel a správce církve, podle přednosti své n e o m y l n o s t i i p r a v o m o c i na celou církev, rozhodoval o církevním učení a srovnával církevní spory.

Hned v p r v n í m století, když v církvi vzniklo k o r i n t s k é hnutí, nehledali pomoc u apoštola sv. Jana, který tehdy ještě žil, ale obrátili se na Klementa, žáka a třetího nástupce sv. Petra, do dalekého Říma; zajisté to bylo proto, že uznávali přednost církve římské. A Klement jim, do cizí diecéze, píše, že jim posílá „spolehlivé a rozvážné muže" jako své legáty a napomíná je k poslušnosti.

Sv. P o l y k a r p (+167), žák apoštola sv. Jana, a tedy velmi blízce časově spojený s apoštolskou dobou, se odebral ze Smyrny, svého biskupského sídla, do Říma, aby obžaloval bludaře Marciona a aby papež rozhodl o svěcení Velikonočního hodu. Proč konal tento sv. biskup dalekou cestu do Říma, když měl nablízku jiné apoštolské církve? Jistě proto, že uznával v římském biskupovi nástupce sv. Petra, a

tím i hlavu církve.

Ve sporu, který vznikl ve třetím století v Alexandrii o Sabelliově učení, v němž popíral rozdíl v božských osobách, že prý Syn je týž kdo Otec, sv. Dionysius, alexandrijský biskup, se zde neopatrně vyjádřil a nazval Syna tvorem Otcovým: do sporu ihned zasáhl papež a Dionysius, biskup alexandrijský se pak několika listy ospravedlňoval a snažil se smysl svých slov pravověrně vyložit. Ve stejném století sv. C y p r i á n, slavný biskup kartáginský (umučen r. 258), nejenže skutkem uznával svrchovanou pravomoc římské církve, ale když kterýsi biskup v Galii odpadl od víry, připomínal papežovi, aby na jeho místo dosadil jiného. – Takových důkazů přibývá v dějinách stále více.

Po nich uvádíme ještě několik p í s e m n ý c h v ý r o k ů z prvotní církve o papežově primátu.

Sv. I g n á c, žák apoštolů Petra a Jana a po sv. Petrovi druhý biskup antiochijské církve (umučen 107), nazývá římskou církev „představenou lásky" (prochasomeno tós agapés) tj. té církve, která je úmluvou lásky. S v. I r e n e j , žák sv. Polykarpa, píše (n. u. m.): „Je zapotřebí, aby s tou církví souhlasila pro její „větší přednost" každá církev, tj. věřící odevšad, poněvadž se v ní navždy od těch, kteří jsou odevšad, zachovalo podání pocházející od apoštolů." Jmenovaný C y p r i á n nazývá římskou církev „kořenem i matkou katolické církve", „církví přednostní, odkud vzešla kněžská jednota." Učený T e r t u l l i a n nazývá římskou církev „šťastnou, ve které apoštolové (Petr s Pavlem) vylévali s učením krev, a tedy odtud je nám ustanovena vážnost a důstojnost apoštolského učení." Když pak již tento vynikající muž upadl do montanských bludů, i tehdy uznával svrchovanost papežova učitelského a správního úřadu a řekl o rozhodnutí papeže Kallista: „Dozvídám se, že vyšel konečný rozsudek; papež, biskup biskupů, promluvil."

Nedošli bychom ani konce, kdybychom chtěli takové důkazy podávat ze všech století. Již odedávna platil v církvi výrok: „Roma locuta, res diremta, causa finita", tedy že : Řím

promluvil, věc rozhodnuta, pře skončena. - Jen ještě uvedeme, co říká Palacký dvacet let před prohlášením dogmatu o papežově neomylnosti: Až do časů Husových „bylo v myslích lidí tak všeobecné přesvědčení o

Božském poslání a právu církve římské, že ani sebezjevnější úhony jejích představitelů nezrušily víru v její n e o m y l n o s t."

O věcech, které jsme v tomto celém článku probírali, bylo již tolik napsáno, že by snad bylo nemožné projít veškerou literaturu. Je zde tolik a takových důkazů, že člověk jen může zvolat s Ciceronem: „Aut hoc testium satis est, aut nescio, quid satis est" - buď je to svědků dost, nebo nevím, co je dost.

9. Papežství a jeho význam.

Papežství se zakládá na faktu, že představený apoštolů svatý Petr byl biskupem římským a že tam i zemřel. Tato pravda je zobrazena prastarým křeslem, které mu prý dal římský senátor Pudens, u něhož byl sv. Petr jako host.

Prosté senátorské sedadlo se pak stalo trůnním křeslem, kdykoliv byl nový papež slavnostně dosazován do svého úřadu. Na tom by ani tolik nebylo; důležitější je to, co se tím křeslem zobrazuje: apoštolský původ biskupa římského, jeho prvenství (primát) a pravost učení.

Papežství od počátku bylo a je ú s t ř e d n í n á s t r o j, jímž má být pravý život náboženský, jak ho Kristus zajistil a založil, lidskému pokolení v nepřetržité souvislosti sdělován a zprostředkován.

Papežství je moc tak v e l k o l e p á , jakou světové dějiny nepoznaly, a žádná budoucnost nespatří moc větší. Papežství vyčnívá nad všecky instituce, které se vystřídaly v životě lidstva. Každá moc na zemi má své vykázané meze: papežská moc nemá určité hranice, není jimi omezená; jí se otvírají srdce a duše milionů, kteří vidí v papeži posla Božího a hlasatele jeho zákona.

Papežství, jak je n e j s v ě t ě j š í , tak je i n e j s p o r n ě j š í j e v křesťanských dějin. Celý svět dělí se na dva tábory: s Římem a proti Římu; Řím má nejvíce přátel i nepřátel. Nemusí se bát nepřátel; jeho staleté trvání a činnost dosvědčují, že jeho původ a charakter je božský.

Ale nepřátelé papežství právě v jeho č i n n o s t i hledají příčiny k výtkám; tyto výtky se mohou se týkat n a n e j v ý š n ě k t e r ý c h

s t i n n ý ch s t r á n e k, které někdy tuto činnost provázely jako stín světlo, ale nikoliv c e l k o v é č i n n o s t i ; v i d ě t v š a k s t í n

y a n i k o l i v s v ě t l o, to může jen ten, kdo nevědecky hledí do dějin. Za jasného slunečního dne, kdy všecko plesá v jeho záři, kdo by pořád jen myslel na to, že i slunce má skvrny ?

Papežství mělo od počátku t r o j í ú k o l : 1. šířit království Boží na zemi a církevně je organizovat; 2. udržovat náboženský život všech křesťanů v jednotě víry, čistotě mravů a nezávislosti na státní moci; 3. rozvíjet křesťanskou kulturu v co nejširším rozsahu.

Papežství plnilo první úkol: staralo se o církevní o r g a n i z a c i .
Každé náboženství, zvláště křesťanské, má sociální úkol; a protože by bez organizace podlehlo subjektivismu, má i církevní organizace vysokou cenu. To dokazuje existence katolické církve.

O nic méně si hledělo papežství druhého cíle. Papežům náleží zásluha, že s e s n e z l o m n o u e n e r g i í o p ř e l i s n a h á m c a e s a r o p a p i s m u hned od prvních útoků pokřesťaněných římských císařů.

Třetí cíl, r o z v o j k ř e s ť a n s k é k u l t u r y , plyne ze dvou prvních a je jim podřízený. Ze stanoviska věčnosti se jeví všechna světská kulturní práce jako přídavek k tomu, co jako jediné je potřebné; všechna světská osvětová práce má být náboženstvím povznášená a oduševňovaná.

Petrova skála stojí pevně; když se světové, mnohdy protichůdné názory vzájemně pohlcují jako vlna vlnu, z Petrovy skály se rozléhá do zmatené směsice jedna věčná božská pravda, a to s jistotou a jasností, jaká nemá příklad v duchovních dějinách lidstva.

Každé nové období, kdy se stal v dějinách obrat, mělo na svém počátku svatého papeže. Na počátku doby, kdy církev byla v katakombách, stojí sám sv. Petr; dobu, kdy církev vystoupila z temností a rozvinula prapor ve sluneční záři, otvírá sv. Silvestr; dobu misijní k cizím národům začíná sv. Řehoř Veliký; nejvyšší rozkvět církve a vůbec křesťanského života zakládá Řehoř VII., velký bojovník před Hospodinem; u brány nového věku stojí sv. papež Pius V.

1. P a p e ž o v é p o d á v a l i a p o s í l a l i c e l é m u s v ě
t u k ř e s ť a n s t v í. Sv. Petr, první papež, byl i prvním věrozvěstem. Již v prastarých dobách posílali papežové misionáře i do severních končin. Protestant K. A. M e n z e l (Neuere Geschichte der Deutschen, I. str. 2) píše k věci:

„Němcům se dostalo křesťanství, oné živé moci, kterou se svět znova utváří, z římské působnosti a římskými způsoby." A H e r d e r: „Je-li šíření křesťanství zásluha, pak jí papež nabyl měrou vrchovatou. Anglie a větší část i Německa, severní říše, Polsko, Uhry se staly jeho poselstvími a ústavami říše křesťanské; a to, že Hunové, Tataři, Saracéni, Turci, Mongolové snad navždy nezhltili Evropu, je mezi jiným také jeho zásluha. Kdyby se všechny rody císařské i královské, hraběcí a rytířské měly vykázat svými zásluhami, jimiž občas dosáhly vlády nad národy: potom smí trojkorunný velký Láma v Římě (jak nevěcné, nehistorické, a banální přirovnání!) stojící na ramenou mírotvorných kněží jim všem žehnat svatým křížem a říci: „Beze mě byste nebyli, čím jste se stali." (Ideen z. Philos. d. G. d. Mschh. II, 350)

Po všechna století se vyskytovali v církvi svatí a hrdinsky stateční muži, kteří se z lásky k církvi a z poslušnosti k apoštolskému stolci v ušlechtilé a podivuhodné zapíravosti zřekli pohodlí života, požitku těla i slávy světa, a pustili se do dalekých krajů zámořských zemí hlásat divokým pohanským národům slovo Boží. Velkolepý, státními nástrahami ochromený ústav Propaganda svědčí hlasitě a jasně, jaké zásluhy i za našich časů náležejí papežům o rozvoj světa a křesťanské vzdělanosti.

2. S k ř e s ť a n s t v í m d á v a l i p a p e ž o v é s v ě t u v z d ě l a n o s t, v ě d u a u m ě n í. Křesťanství v rozsáhlých rozměrech upravuje půdu vzdělanosti. Láska k Bohu a bližnímu, ušlechtilost ducha, těla i mravů, touha po pravdě, dobru a kráse - to jsou nesmírně hodnotné poklady, které papežové rozdávali světu štědrou rukou. První misionář byl všude také prvním učitelem občanské vzdělanosti. Když pak z takto upravené půdy vzchází osení třeba až za sta a sta let, zase se nejlepší plody vracejí do Říma, čímž je sídlo papežské
vpravdě „ s í d l e m u m ě n í a v ě d y “ . Světoznámá knihovna „Vaticana" chová vzácná vědecká díla a křesťanské římské chrámy i papežské paláce jsou hotovými sbírkami mistrovských uměleckých děl ze všech oborů.

Kláštery, jejichž řehole papežové schvalovali, svou staletou krušnou prací zachránily staroklasickou vzdělanost od záhuby; tam se pečlivě přechovávaly starobylosti, tam se zděděné vědní obory neustálou prací zdokonalovaly; tam se rodily nové obory věd a umění, odtud se šířila vzdělanost a ušlechtilý způsob života široko daleko do kraje.

Papežové, kteří na Kapitoli korunovali básníky, byli štědrými a velkomyslnými příznivci učenců i umělců jak v rouchu

řeholním tak občanském. Vzdělanost jednotlivce byla rozmanitá a harmonická, ne tak jednotvárná jako za našich dob. Odtud se jako v Dantově duchu, z něhož vytryskl mohutný proud, jako v zářném bodě sráží veškerá inteligence jeho doby i lidu, a ze všech říší přírody a dějin, ze znalosti říše nebeské i pozemské se v symbolické harmonii povznesly velebné dómy.

Univerzity, tato střediska veškeré snahy duševní a ušlechtilé práce, jsou dílem papežským. Obecně se považovaly za ústavy duchovní a papežům náleželo nad nimi právo dozoru. Proto Karel IV. brzy po bitvě u Kreščaku, než se vrátil do Cech, požádal papeže o potřebné fakulty pro vysokou školu, kterou se chystal založit v Praze, a obdržel je 26. ledna 1347.

Protestant H e r d e r (l. c. 349) uznává zásluhy papežů o vzdělanost slovy: „Zajisté biskup římský mnoho učinil pro křesťanský svět; věrný jménu svého města, jehož obrácením nejen dobyl světa, ale také tomu světu zákony, mravy a zvyky vládl déle, silněji a niterněji než starý Řím." A str. 517.: „Bez římské hierarchie by Evropa bezpochyby padla za kořist despotům, byla by se stala dějištěm nesvornosti, ne-li dokonce mongolskou pouští." Totéž protestant R ü h s : „Předně vládnoucí hierarchii, která již byla založena, když se barbaři zmocnili říše římské, děkuje nový svět za veškerou svou vzdělanost. - Kněžstvo sestupovalo k surovým národům a moudrou bedlivostí hledalo v jejich zvláštnostech ta místa, kde mohlo zaštěpit to, co je lepší a vznešenější." (Gesch. d. Mittelalters st. 310) Johannes šl. M ü 11 e r : „Barbaři potřebovali poručníka . . . bez něho by nám vědomosti starého světa byly stejně tak cizí, jako řecké Turkům… Co by z nás bylo bez papeže?…

3. “ P a p e ž o v é h á j i l i s v o b o d u p a n o v n í k ů i p o d d a n é h o l i d u u r o v n á v á n í m s p o r ů m e z i n i m i .

Papežové chránili národy od nespravedlnosti a útisku vlastních knížat a králů. „Svého panování," psal papež Řehoř VII. králi Olafovi norskému, „máte užívat k tomu, abyste pomáhali utlačeným, abyste ochraňovali sirotky a vdovy, abyste bez úplatků soudili a právo s vlastním

nebezpečím zastávali." A Viléma anglického napomínal: „Přikázaní tvé matky církve jsou, abys konal spravedlnost, abys hájil duchovní ústavy, které ti Bůh svěřil do ochrany a abys neustále pečoval o věčné spasení své duše." (Helf. 3)

Roku 1248 stál kralevic P ř e m y s l O t a k a r proti svému otci, králi V á c l a v o v i. Proto mu papež I n o c e n c IV. bulou

datovanou v Lyonu dne 5. května přikázal pod uvalením církevních pokut poslušnost svému králi. Když opět hrozily rozbroje, papež novými bulami ze dne 22. a 24. dubna 1249 hájil krále Václava; biskupa Mikuláše, který stranil kralevici, předvolal do Říma. Papežovy hrozby nezůstaly bez účinku a král Václav, když se mu odbojný syn zcela a bez výjimky poddal, přijal jej i jeho družinu na milost a ve všeobecném citovém pohnutí dával každému z nich políbení míru.

Když pak Přemysl Otakar II., aby získal od židů peníze na válečné výpravy, jim dovoloval ždímat český lid lichvou, papež Klement IV. na vídeňské synodě r. 1267 ho za to předvolal k výpovědi a naléhal, aby se tomu zlořádu položily meze.

Papežové uchránili Evropu od nepřátelských záplav, jmenovitě od otrockého jha t u r e c k é h o. Dějiny nad jakoukoliv pochybnost dokládají pravdu, že podnět, svrchovaná horlivost, duchovní vůdcovství ve všech bojích proti Turkovi, „dědičnému nepříteli křesťanstva", vycházela o d p a p e ž ů . P i u s II . viděl, jak se divokým návalem sveřepých Turků valí záhuba na celou západní Evropu, a hleděl získat českého krále Jiřího z Poděbrad na výpravu proti nim a postavit ho do čela vojska z celé západní Evropy. V těchto snahách neustávali ani jeho nástupci a jak mohli, pomocí duchovní a hmotnou usilovali o odvrácení pohromy. Bylo by zbytečné připomínat, čím a jak přispěli papežové ke konečné porážce Turků u Vídně.

4. Papežové usilovali o to, aby se veškeré křesťanské státy soustředily kolem Petrova stolce jako velká rodina, v níž by e v a n g e l i u m l á s k y bylo z á k o n e m n á r o d ů.

Helfert (str. 2) říká o papeži Řehořovi VII: „Řehoř tvrdil, že stejně tak, jako podle tehdejšího práva spočívalo státní zřízení na lenním poměru, jsou i křesťanská knížata lenníci Ježíše Krista, pravého krále světa viditelného i neviditelného. Proto mají knížata klást čest Boží výše nežli svou, a spravedlnost vážit výš nežli zisk. Jen takovým způsobem,

mínil Rehoř VII., lze uskutečnit úkol církve; a jen tehdy se vrátí spravedlnost a zbožnost, mír a svornost, až celý okruh země bude v Kristově náměstku na zemi spatřovat svůj střed, až všechny trůny a národy budou své právo hledat a nalézat u apoštolského stolce." - Tato velkolepá myšlenka se začala nadějně uskutečňovat ve středověku.

Nakonec lze připomenout vznešené chvály katolické církve a papežství z úst protestanta, slavného anglického historika, Macaulaye

37 Bludy a lži v dějinách.

(Edinburgh Review): „Ani není a nikdy nebylo na zemi dílo lidské politiky, které by zasluhovalo takový rozbor jako církev římsko-katolická. Dějiny této církve spojují dvě velké doby vzdělanosti, starověk s novověkem. Není jiná ústavy v Evropě, která by nás vedla až do těch dob, kdy obětní kouř vystupoval z Panteonu, kdy se ve Flaviově divadle proháněli lvi a tygři. Nejhrdější královské rody jsou proti dlouhé řadě 257 římských papežů jen včerejší... A pořád ještě zde stojí papežství plné života a síly, kdy již všechny ostatní říše, které s ním byly současně, se dávno rozpadly v prach. Katolická církev ještě pořád posílá své věrozvěsty až na kraj světa a ještě pořád vstupuje nepřátelským vládcům do cesty s tou mocí, s níž zastoupila cestu Attilovi. Počet jejích příslušníků je větší než kdy jindy, co ve starém věku pozbyla, značně si nahradila v novém. Také není ani náznak, že by její dlouhá vláda končila. Viděla vznikat všechny vlády a všechna církevní zřízení, která jsou nyní po světě, a snad je uvidí také zanikat a přečká je. Byla velká i vážená dříve, než Sas vstoupil na půdu britskou, než Frank překročil Rýn, kdy se ještě v Antiochii dařilo řecké rétorice, kdy se v Mecce ještě klaněli modlám. A bude snad trvat v nezmenšené síle, až někdy některý pocestný z Nového Zélandu uprostřed širé pouště stane na zlomeném oblouku londýnského města, aby si nakreslil zříceniny svatopavelského chrámu. Uvážím-li ty hrozné bouře, které římská církev přečkala, je pro mne nesnadné domyslet si, kterak má zahynout...

V osmnáctém století papežství tak zesláblo, že pro bezvěrce bylo terčem posměchu a pro protestanty spíše předmětem soustrasti než nenávisti, takže není divu, že roku 1799 se i důmyslní pozorovatelé lidských věcí domnívali, že římské církvi uhodila poslední hodinka. Nevěrecká moc vládla, papež v zajetí umíral, osvícení francouzští preláti žili v cizině z protestantských almužen, nejušlechtilejší budovy, které velkomyslná štědrost starých dob zasvětila poctě Boží, se proměnily ve

vítězné chrámy nebo v banketní domy politických spolků: z takových znamení se dalo soudit, že ohlašují blízký konec jejího dlouhého panství... Arabové mají pohádku, že velkou pyramidu Gyseh postavili předpotopní králové a že ona jediná ze všech lidských děl unesla tíhu potopy. Takový je osud p a p e ž s t v í. Bylo pochováno pod velkou potopou, ale jeho hluboké základy zůstaly neotřeseny, a když vody opadly, zjevilo se samo uprostřed trosek zhynulého světa opět ve sluneční záři. Republika holandská byla tatam, německá říše byla tatam, velká rada benátská, starý spolek švýcarský, rod Bourbonův,

francouzský sněm i se šlechtou byly tytam. Ale neměnná římská církev byla tu zase.“

Od té doby, co byla napsaná tato slova, se sběhly velké věci, vedly se mocné války, vyvrátily se pyšné trůny a nové nebezpečné mocnosti vstoupily na jeviště. A ještě pořád tu stojí římská církev se svým papežstvím, neporušená a veliká, a více než kdy jindy se jí bojí nepřátelé a milují ji přátelé. Kdyby onen slavný historik ještě jednou pozvedl péro ke chvále církve i papežství, zajisté by je líčil co možná ještě nadšeněji a skvěleji. Právě v naší době, kdy se chystají velké a nebezpečné rozvraty, je katolická církev po celém světě bohumilé svědectví synovské oddanosti, svornosti a lásky.

10. Stát a náboženství.

Člověk, bytost z těla a z duše, spojuje v sobě dvojí svět: tělesný a duchový. Tento život je obrazem a podmínkou onoho života, vyššího a věčného, nadpřirozeného, a cestu k němu ukazuje náboženství: tento a onen život se doplňují nutně a harmonicky, asi jak má být v úměrnosti náboženství a stát. Kdy a kde se doposud vyskytla nějaká pospolitost, nějaký útvar společenského života, vždy a všude ho doprovázelo náboženství. Ještě nebyl na světě tak divoký národ, aby se z přirozeného pudu nespravoval nějakými náboženskými představami. Snahy dokázat něco opačného, se při bedlivějším pohledu rozpadly samy. Ani o pravěkém člověka nebylo nalezeno, že by byl bez náboženství.

Bez náboženství by byl člověk zůstal na úrovni zvířete, stáda dobytka. Není-li svědomí, Boha, odpovědnosti, zkrátka není-li náboženství, je všecko úsilí o nějaký pořádek marné; nebýt vědomí, že

existuje vyšší svět, onen život, nemohl by člověk tíhnout k vyšším věcem, ale pouze k tělesným, světským. Z náboženství pochází všecka kultura.

S rozvojem společenského života a rostoucí kulturou stoupal i význam náboženství. Věkovité chrámy a náhrobky egyptské, královské paláce assyrské svědčí svými nápisy o síle náboženského přesvědčení.

Stejné to bylo u nejbližších nám Reků a Římanů, oněch dvou vlastních kulturních národů, od nichž máme kulturu i humanismus, vzdělanost a volný rozvoj: nejkrásnější stránky jejich státního života těsně souvisely s náboženstvím; nic důležitějšího se nepodnikalo bez boha a kněze, bez porady s věštbou; divadlo, kde se hrály Sofoklovy tragédie a Aristofanovy komedie, bylo pod

kněžskou správou. Největší politikové starého věku, Římané, se radili bohů před každou volbou, před každým větším rozhodnutím.

Právě proto, že státní život byl s náboženstvím organicky srostlý, bylo křesťanství zpočátku pronásledováno, poněvadž se v něm vidělo něco nového, dosavadnímu státnímu náboženství protichůdného a nebezpečného.

Náboženství rozhodovalo o bytí a nebytí národa: ariánský stát gótský a vandalský zanikl; franský stát se stal katolickým a zmohl se nad jiné, jak uznávali a jednali Chlodvík, Pipin, Karel Veliký.

I mohamedánské národy měly sílu v náboženství; rostly a vítězily, pokud stály proti národům slabším ve víře a mdlejším v náboženském životě.

Za albigenských válek a v reformaci se kladl velký důraz na význam náboženství ve státě. Z českých dějin je známo, že náboženství bývalo hlavní vzpruhou celého veřejného života. „Náboženství vůbec bylo a je to, čím se český duch odjakživa vyznamenával a co českými úmysly nejmocněji a nejtrvaleji hýbalo." (Palacký)

V novějších dobách osvícené despocie se nekatolické i katolické vlády snažily nabývat co největší vliv ve věcech náboženských na církev. Uznávaly sice její působnost, ale místo aby si braly z náboženství zásady a pokyny k vládnutí, hleděly církev podrobit státní moci. Začalo to ve Francii tak řečeným g a l l i k a n i s m e m, kde bylo náboženství zbaveno své nepodmíněné povahy, svého vyvýšeného postavení a zčásti stěsnáno do služebnosti světské moci, státního nacionalismu.

V nekatolickém nebo nepřátelském státě se měla církev lépe na

pozoru; katolickému státu v důvěře popustila více práv, a jak vidno, on té důvěry zneužil na zneuctění církve, když právě v katolických státech náboženství krok za krokem bývá zatlačováno do pozadí. Pravý poměr obrátil se v opak: církev místo aby vedla, měla být vedena. Tam je původ nepoměru, neurovnalosti státu a náboženství: počátek a příčina zkázy.

Ale snad jen tehdy, za starých časů stát potřeboval náboženství, nyní za osvícenských dob už nikoliv? Zástupci vědy a politiky myslí, že nynější civilizace už může obstát a rychleji pokračovat sama; filozofové, právníci a přírodovědci neuznávají náboženství, ale sociální kultury se přidržují: to je nelogické a nehistorické, není to možné a nikdy to nebylo; to znamená chtít ovoce a podtínat strom, na kterém vyrostlo. To by bylo asi jako: „Zhasněme slunce, máme dost draček!" (dračky: zde ve význ. třísky na svícení - pozn. red.)

40 Bludy a lži v dějinách.

Platón (o státě): „Kdo otřásá náboženstvím, boří základy veškeré lidské společnosti." Plútarchos: „Snáze je město ve vzduchu postavit, než zbudovat (a udržet) stát bez náboženství." Macchiavelli: „Nic tak nesvědčí o úpadu a hrozící zkáze říše jako zhrzené náboženství." Washington: „Náboženství není bez kněží a lid není bez náboženství. Kdo se o to snaží, blázen nebo zločinec, je jedním z obou, nebo obojí zároveň." Bezbožný lid je schopen každé špatnosti.

Jedině náboženství může člověka o sobě i v pospolitosti zušlechtit a zdokonalovat; drží ho v těžkostech, krotí ho v náruživostech a dává mu pravou duševní spokojenost, jakou mu nic jiného ve světě nemůže dát, žádný jiný světový názor nebo hospodářský a společenský řád, třeba socialistický, protože nikdy nepřestaneme býti lidmi různé jakosti, povahy a různé duševní inteligence.

35. Přechod pohanské kultury na křesťanskou.

Pohanské náboženství bylo tisíce let státním náboženstvím; tím, že vyhovovalo vášním lidského srdce a mělo k ruce státní moc, zdálo se být zajištěné navždy. Ale stejně jako tajemné přírodní síly působí nezadržitelně, tak působí i Kristovo náboženství. Velké drama zápasu pohanství s křesťanstvím skončilo vítězstvím církve; byl to velikánský

boj: tisícero překážek se stavělo do cesty kříži a jeho učení.

S klidným sebevědomím, s vítězstvím a požehnáním se zvedá církev z temných katakomb, kde si vychovávala své mučeníky, a modlitbou a svatou obětí sbírala síly do boje; svatý mučeník Lucián (+ 311 v Nikodémii), když si jeho spoluvězňové toužebně přáli před smrtí přijmout večeři Páně, slavil na svých prsou oběť mše sv., a oni potom posilněni „pokrmem silných" zmužile podstoupili mučenickou smrt. (Philostorgius II) Církev zná nadpřirozenou působnost své milosti, nezdolnou moc kříže, nevyčerpatelnou sílu lásky.

Když se křesťanství stalo státním náboženstvím, velkolepě rozvinulo svou oživující a záchovnou činnost. „Církev hýbala všemi velkými otázkami o člověku, starala se o vše, cokoliv toužíme vědět z přírody, o sobě, o své bytosti, o budoucnosti; proto její vliv na novou vzdělanost byl nesmírně veliký." (Guizot, „Dějiny vzdělanosti v Evropě", přel. J. Palacký, str. 65)

Církev svou umírněností projevuje pravou duchovou sílu a velkomyslnou ušlechtilost. Římu není zapotřebí, aby se rděl studem, přijde-li řeč na to, jak se stal katolickým; jeho korouhve nejsou potřísněny

krví tisíců, nelpí na nich vzdechy a kletby nelidské zuřivosti. Křesťanství nešláplo poraženému na šíji. (Dr. J. Sedlák, „Počátky křesťanství a vzdělanost řecká a římská", Hlídka 1899)

Ch r á m y pohanské nebyly bořeny ani obraceny na křesťanské; když z nich byla vyklizena pověra a nečistota, směly zavřené zdobit město jako umělecké památky. Z dlouhé doby do r. 526 není ani jediná zpráva, že byl z pohanského chrámu učiněn křesťanský; tím méně nebyl žádný násilně zrušen. (Grisar, Rom beim Ausgange der antiken Welt)

S o ch y pohanských bohů byly vyneseny z chrámového šera na slunné náměstí, kde s pozměněným nápisem a pod ochranou zvláštních strážců hlásaly slávu šlechetné uměleckosti a geniálního mistra.

Ani pohanské h r y nebyly zprvu zcela zrušeny; život lidu a státu byl s nimi těsně spřaden; církevní moc měla nesnadný úkol očisťovat je z pohansko-náboženských živlů.

Církev se nikdy se nesnížila k surovému pustošení. Když byl

rétorik Symmachus, horlivý stoupenec pohanství, obžalován, že jako městský prefekt neprávem potrestal některé křesťany pro poškození památek pohanského kultu, bylo vydáno a paměti zachováno dvojí zajímavé svědectví: papež Damasus (+384) se zastal obviněného, a ten dokázal, že žádný křesťan nebyl z něčeho takového pohnán k jeho soudu.

Císař Honorius poroučí roku 399: „Jako zakazujeme oběti, tak zase chceme, aby veřejné budovy zůstaly na okrasu města."

Císař Theodosius pravil pohanským senátorům: „Zanechte dětinských slavností a her, nejsou hodny naší velké říše. Omyjte mramorové sochy z vašeho nepěkného kropení a nechte jim čistou krásu; jsou to díla velkých mistrů; chci, ať jako umělecká díla zdobí vaše město vaše." (Dle Prudentia, Contr. Symmachi, I, 500)

Církev pečlivě zachovala pro vědu bohatý sklad starodávných nápisů, jak o tom svědčí vzácná sbírka arvalského chrámu. Kdyby Gótové r. 410, Hunové, Alani a Štírové nezpustošili město, a kdyby Vandalové nezničili a neodnesli tisíce uměleckých památek, mohli jsme ty poklady mít dodnes.

Dokonalý znalec doby přechodu pohansko-křesťanského, člen francouzské akademie Gaston Boissier, ne právě přítel církve, říká přímo: „Církev neškodila říši (římské) a její vzdělanosti; naopak, ona chránila všechny životaschopné sbírky staré civilizace. Církvi prospívalo, co prospívalo lidstvu; v péči o své pravlastní dobro zároveň sloužila světu.“

Bludy a lži v dějinách.

XII. Křesťanství a kultura.

Člověk má t r o j í poměr: k Bohu, k lidem a ke hmotě; tělu opatřuje hmotné potřeby; v poměru k lidem si upravuje pospolitý život; v poměru k Bohu pěstuje a zdokonaluje ducha k určenému cíli, k němuž tíhne jako obraz ke svému původu.

Všechna vzdělanost jednotlivce i národa, kdyby byla možná bez náboženství, by byla čistě vnější, p o u h á c i v i l i z a c e , asi jako medvěd stavějící si brloh nebo vrabec hnízdo. Pravá osvěta, vyšší kultura, jak již ukazuje samotné slovo colere a příbuzné kultur a kultus, pochází z náboženství. První jiskra této planoucí snahy po rozvoji,

zdokonalování nepochází z náhody nebo z nízké hmoty, nýbrž přímo od trůnu tvůrce, z říše jasu, z vlasti duše, z onoho světa.

Vědomí o Bohu učilo lidi skládat hymny, chvalozpěvy a posvátné hry, stavět chrámy a sochy; myšlenka nesmrtelnosti duše a posmrtného života kázala budovat hroby, pomníky a podoby nebožtíků; povědomí o Božském mravním zákoně se stalo základem práva; víra v prozřetelnost vyvolala historické cítění a dějepis; ostatní vědy, lékařství, hvězdářství mají rovněž náboženské počátky; ze společných obětí a slavností vznikly národní svazy; útvar státní pospolitosti se stal ,,z .milosti Boží"; věrnost ve smlouvách plynula z náboženství.

B e z B o h a n e n í a u t o r i t y , pouze právo silnějšího; bez Boha není řád, kromě policejního, není mravnost, svoboda, odpovědnost, odplata: neznaboh boháč utlačuje a vykořisťuje pracující chudinu; neznaboh chuďas se chápe prostředků, které svět naplňují hrůzou.
B e z a u t o r i t y n e n í k u l t u r y ; člověk se musí ve svém poměru k Bohu, k lidem a hmotě vpravit se do uspořádaného řádu, jako vše ve světě chodí v jistém pořádku.

Náboženství a z něho plynoucí mravnost proniká všechen život, soukromý a veřejný, utváří zákony, zřízení, společenství, manželství, rodinu; bez víry v Boha se drobí základy mravnosti, rodina se uvolňuje, společnost se rozkládá; neznabožství přivádí zkázu ve všech oblastech.

U všech národů počítaných mezi kulturními lze nalézt nějaké n á b o ž e n s k é p o j m y , zbytky prastarého podání a na tom založenou mravnost, která je podkladem a podmínkou jejich kulturního rozvoje hospodářského, společenského a rozumového.

Ale že se ty náboženské prvky pohanských národů nevyhranily v pevné dogma, rozplývaly se do materialistických bájí, pozbývaly

sílu udržovat pravý poměr člověka k Bohu, k lidem a ke hmotě; s hynoucím náboženstvím hynula mravnost, upadala kultura: jen těch horních deset tisíc zůstalo vzdělaných, všichni ostatní byli bezprávná chudina, zotročená masa.

Poslední a největší kulturní národ byli Římané; když se i jim náboženství a mravnost rozplynuly se v čirý materialismus, rozpadlo se manželství a rodina, základy pospolitosti; říše upadala vzpourami nespokojenců a utlačovaných proti utiskovatelům; zbytek dorazil příval

cizích národů.

Za těchto těžkých okolností přijalo křesťanství kulturní poslání; teprve tím se vlastně dostalo kultuře pravého pěstitele; neboť když měly určitou kulturní sílu pouhé náboženské touhy, paprsky z prazjevení, tím více ji mělo božské zjevení ve své plnosti.

Křesťanství má pro kulturní misi všechny potřebné vlastnosti: hned tu první a hlavní, že nedává vzniknout holému materialismu; křesťanství má v sobě sílu oduševňovat život; z křesťanství plynou prameny vody živé, které chrání oduševňovací proces před úplným ztrnutím; a z toho, že kulturní úroveň stoupá a klesá tou měrou, jak kdy vítězí duch nad hmotou, se ihned pozná celý kulturní význam křesťanství.

Do základů kultury byly položeny tři proudy: antické - klasický, křesťanský a národní, které patří k sobě jako krása, pravda a dobro; kde se porušuje tato jednota, ubírá se jí působnost.

Křesťanství neničilo dokonalá díla pohanského starověku; ve výtvorech lidské kultury vidí Božské ideje, proto láskyplně uchovává vše, co kdo krásného duchem zplodil a rukou vytvořil. O národnosti je řeč ve zvláštním článku.

Již se naskytla a ještě často se ve spise vyskytne příležitost připomenout rozvoj křesťanské kultury v jejím trojím směru: hospodářském, společensko-právním a rozumovém. Církev provedla velice náročný úkol - zbudovat z barbarských národů spořádanou lidskou společnost. Pohanský svět se zakládal na právu silnějšího. Zásadami z toho plynoucími, nelidskými, se může jen bořit, nikoliv tvořit; sem patří ten třistaletý krvavý boj, kde potoky mučednické krve zalévaly pravdu, než se ujala a uznalo se, že „více se sluší poslouchat Boha než lidi"; místo otroctví osobní svoboda; práce dříve nectěná, povznesena a posvěcena; kláštery, průkopníci kultury; zákonodárství, např. neždímat dlužníka úrokem, nemít nadpočet pracovních sil, aby se vzmáhalo a množilo samostatné živnostnictví; kde nestačil křesťanský

duch ve státním zákonu, doplňoval ho církevní zákon, který tím, že byl všude jednotný, mohl být mezinárodním právem, jako v případě: když si slabý a závislý netroufal nalézt právo u světského soudu, mohl se i ve světské záležitosti dovolávat soudu duchovního atd; posléze, že byly zachráněny památky staré klasické vzdělanosti, přeneseny do křesťanské

doby a na základě víry dále chráněny. „Podivné, volá Montesquieu, zdá se, že křesťanské náboženství má na zřeteli pouze šťastný život budoucí, a je štěstím i v tomto životě vezdejším." (Esprit des lois 24, 3)

Sem ovšem patří také všechny boje, které vedla církev za svou v l a s t n í s v o b o d u , neboť měla-li jiným svobodu dávat a chránit ji, potřebovala ji napřed sama.

Z té půdy, svlažené krví a potem a prohřáté živou vírou, vykvetl onen čirý a radostný duch křesťanský, kdy rytíři konali své činy a celý národ budoval pomníky, ke kterým se chodí učit i náš věk.

Je charakteristickou známkou křesťanství, že dvojí moc v něm nezávisle přichází v činnou platnost a že se mají v této společné ale samostatné působnosti neustále vzájemně k sobě zachovávat, spolu dorozumívat a vyrovnávat. Touto neustálou prací je obojí moci zabezpečen život, pokrok a rozvoj, a právě tomu děkuje západní křesťanství za svůj čilý život duševní, svůj vysoký stupeň kultury. Fiquelmont říká: „Kdo potírá církev, nemá ani zdání o nejniternější myšlence jejího zřízení; ani potuchu, že jedině samostatnost duchovní moci udržela mravní samostatnost člověka; toto nesmírné dobrodiní, které lidstvo dostalo, stačilo samo o sobě povznést své dílo, tj. civilizaci moderních národů, tak vysoko nad civilizaci starých národů, jak vysoko stojí pravda nad bludem."

Na křesťanském východě světská moc brzy docela přehlušila moc duchovní, zneužívala ji k věcem, které jí měly zůstat daleko a cizí, a zadusila v ní nejniternější život. Proto je tam církev němá, ztrnulá, její duchovní rozvoj zvadlý, vliv na kulturní život nepatrný; u vrchních vrstev nevěra, u spodních ponurá nebo fantastická pověra.

XII. Církev a stát ve starověku.

Člověk má dvojí povolání na světě: nadzemské a pozemské. Dvojí zřízení, tj. církev a stát mu mají pomáhat, aby v obojím došel do cíle; papež Lev XIII. říká v encyklice „Immortale": „Bůh

přidělil péči o lidské pokolení dvojí mocnosti, duchovní a světské; jednu ustanovil nad božskými věcmi, druhou nad lidskými."

Církev a stát jsou dokonalá společenství, samostatné mocnosti. „Každá z nich," praví dále Lev XIII., „je ve svém druhu svrchovaná, každá má své meze; každá je jakoby obepjata kruhem, v němž se pohybuje samostatně." Církev a stát mají tedy každý svůj vlastní obor, své zvláštní působiště; a protože jsou kromě čistě náboženských a čistě státních záležitosti také oboustranné, smíšené, připadá zde rozhodování na obojí moc.“

V soustavě Božské prozřetelnosti jsou církev a stát nerozlučné pojmy. Církev přímo a v první řadě pečuje o nadpřirozené blaho lidstva: rozvíjí a šíří své učení, udílí svátosti a koná duchovní správu; přitom nespouští ze zřetele kulturní, společenské a hmotné zájmy lidstva, pokud spadají do oblasti její působností. Předním úkolem s t á t u bývá zabezpečovat lidu pozemské časné blaho: udržovat společenský právní řád a účinně ho uvádět do praxe; v této činnosti stát podává pomocnou ruku církvi v jejím vznešeném úkolu. Oba tedy, stát i církev, vyhovují svému účelu, když ruku v ruce a za péče o svá působiště plní povinnosti svého vlastního bezprostředního povolání. Nicméně, jak níže povíme, není dobrodiní vzájemně prokazované pomoci oboustranně rovnocenné.

Křesťanství blahodárně působilo nejen v nitru člověka, v jeho rodinných a společenských poměrech, ale i v celém životě veřejném a státním.

Křesťanský duch pořád více pronikal zákonodárství od pohanské říše po přednosti římské. „Církev utvořila nové státní útvary, upevněné kázní a zákony kolem mravní autority", říká T a i n e . (L'Ancien régime I. La structure de la societé)

Bvlo zmírněno kruté soudní řízení, byly zrušeny příliš těžké tresty jako ukřižování, vpalování znamení do čela a jiné, úroveň žalářů se zlepšila; gladiátorské a podobné zápasy, kde šlo o zdraví nebo o život, i nestoudné hry divadelní hry byly zakázány; zavedlo se svěcení neděle; vojsko dostalo duchovní správu; chudí obdrželi více pomoci a péče; otroctví se uvolňovalo, až docela přestalo; rodina byla posvěcena, manželský svazek upevněn a povýšen na svátost, otcovské moci vykázána pravá míra, poměr ženy k muži nabyl větší důstojnost, matce byl po smrti manžela přenechán náležitý vliv na děti a upraven její poměr k ostatnímu příbuzenstvu, únos dívky přísně stíhán, bylo

zastavováno manželství blízkých příbuzných a židů s křesťany.

Z tohoto poměru církve ke státu přirozeně plynulo, že stát popouštěl církvi rozličná práva a výsady, zejména co se týká

církevního majetku, rozličných svobod (imunit), politických a soudních práv biskupů a práva azylu (útočiště), přeneseného z pohanských chrámů na kostely křesťanské.

Z tohoto poměru však také plynulo, že si panovník osoboval některá práva; svolával synody - obyčejně na pobídku nebo alespoň za souhlasu a po dohodě s příslušnou církevní vrchností; účastnil se jich osobně nebo jen prostřednictvím svých zástupců, ovšem nikoli porad biskupů, nýbrž jen pečoval o vnější pořádek; potvrzoval usnesení sněmů, tj. dával jim zákonité platnosti a trestal přestupky.

Biskupové, kteří panovníkovi prokazovali ve státních věcech důležité služby, dostali jus intercessionis, právo úřední přímluvy za odsouzence; měli dozor nad veřejnými žaláři a dobročinnými ústavy, dále pak i právo soudní nad osobami duchovními a těmi světskými, které s tím byly srozuměny. Pro politické a církevní postavení biskupa si křesťanský panovník vymiňoval též nějaké právo při jeho volbě.

Vše spočívalo na tom, aby panovník správně dbal na samostatnost moci církevní i státní a svornou součinnost obou. Ale mnohý nedbal, kladl církvi místo přátelského svazku pouta nevolnosti. Západní církev v dlouhém a těžkém zápase uhájila samostatnost, východní upadla do poddanosti, nehodné služebnosti státu - caesaropapismu, kdy panovník byl císařem i papežem.

14. Národnost v církvi.

Lidská povaha není sama od sebe dokonalá a dobrá, jak se někdy básní a blouzní. Dějiny dosvědčují, že se vždy a všude silně projevovaly náklonnosti ke zlému, následky prvotního hříchu. Lidé stáli proti sobě sobecky, nepřátelsky.

Pohanstvo a jím nakažené židovstvo nic nevědělo o jednotě lidského pokolení; každý národ se považoval za

potomka té země, z níž vzešel přispěním národního genia - odtud název autochton; kromě svého jazyka, svého mravu a zvyku měl každý národ i své bohy, tedy své vlastní a zvláštní národní náboženství.

To bylo stadium nejkrutějšího nacionalismu, kdy národ buď ze strachu o sebe, aby nebyl zahuben, nebo z nekroceného sobectví na smrt nenáviděl jiný národ, který hleděl z kořene vyhubit. S postupující vzdělaností se tento boj všech se všemi mírnil, alespoň pokud se jedinec cítil bezpečnější mezi svými; celá kultura starověku stačila člověka krotit jen uprostřed svých rodáků: k cizímu

zůstal dále nedůvěřivý a nesmířený, divoch a ukrutník; i pro nejkulturnějšího Řeka byl cizinec barbar, nepřítel, méněcenný a bezprávný člověk. Teprve křesťanská církev, až ještě více umravnila člověka vůči vlastním národním příslušníkům, ho mohla svou vyšší mravností a nadpřirozenou milostí vést dál, k mravnosti vůči cizinci, navenek, od národa k národu. Konala v tom přímý rozkaz obnovitele lidského pokolení, svého zakladatele: „Jděte a učte všecky národy". K tomu se vztahují slova apoštola národů: „Zdali Bůh je pouze Bůh židů ? Není-li i pohanů ? Jistě i pohanů." - „Tu již není žid ani pohan, není otrok ani svobodný, není muž ani žena; nebo všichni jedno jste v Kristu Ježíši; všichni jste synové Boží skrze víru."

Pozvolna se mírnilo pohanské záští a měnilo se v křesťanskou snášelivost a spravedlnost; bez násilí, jen svou morální národních příslušníků: k cizincům působností vdechovala církev národům vědomí rovnosti, pospolitosti;
z jejího ducha vytryskla v lidstvu myšlenka: „respublica christiana", rodinná jednota křesťanských národů, jak se nejjasněji zaskvěla v křížových výpravách.

„Černá internacionála ?" Církev že potlačuje národnost?

Při veškeré té snaze o jednotu si církev přála zachovat národnost, a to podle zákona Božského a lidského, respektovala přirozené zvláštnosti každého národa, i v tom měla svrchované pravidlo ve svém božském mistrovi, který přijal člověčenství v národnosti a miloval svůj lid před ostatními; také citovaný apoštol vřele cítil se svým národem. Církev zušlechtila národnost, aby dále nebyla příčinou sporů, nýbrž aby se národy ve své různosti spíše navzájem doplňovaly; v tom

viděla své poslání, ba smí-li se říci, svou čest a chloubu; čím větší je rozmanitost v její světové jednotě, tím větší je její zásluha, ozdoba, chvála. Ve své jednotné všeobecnosti, vyvýšená nad jednotkami národů, církev poskytovala všem národům dost volnosti, síly a milosti, aby všichni pospolu a každý ve své národnosti rozvíjel své přirozené vlohy a pomáhal v ušlechtilé soutěži uskutečňovat její ideály.

Ale zase: čím více některý národ pěstoval svou národnost a rozvíjel ji do bohatého kulturního života, tím více ji miloval a tím více si uvědomoval svoji jinakost oproti jiným národům; tím ostřeji se národnosti vyhraňovaly a různily. Z toho vzešlo napřed hrdé sebevědomí, potom pyšné vypínání, domýšlivá zpupnost, pohrdání cizím a snaha mít vše své vlastní: půdu, vládu, jazyk, mrav - náboženství, jen krok, a vede to do názoru pohanského, barbarského, nebo alespoň do čínského zpátečnictví.

I v národnosti je tedy nutné dbát na zlatou cestu, spravedlnost. Je viditelné, kde se tu národnost vybočuje z vyměřené dráhy, z dovolených mezí, že na rozhraní slov: hrdé sebevědomí - pyšné vypínání je jen krok, a ten vede do rebarbarizace a diabolismu; nezušlechtěný nacionalismus znemravňuje: aby se zastřela křivda, točí se jí, až se z ní udělá právo ve prospěch své národnosti; a právě to, obracet dobro a pravdu do opaku, dělá jen ďábelská zloba.

Křesťanství zjemňuje a bystří cit slušnosti, spravedlnosti; držet své a neurážet právní cit jiného, nebrat mu jeho; dbá na věčné Božské a přirozené zákony a je si vědomo rodinné pospolitosti lidského pokolení, kde starší a silnější má pomáhat mladšímu, a ne ho tísnit a hubit.

Proto vidíme papeže, kdykoli některý národ, již křesťanský, užíval své převahy k utiskování jiného národa, třeba ještě nekřesťanského, pozvedat výstražný a káravý hlas. Kníže Svatopluk ze zadního Pomoří se dovolával proti německým rytířům výslovných papežských rozkazů, že se má s obrácenými na víru zacházet mírně a laskavě. Církevní sněmy, zejména dvanáctý všeobecný a čtvrtý lateránský z roku 1215 zvlášť důtklivě a jasně mluví k věci. Jenomže, pravda, bylo by třeba více poslušnosti.

15. Člověk a stát.

Křesťanství ve středověku přejímá úkol vychovávat a vést národy. Ono jediné ze všech náboženství a světových názorů ve svém učení a ve svých přikázáních všestranně vyhovuje lidským vlohám, schopnostem, náchylnostem a potřebám; ono jediné vidí a cítí v každém člověku bez rozdílu postavení a národa jeho v y š š í p o v o l á n í. Z tohoto stanoviska křesťanství řeší všecky velké otázky.

Člověk je sám o sobě samostatný, o sobě ukončený celek, kosmos en miniature, minisvět; z druhé strany, v poměru k jiným, je jakožto individuum, tj. poslední a již nedělitelná jednotka, i částí společenstva, součástkou velkého celku.

P o m ě r j e d n o t l i v c e k p o s p o l i t o s t i a naopak poměr c e l k u k j e d n o t l i v c i býval od počátku spornou záhadou; otázka kdo má právo panovat a kdo povinnost poslouchat hýbala světem; od nepaměti lidstvo kolísalo mezi dvojí krajností, která se nejnověji oděla do hesla: jeden se počítá za nadčlověka, za nadpřirozeného pána, druhý neuznává nad sebou naprosto žádnou autoritu. Tato záhada vytvářela dějiny; řešila

se teoreticky i prakticky, pérem a mečem; inkoustem i krví, jedni filozofickými rozpravami, druzí státnickými pokusy a státními převraty, revolucí a kontrarevolucí.

Filozofie v této otázce dospěla do protikladných krajností, a ještě jejich obojí výstřednost líčila za možnou, jedině schopnou života: e l e a t é učili, že jednotlivost nestojí za nic, že vlastně ani není, že jen obecné je jednotné: vše je bůh, panteos; proti tomu H é r a k l e i t o s : j e d i n e č n é je skutečné, neboť jelikož vše plyne, nic není trvalé, pevné, obecné; tohoto druhého názoru se chytli sofisté: neuznávali autoritu, zákon, leda každý sám sebe; byl to čirý individualismus, egoismus. V tomto začarovaném kruhu chodila filozofie jak osel v žernově a kůň v žentouru; ještě Nietsche chodil s těmi klapkami na očích.

Mezi touto dvojí krajností nalezl S o k r a t e s a jeho škola, Platón a Aristoteles střední zlatou cestu: světový řád je ústrojný, organický, jako jeho základní jednotka, člověk: tedy ani despotismus, absolutismus,

panteismus, v němž se jednotlivec tratí a rozplývá, ani však atomismus, rozpadlý na samé částečky, jen tak náhodou, mechanicky k sobě splesklé, ale jinak mezi sebou různé a cizí: nýbrž organismus, živý, rostlý, kde se rozličné síly a mocnosti, nižší a vyšší, souvislé a článkované k sobě řadí, vážou a vzájemně působí.

Po tomto zásvitu a vznětu se obzor opět zatemnil, přišla dekadence; po mohutném aristotelském vzletu nastala ochablá doba a l e x a n d r i j s k á ; zapomnělo se na velké myšlenky, staré, krásné vymoženosti; e p i k u r e j c i opět hlásali egocentrický individualismus s atomistickým mechanismem, s t o i k o v é vyznávali zákonem vymezený panteismus, takřka již fatalismus: z jednoty se učinil zase dvojí výstřední protiklad, a to tak mocný, že zasáhl celý svět; v Judsku se vyhranil v individuálně nevěřící s a d u c e j e a ve fatalisticky přezákonné f a r i z e j e.

Tak ty věci byly, když k ř e s ť a n s t v í začalo záhadu řešit po svém a utvářet světový řád. Do stěhování národů si formovalo jednotlivce, jednotky celku, po stěhování sbíralo trosky v celek, budovalo křesťanský stát na základě toho samozřejmého, protože přirozeného. Pohanstvo zde ve své zaslepenosti stálo, křesťan zde viděl jasně, měl křesťanským cítěním vytříbený cit právní. -

„P o d o b n é j e k r á l o v s t v í n e b e s k é č l o v ě k u h o s p o d á ř i": hospodář, otec rodiny se stará, obětuje se za své; jeho autorita spočívá v tom, že je živitel a opatrovník všech.

- Bůh tedy není všepohlcující panteos, nýbrž Otec všech, vedle jehož osobnosti si zachovávají všichni ostatní svou osobnost; ani zde neplatí holý atomismus: jsou volní, a přece ve svazku jako bratři, děti jednoho Otce. „Tak Bůh miloval svět, že Syna svého dal".

Království nebeské se obráží v c í r k v i na zemi, organicky a hierarchicky článkované; tak je křesťanský svět říše bytostí podřízených a nadřízených, které jsou vázány duchovním poutem vzájemnosti, že jejich pán se vidí jako služebník podřízených a jeho každý čin je tím panovničtější, čím více slouží jiným, až se za své i dává.

Hle, o r g a n i s m u s ! Avšak tento názor nebyl převzat z pohanství, on byl v něm jen temně nastíněn; neplynul do křesťanství z

řecké filozofie, stejně jako křesťanství nebylo pokračováním pohanství: nebyl to přechod, to byl převrat, přerod; mezi pohanským a křesťanským světem byla hluboká propast: pohanská autorita viděla v poddaných holé otroky; o čem se pohanům ani nezdálo, nač ani největší řečtí myslitelé nemohli pomyslet, křesťanství učinilo skutkem.

Papež Řehoř Veliký si přibírá za čestný název „servus servorum"; a co až Řehoř vyslovil, jeho předchůdcové konali hned od počátku. První nástupce Petrův, Linus, má v katakombách na hrobě lakonický nápis: Linus papa martyr; strašná stručnost: nic víc se o něm neví, než že dal život za své. To byl jiný svět, jeho autorita měla heslo: vládni službou..

Tento názor ovládal středověk; z něho vznikaly hned první duchovní řády; na tom základě pak bylo zbudované i římské císařství; odtud, zejména na vrcholu středověku, plynula i pravidla soukromého života, rytířstva, jako třeba jen „noblesse oblige", tj. urozenost zavazuje, ukládá povinnosti. Je pravda, že i v tom skutečnost někdy velmi pokulhávala za vzorem a skutek za přikázáním.

V novější době, po humanismu a reformaci, kdy byly obnoveny trosky již zastara přežité filozofie epikurejské, stoické, atomistické a panteistické se rozpadlo organické složení opět na své mrtvé částky jako za doby alexandrijské a tento pád vedl až do staropohanska, ve dvojí protikladnou krajnost: na jedné straně přemrštěný individualismus, snaha po sesazení každé autority; v náboženské sféře to znamenalo protestaci, subjektivní necírkevní církev, vypuštění všech organických, hierarchických mezistupňů; z druhé strany protějšek, nutný protiklad: nebývalá státní despocie, surově potlačovaná svoboda svědomí, kdy jen pán země směl mít svědomí, náboženství = cuius regio, ejus religio.

51
Bludy a lži v dějinách.

A tak se šlo v té rozštěpenosti dále; výstřední individualismus zplodil nesčetné sekty, po osvícenství a naturalismu se přišlo na jedné straně k vševelizující revoluci - na protější straně se šlo k caesaropapismu, k despotické zásadě „l 'Etat c'est moi", až i k tyranidě demagogů a veřejného mínění.

Počátkem minulého století nastal mohutný obrat k lepšímu, zdravý návrat k autoritám, dříve považovaným za zbytečné a nerozumné: vlast,

dějiny, podání, náboženství. Za našich časů se ještě nacházíme v plném boji: na jedné straně sociální demokracie vede přímo ke státnímu uniformujícímu despotismu, na druhé straně je výstřední individualismus, anarchismus, solipsismus.

Pravda je jedině v křesťanském názoru: nejsme ani cílení pro sebe ani nejsme prostředkem pro společnost: náboženský cit nám stanovuje v duši soulad mezi oběma tendencemi. Jednotlivec může docházet svého blaha, své seberealizace jen jako ústrojný člen velkého celku; takový je člověk i celý svět.

16. Církev a svoboda.

Prvním a nejvzácnější hodnotu, kterou církev dobyla světu, je s v o b o d a . Kořenem pravé svobody je zjevená pravda Spasitelova: „Poznáte pravdu a pravda vás učiní svobodnými." (Jan 8, 32) Kdo hledá svobodu v tom, že může bloudit a činit zle, mate si slabost za sílu; to není přednost, ale nedostatek; čím více se kdo se blíží Bohu, tím více v něm slábne náklonnost k bludu a hříchu.

K e s v o b o d ě n á l e ž í j a k á s i m r a v n o s t . Když k hořejšímu výroku Spasitelovu, že pravda je osvobodí, odpověděli židé: „Jsme potomci Abrahamovi a nikdy jsme nikomu neotročili; Jak můžeš říkat: stanete se svobodnými?“ Odpověděl jim Ježíš: „Amen, amen pravím vám, že každý, kdo hřeší, je otrokem hříchu. Otrok nezůstává v domě navždy; navždy zůstává syn. Když vás Syn osvobodí, budete skutečně svobodní." (Jan 8, 33-36)

Pravá svoboda a rovnost se zrodila ze samého díla v y k o u p e n í , obě vykvetly pod křížem, kdy jsme se všichni spolu stali dětmi Božími; krůpěje krve z Kristových ran byly jako slzy lásky vláhou pro mladičký stromek svobody. Pravou svobodu má ten, kdo neotročí náruživosti, nízké neřesti, kdo se sám nedává do područí hříchu a lži; „pravda vás učiní svobodnými".

Žádný národ neměl absolutní svobodu, která by pro něj znamenala jen úplnou nevázanost. V samotné povaze lidské jsou přikázání,

zákony přirozené, které se nesmějí překročit. Z á k l a d e m s v o b o d y j e a u t o r i t a ; absolutní Božská a relativní lidská. „Odpověděl Ježíš (Pilátovi): Neměl bys nade mnou žádnou moc, kdyby ti nebyla dána shůry" (Jan 19, 11); v tom duchu Petr: „Boha je třeba poslouchat, ne lidi" (Sk. ap. 5, 29) a Pavel: „…není moci, leč od Boha". (Řím. 13, 1) Který mocnář uznává, že jeho moc je od Boha, nevykonává ji tyransky; a když poddaní vidí v moci nad sebou moc Boží, kloní se jí, poslouchají svobodně, ochotně; z obojí strany jsou k tomu zavázáni ve svědomí. Kdo se s pokorným, ochotným srdcem podrobuje Božímu přikázaní, klaní se autoritě, hlásá svobodu. Když se člověk žehná, když spíná ruce k Bohu a modlí se za nepřítele, koná čin svobody.

Prakticky značí svoboda vlastně správný poměr, soulad mezi poroučením a poslouchánim. Takový soulad potřebuje život rodinný i státní; ve společenském životě, když práce je posvěcena, upravuje poměr, právo a povinnosti dělníka i zaměstnavatele a může řešit všechny společenské otázky; nikdo není chudý před Bohem, jen ten, kdo nemá spravedlnost, nikdo bohatý, jen ten, kdo má dostatek ctností. L á s k o u se ten soulad jemní a upevňuje: „Láska je trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit, nepočítá křivdy. Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy. Ať se děje cokoliv, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá." (I. Kor. 13, 4-8)

Z a u t o r i t y p o s l u š n o s t . John Ruskin krásně říká, že moc a sláva všech tvorů, od ochotnosti archanděla až k činnosti broučka, od zákmitů třpytivé hvězdy až k šustotu droboučkého písku, je v poslušnosti. Že je pak opačná vášeň, panovat - každý člověk je kus tyrana - v člověku velmi prudká, je zapotřebí na její krocení silných pohnutek, jaké může poskytovat jen náboženství; je zapotřebí i mocného přispění, milosti Boží.

Z p o s l u š n o s t i řád, s p r a v e d l n o s t . Autorita vede ke kázni; napřed aspoň k té, aby každý sám v sobě tlumil chladné sobectví, aby se zapíral a měl se v moci; to však je možné jen tehdy, když uzná, že je nad námi a mimo nás činitel, který žádá podrobovat svůj osobní zájem obecnému zájmu, uvádět svůj prospěch do pravého poměru k jiným neb alespoň neuplatňovat svůj zájem na úkor jiných; zkrátka: být spravedlivý. Pokud a jakou měrou byli a budou lidé spravedliví, potud budou svobodní; spravedlnost je měřítkem svobody.

B e z B o h a n e b y l o doposud ve světě účinné m o r á l k y . Mezi náboženstvím a mravností je přímá úměra jako mezi

jabloní a jablkem. Křesťanský morální kodex obrodil starý svět, vedl a držel jej dvacet století a udrží ho navždy přes všechny odboje a útoky. Kolik bylo pokusů a úsilí o zbudování přirozené morálky bez náboženské autority, tolik bylo nezdarů. Co který moderní moralista poskytl dobrého, vzal z evangelia, neboť vše, co v té věci bylo třeba říci, řekl Kristus. Co bylo doposud vydáváno za morálku nezávislou, rozumovou, vědeckou nebo pozitivní, byla jen parodie, deformace morálky náboženské. F. W. F ö r s t e r píše: „Znám podrobně, co zmůže čistě lidská etika… kde mohu potírám iluzi, že by etika mohla obstát bez náboženského základu a bez církevního tvaru." (Hochland 1905) - D o m e t d e V o r g e s : „Determinismus (že člověk nejedná svobodně) je jeden z předsudků, které nejvíce dotírají na mladou generaci… Zde je potřeba vztáhnout ruku na ochranu mladých inteligencí, abychom je nevydali záhubě v kalu mravní nezodpovědnosti." (Les Ressorts de la volonté et le libre arbitre, Paris) -

Dějiny světa jsou z velké části boj o svobodu. Lidstvo si vždy vážilo svobody, dychtilo po ní, obětovalo za ni drahé statky, mnoho krve pro ni vylilo - ale kupodivu: neumělo ve svobodě žít; dokud člověk hledá svobodu, bývá idealista; jakmile ji získá, stává se egoistou, tyranem: svoboda se jim pod rukama rozplynula nebo se zvrtla v opak; jak často se nosí svoboda jen v ústech, ve skutečnosti se však provádí nejhrubší tyranství; jako když si nedospělí neb nepoctiví zahrávají s nejvážnějšími věcmi.

Nebyla to pravá svoboda, z pravých kořenů, na pevném základě; nebylo na ní požehnání: Kdo bere víru, bere autoritu, odnímá svobodu; chtít svobodu a podtínat autoritu může jen vědomý nepřítel svobody, šejdíř nebo blázen; padá-li autorita, hyne svoboda. Sžíravý kriticismus a jalová negace jsou jako jedovatá ruda na svěží ratolesti svobody. Revoluce jakožto protiklad i záhuba autority plodila jen tyranii; doposud každá revoluce zardousila v krvi své domnělé dítě, svobodu.

Přední český státník naší doby dr. K r a m á ř oznámil po návratu z Ruska: „Nebude lépe, dokud i liberální živly nepoznají, že ve státě, který má být svobodný, musí být za každou cenu zjednáno alespoň tolik pořádku, aby si mírní občané byli jistí svým životem. Někdy se zdá, že na to určité kruhy čekají, a živly opravdu svobodomyslné ze strachu před železnou rukou, která by udělala pořádek, s e d o p o u š ť ě j í z l o č i n u na Rusku a s v o b o d ě , a pracují zrovna těmto kruhům

do rukou…“ *(To bylo ještě „dávno“ před Ruskou revolucí! Pozn. red.)*

Vidí však dr. Kramář jen v Rusku, jak a čím se svobodomyslné živly dopouštějí zločinu na státu a na svobodě a pracují n e p ř á t e l ů m do rukou? („Týden" II. 10. 1907)

Jen svoboda založená na absolutní autoritě a lásce, nikoliv na lidských, individuálních domněnkách, může být trvalá. Proto naše doba, staví-li sochy svobodě, ať nezapomíná také věnčit oltáře, neboť jen tehdy „právě svobodni budeme". Jinak to se svobodou dopadne tak, jako když dítě chytí stín na stěně nebo sahá po bílém rohlíku na obloze.

„Jen živé autoritě mimo mne a nade mnou mohu věřit, nikoliv textu knihy složené a vykládané od jiných, omylných jako já; neboť to by se nakonec přece vždy jevilo jako moje vlastní domněnka, tam vnášená, kterou jsem nechtěně hledal a uvítal, a právě abych ušel tomuto nevyhnutelnému sebeklamu, abych se nečinil sám sobě autoritou a modlou, uchýlil jsem se do lůna církve; ona si slíbila, že její učení nemají utvářet a ovládat nečisté žádosti a sobecké myšlenky lidí, kteří kdykoliv mohou, tak si upravují učení ke svému pohodlí a chystají měkké podušky a polštáře pro své svědomí. Jen tak jsem zároveň svobodný a poddaný, jako bohoslovec žák a mistr, abych však dosáhl mistrovství, již napřed jsem se podrobil - to je jediná cesta - v plné důvěře, a do smrti nebudu vyučen. Ať jiní spílají autoritě, místo co by jí měli děkovat a důvěřovat; v člověku je přirozené, že pohrdne tím, co pozbyl, a také se mu tak snadno zamží duševní oči jako tělesné… Teologog pamětlivý svého jména a povolání nenazývá svobodou to, aby by se v neukázněné svévoli bez vesla a střelky prohánět po nekonečném moři domněnek nebo výkladů; tím se leda vzdává celého pevného poznatku i síly přesvědčit jiné. Mnohem volnější se cítí ten, kdo si z dobrovolného rozhodnutí zvolil jednou provždy dát se k dispozici vedení a učící autoritě církve, v níž poznal Bohem ustanovenou a osvěcovanou schránku pravdy a učitelku národů. „ V c í r k v i a s k r z e n i s e t e p r v e s t a l s v o b o d n ý .“
(D ö 11 i n g e r, 28. září 1863 v Mnichově)

K. V o g e l s a n g píše po svém návratu do církve: „Zmocnil se mne, jak je potřeba vyznat, jistý p o c i t s v o b o d y , spojený s h r d o s t í . Z duše se mi zprotivila myšlenka, že bych se nábožensky podrobil někomu jinému nežli Bohu a jeho církvi; protestantským

zemským papežům s jejich klátivým učením - nikdy!" (Rosenthal, Konvertitenbilder, II. 335)

55 Bludy a lži v dějinách.

17. Církev a osobnost.

Církev prý spíná ducha poutem dogmat, stěsnává srdce obručemi přikázaní, a tím prý potlačuje volný rozvoj osobnosti; prý šablonizuje, netrpí zvláštnosti, chce všecko mít stejné.

Církev nešablonuje; právě ona, protože je k a t o l i c k á a v š e o b e c n á , pro všechny lidi, doby a místa, vždy byla a je sama o sobě pravý opak stěsnanosti a jednotvárnosti. Rozmanitost v jednotě a jednota v rozmanitosti je její základní dogma: Nejsvětější Trojice jeden Bůh; celý svět se svým nesmírně rozmanitým tvorstvem je dílo všemohoucího Trojjediného; a v duchovní sféře je podobná rozličnost: jako z nesčetného listí na stromě není ani jeden zcela jako druhý, tak se nikdy nenajdou dvě povahy zcela totožné.

Nekatolickým sektám se počítá za přednost, že prý jsou „ o s o b n í m " křesťanstvím, „osobním" náboženstvím. Jaká je to přednost? - Žádná, leč ta, že povolují více než právem mohou, že holdují lidské libovůli a svévoli, a tak pouštějí člověka na záludné, nebezpečné, až i záhubné scestí. Náboženský subjektivismus odvádí člověka od všeho pozitivního křesťanství, vede k náboženství, jak je výstižně vyslovil Spitta: „Mám náboženství ne že je pravdivé, nýbrž proto je pravdivé, že je mám."

Tento subjektivismus neuznává žádnou pevnou, věčnou pravdu; neuznává žádné povinnosti, jedině tu, kterou by si kdo sám uložil: vše se kolísá v nejistotě, je po vůli osobní libosti a lenosti, protiřečí si. Každý si sám podle chuti konstruuje své náboženství; pak by ovšem bylo náboženství věcí pouhého citu, pouze vnitřní, čistě individuální a soukromá záležitost; jen tak se může se mluvit o náboženství Goethově, Kantově, o nietzscheismu, tolstojismu, tak se rozeznává Kristus Voltairův, Renanův aj. To je subjektivismus bez dna, náboženství bez základu, bez pečeti pravdy.

Katolická církev spočívá na skále, na věčné pravdě. Její základ je

Ježíš Kristus, osobnost podle priorit. „Já jsem pravda - Já jsem život - Já jsem cesta - světlo světa" - - ideál. Katolický subjektivismus má v osobním majetku věčnou neměnnou pravdu a touto pravdou řízený život. Člověk má úplnou volnost v tom veleobsáhlém prostoru: má se v něm pohybovat jak se mu libo individuálně, má cvičit svou osobnost, má v plné míře vyjádřit a vyhranit svou subjektivitu, ale má vděčně uznávat souvislost s živým organismem, s hierarchicky článkovaným světem duchovním, s tradicí autoritativně členěnou a pěstěnou. Jen tak se uchrání nebezpečí, které

hrozí celé naší kultuře - zjednotvárnělost, uniformita. I zde je církev jakožto ochrana zjevené pravdy regulátorem pravého pokroku.

Nezřízený subjektivismus vyvrcholil v uniformující revoluci. Bouřlivé, vždy pohyblivé živly, kterým na ničem nezáleželo a neměly co ztratit, které neznaly ani povinnost ani odpovědnost, myslely, že jsou svobodné, že vedou, a zatím byly pouhým materiálem k pouličním výstupům v rukou doktrinářských vůdců a zločineckých štváčů. Prvním heslem revoluce byla „liberté", svoboda jednotlivce; z toho pak samo sebou plynulo druhé heslo: „égalité", rovnost jednotlivců - a tím činem se z osobnosti stal kus stádového dobytka, kde vlk je pastýřem; les extrémes se touchent; individualismus přešel do svého kontrastu, sám sebe polkl, pojedl.

U českého národa je toto sofistické oslazování o rovnosti a svobodě, kde se místo vznešené svobody připouští podvratná zvůle, vypočítáno na to, aby obžerným a cynickým materialismem klesl na podřadnou rasu, která by vedla život hovadský, bez posvátného svazku muže a ženy a rozplemeňovala se jako žebrácká láj *(láj znamená sběř, sebranka, chátra, bezprávná lůza - pozn. red.)* bez vlasti a národnosti, bez víry a rodiny otročila jiným.

Co je pravá osobnost ? Je to soulad ducha a srdce v samostatné zvláštnosti povahy. Vyžaduje se tedy trojí: rozvoj ducha, vyspělost srdce a volnost osobní povahy. Církev naplno vyhovuje všem: duch v ní nalézá objektivní pravdu, srdce přijímá náboženství založené na této pravdě a rozum i vůle jsou očisťovány milostí, která nepřevrací, neruší individualitu, nýbrž ji povznáší a ušlechťuje.

Milost Boží je nadpřirozená síla. Milostí ozářený a prohřátý člověk zachovává svou původní, vlastní subjektivitu, podobně jako ohněm rozžhavenému železu zůstávají všecky podstatné vlastnosti. Jak mile prostupují v Písmu sv. i z těch několika skromných zmínek různé povahy apoštolů, ostře vymezené, přesně výrazné: Petr, Jan, Tomáš, Filip, Tadeáš, Pavel - takže je velmi zajímavé pohroužit se do hlubin těch povah, a každý z evangelistů vtiskl do svého slohu a díla jasné známky své osobnosti, své subjektivní povahy. -

„Byla-li kdy doba plného rozvoje osobnosti, pak to byl středověk, a právě o renesanci lze říci, že začala silně omezovat individualitu. Jen na první pohled, kdy se nerozeznává čas a místo, se zdá rytíř a mnich, měšťan a sedlák, kupec nebo řemeslník jako stejný, neměnlivý typ. Kdo se podívá blíž,

hned pozná n e k o n e č n o u r o z m a n i t o s t dějů a poměrů a plnost silných personalit, které si uměly tvořit své okolí. Nebylo zákona, který by neměl výjimku, a stěží byl nějaký řád, aby nebyl prolamovaný (aby neměl mezery – pozn. red.). Ani církev, daleko vynikající jednotou, se nemohla se vymykat duchu té doby. V duchovenstvu řeholním i světském, v církevním zvyku a náboženském životě, ve správě a členitosti se prokazuje od Islandu po Sicílii m n o h o t v á r n o s t, že přítomnost ve své celý svět obsahující organizaci zachovala sotva stopu." (S c h a e f e r, Weltgeschichte der Neuzeit I. 13. Berlin 1907)

Každý světec je originál, někdy až tak mimořádný, že se běžnému pohledu naskýtá otázka: „světec či blázen ?" Každý člověk představuje nějakou Boží ideu, které se má vědomě a volně připodobovat; nechť si géniové v tom či onom vynikli daleko výše: každý svatý zůstává celou dokonalou osobností a ve své nedostižné originálnosti je příslušník církve. Hluboké náboženské smýšlení, intenzivní a mocné náboženské přesvědčení je podstatná část jeho osobního charakteru.

Každý svatý vynikal svým vlastním způsobem v některé ctnosti, má svou zvláštní korunu slávy, je naprosto nestejný on i každý ze všech ostatních; slova Páně, že „nic nečistého nevejde do království nebeského" se vztahují též na pravou, čistou, plnou, tříbenou osobnost; ryzí osobnost ve svém souladu je základní podmínkou nebeské slávy; v nebi jsou samé originály.

I mezi ženami, „in sexu fragili" vypěstovala církev nepřehledné zástupy originálních individualit; jen pomyslíme-li třeba na mučednice nebo na jiné z nesčetných řad: co se ví např. o sv. B r i g i t t ě , o níž píše protestantský učenec v monografii: „Její osobní zjev měl zajisté něco imponujícího, úchvatného. Jestliže nás ještě dnes, ačkoliv je časově i životní zkušeností vzdálená, tak oslovuje, jak asi působila v tehdejší generaci, která ji ctila jako prorokyni. Skandinávský sever zplodil tuto mohutnou osobnost; papežové a knížata se jí klaní; pronikavě působí na církevní, občanský a literární život."

Panna M a r i a, od věčnosti vyvolená za matku Syna Božího, byla předem pro jeho zásluhy vyzdobená veškerou milostí pro svou důstojnost: „Zdrávas, milosti plná, Pán s tebou"; vynikala nad všechny svaté všemi ctnostmi v nejvyšší míře. I v její veškeré kráse a dokonalosti je však r o z m a n i t o s t ; ačkoliv podle Písma „všechna sláva dcery královské je uvnitř", nicméně „vůkol je přioděna p r o m ě n a m i ;" „stála Královna po pravici v oděvu pozlaceném, ozdobená r o z l i č n o s t í ".

(Žalm 45, 14, 10) V Písmu sv. se tak ctí osobnost, že též u Panny Marie, přece vrcholu a vzoru veškeré ctnosti, nechává probleskovat cosi jako nejušlechtilejší sice, ale přece ženskou srdečnost, ba snad až i trochu mateřské marnivosti ve slovech: „Hle, od této chvíle budou mne blahoslavit všechna pokolení…" (Luk. 1, 48)

Vždyť křesťanství také chce velké, svobodné, silné osobnosti; záleží na tom, aby se osobnost ocenila pravdivě a správně, a konflikt mezi jednotlivcem a pospolitostí aby se vyřešil harmonicky. Církev připouští ještě silnější a ostřeji hraněné osobnosti než byl - třeba Hus, Žižka, Luther nebo Bismarck.

18. Počátky církevního majetku a státu.

Církev, království Boží na zemi, není sice z t o h o t o světa (Jan 18, 36), ale přece v t o m t o světě. V nejstarších dobách křesťanských věřící dobrovolně a z prvního nadšení prodávali majetky a statky a peníze kladli k nohám apoštolů - jakožto dar na sv. oběť, na

zbožný úmysl, ke spáse duše, za duše v očistci, na různé potřeby církve, na obživu kněžstva, na podporu chudých atd. Když církev rostla, a apoštolé, mající prvořadou povinnost kázat, nestačili na péči o chudinu, bylo svěřeno rozdělování v Jeruzalémě sedmi mužům dobré pověsti, mezi nimiž byl jáhen Štěpán.

A podobně v Římě; z těch, kdo to měli na starosti, je nejznámější jáhen Vavřinec. Římské senátorské rody, mající velké jmění v Itálii a v provinciích, obrácené na křesťanskou víru, věnovaly římskému biskupovi velké dary na potřeby, jak kde sám uzná. Později, když hned první křesťanský panovník císař Konstantin Veliký povolil, že církev smí přijímat též odkazy, dostává papež velké dary a statky, zejména v horní a dolní Itálii a v jižní Francii; stejně tak byly církvi přisouzeny pozůstalé statky mučedníků, kteří nezanechali právní dědice; i důchody některých pohanských chrámů přešly na majetek církve.

Přitom se od začátku cítilo, že papežský stolec je s u v e r é n n í , že není poddán žádné světské moci. Už apoštol Petr měl korunu, pravda, jen mučednickou, ale přece pravou korunu, neboť kdo i život je ochoten položit, j e a j e v í s e v p r a v d ě n e z á v i s l ý m .
Tak tomu bylo v církvi tři sta let, a bylo by dále a navždy zůstalo, kdyby Bůh tak usoudil: papež by nepotřeboval žádný jiný znak suverenity.

59

Bludy a lži v dějinách.

Ale kdo má světové poslání a postavení, nemůže si sám určovat osudy. Císař Konstantin dobře cítil, že světskému panovníkovi se nenáleží vedle papežova trůnu a přeložil sídlo na východ; nazval je „Nový Řím", ale křesťanský svět v pravém pocitu tento název zamítl, a tak byl pojmenován po zakladateli Konstantinopolis.

Četné příjmy papežové potřebovali o to více v době, kdy byl Řím ponechán sobě samému: papeži tedy připadlo starat se nejen po stránce duchovní, nýbrž i tělesné, vezdejší, světské. Římský lid viděl v papeži svého dobrodince, živitele, ochránce - tedy v plném smyslu světského vladaře. To byly vlastní p o č á t k y c í r k e v n í h o s t á t u .

V Itálii zastupoval císaře exarcha *(místodržící - pozn. red.)* se sídlem v pevné Ravenně, jehož hlavním úkolem bylo zabraňovat bojovným Longobardům v dalším postupu. Avšak exarcha, nemající dost pomoci od císaře, na to nestačil; přestával být hlavním středem odporu a obranná moc se soustřeďovala v několika velkých městech, hlavně u pobřeží - v Římě, Neapoli, Janově aj.,

kde vojevůdce (dux) vládl téměř samostatně; tak vedle exarchátu *(správní jednotka byz. říše na dobytém území - pozn. red.),* omezeného na pouhé pobřeží od ústí řeky Pádu po město Rimini, vznikaly po Itálii dukaty (vojvodství).

I v tomto exarchátu uměli císařové své poddané více vyždímávat daněmi a všelijak, zejména v hnutí obrazoborském *(ničení náboženských obrazů - pozn. red.)* týrat, než je chránit od nepřátel; despotická vláda císařů, z nichž mnozí navíc byli nezákonní, se vytrácela, až z ní zbylo pouhé jméno, kdežto papež se účinnou ochranou a vším ostatním stával opravdu pánem římského území.

Když pak lombardská knížata nepřestávala s loupežnými vpády, a papežové se marně obraceli o pomoc do Cařihradu, dovolali se posléze té pomoci od Franků.

Papežova světská moc pochází z dob, kdy Itálie byla pod byzantským panstvím, ale vydaná vpádům germánských národů, a této moci bylo právně nabyto. Ani prášek země nepřišel k tomu násilím nebo lstí.

Tak rozumět církevnímu majetku a státu. Papežovo světské suverénní postavení, s v ě t s k á v l á d a apoštolského stolce se uznává v katolické církvi jen jako relativní, morální potřeba papežství. Biskup Konrád Martin praví ve svém „Biskupském slově k protestantům“ r. 1864: „Církevní stát nepatří k papežství absolutně; - církevní stát, jak se nyní mají věci, je p o t ř e b n ý p ř í l e p e k (annexum), chce-li kdo, potřebné z l o p a p e ž s t v í ." Döllinger, dokud byl ještě

věrným synem církve, napsal r. 1861 (Kirche und Kirchen): „Páni církevních věd neviděli v tomto spojení vrchní církevní moci a důstojnosti se světským královstvím žádnou výhodu nebo dokonalost, nýbrž něco, co poskytla potřeba doby." Grégorovius také potvrzuje jen relativní, morální aspekt papežovy suverenity: „Ačkoliv se smí tvrdit, že majetnictví církevního státu a města, potvrzené císařstvím, je vzhledem k duchovnímu primátu nepodstatné, přece je třeba uznat, že papežovi velice pomáhal v záměrech; neboť mu propůjčoval drahocennou nezávislost." (Gesch. d. Stadt Rom III)

Ale snad nemá mít církev majetek? Snad jen společný? „Apoštolská chudoba?"

Společný majetek byl možný jen za prvních dob, dokud křesťanská obec byla malá. Již v následných apoštolských časech s tím bývaly velké obtíže, až se to samo sebou stalo nemožné a přestalo;

Křesťanství nebrání mít majetek. Kristus a apoštolové měli pokladnici na vezdejší potřeby: „Jeho učedníci odešli předtím do města, aby nakoupili něco k jídlu." (Jan 4, 8) Jidáš Iškariotský byl zloděj. „ … měl na starosti pokladnici a bral z toho, co se do ní dávalo." (Jan 12, 6)

A to byla apoštolská doba, mimořádná, pod přímou působností Ducha svatého, kdy neučený rybář mohl být papežem. „Duch pravdy … s vámi zůstává a ve vás bude…“ „Duch svatý … ten vás naučí všemu …" (Jan 14, 17, 26) „Nejste to vy, kdo mluvíte, ale mluví ve vás Duch vašeho Otce … nedělejte si starosti, jak a co budete mluvit; neboť v tu hodinu vám bude dáno, co máte mluvit." (Mat 10, 19-20) Jako u zasazeného stromu: zprvu se musí zalévat, a když se vzmůže, stačí běžná vláha.

Majetek o sobě není hřích; jen nesmí být účelem sám pro sebe (hrabat poklady, klanět se zlatému teleti), nýbrž má být prostředkem k dobrému: ke slávě Boží, ke skutkům milosrdenství. „Nemůžete sloužit Bohu i majetku… Hledejte především jeho království a spravedlnost, a všechno ostatní vám bude přidáno." (Mat 6, 24, 33) Učedníci viděli zástup lačného lidu: „…Máme jít nakoupit za dvě stě denárů chleba a dát jim jíst?" (Mar 6, 37)

Po apoštolské době přišly normální časy, s obyčejnými prostředky, a k těm náleží majetek. Na kněze bylo potřeba studovat (vlohy, píle, peníze), a tím se existenční otázka řešila sama. „Hoden je dělník své mzdy." (Luk 10, 7) „ Neboť služba této oběti doplňuje, v čem mají bratří nedostatek…“ (2Kor 9, 12)

Idea chudoby v církvi nikoliv jako přikázaní, nýbrž jako rada byla uskutečněna dobrovolnou chudobou ponejvíce v řeholi (mendikanti, žebravé řády).

61

Bludy a lži v dějinách.

Ostatně kdo má být lepším držitelem majetku než ten, kterému nejčastěji zní v uších: „Blaze chudým v duchu", „blaze milosrdným". (Mat. 5, 3. 7) „Jaký prospěch bude mít člověk, získá-li celý svět, ale svůj život ztratí?" (Mat 16, 26)

„Umřel i bohatý, ale pohřben je v pekle." „Pojďte, požehnaní mého Otce, ujměte se království…Neboť jsem hladověl, a dali jste mi jíst…vládněte královstvím - nebo jsem lačněl a dali jste mi jísti." (Mat 25, 34).

Volat za našich dnů po „apoštolské chudobě" může jen nevědomost, přemrštěnost nebo zlá vůle podtínat působnost církve.

19. Církev a státy ve středověku.

O poměru církve a státu se již zmiňuje 13. kapitola. Někdy se myslívá, že se církev ve středověku vyvyšovala nad stát, že se míchala do jeho záležitostí, zkracovala jeho práva a vadila jeho rozvoji.

Není to pravda: církev, protože má jiný původ a účel, působila též jiným směrem než stát; jakožto něco současného, i když svým začátkem o mnoho staršího, stála vedle tehdejších států.

Je ovšem pravda, že církev svým původem i rozsahem vyčnívala nad stát: má božský původ a nebyla omezena na území nějakého státu; žádný stát ji nemohl stěsnávat svými hranicemi, avšak ona měla zahrnovat všechny státy, celé lidské pokolení.

Každý z obou, církev i stát, je ve své působnosti svrchovaný, stát v čistě světské, ona v čistě církevní. Ale mají mnoho společných záležitostí, jsou napojené vzájemně na sebe; vždyť státní občané jsou zároveň příslušníci církve, církev podpírá státní pořádek, a stát, chápe-li svůj úkol, nemůže býti lhostejný k pravdě a bludu, bludu bránit, pravdu chránit. Právně se to zajišťuje konkordátem *(dohodou mezi papežem a hlavou státu o úpravě postavení církve na území státu a vzájemných vztazích - pozn. red.)*

Ale jaképak prostředky církev užívala, když stát zasahoval do její pravomoci? Nebývaly stejné (viz kap. 24), jak kdy vyplývaly z jejího poměru ke státu, z ducha doby a z jiných okolností, ale hlavní zásadou církve bývalo, pokud možno uhýbat, napomínat, dovolávat se práva, protestovat. Avšak i když bylo potřeba sáhnout k nejpřísnějšímu trestu - vynést klatbu, sesadit knížete a zbavit poddané přísahy poslušnosti, nebývalo to žádné brutální hierarchické násilí, ale zakládalo se na tehdejším poměru církve ke státu, na právu mezinárodním. V novějších dobách se staví stát do nejostřejšího protikladu vůči církvi, když sebe

činí

zdrojem mravnosti, ne-li dokonce, jak to formuloval Hegel (+1831), „přítomným bohem"; takový stát trpí církev jen potud, pokud ji nemůže zardousit; ve jménu kultury začíná proti církvi „kulturní boj".

Církev je povolaná k tomu, aby osvětlovala a posvěcovala lidstvo; a k tomu ho měla vychovávat. V církvi se upravila nerovnost stavů: světské výsady jako urozenost a jiné nedostaly přednost před vyššími nároky a vlastními prioritami církve: zušlechtění vůle zbožností a ducha vědou; tak si udržela pro vyšší ušlechtilé záměry volný prostor. Svou složitou strukturou, moudrým řízením, důsledností a pravidelností správy a všeho jednání byla církev učitelkou a dobrodiním pro stát.

Pořádek ve státě může vycházet jen z náboženství a mravnosti: stát a církev se stýkají, pronikají. Některé věci, které staropohanský stát počítal za své, v křesťanském státě již nenáležely samému státu, ale církev je mohla považovat za svou doménu.

Církevní zřízení a nařízení v tomto směru nejsou ani proti vnitřní organizaci státu ani proti právu vladaře, nýbrž pouze a jen proti mravním vadám a nedostatkům. Církev se snažila lidstvo podle Kristova zákona mírnit a šlechtit, pozvedat mysl k vyšším hodnotám, zkrátka: lidský život zjemnit a pokud možno zpříjemnit. V tom viděla své poslání, o to se snažila a uměla toho dosáhnout; všechno ostatní, co bylo světské, časné a tělesné, ponechávala státu.

Panovník i lid jakožto křesťané byli podřízeni Božímu zákonu a církev tento zákon střežila. Jestliže nějaká neřest trvala a vzmáhala se a panovník si netroufal nebo z nějaké, třeba nízké příčiny ani nechtěl proti ní zakročit, pak bylo na církvi, aby se vzepřela i panovníkovi a připomněla mu jeho povinnost. V tomto smyslu zmocnil papež C e l e s t i n III. anglického arcibiskupa H u m b e r t a vydat kletbu na ty, kdo by svévolně zvyšovali cla a loupili na silnici, protože měl být chráněn obchodník, který dovážel zboží k radosti a uspokojování životních potřeb.

Církev zavedla „mír Boží", aby krotila divokou bojovnost a chránila bezbranného; církev se odvážně vzepřela otrokářství a prodeji křesťanů do otroctví, ale nijak nebránila obchodu, pokud se konal v

mezích křesťanské mravnosti.

Církev napřáhla svou zbraň, kletbu, na námořní pirátství; kdo něco takového dělá, nemůže náležet k církvi. Stávalo se, že někde na přímoří považovali ztroskotané lodě a všecko z nich, co jim moře vyhodilo na břeh, za svůj majetek, lidi za otroky;

někde dokonce plynuly stržené peníze z takových obchvatů jako pravidelné příjmy do státní pokladny: proti tomu vystupovali papežové často a rázně; poznali, jak moc to bylo zapotřebí.

Církev ročně slavnostně vynášela kletbu na křivopřísežníky, na čaroděje, žháře, zloděje, lupiče; konala, co mohla, aniž by zasahovala do policejní moci a trestního práva státu.

Církev napřed zavrhla ordálie *(hist. práv. pojem: zjišťování viny z nahodilé skutečnosti - poz. red.)*, boží soudy a souboje, až je papež I n n o c e n c III. zrušil slovy Kristovými: „Nebudeš pokoušeti Pána, Boha svého.“ Kněžím bylo zakázáno světit k tomu účelu potřebné věci a zbraně, a státní moc nesměla za to kněze pokutovat. Posléze i turnaje, když se zvrhly v pouhé zabíjení, byly odsouzeny; byl to tuhý a dlouho marný boj.

Církev mírnila nevolnictví: zrušit ho nemohla, by nezkracovala čísi právo; propustit nevolníka prohlásila za dobrý a spasitelný skutek; pro dítě z nevolnictví nebyla v církvi zavřena brána ani k nejvyšší důstojnosti.

V soudnictví zmírňovala státní zákony: nikoliv samotný trest a pomsta, nýbrž polepšení bývalo jejím účelem. Ani vrah biskupa nebýval odsouzen na smrt, aby se mu neodnímala možnost pokání a polepšení; v tomto duchu dodnes doprovází kněz vraha až pod šibenici.

David U r q u h a r t , nekatolický anglický státník, psal papeži Piovi IX., aby se na všeobecném sněmu (vatikánském) postaral o mezinárodní právo států: „Abys na pomoc přispěl nešťastníkům, kteří

zlo, jež si sami připravili, nemohou ani snášet ani hájit, za to Tě prosím, dovolávám se Tvé královské důstojnosti, Tvého starého práva, památky na minulost, město Řím, Tvé stoliční sídlo, ve kterém přebýváš, na sám jazyk latinský, jehož užíváš."

20. Karel Veliký - „ svatým“.

„Nejednota a nesvornost," píše F. Palacký (I., r), „byly odedávné chyby slovanských národů. B o d r c i nemalou pomocí přispěli Karlu Velikému ke krvavému vítězství nad Sasy. Karel odměnil jejich služby tím, že již r. 789 s velkou vojenskou silou sám osobně vytáhl proti L u t i c ů m , a tím z a p o č a l s v é v á l č e n í se S l o v a n y . Za příčinu války předstíral příkoří, kterých se dopustili Lutici vůči Bodrcům, jeho spojencům. Bodrci a Srbové mu proto ochotně pomáhali pokořit sousedy a své pokrevníky."

64
Bludy a lži v dějinách.

Po pokoření a porážce Avarů byl Karel 25. prosince r.800 v Římě korunován za římského císaře, čímž „domnělé právo starochlubného Říma jakoby dědičně nastoupil k panování nad v š e m i národy." Karel se stal „skutečně mečem časů, k obdivu a slávě, ba až k omámení naostřeným." I Češi to ve zlém zažili. „Pohnutkou jeho válečných tažení však nebyla jen obrana a šíření osvěty a křesťanského náboženství, nýbrž m n o h e m v í c e v ý b o j n o s t a slavomam." Dále o něm píše V. V. T o m e k (Nauč. sl. IV., 557) : „K provedení vlastních záměrů užíval ve své přesile často takových prostředků, že není velký rozdíl mezi ním a asijskými výbojci. Soukromě žil nadmíru skromně, a s výjimkou jeho pohlavní vášně byl i vzorem občanských ctností. Příjmení Veliký zcela srostlo s jeho jménem. C í r k e v h o n a z v a l a s v a t ý m ."

Tato domněnka, že Karel Veliký byl v katolické církvi prohlášen za svatého, že tedy papež všechny jeho skutky a křivdy schválil, přešla i do našich „národních" kalendářů, kde se na den 28. ledna vykazuje svátek „sv. Karla Velikého"? !

Co je nutné o této věci popravdě říci? Prof. J. Hrubý pojednal o tom v „Correspondenz-Blatt" z r. 1887. Ve Všeobecné Martyrologii A. Müllera je na str. 23 poznámka: „Na mnoha místech se dnes (28. ledna) slaví také památka sv. Karla Velikého, císaře západní říše a zvláštního

šiřitele křesťanské civilizace."

Josef kardinál H e r g e n r ö t h e r píše: „…Mnozí počítali Karla Velikého nejen za velikého, čemuž se nikdo nebránil, ale též za s v a t é h o . Avšak kanonizoval ho jen na žádost Bedřicha Rudovouse p r o t i p a p e ž Paschalis a římský breviář i všeobecná církev kanonizaci neuznávaly; jedině Cáchám se povoluje uctívat ho za svatého."

Jiného názoru je ž i v o t o p i s e c s v a t ý ch Jan Ev. Stadler, pokládající Karla Velikého za svatého: „S. Carolus Magnus, Imperator Conf. (28 Jan)… Sv. Karel, první římsko-křesťanský císař západu…" a na str. 558 vykládá: „Tuto kanonizaci, protože pochází od protipapeže (Paschalia III.), považují někteří za neplatnou; jelikož se pozdější praví papežové proti tomu nevzpírali, nýbrž nadto jeho církevní úctu podnes na několika místech - třeba v Cáchách, kde se jeho svátek slaví jako slavnost dupl. I. cl., jakož i v jiných kostelích Německa, Francie i Belgie dovolují, nebyli jsme na rozpacích přidržet se Bollanda a považovat Karla Velikého za „svatého". V Mart. Róm. ostatně jeho jméno n e n í ." (Heiligen-Lexikon, 1858, II)

65

Bludy a lži v dějinách.

Stejný názor má také A. Kobler T. J., ba přímo rozhodně se zastává „svatosti" Karla Velikého: „Ovšem p r o t i p a p e ž přisoudil tomuto císaři r. 1166 úctu a čest svatého; ale co se takto stalo n e s p r á v n ý m způsobem, následující praví papežové alespoň m l č e n í m potvrdili, a Benedikt XIV. pokládal toto mlčení za souhlas se skutečnou beatifikací. Ostatně již papež Urban VIII. a jiní papežové povolili rozličným kostelům ve Francii a v Němcích, jmenovitě v Cáchách, kde je hrob velkého císaře, zvláštní offícium de sancto Carolo. Čím si Karel Veliký této cti zasloužil, je tak dobře známo, že není třeba to připomínat. Výtky, které se mu činí vzhledem k manželské věrnosti, nejsou tak úplně doložené, že by z nich někdo mohl o něm zle soudit:" (Ztschr. f. kath. Theol. 1885)

Stadlerovy a Koblerovy důkazy jsou vratké, týkají se pouhého mlčení, e silentio; jsou i příliš v o l n é a všeobecné, nejsou doloženy podrobněji; hned se mluví o „blahoslaveném" Karlovi, hned o úctě „svatého", a „Benedikt XIV. prý považoval toto mlčení za souhlas se skutečnou beatifikací". Ale beatifikace není kanonizace, pročež toto mlčení nedokazuje pro kanonizaci nic!

Všecko důsledkování z „tichého" uznání této kanonizace od „následujících pravých papežů" docela padá, protože není pravdivé. To lze doložit z nejnovější doby. Arcibiskup, pozdější kardinál Johannes, chtěl pořídit nové vydání kolínského Missálu a r. 1847 na to sestavil zvláštní komisi. Slavnost Karla Velikého se měla rozšířit na celou diecézi; ohledně toho podal tedy r. 1850 arcibiskup žádost k apoštolskému stolci do Říma. Svatý otec dal odmítavou odpověď a schválil, aby se k Missálu a k breviáriu Romanu vydalo zvláštní proprium Coloniense. O svátku Karla Velikého vyšlo vyjádření, že se sice ani v městě Cáchách neschvaluje, nýbrž jen promíjí, ale v dalších krajích že veškerá úcta Karla Velikého in Officio et Missa byla výslovně zamítnuta. (Pastoral-Blatt, Münster, 1868)

Kdo jen poněkud zná podstatu a účinky beatifikace, z těchto posledních slov ihned pozná, jak se věci mají s prohlášením Karla za svatého. Mezi jinými účinky beatifikace se také počítá: „4. Povolení úcty dané jednomu místu se nesmí rozšiřovat na jiné místo. - 5. Je-li na jednom místě dovoleno všem uctívati svatého, smí se číst offícium blahoslaveného: jen soukromě, nikoli veřejně. - 7. Svátky blahoslavených se nesmějí slavit beze zvláštního dovolení sv. stolce. - 8. V obecných kalendářích

se nesmějí uvádět jména blahoslavených; jen v takových, které jsou ustanoveny pro jistá místa a seskupení."

Z toho jasně vyplývá, že nemůže být řeč o kanonizaci Karla Velikého, nýbrž jen o beatifikaci, A jak se o té má soudit, poučují slova: že se ani v Cáchách neschvaluje slavit svátek Karla Velikého, nýbrž jen prý se to promíjí; v dalších kruzích všecka úcta Karla Velikého in Officio et Missa byla výslovně odmrštěna.

Pravdu tedy měl kardinál Hergenröther: „Breviář římský a všeobecná církev neuznaly kanonizaci; jen se povoluje úcta blahoslaveného pro Cáchy."

21. „Špatní“ papežové.

Papežství je vrchol a koruna církevního zřízení; proto na žádný jiný úřad nebylo útočeno s takovou prolhaností jako na papežství a na ty, kteří tento posvátný stolec kdy vedli a spravovali. Splnila se slova Páně: „Budou všejaliké zlo mluvit proti vám". -

Jan Hus vkročil při hádaní o papežských bulách na dráhu revoluce a začal tvrdit, že „hlavou církve je opravdu jen ten papež, který nejvyšší pastýřský úřad poctivě zastává a mravním životem následuje Pána; nenásleduje-li v pravdě Krista, že je „zloděj, loupežník, dravý vlk, pokrytec a mezi všemi žijícími největší a nejhorší antikrist" a že není třeba dodržovat jeho ustanovení. Ale jistěže najdeš i na apoštolském stolci koukol mezi pšenicí, a již za Husových časů byli mnozí, kteří nemohli uznat pravdivost a upřímnost takových prohlašování. „Jsou to ovšem pěkná slova, říkali, ale ukrývá se v nich jed; jestliže se to připustí, budete moci d l e l i b o s t i o tom či onom tvrdit, že se nesluší dodržovat ustanovení církve, protože to či ono je takové, v čem věrný křesťan nemůže být vázán povinností zachovávat církevní předpisy. Je to, rozumíme-li dobře, první příklad těch praktik, které se v podobných okolnostech při revolucích vždy opakovaly." (Helf. 115)

V dobách německé „r e f o r m a c e" se stalou módou i systémem spílat na papeže. Nebylo a dosud není pod sluncem neřesti, kterou by Luther jak hlasitě tak lživě nevytýkal papežům, n e n í n a d á v k y n a s v ě t ě a n i p o d s v ě t e m , aby ji nevmetl papežům do tváře. Luther dospěl v této své květomluvě k takové dokonalosti a prováděl ji s takovou nestydatostí, že nad tím i dobří protestanti žasnou a trnou.

67

Bludy a lži v dějinách.

Jaký mistr, takoví učedníci. Všichni přednější šiřitelé a zástupci protestantismu lhali ústně i písemně na papežství i na papeže, aby od nich odtrhli lid, a tak sami získali místo, neboť protestantismus je pouhá negace církve; a jen z této negace žije a tyje. (Dr. W. Binder, Selbstauflösung des Protestantismus)

Také „č e š t í b r a t ř í" při své pietistické přecitlivělosti nacházeli ve svých srdcích dostatek místa k nejjizlivějšímu záští proti apoštolskému stolci; potvrdila se na nich slova, že z citlivůstkářství pochází náboženská přemrštěnost, pýcha a fanatismus. Všechny sekty a sektičky se mezi sebou pilně potíraly, jen v nenávisti proti Římu byly za

jedno. (Brandl, Kniha pro každého Moravana, II. vyd. 218)

Na ně na všechny i na jejich pozdější následovníky lze vztáhnout Görresova slova: „Protivníci katolické církve bývají často zvrhel a vyvrhel všelijakých vyznání, škol a stran. Své zuřivé záští obracejí jmenovitě proti církevním ústavům a proti těm, kteří nějaký církevní úřad spravovali nebo spravují; není ústav, který by ještě nezohavili, není člověk, který se ubíral kolem jejich pelechu, aby za ním potupně a hanebně nepokřikovali, nelze vymyslet drzejší zločin, jehož by nepoužili v pomluvách. Tam ve svých děrách pěstují onoho „draka lží", jemuž po setnutí jedné hlavy ihned naskočí deset jiných."

Za našich časů se každá lež počítá se za dovolenou, ba zrovna za učenost, když se jí zlehčuje církev a její hlava. Voltaire soudil o lži takto: „Lež je neřest jen tehdy, směřuje-li k něčemu zlému; ale je velká ctnost, působí-li se jejím prostřednictvím něco dobrého: (écrasez l' infame, zničit církev, křesťanství). Buďte tedy ctnostnější než kdy jindy. Lžete jako ďábel; nikoliv ostýchavě a jen někdy, ale směle a stále." (V listě ku Thieriotovi 21. října 1723) *(Goebels má později stejnou zásadu. Pozn. red.)*

Takové lži se nalézají ve vědeckých spisech, v novinách, v románech i ve školních učebnicích. Člověk neví, nad čím se více pozastavit a kde hledat příčinu: v nevědomosti, či v otrlé zvyklosti, či v tom, o čem píše zase Görres: „Celá bytost těch lidí je založena na lži; od lži vycházejí, ke lži se vracejí, ve lži žijí a tyjí, lež je jejich myšlení, snaha i řeč, a všechna jejich práce je lež! Čemu se divit?! Když se již zapředli a zabředli do zapírání, vodí je otec lži na provaze, do něhož se předtím zapletli."

Ví se dobře, že bylo v řadě papežů několik nehodných, a nikdo jich nezastává. „Ale, praví sv. Augustin, co na tom,

kdyby se v postupu věků vloudil do řady papežů, která začíná Petrem, některý nevěrný pastýř? Církev to nepoškodí; nevinní křesťané se tím nedostanou do nebezpečí. Bůh, který pravil o špatné vrchnosti: „Čiňte, co vám říká, a nehleďte na to, co činí," se postaral, aby žádný papež neučil bludu a nezavedl církev do těch míst, že by se rozbila o zhoubná úskalí bezbožného rozkolu." (Ep. ad Gent. 33)

Církvi samé jako dílu Božímu přísluší dobře se rozeznávat od jejích nehodných sluhů, zrovna jako platnost svátosti nezávisí na hodnosti nebo nehodnosti přisluhovatele; papežové míjejí, ale církev zůstává na věky. „Církev má božské ustanovení; její počátek je nebe a k nebi se nese i její konec. Jelikož ale pobývá na zemi, v lidech žije a projevuje se, potřebuje pozemskou podporu a potřebuje vnější prostředky: její osudy stejně jako osudy každé vezdejší moci, v celku i v jednotlivostech, jsou podrobeny zákonům vznikání a klesání, rozkvětu a úpadku, vítězství a přemožení." (Helf. 269)

Víme dobře, že v řadě papežů bylo několik nehodných, ale co z toho? Smí se snad proto zavrhovat papežství vůbec? „Petri dignitas etiam in indigno herede non deficit - Petrova důstojnost netratí ani nehodným nástupcem", napsal již papež Lev I. „Proto, že mnozí císařové, oponuje Husovi Vincenc B r a n d l , (l. c.) byli nehodnými osobami, nikdo rozumný nebude vyvracet císařskou nebo vůbec panovnickou důstojnost; proto, že nehodní mužové seděli na stolci sv. Petra, žádný nepředpojatý člověk nebude tvrdit, že p a p e ž s t v í je zkázou světa." Ba snad je dovoleno domnívati se, že proto Bůh dopustil některého nehodného nástupce na stolci Petrově, aby se ukázalo, že lidská zloba nijak nemůže otřást jeho dílem.

Z křiku, který zvedají protivníci církve na „špatné" papeže, by se mělo myslet, že, ne-li všichni do jednoho, tak alespoň ve většině byli „špatní". Tak třeba M a r n i x , přední propagátor kalvinismu v Holansku, dělí celou řadu papežů na čtyři skupiny po osmi papežích, z nichž by člověk opravdu nevěděl, kterému má přisoudit „cenu špatnosti". Do první skupiny zahrnuje „rouhače a posměvače", do druhé „smilníky, cizoložníky a sodomské darebáky“, do třetí „lakomce a krvavé šelmy", do čtvrté „čaroděje, kouzelníky a traviče". Při takovém rejstříku ovšem posuzuje papeže hlava nehlava, svatý nesvatý. (Görres-Gesellsch. 1882)

Zarytý protestant D a v i s s o n, který bezpříkladně křiklavě a lživě vylíčil dějiny papežů, při vší práci a snaze nenahledal a nepojmenoval více než dvacet osm „špatných" papežů. Na posledních sedmi z těchto dvaceti osmi nemohl dohledat

žádnou jinou špatnosti, než to, že prý „svolili ke tvrdým (opravdu?) opatřením proti protestantům", jak připomíná R ü t j e s . (Triumph d. wahren K. 145) Co je to ale oproti ostatním dvěma stům a třiceti osmi papežům, u nichž ani přepřísný „inkvizitor" Davisson nemohl najít žádné „špatnosti"? A copak nic neznamená, že je vůbec sedmdesát pět svatých papežů, z nichž čtyřicet pět prolilo krev za víru a lid a třicet šest z nich lidé uctívali za svaté dříve, než církev o nich pronesla své hodnocení, nic neznamená, že ze dvou set šedesáti tří nástupců Petrových velkou většinou vynikali ctností a učeností, lidumilností a ctihodnou povahou?! Opravdu, neexistuje na zemi knížecí křeslo, aby bylo tak staré a ctihodné, tak těsně spjaté s dějinami lidstva za dva tisíce let, natož aby se mohlo vykázat tolika a takovými muži, jako Petrův apoštolský stolec. „Byla by to d l o u h á ř a d a jmen, praví Herder ve svých „Ideách k dějinám filozofie lidstva", kdybych chtěl vyjmenovat j e n n a m á t k o v ě h o d n é a v e l i k é p a p e ž e ; rozmařilců najdeš na římském křesle daleko méně než na trůnech světských panovníků; a u několika z nich chyby více vystupují jen proto, že jsou to chyby papežů."

Dějiny papežů byly potupeny nejvíce od p r o t e s t a n t ů ; a je podivné pozorovat, kterak převážně právě p r o t e s t a n t s k ý m dějepiscům připadla úloha křivdu napravit a učiněnou škodu nahradit. Čím dál víc se potvrzuje P e r t z ů v výrok: „Die beste Verteidigung; der Päpste ist die Enthüllung ihres, Seins", jako by řekl: O co jasněji se ozřejmí dějiny papežů, o to větší jim z toho vzejde sláva.

22. Papežové X. století.

O desátém století se nám nedochovalo mnoho zpráv z římských dějin , a které se dochovaly, nebyly moc příznivé - tam tedy, do položera, do „temného středověku" zasadili nepřátelé páku hanobení církve a podávali „historické výzkumy" od „vědeckých" spisů protestantských až po našeho „kněžoura". V takových spisech, psaných s úmyslnou rozvláčností a viditelnou zálibou, je pod čarou poznámka: „historické", nebo „dějepisné!" a pokud jsi měl až do té doby alespoň trochu dobrý a správný úsudek o církvi a její hlavě, veta po něm! Jak by člověk 20. století měl nevěřit „v ě d ě"?!

1. Jisté je, že X. století bylo v římských dějinách období ponuré a těžké. Když byl zvrácen trůn Karlovců, přela se v Itálii o nadvládu a

císařskou důstojnost knížata nepatrná a

slabá, v Římě a v Itálii se svářily sporné strany a církev od nich zakusila horší pronásledování nežli kdy předtím. Od konce IX. století až skoro do poloviny XI. se třela v Římě k vládě jednak strana římské šlechty, přednostně hrabat Toskánských, jednak strana markrabat Tuscijských, v jejímž v čele stály zlopověstné ženy - Theodora starší, manželka Theofylaktova, konzula i senátora římského a držitele hradu andělského, a její dcery Theodora mladší a Marozia. Ty asi padesát let prováděly nad Římem nejen vládu politickou, ale církvi škodily hlavně tím, že nedbaly na svobodnou volbu papeže a dosazovaly do církevních úřadů i na papežský stolec za peníze nebo zbraněmi koho chtěly, především své příbuzné a výrostky, a zase zbavovaly úřadu nebo daly zabít toho, kdo byl do úřadu dosazen druhou stranou. Tak ovšem přicházeli na apoštolský stolec mužové docela nehodní. (Zeibert, Hist. eccl. v Brně 1884, str. 223)

Navíc zpravodajové o těchto ponurých dobách jsou částečně lehkověrní a nesoudní, částečně zlomyslní a lživí. Také kardinál B a r o n i u s , vždy důmyslný a odhodlaný při obraně papežského stolce, lehkověrně sbíral všelijaké pomluvy a nesoudně jim věřil, ačkoliv sama okolnost, že byl od oněch dob dosti vzdálen, přes půl tisíce let, nabádala být trochu opatrnějším. Hlavním pramenem zpráv z X. století je L i u d p r a n d , biskup kremonský, kancléř císaře Oty I.; pochleboval císaři a hanobil jeho protivníky, stranu toskánskou, z níž i papežové té doby pocházeli.

V novějších dějinách nastal v posuzování X. století příznivý obrat; lživost Liudprandova byla náležitě odhalena. G r ö n e o něm píše: „Kronikář, který pod jménem Liudprand zaznamenal dějiny své doby, se projevuje jako muž plný surového a sprostého záští a podobá se spíše frivolnímu, nízkému a neřestnému pamfletáři nežli dějepisci." (Papstgeschichte I., str. 413)

Stejný úsudek o Liudprandovi mají p r o t e s t a n t š t í dějepisci. Třeba hned S c h l o ß e r : „Liudprand pojímá všecko po stránce nejsprostší, příčinu k událostem hledá v pudech a nejmalichernějších a nejpodlejších úmyslech a s patrnou zálibou vykládá i nejšpinavější pohádky a nejneřestnější anekdoty." (Weltgeschichte VI., 163)

2. Podle zpráv Liudprandových byli nejneřestnějšími papeži Sergius III., Jan X. a Jan XII. Prohlédněme si tedy blíže tyto muže.
O S e r g e j i III. (904-911) se zachovala zpráva ctihodného F l o d o a r d a (Pagi, Critica ann. 904, n. 5), Sergejova vrstevníka, „že se vrátil na společné prosby římského lidu

ze sedmiletého vyhnanství a že se mu dostalo důstojnosti (tzn. papežské) již dávno přisouzené, kterou on s p o t ě š e n í m c e l é h o s v ě t a zastával více než sedm let." Římský jáhen Jo h a n n e s (l. c. n. 7.) podává o něm zprávu, že znova postavil spadlý lateránský kostel. Nápis na jeho hrobě zní: „Amat pastor agmina runcta simul - že miloval své stádce jako věrný pastýř". - Sergej III. byl tedy m n o h e m l e p š í než pověst, kterou mu připravil Liudprand.

Druhý papež, na něhož Liudprand vychrlil spoustu jedovaté pomluvy, byl J a n X . (914-928) Ten prý, protože Theodora starší prý k němu zahořela nečistou láskou, byl od ní dosazen na arcibiskupský stolec v Ravenně a brzy potom - modica vero temporis intercapedine - na stolec v Římě, aby prý měla svého milence nablízku. - V celé této osnově výmyslů a lží není a n i z b l a pravdy. Již Amadesi, Muratori aj. o ní pochybovali; biskupský kancléř Duret (Kopp'sche Geschichtsbl. aus der Schweiz, sv. l. seš. 3) dokázal, že arcibiskup Petr, který (podle Liudpranda) poslal Jana již jako klerika do Říma, kde si ho Theodora zamilovala, v Ravenně ani nebyl a že Jan byl v Ravenně arcibiskupem již r. 905; nebyla to tedy „krátká doba", po které se stal papežem, ani nenásledoval po onom papeži, který prý ho neprávem vysvětil; neboť to byl Sergius III. a po něm byli ještě dva papežové, Anastázius III. a Lando. V Ravenně si Jan počínal velmi statečně, jako papež hájil Řím před loupežnými Saracény; ve snaze vytrhnout papežský stolec z nedůstojné světské poddanosti byl ve vzniklém boji zajat a v žaláři zardoušen. Chvalořečník Berengarův nazývá Jana „pastýř samá moudrost a v povolání věrnost" (Srovn. Hefele, Beiträge zur Kirchengeschichte I. st. 245) a Jan Kř. Weiß ho nazývá „největším papežem X. století". Ostatně lživé Liudprandovy pletichy nejsou ani po stránce psychologické moc dobře vymyšlené.

Třetí „nehodný" papež je J a n X I I . (956-964), syn Alberichův a Maroziin vnuk, se vlastně jmenoval Octavian. Po otci mu připadlo římské vladařství, a ačkoliv měl jinoch teprve 18 let, úsilím toskánské

strany byl dosazen na stolec papežský; sem, na apoštolský stolec, přinesl všechny chyby své mladosti a doby, všecky vady svého stavu a vychování; nebyl to papež, jak sluší a patří, ale také nebyl taková ohava, jak ho líčí Liudprand. R. 962 korunoval císaře Otu a dostal od něho znovu, co již Pipin předtím papeži dal a Karel Veliký potvrdil; když pak svedený radou lstivých přátel zrušil

smlouvu s Otou Velikým a spojil se s jeho nepřáteli, císař Ota **do**razil s vojskem k Římu; Jan uprchl, a císař r. 963 svolal synodu, aby rozhodla o jeho nepravostech, jako že sloužil mši sv. a nepřijímal, že se nemodlí kněžské hodinky, že v konírně kohosi vysvětil na jáhna, že desetiletého hocha posvětil na biskupa a pak o nestoudnostech, o nichž tu nelze hovořit. J a n XII . byl pozván na soud, a když se nedostavil, dal ho císař bez výslechu a bez obrany odsoudit a sesadit a na jeho místo dosadil člověka světského, který pak narychlo přijal svěcení a dal si jméno L e v VIII. (Zeibert, l. c., 224)

Proti těmto Liudprandovým žalobám svědčí: 1. že jsou příliš zveličené a proto málo pravděpodobné; čpí z nich zlo pisatelova záměru. Již. dějepisec O t a , biskup frisinský (+1158), jehož Palacký nazývá „slavným dějepiscem" a přisuzuje mu vysokou míru pravdomluvnosti a soudnosti, říká, že „je jim nesnadné uvěřit". 2. Žalobci, obhájci i soudci dobrovolně nebo z přinucení stranili císaři proti papeži. 3. Synoda měla sesadit papeže a skutečně sesadila; a že to bylo něco zcela neobvyklého, bylo zapotřebí přednést na papeže neslýchané žaloby, aby sebe i císaře z. takového jednání ospravedlnili. 4. Podle Liudprandovy zprávy sám císař Ota těm žalobám nevěřil. K tomu ještě za páté, že Jan XII. po návratu do Říma svolal r. 964 synodu do chrámu sv. Petra, a tato synoda, při níž bylo právě oněch dvanáct biskupů, kteří krátce předtím byli členy lžisynody svolané císařem Otou, prohlásila lžisynodu za hanebnou, zrušila všechna její usnesení, sesadila císařem dosazeného protipepeže, degradovala jeho světitele a prohlásila jeho svěcení, která v tomto úřadě vykonal, jakož i všechny jeho ostatní duchovní úkony za zcela neplatné. (Wattenbach, Geschichtsquellen 211)

L i u d p r a n d s e o t o m a n i s l o v e m n e z m i ň u j e . Patrně tedy psal svou „Historii Otonis" z vyššího rozkazu nebo pro oko a p o ch u t i císaře, který byl tuhým papežovým protivníkem. Liudprand o těchto věcech mlčí, aby oslabil dojem, kterého chtěl svými lživými

zprávami docílit, nebo zkrátka, že by se jeho zpráva ukázala n e u v ě ř i t e l n o u . Je třeba ještě připomenout, že pokračovatel Rhegina, opata prumského, osvědčený jako dobrý a zevrubný znalec oné doby, nic neví o těch hnusných žalobách; pouze říká, že Jan XII. byl sesazen proto, že se spolčil s císařovými protivníky. (Ad ann. 964. Pertz, Mon. Germ. hist. I., 626)

3. Je pak skutečně velice pozoruhodné, že při veškeré truchlivé rozervanosti v Římě zůstala vážnost apoštolského stolce navenek

neporušená. Katolická církev za těch časů vzkvétala, nové národy přijímaly křest, císaři i králové, církevní sněmy, biskupové a učenci podávali nesčetné příklady úcty k apoštolskému stolci. Na jiném místě připomeneme okružní list papeže L v a VII . proti pověrám. Když se Boleslav začal důrazněji starat o zvláštní biskupství pro Čechy, vadila v tom sobecká neústupnost římské kapituly, ačkoliv nejen papež J a n XII ., ale i císař Ota I. takovou snahu chtěli p o d p o r o v a t . Teprve po smrti biskupa Michala (972), když sv. Wolfgang dosedl na jeho místo, tento apoštolský muž i proti vůli své kapituly tak ochotně svolil k českému biskupství, že i sám složil jeho zakládací listinu. (Palacký, I., 1)

Kdyby tato a jiná fakta Baronius znal, neposuzoval by ve svých letopisech podle Itálie celou církev, ale s touto hlubší znalostí a vyšším rozhledem po církvi by zajisté desáté století prý pro surovost a nedostatek dobra nenazval dobou „železnou", pro ošklivost všejalikého zla „olověnou" a pro nedostatek spisovatelů „temnou".

Na konci kapitoly o „špatných" papežích nemůžeme nepřipomenout ještě jednu věc. Baronius totiž v úvodu ke svým dějinám X. století, kde s úzkostlivou podrobností, ale malým nadhledem zaznamenal, co písemné zprávy a sám Liudprand podávají, nabádá čtenáře, aby se nepohoršil nad ohavností spuštění, se kterou se tu potkává na posvátných místech. Právě v té době, říká, se projevuje církev jako dílo Boží, kde by lodice Petrova nepochybně ztroskotala, kdyby ji podle Kristova přislíbení nechránila svrchovaná moc. Právě aby ukázal, že církev není dílo lidské, ale Boží, Bůh zviditelnil, že žádným činem špatných představených nemůže být zničena, což by se skutečně stalo každé i nejpevnější říši a kterékoliv světské instituci, kdyby se dostaly do

takových okolností. Z toho má mít upřímný křesťan útěchu a přesvědčení, že i kdyby Kristus spal, přece spí v lodici své církve a procitne včas, aby přikázal moři a bouři. Jen bezbožní novotáři neznající evangelium, které vyznávají, při pohledu na rozbouřené vlny, jimiž se Petrova lodice zmítá, propukají v rouhání, že Kristus v ní není.

Závěr stati o „špatných" papežích X. století shrnujeme do slov Möhlera: „Desáté století má své zvláštní n e d u h y a nedostatky, ale má rovněž svou zvláštní z b o ž n o u v r o u c n o s t , kterou si naši historikové jaksi nepospíchají vyložit. (Tüb. Theol. Quartalschrift, 1831)

74

Bludy a lži v dějinách.

23. „Papežka Johana".

Smutné ponížení papežského stolce, kdy ženy knížecích rodů, vládnoucí v Římě, dosazovaly v X. století za papeže své blízké příbuzné, vedlo ke vzniku barvité pověsti, že v té době byla papežem žena.

Ženština jakási, rodem prý z Mohuče, uprchla s milencem z Itálie do Athén, kde v přestrojení za muže tak vynikala ve vědách, že se proslavila i jako učitel filozofie, načež po návratu roku 855 do Říma byla prý zvolena za nástupce Lva IV. a přijala jméno Jan VIII. Papežovala prý 2 roky, 5 měsíců a 4 dny, až při slavnostním procesí prý porodila v lateránském kostele nebo kdesi blízko a na místě skonala. -

Je zřejmé, že tato pověst ani v základních rysech není dost pravděpodobná. Kdy vznikla a jestli je pouhou satirou na papeže desátého století, to se doposud jednoznačně neví. Všeobecně se ale uznává, že je to pouhá báchorka.

Že papežka Johana neexistovala, dokazují

a) všichni současní spisovatelé; žádný z nich neví o nějaké papežce, ani úhlavní nepřítel Fotius, jemuž by se to velice hodilo v boji proti římské církvi;

b) po Lvu IV. (+ 17. června 855) nastoupil ihned Benedikt III. (855-858), jak zmíněný Fotius mimoděk sám a také jiné památky dosvědčují.

Pozdější spisovatelé jako Marianus Scotus (+ 1086), Sigbertus Gemblacensis (+ 1112), Martinus Polonus (+ 1278) jsou mnohem mladší a dobově příliš vzdálení, než aby se mohlo autentičnosti jejich zpráv

věřit. Ostatně Sigbert již o tom věděl více než Marianus, a Marianus zase více než. oba jeho předchůdci. Čím dále od oné „události", tím více zpráv a podrobnějších verzí, podle výroku „fama volando crescit", že fámy přibývá jako sněhové koule valící se z kopce.

Mistr J a n H u s často mluví o „papežici", lehkomyslně a s nedobrým úmyslem, aby naviklal papežskou autoritu. Ale jinde ve světě se ta věc nepovažovala před velkým odštěpením 16. století za nic více, nežli co byla, za pouhý výmysl na potupu církve a zlehčení apoštolského stolce. Teprve od reformace ji začali víc a více vydávat za historickou pravdu, až jí, jak to u lhářů bývá, sami uvěřili.

Vážní a soudní historikové katoličtí i protestantští to považovali a považují za pouhý výmysl. Kdo by snad ještě měl nějakou pochybnost, tomu nechť dostačí dozvědět se, že „starokatolický

biskup" R e i n k e n s , kdykoliv ještě jako profesor církevních dějin přednášel ve Vratislavi, opakoval o „papežce Johaně" tuto větu: „Že by kdy byla jakási papežka Johana, tomu dnes věří již jen „l i b e r á l n í n o v i n á ř i a p r o t e s t a n t š t í u č i t e l é o b e c n ý c h š k o l ."

Co v Německu před padesáti lety, to je v Cechách dodnes nutné připomínat; i „Národní Listy" poznamenávají v lednu 1908: „Již David Blondel roku 1649 poukázal na nepravděpodobnost této pověsti, která má v š e ch n y z n á m k y n e k r i t i c k é f a n t a z i e ... Podle nejnovějších historiků spočívá pověst na f a n t a z i j n í m výkladu různých skutečností, jež takto n e v ě d o m o s t a l e h k o v ě r n o s t oněch století vysvětlovala, jak to vyhovovalo tehdejšímu sklonu k neobyčejnému a podivnému."

Jelikož tedy celý myslící svět nepovažuje zprávy o „papežce Johaně" za nic lepšího nežli za trusek zlomyslné vymýšlivosti, bylo by škoda místa i času se jí zabývat déle. Jen tedy povíme, jak asi ta povídačka vznikla. Döllinger (Papstfabeln des Mittelalters, v Mnichově 1863) píše: Příčinou asi byly čtyři věci; že se při nastolení papeže užívalo sedadel uprostřed prázdných, že se nalezl kámen s nápisem, který považovali za náhrobní, že se na tom místě nalezla také socha s rouchem, které považovali za ženské a že bylo zvykem nechodit při procesích vždy jednou ulicí.

V jedné římské ulici se tedy nalezly dvě věci, o kterých se docela

přirozeným způsobem myslelo, že patří k sobě: socha s dítětem či vlastně chlapcem a pamětní kámen s nápisem. Socha prý měla podobu spíše mužskou nežli ženskou; v ruce prý měla palmovou ratolest, takže se lze domnívat, že to byl nějaký pohanský bůžek nebo kněz s ministrantem. Ale hustá říza a k tomu soška chlapce vyvolala v lidech domněnku, že je to matka s dítětem. Tak se dovozovala socha z nápisu a nápis ze sochy.

K tomu se přidalo prolomené, uprostřed duté sedadlo a že se tou ulicí nechodilo - a pověst byla hotová i potvrzená ... To, že papež při nastolení usedl z nižšího křesla na vyšší, bylo podle žalmu 112: „exerit pauperem" znamením nové, vysoké důstojnosti; uprostřed dutá křesla byla z pouhé náhody: byly to porphyreticae, v z á c n é p a m á t k y starého římského díla z lázní; když se nabylo povědomí, že jen nový papež a jen jednou v životě na ně usedne, vymysleli si výklad, jak si lidé dodnes nějaké výklady vymýšlejí: sedadlo je duté, aby se s určitostí zjistilo, že papež je muž, protože prý „ jednou byla jedna" žena papežem - a vybájená

povídačka měla již volnou cestu. - Text si libuje v nejostřejších kontrastech: svrchovaná kněžská důstojnost vedle hanebné prostituce… Tím dosáhla papežka svého cíle, a proto ji samotná pověst ihned odklízí ze scény: umírá na místě porodu čili podle starší verze byla ukamenovaná rozkacenym lidem. - Dále pokračuje Döllinger odkazy na příklady z jiných dob a zemí, jak podobné pohádky vznikají.

24. Řehoř VII. – Jindřich IV. – „Canossa".

Slova „Canossa" lidé stojící proti církvi odedávna nadužívali. Tento zvyk se velice rozmohl po 14. květnu 1872, kdy Bismarck na říšském sněmu pronesl vzletná slova: „ Buďte bez starosti: D o C a n o s s y n e p ů j d e m e , ani tělem ani duchem!" Na památku těchto slov byl postaven u Harzburku obelisk s nápisem: „Do Canossy nepůjdeme. 14. května 1872." Nad tím je bronzový obraz autora tohoto výroku. Nemilá nehoda přitom je, že každoročně bronzem a maltou znečištěná plískanice pravidelně p ř e t r h n e tento nápis š p i n a v o u č a r o u, takže se musí drhnout a umývat, aby nevzbuzoval u

jedněch mrzutost, u jiných smích.

Při slově „Canossa" si domýšlejí nepřátelé církve, že „kajícnou poutí" Jindřicha IV. do Canossy byla pokořena světská říše před hierarchií, že sklíčený německý císař byl ponížen před „panovačným" a „zpupným" papežem Řehořem VII. Církev byla přinucena k tomuto boji: šlo zde o její svobodu a očistu.

Císař dosazoval v rozporu s církevním právem na biskupská i opatská místa jen své výrostky a všelijaké nevhodné muže světsky zaměřené - a „ svobodomyslní" žehrají, dokonce rádi poukazují na pokleslost církevní kázně; a když se papež, aby tomu zabránil, jako hlava církve důrazně vzepře, že jemu a nikoliv císaři náleží obsazovat církevní úřady, titíž „svobodomyslní" obviňují papeže z „panovačnosti" a „zpupnosti".

Ostatně nám bude také známo, jakého muže a v čem ho podporoval český kníže Vratislav, a to hrdly i statky svého lidu. Závazkem s Jindřichem proti papeži zašantročil Vratislav II. země české jako část říše německé „pars regni Teutonico“ a sám stal se „regulus in regno Teutonico". Svým bojem o investituru chtěl papež i země české vymanit z německého područí, ale sám český kníže se mu v tom příčil! Byla to veliká politická chyba. Viz o tom stať dra. M. Procházky ve „Sborn. Velehr." IV. 37 nn.

77

Bludy a lži v dějinách.

Papež má udílet duchovní úřad.

Jednomyslným souhlasem duchovenstva i římského lidu dosedl r. 1073 na papežský stolec kardinál Hildebrand jakožto Řehoř VII., muž vzácných darů ducha i srdce, bystrého rozumu, pevné vůle, neohrožené mysli, čistých mravů: pravý reformátor. Byl ochoten i život položit za zbavení církve od trojího neduhu: aby se nikdo nevkupoval do duchovních úřadů (simonie), neboť takoví vetřelci do ovčince nemohli být dobří pastýři; pak aby duchovenstvo zachovávalo celibát, neboť mnozí duchovní byli tehdy ženatí, jako kdysi u pohansko-křesťanské sekty v Pergame, kterou sv. Jan nazývá nikolaité (mikulášenci); posléze aby světská knížata nezasahovala do volby papeže.

Již na první postní synodě r. 1074 obnovil Řehoř staré církevní zákony o kněžském životě, sesadil z úřadů kněze, kteří je získali svatokupectvím nebo žili v konkubinátu, a zakázal jim církevní úkony; lidé od nich nesměli žádat ani přijímat církevní úkony.

Nejlépe se papež dorozuměl s anglickým králem Vilémem Podmanitelem; po určitém odporu byla provedena synodální usnesení ve Španělsku; se značným odporem ve Francii, a nejtužší a nejznámější boj nastal v Německu, kde král Jindřich IV. přímo kupčil církevními statky, aby těžil na prostopášnosti s nevázanou družinou.

Protestant Leo píše: „Biskupství a opatství byla někdy zadávána podle libosti královýchk … a jeho dvořanů; ti lidé potřebovali ovšem peníze, mnoho peněz, takže se duchovními úřady kupčilo hříšněji, než kdy jindy. - Bylo zapotřebí napřed upokojit zástup dvořanů a k… a málokdy se trochu poctivější muž ještě propůjčil k takovému kupu; dalo se předpokládat, že se na všechna vyšší duchovní místa v Německu dostanou lidé zkažení." (Lehrb. d. Univgesch, 1851, II)

Papež byl nucen rázněji zakročit. Novou synodou r. 1075 v Římě bylo zakázáno biskupům a opatům přijímat od světských knížat duchovní investituru. Tím se rozuměla obláčka, kde císař novému a podle jeho vůle zvolenému biskupovi podal berlu s prstenem na znamení, že mu udílí duchovní úřad a s ním související obročí.

V tom byla chyba: císař neměl právo udílet někomu duchovní církevní úřad; a to nechtěl Jindřich z uvedených již důvodů uznat.

Jelikož není vlastním úkolem této knihy vyložit spor o investituru, povíme hned, jak to skončilo, z čehož se pozná, že papež byl

v právu. W o r m s k ý m k o n k o r d á t e m r. 1122 nastalo narovnání: císař ponechává svobodnou volbu biskupa nebo opata ve své nebo zástupcovy přítomnosti, dá mu investituru ž e z l e m (znamením světské moci), jako že mu svěřuje světské knížectví (v Německu se to dělalo před svěcením biskupa, v Itálii aj. po svěcení), už tedy nikoliv biskupským prstenem a berlou, aby se nemohlo zdát, že dostává svou duchovní pravomoc od císaře; prsten a berla byly biskupovi podány při samotném svěcení.

Císař si to přivlastňuje.

Vraťme se teď časově zpět na cestu, která vede do Canossy. Jindřich na nic nedbal, stále rozdával a prodával biskupství a opatství. Papež Řehoř mu pohrozil mu klatbou; Jindřich svolal „národní sněm" německých biskupů jakožto „královských vazalů" a knížat do Wormsu.

R. 1076 dal papeže „sesadit"; papež na postní synodě, k níž se dostavilo 110 biskupů, dal sesadit krále, vyřknout nad ním klatbu a vyvázat poddané z přísahy poslušnosti, pokud by císař v klatbě setrval.

Jindřich se asi zpočátku domníval, že se kromě „národních biskupů" za něj postaví také nižší duchovenstvo a lid; ale brzy poznal, jak se zmýlil. Přední z biskupů, kteří s ním padli do klatby, jako z trestu Božího do dne a do roka zemřeli, a nezávislá strana duchovenstva i lidu se veřejně postavila na Řehořovu stranu. Papež Řehoř vydal tento okružní list ke všem obyvatelům římské říše, jak duchovním tak světským (Hefele, C. G. 83): „Děkujeme Bohu všemohoucímu, že zachovává církev a chrání ji. Víte, kolik neslýchaných příkoří a pohanění utrpěla sv. církev od vašeho krále, jak jí hrozilo vyvrácení a záhuba… Jelikož však plyne z Našeho úřadu, abychom milovali lidi, a ne jejich neřesti, tak máme bránit zlu. A aby se obrátili a s ošklivostí se odvraceli nikoliv od lidí, nýbrž od bezbožnosti, napomínáme vás s důstojností apoštolského představeného sv. Petra a prosíme vás, milí bratří, přemýšlejte nyní, jak byste ho přiměli k pravé kajícnosti, abychom ho mohli z pomoci Boží do lůna naší společné matky, kterou se on snažil rozervat, v bratrské lásce zase vrátit, a to tak, aby už nemohl žádnou novou lstivostí pošlapávat sv. církev. Jestliže však vás neposlechne a přidrží se spíše rady těch, kteří jsou pro svatokupecké kacířství již dávno vyobcováni, nežli vaší, pak hodláme dát přednost Pánu před člověkem a katolické církve se mužně zastati ... Bůh je Nám svědkem,

že ani jakákoliv snaha po výhodách, ani světská mysl Nás nevyzbrojí proti zlým knížatům a bezbožným kněžím, nýbrž jen rozvaha Naší povinnosti úřední a moc apoštolského stolce, z něhož Si denně máme svědomitě skládat účet, že uznáváme Svou povinnost. Lépe je zajisté Nám, není-li jiného zbytí, z ruky tyranovy přijmout smrt beztoho jistou, nežli bychom mlčením, zmalátnělostí nebo vlastním prospěchářstvím přisvědčovali ke zničení křesťanského zákona."

Knížata proti císaři.

V té době r. 1076 svolala německá knížata říšský sněm do Triburu u Rýna a k vyřešení sporu si vyžádali papežské zpolnomocněnce. Mnozí byli toho názoru, že sesadí krále z trůnu.

Papež Řehoř VII. tam vyslal patriarchu Sigharda voglejského a Altmana, biskupa pasovského. Jindřich a hlouček věrných tábořili u Oppenheimu na druhém břehu Rýna; protože byl v klatbě, nesměl vstoupit do sněmu. Tam mu vyřizovali jeho poslanci, kteří sedm dní sem tam přecházeli, jak knížata v Triburu veřejně rozbírají jeho život a shledávají na něm samé křivdy a porušování slibů, zločiny a násilí proti církvi a říši, proti poddaným a cizincům; jak předtím rozkvetlou a mocnou říši uvnitř zpustošil a zvenčí vydal do opovržení; jak jsou pevně odhodlaní zvolit si někoho jiného za krále; jak odpadlí biskupové se poddali a zplnomocněný Altman je zprostil církevních pokut.

Jindřich propustil své rádce vyloučené z církve a denně svatosvatě sliboval a přesvědčoval, že učiní vše, cokoliv se bude po něm žádat, jen aby mu nechali jméno a znaky královské moci, které přesto nabyl právně a o které nemůže přijít, jedině svrchovaným opovržením všech. Z Triburu mu však odpověděli, že již tolikrát svatosvatě sliboval a zapřísahal se, ale nikdy to nesplnil. Právě tato nedůvěra knížat, která již dosáhla vrcholu, byla příčinou, že papežovi legáti se marně namáhali naklonit je ke shovívavosti.

Nakonec když chtěli i zbraněmi zaútočit na krále a jeho hlouček byl také připravený ke krvavé srážce, povolili roztrpčení Sasové a Švábové. Řekli a vzkázali králi, ačkoliv prý jsou jeho zločiny všem nad slunce jasnější, že přesto přenechávají věc na rozhodnutí papeže. Nezbaví-li se však císař klatby do dne a do roka, že podle zákona pozbude říši, neboť nikdo, kdo

do dne a do roka byl v klatbě, nesmí být ve vlasti. Zatím aby bez vlády prodléval ve Špýru a stranil se královské nádhery, dokud se jeho záležitost nerozhodne na sněmu v Augsburku. Jindřich se vším souhlasil.

Jindřich IV. v Canosse.

Obě strany ihned vypravily posly za Alpy. Královi poslové měli zároveň papeže přimět, aby nechodil do Augsburku: „že prý mohou

mnohem snáze a lépe sami v obapolné důvěře vše urovnat, nežli ve shromáždění tak hlučném a vášnivě vzbouřeném". Řehoř nedbal na tyto sliby. I rozhodl se král, že si sám pospíší do Itálie k papeži: doufal spíš dosáhnout milost od Řehořovy velkorysosti a čiréh o smýšlení, než od hněvu knížat. S manželkou Bertou a tříletým synem Konrádem se o Vánocích, jen s malým doprovodem, vydal na namáhavou a nebezpečnou cestu.

S papežem, který se již ubíral do Augsburku, se potkal v opevněném hradě Canosse, náležejícím markraběnce Mathildě. K ní se tedy, protože byla jeho příbuzná, Jindřich obrátil s prosbou, aby ho papež vyvázal z klatby; rovněž se měla za něj přimluvit tchyně Adleta a její syn, markrabě Azzo z Este, opat Hugo z Clugny, jeho křestní kmotr a jiní, kteří tehdy pobývali na hradě Canosse. Řehoř vzkázal králi, je-li jist svou nevinou, ať se jen dostaví k říšskému sněmu do Augsburku; že z a nepřítomnosti žalobců nesmí rozhodovat o věci žalovaného. Jindřich odkázal, že již. nadchází výroční den klatby a že prosí jen za rozhřešení; cokoliv pak sněm rozhodne, že se všemu podvolí.

Řehoř znal Jindřichovu věrolomnost: jakoupak váhu mohly mít sliby muže, který již tolik nasliboval a jen jakoby proto sliboval, aby nic neplnil! Řehoř navíc věděl, že Jindřich chce z klatby jen proto, aby vzal sněmu hlavní důvod na zadržení koruny, a ne že by litoval příkoří, která na církvi spáchal a chtěl se smířit.

Tři dny po sobě chodil Jindřich do předního hradního dvora; zrána i před večerem tam stával v kajícím rouchu a čekal na výsledek vyjednávání. Samo sebou se rozumí, že jeho právní kauza nemohla být tak hned vyřízena. Nešlo tu jen o nápravu veřejného pohoršení, které dal všemu křesťanstvu, ale také o to, aby se odstranila jeho četná proticírkevní opatření, jmenovitě dosazování

schizmatických biskupů, svatokupectví a světská investitura. Nakonec mu dal Řehoř rozhřešení s podmínkou, aby knížata, která od něj odpadla, dostala satisfakci.

Úvaha.

Tak se tedy věci sběhly v Canosse. Kdo je chce správně posuzovat, měl by znát nejen jejich pravdivou souvislost, ale také duch a té

doby. Církevní veřejné pokání nemělo v sobě žádnou urážku. Při těsné souvislosti zákonů státních s církevními se rozumělo samo sebou, že kdo způsobil veřejné pohoršení, aby se také veřejně kál. Bylo to „veřejné mínění", a Jindřich by se možná ani nepoddal církevnímu pokání, kdyby z něho nečekal výhody světské. Podivuhodná je papežova umírněnost. Ta nejlépe dosvědčuje, že mu nešlo o to, aby císaře ponížil, ale aby z jeho podpory a pomoci zjednal v církvi kázeň a řád.

Jindřichovo pokání také nebylo přísné vzhledem k přísnosti té doby, o níž naše choulostivá povaha nemá ani ponětí. Kající roucho bývalo dlouhé a vlněné a nosilo se na všech ostatních šatech, které si kdo chtěl podvléci; kolem beder se přepásávalo řemenem. Chodit bosky (či správněji v trepkách, sandálech) se také nepovažovalo za cosi neuctivého pro kajícníka. I jiní císařové a papežové se za to nestyděli v kajícím procesu. Ani třídenní půst od rána do večera není nějaká ukrutnost, když církev ve čtyřicetidenním půstu tehdy obecně požadovala, aby se každý křesťan nasytil až večer.

Jsou to tedy jen dětinské pohádky, že by bosý Jindřich, jen v tenké košili a o hladu stál tři dny před hradem. Pravda je, že byla zima a hodně sněhu. Chtěl-li Jindřich stát na nádvoří, bylo to z jeho vůle, nikdo mu to nepřikázal, a také měl co jíst a kde přebývat. Jindřich chtěl vzbudit lítost a soustrast. - Vše, co Jindřich na pokání vykonal, posuzujeme-li to z ducha té doby a přirovnáme k tomu, co jeho otec a jiná středověká knížata, později sv. Ludvík z Francie dobrovolně jako pokání přijali, je opravdu nepatrné proti tomu, co zavinil a co měl smířit.

Proto říká protestantský profesor Pflugk-Harttung (v přednášce r. 1882): „Canossa byla Řehořovým církevním vítězstvím, ale politickou porážkou". A Floto, fanatický nepřítel Řehoře VII., píše: „Že král postával venku ve sněhu jako kajícník, to byl zajisté velký úspěch; ale tímto pokáním přiměl král papeže, aby ho rozhřešil; král ho přinutil". Nakonec Gregorovius (IV., 197),

jemuž určitě nikdo nevytkne nějaké nadržování papeži, píše: „Událost v Canosse každého nutí, aby se podivoval takřka nadlidskému

charakteru. Bezbranné vítězství tohoto mnicha opravňuje obdiv celého světa víc, nežli všechna vítězství Alexandra, Caesara nebo Napoleona. Bitvy, které ve středověku podnikali papežové, nebyly vyhrané železem a olovem, ale m r a v n í s i l o u ; a tím, že se používalo tak jemných a duchovních prostředků, stojí někdy s t ř e d o v ě k n a d n a š í d o b o u. Napoleonové proti Řehořům vypadají jako učinění b a r b a ř i ."

7. Ve stručnosti se zde ještě zmíníme o pohádce německého kronikáře Lamberta; že prý totiž papež, když sprostil krále klatby a sloužil Mši sv. vyzval u přijímání císaře, aby s ním přijal půl Svaté hostie, a tak „soudem božím" dokázal svou nevinu, což prý se císař zdráhal. Sám protestantský dějepisec Luden to zamítl pro nedostatečnou spolehlivost a vnitřní spory. Nač by se potom ještě Jindřich očisťoval říšskému sněmu, když by již předtím ordálii vykonal? Pravda však je to, co říká Bonitho a Donizo, a ti ji mohli znát lépe než Lambert, neboť Donizo žil v Canosse a Bonitho byl s tímto dvorem ve styku. A oni vypravují, že papež nepodal císaři večeři Páně proto, aby vzbudil a provedl soud boží, ale aby prý jen císaře vyvaroval, že raději nemá přijímat, jestliže nemá čistý úmysl. "

Jindřich zemřel, jak žil, v klatbě. Řehoř si nebyl v Římě jistý během bouří, které Jindřich vyvolal, uprchl do Salerna a tam zemřel dne 25. května 1085. Zde jsou uloženy ostatky tohoto velkého, slavného bojovníka. Poslední jeho slova byla: „Miloval jsem spravedlnost a nenáviděl křivdu, proto umírám ve vyhnanství!“

Stejně velké svízele jako Řehoř VII. zakusil později jako mnozí jiní také papež Hadrian IV. V boji za nezadatelná práva církve proti násilně panovačnému císaři. „Kéž bych nikdy nevykročil z Anglie nebo ze svého kláštera!“ hlasitě si hořekoval. „Je na světě některý člověk tak ubohý jako papež? Na posvátném stolci jsem zažil tolik příkoří, že všelijaké trpkosti mého předešlého života mi připadají sladké." Tak jistě nemluví člověk panovačný, tak může mluvit jenom ten, kdo svědomitým konáním své povinnosti padl za oběť cizí panovačnosti a světskému násilí. - Ostatně to, j a k m á l o dbal císař Jindřich IV. na plnění svých slibů a přísah, lze poznat také z toho, že ustanovil protipapeže (Klementa III.), který mu vsadil císařskou korunu. Ale ani s n á s t u p c i Řehořovými se Jindřich nemohl snášet,

neboť ani sebepovolnější papež nemůže dopustit, aby císař směl z n e u ž í v a t církev ke státním prospěchům.

Když papež Řehoř VII. zpřetrhal pouta, jimiž byla církev svazovaná, začala se vnitřní síla papežství rozvíjet a požehnání z toho víc a více plynulo do všech kvalitativních vztahů křesťanských států, jak hned povíme.

25. Jak přišel papež nad císaře.

Byla to práce dlouhověká, namáhavá a ne všude stejně úspěšná, když církev obracela národy, dobývala barbary svou trpělivostí a svým géniem, svým srdcem. Křesťanství už bylo na povrchu, ale když se vzňala vášeň, bušilo srdce ještě pohansky; hrubá síla nastoupila jako právo, stát proti státu si byl jistý jen potud, pokud si který na kterého netroufal. Za takových okolností měla Evropa očekávat buď anarchii nebo despotismus.

Každý stát o sobě již stál v nějakém poměru k církvi, jak už bylo často zmíněno, zejména v kapitole 13 a 18. Náboženství pronikalo a působilo dále, až si národy přes všechny různosti a při veškeré nevraživosti k cizímu uvědomily společnou pásku - náboženství a začaly pohlížet k jednotnému ústředí, apoštolskému stolci římskému, kde by si v bezpráví každý z nich hledal ochranu a kde již platilo právo, aby alespoň žádal o poučení a rady.

Církev, království Boží na zemi, není z tohoto světa ani k pouhým světským účelům, nýbrž jako od Krista ustanovená k něčemu vyššímu, nadpřirozenému, je i výše postavená než světské říše. Bylo tedy zcela přirozené, že evropské národy po přijetí křesťanství viděly v církvi ochranu pravdy a zdroj práv proti svévoli. To je přirozený, dějinný původ světové moci papeže: consensus populorum christianorum, souhlas křesťanských národů.

Za nástupců Karla Velikého, když dělením říše vznikalo tolik válečných strastí, se obraceli do Říma o pomoc. Papež se od počátku zdráhal; staré listiny svědčí, jak důtklivě a vytrvale ho bylo třeba prosit, jak mu i hrozili, aby rozhodl jejich spory. Skoro zároveň se dalo Dánsko a Norsko papežskému stolci do léna; aragonský král po příjezdu do Říma se nechal od papeže korunovat a vydal mu listinu, kde svou říši podává sv. Petru a zavazuje sebe i nástupce k ročnímu poplatku. Podobně učinily Neapol a Sicílie, Polsko a Uhry, pak i anglický král Jan, když i král a baroni v obapolné nesnázi hledali pomoc v Římě.

Tak byla posílena idea středověku, že panovník drží říši jen jako léno, které mu bylo Bohem svěřené. Vzpoura proti Bohu ho činila velezrádcem a léno mu odnímala. Rozsudek nad tím připadal papeži jakožto Kristovu zástupci čili náměstku Božímu na zemi. Přirozeným následkem klatby mohl papež vyvázat poddané z přísahy poslušnosti. Z tohoto stanoviska se má posuzovat jednání papeže s knížetem. (Ritter, Kirchengesch. I.)

I ve sporu Jindřicha IV. s národem byl papež vyzýván a volán za prostředníka, když hynul v zemi všechen život a řád; knížata psala papeži, aby se slitoval nad říší a nevydával ji anarchii; že jsou již na okraji propasti, aby je z ní vytrhl. I císař, ač nerad, ve své tísni a v duchu doby uznával v papežovi vrchního soudce.

Středověk měl sice své slabé stránky, ale celý jeho soukromý i veřejný život veskrze pronikal pevný křesťanský duch, a to není k žádné jeho potupě. Při tehdejším nedokonalém zákonodárství a zvláště při nedostatku veřejného práva se stále pevněji ustalovalo mínění, plynoucí z náboženského postoje národů, že stolec sv. Petra, obdařený moudrostí a silou, všem národům stejně cizí a stejně příbuzný, je nejlépe povolán soudit okruh zemský, a to i za cenu nutnosti zbavit trůnu takového krále, který veřejnými nepravostmi a despotickou svévolí sám ze sebe stíral a popíral svoje křesťanství a veřejným míněním už jakoby byl sesazen.

Papeži je tedy téměř uloženo, vnuceno učit a konat spravedlnost, být otcem křesťanstva; oltář se stal opět jediné útočiště. Bylo to velké dobrodiní pro lidstvo: panovník nesměl být tyran, ale vždy zase měl dost moci, aby zkrotil kdekterou zpupnost, i z duchovenské strany. Papežové byli až na nepatrné výjimky muži vysoce vzdělaní, zbožní, jak věkem tak zkušenostmi vyzrálí, nezřídka svatí. Znamenitý publicista, protestant Senkenberg vyznává, že v četných sporech císařů a králů s papežem je právo a spravedlnost vždycky u papeže, bezpráví, násilí a trestuhodné zasahování do církevní správy zpravidla na odpůrci.

Touto vydatnou součinností papežů nastávaly spořádané poměry a vládní ústavy, pod nimiž Evropa i kulturně rostla, se zdokonalovaly, pod vedoucím vlivem církve stoupala věda a umění, myšlenkový potenciál bohatl a šířil se, citová sféra jemněla, mravy se mírnily, lidstvo se zušlechťovalo na duchu i na těle. Z těch dob pocházejí u jednotlivých

národů, kde nezanikly v pozdějších zejména reformačních bouřích, nejvzácnější svobody.

Církevní moc dostoupila vrcholu za papeže Inocence III. Byl to geniálně duchaplný muž, ale také dané okolnosti byly

příznivé. Co velký papež Řehoř VII. zasel v bouři, on za sto let sklízel. Bez Řehoře by hluboce pokořená církev docela zesvětačila, stala by se otrokyní státu: došla by k těm žalostným koncům jako pod východními despociemi, kde šavle vládne v církvi, a církevní sluhové s němými poklonami přijímají bohoslužebné rozkazy a náboženská usnesení ze světských kabinetů.

Podivným způsobem by církev chodila mimo: dříve zvedala barbarské zástupy na výši křesťanských národů, nyní naopak měla být stržena do nížin světských žádostí, prospěchů a požitků. Řehoř tomu zabránil; sféra ducha byla zachráněna, svoboda svědomí vybojována. Náboženská svoboda byla počátkem a zřídlem všech ostatních svobod.

Pontifikát Inocence III. je v dějinách církve a lidstva jako slavnost posvícení v církevním roce, kdy podle „Zjevení sv. Jana“ (19, 7): „přišel den svatby Beránkovy, jeho choť se připravila" - křesťanská obec jako ozdobená nevěsta zazářila souborem rozličných předností, darů, milostí a nesmírně rozmanitých duševních skvostů, jaké nikdy, ani před tím ani potom, neměla. Tak upřímné, věrné seskupení knížat a národů kolem apoštolského stolce, taková jednota dokonalé vědy a dokonalé víry, intelektu a pokory, poezie a umění, prosté a milé poslušnosti a nejmužnější charakternosti, činnosti a rozjímavosti, mlčení a výmluvnosti, světských nadosobních činů a církevní obětavosti, tak hluboký mír mezi církví a státem, takové sbratření křesťanských národů - nemá se to už nikdy vrátit?

Ušlechtilý protestant, básník N o v a l i s (vl. jm. Hardenberg) **říká** o dobách papežské vlády: „Byly to krásné, vzácné časy, kdy Evropa byla jedna země křesťanská, kterou jedno křesťanstvo obývalo v tomto lidsky zřízeném dílu světa; jeden společný zájem spojoval i nejodlehlejší kraje této široké duchovní říše. Bez velkých světských statků spravovala i spojovala j e d n a v r ch n í h l a v a velké politické síly. Jak blahodárná a v souladu s lidskou **vnitřní povahou byla tato vláda, tento systém** se nejlépe ukázalo v mohutném vzletu všech ostatních

lidských sil, v harmonickém rozvoji nejrůznějších schopností, ve vysoké úrovni, na jaké byli jednotlivci ze všech oborů věd, života i umění, na tvořivém předávání duševních hodnot, také na obchodování se zbožím po celé Evropě až do nejzazších končin Indie… Byla to stará katolická víra, do života vštípené živé křesťanství. Její všudypřítomnost v životě, její láska k umění, její hluboká lidskost, nezrušitelnost jejích manželství, její humánní účastnost,

její radost v chudobě, poslušnost a věrnost dávají v ní poznat pravé náboženství a obsahují základy její ústavy."

Když se pak národům znechutilo uznávat nadřízenost papeže a místo něho raději volili válku a revoluci, aby si zjednali právo, je to jejich věc; přijali za to odpovědnost i následky. Církev pouze přestane být součástí té vlády, ale národy sténají pod tíží daní a dluhů *(a dnes terorismu - pozn. red.)*. Co středověk měl - a v dokonalosti! - to nejnovější doba - sysifovskou prací - teprve hledá haagskou konferencí *(a dalšími mezinárodními konferencemi a samity - pozn. red.)*.

26. Řehoř VII. prý „zrušil“ slovanskou liturgii.

Velkému papeži Řehořovi se u nás vytýká, že prý „zrušil v Čechách slovanskou liturgii“. P a l a c k ý : „Liturgie slovanská, která se udržela v Cechách vedle latinské a byla mezi lidem oblíbená, i když ne bez všelijakého odporu hned od dob Metodějových i Bořivojových, byla nakonec v druhé polovině XI. století omezena asi jen na klášter sázavský, jako své poslední útočiště. Ještě roku 1079 se jí ujímal Vratislav, bezpochyby na žádost českého sněmu, svou přímluvou u Řehoře VII. a prosil o její povolení. Papež ale takovou prosbu nejen o d e p ř e l , ale i p o r u č i l (2. Jan. 1080), aby kníže dokonce z r u š i l ve své zemi t e n t o n e m o u d r ý a d r z ý o b y č e j , ke kterému církev kdysi prý jen z vyšších ohledů byla shovívavá.“

Tento názor Palackého je naprosto bludný, je o to škodlivější, že se ho tendenčně užívá proti církvi. Palacký totiž, jak dokázal dr. Mat. Procházka (ve Sborn. velehradském IV.), papežova přísná slova, vztahující se k p e t i c i , přenesl na s l o v a n s k ý o b ř a d a v českem překladu výrazy ještě zostřil.

1. Tento výklad je zcela n e o p r á v n ě n ý ; uvedené místo zní takto: „Unde ne id fiat, quod a vestris i m p r u d e n t e r e x p o s c i t u

r, auctoritate beati Petri inhibemus, teque huic v a n a e temeritati (t j. tomu quod a vestris imprudenter exposcitur) … viribus totis resistere p r a e c i p i m u s". Jedině toto je správný a logický výklad vyplývající z větného kontextu. Palacký však přenáší slova „imprudenter" a „huic vanae temeritati" na ritus slovanský a překládá: „My tobě kážeme, abys tento n e m o u d r ý a d r z ý o b y č e j z r u š i l “ . Kromě toho Palacký slova „vanae temeritati" přeložil nejostřejším výrazem „drzost", čímž by jméno Řehoře VII. mohlo být u všech Slovanů uvedeno do nenávisti.

87

Bludy a lži v dějinách.

V žádném odborném slovníku není, že „temeritas" značí „drzost"; všude je ekvivalent nepředloženost, nedůvodnost, nanejvýš snad nerozumná odvážnost např. ve hře. Také zde v papežově listu je nezbytně nutné chápat slovo „temeritas“ ve smyslu nedůvodné, prázdné nepředloženosti, jak to právě papež v první části větného úseku řekl: „quod a vestris i m p r u d e n t e r exposcitur", neboť papež neřekl jen: „ t e m e r i t a t i ", nýbrž přidal „ v a n a e " temeritati, tj. bezdůvodné nepředloženosti.

Proč papež nazval petici o slovanský ritus nerozumnou a nepředloženou, je vyloženo ve zmíněném „Sborn. Velehradském“. Petice nepochybně existovala a na č e s k é m s n ě m u ji asi pronesl některý ze stoupenců slovanského obřadu, protože se praví, quod a v e s t r i s exposcitur a nikoli „a Te solo" (principe Vratislao). Vratislav sice ctil a miloval slovanské mnichy v klášteře sázavském, ale ještě více miloval n ě m e c k é l a t i n s k é kněze a vyznamenával je zvláštní důvěrou, jako např. Sase L a n c e, kaplana H a g e h a, kterého si vyvolil za svého zvláštního důvěrníka a zamýšlel ho poslat do Říma (v rozporu s Jaromírem, bratrem a biskupem pražským). Žádost tedy nevyšla z iniciativy knížete Vratislava, ale byla poslaná do Říma na podnět českých pánů, nadšenců slovanské liturgie. (V Cod. dipl. Mor. I. 166 jenom stojí: Vratislav, dux Boemorum, a Gregorio papa VII. concessionem r i t u s s l a v i c i in sacris éxpetit 1079).

2. Za největší nesmysl však pokládáme tvrzení, píše dr. M. Procházka, že Vratislav v petici žádal o p o t v r z e n í slovanského ritu S á z a v ě , posledním místě obřadu. To, jak se zdá, tvrdí jen sám Palacký, když říká: „Papež nejenže takovou prosbu odepřel, ale i poručil, aby kníže z r u š i l ve své zemi tento nemoudrý a drzý obyčej". I

voláme opět, ať se to komu líbí nebo ne: Ó div divoucí! Z dřívějších knížat a biskupů v Čechách se nikdo v Římě neucházel o nezrušení neboli raději o p o t v r z e n í liturgie slovanské na Sázavě, a Spytihněv II., bratr Vratislavův, který před ním panoval, vyhnal slovanské mnichy o své újmě z kláštera sázavského, aniž se v Římě ptal, má-li na to právo, a rovněž tak Vratislav zase, aniž by se dotázal Říma, je uvedl zpět na Sázavu, aniž se v Římě ucházel o potvrzení slovanské liturgie, ačkoliv tehdy (1064) byl s papežem v přátelství. A nyní (r. 1079), když nesmírný požár investiturního sporu plál a zuřil po celé Evropě, Vratislav, náčelník knížat, kteří stranili Jindřichovi IV.

p r o t i papeži, posílá m a l i ch e r n o u žádost do Říma, aby papež potvrdil slovanskou liturgii na Sázavě, o kterémžto klášteře Řehoř VII. sotva co věděl a o kterém také v celé papežské listině není ani zmínka. Žádost měla pro takového světového muže, jakým Řehoř byl, jen tenkrát nějaký význam, běželo-li o to - v Čechách, kde více než 150 let skoro výhradně vládl latinský obřad všeobecně rozšířit místo něj po celém území obřad slovanský. Takovouto žádost směl a musel Řehoř VII. podle církevních zákonů nazvat „nemoudrou a nepředloženou věcí", vzešlou zajisté z o k a m ž i t é n á l a d y n ě k o l i k a n a d š e n c ů - pravděpodobně návštěvníků sázavského chrámu a kláštera - která by, jak v okamžiku vznikla, rovněž tak okamžitě zanikla, protože celý veřejný život co se týká postů a církevních slavností již dávno vybočil z kolejí zvyků řeckoslovanské církve a výlučně se řídil jen posvátnými zvyky latinské církve jako v š e o b e c n ý m p r a v i d l e m .

A právě proto, že bylo žádáno „ o r o z š í ř e n í a z e v š e o b e c n ě n í o b ř a d u s l o v a n s k é h o v Č e ch á ch “ , a nikoliv jen o

jeho p o t v r z e n í (confirmatio) n a S á z a v ě, užívá se v papežské listině dvou významných výrazů: „apud Vos" a „c e l e b r a r i", a ne „confirmari", neboť se praví: „Qui vero Nobilitas tua postulavit, quo secundum Sclavonicam linguam a p u d v o s (tj. in Bohemia) divinum c e l e b r a r i annueremus officium, scias nos hrne petitioni Tuae nequaquam posse favere." Slůvko „Tuae" místněji a určitěji naznačuje papež d á l e slovy: „quod a V e s t r i s imprudenter exposcitur. Te huic vanae tementati viribus totis resistere praecipimus". Nemluví zde papež o žádném klášteře slovanském, např. na Sázavě, o

žádném zrušení toho ritu někde v Cechách, nýbrž o dovolení „s l a v i t " (celebrari) ten obřad v celé zemi (apud vos, quod a v e s t r i s - Čechů - exposcitur), v celé zemi české, kde již dávno a sice p ř i č i n ě n í m s a m o t n ý ch k n í ž a t č e s k ý ch drží vrch liturgie latinská.

Skutečnost, že ne Palacký, ale my máme pravdu v podání výkladu Řehořových slov v tomto smyslu, vysvítá co nejvíce z toho, že n e j k o m p e t e n t n ě j š í autority, světské i duchovní, knížata česká i čeští biskupové, dokonce i sami papežové, nástupci Řehoře VII., brali jeho slova v našem smyslu, a žádnému z nich nenapadlo, aby vzhledem k Řehořově zamítnutí slovanské bohoslužby na Sázavě zrušili.

89

Bludy a lži v dějinách.

Ve stejné interpretaci, že se papežovo odmítnutí netýká kláštera sázavského, přijali odpověď Řehoře VII. i pražští biskupové; ačkoliv horliví latiníci jako Gebhard, bratr Vratislavův nebo Kosmas, jeho nástupce vůbec nenaléhali na to, aby byl sázavský klášter odevzdán latinským mnichům. Takto tlumočili Řehořovo zamítnutí i jeho nástupci, papež Viktor III. (1086) a Urban II. (1088), s nimiž byl Vratislav po odřeknutí se protipapeže Klementa III. ve spojení, ačkoliv jinak při králi Jindřichovi IV. věrně setrval. Ani tehdy, když Vratislavův oblíbenec a opat sázavského kláštera B o ž e t ě ch , jak známo, zanesl velký kříž do chrámu sv. Petra v Římě a byl od Řehořova nástupce Urbana II. velice přívětivě přijat a také mu byla vyjádřena papežova záliba v jeho uměleckém díle, vůbec nebyl žádán, aby se liturgie slovanské odřekl.

I po Vratislavově smrti byl slovanský obřad na Sázavě beze vší závady a překážky vykonáván, a n i k o l i v p a p e ž , nýbrž sám kníže B ř e t i s l a v II. s l o v a n s k ý k l á š t e r o d s l o v a n i l , a to ne z nechuti k obřadu slovanskému, ani následkem Řehořova listu Vratislavovi II., nýbrž jedině pro neustálé svár y a ustavičné vzájemné škorpení mezi mnichy sázavskými, jak praví sám Palacký.

Ostatně i z listu Řehoře VII. k Izjaslavovi (Demetriovi), knížeti ruskému, který se chtěl spojit s římským stolcem, je patrné, že Řehoř VII. nepokládal řeckoslovanský obřad, k němuž Izjaslav náležel, za žádnou závadu takového spojení a vůbec po něm nežádal, aby se „toho nemoudrého a drzého obyčeje" odřekl, takže slova „vanae, temeritati" nikoliv na obřad řeckoslovanský, nýbrž na „ p e t i t i o “ a na slova: „quod a vestris imprudenter exposcitur" je nutné vztahovat.

Ve stejném významu bral Řehořova slova i velký papež Inocenc III., věrně kráčející v Řehořových šlépějích, považovaný za ještě většího centralistu církve; a ani on ve slovanském bohoslužebném obřadu nespatřoval žádnou úhonu, žádnou závadu beatifikace nebo kanonizace slovanského řeholníka, nýbrž bez jakéhokoliv odporu prohlásil v Římě r.1203 prvního slovanského opata na Sázavě s v. P r o k o p a za s v a t é h o a hned po roce dal toto prohlášení kardinálu Kvidonovi v Čechách na Sázavě slavnostně vykonat.

3. Nemožnost výkladu Palackého vysvítá nakonec přímo ze závěrečných slov Řehořových v listině z 2. ledna 1080; říká se v něm, že minulý rok (1079) nemohl papež prosbu knížete o povolení slovanského ritu vyřídit, v tomto roce

(2. ledna 1080) je však ochoten do Čech poslat vhodné legáty (personas, quae negotiis vestris valeant utiliter deputari), aby na místě samém podrobněji poznali náboženské potřeby Čechů (necessitudines vestras ple-nius cognoscentes) a pak mu o tom podali zprávu (ad notitiam nostram deducere). Pouze žádá, aby Vratislav poslal do Říma průvodce, kteří by jeho legáty na cestě do Čech chránili a celkově se starali o jejich bezpečnost (secure venire): jmenuje výslovně českého vojvodu B e d ř i ch a a F e l i x e a chce, aby Vratislav buď oba nebo alespoň jednoho z nich poslal s ochranným doprovodem do Říma. – To, že papežův úmysl nebyl uskutečněn, padá na vrub Vratislava, který stále podporoval další odboj Jindřicha proti papeži životy i statky českého lidu, a tím znemožnil vyslání papežských legátů do Čech.

Uvažujme: papež nejprve prohlásí bohoslužebný slovanský obřad za „obyčej nemoudrý a drzý" - a pak dává knížeti Vratislavovi určitou naději, že prokáže-li se šetřením legátů, které vysílá do Čech, skutečná náboženská potřeba tohoto „nemoudrého a drzého obyčeje“, tak ho přesto pro spásu Čechů - tento drzý a nemoudrý obyčej - potvrdí.

Podivuhodná, vpravdě apoštolská je papežova umírněnost; papež ví, že Vratislav je hlavou knížat stranících Jindřichovi IV. proti němu, a přece mu (Vratislavovi) na začátku listu dává obyčejný pozdrav a apoštolské požehnání: „Gregorius, servus servorum Dei, Bohemorum duci Vratislao, salutem et apostolicam benedictionem"; papež ví, že v Čechách již více než 150 let má přednost liturgie latinská a slovanská

liturgie tam přičiněním samotných českých knížat téměř úplně zanikla - a chce do Čech vyslat legáty, aby ověřili, zda si vyžaduje náboženská potřeba Čechů, aby k jejich spáse byla slovanská liturgie opět zavedena a zevšeobecněna.

27. Celibát kněží.

Celibát katolického kněžstva byl odedávna předmětem tak častých a hanobících útoků, že kdyby jen část toho byla pravda, skoro už by ani nezbývalo místečka promluvit o jeho dobrých stránkách.

U nás se kromě jiných proti celibátu ozval stejně ostře jako nerozumně a nespravedlivě Karel Havlíček Borovský. Tento „pravý syn národa“ i v této otázce až nad hlavu tonul v nesrovnalostech německého

protestantismu. Útoky na celibát uložil jmenovitě do „Epištol kutnohorských“. Nezůstaly bez odvety, jíž se ujal především dr. X. Škorpík, který vydával ve „Vídeňském Deníku" své „Výklady k Epištolám kutnohorským“. Roku 1851 vyšly souborně.

1. Idea celibátu je posvátně vznešená. Prohlášením dosavadního židovského zvyku rozvádět manželství za pouhou indulgenci, Kristus ušlechtil, zdokonalil a povznesl manželství na svátost a prohlásil je nerozlučitelným. Panictví však prohlásil za dokonalejší. Když pak kterýsi z učedníků namítl, že by tedy bylo lépe se dokonce neženit, odpověděl: „Ne všichni chápou to slovo; jsou i panicové, kteří se sami panictví oddali pro království nebeské.“ V tomto duchu Sv. Pavel nazývá manželství velkou svátostí v Kristu a církvi, radí svobodným raději se oženit nežli z nezdrželivosti hřešit a objasňuje povinnosti manželů. Posléze uděluje evangelijkou radu, že pro svobodné je lépe zůstat tak, a dokládá, že kdo je bez manželky, snaží se zalíbit Bohu, kdo však je ženatý, hledí, aby se zalíbil ženě. Sv. Jan pak mluví o zvláštní slávě, kterou v nebi dostanou ti, kteří ženu nepoznali.

Jen panický kněz má slavit tajemství Syna z panny; jen čistí smějí kázat čistotu; jen ten smí bratry napomínat, aby se zdržovali světa, kdo se ho sám dobrovolně zřekl. Život kněze má být neustále planoucí oběť před Hospodinem, neustále planoucí pochodeň. Kristus se jako

velekněz narodil z panny a žil v panictví; apoštolové, miláček Jan evangelista a Pavel, veliký apoštol lásky a hlasatel panictví a panenství, nebyli ženatí; Petr a jiní zanechali všeho a šli za mistrem.

Toto učení Páně a jeho apoštolů vešlo úplně do vědomí a života církve, která z jedné strany hájila svatost manželství, z druhé pak hlásala posvátnou důstojnost stavu panického. Hned zpočátku církev bránila manželství proti sektářům gnosticko-dualistickým a v nedávných dobách zase proti reformátorům. Sv. otcové chválí čistotu panickou a panenskou; apologeti křesťanstva nikdy nemeškají ukazovat na panice a panny jako na zvláštní důkaz božského původu křesťanského náboženství. Sv. sněm tridentský vedený tímto duchem se postavil proti všem, kdo by tvrdili, že manželství je rozlučitelné a má vyšší důstojnost než panenství.

Celibát je nutný požadavek kněžského charakteru. Manželstvím se rozplozuje lidstvo v Adamových potomcích tělesně; Kristus se plodí duchovně kněžstvem církve, která podle

jeho příkladu nikoliv tělesně, nýbrž podle ducha plodí potomky ve svátosti křtu a kněžství. Sv. Pavel říká: „V Kristu Ježíši zplodil jsem vás." Tak se vylučují manželství a kněžství; církev považuje kněžství za duchovní manželství, vedle něhož se netrpí tělesné. Kdo žádá od církve zrušení celibátu, žádá, aby přestala uskutečňovat ideál kněžství. To je totiž ta úžasně vzácná zvláštnost naší církve, že ona vysoké ideály nejen má, ale z milosti boží je také uskutečňuje.

Sám mistr Jan Hus měl o kněžském bezženství velice vznešené názory, z tohoto hlediska stál pevně až do smrti na základě katolickém. „Je větší zásluha," říkal, „zůstat v čistém panictví nežli vstoupit do svazku manželského. - Stav manželský je stav počestný, méně však nežli stav zdrželivosti; neboť panenství vystupuje nad rámec lidské povahy a člověk se přibližuje andělům. - Kněz má větší povinnost ke zdrželivosti nežli kdo jiný nejen svým slibem, ale i důstojností svého stavu, a potom také tím, že má Boží služby konat důstojně a obzvláště rukama i neposkvrněnými rty se svátosti těla Kristova dotýkat."

2. Celibát je prastarý a byl u všech národů ve veliké vážnosti: všichni měli za to, že zdrželivost má do sebe cosi vznešeného, nebeského a že jmenovitě kněžské úkony se stykem, třeba i manželským,

se buď naprosto nesnášejí, nebo velmi málo. Římané měli své vestálky, u Řeků se nesměl představený eleusinských tajemství ženit. Podobně smýšleli Egypťané, Indové, Číňané, Peruánci, Mexičané. Ani korán není bez chvály stavu panického. V židovstvu - nad jiné smyslném - se měl kněz, než konal službu v chrámě, zvláštním způsobem napřed očistit a po celý čas, co mu trvala služba, nesměl obcovati s manželkou. -

Tento posvátný a od prastara lidstvu vštípený celibát kněží, který křesťanství jakožto ideál u všech národů jen zlomeně se obrážející našlo, církev nejen schválila, ale s pomocí Boží také uskutečnila. Celibátoborci jako Havlíček trpce vyčítají církvi, že mnohé věci přejala z pohanství, snad i celibát. Jiní ještě svobodomyslnější dokazují, že pohanství je daleko lepší než křesťanství a že se sluší vůbec se k němu vrátit. Právě naopak: v každém náboženství zůstal nějaký paprsek pravého náboženství z původního zjevení: a že křesťanství tyto zlomky a trosky pravdy zachované v rozpadlém člověčenstvu z prazjevení do sebe pojalo, očistilo, docelilo, povzneslo do vyššího významu a postavilo do pravého poměru k pravdě, právě tím dosvědčilo, že je náboženství nejvyšší, svět obsahující - katolické. Ohledně toho

říká ve svých dějinách prof. dr. Jan Kř. W e i ß: „Nejdůmyslnější předtuchy pohanství jsou vyplněny Ježíšem Kristem, takže se nám jeví jako ideální anticipace křesťanství. On je ten Konfuciem prorokovaný v y s v o b o d i t e l , který má j a k o v e l i k ý s v ě t e c přijít od západu a po němž národy prahnou jako žíznivá půda po dešti. On rozluštil jako jediný pravá Avatara, jako vtělený Bůh protiklad mezi duchem a přírodou a sňal z lidských prsou děsnou úzkost, která Inda dohánělа ke hrozným skutkům kajícnosti. Idea o trpícím, umírajícím a z mrtvých povstávajícím bohu, která proniká kult Osiriův, idea o Mithrovi, prostředníku mezi člověkem a bohem, se v Kristu uskutečnila. On je pravý vůdce duší, kterého náboženství Druidů ctilo ve svém bohu Huovi. Náboženství Gerinanů rozhodně vymezuje, že jejich bohové nemají trvat věčně, že jsou jen bohy v bojích tohoto života a že po jejich zániku přijde ten bohatý bůh a veliký otec všehomíra, jehož nikdo nedovede jmenovat, jehož soud je mocný a jehož svatý mír nebude přerušen navěky. Není-li báje o světlém, krásném a čistém bohu Baldurovi,

miláčku bohů, který žije proto, aby umřel, a jehož nevinnou smrt celá příroda oplakává, jako krásná předtucha Ježíše Krista, a neváže-li se k svému vyplnění tak jako měsícem ozářená noc, v níž severní záře plane a hvězdy se třpytí k milému a slunečnímu dni? Záhada krásy a pravdy, se kterou Rek zápasil, je rozřešena v křesťanství. Právo, které chtěl Říman ustanovit, které se však pod jeho rukou proměnilo v největší bezpráví, nabylo nejkrásnější základy v lásce, která měla být zákonem nové říše. Všechno, co je veliké, pravdivé a krásné ve starých náboženstvích, se nalézá v křesťanství zušlechtěné a zdokonalené, takže se nám jeví jako pravda různých náboženství.“

3. Celibát nevymyslel papež Řehoř VII. Co se týká prvních obcí křesťanských, věrozvěstové, poněvadž nenacházeli mezi novokřesťany všude dost svobodných mužů schopných pro kněžský úřad, světívali na kněze i ženaté muže. Sv. Pavel žádá, aby biskup byl muž jedné (unius) manželky, tj. aby nebyl podruhé ženatý. (I. Tím. 3., Tit. I. 6.). Považovalo se za znamení nezdrželivosti, jestliže se někdo ženil podruhé. Kdo lživě překrucuje slova, že biskup má být ženatý, zapomíná, že Pavel sám, i Timoteus a Titus byli svobodní.

Bývali tedy na kněžství vysvěcováni také ženatí, nikdy se však nesměl ženit již kněz, a v celé

křesťanské minulosti není ani jediný takový příklad. Kdo jako ženatý vstoupil do stavu kněžského, nestýkal se více s manželkou, byla mu jako sestra. K udržení toho řádu nebylo třeba příkazů ani zákonů, neboť křesťanská nadšenost, mohla-li pro celibát nadchnout laiky, zajisté se tím živěji projevila u biskupů a kněží. „Mnohé osoby obojího pohlaví mezi námi najdeš, které ve stavu panenském zešedivěly a měly pevnou důvěru, že se tím těsněji spojí s Bohem“, dí Atenagoras (ve své leg. pro Christianis). Veřejné míněni a hlas církve byl zákon. Jakmile se církevní kázeň začala dále rozvíjet a směla veřejně vystupovat, vycházejí výnosy a zákony synody Elvirské (306) a Novo-Caesarejské (314), které ukládají celibát nejen biskupům a kněžím, nýbrž i jáhnům a podjáhnům. Ovšemže na východě někteří kněží také po vysvěcení obcovali se svými manželkami, avšak říká Epiphanius (+ 403), že se to příčí zákonům

církevním a jen z nouze promíjí.

Přes všechny snahy zavést přísnější západní kázeň také na východ, světívali se tam vždy na kněžství také ženatí, ale nikdo se již jako kněz neženil. Tento zvyk je ve východní církvi dodnes; biskupové však nesmějí být ženatí, pročež se vybírají ponejvíc z mnichů. Svolení východní církve se sňatkem farních kněží se drží f o r m á l n ě nejstarší církve, kdy byli na kněžství svěceni také ženatí, kterým **v** mládí ani nenapadlo, že by někdy mohli být kněžími. *(!!!)*

Na západě se zachovávala kázeň, že se kněz neženil, a ženatý od manželky upustil s jejím dobrovolným svolením. V nelítostně tvrdých dobách, které následovaly po stěhování národů, se opět počala vzmáhat nekázeň a manželství kněží, zejména v dalekých krajinách, kam rámě církevní moci jen slabě dosahovalo.

Jen tak obrovský duch a bohonadšený charakter, jakým byl z Boží milosti papež Ř e h o ř VII., se mohl pustit do vítězného zápasu a těšit se nadějí, že se mu podaří v duchovenstvu obnovit původní řád a starou kázeň.

Je tedy pošetilé a směšné říkat, jako by teprve Řehoř VII. zavedl celibát. V tomto tvrzení stejně jako i v tom, že papež Inocenc III. prý vymyslel a zavedl zpověď, je právě tolik rozumu a inteligence, jako by někdo slyšel někoho vystřelit a současně si skutečně myslel, že ten člověk vynalezl střelný prach. Řehoř VII. jen obnovil staré zákony o celibátu a přikazoval, co p ř e d n í m j i ž p ř e s d v ě s t ě s y n o d přikazovalo.

95

Bludy a lži v dějinách.

4. C e l i b á t v e v š e c h d o b á c h l i d s t v u n e o b y č e j n ě p r o s p í v a l . Nemíníne zde světské lidi, syny a dcery, kteří se třeba z lásky k rodičům neženili a nevdaly, ani ty velikány vědy, kteří se neženili, aby se bezvýhradně věnovali v ě d á m a dobročinnosti. Newton se neoženil, aby se výlučně mohl oddat vědě, a vzal svou čistotu do hrobu. Z bližších jmenujme Františka Bartoše, který měl „velmi jemně vyvinutý rodinný cit, snad právě proto, že mu osud nedopřál založit si vlastní rodinu." (Bartocha, Z pamětí a života Fr. Bartoše.)

Máme zde na mysli pouze duchovní osobnosti. Mužové na duchu velikáni jako apoštol Pavel, sv. Augustin, Řehoř Nazianský, Jan Zlatoústý, Řehoř Veliký, Tomáš Akvinský, Bernard, Albert Veliký a

nedohledná řada jiných byli veskrz neženatí.

Neženatí kněží byli největšími dobrodinci lidstva. Účinná, obětavá láska je přímo charakteristická vlastnost mužů vpravdě církevních. Oprávněně soudí proslulý H e t t i n g e r , že kdo by psal dějiny lidské milosrdnosti, psal by mimoděk dějiny církve. Kdo byli a kdo jsou původci oněch n e s č e t n ý c h skutků, při nichž se celý svět obdivuje hrdinné, ba nadlidské lásce? Proberte se jen životopisem Františka z Assisi, Vincence z Pauly, Jana z Boha, Petra Nolaska, Karla Boromejského a nesčíslně mnoha jiných a ptejte se: kdo byly a jsou tyto osobnosti? Kdo založil ty ústavy? Ohlédněte se jen po zástupech milosrdných bratří a sester, vstupte za nimi na bojiště a do morových nemocnic nebo hleďte se dozvědět alespoň o těch, které francouzská akademie ozdobila řády čestné legie. A to byli muži n e ž e n a t í a dívky s v o b o d n é, kteří se odřekli pozemských svazků proto, aby se dokonalou čistotou a volností těla i ducha obětovali Bohu a bližnímu. Roku 1888 zemřel v Turínu kněz Don Giovanni Bosco, druhý František Saleský, ve věku 73 let. Ve svých dvaceti osmi letech nasbíral asi tucet chudých dětí, aby je uchránil od bídy a mravní pohromy. A když se po nesčetných pracích a obětech dostonával k smrti, spravoval již pět set ústavů a tisíc pět set misionářů, kteří den ze dne z pouhého sebedarování ošetřovali tři sta tisíc dětí.

Církev nesnižuje manželství povýšením celibátu. Ani jedna sekta, ani filozofie nebo filantropie tak vysoko nepovznesla manželství, jako právě církev. Tam, kde se narušil nebo zrušil celibát, pokleslo i manželství do nevážnosti. Svatost manželství jde rovným krokem se svatostí celibátu.

29. Kláštery a jejich význam.

Středověké kláštery se přežily; jsou to hroby osvěty a svobody - toto můžeme někdy slyšet a číst. Ať je nám tedy dopřáno zde několika slovy ukázat na bezobsažnost a lživost tohoto názoru.

Přední povinností každého kláštera bylo šířit chválu Boží a posvěcovat své příslušníky v dobrovolné chudobě, ustavičné čistotě a dokonalé poslušnosti. V druhé řadě přispívá každý řád nějakým

způsobem k duchovnímu a hmotnému blahu svého širšího okolí.

1. Kláštery byly strážci staroklasické i novější vědy. Osamělý život pochází z evangelických rad o křesťanské dokonalosti. V době Deciova pronásledování se svatý Pavel (+ 340) odebral na poušť a stal se otcem poustevníků; za časů Diokleciánových si sv. Antonín oblíbil poušť a setrval tam až do smrti r. 356; hodně žáků, kteří se vmísili, spojil do společenství. Vlastním zakladatelem klášterního života se stal Pachomius (+ 348), který svým žákům dal řeholi čili pravidla pospolitého života.

K novému zdokonalení dospěl psaný klášterní řád na východě vynikající řeholí Basilovou, na západě řeholí sv. Benedikta z Nursie. Sv. Benedikt (+ 543) ukládal svým řeholním bratřím kromě Boží služby především práci duševní, rozjímání a četbu křesťanských a klasických děl. Takové zaměstnání mělo ráz askese, a třebaže se sv. Benedikt výslovně nevyjádřil, co sleduje tímto článkem stanov, je snadné si domyslet, že pozitivní výsledky jeho velkého ducha nezůstaly utajené. Jeho kláštery staly se sídlem víry a vědy. Ne každý, kdo se hlásil, byl přijat, nýbrž jen ten, kdo prosil a o kom se po noviciátu dalo předpokládat, že bude zachovávat řeholí řád . Takže vybrané společenství, do něhož se již nedostali všelijací a nevzdělaní lidé, mělo také kázeň a náplň práce přiměřenou vzdělanému člověku. Tím se stalo, že nejvzdělanější Římané jako Cassiodorus se v takovém společenství cítili šťastní. Jak se později Benediktova řehole vítězně šířila po Anglii, Francii, Španělsku, po Německu i v Čechách a jinde a jaké odkazy vzdělanosti, vědy a umění a další požehnání za sebou zanechávala, kudy se brala, o tom vykládají dějiny.

Kláštery zachránily stará klasická díla od záhuby. Když se rozléhal po Evropě válečný ryk zdivočilých národů, vědecké poklady nacházely ve klášterech bezpečnou ochranu.

Tam byly „ke cti a chvále Boží" bedlivě studovány a opisováním rozmnožovány. Kolik záblesků čisté radosti a povzdechů vane z psaných foliantů, kolikatery oči se do slepoty naopisovaly takových knih! Jak prostá a zároveň tklivá jsou slova svatohavelského mnicha, která připsal vypsaným rukopisem na konec Justinova kodexu (saec. IX. n. 623): „Chumo kischreib filo chumor kipeit", t. Kuno geschrieben, viel Kummer gegeben! -

V klášterech se pracovalo dále a vynalézaly se nové obory věd a umění. Tyto snahy však nezůstávaly za klášterní zdí, ale jako z ohniska se paprskovitě šířily daleko široko po kraji. Tak například slavný Rabanus Maurus (+ 856), žák vynikajícího Alkuina, založil ve Fuldě školu, ve které se dvanáct řeholních bratří proslavilo tak vysokou vzdělaností, že bratří mniši se tam z daleka široka vzdělávali, a nejen oni, ale i synové králů, knížat a vůbec každý, kdo toužil po vyšší vzdělanosti. V „trivii" se učila gramatika, rétorika a dialektika, v „quadrivii" pak aritmetika, geometrie, astronomie a hudba. Čím byla Fulda střednímu Německu, tím byl Sv. Havel jižnímu, Korvej Sasům, Monte Cassino Itálii atd.. Středověké školy a vzdělanost od opatroven dětí až po univerzity jsou dílo klášterních vzdělavatelů.

O Čechách píše Palacký (I., 2): „Zdá se, že není třeba dokládat, neboť se to samo sebou rozumí, že o všechnu vědeckou vzdělanost onoho (XII.) století pečovalo a také ji chránilo jedině duchovenstvo." Proto plným právem přisuzuje Helfert (13) klášterním bratřím „učenost a sběratelskou pilnost". Když se král Václav II. zaobíral myšlenkou založit všeobecnou výuku všech známých fakult, sráželi ho z toho světští poradci, „aby duchovenstvo nenabylo větší působnost", píše V.V. Tomek. - Macaulay říká o své vlasti Anglii: „Učenost kráčela vzápětí za křesťanstvím. Básnictví a řečnictví Augustovy doby se pilně studovalo v klášterech mercijských a northumberlandských. Jména Bedy, Alcuina, Jana nazvaného Erigeny se právem proslavila po celé Evropě."

Roku 1880 zaslala vídeňská univerzita při příležitosti tisícčtyřset letých narozenin sv. Benedikta opatovi na Montě Cassinu uznání za nesmírné zásluhy řádu sv. Benedikta o vědu a vůbec vzdělanost lidstva a jeho latinská adresa zněla: „Řádu sv. Benedikta - jehož úsilím a vynikající prací se stalo, že v takových dobách, kdy za nejlítějších bouří veškerému západnímu světu hrozila zkáza a po celém vy-

učování a celé vědě se zdálo být veta, zachoval nejlepší památky klasických jazyků zřizováním nových škol, kde se chlapci učili ze starých věd, čímž se věda a umění znova šířily, a při vědomí nehynoucích zásluh, jaké všemu pokolení lidstva členové řádu prokázali - přinášejí svá blahopřání v památný den 1400. výročí oslav

narozenin sv. Benedikta z Nursie; rektor a senát v í d e ň s k é u n i v e r z i t y .“ To je přece hlas soudce nestranného a povolaného!

2. K l á š t e r y p ě s t o v a l y u m ě n í. Řeholní bratří si zpočátku stavěli prosté budovy, podle doby, ve které žili. Některé řády jako františkáni a kapucíni se navždy přidržely evangelické chudoby i v tomto směru, ale u jiných řádů, když stavitelské umění dostupovalo své výše dokonalosti, vznikaly také vzácné stavitelské památky především v klášterních chrámech.

Jelikož duch křesťanství svrchovanou měrou upřednostňuje veškeré ušlechtilé umění, nezůstaly pozadu ani ostatní umělecké a umělecko řemeslné obory jako malba na omítce, na skle i na plátně, sochařství, řezbářství, kovotepectví, zlatnictví a další, kterými se nejvíc zabývali v klášterech. Tak třeba v malbě vynikal Fra Angelico da F i e s o l e. Umělci již bylo šedesát let, když ho papež povolal ze zátiší kláštera, aby vymaloval ve Vatikánu kapli Mikuláše V. Lyrická něha a jemná serafínská krása, svatý mír, dojímává blaženost a láska, jakož i panická čistota prosvítá z jeho jemných, jasných maleb. Ze všech jeho obrazů dýchá jeho ušlechtilého srdce a zbožná mysl snadno uhodne, že tomuto umělci bylo umění modlitbou. Obrazy Ukřižovaného malovával kleče a v pláči.

Do Č e ch se dostalo křesťanské malířské umění zároveň s učením Kristovým; ostatní obory si pak braly z křesťanství účinnou inspiraci. Sám slovanský apoštol sv. Metoděj, řecký mnich, byl prý malířem, a není pochyb, že naše první kostely byly zdobeny malbami podle byzantského výtvarného projevu. Velice zajímavá je první zmínka z r. 1081 o obraze Panny Marie, „řeckým dílem až podivuhodně krásně provedeném". Toho času žil také opat Božetěch ve slovanském klášteře na Sázavě, který uměl stejně krásně stavět a vyřezávat jako malovat.

Zvláštním druhem malířského umění byly a z toho důvodu i zvláštní pozornosti zasluhují malovaná písmena a ozdoby ve starých rukopisech, tak řečené miniatury. I když ne nejstarší, ale ze starých časů naší umělecké minulosti nejvzácnější památkou z tohoto

oboru jsou miniatury v „Pasionálu abatyše Kunhuty" z r. 1312. Písařem i malířem byl Beneš, k a n o v n í k u sv. Jiří. Sotva se najde v celé Evropě druhé písmomalířské dílo ze začátku XIV. století, které by vykazovalo takovou dokonalost a vroucnost.

Čím ještě může být klášter učenci nebo umělci, lze poznat ze slov B. S m e t a n y: „Abych byl v určený čas hotov (s novou skladbou), musím pracovat dnem i nocí, v hlavě mi hučí, mozek mne pálí, steré hudební myšlenky ve stálém rozechvění hrozí mi lebku rozraziti, k ránu unaven klesám na lůžko, a k tomu ke všemu jsem stále vystaven nejjizlivějším útokům, zatímco bych pro svou práci potřeboval k l i d a m í r z á t i š í k l á š t e r n í h o." (Hudební revue, Praha 1908.)

3. Klášterní vzdělavatelé byli buď zakladatelé nebo účinní pomocníci o b č a n s k é v z d ě l a n o s t i a s v o b o d y. Jelikož na západě hlásali evangelium především mnichové, tak jim připadá také zásluha, že s křesťanstvím šířili o b č a n s k o u v z d ě l a n o s t.

Byla to práce tvrdá i nebezpečná, a nejednou uprostřed divokých národů svlažovali klášterní bratří toto dílo svou krví. Jen například, kolik píle musela církev vynaložit, než zmírnila a vychovala bojovné národy germánské, jejichž mysl byla tak vysoce výbojná a nepoddajná, že nadšený pěvec o „H e l j a n d u" líčí Krista podle charakteru své doby a svého lidu jako v á l e č n é h o h r d i n u, který si prohlíží řady svých manů a vazalů, rozohnil je k chrabrosti a útokem žene na nebe, až výbojně proniká přímo do království nebeského! K takové obrovské náboženssko kulturní práci nedostačoval ani entuziasmus ani statečnost jednotlivce, k tomu byla zapotřebí bohonadšená bratrstva, a těmi byly a jsou kláštery.

Klášterní bratrstvo se usazovalo na nehostinných místech a po tvrdé práci se tam rozkládaly úrodné lány, později kolem nich rostly vesnice a města. Univerzitní profesor H a n e l v Praze nedávno přednášel: „Našel jsem ve Francii, Belgii, Nizozemsku, Dánsku, Německu, u nás i v Polsku osm tisíc měst; pátral jsem po jejich původu a zjistil jsem, že pět tisíc měst vzniklo tak, že na oněch místech stával klášter, nebo že tam bylo poutní místo, někdy i hřbitov."

Je sice pravda, že na bohoslužbu, na její různé cenné předměty, drahocenná roucha a množství voskových svící se vydávaly a na první pohled takřka mařily velké peněžní oběti, ale to vše šlo, ani nemluvě o povinné úctě k Bohu, přece nakonec jen k blahobytu zručných výrobců; mnohdy měl klášter snad i dobře vyzdobený refektář a velké sklepy vína a piva, k jehož výrobě

si ostatně oni sami napřed připravili všecky podmínky, nicméně také se dá poznat z klášterních účtů, že hodně z jejich práce plynulo na pohoštění pocestných, výživu chudých a nemocných a na jiné dobročinné skutky.

Preláti, opati a převorové bývali d o b ř í h o s p o d á ř i; uměli zaměstnávat a poučovat lid, uprostřed něhož žili; zúrodňováním půdy, stavbou silnic, chrámů a budov zbědovaná až zoufalá chudoba tehdy ani nebyla možná.

Důstojnost, vdělanost a práce bývaly v harmonickém s o u l a d u; když arcibiskup canterburský Beckert navštívil o žních klášter, pracovával s řeholníky na poli; každý mnich uměl nějaké řemeslo pro volnou chvíli: třeba sv. Dunstan byl dobrým kovářem; opat veremontský, jak připomíná blahosl. Beda ctihodný, pomáhával v polní práci: vázal obilí, vyráběl různé nářadí.

Kláštery přechovávaly od úrody k úrodě větší zásoby plodin, a když se po neúrodném roce rozmohl hlad, pomáhaly širšímu okolí nebo prováděly větší stavby, aby lidé měli výdělky a nebyli znemravňováni nízkou žebrotou. Těchto případů bylo po celou dobu až do minulého století více, než by si kdo myslel.

Klášterní bratří a řeholnice znali hojivou sílu rostlin a nerostů a l é č i l i lidi, učili je tomu, dokonce rozuměli a pomáhali nemocnému dobytku. Když po smrti sv. Metoděje zahynula církev moravská se slovanským obřadem a kněží s řeholníky v černém hábitu byli narozdíl od bílých německých mnichů latinského ritu vypuzeni z Moravy, vraceli se ze Slovenska tajně přes Karpaty na Valašsko, zdržovali se ve skalních slojích a lesních úkrytech a pomáhali valašskému lidu radou a pomocí v různých těžkostech. Dodnes jsou tam „černokněžníci" v paměti jako nějací čarodějové.

K tomu se zde sluší dodat, i když z pozdějších dob, že cizí cestující dáma by v Praze blízko kláštera sv. Anežky zemřela, kdyby ji jeptišky nevzaly k sobě a neošetřovaly. Z vděčnosti a jako poděkování jim svěřila tajemství přípravy tehdy velmi oblíbeného léku „vlaštovčí vody" (aqua hirundinum).

V dobách, kde lid na světském panství pod světskou vrchností padal do psí poroby, na církevním majetku míval v duchovním pánu vrchnost mírnou a vlídnou; odtud vzniklo přísloví „pod berlou dobré živobytí".

Ve klášterních školách sedal vedle syna velmože z hrdého hradu synek pasáček z chatrče, učil se a zvykal si s ním. Jednoho učila víra poslouchat zákonnou vrchnost, druhého učila ctít ve svém poddaném

obraz Boží a bratra v Kristu.

101
Bludy a lži v dějinách.

Venkovské kláštery byly baštami lidské svobody, městské byly žilami, jimiž nadbytek boháčů přetékal do nižších chudých vrstev.

Co probíhalo ve středověku, probíhá dodnes v krajích, kde křesťanská víra i vzdělanost nemohla především z politických důvodů doposud zapustit pevné kořeny. Třeba františkáni v Bosně po několik set let věnují tamějšímu lidu svou práci i své životy. Při veškeré chudobě a strádání mají svůj kostel, klášter, školu, opatrovnu a vzorné hospodářství. Jsou učiteli lidu ve víře, ve vědě i v občanské spořádanosti. Je to hotový obraz a zřejmý doklad toho, jak to bývalo jinde ve středověku. Živým vzorem takového mnicha byl ještě nedávno F r a G r g a M a r t i č. Byl to kněz, učitel, básník, voják, hospodář a poradce svého lidu. Když po dobytí Bosny přišel s deputací do Vídně, budil všeobecnou pozornost; zjevil se najednou, jako by někde v horách zbyl ze středověku. Kostnatá postava, zvětralé tváře, bystrý pohled, mužný vzhled - k tomu františkánský hábit a vojenské i občanské řády - až na ty řády hotový mnich ze středověku, čili řečeno současným jazykem - hotový apoštol kultury, ale pravý apoštol a pravé kultury.

4. K l á š t e r n í b r a t ř í b y l i n e j v ě t š í d o b r o d i n c i zubožených lidstva. Zatímco jedni jako Mojžíš spínali v modlitbě ruce k nebi a jako Marie v Betanii usedli u nohou Páně, aby mu v rozjímání sloužili a naslouchali tajuplným hlasům jeho milosti; zatímco druzí jako archanděl Michael vstoupili v jasné výzbroji nebeské pravdy a jako Josue se zbraněmi vědeckého ducha do životního boje hájit království Boží na zemi, jiní se jako pečlivá Marta starají o časné potřeby chudých bratří a jako milosrdný Samaritán hojí rány, které jim byly zasazeny v divokém boji o život. Ze starého výroku

> Bernardus valles, montes Benedictus amabat,
> oppida Franciscus, magnus Ignatius urbes

je poznat, kde a jakou činnost si každý řád vybral. Rozmanité druhy řeholnické působnosti vznikaly většinou z rozmanitých okolností a potřeb doby. Když se venkovu a městům s křesťanstvím dostalo také vzdělanosti, zbývalo ještě sestoupit k velkoměstské chudině. Ve starších dobách náboženské vroucnosti a mravní spořádanosti byla dobročinnost tak živá a při křesťanské státní správě a urovnanosti sociálního řádu bylo chudiny tak málo, že každá obec, každý klášter, každá farnost si svou

chudinu dostatečně a ráda sama opatřovala a ošetřovala. Když ale v dobách renesance a reformace začal vystupovat moderní světový názor a duch sobectví,

ubývalo víry i dobročinné lásky; přibývalo chudiny i mravní zkaženosti. Z reakce vznikla přirozeným pochodem protireakce, duch křesťanské obětavosti znovu procitnul - dobročinnými řády.

Kdo by je dnes spočítal!? Není ani v duchovním, ani v tělesném, ani v soukromém, ani ve společenském životě jediný neduh a nedostatek, k jehož odstranění by se dobrovolně a z pouhé lásky nesestavilo katolické společenství čili bratrstvo. Připomínáme tu jen řád m i l o s r d n ý ch s e s t e r sv. Vincence de Paula. Tento muž, očitý a soucítící svědek lidské bídy, vybízel především zámožnější ženy, aby zmírňovaly neštěstí z nouze, nemocí a neznalosti. Později se hlásily také zbožné dívky, které se nazývaly d c e r y l á s k y čili milosrdné sestry nebo podle šedého oděvu šedé sestry. Kromě ošetřování nemocných v nemocnicích i po domech se zavázaly také vyučovat chudé dívky, vychovávat sirotky a odložené děti, ošetřovt starce, choromyslné, galejní otroky, dokonce chodily a chodí na bojiště a do vojenských nemocnic.

Význam klášterů shrnuje P a l a c k ý slovy: „Ani v poslední čtvrtině XII. století ještě nezanikla tato neobyčejná horlivost o zakládání a zvelebování nových duchovních ústavů; n i k d o j i n e m ů ž e u r á ž e t , komu vůbec leží na srdci d u c h o v n í p r o s p ě ch l i d s t v a . Zcela jistě tyto ústavy sloužily ve středověku nejen jako centra náboženství, ale i v ě d y a u m ě n í , o s v ě t y a p r ů m y s l u; navíc i samotné zemědělství a rozličná řemesla se v nich stále více vzdělávala. Tatáž ušlechtilá lidská snaha, která v současnosti s potěšením zakládá a podporuje naučné spolky, akademie věd, akademie umění atd. také ve středověku uvedla do života ony ústavy, jenže jejich ú č e l y bývaly ještě v y š š í a r o z s á h l e j š í, prostředky ještě účinnější, a proto jejich veškeré postavení a p ů s o b e n í ještě blahodárnější."

M a c a u l a y: „Zajisté bylo dobře, že v době nevědomosti a násilí existovaly tiché kláštery a zahrady, kde se mohlo vytvářet hodnotné umění, kde jemní a přemýšliví lidé nacházeli útočiště, v nichž jeden bratr mohl opisovat Vergiliovu Aeneidu a druhý mohl přemýšlet o

Aristetolově analytice; kdo měl umělecké schopnosti, mohl výtvarně ztvárnit martyrologium nebo vyřezávat kříž; kdo měl sklon k přírodním vědám, mohl zkoumat vlastnosti rostlin a nerostů. Kdyby takováto útočiště nebyla roztroušena mezi chatrčemi ubohého rolnického lidu a mezi hrady vzpurné šlechty, skládala by se evropská společnost jen z tažného dobytka a dravých šelem."

103
Bludy a lži v dějinách.

30. Moderní úkol klášterů.

Kláštery nyní po náboženské stránce získávají značné uznání tam, kde doposud měli pro ně jen odmítavý úsměv. Protestanti, alespoň ti učení a rozumní, „dnes již lépe porozuměli myšlenkové stránce řeholnictví, než bylo možné za reformace. Je nezbytné zde přiznat, že v evangelických radách je znamenitá mravní síla - jak se řeklo etika cíle a vítězství proti etice mravního boje - a že v církvi je žádoucí povolání těch, kteří ve službě bližním nestojí o dovolené statky ." (Harnack Prot. und Kath.)

Církev v podstatě konávala vždy stejný úkol, různých dobách a za různých okolností Téměř každé století mělo svou zvláštní ideu. Zprvu si církev uprostřed pohanského světa krvavě hájila právo existence; potom láskou a dobrotou dobývala barbarské národy a vedla je k lidštějšímu životu; tehdy jedni na klášterní brázdě orali, jiní kázali, jiní přepisovali knihy, odkazy lidského ducha; potom když vzešlo semeno, chtěl plamenný entuziasmus založit křesťanskou říši v zemi posvěcené životem Spasitelovým; ideou té doby pak byla věda, aby ve svých sentencích a závěrech pojistila církvi zenit vědění; po ní vyniklo stavitelství, sochařství a malířství; jindy hleděla církev udržet lidstvo při zdravém rozumu, když spodní proudy revolučně protrhly hráze; bylo i století, že mu bylo nutné dokazovat pravdu slov, že zakladatel církve je s ní po všecky dny až do skonání světa; v minulém století už bylo zapotřebí dokazovat i existenci Tvůrce, když bylo lidstvo tak zmatené spornými filozofickými soustavami, že si ve trudné skepsi netroufalo vztáhnout ruku ze své hlemýždí budky, nebo když mudrovalo o původu světa jako sýrový roztoč o původu švýcarského sýra. Naše století, nachýlené k anarchii, zbavené diadému lidské důstojnosti, volá elementární silou po své ztracené důstojnosti jakožto koruna tvorstva.

Ale lidstvo se může povznést z kalu materialismu jen když se opět z d u ch o v n í, když bude místo po silnicích těla chodit po cestách duše; lidstvo znavené a zklamané bludičkami již ani netouží po dravčí síle, nýbrž po lásce, která blaží. Na to potřebuje duše asketické, mystické, svaté, jaké nám poskytly kláštery: sv. Benedikt, Bernard, František, Ignác; sv. Klára, Anežka, Kateřina, Terezie a mnoho jiných.

Lidská přirozenost si svým přirozeným právem žádá kláštery. Klášterní život je zrovna tak oprávněný způsob dokonalého života jako kterýkoliv jiný. Kolik bylo lidí, jejichž srdce podobně jako srdce sv.

104

Bludy a lži v dějinách.

Augustina nemělo klid, dokud nespočinulo v Bohu, a proto hledali tento klid za klášterní branou. - Dokud se l i d s k é p o v a h y nezměnily, ani kláštery se nepřežily. - Blaze i těm nasyceným světa, kteří si ještě zachovali tolik mravní síly, aby místo zbabělé sebevraždy skončili svůj život v mužné kajícnosti a v ušlechtilé práci! A kolik bylo a bude lidí, které by jako jednotlivce pohltilo moře života, kdyby sdružením nenabyli sílu?!

Má-li klášter nějaké s t a t k y, podporuje z nich chudinu, vědu a umění a obživou řeholního společenství živí ušlechtilé s y n y t é v l a s t i, ve které se klášter nachází. (Neuschl, Sociologie I., 524).

Roku 1888 oznamovaly pařížské listy, že royhonští trapisté dostali na hospodářské výstavě v isérském okresu velkou zlatou medaili. Referent odůvodnil toto vyznamenání slovy: „Výsledky jejich činnosti jsou obdivuhodné; sto deset hektarů močálů je zúrodněno. Bohaté úrody bylo docíleno na území, o němž by nikdo neřekl, že může někdy rodit. To jsou opravdové zásluhy o zemi, a je nám potěšením, že můžeme P. Gaillordovi, superioru trapistů, udělit zlatou medaili." - Jak dlouho jim asi ponechá stát ten pozemek? - Od r. 1906 ho již nemají.

Sociální demokracie si hodně zakládá na své zásadě, že v budoucím státě „přestane rozdíl mezi manuální a duševní prací, že drhnout dlážku nebo čistit boty, poněvadž i to je nutné, bude zrovna tak čestné zaměstnání jako psát vědecké knihy." - Jenže s tím přicházejí bezmála o dva tisíce let pozdě, poněvadž tato myšlenka a ještě jedna, že totiž každá práce rukou nebo hlavou se má konat pro ni samu, nikoliv pro mrzký zisk, je původně křesťanská a nejvýrazněji vynikla v životě řeholním. Učenec světového jména si drhne ráno dlážku v cele, pak jde na

univerzitu přednášet, zasedá k obědu s bratrem vrátným a výtěžek z jeho vědeckých děl plyne do společného majetku jako ta mrkev, kterou vypěstoval bratr zahradník.

Náboženským rozkolem jmenovitě po „reformaci" znekřesťanštěla značná část lidstva, znekřesťanštěla i věda. Ještě B a k o verulamský hlásal, že víra má být květem a vůní vědy, že věda nemá od Boha odvádět, ale k Bohu vést. Víra vzešla od Boha, věda vede k Bohu, k prameni pravdy. Za nových časů se stala věda m o d l o u. „Vědecká anarchie, které podléháme," říká N a p o l e o n I., „je následkem mravní nekázně, následkem uhaslé víry, následkem zapření těch zásad, kterých se lidé dříve drželi."

105

Bludy a lži v dějinách.

Zde nastává, jak uznával věhlasný L e i b n i z , veliký úkol zase pro kláštery, aby marnotratnou vědu, která právě promarňuje poslední zbytky zachovalosti z minulosti, uvedly znova do náležitého poměru k víře, k pravdě, k Bohu. Zdárné počátky se již učinily. Prostřednictvím dějin se začala věda zpronevěřovat pravdě, dějinami se k ní vrací. Katolické dějiny se staví především nepřekonaným dílem Janssenovým a nyní dále jeho následníků jako mohutné balvany proti proudu historických bludů a lží. A kdo se dnes rozhlédne po všech oborech duchovní a empirické vědy a podívá se na vědecké výsledky a výzkumy řeholních bratří, zejména sv. Ignáce, Benedikta, Dominika aj., tomu opravdu není zapotřebí ani slovem zdůvodňovat důležitost existence klášterů v naší době.

O duchovních vědách zvláště v oboru křesťanské filozofie by bylo zbytečné se rozepisovat. Zakrátko se domohly zase té důležitosti, že před nimi nápadně rychle bledne ničím nezasloužená sláva světské filozofie.

A kdo by v oboru empirických věd neznal cenu a dosah činnosti klášterních bratří? Kolik přispívají misionáři, většinou řeholníci, k znalosti cizích národů, jazyků a vůbec přírodních věd?! Jsou to praví průkopníci mravnosti a osvěty, nikoliv z chtivosti statku a světské slávy, ale z pouhé lásky k Bohu a bližnímu. Nevycházejí mezi divoký lid proto, aby je „civilizovali" olovem, prachem nebo alkoholem, ani proto, aby poznali, co by se z nich dalo vytěžit ve prospěch svůj nebo staré vlasti, nýbrž aby je znova pozvedli k dokonalosti lidského života. O Humboldtovi, Stanleyovi, o Nachtigallovi, Holubovi aj. se publikuje kde co. Ale kolik katolických misionářů už dávno proniklo do krajin stejně

nebezpečných, o tom svět neví a nechce vědět. Světským cestovatelům se dávají státní podpory, vypravují se jim lodě s veškerým pohodlím - misionářskému ústavu Propagandě, jemuž není rovného na světě, je vzata bezpečnost existence!

Uveďme zde několik příkladů o v ě d e c k é v ý k o n n o s t i klášterních bratří a vůbec katolického duchovenstva. Mnich z Klosterneuburgu Oldřich Florian (+ 1800), „je znám“, píše dr. M ü l l e r (v „N. sl." 1872, IX., st. 773), jako vynikající matematik a korektor Felklových faktoriálových tabulek. Uložil si, že sám vypočítá faktoriály všech 2, 3 a 5 nedělitelných čísel od 1 až do 1,000 000, započal tuto obrovskou práci r. 1791 a dokončil ji r. 1799, a sice do 1,500.000. Kromě těchto velice spolehlivých a praktických tabulek vypracoval ještě tabulky pomocné, sahající až do 20,000 000. Toto drahocenné dílo, které je

důkazem, že j e d i n ý muž, navíc ještě zaměstnaný duchovními pracemi, dovedl během devíti let udělat více nežli v e š k e r é u č e n é a k a d e m i e z a c e l é s t o l e t í, je uchováné v klášteře klosterneuburském.“

Když před několika lety představitel Ekvádoru Moreno, nakloněný katolíkům, povolal několik mnichů jako profesory tamní školy, načež byl svobodnými zednáři zavražděn, vydal jeden z mnichů P. Kolberg knihu „Nach Ecuador", v níž uložil takové penzum rozmanitých vědomostí a tak systematicky utříděných, že protestantský kritik v „Blätter f. lit. Unterh." ji důstojně odborně přiřadil k Humboldtovým spisům. Svůj posudek zakončil charakteristickými slovy: „Nelekejte se, čtenáři a čtenářky, až se dozvíte, že spisovatel této knihy je mnich! - jezuita!!"

Zkrátka, katolické duchovenstvo, jemuž vnější duchovní správa nedává možnost cele se věnovat vědě, prací svých řeholních bratří stojí zase na výši skoro všech oborů vědy své doby. Proto právem zvolal r. 1883 v německém parlamentu dr. W i n d t h o r s t, že nehotové, vědecky ještě neprokázané věci se nemají lehkomyslně předkládat nezrale usuzujícímu obecenstvu, tím méně studující mládeži. Dubois-Reymonde, rektor berlínské univerzity, Virchov a jiní říkají, že teologický názor je v rozporu s moderní vědou a radí, aby se církev

přizpůsobila moderním vědeckým dohadům. Ale vzdělaný svět nejsou pouze berlínští profesoři. Církev má veliký poklad věčně platného zjevení, které zůstane nezbytným regulátorem všech výsledů vědy. O tuto věc se nyní vede ve světě boj. Stát se postavil na stranu moderní vědy.

„Nejsem proti svobodnému učení," mluvil dr.Windthorst dále, „ale vždyť učení není svobodné, nýbrž je dáno všanc monopolizujícím univerzitám, všanc monopolu státnímu. Věda a nauka mají být svobodné, ale úplně a zcela svobodné, a nikoliv monopolem státu. Na univerzitách by měly být zastoupeny všechny obory. Ale na všech univerzitách je uzavřený kruh lidí (kteří nikoho nepřipustí, kdo se jim nehodí!), a tento kruh musí být rozražen!" „My se nebojíme vaší vědy, jsme zástupci vědy daleko starší. Vy jste však vyhnali muže (mnichy), kteří ujímali naší vědy, poněvadž jste věděli, že byste jim podlehli!" – O strýčkování a kmotrovství na rakouských univerzitách promluvil bar. Morsey v říšské radě r. 1907.

107
Bludy a lži v dějinách.

31. Papež prý „nechtěl" mít Otakara II. římským králem.

Jsou v dějinách Evropy doby, kdy se veškeré dění seskupilo kolem dvou osob, které pak vedly rozhodný boj o prvenství; takovými osobami jsou Otakar II., král český, a Rudolf Habsburský, zvolený za císaře německého a krále římského. Každá strana s pozorností sleduje rozvoj těchto dějin a také každá v duchu straní panovníkovi svého národa. Stranil mu Grillparzer ve svém dramatu „König Ottokar's Glück und Ende", straní také Čech svému Otakarovi. Jak se zachoval papež v této rozhodné době? Zdalipak stranil Rudolfovi proti Otakarovi?

Otakar II. prý vypravil slavné poselství s mnoha penězi a dary k papežskému stolci, aby si naklonil papeže a s jeho pomocí se stal římským králem, protože prý velice bažil po císařství: papež Řehoř X. ale na dary nedbal a vyslovil se prý před přítomnými takto: „Když máme v Německu tak velký počet knížat a hrabat, proč bychom chtěli Slovana povýšit na císařství?" -

Papež nestranil Rudolfovi proti Otakarovi. O událostech mezi Otakarem a Rudolfem r. 1273 až 1278 se zachovala

vůbec dvojí dokumentace: jedna k r o n i k á ř s k á, druhá d i p l o m a t i c k á; první v letopisech, druhá v pozůstalých písemnostech z té doby, obě málo shodné, ba často přímo si odporující. Bylo by zbytečné hádat se na tomto místě, který z obou historických pramenů je věrohodnější a spolehlivější. Vzrušení kolem připravující se katastrofy bylo bezpochyby příčinou toho, že se nám z té doby, i když ne úplně, zachovala politická korespondence mezi státy a státníky a ve srovnání s jinými, ne tak bouřlivými roky, alespoň ve větším počtu nežli z méně bouřlivých let XIII.stol. (Pal. II, 2).

Zpráva, že by se papež o Slovanech vyjádřil tak nepříznivě, se nám dochovala v Sigfridově kronice. Palacký zase říká v této souvislosti: „Bylo by zcela zbytečné dokazovat pravdu, že taková n e b y l a a n i p a p e ž o v a s l o v a a n i j e h o m y š l e n k a a že u Řehoře X. slovanská národnost n e b y l a O t a k a r o v i n a z á v a d u." Po těch slovech ihned dokládá ze zcela věrohodných dokumentů, proč, kdy a kterak papež potvrdil Rudolfa za římského krále.

Právě zvolený papež Řehoř X. se vrátil z jeruzalémské pouti s vroucím přáním, aby se podnikla mohutná výprava na osvobození Kristova hrobu; to si vyžadovalo císaře mocného, ve válce zběhlého a

všeobecně oblíbeného. K tomu si německá knížata ještě nechtěla zvolit příliš mocného panovníka, aby nemohl nic dělat bez jejich vůle. Když byl zvolen hrabě Rudolf Habsburský, papež od té doby neodpovídal na Otakarovy stížnosti a žádosti nežli napomínáním, aby se v pokoji hleděl smířit s Rudolfem; ale Rudolf nechtěl o žádném jiném smíření slyšet, než aby byly říši vráceny země, které Otakar, jak si stěžuje papeži, „drží spravedlivě". Papež odpověděl 2. května 1275, že sice chce být prostředníkem mezi ním a králem římským, ale dodal, že říšské zákony nemůže a ani nechce měnit, ba ani bránit Rudolfovi, aby nepožadoval pro říši, co je její. (Pal. II., r.).

Papež nestranil před volbou ani Rudolfovi ani Otakarovi. Teprve p o v o l b ě se ujal Rudolfa a jak mohl, i penězi ho podporoval, aby mu pomohl k inauguraci. Papež se ujal hraběte Rudolfa stejně tak, jako by se, ne-li více, ujal také slavného krále Otakara. Papeži běželo jen o to, aby se právoplatně učiněná volba také uznala, aby se moc zvoleného nastolila a v zemi byl zachován p o ř á d e k a m í r .

Nicméně Sigfridova slova svědčí o nemalé národní rozjitřenosti vůči Čechům, neboť česká moc v posledních dobách velice vzrostla. Palacký (l. c.) říká: „Tato slova svědčí o podrážděném citu německé národnosti proti Slovanstvu, jako takový se vyskytuje i v jiných písemných památkách z té doby, a potvrzuje, že se německý národ cítil být ve svém panování ohrožený Otakarem a že tedy ve sporu a následném boji byly národní city také znamenitým politickým podnětem, a proto převažující měrou působily jak u lidu, tak i u knížat." - Podivné ale je, že právě Otakar i na úkor svého vlastního lidu usazoval ve své zemi tak milostivě a tolik příslušníků onoho národa, který ho i přesto považoval jen za cizince.

32. Temný středověk.

„Byly to krásné a vzácné časy, kdy Evropa byla j e d n a z e m ě k ř e s ť a n s k á, kdy jeden veliký společný zájem spojoval i nejodlehlejší kraje širošíré říše d u ch o v n í, ve které bez velkých hmotných statků spravovala i spojovala velké síly politické j e d n a vrchní hlava. Jak blahodárná, jak souznějící s vnitřní lidskou povahou byla tato vláda, lze poznat z úžasného rozletu všech lidských aktivit, z nádherného rozvoje celé škály schopností, z neobyčejné výše, na kterou se dostávali jednotlivci ve všech oborech

vědy, života a umění. - Byla to stará víra katolická, do života vštípené živé křesťanství," řekl ušlechtilý protestant Nov a l i s.

Časy se obrátily. Když z nízkých podnětů a sobeckých příčin zachvátila ničivá bouře mysl českého národa a po něm i německého, svedený český národ se naučil zavrhovat a německý dokonce proklínat svou minulost.

Po dlouhém pobělohorském spánku se probral český národ zase citem k a t o l i c k ý m a s l o v a n s k ý m k novému, činorodému životu. Jeho předním úkolem a hlavní snahou mělo být, aby duchovně

zakotvil ve svých nejslavnějších dobách, v těch katolických dobách K a r l a IV., aby se s v é r á z n ě duchovně rozvíjel a aby dál spřádal vlákno dějin. Dodnes, měli bychom říci podle P a l a c k é h o, by se při zlehčení jeho jména mělo rozčílit každé české srdce a všechna ústa by měla oplývat úctou a vděčností k panovníkovi, který je reprezentant n e j v y š š í h o rozkvětu národa.

Jak je to jinak! „C e l ý n á š n á z o r n a m i n u l o s t j e n ě m e c k ý. Všechny teoretické názory jsme převzali od Němců až neuvěřitelně mechanicky. Tak například spolu s Němci nevidíme na celém středověku nic, než jenom t m á ř s t v í, jenom zpátečnictví, ani kus pokroku, zkrátka nemáme poznávací orgán pro tu o b r o v s k o u duševní práci, kterou vykonal lidský duch za „temného" středověku. V našich očích začíná po římském období lidský duch pracovat teprve od náboženských sporů: papouškujeme to po Němcích, kteří myslí, že jejich protestantismus jim najednou spadl z nebe, jako by patnáct set let předtím lidský duch spal. Francouzi např., kteří nevidí v negaci katolicismu spásu světa, s i v y s o c e v á ž í středověku. Stalo se autorovi, že jeho přítel četl francouzsky o této problematice a nevrle řekl: .„Dej si pokoj s těmi Francouzi, je to samý ultramoritán. Nerozumím tomu, jak svobodomyslný člověk může pro středověk až horovat." Tak německý je náš názor na středověk." (Čas.)

Pro mnohého je středověk jen proto temný, že je vlastně temno v jeho hlavě. Kdo věděl donedávna něco o sv. Františku, „chudáčkovi z Assisi"? Teprve moderní proudy se vzdouvají v nadšení nad působností toho prostého a milého světce v umění a kultuře té doby: Sabatier ve Francii, Thode v Německu, Ruskin v Anglii jsou první představitelé „mezinárodní společnosti pro františkánské studie". Sv. František se jim zdá dosud osamělou hvězdou, kolem níž je temno, ale čím hlouběji proniknou jejich studie,

tím více hvězd spatří na zatím ještě temné noční obloze středověku; již začíná svítit jiná hvězda - sv. Kateřina Sienská.

Teprve osvícenství, znající jen obrysy středověku bez jeho obsahu a nemohoucí se jinak prosadit než jeho nařčením a odsouzením, dalo těmto středním dobám, které se jí nezdály ozářeny světlem klasické vzdělanosti, název a ráz něčeho ztrnulého, nevýznamného,

zkostnatělého; tak vzniklo dodnes běžné označení „středověké poměry". Ale mnohem pravdivější by bylo, kdyby se tímto souslovím právě naopak rozuměl silný vzrůst a tvořivost, neumdlévající radostně plodná činnost. Neboť byla-li kdy doba b o h a t é t v o r b y t é m ě ř v e v š e ch o b o r e ch, ve státě i v církvi, v právu i v hospodářství, ve společenském zřízení a v duchovním životě, pak to byl středověk, byla to jeho tvorba, která nadlouho určovala směr dějin. Renesance, humanismus, reformace, široké brány, jimiž vcházela nová doba, mají své základy hluboko ve středověku; bez něho by nebyly možné, jsou jeho plodem. (D. S ch a e f e r, Weltgesch. d. Neuz. I. 14.)

O vzdělanosti, osvětě, vědeckém zkoumání a práci ve středověku vůbec bylo již na jiných místech zmíněno. Rozhlédněme se tedy jen po svém okolí, jak bylo za středověku v Čechách.

1. V z d ě l a n o s t. Na Pražském hradě, píše P a l a c k ý (II., 1), u kapituly Chrámu sv. Víta úspěšně působilo již od 11. století tak řečené menší „generální studium", které ale zaniklo v rozbrojích a bouřích r. 1248. Za Přemysla Otakara II. se opět obnovilo a brzy získalo takové jméno, že je navštěvovali nejen domácí, ale také zahraniční studenti, kteří toužili po vyšším školním vzdělání. V posledních letech panování Otakara II. se vede zmínka o mistrech Očkovi a Bohumilovi, kteří tam učili gramatice a logice, a o mistru Řehořovi, z rodu pánů Zajíců z Valdeka, pozdějším pražském biskupovi, který přednášel p ř í r o d n í v ě d y (!) podle Aristotela; byli to tedy učitelé samí rození Ceši. Také v Břevnově a na Strahově a u kapituly Vyšehradské byla škola, ve které se učilo gramatice, rétorice a logice.

„Na zvýšení úrovně škol vynaložili velké úsilí papežové 12. a 13. století, jak prokazují jejich věeobecné rozkazy." (Tomek, D. Pr. I., 2, 2.) Tak za Inocence III. vydal čtvrtý lateránský sněm r. 1215 příkaz, aby u každého metropolitního chrámu byl ustanoven doktor teologie, u každého stoličního chrámu jeden mistr svobodných umění, který byl povinen zdarma vyučovat žáky pomáhající při kostele a jiné chudobné chlapce. Školy, v nichž se vy-

učovalo svobodným uměním, se nazývaly studia p a r t i c u l a r i a, studie částečné. Ke svobodným uměním náleželo: mluvnictví (gramatika), poezie, rétorika, logika, matematika, přírodní vědy, hudba a zpěv. Univerzity se všemi čtyřmi fakultami se nazývaly studia g e n e r

a l i a, studie obecné. Dokud v Čechách nebyla univerzita, mladí lidé putovali na vyšší studium do Německa, do Francie a do Itálie. Ve 13. století bylo na vynikající univerzitě v Bononii tolik studentů z Čech, že patřili jako jeden k osmnácti národům, na které se univerzita dělila. Když pak Karel IV. založil univerzitu v Čechách, vzešla její vysoká odborná úroveň z toho, že navazovala „na metodický a odborný základ předchozího studia a elementární výuky základních škol".

U n i v e r z i t a v Praze učinila Prahu středem osvěty pro velkou část Evropy, těšila se mimořádné králově přízni a byla velice úspěšná. I celé město, částečně i celý národ povznesla k novým a vyšším snahám, takže Ceši začali svou vzdělaností vynikat nad mnohé jiné národy v Evropě. Hlavním vedením ve funkci kancléře univerzity nemohl Karel ve své době pověřit nikoho povolanějšího, nežli byl pražský arcibiskup A r n o š t z Pardubic. Do Prahy směřovali téměř ze všech zemí Evropy, i z Francie, Anglie a Itálie lidé toužící a dychtící po vzdělání.

V z d ě l a n o s t n á r o d a byl hodnotný výsledek hodnotných škol. Jako všude ve středověku, i v Čechách, na Moravě a ve Slezsku mělo duchovenstvo péči nejen o náboženské vzdělání a mravní úroveň lidu, ale také o mnohé jiné věci, kterých si tehdy státní správa neuměla nebo nechtěla všímat, a proto je dobrovolně ponechávala církvi. Palacký píše (I. 1. 405): „Nemůžeme více přiblížit, jak byly tehdejší české školy zřízené, ačkoliv víme, že žádná kolegiátní kapitula, žádný klášter bez nich nebyl. - Že se i na učenost ve vlastním slova smyslu v naší vlasti dostávalo, za to se nám zaručuje skvělý příklad letopisce Kosmasa." -

Z pozdního středověku se samozřejmě zachovalo již více zpráv. „Nechceme ani mnoho chválit, píše (III, 1) zase Palacký, že s každým kolegiátním kostelem i klášterem bývaly o d j a k ž i v a s p o j e n é š k o l y, protože se výuka v nich vztahovala tuším jen na žáky kolegiátní a řeholní. (Ostatně i tito žáci byli syny českého národa !) Větší pozornost zasluhují školy m ě s t s k é a f a r n í, rozšířené tehdy pod vrchním dozorem a správou univerzity p o c e l é z e m i. Nejen všechna česká města, ale i mnohé f a r n í v e s n i c e měly

své školy, takže příležitosti ke vzdělání podle potřeb věkových kategorií měli b o h a t í i c h u d í mnohem více, nežli v nynější době. O táboritech praví Palacký (III. 1. 12), že „číst a psát uměl z táboritů téměř

každý člověk, včetně žen." Nechť je zde dovoleno se domnívat, že se tomu naučili ve školách katolických, neboť žádné jiné v té době nebyly, a během husitských válek sotva měli kdy se učit číst a psát.

Každý bakalář svobodných umění na univerzitě byl zákonem zavázán na dobu dvou roků všeobecně vzdělávací vyučovatelskou povinností, nežli mu bylo dovoleno postoupit na stupeň mistrovství.

Za množstvím a úspěšností učitelských ústavů se vůbec nemohla příliš opozdit i vzdělanost národa. Obsahová úroveň a produkce tehdejší národní literatury vykazuje onu výši, na kterou se dostala. Nehledě na to, že větší počet literárních památek byl zničený v bouřích pozdějších staletí, přece i ta trocha, která se nám zachovala, stačí k důkazu, jak zavádějící a nepravdivé je obyčejné domnění o celkové prýtmě a surovosti této doby. Ostatně - ať si každý myslí, co chce: nikdo ale nezapře aspoň to, že národ, ze kterého vyšel český vladyka Tornáš ze Štítného a který mu i rozuměl, že ten národ ani jeho doba nemůže být již napadána ze surovosti a z nevzdělanosti i."

O Štítném píše Helfert (str. 44): „Štítný byl křesťanský filozof v pravém slova smyslu. Jeho rozsáhlé dílo bylo inspirováno náboženstvím; má v sobě tu filozofii, která ve smyslu sv. Augustina ne odvádí od Boha, ale k Bohu vede, poněvadž se snaží chápat pravdy Boží lidským rozumem potud, pokud právě lidský rozum stačí; je prodchnuté duchem té skromné moudrosti, která nenaplňuje mysl hloubavou nevrlostí (rozervaností), nýbrž dobře míněnou smířlivostí." Štítný byl vzdělaný ve všech tehdy dostupných naukách a měl zvláštní osobní dar, že jejich výklad stylizoval příjemným, jasným a výstižnným slohem. Proto dedikoval svá díla lidu, „ježto prý mnozí v nich zalíbení měli". Z toho lze aspoň poznat, že už ani tehdy nebyly knihy jen pro boháče a učence. – Český národ svou osvětou a vzdělaností byl bez výjimky srovnatený i se svými nejpokročilejšími sousedy.

2. O rozkvětu umění ve středověku hlásají pravdu kameny a kovy. Moderní lidé z nízkých příčin tupí středověk, ale tito němí svědkově je usvědčují ze lži. Jasněji a důtkli-

věji nežli z psané formy vysvítá srdce a duch národa z jeho uměleckých

výtvorů. V nich se zrcadlí jeho duševní i mravní charakter, zosobňují se jeho ideje a ideály, a proto jsou také nejpovolanějšími svědky jeho niterné bytosti.

Jako se křesťanská mysl s důvěrnou smělostí nese k nebesům, tak se i na křesťanské chrámy přeneslo, co které umění ztvárnilo vzletného, velebného a krásného. V každém křesťanském chrámu, jehož nebetyčná věž připomíná křesťanovi „sursum corda", se obráží duch celého národa. Vynikající svědek Eneáš Sylvius, kterého nikdo nemůže podezírat z nevědomosti ani ze strannosti, píše o Čechách (Hist. Boem. C. 36, překlad Velesl.): „Chrámy jsou postavené do ohromující výšky, prostorné, široké a velice dlouhé, klenuté a krovy břidlicí pokryté; oltáře uvnitř se od základu nesou do výše, jsou zlatem a stříbrem, v němž byly svátosti, ozdobené; kněžská roucha pak drahými perlami vyšívaná; veškerá úprava je bohatá, předrahé klenoty; okna vysoká i velice široká, mají pěkné a světlé sklo, podivuhodně řemeslně zhotovené, aby jím světlo pronikalo dovnitř kostelů; takové chrámy se nejen v městečkách a městech, ale kupodivu všude daly spatřit." Podle Eneášova úsudku se žádná země v Evropě nemohla po této stránce rovnat Čechám.

Ve vznešených budovách byly také vzácné umělecké drahocennosti. Když se postavila chrámová budova, bylo třeba oživit strmé zdivo. Stánek Boží, kde je Spasitel lidí a s nimi přebývá v lásce, měl být ozdoben vším, čím by se duch povznášel; obraz měl být pro neučeného knihou. Budova, socha, malba i hudba vyrůstala z jednoho kořene, z ducha zbožného i národního.

V dobovém a věrohodném životopise pasovského biskupa Altmana se uvádí, že „když měl r. 1081 světit kostel, přišel k němu posel českých knížat s darem, vzácným obrazem Marie Panny, řeckým dílem až obdivuhodně umělecky zpracovaném". Není pochyb, že estetika a umění ve slovanském klášteře na Sázavě, který pečlivě udržoval cyrilskou tradici, a toto svědectví o byzantském obraze řeckého původu jsou věci, které nelze od sebe odloučit. Poslední opat kláštera B o ž e t ě c h byl talentovaný malíř, obrazy vyřezával do dřeva, do kamene tesal nebo točil na soustruhu; vystavěl také ve větším provedení svůj klášter i kostel. (Pal. I., 1)

Pergamenové malby Zbyška z Třetiny vzbuzují dodnes obecný obdiv, svou jemností a něžnou krásou převyšují vše, co se ze 14. století zachovalo v jiných zemích. A jak daleko dospělo i umění kovolitecké, o tom nás poučuje rytířská socha sv.

Jiří, ulitá r. 1373. Z této doby jsou četnější krásná kamenická díla, zvláště ve spojení s architekturou, a již např. bysty všech tehdejších příslušníků rodu lucemburského nebo pražských arcibiskupů jsou drahocenné umělecké památky. (Pal. II., 2. 9).

Postupem času se každý chrám Páně stal stánkem umění. Kolik nádhery a umělecké krásy shromáždila nezměřitelnou bohatostí obdařená země česká v budovách zasvěcených službám Božím, může si domyslet každý, kdo jen uváží, co po hrozném husitském boření, co po různých domácích vnitřních bouřích 15. a 16. stol. a konečně po záhubách války třicetileté - c o s e p o t o m v š e m j e š t ě z a c h o v a l o ! (Helf. 273.)

Stejně tak královské a rytířské hrady byly nejen dokonalá díla stavitelského umění, ale také přechovávaly mnoho vědeckých prací a uměleckých památek.

Píše se rok 1348. Všichni pražští u m ě l c i, malíři, sochaři a řezbáři, štítaři, zlatníci, miniátoři atd. se spojili do skupiny čili bratrstva a stanovili si pravidla; toto bratrstvo poněkud nahrazovalo ústav umělecké a k a d e m i e , ke které tehdejší století ještě nedospělo. (Pal. II., 2.).

Velice uznávané bylo tehdy mimo jiné také hodinářské umění. Některé památky důmyslně sestavených orlojů se zachovaly a jsou dodnes známé. Mnohé z nich byly poškozeny a lepší části se ztratily.

Všechny zvony z hlubokého papežství a šerého středověku mají nejlepší a nejkrásnější kov. S reformací, praví Ledebur, skončily časy, kdy se tyto vzácné zvony odlévaly; nedostává se jim kov, mají drsný povrch. Zvuk je sice pronikavý, ale dutě křiklavý a větrný.

3. „N á b o ž e n s t v í - to byl pramen, ze kterého především prýštívala duchovní činnost česká", správně soudí Palacký. Učení křesťanské a křesťanská kázeň stále hlouběji zapouštěly kořeny. Starší i novější historie české církve se stkví dlouhou řadou ušlechtilých projevů, jejichž záře dávno zastírá smutné stíny, kterými se po dvě stě let náboženské blouznivosti a svárlivosti tměly jeho listy. (Helf. 34.).

Třeba král Otakar II. byl zvláštním milovníkem služeb Božích, zúčastňoval se mší sv. i se svým malým synem a při pozdvihování svátosti pokaždé zvedal nebo nechával zvedat i svého syna. Ve 14. století se zbožnost českého národa projevovala tak mocně a vroucně, že naše rozumové století to stěží může pochopit. (Pal.) Národy ve středověku se svou živou vírou byly jako ve zdravém svěžím lese: nad

hlavou důvěrně

usměvavé nebe katolické víry a pod nohama pestrý koberec poetických hájí a legend. Ale po „reformaci" se lidstvo proudem skeptického racionalismem ocitlo na písčité poušti, vyprahlé žhavým samumem nevěry a sobectví (samum: horký suchý vítr na poušti - pozn. red.) .

Potěšitelným projevem m r a v n í povahy českého lidu byla nepopiratelná převaha č i s t o t y a k á z n ě, manželské věrnosti a panické zachovalosti obojího pohlaví, zakládající se na přirozené a hluboce zakořeněné zbožnosti. (Pal.) Představitelé panujícího rodu a zemští biskupové kromě několika výjimek spolu závodili ve zbožnosti a oddanosti k církvi svědomitým zachováváním církevních přikázání. (Helf. 34.) Ovšemže tehdejší slovní projev byl méně uhlazený nežli v naší době; žerty a vtipy bývaly často hrubé a nevybíravé, a na nevázanost i rozpustilost mnohých lidí se naříkalo i v této době, jako jindy, dost často: ale na mravní čistotu a neposkvrněnost s e v e l m i p e č l i v ě d b a l o , v domácnosti pak vůbec panovala kázeň a pobožnost, která by všem dobám mohla sloužit za vzor. (Pal.)

Nejkrásnější hodnotou středověké vzdělanosti nazývá Palacký d u ch a r y t í ř s k é h o, jehož prvořadé rysy byly: zbožnost, sebe odevzdání ve službách Božích a úcta k církvi. „Ti, kteří vynikali nejen statečností v boji, ale i zbožností, všestranně ušlechtilým jednáním a ohleduplnou zdvořilostí, byli církevně předepsanými obřady přijímáni do tohoto vyššího západoevropského společenství, zaníceného ušlechtilými a nadšenými idejemi o m r a v n í m p o v o l á n í č l o v ě k a , a lidé různého postavení - zemani, šlechtici, knížata i králové byli bez výjimky pokládáni z a s o b ě r o v n é. Český král Otakar II. patřil k předním reprezentantům takového nadšení křesťanského ducha." (Pal. II., 1).

Hluboká humanita, upřímná sdílnost, radost v chudobě, poslušnost a věrnost, dobročinnost k chudině, štědrost k církvi, péče o služebníky církve byla na takové výši, že naše hladomřivá doba se jí může jen podivovat, ale nikoliv vyrovnat. (Helf. 34.)

Zbožnost a dětsky důvěrný a radostný světový názor jasně zaznívá v církevním z p ě v u. „Teprve tak zvanou svatovojtěšskou písní," říká Leop. Zvonař, „kterou Palacký právem pokládá za cyrilskou, se nám zachovala melodie, ze které lze s určitostí a jistotou poznat, jakým

způsobem naši křesťanští předkové zpívali... Musíme s úctou pohlížet na zpěv našich pradávných předků... To byla p r a v á n á r o d n í píseň. - Uvedením křesťanství do Cech se k nám dostaly také římské oslavné hymny a písně ... Následné sloučení přirozených vloh s hudebním rozvíjením

římského chorálního zpěvu dodalo českému zpěvu nový, velice významný charakter, který se stal vzorem, ba i d e á l e m české duchovní písně."

Tentýž duch a zvuk zaznával také z české národní písně. Cokoliv bylo odedávna lidu vlastní, milé a vzácné, to se ozývalo v prostém, líbezném a živém výrazu národních písní, tu v jásavé radosti, tam v tklivém žalu. Slovo i nápěv pocházely z jedné mysli, z jednoho srdce; a protože vycházely ze srdce, pronikaly k srdci. Životní radost národních písní umocňoval veselý rej národních lidových tanců.

O hmotné stránce píše sociálně demokratické „Právo lidu" r. 1907: „Jak se mnohý posmívá šedému středověku a krčí útrpně rameny při vzpomínce na staré časy. Přihlédneme-li však blíže, musíme doznat, že poměry byly tehdy, aspoň pokud se týká živobytí - přece jen mnohem lidštější, než jsou dnes."

Uznat přednosti a krásné stránky středověku, na to není potřeba být ze zásady „laudator temporis acti". I středověk má svůj líc, má rub; nezasluhuje všecko chválu, ale samé výtky také nejsou spravedlivé. Naše století sbírá a draze nakupuje drahocennosti ze středověku - knihy, malby, nádoby, výšivky, chodí do školy ke středověkým stavitelům a umělcům, ale přitom se posmívá „temnému" středověku! To je přece zřejmý spor německého protestantismu; má-li si udržet právo existence, musí hanět minulost.

V Čechách se řídí zpravidla podle německé módy; probral-li se někdo z tohoto názoru, přesto zase hledá nejslavnější statě z českých dějin v dobách, kdy se národ bouřil proti odvěké víře, aby alespoň něco bylo podle módy. Národ, který n e c t í nebo n e r o z u m í své minulosti, nemá ani budoucnost. „Husa nepředcházela v Čechách žádná doba duchovního temna, nýbrž doba skvělých důkazů pokročilého duchovního života." (T o m e k, Časop. čes. muz. 1824.)

33. Přírodní vědy ve středověku.

Středověké vzdělanosti se vytýká, že prý patřičně nedbala na přírodní vědy. Ovšem sluší se připustit, ze tehdy poněkud déle a pevněji utkvěli na názorech Aristotelových, že k přírodním jevům hledali důvody více v textech a ve filozofii nežli ve skutečnosti a že se více hledělo na vytříbení názorů nežli na rozšiřování vědeckých oborů: nicméně je nespravedlivé upírat středověku přírodovědná studia a nemístná je výtka, že prý

příroda byla pro středověk dílo ďáblovo. Tak přece křesťanství, jehož kněží se denně modlí v hodinkách „canticum trium puerorum", kde se veškerá příroda zve k Boží chvále, nikdy nesmýšlelo.

Alexander H u m b o l d t se nestačil podivovat hlubokým a obsáhlým přírodovědným znalostem, které jsou ve spisech A l b e r t a Velikého, dominikána, „doktora universalis" a biskupa (1193-1280). Mohli bychom vyjmenovat velkou řadu mužů ze středověku, kteří se zabývali přírodními vědami. Bylo by pak jistě pošetilé domnívat se, že by tito mužové j e n s a m i a o j e d i n ě l e měli o tento vědní obor zájem, že byli jako osamělé ostrovy uprostřed moře nevědomosti a neznalosti přírodních věd.

O mnichu Rogeru B a c o n o v i (1214-1294), který se zabýval matematikou, přírodními vědami a jazykovědou, takže si vysloužil název „doktor mirabilis" - podivuhodný, píše Goethe: „Kdyby dnes starý ctihodný anglický mnich Bacon po několika staletích od jeho vědeckého badatelství povstal z mrtvých, přišel ke mně do pracovny a požádal mě co nejuctivěji, abych ho obeznámil s vynálezy, které se staly od té doby, stál bych trochu zahanben a vlastně bych nevěděl, co odpovědět dobrému starouškovi. Napadlo by mě snad předložit mu sluneční drobnohled, ale hned by mi posloužil místem ze svých spisů, kde tento vynález nejen předvídal, ale přímo praktickými pokyny mu razil cestu. Nebo kdybychom přišli v řeči na vynález hodin a já mu některé ukázal, asi by mi klidně řekl: dobrá, ale není to pro mne nic neočekávaného; předvídal jsem totéž. O možnosti takových strojů se můžete všechno

potřebné dočíst z mých spisů na str. 504, kde o tom mluvím obšírněji. Nakonec by mi snad po úplné prohlídce všech nových vynálezů při loučení důmyslný řeholník sdělil: „Nu, nic až tak moc zvláštního a za tolik set let jste nevynalezli. Mějte se lépe k dílu!"

Prof. K r e k řekl 4. prosince 1907 na říšské radě: Přírodní vědy nebyly ve středověku tak vyvinuté i proto, že v té době neměli řeholníci žádný hmotný zájem o vynálezy strojů atd. - E. W a s m a n n říká, že středověcí řeholníci vynikali správnými analýzami i vlastním výzkumem živé přírody; zmíněný františkán Roger obdivuhodným způsobem vystihl již i důležitý význam chemie pro studium organizmů. (Moderen Biologie).

Středověké vědecké badatelství nalezlo obhájce konečně i u nás v univerzitním profesorovi Josefu Š u s t o v i, jenž píše v „Lu-

míru" v lednu 1908: „Máločemu se křivdí tak, jako vědeckému dílu západoevropských učenců z doby 12. - 15. století. Obecně se myslí, že to bylo bezúčelné hádání o několik pojmů předem daných, knižních, které nečerpali ze života a nic mu z nich nevraceli. Není nic nesprávnějšího než to. Vědci jako Bacon a Albertus Magnus pozorovali svět a pozitivně obohatili vědecké poznatky."

Když v Kolumbovi dozrávalo přesvědčení, že by se plavbou směrem na západ mohl dostat do Indie, kulatost země již byla sice známá, ale o velikosti zeměkoule byly jen nejasné představy a o zákonech tíže a přitažlivosti nebylo ještě ani potuchy. Učenci byli přesvědčeni, že na konci této koule to jde srázem dolů, a kdo by se dostal až tam, bude po něm veta a padne do bezedného vesmíru. A než se loď dostane na kraj světa, kolik a jakých prý zkusí nehod! Vykládalo se o strašném vlnobití na moři, o potvorách velikých jak ostrov, o ptácích, kteří loď v drápech zvednou do oblak a pak ji spustí. Tyto a všelijaké jiné čertoviny nejdůsledněji potírali španělští řeholníci. Kdykoliv si Kolumbus téměř již zoufal, dostávalo se mu přátelského přijetí a povzbuzení ve františkánském klášteře de la Rabida u přístavu Palos. Kvardián žil s Kolumbem až do smrti v důvěrném přátelství. Když „místokrál Indie" nenalézal jinde místečka, umíral v klášteře, v řeholním hávu sv. Františka.

Ani nekatoličtí spisovatelé, jsou-li jen lidsky nestranní, nemohou

této čistě katolické době upřít uznání. Kdo čte třeba 3. svazek obsáhlého díla „Monumenta Germaniae Paedagogica" od Dr. Sigm. Günthera z r. 1887, určitě dojde k přesvědčení, že katolická věda ve středověku ani v oborech exaktní vědy vůbec nebyla tak temná, jak by se ledakdo rád domníval, a dokonce tam najde více světla než se nadál.

Každá doba byla víceméně jednostranná, i naše. Ve středověku se bedlivě zabývali duchovními vědami a poněkud se opomínaly vědy přírodní: n a š e d o b a t o n e zase docela v e h m o t ě, duch se jí bezmála vytratil. Naše doba pozitivně prospěla ve výzkumných vědách, ale jen na základě starších vědomostí a zkušeností za několik set let nabytých. To, že 19. století je dále než bylo 12. nebo 15. století, není žádný div. Vždyť lidstvo by hnilo, kdyby neprospívalo na cestě k pravdě, k níž tíhne z danností zákonů přirozených i božských. Tak přece Prozřetelnost lidstva nikdy nenechala být, aby se vynalézaly jen kulomety, torpéda, nitroglycerin, cyankáli a co všechno dál. (jaderné a biologické zbraně, sentex - pozn. red.)

119
Bludy a lži v dějinách.

Ostatně každý starý kodex, misál a jiné památky s malbami dosvědčují, že se ve středověku pěstovaly přírodní vědy; ve stavbách, zvláště chrámových, se zviditelňuje znalost říše pozemské i nebeské.

34. Středověká filozofie.

První středověkou vědou byla teologie; snažila se dokonale poznat křesťanskou pravdu, důkladně ji zdůvodnit a systematicky uspořádat. Byla zavedena nejdříve v klášterních školách, pak i na univerzitách; odtud má své označení „scholastika". Přibírala co bylo vhodné ze spisů sv. otců i staropohanských spisovatelů, především filozofa Aristotela.

Výše jmenovaný učenec pražský píše na zmíněném místě: „Scholastika naučila středověkého člověka bezvadně užívat schopností logického úsudku a vytvořila tak nezbytný předpodklad pro další intelektuální tvořivost… Cílem scholastiky je samostatný rozbor veškerého vědění, snaha po poctivém využití psychického rozměru, soustavném ověření všech obvyklých představ a pojmů... Mistři středověkých univerzit čerpají z Aristotela a jiných syntetiků, ale antická věda pro ně již není zásobou hotových kapitol, ani z ní neberou celé

stavební díly, nýbrž jí užívají pouze jako lomu, z mramorových sloupů a ozdob pálí v peci logiky jen vápno k vlastním stavbám..."

Jako příklad prospěšnoti středověkého filozofického usuzování uvádíme klasického svědka prof. dr. R. I h e r i n g a, který je pro protestanty větší autoritou než u leckterého katolíka autorita papeže. Ihering se chystal k publikování knihy „Zweck im Recht" a při práci si sbíral pomocné materiály převážně v protestantské literatuře, ale málo čeho se mohl dohledat. Když ji pak vydal, bylo mu katolickým kaplanem oznámeno, že skoro všechny myšlenky a zásady uložené v jeho knize již dávno a mnohem jasněji vyjádřil ve svých spisech T o m á š A k v i n s k ý, světec a přední zástupce scholastické filozofie, té scholastiky, které protestanti ve svém posměchu a hněvu nemohou ani přijít na jméno. I vzal protestant Ihering spisy „doktora andělského" a mnicha ze 13. století, a když se jimi probral, přiznává ve 2. vydání své knihy, že onen kaplan „mi dokazuje citáty ze spisů Tomáše Akvinského, že tento velký myslitel pojal jak realisticko-praktickou tak i společenskou stránku mravnosti d o k o n a l e s p r á v n ě . Vytýká mi při tom neznalost, i nemohu se této výtce docela vymknout, ale mnohem tíž dopadá na moderní filozofii a na protestantské teology,

kteří zameškali využít k prospěchu neobyčejně dokonalé úsudky tohoto myslitele. S podivem se tážu sám sebe, jak bylo možné, aby dokonalé pravdy, když byly jednou vysloveny, mohly u naší protestantské vědy upadnout do zapomnění? Kolik b l u d n ý c h cest by si ušetřila, kdyby na ně dbala! Já sám bych se sotva dal do této knihy, kdybych ho předtím znal, neboť základní pojmy, o které mi běželo, vyslovil tento geniální myslitel v dokonalé jasnosti a nejvýraznější určitosti."

Je-li řeč o p ř i r o z e n é m p r á v u, myslí si nynější svět, že je jeho původcem Hugo G r o o t a že končí Savignym a Hegelem, ale ve skutečnosti již Grootem začíná smutný rozklad teorie přirozeného práva. Kdo ji chce poznat před úpadkem, ať se vrátí „k živému životu scholastiky"; velice mnoho z toho, co se dnes filozoficky poznává, již tehdy bylo poznané, neboť „co je příznačnější než filozofiecký systém Alexandra Halesského a Alberta Velikého, vynikajícího předchůdce Tomáše Akvinského", když se mluví o „prospívajícím rozmachu myšlenek, o velkolepé práci ducha"? Pravda, v Německu je vydán

„všemožným posměchům,“ kdo by se z „právnických kruhů zabýval scholastikou", je vydán „posměchu těch, kteří ji znají pouze z doslechu". (Tajný justiční rada J. K o h l e r, univerzitní profesor v Berlíně, Deut. Lit. Ztg. 29. února 1908.)

T r e n d e l e n b u r g (Elem. aristol. Log. 2. vyd. str. 70.) soudí o scholastice: „Mimoto by naší moderní filozofii neškodila pálka scholastického sylogismu (sylogismus: deduktivní úsudek - pozn. red.) Ať se sebepyšněji vynáší nad scholastiku, přesto by se musela za leckterý úsudek stydět, protože by neobstál proti čirému sylogismu a musel by uznat svou utajenou slabost." C o n d o r c e t (Vie de Turgot): „Scholastika vytvořila v logice a morálce a převážně i v metafyzice podrobné a přesné pojmy, jaké antický svět neznal a které víc než by kdo myslel prospěly rozvoji zdravé filozofie." W. H a m i l t o n (Discussions in Philosophy): „Scholastikům děkují moderní jazyky za přesnou určitost a jemnou rozlišovací schopnst".

Středověk vůbec vynikal tak pronikavou znalostí klasických spisů, především Aristotelových a Platónových, že se mu naše století ani z daleka nemůže rovnat. Kdyby se Kantovi postavil na ramena Fichte, tomu Schelling a Hegel a jim Schoppenhauer, Herbart i Hartmann a ještě jiní nepočítaní liliputáni z naší doby, byl by to pořád jen ještě pidimužík proti velikánovi biskupu Augustinovi, Ambrožovi, papeži Lvu a Řehoři Velikému, Anselmovi, Tomáši Akvinskému, Duns Scotovi a mnohým přemnohým jiným. Takové výše dosáhla filozofie vycházející z úvahy.

121

Bludy a lži v dějinách.

Středověká filozofie byla bez fantazijních hypotézových vidin na jedné straně a na druhé straně bez suchopárných jalových mlhovin materialistických: stojí na pevné křesťanské bázi, drží a šíří křesťanský světový názor proti měnivým, v různých dobách moderním filozofickým soustavám, které na nějaký čas pomámily lidi a rozplývají se jako bubliny. Podívejme se třeba na m o n i s m u s v jeho různých podobách. Která z nich je pravá? Snad starý mechanický monismus čili atomismus, či snad solipsismus, či psychomonismus, či psychofyzický monismus, který i rostlinám připisuje plný rozum, či nějaký jiný monismus, když monistické světové názory vyrážejí jako houby ze země, a vskutku ani nemají delší trvání než ty houby? Jako věkovitý jadrný dub zde stojí k ř e s ť a n s k ý m o n i s m u s , pravý, ušlechtilý: Bůh ve všem; jednota v mnohosti; všechny věci zachovávají

svou mnohost, samostatnost a různost, ale jsou skrze něho, z něho, v něm.

35. Svatý Jan Nepomucký.

1. Proč byl Jan Nepomucký umučen? Roku 1389 si vzal vdovec král Václav za manželku bavorskou kněžnu Žofii. „Byla ještě mladá a krásná, bez veškeré ctižádosti, zbožná i dobrá a svému manželovi oddaně věrná v každé době." (Pal.) Král Václav se neovládal a těžce porušoval manželskou věrnost. Aby se dozvěděl něco i na svou manželku, uhodil na jejího zpovědníka Jana Nepomuckého; ten však byl pevný ve své kněžské věrnosti. Králův hněv vzplanul.

Král Václav měl u dvora jednoho titulárního patriarchu a tři titulární biskupy. Aby alespoň jednomu zjednal skutečné biskupství, zamýšlel na místě benediktinského kláštera v Kladrubech založit nové biskupství. Ale po smrti opata Racka bratří mniši zvolili nového a arcibiskupský vikář Jan z Nepomuka nebo (pro malou postavu) „doktor Johánek" tuto volbu schválil dne 10. března 1393, takže král nemohl svůj záměr uskutečnit. To ho vydráždilo až k vzteku.

Král i jeho okolí zcela svévolným způsobem zasahovali do duchovní pravomoci. Královský podkomoří Sigmund Huler zle řádil proti duchovním, dopouštěl se vražd a pohany proti víře. Arcibiskup ho dal do klatby; král se opět rozlítil. Bylo to přesně v době Rackovy smrti a potvrzení nového opata. V té zlosti dal zajmout některé kanovníky a po nějakém mučení je propustil. Jen Jan z Nepomuka, na kterého i z jiných příčin zvlášť za

nevřel, vystál celé mučení, a říká se, že sám pomstou soptící král se účastnil katova díla. Nakonec dal již polomrtvého kněze svázat, odnést na pražský most a tam shodit do Vltavy ve čtvrtek 20. března 1393 večer v devět hodin.

2. Mučedník Jan z Pomuka nebo Nepomuka byl jen jeden. Pomuky byl název cisterciáckého kláštera, který založili páni ze Šternberka r. 1146. Jako na mnohých jiných místech, vznikla i zde u kláštera osada, a té dali jméno Nepomuky. Oba názvy se v ústním projevu lidu zaměňovaly. Když pak husité r. 1420 klášter rozbořili, označovalo se město hned starším jménem Pomuk, hned zase

Nepomuk. Sv. Jan se narodil v Nepomukách, ale v klášteře pomuckém byl vychován a vyučen, lze jej tedy nazývati Nepomuckým nebo Pomuckým.

O tomto světci, jehož ostatky jsou uloženy ve Svatovítském chrámu, se nám dochovalo hodně listin, ale až do doby kronikáře Václava Hájka z Libočan (1541) není a n i j e d i n á, která by vedle Jana z Nepomuku vykládala j e š t ě o j i n é m J a n o v i. Jen rok jeho umučení nepotvrzují zcela shodně. N e j s t a r š í listiny označují rok 1393. Teprve v 16. století se mluví o roce 1383, ba jednou o roce 1390 a jednou 1392. Neví se však, kdo uvedl rok 1393 jako úmrtní rok Janův, a také se neví o jiném mučedníku Janovi ani z roku 1383 ani 1390 ani 1392 a naopak. Je zřejmé, že všechny zprávy mluví o j e d i n é m J a n o v i a jen v údaji roku jeho mučednické smrti se poněkud liší. Kdyby však tato časová odlišnost měla zdůvodňovat také počet lidí, pak by se i počet slavných mužů a panovníků zmnohonásobil. A kolik kněžen bavorských by si musel král Václav vzít za ženy, když historikové doposud kladou Václavův druhý sňatek do let 1389, 1390, 1392, 1393, ba i 1397 a 1400. A sv. Metoda nechali umírat celé čtvrt století!

O d v o j í m Janovi začal mluvit teprve kronikář H á j e k. Nevěděl si rady s dvojím rokem a dvojí příčinou smrti, a tak udělal při své známé nesoudné povídavosti z j e d n o h o J a n a d v a, Nepomuckého a Pomuckého, a bylo.

3. Jan Nepomucký , m u č e d n í k z r. 1393, byl prohlášen za svatého. Ke svatořečení mučedníka jsou zapotřebí o č i t í s v ě d c i (testés de visu); nejsou-li (jako při Janu Nepomuckém - beatifikace byla 337 let po jeho smrti), nastupují s v ě d k o v é d e a u d i t u (z doslechu); musí být současní (scriptores contemporansi); pozdější spisovatelé a svědci se nepočítají.

123

Bludy a lži v dějinách.

V procesu Jana Nepomuckého uznal promotor fidei Prosper Lambertini - pozdější papež Benedikt XIV. - pouze dva; řekl o nich, že nestačí k plnému důkazu. - P r v n í současný svědek: zápis na svazku kapitulního archívu: „1383 Johanco de Pomuk submersus de ponte"; čtyři svědci vypovídají o tom rukopise, dva jasně, dva méně určitě, že je současný se smrtí Jana Nepomuckého. Tak se dostal rok 1383 do kanonizační buly; poměrně brzo, dříve než 35 let po svatořečení, se

vědělo, že zápis pochází vlastně z roku 1483.

D r u h ý soudobý pramen je výrok mohučského arcibiskupa (annaly Raynaldovy), který zdůvodňuje, proč Václav IV. byl r. 1400 zbaven německého trůnu: „neci dedit, aquis submersit (zabil, utopil)"; je to sice jen obecně řečeno, bez jména, ale potvrzuje, že to bylo známo; jiné zprávy podává ještě současný kronikář Hagen, opat Ludolf a Jan Posilge; ten píše v kronice německého řádu k roku 1393: „der römische Konnig, czu Progow vertrenkte eynen grossen doctoren utriusque iuris mit synis selbis hant."

Při kanonizaci se prohlásilo, že se svatořečení vztahuje k Janovi umučenému r. 1383. Avšak heroické činy a vůbec události života onoho Jana, který byl prohlášen za svatého, se rozhodně vztahují k Janovi umučenému roku 1393. Jen t o h o Jana, jehož tělo je pochované v Chrámu sv. Víta - jak dokládají soudobé i pozdější zprávy, že Jan, umučený králem Václavem za dodržení zpovědního tajemství byl v tom chrámě pochován - t o h o Jana český lid uctíval svatým, a t o h o církev prohlásila svatým, ať již byl umučen r.1383, jak se tehdy domnívali, nebo r. 1393, jak se dokazuje. Jan Nepomucký nebyl prohlášen za svatého proto, že v tom či onom roce podstoupil mučednickou smrt, ale pro své hrdinské ctnosti, a těch se nelze žádnou pochybností dotýkat.

4. Církev právem uctívá sv. Jana m u č e d n í k e m z p o v ě d n í h o t a j e m s t v í . Protivníci církve říkají: Jan nebyl utopen, protože nechtěl králi vyzradit zpovědní tajemství; pravou a jedinou příčinou jeho násilné smrti prý bylo, že schválil nového opata v Kladrubech, a tím zmařil králův úmysl zřídit tam biskupství. Jesliže prý vůbec byl Jan mučedník, stal se jím j e n proto, že se neohroženě zastával církevního práva. O zpovědi prý nemluví ani arcibiskup mohučský, když uvádí příčiny Václavova sesazení z německého trůnu.

Zde se sluší mít na paměti, že arcibiskup mluvil jen o těch křivdách krále, které v e ř e j n o s t znala a které tedy

ani král nemohl zapírat; méně známá však byla jeho chtivost vyzvědět tajemství zpovědi své manželky. Král zajisté potají naléhal na Jana a dobře věděl, jak hanebnou a bezbožnou zradu si vyžaduje. A Jan se určitě ani veřejně ani potají o tom nezmiňoval, poněvadž kněz má i o

všech vedlejších okolnostech, i když se jen vzdáleně týkají zpovědi, mlčet. Pozoruhodné je, že král Václav při svém nízkém smýšlení o kněžské důstojnosti a charakteru dal zmučenému Janovi do úst dřevo, jako by se obával, aby se Jan cestou k Vltavě nezmínil o pravé příčině k r á l o v a vzteku. Králi nepochybně záleželo na tom, aby takovým neslýchaným skutkem nesetřel ze sebe poslední znamení křesťana. Tato zatajená příčina se mohla dostat na veřejnost jen pomalu a jen z nejdůvěrnějšího králova okolí. Potají se rozšiřovala, ale přednést ji veřejně si nikdo netroufal. Teprve po smrti krále a jeho manželky se osmělili s pravdou ven, ústně i písemně. Jako první hovoří o zpovědi roku 1440 (tedy nedlouho po Janově mučednické smrti) vídeňský profesor Tomáš Ebendorfer z Haselbachu ve spise „Liber augustalis", který Palacký našel v císařské dvorní knihovně. Píše se tam: „Confessorem etiam uxoris suae Joannem in theologia magistrum, et quia dixit, hune dignum regio nomine, qui bene regit, et ut fertur, quia sigillum confessionis violare detrectavit, ipsum in Moldavia sufíocari praecipit." - Roku 1471 praví Karel Židek ve „Správovně" věnované králi Jiřímu: „Když měl (král Václav) zlé podezření na svou paní a ona se zpovídala mistru Janovi, děkanu všech Svatých, přišel k němu král, aby mu pověděl, s kým pobývá, a když děkan nechtěl nic povědět, rozkázal ho utopit." A kronikář Žitavský píše, že „král několikrát naléhal na zpovědníka Jana, aby vyzradil královninu zpověď".

To, že byl Jan umučen tehdy, až jako generální vikář schválil volbu kladrubského opata, byla jen vhodná příležitost k tomu, aby si král mohl zchladit již předtím nahromaděný vztek . Pročpak král propustil z mučírny ostatní a nechal si tam Jana? Proč „ se král s á m účastnil díla katova a nemohl se pomstou nasytit? - Tolik i Václav jistě uznával, že Jan neschváil opata kladrubského sám na svůj vrub, ale pouze jménem arcibiskupa, z jeho vůle i rozkazu, a proto se v prní řadě na arcibiskupa mohl obrátit jeho hněv. Sám Václav to prozradil slovy, jimiž se osopil na arcibiskupa: „Ty arcibiskupe, vynášíš klatby na mé úředníky bez mého vědomí! T y j s i p o t v r d i l o p a t a k l a d r u b s k é h o! Ty strkáš na mého podkomořího kacířství a bludařství: Neptal ses a ze své vůle to děláš. Buď si vědom, že toho budeš litovat!"

125

Bludy a lži v dějinách.

P a 1 a c k ý uznává, že Václav na Jana „i z j i n ý c h p ř í č i n o b z v l á š t ě z a n e v ř e l". O těchto příčinách mluví staré zprávy,

jak jsme právě připomněli. A kdyby ani lidské zprávy nebyly, mluví o tom zázračné svědectví Boží, jehož se sice může rouhavě dotýkat zloba, ale jeho pravdivost vyvrátit nemůže.

5. Pocty sv. Jana nezavedli jezuité. Jiná výtka, zcela nepřesná a směšná je, že prý poctu sv. Jana Nepomuckého zavedli jezuité, aby tak místo Jana Husa dosadili Jana Nepomuckého. Tento podvod prý byl snadný: oba měli stejné křestní jméno, oba byli mistry svobodných umění, oblíbenými kazateli, zpovědníky královny a oba odešli ze světa násilnou smrtí.

V celé této konstrukci je více lži než vtipu. Uctívání sv. Jana Nepomuckého žilo v českém lidu hned po jeho smrti: již arcibiskup ho ve svém listě nazývá „mučedníkem a světcem" (martyr sanctus) a v soudobém životopise téhož arcibiskupa Jana z Jenštejna se hovoří o mučedníku Janovi, že se stal z Boží milosti mučedníkem a jeho tělo bylo zářnými divy objeveno. Jeho mučednictví dosvědčují ještě jiní a dokládají, že pocta se prokazovala též ostatkům a Janově hrobce.

Mimoto, když se jezuité začali v Cechách usazovat, bylo již velmi málo starých kališníků a Husových ctitelů; většina jich přestoupila k luteránství nebo kalvinismu a o těch se ví, že mají uctívání svatých za hotovou modloslužbu a že barbarsky rušili a hanobili kdejaký obraz, sochu i hrobku. Nebylo tedy jezuitům zapotřebí utlačovat, co nebylo.

Ja sice pravda, že kališníci uváděli v kalendáři také jméno mistra Jana Husa, ale dělali to jen do přijetí gregoriáského kalendáře r. 1584. Když mistr Petr Kodicill vynechal v kalendáři Husovo jméno, opláceli mu to žertem, že prý Čechům uletěla hus, prodal ji mistr Codicillus". Patrně si kališníci nezavírali úctu mistra Jana hluboko do srdce. Později se jeho jméno uvádělo nepravidelně, jak kdy napadlo skladateli kalendáře. Roku 1618 protestantští představitelé obnovili Husův svátek! Pro Husovu poctu to znamená asi tolik, jako když někdo za našich časů putuje do Kostnice nebo „pálí ohně". Mnoho svatosti z toho nekouká!

„A ještě jeden - prozatím nejnižší - brak protivníků sv. Jana Nepomuckého jsou lidé, kteří jeho soukromý život hanobí přímo odporným způsobem, viní ho z lakoty, lichvářství, smilstva, podvodu, pokrytectví a jiných neřestí! - To se samo

soudí. - Dostalo by se tak špatnému muži takových církevních hodností? Byl by povolán za zpovědníka královny? Dal by arcibiskup přátelství a důvěru tak zkaženému člověku? A prokazoval by lid posvátnou úctu hned po smrti podlému člověku? Je opravdu smutné, že jsou lidé, kteří poskvrňují své péro zlomyslnou lží!" (Muz. v Brně, 1886)

Otázka svatojanská v parlamentě r. 1907.

Při debatě o u n i v e r z i t á c h vystoupil poslanec Dr. Antonín C. Stojan s opravou, která se týkala sv. Jana Nepomuckého.

Podle stenografického protokolu 74. zasedání ze dne 25. listopadu 1901 jsem opravil údaje o sv. Janovi. Ve stenografickém protokolu ze dne 3. prosince t. r. se uvádí:

„My v Čechách máme klasický příklad o sv. Janu Nepomuckém. Zde Řím potkalo neštěstí, že muž prohlášený za svatého ani nežil" - to jsou slova navrhovatele tohoto spěšného návrhu (prof. Masaryka).

Na zasedání, které jsem uvedl, se tvrdilo, že byli dva sv. Janové, a to vymyšlený a skutečný Jan Nepomucký, vždyť v protokolu stojí:

„Přece žil jen ten Nepomuk, kterého papež vyjímá ze svatořečení; bezpochyby už bylo tenkrát známo, což dokazují i dochované soudní knihy, že tento Nepomuk byl skoupý a po penězích dychtící mnohoobročník, jenž přitom lichvařil a liknavým dlužníkům hrozil kletbou."

V nynějším protokolu se zase tvrdí, že sv. Jan vůbec nebyl. Mám za to, že mohu nyní opakovat, co jsem tehdy na opravu přednesl.

Je pravda, že papež Benedikt XIII. prohlásil za svatého toho Jana Nepomuckého, mučedníka pro sv. zpověď, jehož tělesné pozůstatky za přítomnosti komise skládající se z arcibiskupa pražského, kanovníka vyšehradského, faráře týnského a většího počtu lékařů byly nalezeny v hrobě ve Chrámu sv. Víta, opatřeném náhrobním kamenem s nápisem „Johanes de Pomuc" a uzavřeném dvojím zábradlím.. Nesejde na tom, ve kterém roce mučedník zemřel, vždyť o definici roku úmrtí není v dogmatické části kanonizační buly, která jedině katolíka zavazuje, ani slůvka.

Není pravda, že v kanonizační bule je výslovně vyjádřeno, že jiný Nepomuk, který byl r. 1393 z jiných příčin utopen, není vůbec totožný se svatořečeným Janem; vždyť se kanonizační bula o r. 1393 vůbec nezmiňuje.

Bludy a lži v dějinách.

Není pravda, že papež jistého Jana Nepomuckého výslovně vyjímá ze svatořečení, neboť v bule není ani písmenko o uctívání sv. Jana Nepomuckého. Není tam ani zmínka, ani hláska o výjimce čili excripci.

V knize: „Historia de vita martyrio et miraculis S. Joannis Nepomuceni, Canonici Pragensis, ob Sacramentalis Confessionis secretum in victa Constantia servatum, in Moldaviam flavium dejecti et submersi. Cum licentia ordinarii. Vitus Pinga, typis Caroli Joannis Hraba, inclys. Regn. Boh. stat. typographi anno 1729“ - tištěné tedy v roce svatořečení - je bula otištěna, a každý, jemuž se jedná o pravdu, se může o ní přesvědčit.

Náš svatý patron není fikce, není vymyšlený na zatlačení mučedníka Husa do pozadí a na vyhlazení jeho památky. Tento lživý argument je argument nové a nejnovější doby. Tak např. v Berlíně r. 1855 napsal Dr. Otto Ábel legendu o sv. Janu Nepomuckém a naši spisovatelé ho věrně napodobili.

O tomto Dr. Ábelovi píše C. Hofler (Geschichtsschreiber, I., str. XLIX): „V každém případě je to velmi nevhodné jednání, když někdo píše o dějinné kontroverzi - rozporu dějinném - a přitom vychází z ničemných nařknutí nejpodlejšího podvodu, aniž si dá práci příslušná akta a spisy číst a tam se otázat."

Co se týká nařčení, že svatojanský kult zavedli jezuité, zde Dr. Ábel a jeho nohsledové nevěděli anebo snad zapomněli, že první jezuita bl. Petr Kanisius z tovaryšstva Ježíšova, které na přání Ferdinanda I. schválil Pavel 27. září 1540, přišel do Prahy až teprve r. 1555. Tehdy byla již běžně rozšířená a prokazovaná úcta hrobu a světci, mučedníku Božímu, jak ho krátce po těch událostech mnozí pojmenovali; bylo to více než před půldruhým stoletím, tedy již za života Jana Husa.

Když Dr. Ábel uvádí jako nejlepší důkaz pro své tvrzení a svou hypotézu o potlačení Husova kultu to, že se slaví svátek sv. Jana 16. května, tj. v den, na který připadá také Husova slavnost, tak odporuje toto tvrzení samo sobě - alespoň co se týká Čech, a o ty přece nejvíce běží, když se jedná o podvržení nějakého katolického svatého mnohým dosud zachovaným husitským misálům a kancionálům z oné doby, podle nichž se slavil svátek mistra Husa vždy 6. července, to je v den úmrtí.

Také ve výtvarném umění z XV. a XVI. století, tedy před jezuity, je svědectví tehdejšího přesvědčení a vědomí existence tohoto mučedníka. Na Staroměstské radnici v Praze byl r. 1632 obnoven obraz z r. 1481 s latinským nápisem: „Sv. Jan Nepomucký". Podobně byl ještě

za

časů Balbínových z r. 1490 v dómské zákristii obraz, na němž byl mezi ostatními českými patrony i sv. Jan Nepomucký s mučednickou ratolestí (Prot. II. Infor. 212).

Na Novém Městě v bývalém kostele Těla Božího, který dlouhý čas sloužil univerzitě utraquistů, byl obraz, který znázorňoval světce jako královnina zpovědníka. Vlevo bylo vidět hrob s nízkým zábradlím, vzadu Prahu s mostem, z něhož byl shozen; nahoře vpravo byl nápis: ,,Sv. Jan Nepomucký 1552".

K těmto starým památkám existence mučedníka pro zpovědní tajemství se připojuje velká řada historiků, kteří bez rozdílu vyznání a národnosti potvrzují totéž. A kanonizační spisy se zmiňují asi o třiceti autorech.

Nejvzácnější svědectví pro existenci sv. Jana Nepomuckého je, jak již bylo vzpomenuto, hrob sv. Jana Nepomuckého a jeho neporušený jazyk.

Končím Havlíčkovou prosbou:

,,Svatý Jene z Nepomuku,
drž nad námi Čechy ruku.
By nám Bůh dal, co dal Tobě,
by náš jazyk neshnil v hrobě.“

36. Předehra doby Husovy.

V Německu padl královský rod f r a n s k ý za oběť mstivé spravedlnosti. Jindřich IV., nejvýznamnější potomek toho rodu, zemřel v opuštěnosti a v bídě.

Dědicem jeho statků a politických zásad se stala dynastie H o h e n š t a u f ů (1138 - 1254). V té době se vedl druhý mohutný zápas moci papežské s císařskou.

1. Hohenštaufové byli přesvědčení a nejdůslednější zástupci c í s a ř o p a p e ž s t v í (caesareopapismu). Svrchovanou snahou tohoto nadmíru panovačného rodu bylo stát se neomezeným pánem ve s t á t ě

a v c í r k v i , být zároveň císařem i papežem . Plných sto let se papežové usilovně bránili a boj skončil tragickým zánikem dynastie H o h e n š t a u f ů . Tím činem církev z Boží pomoci z a c h r á n i l a z á p a d n í E v r o p u o d b y z a n t i s m u , k t e r ý n a v ý c h o d ě z n i č i l s v o b o d u i v z d ě l a n o s t.

Hohenštaufové vedli úskočný a násilný boj proti apoštolskému stolci, jak uvádí j e d e n příklad z dob císaře Bedřicha I. Ryšavého. Brzy po smrti trpce pronásledovaného

129

Bludy a lži v dějinách.

papeže Hadriána IV. byl r. 1159 zvolen za papeže učený, zbožný a rázný kardinál Roland, kancléř církve římské, který přijal jméno Alexandr III. Jen dva z kardinálů hlasovali pro císařova kandidáta kardinála Oktaviána, který se již k Hadriánovi IV. choval nepřátelsky. Když měl být Alexandr III. oděn nachovým pláštěm, Oktavián s velkými hrozbami protestoval ve jménu císaře a přiskočil k novému papeži, aby mu strhl červený plášť; když mu ho vzali, podal mu jeho kaplan jiný plášť, který měl pohotově připravený; Stržený plášť Oktavián ve spěchu přehodil naruby, upevnil kolem krku, takže se mu nedal odejmout, pospíšil si k oltáři a zazpíval Te Deum; v té chvíli již vrazili do volební síně císařovi ozbrojení stoupenci a s vytasenými meči pozdravili Oktaviána jako papeže Viktora IV. Alexandr III. se uchýlil do Vatikánu a později do Terraciny. Oktavián i pod jménem Viktora IV. zůstal čím byl - c í s a ř o v o u l o u t k o u.

Po smrti protipapeže Viktora IV. setrval Fridrich při rozkolu v církvi a dosadil ještě dva vzdoropapeže, Paschala III. a Kalixta III. Biskupové, kteří je nechtěli uznat, byli „sesazeni“ a zástupy „vzpurných“ mnichů si nevěděly si jiné rady než prchnout do Francie. Papežové tísnění německou stranou se stále více přikláněli k francouzským králům, až Klement V., rodilý Francouz, přenesl r. 1308 papežský stolec z Říma do Avignonu, kde setrval do r. 1377. „Zajetí babylonské".

Na přímluvu císaře Karla IV. se vrátil papež Urban V. z Avignonu do Říma; znenadání opět odešel do Avignonu, prý aby smířil francouzského krále s anglickým. Tam brzy zemřel, jeho nástupce Řehoř IX. vyslyšel prosby Římanů a r. 1377 se vrátil do Říma. Když se měl po jeho smrti volit nový papež, římský lid se v obavách, bude-li papežem Francouz, zase odejde do Avignonu, postavil před konkláve a hrozivě

provolával, ať není papežem ultramontan, nevlach.

Byl zvolen Urban VI., arcibiskup barský. Byl přísný na kardinály, zvyklé z Avignonu na volnější život; někteří z nich se shromáždili v neapolském městě Fondi, prohlásili volbu za vynucenou, tedy neplatnou a zvolili druhého papeže. Byl to Klement VII., Francouz, který se ihned usadil v Avignonu.

Křesťanský svět se rozštěpil: některé severní země byly při při Urbanovi, jižní kraje při Klementovi. Z toho vzešly velice nešťastné různice, občanské války. Každý papež měl svůj kardinálský sbor, svůj dvůr. Když zemřel, kardinálové volili dalšího.

Pohoršlivá roztržka stále trvala. Posléze se kardinálové z obou stran sešli r. 1409 na sněmu v Pise, neboť se ostýchali tuto roztržku dále udržovat;

a poněvadž se tehdy šířil bludný názor, že sněm je nad papeže - ačkoliv jedině správné je, že papež a sněm jsou jako hlava a tělo, sesadili oba papeže a zvolili nového, Alexandra V., který sídlil i v Pise i v Bologni. Ale stalo se naopak, než se domnívali: avignonskému Benediktovi XIII., rodným jménem Petr de Luna, ještě zůstala oddaná strana hlavně ve Španělsku, a římského Řehoře XII. držel císař Ruprecht Falcký a některá část Itálie - a proto se žádný z nich nevzdal. Po brzké smrti Alexandra V. zvolili kardinálové nehodného kardinála Baltazara Cossu, který si dal jméno Jan XXIII. Tak se z papežské dvojice stala trojice, stejně jak v té době byla trojice německých císařů.

37. Reformní snahy.

Proti zlořádům občasně se vyskytujícím v náboženském životě vystupovali v každé době nadšení mužové jako sv. Bernard, František a Dominik, žebravé řády aj., kázali a kárali - ale vždy a ve všem zachovávali víru a míru: zůstávali na půdě křesťanské, církevní.

Proti pohoršlivé roztržce v papežství vystupovali zejména významní profesoři pařížské univerzity: Petr ďAilly, Mikuláš de Clemengis, Jan Gerson; i ti zachovali pravověrnost.

Jiní, s menší hloubkou poznání a prudčí povahou, uvažovali, není-li

snad celá církevní soustava (hierarchie) pouhý lidský výmysl; mysleli si to proto, že neuměli u církve rozeznávat božskou stránku od lidské; že církev je sice založena Bohem, ale lidmi zastupována, že božský atribut církve nemůže být zlehčený lidskou křehkostí a zlobou, jako netrpí úřad nehodným úředníkem; i když mezi proroky byl Balaam, mezi velekněžími Kaifáš, mezi apoštoly Jidáš: úřad prorocký, kněžský, apoštolský zůstává neporušený, ctihodný.

Papež není církev; není jejím pánem, ona není jeho majetek; papež je jen náměstkem, Kristovým zástupcem. Sám Kristus je pán církve, on ji založil, svou krví vykoupil. Nehodný papež a nehodní biskupové nemohou proto v očích rozumných křesťanů církvi škodit.

Samotné východisko takových reformátorů bylo tedy chybné; pak následoval jeden chybný krok za druhým, poněvadž šel po nezákonné cestě; reformátor v nutnosti zdůvodnit své dílo kazil učení církve; aby udržel jednu svou větu, musel vyvracet mnoho jiných;

zpočátku se postavil mimo církev jako na šikmou plochu a krok za krokem došel, kam původně nezamýšlel: proti církvi.

Církev je Boží zařízení; Bůh sám si volá oprávce svého díla ve svém čase; ať se tedy každý zevrubně zkouší, je - li k tomu povolán, nikdo ať si netroufá, leč jedině ten, koho Bůh volá jako Árona. Mnohý reformátor bez této zkoušky si myslel, že slouží Boží věci, nechal se oplést a strhnout světskými záležitostmi ; měl konat dílo Boží, konal, co mu kázaly světské úmysly, vlastní prospěch a osobní vášeň.

A tak šli reformátoři, jeden po druhém, Viklef, Hus, smělý a geniální reformátorský demagog Savonarola, Luter a jiní - a zatím Bůh sám si chystal oprávce svého díla: církevní otce na tridentském sněmu.

Jan Viklef.

J a n V i k l e f , univerzitní profesor na Oxfordu, vydal r. 1356 spis „Poslední věk církve", kde píše, že církev brzo zhyne, neboť se prý odchýlila od čistého ducha pravého křesťanství; odmítal duchovní moc papeže a biskupů, prosazoval rovnost všech stavů; žádal sekularizaci církevních statků.

Viklef bral své bludy prostě analogicky, z tehdejšího lenního

zřízení: jako leník, který se zpronevěřil lennímu pánovi pozbývá léno, tak i ten, kdo spáchal hřích, se prý dopustil felonie (felonie: porušení lenních závazků, lenní věrnosti, zrada - pozn. red.) proti Bohu, od něhož každý člověk vše, co má, přijal do léna; proto církevní vrchnost, podle jeho mínění veskrz Bohu věrolomná, pozbyla právo na majetek i vládu; hříšnou vrchnost se nemá poslouchat.

Viklef byl rektorem univerzitního konviktu; toto místo však od svého založení náleželo mnichům, neprávem jim bylo odňato a zase vráceno. Viklef se odvolal k papeži, a když to bylo marné, tím více z katedry i kazatelny útočil na papeže, biskupy a mnichy, což zdůvodňoval různými bludy.

Tehdy anglický král Eduard III. odepřel papeži poplatek, ke kterému se již král Jan dobrovolně zavázal; Viklef dokazoval z Písma i rozumovými důvody, že papež právně nemá co vyžadovat; to se líbilo králi, dvoru i lidu; Viklef dostal výnosnou faru a vystupoval ještě troufaleji.

To učení pak Viklefovi žáci šířili mezi lidem; akademicky blouznivé, ve skutečnosti však nemožné svobodářství se brzy zvrtlo v r e v o l u c i: dvacet tisíc chátry přitáhlo do Londýna, biskupa zabili, král utekl; zamýšlená říše rovnosti a svobody se nezdařila. Viklef

za to nedostal žádný trest: král, znepřátelený s Římem, raději snášel své příkoří, jen aby Viklef dále vedl svou proti církvi. Potom veřejně, prudce a pak mírněji, popíral Kristovu přítomnost ve svátosti oltářní.

Byl předvolán do Říma, aby se očistil z kacířství, ale vymlouval se na nemoc; londýnská synoda r. 1382 zavrhla z jeho učení 24 vět; trest nad ním nebyl vynesen, jen měl zakázáno učit na univerzitě.

Viklef odešel na faru Luttleworth, kázal a psal, až ho u oltáře ranila mrtvice a on 31. prosince 1384 zemřel. Jeho učení je holý panteismus; příroda je výron podstaty Boží, a vše, dobré i zlé, se děje z odvěké a ustanovené nutnosti; člověk nemá svobodnou vůli: je předurčen buď k věčné slávě (praedestinatio) nebo předpověděn (praescitio) k věčné záhubě.

Viklef stejně jako jiní reformátoři posléze dospěl tam, kam původně nemířil: začal brojit proti zneužívání papežské moci a končil svévolným předěláváním věrouky.

Proti l o l l a r d ů m, žákům Viklefovým, byly vydány přísné církevní zákony, a když nepomáhaly, zakročil přísnými tresty stát, poučený zkušenostmi vzešlých následků. Viklefovo učení bylo udušeno v Anglii v samém počátku. Kostnický sněm r. 1415 zavrhl z jeho učení 45 článků jako kacířské, přikázal vyjmout jeho mrtvolu z posvěcené země a spálit; rozkaz byl vykonán až r. 1428.

38. Mistr Jan Hus.

Čechy měly tehdy čilé kontakty s Anglií, protože anglický král Richard II. měl za manželku českou kněžnu Annu, dceru císaře Karla IV. Hlavní Viklefovy spisy už byly v Čechách známé; ostatní přinesl Jeroným Pražský ze svého pobytu na oxfordské univerzitě.

Reformní snahy se ozývaly i v Čechách; horliví mužové, kazatelé i spisovatelé kárali zlořády světské i duchovní, ohnivě volali po nápravě: německý kazatel Konrád Waldhauser, český kazatel Jan Milíč z Kroměříže, učený Matěj z Janova a hluboký myslitel rytíř Tomáš Štítný ze Štítného. Ženy a dívky odkládaly oblíbené šperky, drahé závoje a vyšívané oděvy a začaly se oblékat prostě; lichva pomíjela; známí záletníci nebo lehkomyslníci z měst dávali svým pokáním dobrý příklad.

Tato stoupající mravní úroveň u nás však po zveřejnění Viklefa nabyla i myšlenkový záměr a ducha jeho spisů, p r o t i c í r k e v n í

a r e v o l u č n í p ř í m ě s . Nejvíce si v těch spisech liboval mistr Jan Hus.

J a n H u s se narodil v Husinci r. 1369, měl ušlechtilé vzezření a čestné jednání; ve dvaceti sedmi letech se stal mistrem svobodných umění, za dva roky profesorem Karlovy univerzity, za tři roky děkanem filozofické fakulty a po dvou letech r. 1403 rektorem univerzity.

Od roku 1402 byl i českým kazatelem v kapli Betlémské; jeho kázání vyvolávalo velkou pozornost, zvláště když v duchu Viklefově prudce útočil na starší duchovenstvo, zejména pražské, pro jeho skutečné i domnělé nectnosti; přitom Hus snad ani nepozoroval, že sám není bez vady, alespoň té, že si na něčí útraty budoval svoji popularitu;

zveličováním chyb a zlehčováním duchovenstva překračoval svými kázáními meze slušnosti; jedněm se líbil, u druhých budil spravedlivý odpor.

Půda k nespokojenosti byla tehdy zvláště v Čechách dosti příznivá. Papežové, právě tehdy v neblahém „zajetí babylonském“, aby navýšili příjmy svého dvora, vyhrazovali si udílení hodností a různých milostí, kněží bylo více než stačilo úřadů; z toho pramenila nespokojenost. Nebyly to náboženské nauky a hloubání o víře a církvi, ale hospodářsko úřední správa církve byla původem církevně náboženského ruchu v Praze, tehdejším uzlu středoevropského života. (Novák J. B. v Časop. Mat. Mor. 1907)

Arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hasenburku byl zpočátku při Husovi, dokud se držel ve slušných církevních mezích; Husovi přál král Václav, měl přístup ke dvoru, byl dokonce i zpovědníkem královny Žofie.

Pražská univerzita dvakrát zapověděla svým pedegogům odchylné Viklefovo učení, ale hádky o to nepřestávaly; čeští mistři, hlavně Hus, se přidržovali viklefismu, i když ne všichni a ne stejně; němečtí členové univerzity byli proti; král Václav se proto mrzel na české členy.

Když papež Řehoř XII. neuznával Václava jako německého krále, zapověděl Václav ve svých zemích uznávat zase jeho za papeže; arcibiskup a duchovenstvo s tím nesouhlasili; král Václav přenechal rozhodnutí na univerzitě: čeští vysokoškolští mistři byli při králi, němečtí rozhodli proti jeho církevní politice. Této královy nevole vůči německým mistrům využil Hus a dne 18. ledna 1409 byl vydán D e k r e t k u t n o h o r s k ý, kterým se poměr hlasů při veřejných poradách, soudech, volbách a všem, k čemu se univerzita vyslovovala a usnášela, změnil v opak: Češi místo dosavadního jednoho hlasu dostali tři, ostatním národům zbyl ze tří

hlasů jeden; mnoho mistrů i studentů odešlo z Prahy a byly pro ně zřízeny univerzity v Německu, především v Lipsku.

Odchodem německých mistrů měl Hus volnou cestu; bylo pro něj stále těžší zůstat v mezích pokory a poslušnosti, zejména když jeho slabá stránka, samolibost, dostala univerzitním opatřením ve prospěch české národnosti nový podnět; to se brzy ukázalo.

Pražští faráři žalovali Husa, že hlásá bludy a že je zlehčuje na místech, kde se nemohou hájit. Arcibiskup si vyžádal rozkaz od papeže a r.1410 poručil spálit viklefské knihy; také bylo nařízeno, že se smí kázat jen ve chrámech a kostelích, aby se zabránilo pokoutním kazatelským řečem po kaplích. Hus vycítil, že se mu odnímá kazatelství v kapli Betlémské a vzepřel se biskupově autoritě: veřejně pokáral arcibiskupa a kázal dále.

Zanedlouho se Hus vzepřel i papežské autoritě; když Jan XXIII. vypsal plnomocné odpustky, již dopředu se obořil, že byly prodávané, potom zaútočil i na samotné odpustky; papežská bula byla s veřejnou pohanou spálena. Tímto jednáním, nemužným a neslušným, si odradil i mnohé z českých přátel.

Na základě žaloby pražských farářů podané do Říma byl Hus předvolán k papežskému soudu, a když neposlechl, byl r. 1412 dán do církevní klatby; nad Prahou, dokud by tam prodléval, byl vynesen interdikt. Král Václav, až dosud ke všemu dost nevšímavý, postřehl rostoucí vážnost situace a od Husa odstupoval; Hus odešel z Prahy na Kozí hrádek, dokud se věc nějak neurovná; kázal po venkově a psal traktát ,,De ecclesia" (O církvi), v němž své bludy uložil písemně.

Odchylné Husovy výroky jsou nedůsledné a zmatené, vyvracejí se samy, jeden druhého; Velkou většinu jich Hus přebral přímo ze spisů Viklefových, některé doslovně, jako např.: církev se skládá jen z předurčených, jen z těch, kdo jsou od věčnosti určeni ke spáse; zavržení členové že náleží k církvi jen zevně; spravedlivý jedná vždy ctnostně, bezbožný vždy jen hříšně; jedinou hlavou církve že je Kristus, papež nikoliv, římský biskup nenabyl prvenství proto, že je nástupcem sv. Petra - základní skály církve - nýbrž prý z milosti císaře Konstantina; každá moc, církevní i světská, závisí na tom, je-li její nositel v milosti Boží; poslušnost církve je pouhý výmysl; Písmo sv. je jediným pramenem víry atd. Husova vina, že byl kacíř, je nesporně prokázaná; je zbytečná veškerá řeč o ,,justiční vraždě". - Celá soustava Husových bludů měla zdůvodnit větu, že kněz není povinen poslechnout své duchovní představené.

39. Hus na kostnickém koncilu.

Císař Zikmund naléhal na svolání církevního sněmu do Německa;

nakonec bylo vypsán koncil do Kostnice na 8. listopadu 1414; považovalo se to za pokračování nedávného pisanského sněmu.

Kostnický koncil byl zároveň prvním kongresem evropských knížat; proto se s vážným jednáním koncilu střídaly různé slavnosti a veselé turnaje.

Hlavním úkolem kostnického koncilu byla církevní oprava ve vedení a členstvu. Především se měla obnovit jednota papežství.

Cossa by byl rád překazil jednání sněmu a za pomoci rakouského vojvody Bedřicha uprchl z Kostnice; císař Zikmund však pevným zákrokem udržel koncil pohromadě. Sněm vybídl všecky papežské kontendenty, aby se vzdali, že tak nejdřív dojde ke zklidnění. Když se nestalo, koncil sesadil Jana XXIII., pravý papež Řehoř XII. se kvůli míru vzdal a Benedikt XIII., vlastně také jen Petr de Luna, když se nechtěl zříci tiáry (tiára: slavnostní papežská pokrývka hlavy, mající podobu trojité koruny – pozn. red.), zbaven své důstojnosti, odešel do Španělska a zemřel v zapomnění. Byl zvolen kardinál Ota Colonna jako papež Martin V. (1417-1431). Jednoty v církvi bylo docíleno.

Král Václav nemile nesl, že se on a jeho země pro kacířství dostává u všech do špatné pověsti. Když se mu kostnickým koncilem otevřela možnost zklidnění náboženských sporů, rád povolil bratru Zikmundovi, králi německému, aby vyzval Husa k účasti na sněmu v Kostnici, kterého se předtím nejednou i proti papeži dovolával, a tam osvědčil svou pravověrnost. Pro bezpečnost jeho cesty vydal Zikmund průvodní list (glejt). Husovi přátelé se mu složili na cestu; odebrali se tam rovněž jeho odpůrci a žalobci, zejména profesor Štěpán Palec a farář Michal z Německého Brodu (jinak de causis); hlavním zástupcem žaloby a příčinou Husova odsouzení byl Jan Železný, litomyšlský a později i olomoucký biskup.

V říjnu 1414 se Hus vydal na cestu v doprovodu tří českých zemanů. Zpočátku se v Kostnici s Husem zacházelo velmi laskavě; i na bohoslužby směl chodit mezi druhé. Ale Hus, ačkoliv byl suspendován, sloužil mši a dále kázal své bludy, i když byl počátkem prosince vzat do vyšetřovací vazby, zpočátku u dominikánů, pak na zámku Gottlieben a posléze u minoritů.

Po útěku papeže nepapeže Jana XXIII. se rozjížděla část panstva, hlavně italského a rakouského, chátra drancovala opuštěné byty,

purkmistr volal měšťany do zbraně, kupci zavírali; Husa převedli na bezpečnější místo a přátelům nedovolili přístup. Když po několika týdnech onemocněl, poslal mu papež svého lékaře a byl dán do zdravějšího bytu.

Po delším soukromém vyšetřování měl Hus 5., 7. a 8. června veřejný výslech. Z jeho spisů bylo vyňato 42 vět, z nichž on sám většinu uznal za své, některé za nepravé, jemu podložené. Koncilium je prohlásilo za kacířské a Hus měl odvolat. Sněm prostřednictvím několika deputací, v nichž byli jeho přední představitelé, napomínal Husa, by uznal své poblouzení, že se mu k očistné přísaze předloží velmi šetrná formulace: sněm opravdu nic neopomněl, aby se mohlo vyhnout nejzazšímu trestu.

Hus nechtěl odvolat ani nejmírnějšími slovy; neuznával autoritu koncilia a žádal poučení z Písma. Sněm se samozřejmě nemohl pustit s Husem do sporu jako strana proti straně, rovný proti rovnému. Koncil zde ve věcech věroučných a církevních vykonával moc zákonodárnou, svrchovanou, proti níž není odvolání.

A tak byl na 15. zasedání koncilia Hus uznán zatvrzelým kacířem, zbaven duchovního stavu a vydán světské moci, s tím, že církev s ním nemá nic více co činit. Z rozkazu Zikmunda falckrabě Ludvík odložil říšské znaky, vzal vězně pod svou moc a odevzdal ho konšelům, aby na něm vykonali rozsudek podle zákona z dob Bedřicha II.: 6. července r. 1415 Husa upálili na hranici u Kostnice a popel vsypli do Rýna. Za necelý rok po něm byl upálen i Jeroným Pražský. Palacký praví, že sněm ne bez lítosti viděl zapalovat hranici, ale že nijak tomu nemohl zabránit.

Známá anekdota, že před samotným zapálením hranice přichvátala babička s nůší dřeva, Hus ji spatřil a prý zvolal: „ó svatá prostoto!“ - je malá lež v dějinách. Ani Palacký jí nepřisuzuje moc pravděpodobnosti. Navíc ani není dost chytře vymyšlená, jednak že se nemohla slabá stařenka prodrat davem nespočetných diváků, jednak že si při své horlivosti a přisuzovaném důvtipu zajisté mohla domyslet, že kostničtí konšelé asi seženou tolik dříví, aby vykonali císařský rozkaz. A přesto tomu věří tolik procent lidí a každý obrázek o Husově smrti to hlásá. Lež má přece jen velkou výhodu ve své prioritě a v lidské povaze, která si v ní libuje. - Pouhý výmysl je také pohádka o protestu císařského kancléře Kašpara Šlika, neboť jím tehdy ještě nebyl.

137

Bludy a lži v dějinách.

40. Zikmundův průvodní list Husovi.

Jsou v historii události, o nichž se ustálila a z pokolení na pokolení přecházela tradice tak pevná a tuhá, že každý pokus dokázat její bludnost a postavit na světlo pravdy se zdá marný. Sem tam zazní osamělý hlas správnějšího zdůvodnění a přesnějších závěrů, ale tento hlas se ztratí, a zase je slyšet stejně chybný dřívější úsudek, jako by se o jeho pravosti ani nesmělo ani nemohlo pochybovat. Příčinu k takovým výrokům dává leckterá „dějepisná lež", především však průvodní list mistra Jana Husa. „Hus byl přes průvodní list krále Zikmunda koncilem zatčen, odsouzen a popraven. - Koncilium upokojilo svědomí krále předstíráním, že „kacířům slova a víry dodržet netřeba". Proto prý Hus, když při své poslední obraně týkající se průvodního listu, pohleděl na krále, Zikmund se zarděl a musel sklopit oči." Hle, to jsou řeči, které se víceméně vyšperkované dočteš v každé knize. Řekněme si zde o té věci několik slov, abychom klidnějším a důkladnějším zkoumáním pomohli pravdě k právu.

Vypráví P a l a c k ý, že „Hus často opakoval, že se v důvěře ke králi a jeho ochrannému listu dobrovolně dostavil dokázat svou nevinu. Zikmundovy líce se zřejmě zarděly, když Hus při této řeči na něj upřel své oči. - Z ústního podání znal prý tuto zprávu také císař Karel V., který byl na říšském sněmu vyzván, aby Lutera nechal věznit v rozporu se svým průvodním listem, a on to p r ý odepřel následujícími slovy: „nechci se zardívat jako můj předek Zikmund". -

1. Předně je nutné konstatovat, že sám Palacký nepokládá Karlovův výrok za zjištěnou historickou pravdu, ale uvádí ji slovem „prý". Zadruhé, že Petr z Mladoňovic, jenž j e d i n ý podává tuto zprávu, se o ní n e z m í n i l v e s v é m v ě t š í m l a t i n s k é m, ale v menším českém spise, jehož překlad je in Opp. Hussi tom. II. 515-520. Vyvstává zde otázka, byla-li skutečně tato zpráva v původním spise Petra z Mladoňovic, a pokud byla, patrně ji autor psal svým krajanům k oku a chuti. Jinak si nelze vysvětlit, proč ji neuložil také ve svém obšírnějším spise latinském; jako by se bál, aby se latinskému spisu nedostalo oponentury a vyvrácení ze strany četnějšího čtenářstva. Ostatně se mohlo jeho nebo něčí vlastenecké horlivosti a předpojatosti cosi p ř i z d á t, co ani nebylo, nemáme-li se dokonce domnívat, že tu Petr z Mladoňovic vyrobil „malou

l e ž “. A tak se domníváme, že by mu P a l a c k ý přece jen snad neměl tak na slovo věřit. Vždyť jinde sám uznává, že „Češi neměli Zikmundovi za zlé, že Husa neuchránil před odsouzením" — a že „v tomto smyslu průvodní list nezněl“. Nač by se tedy Zikmund zardíval? Zatřetí, i kdyby se Zikmund, muž „zmítaný životem všelijakých pohrom“, zardíval jako panenka, přesto nikdo nedoložil, nezarděl-li se spíš hněvem, že se Hus takovým n e p r á v e m dovolává jeho ochranného listu. Kdo to rozsoudí?

Doložme si krátce, že Zikmund, pokud se opravdu zarděl, měl více příčiny zardít se hněvivou r o z h o r l e n o s t í než studem z nedodrženého slibu. V této souvislosti píše Dr. Z e i b e r t: Již dávno si stěžují protivníci církve, že Kostnický sněm odsouzením Husa porušil slib daný ochranným listem, nebo dokonce že na uklidnění Zikmundova svědomí vynesl dekret, že prý „kacíři slova a víry dodržet netřeba “.

2. Avšak císařův list určený úřadům a zemským vládcům se již netýkal církevního sněmu a nic jiného nesliboval, než že se Hus má bezpečně dostat do Kostnice; ani nemohl nic více slibovat, neboť jen c í r k v i připadá rozhodovat o dogmatech a uznat někoho za kacíře, a dále již spadalo do světské moci, aby toho, kdo byl za kacíře uznán, předvolala k trestu stanovenému ve s v ě t s k é m zákoníku.

A tomuto účelu průvodní list zcela a do písmene vyhověl. Hus se bez jakékoliv překážky a nesnází, třebas bez průvodního listu, dostal do Kostnice, kde byl od otců shromážděných na sněmu uvítán nanejvýš vlídně a přívětivě, a teprve když byla na něj veřejně vznesena žaloba z bludu, byl vzat do vyšetřovací vazby, aby snad svým bludem nenakazil jiné.

Je velmi důležité, že otcové shromáždění na sněmu soudili nepravého papeže Jana XXIII., z a j a l i a sesadili, ačkoliv měl průvodní list od císaře Zikmunda i od říšského města Kostnice, a přesto se ani císař ani město proti tomu neozvali.

3. Stejně tak Zikmund rozuměl onomu průvodnímu listu. Zpočátku sice chtěl Husovi vrátit svobodu, ale ustoupil od toho, když ho otcové sněmu žádali, aby neporušoval svobodu církve a odstraňování kacířství, a když pohrozili, že se rozejdou, nestane-li se tak. Císař se vyjádřil i přímo Husovi, že mu nebude moci poskytnout ani nejmenší ochranu

v případě, budou-li jeho články sněmem zavržené, a že by vlastní rukou podpálil hranici, opováží-li se Hus dál hájit články, které snad budou zamítnuty.

139

Bludy a lži v dějinách.

Ke konci druhého Husova výslechu v Kostnici dne 7. června 1415 se ujal slova i král Zikmund, aby objasnil svůj osobní postoj v poměru k Husovi. Nejprve vyvracoval omyly týkající se jeho pověstného průvodního listu. Ovšem, řekl, že Husovi ještě před jeho odjezdem z Čech slíbil jak list a svou královskou ochranu, tak i veřejné slyšení ve sboru. Nyní že Hus dostal veřejné a pokojné slyšení a královský slib je tak vyplněn. „Nezbývá mi, říká král, když se opět k Husovi obrátil, nic více, než napomínat Tebe společně s kardinály, abys nechal svéhlavosti a dal se sboru na milost bez výjimky; sbor přijme tě milostivě, a neuloží ti příliš těžké pokání. Jestliže bys ale chtěl urputně stát na svém, otcové budou dobře vědět, jak s tebou mají nakládat. Já jsem jim přislíbil, že kacíře nikdy nebudu zastávat, ba chtěl-li by se někdo v kacířství zatvrdit, já první bych ho vedl na hranici k upálení.“ - Hus patrně dojatý více neodpovídal, nežli že krátce děkoval králi za ochranu. (Helfert)

T é h o ž n á z o r u b y l i č e š t í p á n o v é ; ohradili se sice proti tomu, že byl vzat do vyšetřovací vazby před odsouzením z kacířství, ale zároveň se vyjádřili, že nežádají, aby Hus vyvázl bez trestu, bude-li usvědčen a jeho vina dokázaná. Ani ve velmi prudkém listu, který po Husově smrti sněmu poslali, se slovem nezmínili, že by ochranný Husův list byl v něčem porušen, což by zajisté neopomněli, kdyby to z listu vyplývalo. „Češi neměli Zikmundovi za zlé, že Husa neuchránil před odsouzením a potrestáním jakožto kacíře; v takovém smyslu nezněl jeho pověstný průvodní list a o jeho porušení ze strany Zikmunda se nedalo proto ani mluvit: to mu ale nemohli nikdy zapomenout, že se měl raději za Husa přimlouvat, a ne ještě sám popuzovat otce k jeho odsouzení,“ píše zase Palacký.

Navíc se zdálo, že a n i H u s si nevykládá list jinak. Lze oproti zprávě Petra z Mladoňovic připomenout, že Hus dne 26. srpna 1414 krátce před odchodem do Kostnice oznamoval listy přibitými na veřejných místech, že je připraven předstoupit před arcibiskupa i před sbor a odpovídat se ze své víry a bude-li přistižen v bludu, utrpět za to

náležitou pokutu. „Kdyby Hus nepřišel předložit svou nauku na posouzení shromážděné radě veškerého křesťanství, všechnu odpovědnost vzít na sebe a podstoupit všechny následky, které by z toho vzešly, v jakém úmyslu a s jakou nadějí by se tedy do Kostnice vydal?!“ (Helf. 186) Jakmile pak dorazil do Kostnice, vyjádřil Zikmundovi díky

za laskavost, která mu byla prokázána; později však, když viděl, jak se jeho pře čím dále vyostřuje a zhoršuje, ovšem m l u v i l j i n a k a stěžoval si na císaře.

4. Avšak dejme tomu, dovozuje dále Dr. Zeibert (Hist. eccles.), že by císař mimořádným listem přislíbil Husovi veškerou bezpečnost: Hus by ji přesto pozbyl a přesto by musel být po právu odsouzen. Podle právních zásad tehdejší doby byly stanoveny různé případy, ve kterých propadala výhoda mimořádné průvodní ochrany, jako např. při útěku ze zákonitého dosahu soudní moci, nebo při zneužití zaručené bezpečnosti k dalším, novým přestupkům. A Hus, přestože mu byly zakázány posvátné církevní úkony, se opovážil je konat a lid ke svému učení navádět.

K tomu přistupuje to, že jeho protivníci z české strany, jakmile dorazili do Kostnice, vznesli na něj obžalobu z kacířství. Od té chvíle císařova pravomoc nad Husem pozbyla platnost.

Nakonec Hus nebyl postaven na hranici z rozkazu církevního sněmu, neboť ten jej pouze odsoudil z kacířství a zbavil kněžské důstojnosti; ani Zikmund nad ním nevynesl rozsudek upálení, nýbrž jen rozkázal, aby se s ním naložilo podle starých s v ě t s k ý c h zákonů Bedřicha II., až do té doby platných.

5. Na hrubém omylu je postaveno tvrzení protivníků, že kostnický sněm vynesl zákon, že prý „kacíři slovo a víru dodržet netřeba". Pravý kánon sněmu svědčí přímo o živém opaku. Potvrzuje, že církev má ve věcech ryze církevních, jako např. v soudu kacířství, v l a s t n í pravomoc, na světské moci zcela n e z á v i s l o u, a tato pravomoc nemůže být omezena ani průvodním listem. Ale také výslovně praví, že kníže, který někomu takový ochranný list dal, j e k e v š e m u z a v á z á n, co v dotyčném listu přislíbil a co bez omezení práva jiných může splnit. Jen tehdy je ze svých dalších povinností vyvázán, když

dodržel, co a jak mohl.

Avšak druhý kánon, na nějž se odpůrci včetně Palackého (III., 1) odvolávají, je r o z h o d n ě p o d v r ž e n ý. To, že by sněm o j e d n é a t é ž e věci učinil dva výnosy, které si navzájem n a p r o s t o o d p o r u j í, odporuje i logickému myšlení člověka.Tento domnělý kánon je obsažen jen v jediném kodexu Vídenském, kde ho objevil v XVII. století von der Hardt, protestant. Nemá však ani obvyklé závěry ani podpisy a p o t ř i s t a l e t b y l n e z n á m ý, takže ani v rozpravě husitů se sněmem basilejským n e n í o něm z m í n k a, což by se určitě stalo, kdyby se kostnický sněm

na něm usnesl. Proto se Dr. H e f e l e (Conc.-Gesch. sv. VII. st. 227) oprávněně domnívá, ze tento kánon je pouhé schéma čili návrh, který byl podán některým členem sboru, ale nebyl schválen, a místo něho byl přijat výše zmíněný dekret s právě o p a č n ý m zněním. (Helfert, M. Jan Hus)

41. Husova povaha.

Všechny zprávy, které se o Janu Husovi zachovaly, ho líčí jako muže obdařeného všemi vlastnostmi, jimiž si lze získat n á k l o n n o s t a důvěru jednotlivců a úctu velkého m n o ž s t v í lidí. Šlechetné vzezření odhalovalo hlubokou opravdovost; všeobecně se uznávala jeho hluboká a mnohostranná učenost i přísná čistota mravů; při nelíčené zbožnosti prokazoval zanícenou horlivost proti nepořádkům a nedostatkům přicházejícím odkudkoliv. Jeho hluboká mysl byla od počátku proniknuta bohatým souladem věřící horoucnosti. Připomene-li se k tomu všemu jeho vroucí láska k zemi, k národu, k mateřskému jazyku, je jasné, že si osobnost vynikající takovými duchovními a mravními hodnotami musela brzo získala všeobecné uznání: stal se miláčkem lidu; byl rád viděn u královského dvora; těšil se vážnosti u svého biskupa.

1. Vedle těchto emociálních vlastností byl Hus bystrý a vtipný a obratně polemizoval. Ale jeho polemiky se často zvrhávaly do důvtipkování, jeho bystrost se klonila k sofistickému překrucování,

svého vtipu užíval k urážení nepřátel, zvláště když byl pod tlakem náruživosti, což byla slabá stránka jeho popudlivé mysli. Vůbec je třeba Husův charakter promýšlet více ze strany citu nežli se strany r o z u m u . V jeho srdci měly svůj původ jak velké přednosti, tak i tmavé stránky jeho charakteru; v emocích srdce byla příčina jeho povznesení, mnohostranné náklonnosti a úcty k němu; emoce jeho srdce byly příčinou jeho poblouzení, tvrdošíjného setrvání v něm a nakonec i záhuby. (Helf. 54). „Uvážíme-li Husovo chování v těch bouřlivých dnech z jeho vlastního stanoviska, snadněji si objasníme jeho příčiny nežli je ospravedlníme." (Pal.)

Jako v mysli tak i v srdci Jana Husa se stýkaly v divoké směsi živly dobré a zlé. Nechceme-li dělat tvrdší soud než Nejmilosrdnější, nelze popírat, že struny Husova srdce zaznívaly krásnými zvuky čistého smýšlení, ušlechtilých zásad, že měl povahu měkkou, nikoliv slabou. Ale hned vedle těchto strun byly položeny jiné, zlozvučné.

142

Bludy a lži v dějinách.

N á r u ž i v á p r c h l i v o s t , kterou se mnohdy dával unést ke slovům zcela neomluvitelným, m a r n á s a m o l i b o s t , se kterou sebe spatřoval jako jediného vlastníka pravdy naproti „klamu a mamu" svých ostatních vrstevníků, n e p o d d a j n á u r p u t n o s t , s níž se vzpíral proti jinému přesvědčení, jak se jednou vyjádřil ke Křištanovi z Prachatic: „Úsudky teologické fakulty bych nepřijal, ani kdybych stál před hranicí připravenou pro mne!“; s o f i s t i c k á u š t ě p a č n o s t , se kterou nejednou napadal výpovědi a tvrzení svých protivníků; posléze s v é h l a v á v z d o r o v i t o s t , s níž se vzpíral rozkazům svých představených a dále ji rozséval v myslích přívrženců - to všechno jsou nedostatky, které vydávají Husovu povahu nejtěžší potupě. (Helf. 217)

2. Hus m ě l n a v ě c i , k t e r é p o d n i k a l , s l a b é h o d u c h a. Zpočátku měl poctivý úmysl prokázat svou prospěšnost ohledně nápravy církevní kázně a rozhodně odmítal Viklefovy bludy. Když se ocitl v popředí a měl-li se tam, jakože chtěl, udržet, potřeboval jasného, bohatého ducha, čerpajícího z vlastní vědecké hloubky. Ale právě tu Hus neměl nebo jen skromně. Proto se tehdy přichytil moderního Viklefa, a toho tupým zubem přežvykoval. To je přece trochu málo ducha na reformátora.

V. V. T o m e k píše k věci: „Více mu při veškeré zběhlosti v Písmu sv., ve sv. Otcích a v bohoslovecké literatuře středního věku vadila p o v r c h n o s t j e h o s t u d i í teologických, pro kterou n e d o h l é d a l vždy d o d ů s l e d k ů svého každého názoru." — Hus „ukazoval k Písmu sv. jako k jedinému neomylnému pravidlu ve věcech víry a křesťanských hledisek. N e p ř i š l o m u n a m y s l, že by však vykládáním Písma mohly přijít nějaké z m a t k y ve víře." A zase: „Již v době Husova uvěznění se projevily v Čechách některé následky jeho učení o sv. Písmu jako nejvyšším rozhodčí ve věcech víry, které o n n e t u š i l a ze kterých místo opravy zkaženého stavu církve povstaly v zemi větší zmatky a převraty." (Tom. D. č. 153)

U svého arcibiskupa Zbyňka sám Hus nenalézal jiný nedostatek, pouze litoval, že „nebyl učenější a znalejší, aby sám uměl rozpoznat sporné otázky a nemusel se řídit názorem jiných, méně ctihodných poradců nežli byl on." A hle, těkavý Jeroným, ten „byl často svým věděním rádcem a pomocníkem p ř í t e l i m é n ě u č e n é m u". Ani nadšený chvalořečník si netroufá Husovi přisoudit geniálnost. Hus nebyl ani samostatný ani systematický myslitel. Sotva bude jeden důležitější článek, ve kterém by od začátku až do konce své veřejné činnosti

trvale udržel jeden a týž názor; nikdy nedospěl k důsledně provedené soustavě bez odporujícího si znění a mezer. Ale to vše mu nepřekáželo, aby ve věcech víry neuznával nad svým rozumem ani výrok církevního sněmu, k němuž, nehledě k nadpřirozené moci, se sešli nejvýznamnější učenci a teologové té doby.

3. H u s a v o d i l y o k o l n o s t i a j e h o o s o b n í s l a b o s t i. Husův odboj proti církvi nevzešel v jeho duši z vlastního popudu. Papežským rozkolem ubývalo autority apoštolského stolce; královská důstojnost rovněž ztrácela na vážnosti, zvláště za Václava, a Hus byl nablízku jeho dvoru; to svádělo slabého ducha, který nerozeznával osobnosti od úřadu k pohrdání obojí autoritou, duchovní a světskou. Kromě toho narušená kázeň a omezovaná práva Čechů vyvolávaly tehdy náboženská jitření i politicko národní třenice. Hus nebyl muž s a m o s t a t n é h o intelektu. Jmenovitě Jeroným působil navenek a k čemu jej ohnivým slovem nadchl, toho se Hus pevně přidržoval a to dělal.

Více nežli nedostatek rozhledu a všechno jiné svedla Husa n e m í

rná samolibost, která vlastně přivedla na scestí a ke konečnému pádu tohoto politováníhodného muže. Mezi všemi dary, které poskytují štěstí veřejnému činiteli, je nejnebezpečnější popularita. Je nebezpečná pro osud muže, neboť tentýž lid, který mu prozpěvoval chvalozpěvy, sypal květiny na cestu, strojil vítězoslávu, dříve než do tří dnů změní chuť a náklonnost a na svého miláčka volá: Ukřižuj! - Je nebezpečné pro charakter muže, který vědom si své obliby u lidu, a v zalíbenosti v ní více naslouchá ovacím pod okny svého bytu nežli hlasu své rozvahy; nechá se unést žádostmi lidu a povzbuzovat ostnem své ješitnosti, a tak se brzy stane vedeným, zatímco si myslí, že je vůdce. Tak to bylo bohužel u Husa. (Helf. 97)

Hus brzo obrátil na sebe pozornost veřejnosti. Ušlechtilá postava, vážná povaha a pověst rozšafnosti mu rychle zajistily náchylnost lidu, lásku a úctu těch vyšších. Horlivě a účinně si vedl v jednání s lidmi, ve zpovědnici, na kazatelně a všechno se zdálo dobré, dokud se shodoval nejen s veřejností, ale i s arcibiskupem a duchovenstvem. Jakmile se však odtrhl od církevní hierarchie, jakmile arcibiskup nemohl schvalovat vše, co Husovi dosud promíjel, jakmile se duchovní moc ujala prostředků, aby učinila přítrž vzrostlému zlu požadavkem poslušnosti od svých podřízených: tady stanul Hus na rozcestí, kde nezbývalo než volit mezi církevní pokorou a

poslušností na jedné, a marnivostí a popularitou na druhé straně: on volil svůdnou cestu k levici.

Arcibiskup Zbyněk rád přijímal Husovu radu a z jeho podnětu zastavoval některé zlořády ve své diecézi. Hus směl i na synodách napomínat k nápravě. Ale Hus byl i kazatelem v kapli Betlémské, a tam posluchačům, kteří ho ctili a velebili, ve kterých vždy nacházel ochotnou podporu, již nemohl říkat příliš tvrdá, káravá slov; víc a více byl veden k tomu, aby jejich žádostivou a zvědavou pozornost obracel k věcem, které se jich netýkaly, které ani nedozírali. Co napřed s chvályhodnou přímostí kázal a káral před arcibiskupem a jeho dvorem, to nyní bez ostychu vykládal posluchačům v Betlémě. Tak stal se z kazatele nemravnosti a zkaženosti lidu přímo hromovládce na nemravnost a zkaženost duchovenstva

samotného. Hus z toho důvodu začal mluvit o věcech, které takovým způsobem jistě nepatřily na kazatelnu, natož před smíšené obecenstvo. (Helf.)

Pobuřujícímu a dráždícímu tónu jeho kázaní Pražané za tu dobu uvykli. Ale Hus, vykázaný z Prahy a přebývající na hradě Krakovci a Kozím hrádku, vyjížděl kázat do městeček a vsí, zvláště o posvícení; dosud nezkaženým venkovanům v okolí „se zpočátku vzpíral zdravý rozum proti ustavičným útokům na duchovenstvo, proti nemírnému hanobení papeže a kardinálů; nešlo jim do hlavy, proč ten učený mistr z města tak velice útočí na ty pány v Římě a proč to dělá právě před **nimi.** Na některé takové řeči hodně působily a zapouštěly kořeny. Venkované si ponenáhlu zvykali na uštěpačné Husovy řeči a libovali si, nad čím se před nedávnem horšili.

Tak dosáhl Hus toho, po čem bažil, stal se i na venkově populární, takže „když se kamkoliv obrátil, tam za ním lidé v zástupech šli a jeli na vozech a ze všech stran se k němu sjížděli.“ (Pal.) Hus házel vážnost a čest duchovenstva napospas skandáluchtivému zástupu, a to všechno jen ze samolibosti, z touhy po popularitě. Tato samolibost dosáhla vrcholu, když se Hus cestou do Kostnice chlubil, že získal pochvalu u všech, s kterými sám osobně mluvil, nebo když se kněz Hus „při prvním výslechu honosil před církevním sborem, že kdyby do Kostnice nepřišel dobrovolně, nikdo na světě by ho tam nemohl přivést násilím. On že má ve své vlasti mnoho mocných přátel, kteří by ho na svých hradech mohli a chtěli před každou mocí uchránit.“ (Pal.)

145
Bludy a lži v dějinách.

4. Hus nevolil vhodné prostředky a nedodržoval míru slušnosti. Hus se narodil jako řečník, kazatel; ale právě tato vloha, jejímž prostřednictvím upřednostnil svoji samolibost, ho sváděla tak, až ho svedla. Ve své pochvalné horlivosti začal brzo míchat do svých kázaní nebezpečné hořlavé látky, až se mu kazatelna stala tribunou, a kazatel - církevním a v jistém smyslu i státním revolucionářem. Husova vystoupení byla plná prudkých výtek, plná jizlivého posměchu na nepořádky v duchovenstvu. Nebylo nectnosti ani nepravosti, aby ji nevyčítal

duchovenstvu, a to barvami jak jen možno křiklavými. Od nižšího do vyššího se Hus pouštěl stále nešetrnějším a vyzývavějším způsobem. Tak to ostatně dělávali také jiní kazatelé, ale Hus se v tom od nich lišil, protože napadal na místě, kde pohanění buď nebyli nebo se nemohli hájit, a takové věci přednášel těm, kterým do toho nic nebylo.

Proto si právem stěžovalo pražské duchovenstvo, že je Hus v kostele haní „před veškerým lidem", kde se nemohou hájit, že je uvádí mezi lidmi do nenávisti, a žádají, aby se mu v tom bránilo. Hus zaštítěný přízní krále, šlechty a lidu pokračoval dále a žádal, aby se světská ruka zvedla k trestům na duchovenstvu. Tak se ovšem Hus vysmekl zpod duchovní hierarchie a postavil se proti ní. Snad mu v té horlivosti připadalo, že usiluje o kázeň církevní, ale náruživost ho zaváděla k tomu, že sám podrýval základ veškeré církevní kázně, kterým je poslušnost. (Helf. 98) Když naprosto nešetrně odhaloval nebo dokonce v křiklavých barvách líčil „před lidem všechny křehkosti duchovenstva, nepomýšlel na to, že usiluje o zničení autority, jejíž podání náleží od století ke století k samé podstatě církve římské." (Pal.)

Hus, který si učinil zvláštní názor o církevní hierarchii a její pravomoci, se ocitl na výstředním stanovisku a zatvrzele na něm setrval, i když již mohl poznat, že jeho počínání je bludné a trestné.

Hus neočekával pomoc proti nedostatkům, které všude spatřoval, přímo od samé církve, jak by se alespoň takovému knězi náleželo. I zde pouštěl uzdu své prudkosti a dal se vést pudem, který vždy vodíval marnivost a prudkost, samolibost a neposlušnost nepovolaných reformátorů, čili jak Palacký (III., l, 84) soudí, „neobyčejnou smělost, neústupnost a nešetrnost proti nepřátelům, do oka padající chtivost po lásce u lidu a po cti.“ Sám uprostřed přízně královské a světské

obracel svou pozornost na moc světskou, které prý nebyl nadarmo dán meč, aby očistila církev a vzala duchovenstvo pod svou vládu.

Hus klesl na velice nízký stupeň svých osobních zášti vůči pražskému duchovenstvu; to lze poznat třeba z toho, že po jeho vyloučení z církve a vyhlášení interdiktu nad Prahou, pokud by tam Hus

prodléval, tropil si s duchovenstvem svévolnou hru. Zachovalo-li se kněžstvo podle papežova nařízení a zastavilo bohoslužby, jakmile jim přítomnost Husa byla oznámena, tu hned soptil Hus proti „ďábelské síti, jejíž prostřednictvím si z ustanovení antikrista prosazují svou vlastní vůli“. Pokud nechtěli věřící lid na delší dobu nechat bez bohoslužeb, na jeho přítomnost v Praze nedbali a sloužili mši svatou, křtili a pohřbívali tak, jako by tam Hus ani nebyl, již je okřikoval, že neplní příkazy své vrchnosti, a proto prý jsou oni „sami kletí a profánní, tj. znesvěcující kněžství“. Ať kněží dělali tak neb onak, jeho urážlivým útokům nijak neušli. (Helf. 157)

Na kostnickém sněmu pak - i podle slov P a l a c k é h o - neuznával Hus ani církevní sbor jako svého kompetentního soudce, zamezoval možnost dohovořit se a porovnat jednotlivé části žaloby. „Tím se už předem muselo otcům ozřejmit, že je ve v z p o u ř e .“ Hus „bujarým útokem" podnikl svou věc a vedl ji dále „skoč oko nebo zub“, demokraticky, radikálně a r e v o l u č n ě . A. H e l f e r t soudí: „Svým jednáním při hádání o odpustkových bulách Hus vlastně vkročil na dráhu r e v o l u c e . “

5. H u s a n i n e m ě l v ě c n o u p o d s t a t n o u p ř í č i n u ke svým přeostrým mravokárným výtkám. Gerson, Clemanžský, Niemský, Vrie aj. řečníci měli proti zkaženosti duchovenstva ve svém okolí pohoršující fakta. V Čechách to nebylo. Jestliže některý jednotlivý kněz v něčem pochybil, jestliže se nějaký „zázrak“ ukázal nepravdivý atp., z toho přece ještě nelze dostatečně dovozovat veřejné ostouzení veškerého kněžstva a po něm i církve. - Ostatně o tom, jak po Husovi sektáři 16. století věřili na zázraky, píše B a v o r o v s k ý : „Je to příběh jedné ženy ze skupiny novokřtěnců, která byla tak přesvědčená o své svatosti, že jinak o sobě nesmýšlela, než že bude moci podobně jako Mojžíš své sousedy živit nebeskou manou. Proto když některé pozvala na oběd, přikázala jim spořádaně usednout ke stolu, ale neměla co nabídnout, a tak ze začala modlit a prosit, aby byl pokrm pro hosty na její prosbu poslán z nebe. Sousedé se nejdřív ulekli, seděli a očekávali nebeský pokrm. Ale Bůh jí skrze anděla, kterého očekávala, žádný pokrm

neseslal: Proto se zklamaní sousedé museli vrátit zase hladovět do svých příbytků.“

Co tedy u Niemského, Clemanžského byl opravdový projev duševní strasti při pohledu na zkázu, uprostřed níž žili, to bylo u Husa bezdůvodné a převážně po nich opakované mluvení a plané řečňování. (Helf. 96) Hus to dělal proto, poněvadž tehdy bylo módou a na denním pořádku naříkat a rozhořčovat se nad zkažeností kněží. Dělal to z toho důvodu, že se mu nedostávalo praktického taktu; v předstíraném rozčilení spatřoval strašidla, která nebyla, šířil se o nepořádcích, které se v takové míře také nestávaly. Dělal to proto, že mu to poskytovalo látku ke zvučným projevům, ke hřímavým filipikám, při čemž mohl rozvíjet bohatou zvučnost hlasu a řeči, aniž by dbal na to, že na jedné straně rozněcuje nespravedlivou nedůvěru a nenávist, na druhé však spravedlivý hněv a rozhořčenost - jen když mu posluchačstvo pochvalně přikyvovalo. (Helf. 97) Dělal to proto, že mu byla jeho osobní mravopočestnost to, co Diogenovi roztrhaný plášť, ze kterého, jak prý řekl Platón, z každé díry hleděla pýcha. To však je jisté, a sám Palacký také uznává, že „Hus zapomínal, že rovněž pokora je ctnost křesťanská“ a podobně jako rez rozežírá železo, tak pýcha rozežírá a hubí každou ctnost. I při Husovi se potvrdila pravdivost Brandlových slov, že citlivůstkářství plodí pýchu a fanatismus.

Všechny tyto vlastnosti a slabosti Husovy povahy uznávají také rozumnější proticírkevní spisovatelé, ačkoliv to činí slovy pečlivě a opatrně zvolenými. - Takto je třeba rozumět slovům Hilferdingovým, jichž se dovolává také Pypin (st. 351), že „vynikající známkou Husovy osobnosti byla bezohledná opravdovost v plnění zákona křesťanského, daleká všech úvah postranních.“

6. Při takovéto povaze je snadné pochopit, jak těžké muselo připadat Husovi, aby odvolal své bludy a křesťansky pokorně se vrátil do církve. Palacký, prý na základě úsudku Emila de Bonnechose, nesprávně soudí, že „Hus se opravdu nemohl zachovat jinak, nechtěl-li zradit sám sebe a své svědomí.“ (!) Jako by nebylo dost důkazů, že Husovo přesvědčení bylo velmi chabé, že skoro u žádného článku nezachoval přesnou důslednost, že velmi často názorově kolísal a tyto názory větším dílem bral z Viklefa. „Chováním a charakterem, řečmi a spisy Husovými táhneme nerozhodný spor, a srovnáš-li jádro jeho učení v rozličných spisech,

které zanechal, ba i v rozličných místech téhož spisu, vystoupí jeho r o z p o r n o s t, kterou nelze vyložit ze souvislosti soustavy, ale jedině z měnivých přístupů a duchovní povahy jejího původce." (Helf.). Slova jako „zrada svědomí“ v tomto případě nejsou podle nás vhodná do vědeckého díla. Z Husovy povahy spíše plyne to, co řekl V. V. T o m e k, že totiž Hus měl „j i s t ý d r u h s a m o l i b o s t i, p r o k t e r ý, a b y n e m u s e l p ř i z n a t j e d n o p o b l o u z e n í, u p a d a l d o d r u h é h o“ - až v něm i setrval. - Ostatně i Palacký píše: „Aby Hus proti kardinálům mohl prosadit, že papež nemusí být nejen hlavou, ale třeba ani členem pravé církve, hnal by mezi jinými důvody také ten nejhrubší smysl o predestinaci až navrch, při čemž by ovšem důsledně mohl dojít k závěru, že se křesťanská církev může dobře obejít i bez kardinálů. Tím, že se jednou pustil do boje proti autoritě v církvi, je veden (snad mimo vůli a vědomí) od následku k následku tak dlouho, až se ocitl na tom stanovisku, odkud nebylo možné se zase vrátit.“

Mají-li se dále vykládat slova Palackého, že Hus „neměl jinou volbu nežli mezi smrtí tělesnou a duchovní, a tak volil záhubu těla“, jen z Husovy p o v a h y, ať je to tak. Objektivně pravdivá nejsou. Tím však dal Palacký nechtěně velmi přísnou, ale pravdivou charakteristiku Husa. Byla-li totiž Husovi už jen p ř í z e ň l i d u živlem a podmínkou duševního života, pak by se návratem do církve o tuto přízeň lidu připravil, a tím by se snad duchovně zabil. Říkáme „snad“, neboť odpor Čechů proti církvi nebyl tehdy ještě tak roznícený, aby pokornou lítostí očištěného Husa nemohli slavně uvítat a nadále ctít a milovat. K d y b y s e u m í r n i l a z m o u d ř e l H u s, t a k é l i d b y z m o u d ř e l. Vždyť píše dál sám Palacký, že až po Husově smrti bylo „velké, všeobecné a dlouhotrvající pohnutí“ v Čechách a že „rozhodná pádnost zatřásla všemi stavy“.

V té chvíli a tou měrou, co Hus postavil své osobní přesvědčení nad církev, nad papeže i nad sněmy, začal vyvracet staré pevné základy milionů lidí, začal r e v o l u c i. Kdyby to duchovním zrakem dozíral, snad by to poněkud schladilo jeho dychtivost po mučenické slávě. Ostatně vrátili se pokorně do své církve zbloudilí mužové, proti jejichž duchu byl duchovní život Husův přece jen jako k a h á n e k proti slunci. Ovšem právě pro tuto svou dokonalost ducha nehledali tito velcí mužové své těžiště v popularitě a zbloudění uznali. Či bylo pro Husa takové ponížení, ba přímo „duchovní smrt“, vrátit se tam, odkud ho

odloudila jen nesmyslná vášeň, a poddat se výroku nejvyšší církevní hierarchie, která mu jak mohla kladla zlaté mosty k návratu?! Errare humanum est; sed in errore perseverare - zbloudit je lidské; ale v bludu setrvat - .

Zavíráme tuto stať slovy Helfertovými (str. 55): „ N i k o l i v r o z u m , a l e s r d c e s v e d l o Husa na dráhu, které děkuje z a s m u t n o u s l á v u svého jména. D o b r é vlastnosti jeho charakteru ho vedly na dráhu, kde doufal napravit mravní a církevní poměry. Z l é vlastnosti jeho charakteru ho na ní udržovaly, když mu již dávno nadešla doba, v níž mohl a měl porozumět, že jeho počínání je bludné a trestné.“

- - -

Vedle Husova jména bývá někdy slyšet jméno J e r o n ý m o v o , ačkoliv nikde není vidět rozhodná Jeronýmova účast v církevním hnutí v Čechách, a nedá se popírat, že věci svého přítele byl v í c e n a š k o d u než ti všichni dohromady, ve kterých Hus viděl své osobní nepřátele.

V dějinách nabyl jméno vedle Husa skoro jen svou smrtí. Byl hned tu, hned tam, skoro po celé Evropě roznášel pověst o českém kacířství, když ho chtěli někde přidržet, aby odvolal, jako třeba v Paříži a v Heidelberku, milý Jeroným se poradil s vaňkem (utekl - pozn. red.) Těkavou povahou, která se neštítila ani křivé přísahy (ve Vídni), uváděl do ostudy nejen pražskou univerzitu, ale poškozoval vážnost českého národa.

Kdekoliv mistr Jeroným trávil nějaký čas, všude strhával na sebe pozornost: tam vystupoval přitažlivě jako rytíř a dvořan, jinde se bleskotal svou zkušeností a učeností. Ale v š u d e j e n n a c h v í l i .

I církevnímu sboru v Kostnici, ačkoliv nebyl kněz, se postavil sám; odporuje četným žalobám tu ráznou logikou, tam jiskrným vtipem; jeho řeč je plná výroků vysoce učených mužů, sv. Otců církevních a protkaná dějinami světskými i církevními.

Ve sboru budí hned hlubokou přísnost, hned hlasitý smích; byly chvíle, jako by otcové byli nakloněni dát průchod milosti místo práva.

Ale vcelku každý prozíravý viděl, že to není nic než podivuhodná obrana nespravedlivé věci a že sněm nesoudí podle skvělé podoby, ale podle škodného jádra. Nebyla to porota, ale sbor osvícených povolaných soudců. (Helf.)

150
Bludy a lži v dějinách.

42. Dodatky o Husovi.

1. Byl Hus právně souzen?

Ke správnému soudnímu řízení náleží, aby byla žaloba podaná řádným způsobem, aby soudní instance byla kompetentní, aby žalovaný byl vyslýchán, aby se mohl a směl hájit; na tomto základě pak soud vynáší spravedlivý rozsudek.

To vše se řádně a právně stalo při Husovi: žaloba byla podaná do Říma; jeho soudci byli biskupové z celého světa, účastníci sněmu, tedy nejvyšší soudní tribunál, který měl plné právo vynést rozsudek; Hus měl možnost obhajoby; byly mu dokázány bludy ve víře; Hus se k nim přiznal; mohl je odvolat ve zcela mírné formulaci; když tvrdošíjně trval na svých bludech, stavěl se k soudnímu tribunálu jako rovný k rovnému, byl odsouzen, zbaven kněžské důstojnosti a odevzdán světské moci.

To, že světský zákon měl tehdy za kacířství trest smrti upálením, mělo své důležité příčiny, jak se uvádí jinde, a musí se posuzovat z názorů té doby. Hus byl také synem své doby, když uznával trest smrti na falšování šafránu za správný.

Není tedy pravda, že kněží nevinně odsoudili a upálili mistra Jana Husa, ani není pravda, že byla na Husovi spáchána justiční vražda.

2. Byl Hus mučedníkem?

Martyr, mučedník znamená vlastně „svědek“. Podle slov Páně: „…a budete mi svědky v Jeruzalémě… až na sám konec země“ (Skut. ap. 1, 8) svědčili jedni slovem a kázáním, druzí utrpením a krví.

Obojí svědkové svědčili o pravdě zjevené, Bohem dané; to je podstatná pohledávka při mučednictví. Kdo dává život za své mínění a přesvědčení, za svou ideu, není mučedník „svědek", neboť nikdo nemůže svědčit ve vlastní věci. Sokratova smrt není za zjevenou pravdu, není

mučednická. Umřel-li někdo za náboženství, které sám si složil, nemůže být mučedníkem; bylo dost fanatiků, kteří skočili do plamenů za své vrtochy; leckterý zločinec si umí ještě na popravišti dodávat vzezření radostně jdoucího na smrt. Člověk může být komediantem do posledního dechu; císař Augustus umíral se slovy: „Hrál-li jsem dobře svou úlohu, tleskejte přátelé“.

151
Bludy a lži v dějinách.

Hrabě V i l é m S l a v a t a, věrný a horlivý syn vlasti, více než třicet let angažovaný v její prospěch slovem, písmem i vlastním jednáním, o celé kauze smýšlí: „I když Jan Hus a Jeroným šli na smrt a upálení zaživa s veselou myslí jako na nějaké hody, jak nejen Eneáš Silvius, ale i všichni historikové poznamenávají: přesto nedomysleli, že m a r t y r e s n o n m a r t y r i u m s e d c a u s a m a r t y r i i f a c i t, že mučedníkem nebývá ten, kdo pro své učení podnikne násilnou smrt, ale ten, kdo pro svou s p r a v e d l n o s t a s v a t o u v í r u o d k a c í ř ů a z l ý c h l i d í n e v i n n ě smrt podstupuje; tehdy se stává mučedníkem Božím a bývá blahoslaveným, jak potom Pán Bůh většinou divů a zázraků před jejich smrtí, při ní anebo po ní potvrzoval jejich spravedlnost a nevinu. Sice se najdou mnohé příklady, že někteří pohané, Turci, židé, novokřtěnci i nejhorší kacíři raději udatně podstoupili smrt upálením zaživa a jiné ukrutné mučení, nežli by chtěli své neznabohy, nekřesťanství, kacířství, zlé a škodlivé bludy opustit. Tím však nedokázali, že jsou mučedníci Boží a že svatě a nevinně dokonali své životy, podobně jako Žižka v Čechách dal upálit některé kněze věřící a učící ještě horšímu kacířství, nežli přijal on sám, a ti se pro své kacířské učení ochotně rádi dali upálit, avšak skrze to coby mučedníci Boží učiněni nebyli .“ Hus byl „m u č e d n í k b l u d u a n e p o s l u š n o s t i“. (Helf.)

3. Jan Nepomucký — místo Jana Husa ?

V první polovině devatenáctého minulého století se rozšířila domněnka, že katolíci, aby potlačili úctu k Janu Husovi, zavedli uctívání sv. Jana Nepomuckého, a proto prý byly i starší obrazy a sochy Jana Husa prohlášeny za Nepomukovy. Vědecky sice ta věc již v druhé polovině 19. století byla vyvrácena a zcela vypuštěna, ale v obyčejném životě se vyskytuje dosud.

Husovo ctění bývalo od začátku nevalné, jakoby nedůvěřivé,

nestejné, prořídlé, jen tu a tam; jak kdy napadlo vydavateli kalendáře, označil Husův den (6. červenec) za svátek, potom ho zase vynechal; jeho vnitřní hodnotu, realizovanou spíše demonstracemi než opravdovým náboženským uctíváním, lze poznat z toho, že hned po něm byl přisouzen tentýž svátek 7. července Jeronýmu Pražskému a hned potom 8. července Žižkovi.

V knihách se zachovalo se mnoho menších o b r a z ů s Husovým vyobrazením; u žádného však nebylo zjištěno, že by se vydával za obraz Jana Nepomuckého; nedochovaly se žádné Husovy s o c h y ,

buďto že nikdy nebyly vyhotoveny, nebo kdyby byly, tak se po bitvě na Bílé hoře nesměly uctívat. (Srov. J. K a l o u s e k „O potřebě prohloubit vědomosti o Husovi a jeho době“).

U sv. Jana Nepomuckého je tomu naopak: z doby předbělohorské není ani jediná jeho socha nebo obraz; jeho první socha byla postavena v kostele Na Skalce v Praze, je dřevěná a byl to vlastně model k lité kovové soše, postavené r. 1683 na pražském mostě; ta se pak stala typem všech ostatních soch z pozdějších dob, zejména po roce 1729, kdy byl Jan prohlášen za svatého.

O kamenné svatojanské soše ve staré osadě Pankrác u Prahy se myslelo, že je to vlastně Hus, poněvadž má knihu v ruce, prý bibli; ale za prvé to nic neznamená, poněvadž nad branou z Karlína k bočním dveřím kostela Na Skalce je polovypouklé vyobrazení sv. Jana, na němž je mezi jinými znaky je i kniha, a zadruhé ta socha, jak dokázal architekt a starožitník Herain, je barokova, tedy z doby, kdy Husa, alespoň veřejně, nikdo neuctíval.

O žádné soše sv. Jana Nepomuckého není dokázáno, že by prvotně byla zamýšlena a věnována poctě Jana Husa.

Jako zvláštnost sluší se zmínit, že prof. Mádl píše v „Čech – Revue“ r. 1908, že L i t o m ě ř i c k é m i n i a t u r y zachytily Husa životně bez vousů a s velikou pleší, kdežto obecné mínění české si jej zobrazuje jako německého pastora.

4. „Očitý svědek Pogius?“

Roku 1416 popsal P o g g i o B r a c c i o l i n i odsouzení a

smrt Jeronýma Pražského v Kostnici; živě líčený popis, i když s humanistickou nabubřelostí, se těšil velké oblibě.

Podle toho spisu kdosi v Německu provedl v polovině devatenáctého století - 400 let později! - ten hloupě zlomyslný kousek, a člověk by při takové nejapnosti pisatele skoro pomýšlel na nějaký žert, že napsal a vydal „Výslech, odsouzení i upálení mistra Jana Husa. Líčí očitý svědek Pogius“. Jsou to prý dva dopisy Pogia, převora u sv. Mikuláše v Badenu v Aargavě; spisek vyšel poprvé v Reutlingenu r. 1846.

Dílko se hemží přímo hmatatelnými chybami a nesmysly, takže je hned na první pohled zřejmé, že si tu někdo z hodně pozdější doby hraje na očitého svědka; o katolické církvi mluví potupně a sprostě a nestydatě předstírá svým čtenářům, že se tak

mluvilo na kostnickém koncilu! Husa líčí jako protestantského pastora, zabředlého do racionalismu. (Srov. Kalousek.).

Roku 1896 prokázal Potthast, že je to novověký podvrh, asi z první poloviny devatenáctého století, ale to vše nevadilo, aby to nebylo i česky několikrát otištěno, poprvé v protestantských „Hlasech ze Siona“ (r. 1868), potom několikrát jinde, a ještě r. 1902(!) začali v Praze ten ohyzdný a hloupý škvár vydávat nádherně ilustrovaný - prý na oslavu Husovy památky!

5. Husovy oslavy.

Husovým slavnostem se dnes dává protic írkevní ráz. Neprávem. Katolíci zrovna tak litují Husovy smrti jako každý jiný Čech a jako jí litovali sami církevní otcové, shromáždění na kostnickém sněmu, kteří nic neopomněli, aby Husa zachránili. Proticírkevní tendence Husových oslav je tedy zcela nemístná, pochybená.

Který řečník na Husových slavnostech, nemluvě o posluchačích, četl a studoval Husa z Dějin Palackého nebo Tomkových? Kdo četl Husovy spisy? — Z tisíce výtisků Husových spisů, vydaných K. J. Erbenem, jich bylo prodáno za čtyřicet let, a to většinou lidem konzervativním, jen tolik, že ještě několik set výtisků bylo ponecháno v antikvariátech. V naší době, kdy asi vrcholí Husův kult, naříká nový vydavatel, že toho nechá; že to bude „skutečný národní skandál“.

Husovy slavnosti mohly nabýt proticírkevního nátěru tehdy, když

se konaly na základě p a m f l e t ů, nikoliv na základě historické pravdy. Za našich dob tímto způsobem oslavují Husa nejvíce lidé, kteří by ho za jeho života denně vláčeli kalem svých novin.

Ozývají se názory rozumných lidí, aby se Husova památka slavila přiměřeněji, v dobré vůli. Profesor K a l o u s e k míní, že nejlepším prostředkem k poznání pravého Husova smýšlení a jeho pravé povahy je četba Husových spisů; kdyby je četli ti, kdo se o Husa hádají, hádky by se zmírnily; že by ho jedni méně velebili, druzí méně tupili. Zde je ale na místě připomenout, že katolíci plně uznávají Husovy zásluhy z hlediska národního; po církevní stránce jsou v obraně proti útokům; kdyby nepřátelé nezneužívali Husa, byla by jeho památka klidná.

Bludy i lži v dějinách.

Naše doba by měla být natolik vzdělaná, aby poznala tak důležité pravdy, a měla by mít dost moudrého nadhledu, aby zaujala k minulým dobám a k církvi nepředpojatou spravedlnost.

Tentýž profesor řekl roku 1902 ve Vamberku: „Nedrásejme již zacelené staré rány. Neklaďme zpátečnicky hlavní důraz na věci minulé. Starejme se o potřeby přítomnosti a připravujme lepší b u d o u c n o s t n á r o d a s v o r n ý m p o s t u p e m v š e c h n á r o d n í c h s t r a n za společnými cíli.“ —

43. Sláva i zkáza husitských bouří.

Velmi mnoho lidí v Čechách se dodnes domnívá, že dny mohutných husitů jsou „vrcholem českých dějin“, „nejskvělejší prý dobou“ v dějinách naší země. K tomuto názoru hodně přispěla jednostranná česká historie.

Palacký líčí ve svých „ Dějinách národu českého“ nadšenými slovy velké úspěchy „české moci a světové slávy válečné, že se Čechy válkami ocitly na vrcholu světodějné moci a své působnosti a dokázaly nepřemožitelnost probuzeného národa skutky viditelnými a skvělými“ a že „se Čechům podařilo způsobit ve smýšlení a v celém duchovním směru křesťanstva nový obrat a směr. Bylo to povzbuzení ducha pokroku a církevních oprav“.

Palacký však nezamlčuje také truchlivé následky a temné stránky té

doby a všech časů pozdějších, „že následky toho zdaru uvnitř vlasti, pro český národ sám o sobě nebyly tak radostné a záchranné, jak se sice vnímalo“; že „úplné zničení dávné autority státu i církve neslo za sebou také zničení jednoty a svornosti“; že „vítězství u Domažlic se stalo hrobem jednoty a svornosti české, neboť jedna část národa tíhla čím dál tím zřejměji k cizincům, aby s jejich pomocí mohla potlačit část druhou“, a připomíná i truchlivé následky husitského hnutí v oblasti vzdělanosti, literatury i občanského blahobytu národa.

I.

1. Náhlý převrat na univerzitě národu českému mnohem více uškodil než prospěl. V důsledku politiky posledních Přemyslovců jako i

církevními poměry nabyli cizinci přílišný rozsah a moc v Čechách. Sám Karel IV. přijetím císařské koruny a založením univerzitu v Praze vynesl politickou slávu i občanský blahobyt země na nejvyšší stupeň, ale zároveň zvýšil nával a vliv cizinců. V polovině XIV. století vznikl v Čechách stav věcí, který se jen málo lišil od časů pojosefovských na sklonku osmnáctého a na začátku devatenáctého století. Správa v obcích byla výhradně byla německá, na soudech a úřadech probíhala jednání podle německého řádu, ve městech řečnili němečtí kazatelé, německý mrav a způsob a jména se rozmohla jak u dvora a mezi šlechtou, tak ve vyšší společnosti městské. Tři cizí národy, saský, bavorský a polský měli ve správě univerzity tři hlasy, český národ pak, mající něco více než jednu šestinu celkového počtu studentů, bakalářů a mistrů, měl jen jeden hlas. Tím se značně omezovala jeho práva a občanské výhody.

Avšak již za panování Karla IV. se staly se dvě historické události, které podstatně pomohly národnosti domácí. Povýšením pražského biskupství na arcibiskupství byly země Koruny české vyňaty z církevní provincie mohučské. Založení Nového Města pražského, které bylo zalidněno domácími obyvateli české národnosti, dávalo podnět a příležitost, aby se česká národnost volně a nerušeně rozvíjela také v životě městském. Mimoto Karel nejen obnovil slib, že v zemských záležitostech nebude mít jiné poradce nežli rodilé Čechy a Moravany a že na úřady v zemi nebude dosazovat cizince, nýbrž vydal zákon, že

nikdo nemá být v povolání soudce, kdo by nerozuměl a nehovořil česky, jen pokud by měl mimořádné vědomosti a vynikající vlastnosti. Ještě příznivěji se rozvíjely věci za krále Václava IV. S ubýváním jeho vážnosti a moci v německé říši ubývalo také cizích studentů, následně u b ý v a l o c i z í h o ž i v l u oproti domácímu. Rychlý rozkvět Nového Města působil na rozkvět národnosti také ve Starém Městě a ponenáhlu vstupovala česká jména do městské rady. Česká řeč nabývala zase platnost úředního jazyka, ve městech začalo aktivněji vystupovat české obyvatelstvo a žádalo náležitý podíl v obecní správě. (Helf.)

O české u n i v e r z i t ě z té doby píše V. V. Tomek (D. č. 140): „Již za posledních let císaře Karla a mnohem více potom za panování Václava se začaly českým jazykem psát listiny městské i vyšší společnosti, rovněž česky zapisovat důležitější záznamy do veřejných, úředních a pozemkových knih. České obyvatelstvo ve městech se stále více domáhalo své národnostní rovnoprávnosti v obci i v kostele; i na vysokém učení pražském začaly rozepře mezi národem českým a druhými,

když Češi jakožto domácí a sílící rostoucím počtem schopných uchazečů začali (od r. 1384) usilovat o přiměřenější rozdělení míst v kolejích. Domácí dárci, dobrodinci vysokého učení začali z téhož popudu u svých dotací vyhrazovat podmínku, že se vztahují jen na mistry a studenty české. Takto konkrétně vznikla zvláštní kolej národa českého“ (mezi 1399 a 1405).

2. Jiní se ujali l i t e r a t u r y. Tomáš ze Štítného, český rytíř, věnoval všechno své úsilí výchově a vzdělání lidu, jemuž přibližoval nejvyšší soudobou vzdělanost, latinskou náboženskou literaturu; všechny své spisy psal jedině česky. „Stejně cenný je Bohu Čech jako latiník", píše v jednom svém spise. Vysoce učeným pánům nebylo právě vhod, že Štítný, ačkoliv nebyl ani mistr, začal psát o věcech učených. Štítný je hluboký, mírný, všestranný, jadrnější a plnější než Hus, zkrátka harmonicky vyrovnaný: on ukazuje, jakým směrem by se rozvíjel duševní život český, kdyby nepřišla reformace.

Časem získal český jazyk pevnou půdu i na v y s o k ý c h š k o l á ch p r a ž s k ý ch, zejména když zásahem arcibiskupa Jana

z Jenštejna i královského dvora měli Češi dostávat přednost při obsazování míst v kolejích; ale pořád živěji se pociťovala „většina“, a tu měli od vzniku univerzity i v početné převaze cizinci oproti domácí „menšině“. Když pak Mikuláš, Lobkovicův předek, tuto neshodu živě vylíčil králi, vydal král Václav z Kutné Hory dne 18. ledna 1409 osudný dekret, jímž byly národu českému dány tři hlasy, ostatním pak dohromady j e d e n. Brzy potom se konala volba rektora ve smyslu znění tohoto dekretu a jako výraz uznání aktivního podílu při realizaci této změny byl zvolen mistr Jan H u s, ačkoliv r. 1403 rektorství teprve zastával.

Vítězstvím národní věci pominula příčina sporu a někteří čeští mistři již necítili potřebu sjednocovat se kvůli tomu s lidmi, kteří navíc dychtili po novotách na půdě církevní. Někdejší Husův přítel Palec varoval u sv. Havla své posluchače před Viklefovým učením. Celkově však došlo ke změně orientace na univerzitě. Dříve v převaze brojila proti Viklefovým bludům, nyní se stavěla bez rozpaků na stranu jejich zastánců, čímž se znenáhla ocitala na půdě r e v o l u č n í, na níž stál Hus.

3. Je nepochybně pozoruhodné, že j a z y k č e s k ý, tehdy ve vlastní zemi utiskovaný a odsouvaný, získával z a h r a n i c e m i větši a v ě t š í v á ž n o s t a r o z s a h u ž i v a t e l ů. Česká řeč získala nesmírnou oblibu a váhu v Polsku, byla převládajícím jazykem sněmovních jednání, v Krakově řečí dvorskou.

157

Bludy a lži v dějinách.

Naopak žilo zase mnoho Poláků v Praze. V každé školní učebnici se lze dočíst, že pražská univerzita je první univerzitou v Německu. Ale pozvolným z á k o n i t ý m z p ů s o b e m s e m o h l a s t á t t a k é p r v n í m ú s t a v e m t o h o d r u h u pro **Slovany.** Mělo to své viditelné začátky. Praha byla pro východní a jihovýchodní sousedy město milé a vzácné, které přitahovalo nejen vysokým učením, ale i obchodem a průmyslem. Země česká, která se dostala latinským církevním ritem do užší spojitosti se vzdělaností římskou, měla jí a sobě dobývat trvalý vliv a rozšíření mezi všemi slovanskými sousedy. Karel IV. proto prozíravě založil klášter „na Slovanech“ ve stejném roce jako univerzitu, a tam působili bratří mniši také z Chorvatska, Bosny a Dalmácie. Rovněž od s e v e r o v ý c h o d u se takto na Prahu

pohlíželo a polská královna Hedvika založila v Praze zvláštní burzu. Založení „litevské koleje“ zjednalo a zajistilo pražské univerzitě silný vliv až do nejzazších končin říše polské. Zdálo se, že rozdrobenost slovanského jazyka na tolik malých národních jazyků, která bránila rozkvětu obsáhlejší literatury, chtěla již pomalu ustupovat vzájemné sblíženosti, dokonce jednotě literárního středu. Směle můžeme říci: jestliže někdy, pak jistě tehdy byla možnost, aby se mezi Slovany karpatskými a podunajskými vytvořil **jednotný spisovný jazyk.**

Ale všechny tyto pěkné a nadějné počátky vzaly za své, jakmile se národní rozvoj stal zajedno s církevní revolucí. Husitské hnutí povstalo z dvojí příčiny, z živlu národního a z živlu církevního, a tímto činem Čech a husita, Čech a kacíř se považovalo za jedno. Mistři a studenti vysokých škol pražských byli všude pokládáni za nakažené bludným učením. U slovanských sousedů se to brzo ukázalo: místo bývalé náklonnosti a ochoty nastala nedůvěra a chladnost ve vzájemných vztazích Kdo předtím, zejména duchovenstvo, pozíral na Prahu jako na staré sídlo církevní vědy a latinských řádů, se měl od té doby na pozoru: ve svých zemích bránili všemu, co bylo české a mělo české jméno. Ba i Anglii, ve Vlašsku, v Paříži a na Litvě, jakkoliv se z Čech snažili tato podezření dusit a tlumit, zakrátko se dozvěděli více než chtěli vědět. Vůbec došly věci tak daleko, že české jméno mělo daleko široko velmi pochybnou, neřku-li špatnou pověst. (Helf.) Pak následkem nešťastných bouří a husitských válek, jak sám Palacký říká, „nenáviděli a haněli české jméno".

II.

l. Jak velice se změnila Země česká a národ český za posledních deset let! Je pravda, žádné období středověku nebylo bez násilných skutků rozmanitého způsobu, bez rodinných sporů ve městech, bez rytířských záští po kraji. Čemu se tehdy oproti válce říkalo mír, bylo vždy dost pestré a divoké.

Ale zcela jinak bylo nyní. To nebyly různé násilné kousky, to se

nehašteřily jednotlivé měšťanské rodiny, neodpovídali si jednotliví pánové ze svých hradů - nikoliv, to celou zemí lomcoval nesvár a spor, všecky vrstvy lidu dělilo stranictví a až příliš záhy se objevil úkaz nejsmutnější, vyskytující se vždy v dobách náboženských a občanských různic. Města, dědiny i rodiny se dostaly pod tlak nesvárů. Zmatek na všech stranách, doma i v radě, v obci i v kostele. Žádný stav, žádné pohlaví nezůstalo věrné svému povolání. Na statcích královny Žofie stejně jako na statcích husitských pánů byli všichni katoličtí duchovní správci zbavováni úřadu. I pány na dvoře královském charakterizovala jako už předtím nejen nelíčená nechuť, ale časem i násilí a krutost vůči věrným kněžím katolické víry. (Helf. 241, 244) Král Václav poznal, že byl na křivé cestě, ale stalo se to příliš pozdě. „Dum potuit noluit, dum voluit, tunc posse perficiendi sibi penitus est ademptum" — pokud mohl, nechtěl, a když by chtěl, nebylo mu dáno.

Bezprostřední následek církevního hnutí v Čechách byla záhubná skoro dvacetiletá válka. Další následek byl onen po víc než dvě století trvající stav ustavičného rozčilení, rozbrojů a domácích hádek, prudkých odbojů, až i krvavého potlačení na Bílé hoře. Jan Hus i jeho strana „úplně zničili dávnou autoritu státu i církve", svedli český národ, a připravili ho jak o duchovní klid a mravní spořádanost, tak o pravou vzdělanost a občanský blahobyt. Vzhledem k tomu právem mluví Jungmann (v Hist. lit. č. 47) o „klamu", o „bohomluvcích, kteří potřeštili národ".

2. Zbožnost a zámožnost vnesla do chrámů takovou nádheru a osvědčila tak vytříbenou krásu, jakou si v duchu můžeme jenom představit, považíme-li, co po hrozném husitském boření, co po několikerých vnitřních domácích bouřích XV. a XVI.stol., co nakonec po záhubách třicetileté války - co po tom po všem se ještě zachovalo! Již dlouho před Karlem byla u nás samostatná umělecká česká škola, která se

zejména v malířství povznesla k vynikající dokonalosti. Sám Karel neúnavně sbíral ze všech koutů světa umělecká díla, ostatky svatých, starožitnosti, kde jen bylo možné se jich dopídit. (Helf.)

Mezi neřestmi, které se za husitských válek v Čechách začaly páchat, je nutné obzvlášť litovat zúmyslné boření a rušení klášterů i kostelů, ničení jejich posvátných předmětů i uměleckých ozdob. Byly to poklady, jimiž staré Čechy, co se týká jejich umělecké velikosti, nádhery a bohatství, vynikaly nad jiné země. (Pal.)

Statky korunní a největší část statků duchovenstva se dostaly do rukou panstva a jejich sutiny ohavily zemi a zvláště Staré Město pražské, tak jak nedávno předtím jim sloužily k oslavě nádhernými budovami svých chrámů. (Tom.).

Česká literatura se od počátku XIV. stol. tak povznesla, že dalo očekávat nejkrásnější, nejplodnější ovoce. Muži vlastenci se ujímali mateřského jazyka - dosud zaostávajícího za latinou, začali ho zbavovat cizot, pokoušeli se o jednodušší pravopis, drželi se vždy, jak svědčí skvělé příklady Tomáše ze Štítného a Smila z Pardubic, poctivě a věrně obou základů blahobytu národního: velebného náboženství svých otců a povinné věrnosti k trůnu. Husitské hnutí také zasáhlo literaturu. Tehdejší pokročilé písemnictví se postavilo ponejvíc proti církvi. Bohatá česká literatura této doby je zároveň literaturou jejích nebezpečných bludů. Když se pak po dvěstěletých zmatcích ujali jezuité velkého úkolu očistit národ i zem od kacířství a církevních bludů, začali mu odnímat knihy, které byly příčinou jeho pádu a ještě takto působily; nastalo tedy ono velké vyhledávání, sbírání a hubení českých knih, ne proto, že byly české, ale že byly kacířské; z toho vyplývá, říká Jungmann, že český jazyk se zvůlí v náboženství téměř vznikal, klesal a nakonec padl. —

Němečtí osadníci uvedení do země již za doby Přemyslovců podnítili takový obrat průmyslu a obchodu, že se jeho aktiva v krátké době odrazila ve městech, zejména v Praze; vznikl patriciát, o jehož bohatství svědčí mimo jiné i to, že se paní a ženy pražské leskly stříbrem a zlatem. I když byl německý živel ještě za Karla i po Karlově smrti poněkud ve sporu s živlem domácím, přesto by se prostřednictvím rozumné vlády, správou domácího lidu a omezením přistěhovalců poměry pozvolna srovnaly k prospěchu země i obyvatelstva. Ale Husovou i husitskou vzpourou mělo být německé obyvatelstvo

přemoženo, poraženo nebo ze země vyhnáno, aby domácí vraždění a

zuření nabylo větší zvůle; tito vyhnanci pak později našli pokojnější sídla ve v y h u b e n ý ch končinách této země.

3. Tak by Země česká vstoupila pokojnou cestou, s m l o u v a m i a dědičným p r á v e m do spolku zemí spojených pod žezlem habsburského rodu, zachovala si n e p o r u š e n o u v n i t ř n í s í l u, byla ozdobena poklady a bohatstvím nahromaděným ve chrámech i na hradech, prosperovala by v o b c h o d u a p r ů m y s l u, rozvíjela v ě d u a u m ě n í, a měla ve věnci svých hor potomky dvou kmenů, dělících se o východ a západ Evropy.

Ovšemže v husitských bouřích český národ slavil svůj rekovský věk; dobyvatel vítězství po vítězství se stal hrůzou vůkolních národů. Četná exekutivná vojska německé říše za husitských válek jakož i jindy, která sedrala více obuvi než prolila krve, sotva byla k něčemu jinému, než aby zobrazovala strakatost a mnohohlavost nejapného tělesa, od něhož byla vypravena, zatímco české vojsko, ač mnohem slabší, mělo organizaci a správu v jedné ruce. (Helf.)

A l e v í t ě z s t v í b y l a d r a h á; jakmile Čechy opustila vojenská rozjařenost, n á r o d s á m u s t r n u l pohledem na stovky zpustošených osad, na dřívější lidnatá města zbavená většiny obyvatelstva, na předtím požehnané zničené krajiny. Hus byl pomstěn, ale k r v í a b l a h o b y t e m v l a s t i. (Bran. 186)

Země česká pak opět a opět podléhala moci válečné, až nakonec vysílená a zbrocená vlastní krví sklesla na Bílé hoře k nohám svého pravého pána (Helf.).

44. Pověry.

Často bývá slyšet výtku, že katolická církev nadržuje pověrám, aby prý lid udržela v poslušné a tupé věřícnosti. Ta výtka je pošetilá. Katolická víra má nerozborné, protože samým Bohem položené základy, a nepotřebuje si hledat pomoc - v pověrách.

1. P o v ě r y p o c h á z e j í z p r a s t a r ý ch č a s ů p o h a n s k ý ch. Jsou to bludy zatemnělého rozumu po prvotním hříchu. Čím více se lidstvu vytrácelo původní poznání Boha, tím hlouběji se ocitalo v pověrách. Co mu nedávaly poznatky rozumové, to mu nahrazovala obrazivost. Vírou člověk uznával

a cítil nad sebou bytost nadpřirozenou, pověrou hleděl nabýt moc nad objektivními silami nadpřirozeným způsobem. Proto u všech národů, kde byla víra, byly také pověry.

Slovan se přidržoval své víry i bohů věrně a pevně. Spojoval se s nimi v domácnosti, na poli i v lese, na horách i v nížinách řek. „Celá země“, píše Palacký, „byla plná takových hor, skal, pramenů, řek, lesů i stromů, které se pokládaly za svatější nežli jiné, jelikož byly posvěceny svou bezprostřední přítomností; také oheň byl obecně považován za svatý. Na takováto místa chodíval starý nábožný Čech, zvláště za soumraku, nosil bohům jako oběť pokrmy, bil se do čela a pronášel k nim pobožná slova. Také ve svých domech mívala každá rodina zvláštní modly, u nichž se prvně zkoumala božská vůle v nejistých situacích společenství a hledala předpověď celé budoucnosti; tedy člověk se spojoval a odhadoval rozličnými způsoby. Tato pověra v kouzla a věštby, jak se zdá, zasahovala hluboce i do pokřesťanštěných Čech a v národních báchorkách se částečně dochovala až dodnes.“

2. K a t o l i c k á c í r k e v b r o j i l a p r o t i p o v ě r á m a p o t í r a l a j e. To, čemu pohané věřili, stalo se pověrou (pa-věrou), když jim zasvitly pravdy křesťanské víry. Národ poznal a přijal víru křesťanskou a s ní nové názory, nicméně nemohl docela zapomenout, čím byl za dřívějších dob docela prosáklý.

Církev je sloup a utvrzení pravdy, víra je její základ i počátek; jejím životním úkolem je pečovat o čistotu a důstojnost víry. Je tedy zřejmé, že církev ze z á s a d y, ba ze své p o d s t a t y brojila proti pohanské víře, která pro ni byla a je pověra. Obě vedle sebe nemohly obstát. Ale církev si při tom počínala naprosto opatrně a moudře. Jako všude jinde, i zde si církev národy teprve vychovávala. Nekrušila a nerušila násilně, nýbrž co se jí bytostně příčilo, pozvolna odstraňovala, a co bylo přirozené a v jádru zdravé, štěpovala a ušlechťovala. Protestant Dr. Emil Friedberg píše: „Církev neustále bojovala, aby odstranila pohanskou víru a pohanský mrav; ale postupovala jen v l í d n ý m a l a s k a v ý m způsobem, úplně jinak než násilnou formou, kterou jednotlivá knížata vymáhala poslušnost křesťanských přikázání. Knihy kajícnosti podávají platné průkazy o vychovávací síle církve.“

O Čechách píše P a l a c k ý: „V homiliích za krále Vladislavem I. (1109), třebaže od Čecha a pro Čechy psaných latinsky, nacházíme z v l á š t ě č a s t á i h o r l i v á n a p o m í n á n í, aby si naši krajané přestali cenit losy a cáry neboli kouzla,

aby n e v ě ř i l i slovanským pohanským kněžím a hadačům, ale aby skládali v š e c h n u s v o u n a d ě j i j e d i n ě v P á n a B o h a atd. Z toho jako i z jiných pramenů je vidět, že pověry v té době měly j e s t ě velkou moc v občanském životě našeho národa.“

Tento duch moudré umírněnosti vane již z listu papeže Ř e h o ř e V e l i k é h o, ve kterém se stručně vysvětlují misionářské zásady; aby se nerušily chrámy, ale aby se upravovaly na křesťanské a posvěcovaly; tryzny aby se konaly na počest svatých. Nepředpojatý rozumný člověk zajisté uznává moudrost této rady, ale protestanti a vůbec protivníci církve jí kvůli tomu vytýkají, že prý nevytrhávala pohanství s kořenem, že jen natírala pohanský kmen nakřesťansko, a tak že nechala pověry dále bujet, dokonce že umožnila vznik nových.

Pro správné posouzení takové výtky je třeba uvážit, že se každý národ velice pevně přidržuje starého názoru a mravu a že církev sama o sobě i přesto neužívá jiný prostředek než pravdu a laskavé napomínání. **Přitom snad bude každému zcela jasné, ž**e se touto cestou postupuje velmi pozvolna, protože rozmanité národy mají i romanité duchovní vlohy.

Nejvíce pověr bujelo v Čechách v 16. století, když valná většina národa přestoupila z husitské a katolické církve k protestantismu. Tehdy bylo v Německu, osvíceném Luterovou pravdou, tolik až nesmyslné pověrčivosti, jako snad v žádné pohanské zemi. Z Německa se pak tlačila do Čech. D é n i s o této době píše, že „nikdy nebylo pojetí světa a života dětinštější a pověra rozšířenější. Ve všech letopisech se pečlivě zaznamenávají znamení a zázraky (samozřejmě vymyšlené). Nadpřirozenými věcmi ovšem s pomocí ďáblovou se zanášejí proroci, planetáři, čaroději, kouzelníci a lesníci, zaklínači, hadači a černokněžníci. Při pohledu na tak dlouhou řadu podvodníků, těžících z lidské lehkověrnosti, bychom mysleli, že jsme ve starověkém Římě.“ (Konec samostatnosti české, 627)

Na přímluvu a radu prvního arcibiskupa pražského Arnošta z Pardubic zrušil Karel IV. ordalie čili boží soudy, velice nebezpečný druh a zbytek pohanské pověry jakožto „zlomyslné pokoušení Boha“.

Nehodláme zde uvádět dlouhé řady církevních výnosů proti pověrám, připomeneme jen o k r u ž n í l i s t papeže L v a VII.

(936—939, z „temného" X.století) určený „králům, vojvodům, biskupům, opatům, hrabatům...“, ve kterém se praví o hadačích (auguratoribus) a kouzelnících (incantatricibus et maleficis vario modo mortificatis a populo): „aby je hleděli

přimět k upřímnému pokání a polepšení; pokud by to nebylo možné dosáhnout, aby je ponechali světským trestním zákonům. (Mansi XVIII. 378. Jaffé Reg. p. 315. Fehr 110.)

3. Od těchto pověr je třeba rozeznávat sice pověrečnou, ale nevinnou p r o s t o u o b r a z i v o s t lidu, která bezděčně také vychází z mysli, jinak třeba dobře a vědomě křesťanské. Pochází zpravidla z nedokonalé znalosti věcí přírodních a často v ní bývá obsaženo i zdravé jádro mravoučné. Kterýpak sebepřísnější rozumbrada by měl za zlé venkovským chlapcům, když si vykládají, že ve studené vodě na koupání plave hastrman jako červená pentlička nebo jako malovaná destička a že hocha, který se předtím koupal, stáhne dolů? Proto si chlapci dobře pamatují, že až „o Božím těle do vody směle“.

Právě tyto projevy prosté mysli a bystré obrazivosti dodávají náměty i jemný náznak půvabu našich národních písní a pohádek. Připomeňme si náměty štědrovečerní, májové noci, svatvečeru Jana Křtitele. Prorokuje-li hospodář z nože zastrčeného do trámu, „dá-li Pán Bůh", že bude úroda, nebo domnívá-li se uherský Slovák jedoucí večer třeba vedle jezera, že čarodějnice, vodníci nebo všelicos jiného mu znenadání zastoupí cestu v podobě černého psa, kočky, nahého děcka nebo čehokoliv jiného, takže uhání, jako by ho „sám čert, B o ž e o d p u s ť , nesl", katolická církev jim v tom zajisté nenadržovala. Jak ten hospodář tak ten Slováček snad by dobře odříkali a vyložili z katechismu, „co se zapovídá v prvním přikázaní“, ale ten první by přece rád věděl a viděl hojnou úrodu, a ten druhý myslí, že rybníku ve večerní tmě přece jen aby ďas věřil!

Kdo za to může? Český lid je dobře poučený ve víře; je-li sem tam ve stínu nějaká pověra, církev ji ani nesázela ani nezalévala, jen tomu bránila a brání, aby se pověry nezmohly na úkor víry. Jistěže je nutné rozeznávat, že církev vždy přísněji nastupovala na pověry, které se přímo týkají víry, jako třeba nadužívání svěcenin, vymýšlení zázraků atd., než na ty, které vznikají z nedostatečného poznatku věcí přírodních. A do této oblasti zpravidla spadají pověry českého lidu. Proto, když se také

v českých zemích začal rozmáhat vysušující duch moderního světa, kněz Sušil začal sbírat národní písně a kněz Kulda národní pohádky.

P o v ě r a má u člověka p ř i r o z e n ý základ; držela se člověka při středověké věřivosti a tím více se ho chytá při moderním chladném a slizkém racionalismu. Jen posaďte třináct „svobodomyslných" za stůl; v divadle a na domech nebývá

číslo 13. Jiný jde třeba k rigorózu a bedlivě sleduje, aby vykročil pravou nohou, nebo aby nepotkal - však víte koho. Kolik lidí považuje pátek za nešťastný den a nezačalo by v ten den žádné důležitější práce. A kolik peněz se již prosázelo do loterie na „pěkný sen o zlatých numerách“ atd. Ústy se tomu kdekdo směje a potají tomu - věří.

Berlín je prý metropole protestantismu a střed filozofů, a přece nikde není tolik výdělků z vykládání karet, vykládání snů a z těch, kteří si dávají hádat, jako právě v Berlíně. Kdo se chce přesvědčit, ať si prohlédne poslední stranu „B e r l i n e r I n t e l l i g e n z b l a t t u“. Dne 14. října k u l t u r n í d o b y 1873 vydalo pruské ministerstvo rozkaz proti prorokům a zvláště „prorokyním z řemesla“. Ale od té doby jakoby rozkaz ani nebyl, nebo jakoby byl na to, aby se ho nedbalo, vykládá a hádá se dále. U katolíků toto řemeslo provádějí přece jenom hlavně cikánky.

Je tím také vinna katolická církev? - K d e j e n e j m é n ě v í r y, t a m b ý v á n e j v í c e p o v ě r. Člověk ze své povahy musí v něco věřit; nemá-li víru, má pověry, neboť podle sněmu Tridentského sess. 22.: „Superstitio verae pietatis falsa imitatrix“.

45. Čarodějské soudy.

„Kdo chce podezírat a do nenávisti uvádět církev i její hlavu, usilovně a se stejnou schytralostí napadá dějiny doby křesťanské, a to s takovou bezcharakterností, že zbraně, jimiž by se křivdy měly odhalit, potřebují k tomu, aby křivdy páchali.“ I to, co svědčí z dějin ve prospěch církve, bylo obráceno a překrouceno na její pohanu. Čarodějské soudy, tato skvrna v dějinách lidstva, se hází do tváře církvi. Podívejme se jen,

jaká lež a křivda se tu děje na církvi i na historické pravdě.

1. P o v ě r a v k o u z l a a č á r y n e v z n i k l a z k ř e s ť a n s t v í. U všech národů je od p r a v ě k ů základní zásadou více nebo méně vyjádřenou, že proti Bohu a proti lidem jsou zlí duchové. Tento názor byl mimo jakoukoliv pochybnost jasně vysloven už v samém prazjevení. Víra v čáry a kouzla se zakládá na domněnce, že lidé, zvláště ženy, mohou pomocí ďábla působit věci nadpřirozené. Pohanské doby všech národů jsou plné pověr v kouzla i v čáry. Jejich zbytky zasahovaly až do časů křesťanských a církev od prvopočátku neustávala na ně co nejpřísněji

reagovat. Již apoštol sv. Petr potrestal Simona kouzelníka a sv. Pavel slepotou porazil čaroděje Elymu.

U S l o v a n ů, píše K. J. Erben, „ je pozoruhodné, že téměř všechny jejich pověry o čarodějnicích se také nacházejí u germánských sousedů. Dále stačí poznamenat, že slovo č a r o d ě j, čarodějnice se nejčastěji vyskytuje jen u západních Slovanů. Uvážíme-li přitom ještě to, že slovo čarovat pochází patrně ze starého hornoněmeckého slova „karaven", anglosaského „geajoran" a má stejný smysl jako naše, totiž udělat někomu, pak musíme dále usuzovat, že takovéto čarodějnictví, tato neblahá zrůda zmrzačeného lidského rozumu, se již v prastarých dobách dostala od našich západních sousedů asi týmž způsobem, jako mnoho jiných nerozumných pověr a obyčejů, které se pak u nás zahnízdily. Ani sami Němci nepopírají, že pověsti o čarodějnicích a jejich nočních rejdech mají svůj původ v dějinách s t a r ý c h G e r m á n ů a Keltů. Starým ženám zabývajícím se léčením, věštbami a vůbec nadpřirozeným uměním, se u těchto národů říkalo Lamie, Ansy, Ságy, Hagsy (anglosas. haegesse, t. Hexe), a měly své zvláštní rituální zřízení, vykonávaly v noci zjara na jistých vrších své obřady, ktreré hlavně spočívaly v hodování a zběsilém tanci. Na těchto hodech prý bylo požíváno také maso obětovaných lidí. Křesťanské náboženství sice učinilo těmto ďábelským slavnostem přítrž a pohanské Lamie byly bez milosti hubeny, avšak křesťanští horlivci zaslepení od věků zděděnou pověrou se přitom dopustili neméně ďábelského činu, že z pouhého domnění a podle nesmyslných řádů a ustanovení zabíjeli osoby nevinné.“

2. Církev brojila proti čarodějským soudům. Ani z jediného církevního dogmatického výnosu si nemohla pověra v čáry brát nějaké potvrzení nebo podporu. Agobard, lyonský biskup (+ 840), blahoslavený a významný učenec, rozhodně vystoupil proti čarodějské pověře. (Spisy vyd. r. 1666 v Paříži St. Baluze.)

Když později vznikaly sekty, které si libovaly v hnusných zásadách a protipřírodních nepravostech, jako třeba „bratři svobodného ducha", kteří se i do Čech dostali pod jménem pikarté a adamité a které sám Žižka dal pohubit meči i ohněm, stále víc se ujímalo přesvědčení, že lidé mohou mít spolky s ďáblem. V tomto přesvědčení je třeba hledat vlastní původ a příčinu čarodějských soudů. Toto přesvědčení se sice táhne celým středověkem, ale první zmínka hotového spolku s ďáblem se činí až r. 1275. Ve 14. a 15. století však, přičiněním právě

oněch hnusných sekt, toto přesvědčení nabylo obecnou platnost. Nemohli si lidé v těch dobách srovnat v mysli, že by se člověk a celé zástupy z pouhé lidské přirozenosti, beze spolku se zlým duchem, mohly přidržovat tak hnusných zásad a neřestí. K těmto neřestem a zlořádům nemohla lhostejně přihlížet světská vláda, a tak se začaly zřizovat čarodějské soudy.

Církev nepřekračovala proti čarodějům meze své duchovní pravomoci. „Až do 13. století“, píše protestantský dějepisec Kurtz, „brojili mnozí církevní učitelé proti blouznění lidu o kouzlech, čárách a jiných čertovinách a celá řada územních církevních sněmů je prohlásila za pohanské, hříšné a heretické. Také do Gratianova dekretu byl vložen nový kánon, který ukládá kněžím, aby lid poučoval o ničemnosti čarodějství a o nesrovnalosti pověry v čáry s křesťanskou vírou.“ Papež Řehoř VII. se rozhodně vyslovil r. 1074 proti zabíjení čarodějnic v Německu a neméně rozhodně vystoupil proti dánskému králi i jeho čarodějským soudům, nelidským a barbarským, jak je nazval (immanitas barbari ritus — Lib. VII. ep. 21.) Už tehdy se porůznu vyskytovaly případy čarodějských soudů. Ovšem pak se ve středověku počítalo čarodějství stejně jako i kacířství za „crimen mixtum“, za zločin, který poháněla k svému soudu jak církev, tak státní správa, ale církev až do třináctého století zůstávala na pouhém disciplinárním trestu, vylučovala čaroděje z církevní obce. Tyto tresty

doprovázelo vždy obšírné poučení o nebezpečí magie.

Kunrat Vintler praví ve své knize „Buch der Tugend", vydané r. 1486: „Kdyby stará baba, která se chlubí čarodějstvím, mohla poručit Bohu, nesmělo by se ho považovat za Boha. Kolik si dal mnohý svatý muž práce, než ho Bůh uznal za hodna zjevit mu nějaké tajemství; jak by se měl stát sluhou staré baby?" - A v Čechách napomínal na sklonku 15. století horlivý kněz a kazatel litoměřický: „A vyvarujte se dnes (na Nový rok) čárů, kouzel, pouštění svíček a jiných pověr. To dělají pohané, ne věrní křesťané. Propter tale peccatum instituerunt patres sancti jura talia, aby všichni čarodějníci, hadači, navazači, ježto lekují, žehnají et hii, qui ad eos vadunt, omnes ut proclamentur“.

Až do časů vlastních čarodějských soudů zůstávala církev jen na jmenovaných trestech a „nikdy se nedovolávala světské moci na krvavé trestání čarodějství“. (Baumgarten, Hexenproceß str. 7.)

167

Bludy a lži v dějinách.

Pochybil by také, kdo by chtěl svalovat vinu na inkvizici, jako že by zavedla čarodějské soudy nebo je i jen podporovala. Zpočátku se inkvizice těmito věcmi málo zabývala. Ba i papež Alexander IV. zakázal inkvizitorům trestat obžalované z magie a Jan XXII. dovolil zakročit pouze tehdy, když se přitom jednalo také o herezi. Později však, od druhé poloviny 15. století, se již nedbalo na hereze a žaloby zněly zpravidla na „spolek s ďáblem a na důvěrný s ním obchod“. (Roskoff, Gesch. D. Teufels II. 213.)

Zatímco synody chtěly čaroděje trestat vyloučením z církve, zmocnila se státní správa pověr v čáry a během 16. a 17. století, kdy se čarodějské soudy rozmohly jako morová rána, se zacházelo s ubohými oběťmi svévolně a krutě. Vymýšlela se všelijaká mučidla a užívalo se jich tak, že bylo lépe být upálen než podstoupit nový výslech.

Papež Inocenc VIII. vydal dne 4. prosince 1484 bulu „Summis desiderantes affectihus“, kterou se domáhal větší pravomoci pro církevní zastoupení v soudech proti kacířům; tou bulou ani nebyly zavedeny čarodějské soudy a ani jim nebyly dány větší rozměry: papež se tím snažil uvést do nich více pořádku a zlomit svévoli světských soudů. O čarodějství se tam činí zmínka jen mimochodem, pokud bylo spojeno s kacířstvím. —

Roku 1489 vydali tehdejší dominikánští inkvizitoři Sprenger, Institor a Gremperspis „Malleus maleficarum“ jako návod duchovním i světským soudcům. V prvním díle: čarodějství vůbec a jeho druhy; v druhém: církevní prostředky proti němu; v třetím: soudní řízení. Görres označuje tuto knihu jako sice v dobrém úmyslu napsanou, ale bez dostatečné zkušenosti, a proto neprozřetelně přísnou.

3. Katoličtí kněží se jako první obořili na čarodějské soudy. Ačkoliv hlavní doba čarodějských soudů spadá až do období nastupujícího nového moderního světového názoru, přesto je ani renesance ani reformace neodstranila, nebo nezmírnila. Dokonce i za časů Luterových se mluvilo o ďáblu a o dětech ďábla více než kdy jindy; Luter sám se potýkal na Wartburgu s ďáblem, věřil ve spolky čarodějnic s ďáblem a dožadoval se za ně trestů s tím, že by byl ochoten sám je pálit. S protestantismem přibývalo také čarodějských soudů a do některých zemí byly dokonce teprve jím uvedeny.

Proto také není divu, že čarodějské soudy nejvíce a nejkrutěji zuřily v Německu. V Čechách nebyly;

až v protestantských dobách se naučili té módě a výnosnému řemeslu. Jsou známé případy, že osoby, které neměly čím zapravit upálení, byly ze žaloby propuštěny.

Protestantismem se prý promluvilo k světu: budiž světlo, a bylo světlo. Chtěl prý setřást z lidstva všelijaký klam a mam, ale pohříchu právě v tomto proklatém klamu a mamu byli brzy daleko horší než katolíci. Neprávem se pokládají čarodějské soudy za „středověké poblouzení ducha“. Nejvyššího stupně hrůzy dostoupily až po středověku, až na začátku doby nové, kdy všude krvácely oběti a kouřilo se z čarodějnických ohnišť.

Ujímal-li se kdo ubohých obětí, byli to zpravidla jen katoličtí duchovní správcové. Nedochovalo se nám sice ani jméno nějakého duchovního lidumila z té doby, který se s nasazením vlastního života zastával svých svěřenců proti žalobám z čarodějství, ale je známý alespoň františkán Spina (Fortalitium fidei) nebo Vlach Vignato (De haeresi) nebo německý teolog Oldřich Molitor, který již r. 1489 ve spise

„Dial de lamiis et pythonicis mulieribus“ uznává pochybnost o existenci čarodějnic a o spolehlivosti vynucených přiznání aj. Teprve roku 1563 vydal protestant Weier spis „De praestigiis daemonum“, ale nejenže zůstal samojediný, ale i ve zlém si toho zažil od svých souvěrců. Také v Čechách vydal r. 1588 Jan Štelcar Želetavský, utrakvistický teolog, „Knihu duchovní o velikých skutcích Boha všemohoucího…, která obsahuje vysvětlení, zda vůbec mohou čarodějnice a čarodějníci sami od sebe vyvolat a způsobit povětrnost, kroupy, bouře, hromobití“. O těch věcech psal Molitor už před sto lety.

Zatímco u protestantů zase nikdo nic nepodnikal proti ukrutnostem čarodějských soudů, vystoupil v katolickém Německu kněz Cornelius L o o s (+ 1593) se spisem „De vera et falsa magia“. V jeho šlépějích pokračovali dva jezuité, Ad. Tanner (+ 1632) a Fridrich von Spee (+ 1635). Tento muž v letech 1626 a 1628 připravoval na smrt a doprovázel na hranici 200 lidí různého postavení, které všechny uznával za nevinné. Z toho starostí a hořem předčasně zešedivěl. V tomto duševním bolu vydal r. 1631 své dílo „C a u t i o c r i m i n a l i s“, kde směle a ze zkušenosti přesvědčivě odhalil nespravedlnost čarodějských soudů. Z díla je jasně poznat, do jaké zuřivosti se zvrhla b l á z n i v á n á k a z a čarodějská v dobách p o r e f o r m a c i.

Ale spisu se nedostalo náležitého povšimnutí; tak byly tehdy u č e n é i n e u č e n é h l a v y p l n é ď á b e l s k ý c h p o v ě r

a mravy neustálým válčením zpustlé. Příznivého výsledku se dočkal Spee alespoň v tom, že arcibiskup Jan Filip Schönborn, kurfirst mohučský, jemuž se Spee přiznal k autorství onoho spisu, na svém území ihned tyto soudy z a s t a v i l. Nicméně je to Speova velká z á s l u h a, že tou věcí účinně pohnul. Roku 1657, kdy čarodějská pověra ještě bujně kvetla, zasáhla p a p e ž s k á i n s t r u k c e, k t e r á r o z h o d n ě p ř i k a z o v a l a u m í r n ě n o s t a ráda by tuto věc uvedla na míru spravedlnosti. Na Moravě byl ještě r. 1685 upálen duchaplný šumperský děkan. Marně dokazoval, že čarodějství je výmysl hloupých nebo špatných lidí, marně se dovolával císaře i papeže. Stejně se vedlo i mohelnickému děkanovi Lauthnerovi.

4. U protestantů však zatím u č e n í lidé ještě pořád svými spisy p o d n ě c o v a l i tuto hroznou blouznivost, jako třeba znalec hrdelního práva Ben. C a r p z o v (+ 1666). Tento čtenář a literák, jenž prý

pětapadesátkrát pročetl bibli a vynesl prý dvacet tisíc rozsudků smrti, se drží ve svém spise „Practi rerum criminalium“ vší mocí víry v čáry, a dokonce uznal jako velmi trestuhodný zločin již to, kdyby někdo řekl, že neexistují spolky s ďáblem. Další protestant, učený profesor J. P o t t z Jeny dokonce napsal učený spis „De nefando lamiarum cum diabolo coitu“. To potvrzuje slova Dr. R i t t e r a z Berlína, že p r á v n í c i, a nikoliv telogové dávali upalovat čarodějnice. Zastával-li se někdo těchto ubožáků, bylo to především k a t o l i c k é d u c h o v e n s t v o , z něhož mnozí právě proto museli také takovou smrt podstoupit.

Když pak již p ř e s d v ě s t ě l e t brojili proti tomuto zlořádu k a t o l i č t í kněží a učenci a když již ustával, vydal koncem 17. století protestant B e k k e r spis „Okouzlený svět“ a po něm se obořil na čarodějské soudy také právník Kristián T h o m a s i u s spisem „Theses de crimine magie 1701“. Během 18. století pověry v kouzla a čáry ustávaly a ustávaly, až uprostřed tohoto století čarodějské soudy ustaly docela. Jelikož po nebezpečí je snadné se smát a vtipkovat, říkalo se, že Thomasius dobyl ženám právo, že zase smějí zestárnout. Poslední čarodějský soud v katolické zemi byl roku 1749; v protestantských však trval dále. Pokud známo, byla v Berlíně r. 1728 obžalovaná dívka z „paktu s ďáblem“ a kriminální kolegium jí přisoudilo trest „ohněm nebo mečem“. R. 1750 byla jakási žena pro čarodějství zardoušena a pak upálena, r. 1776 byl přinucen v Suffolku v Anglii zvěrolékař k vodní zkoušce a v protestantském Glaru ve Švýcarech r. 1783 byla popravena dívka jako

čarodějnice. Dokonce ještě r. 1823 musela v Holandsku jakási stařena podstoupit soudní zkoušku proti čarodějství.

V Itálii jako vůbec ve vlastních katolických zemích nedošel zlořád čarodějských soudů ani do takových rozměrů ani do takové ukrutnosti. V samotném Ř í m ě (až na jediného nezdárného mnicha, kacíře a buřiče Giordana Bruna r. 1600) nedala i n k v i z i c e ž á d n é h o k a c í ř e p o p r a v i t a a n i j e d i n á č a r o d ě j n i c e n e b y l a u p á l e n a !

To, v jakém poměru stáli p a p e ž o v é a c í r k e v proti čarodějským soudům, že s nimi nesouhlasili, ale n e m ě l i reálnou moc, aby jim zcela zabránili, je zjevné třeba z čarodějského procesu

„Panny orleánské“: j u r i s t é soudili a proces řídil biskup nakloněný Angličanům; panna byla odsouzena a upálena, jak je dále podrobněji vyloženo.

De Maistre říká, že víra v kouzla a čáry patří k těm žalobám, které by se měly vynést buď na celé lidské pokolení nebo na n i k o h o . I ve východní církvi byly čarodějské soudy. Ani my, synové 20. století, nejsme v tomto směru bez chyby; či snad není sociální demokracie, nihilismus, magnetismus a spiritismus také nebezpečná pověra, jejíž cíle a konce ani nedozíráme?!

Je třeba vinit a volat k zodpovědnosti jen ty, kteří potlačují církev a občanskou svobodu, kteří oslabují a kazí náboženství a víru. Rozum i dějiny nás učí, že tam, kde se dostane navrch nevěra a pověra, se také daří všelijakému nesmyslu a zuřivost s krutostí slaví hody.

Dr. A. N e m é n y i: „Jak silně je asi v našem lidském rodu zasuta zvířecí povaha, když se to všechno mohlo stát navzdory křesťanství, a jen s hrůzou se domýšlíme, jakou podobu by na sebe vzal svět, kdyby nebylo křesťanství!“ —

46. Albigenští.

Kde se vzala ve středověku přísnost na kacíře, že se proti nim podnikaly i válečné výpravy?

Kataři, z jejichž jména pochází slovo kacíř, byli velmi nebezpečná náboženská sekta. Umyslili si očistit církev od veškerého majetku, jímž prý byla časem znečištěna, a vrátit prý zase církvi řád a původní stav, prakřesťanský. To, že by tyto sekty vznikly z odporu řeckoslovanských mnichů proti latinské bohoslužbě, není nijak doloženo; daleko spíš vznikly ze staré gnostické a manichejské nauky, v hlavách lidí, kterým byla mocná církev podnětem k nespokojenosti. To dosvědčuje kromě

v n ě j š í c h okolností a důvodů také až nápadná odchylnost jejich nauky od učení křesťanského, takže by stěží zasluhovaly jméno křesťanské sekty.

Kataři uznávali dvojí věčnou bytost, dobrou a zlou, zavrhovali svátosti, neměli chrámy a neuctívali svaté, zrušili společné rozdíly, dali

si výstřední morálku, ve které si vyhradili právo páchat nejhrubší neřesti. Místo křtu vodou si zavedli křest duchem, tak řečené „consolamentum“ (potěchu), která prý člověka zbaví každého hříchu bez jakékoliv zkroušenosti a lítosti. Kdo přijal „potěchu" a zase zhřešil, potřeboval, aby byl „znovu potěšen“. Proto si mnozí tuto „potěchu“ nechávali až na konec života. Jiní zase, aby nepozbyli tuto „potěchu“, se dobrovolně odebrali do „endury", že se totiž buď umořili hladem, nebo se otrávili, nebo si pozpřetínali žíly apod. Proti katolické církvi zuřili lstí a mocí a šířili se nemravnými prostředky, jmenovitě v jižní Francii. Jejich hlavním sídlem bylo město Albi, odkud vzniklo jejich jméno „albigenští“. Tam žili jako zdivočelá loupežná sběř: drancovali venkov i města, bořili chrámy, prznili ženy a dívky a vraždili, kdo se k nim nechtěl dát. —

Již papež Alexander III. pomýšlel na tuto nebezpečnou sektu svolat křížovou výpravu. Církev zavrhla na sněmech tuto nauku i nemravnost, vypravila tam misionáře (sv. Dominika), ale marně, sekta se vzmáhala. Papež Inocenc III. k nim vypravil legáty, ale pak došel k přesvědčení, že „albigenští jsou horší nežli Saracéni“; vyzval tedy krále i francouzské pány, aby učinili konec obecně nebezpečné sektě.

Sotva se bude někdo divit, jestliže za těchto okolností docházelo v krvavých srážkách albigenských s křižáky k všelijakým žalostným ukrutnostem. Albigenským jako poraženým běželo o hrdlo, jako vítězům jim „morálka" dovolovala všechna ukrutenství; křižáci viděli v albigenských netvory a byli podněcování jejich ukrutností. Není tedy pravda ani právo svalovat všechnu ukrutnost na křižáky nebo na samu církev.

„Byla by křivda“, praví V. V. Tomek, „přičítat Žižkovi vinu ze všech zlých činů spáchaných táborským vojskem na jeho výpravách. Žižka musel brát takové bojovníky, jací byli; nemohl jim brániti ve všem, co činili z vštípené náboženské vášně.“ - Ale o křižáckém vojsku se mluvívá, jako by za každým křižákem stála hned celá církev.

To, že by papežský legát Arnold u Beziersu povolával na křižáky „pobíjejte všecky, však Hospodin si své věrné vybere a zachrání“, není doloženo: domácí a současní dějepisci o tom neříkají ani slovo. Barthélémy myslí, že ta lež pošla od

Caesaria z Heisterbachu, ale ani ten to neví jistě, nýbrž jen „d i c i t u r“, jako že „prý“. Ostatně „prý“ se to řeklo také v „bartolomějské noci“ a řekne se to asi ještě někdy, až budou okolnosti.

Když v Čechách vznikla hanebná sekta adamitů, kteří odhodili všechen oděv, chtěli napodobit rajskou nevinnost, ale páchali ohavné smilstvo, neposílal k nim Žižka misionáře, kteří by je po dobrém přiváděli na pravou cestu, nýbrž je bez dlouhých řečí dal porubat.

47. Církevní inkvizice.

Již v prvotní církvi byly církevní soudy ve věcech víry a mravů: Na kacířství a veřejné pohoršující neřesti se ukládaly pokuty - církevní a duchovní, bez následků v životě občanském. Pokuta spočívala v tom, že bývali vylučováni z pospolitosti pravověrných a vyobcováni z církve.

Když stát přijal křesťanství a císař se stal ochránce církve, ukládal si za povinnost stíhat kacířství občanskými pokutami, jednak aby chránil církev jakožto její přední syn, jednak aby udržel ve své říši pokoj a řád, neboť náboženské nesváry bývají pro ni nebezpečné. Z nejedné zkušenosti se již tehdy vědělo, že náboženské odchylky nezůstávaly při nevinných rozpravách, ale ústily do násilných útoků na církev; vědělo se, že učení církve je konstitutivní součást státního života, na jehož základě je možný spořádaný občanský život, kdežto o novém bludařství se nevědělo, kam spěje a kde skončí; a pak - církev zde již byla, kacířství teprve začínalo, a takové přechody nebývají bez násilných převratů.

Císař Theodosius II. přikázal považovat náboženské odštěpení za politický zločin: „Volumus esse publicum crimen (sc. haeresis Manich. et Priscill.), quia quod in religione divina committitur, in omnium: fertur injuriam“. Koncem IV. století, když stát stanovil za kacířství trest smrti, to církev nechválila; velcí biskupové té doby Augustin a Martin trest smrti kárali hlasitě a přísně; hluboko do středověku zůstalo v církvi jako pravidlo slovo svatého Augustina: „bludaři nemají býti utráceni, ale přísnou kázní polepšováni“.

Do těsnějších vazeb přišla církev a stát v pozdním středověku, až tento proces vyústil do velké teokratické myšlenky papeže Řehoře VII.,

aby se západní národy seskupily do teokratického spolku v čele s papežem.

Církev může strpět pohany těch, kteří z nevědomosti bloudí; může strpět židy - jsou jí svědky pravdy; ale nemůže strpět kacíře, kteří chtějí zatvrzele bloudit a urputně se staví proti pravdě. Z toho si lze vyložit ostré církevní výnosy na kacíře, i proč se církev nevzpírala, když je stát od církevních soudů vyžadoval k potrestání; tedy nikoliv církev, ale stát ve vlastním zájmu ukládal tresty na kacířství; nejpřísnějším církevním trestem bylo přesto jen vyloučení z církve.

1. Když byla ohněm a mečem potřena hnusná sekta albigenských, ukazovala se potřeba jednak vyhladit její poslední stopy, jednak ustanovit soudní instituce, které by do budoucna nedopustily vznik tak hanebných a záhubných nauk. Döllinger píše: „Ve středověku byli lidé i kníže článkem katolické církve, vedle níž neexistovala žádná jiná. Všichni byli zajedno, že stát při svém těsném svazku s církví nemůže trpět, aby někdo od ní odpadl nebo zaváděl nové náboženství, že každý takový pokus je zločinný útok na ustálený společenský řád. Každá kacířská nauka ve středověku, ať to proklamovala slovně nebo jen v nezbytných důsledcích, měla revoluční ráz, to znamená: pokud se jí dostalo platnosti, potud rušila ustálené státní zřízení a přiváděla politický i společenský rozvrat. Gnostické sekty katarů a albigenských způsobily sektám vůbec ony přísné a neúprosné zákony středověku, ale nepřestaly, dokud nebyly krvavou válkou zničeny, byli to socialisté a komunisté oné doby. Zrušili manželství, rodinu i majetek. Kdyby zvítězili, nastal by všeobecný rozvrat a lidstvo by znova padlo do surovosti a pohanské nevázanosti.“

Teprve po albigenských válkách zavedlo církevní shromáždění r. 1229 v Toulouse inkviziční soudy, neboť článkem 1-3 přikázalo, že biskupové po farnostech mají ustanovit z jednoho kněze a ze dvou, tří nebo několika světských osob farní radu, aby bděla nad věřícími, a koho by uznala podezřelým z hereze, aby ho poznačila biskupovi. Papež Inocenc IV. ustanovil jako vyšetřovací soudce přednostně mnichy řádu sv. Dominika, neboť byli v bohoslovných věcech nad jiné znalejší, nicméně vrchní právo

biskupa tím nebylo v ničem zkráceno. Později byla jejich pravomoc rozšířena.

2. Vytýká se církevním soudům mučení, tortura. Kdo chce soudit nestranně a správně, má každou dobu posuzovat z jejího vlastního ducha i tehdy platného názoru. A může-li pak někdo vytýkat jen církevním soudům, co se tehdy a po několik set let u všech soudních dvorů považovalo nejen za dovolené, nýbrž za prospěšné? Členové církevních soudů byli synové své doby zrovna jako všichni ostatní lidé a lpěli na názorech a zásadách své doby jako každý jiný. Proto mají právo žádat, aby se jejich činy posuzovaly zrovna tak z oné doby a podle oné doby, jako činy ostatních světských soudů, aby se tedy jen jim samým a jediným nevykládalo za ukrutnost, co se tehdy vůbec konalo a považovalo za dovolené. - Církev nezavedla mučení, nýbrž jen co bylo odedávna zvykem u světských soudů, poněkud přijala, ale zároveň zmírnila, buď že omezila případy, kdy se ho smělo užít, nebo že co bylo při tom nezdravě ukrutného, zakázala a podrobnými předpisy vyloučila veškerou osobní libovůli.

Neměl by opravdu ani pojem o církevním soudnictví ten, kdo by si myslel, že tak nebezpečná a strašná věc, v jakou by se mohla zvrhnout libovolná tortura, nebyla v církevním soudnictví co nejpřesněji vytknuta a nejpřísněji omezena. O tom, pokud a jak by se smělo v inkvizičním soudu užít mučidla, byly stanoveny a vydány předpisy v několika spisech, hlavně v „Sacro Arsenale“. Z nich se dovídáme, že rozličné osoby, třeba nezletilé, šedesátileté, byly naprosto vyloučeny. Jiný předpis: „Než se přistoupí k mučení, musí být soudce jistý, že nelze jinou cestou zjistit pravdu.“— „Tortura vyžaduje tak závažné příznaky čili návěstí (premisi - pozn. red.) viny obžalovaného, že už nic nechybí, než aby se viník přiznal." — Nesmí se upotřebit, „pokud by nepředcházel zákonitý a náležitý důkaz z návěstí.“ — „Bylo by nejen naprosto nepřislušné, ale i nespravedlivé, ba protivilo by se zákonu lidskému i Božímu, kde koho potahovat k mučení, pokud by se nenabylo zákonitého a důkladného důkazu z příznaků. Nikoliv od mučení, nýbrž od návěstí se má vycházet.“ - Vynutil-li by někdo bez těchto podmínek nějaké přiznání mučením, je „takto nabyté přiznání neplatné…, i kdyby sám obžalovaný na něm pevně trval.“ - Mučidla se má upotřebit opatrně, sice „by se snadno mohlo ublížit spravedlnosti.“ - Vyšetřovací soudce nesmí sám o své újmě

nařídit mučení, nýbrž jen s povolením místního biskupa, až by se napřed poradil s přísedícími svého soudu, jimž se má celý proces předložit. Když se soud usnesl užít mučidla, mělo se usnesení v ž d y formálně z a p s a t do soudní listiny, popřípadě se „mělo předložit ke zkoušce inkvizičním kardinálům v Římě, kterým bylo v nesnadnějších případech vyhrazeno právo i samotného usnesení. Každý obžalovaný měl volnou cestu ke zmateční stížnosti až k samému apoštolskému stolci v Římě.

3. Podle soudního řádu se napřed zkoumal č i n , skutek, kterým se obviněný dopustil hereze (factum, dictum haereticale). Jestliže byla stanovena skutková podstata, bylo nutné prozkoumat s m ý š l e n í obžalovaného (super intentione), totiž vyšetřit, z jakého vnitřního smýšlení onen skutek nebo slovo pochází. U obžalovaných, kteří byli už napolo z viny usvědčeni (semiplena probatio), se považovalo v těch dobách mučení za vhodný prostředek k dalšímu přiznání.

Teoretické rozpravy tehdejších právnických kapacit světských i církevních hájily tento způsob vyšetřování za dovolený a prospěšný. Známý teolog Leonard Lessius mluví z právního stanoviska své doby takto: „Mučení se nezavedlo jako potrestání spáchaného zločinu; neboť se ho užívá jen tehdy, když zločin není ještě úplně dokázán, a proto ovšem ještě nemůže být trestně stíhán. Mučidlem se chce docílit pouze to, aby se v případě nedostatku úplného důkazu viník sám přiznal, a tak doplnil, co ještě chybí k úplnému důkazu. Srovnává se s přirozeným rozumem, že v takovém případě se s m í užít mučení, aby se viník přiznal. Neboť nesmělo-li by se ho upotřebit, páchali by zlí lidé směle a bez strachu všelijaké zločiny a působili by jiným škodu a křivdu, kdykoliv by viděli, že se jim vina nemůže dokázat ani svědecky ani ničím jiným doložit. Tak se alespoň přece jen s p í š z d r ž í z l o č i n u , neboť vědí, že se v takovém případě (semiplena probatio) bude smět u nich užít mučidla. Není to v rozporu s tím případem, že by snad sem tam někdo byl nevinně mučen, neboť v lidských věcech se nemůže člověk uchránit každičké nepříslušnosti. Vždyť se také stává, že bývá někdo nevinně odsouzen, a přece nikdo neřekne, že by se všechny soudy měly zrušit. Jen se musí bedlivě dbát na to, aby se veškerou možnou opatrností zabránilo větším křivdám.“

„Útrpný výslech" - „examen rigorosum“ se skládal ze čtyř způsobů, které šly takto po sobě: 1. soudce stručně napomene zpola usvědčeného,

otáže se, pohrozí mučením (territio verbalis); 2. nemělo-li to úspěch, mělo se v síni, kde byl obžalovaný

vyslýchán, zapsat do protokolu, že se s p o v o l e n í m užije mučidla; 3. obžalovaný měl být zaveden do mučírny, aby se zalekl (territio realis); 4. Jestliže nepomohlo ani to, byl mučen; a tím skončil „útrpný výslech“. Všechny tyto čtyři způsoby dohromady zahrnovalo sousloví „examen rigorosum“, ale kdo z nich podstoupil jen dva nebo tři první, nebo dokonce i jen ten první , i ten byl uznán, že podstoupil „rigorosum“, podle zásady: „Metus torturae est tortura".

„Takto naložit s provinilcem“, říká se v Arsenale s upřímným přesvědčením, jehož platnost byla tehdy obecně uznávaná, „se n e p r o t i v í m í r n o s t i a l a s k a v o s t i c í r k v e. Jsou-li příznaky zákonité viny, dostatečné a jak se právně říká in suo genere usvědčivé, pak může a má inkvizitor beze strachu toho prostředku užít, aby se provinilec vyznáním zločinu obrátil k Bohu a pokáním svou duši zachránil.“ —

O té „přehrozné ukrutnosti“ papežských inkvizitorů máme příklad třeba u P a l a c k é h o z historie Husa. Hus totiž v úmyslu vypravit se do Kostnice „ pečoval především o to, aby hned z domova přinesl příznivé rozhodnutí otázky, zda je pravověrný nebo kacíř.“- „Více (nežli u arcibiskupa) se mu to podařilo u papežova inkvizitora v Čechách, Mikuláše biskupa nazaretského, který se nebránil ve znamenité společnosti u královského mincmistra Petra… dne 30. srpna nejen nahlas potvrdit, že M. Jana Husa zná a o žádné kacířské vině jeho osoby neví, ale také se nebránil vydat o tom písemné prohlášení.“ Tak soudil „inkvizitor lačný kacířské krve“ o Husovi, kdy byl již přece zjevným odbojníkem proti papeži a duchovní vrchnosti.

Z těchto příčin vznikla a v takovém duchu byla vedena církevní inkvizice. C í r k e v n e z a v e d l a m u č e n í , a pokud se ho užilo ve smyslu tehdejšího právního názoru, stalo se to velmi odlišným způsobem od světského způsobu, v e l m i z m í r n ě n ý m. Právě tato mírnost soudního církevního řízení vedla k tomu, že se znenáhla ujímaly m í r n ě j š í n á z o r y t a k é u s v ě t s k ý c h soudů, až „útrpný výslech“, zbytek staropohanského římského práva, nakonec u s t a l docela.

Přitom je třeba mít na pamětí psychickou i fyzickou tvrdost středověku a zvláště slova, která o té věci pronesl Bouix: „Jenom inkvizici hanit pro užití mučidla by bylo nespravedlivé... Tento způsob soudního procesu, jehož platnost v trestních věcech se v Evropě uznávala již několik set let, se odlišoval u inkvizice od ostatních soudních dvorů tak, že se ho zde n e m o h l o

a n e s m ě l o z n e u ž í v a t k e k ř i v d á m.“ Veškerá l i b o v ů l e u církevního soudu byla v y l o u č e n a. Jestliže se přesto někdy snad něco přihodilo proti stanovenému řádu, není tím vinen soudní řád sám. Každý měl dovoleno pozvednout hlas až k apoštolskému stolci.

48. Španělská inkvizice.

Od církevní inkvizice, do jejíhož oboru spadalo rozsuzování přestupků proti víře, je nutné rozeznávat inkvizici š p a n ě l s k o u. Církevní inkvizice sice byla i ve Španělsku, ale brzy po jejím zrušení v druhé polovině patnáctého století zde byla ze s n a h y a ú s i l í s t á t n í m o c i zavedena nová inkvizice, tak řečená „španělská“.

Účelem této inkvizice bylo chránit křesťanskou víru i španělskou národnost od sžíravého judaismu. Ve Španělsku vznikla inkvizice z naprosto zvláštních politických a náboženských okolností.

1. Již v prvních dobách křesťanských bylo ve Španělsku mnoho židů a ti se domohli takové moci, že si troufali požidovit celou zem. Později vtrhli do Španělska také mohamedáni. Mnozí z nich z vypočítavé chytrosti nebo z přinucení jen naoko přistupovali na křesťanskou víru, ale potají a smýšlením zůstávali židy nebo mohamedány. Tito „noví křesťané“, tak zvaní m a r a n o v é a m o r i s k o v é se tlačili na všechny úřady a hodnosti s t á t n í i c í r k e v n í ; měli hodně přátel nebo alespoň příznivců v tehdejších biskupech, kanovnících, opatech, mniších, a přímo i v královské radě, neboť tajnomohamedánští moriskové a hlavně tajnožidovští maranové se vetřeli i do těchto míst. Také šlechta byla s nimi spřízněna četnými sňatky. Židovské soudy nespravedlivě rozsuzovaly, a všechny peníze i důchody byly v rukách židů a maranů. Přitom byli velice bedliví, aby pro svou víru získali co nejvíce přívržence, a tak nejen n á b o ž e n s t v í ,

ale i svoboda a národnost španělská byla ve svrchovaném nebezpečí.

Filosemita C. F. Heman píše: „Podrobnější studium dějin Španělska i jeho židů samo o sobě vyvolává myšlenku, že tam židé vědomky nebo nevědomky směřovali k tomu, aby na troskách španělsko-křesťanského a arabsko-mohamedánského panství vybudovali světovou židovskou říši. Od vyvrácení Jeruzaléma nikde k tomu nebyly tak příznivé okolnosti, jako ve Španělsku. Movitý majetek země byl zcela v jejich rukou; i pozemky

se stále častěji dostávaly do jejich moci lichvou a skupováním zadlužených šlechtických statků. Od ministra financí a státního tajemníka byly všechny berní a vůbec důchodní úřady v rukách židovských. Lichvou se stali židé pány skoro celé Aragonie. Většina zámožného obyvatelstva ve městech byli židé. Jen církevní statky byly poněkud uchráněny od jejich hrabivosti. Ale ne docela; neboť i na biskupských křeslech seděli tajní židé, kteří vedle kanonického práva studovali talmud a vedle mše a hodinek se modlívali osmnáct židovských článků.“

„I lidé z nižších vrstev přivykali židovskému mravu, způsobu a myšlení, neboť viděli, že nejvyšší úřady a největší moc je v rukách židů a byli nuceni je poslouchat. Křesťanské náboženství bylo slovem, písmem i příkladem zlehčováno, ale při tom žádali bohatí a všemocní židé, aby se křesťané pouze uctivě a ne jinak měli k jejich talmudovému řádu života a stravovacím předpisům, dokonce vyžadovali naprostou poslušnost židovského zákona.“

„Ve Španělsku tenkrát skutečně nejen křesťanskému náboženství, ale i španělské národnosti běželo o život. Jedinou oporou a jedinou záchranou od úplného zžidovštění byla církev a duchovenstvo. Kdo ještě chtěl zůstat Španělem, tomu nezbývalo, než se pevně přimknout k církvi. Tím, že duchovenstvo bránilo křesťanskou církev, hájilo i španělskou národnost. Není divu, že se nikde na světě národnost a katolicismus tak těsně nespojily, ba nesplynuly jako ve Španělsku. Za svou až dosud trvající existenci a samostatnost děkují Španělé jen křesťanskému náboženství a církvi.“ (Histor. Weltstellung der Juden. Leipzig 1882)

Ferdinand Katolický a Isabela, kastilská královna, se všemožně pokoušeli a snažili vyhovět stížnostem, které se stále naléhavěji ozývaly proti těmto zlořádům. I církev se snažila po dobrém pomoci; slavný kardinál Mendoza vydal katechismus, jak má být uspořádán život pravého křesťana od křtu až do hrobu: ale všechny tyto mírné snahy se rozbíjely o zarytost židů a judaistů. Dlouho tlumený vztek křesťanských Španělů vybuchl nakonec r. 1473 ve všeobecnou bouři proti utiskovatelům, hodně se pálilo, vraždilo a loupilo. Místo této lidové justice, která ve své rozzuřenosti nic nešetřila, nastoupila po třech letech španělská inkvizice se svým uspořádaným soudním řízením. Na žádost Ferdinanda a Isabely ji potvrdil papež Sixtus IV. První inkviziční dvůr byl zřízen 1481 v Seville a jeho prvním veleinkvizitorem byl jmenován dominikán Tomáš Torquemada, jehož je třeba řadit mezi nejerudovanější bohoslovce toho věku.

179

Bludy a lži v dějinách.

Zvlášť důrazně se musí připomenout, že inkvizice byla zřízena jen proti t a j n o židovským a t a j n o mohamedánským křesťanům, nikoliv proti veřejným židům ani proti veřejným mohamedánům. Nekřtěného žida ani nekřtěného maura nesměla inkvizice pro víru předvolat na svůj soud.

2. Španělská inkvizice n e b y l a p o u z e c í r k e v n í ú s t a v. Llorente (vyslov Ljorente) říká, že římská kurie zavedla španělskou inkvizici a státní správa prý ji jen proto dovolila a chránila, že koruně plynuly četné důchody ze statků, které inkvizice odsouzencům zabírala.

Někteří jako R a n k e soudí, „že inkvizice byla úřad k r á l o v s k ý, opatřený duchovní zbrojí. Zaprvé - inkvizitoři byli královští úředníci. Králové měli právo je do úřadu dosazovat i z úřadu odvolávat; jako jiné úřady, tak i inkviziční dvory byly podrobeny královským prohlídkám... Zadruhé - všechny výnosy ze statků zabraných soudem připadaly jedině králi... Zatřetí - státní moc byla teprve takto docelena; panovník dostal do ruky soud, jemuž se žádný grand ani žádný arcibiskup nesměl vymknout. Soud v plné moci krále je ve prospěch královské moci. Tento soud patří k oněm trofejím duchovní moci, kterou španělská vláda zmohutněla - správa velmistrovství, dosazování biskupů je již předem ve svém významu a účelu úřad politický. Papeži záleží na tom, aby mu kladl odpor, což také činí, kdykoliv jen může. Králi však

jde zase o to, aby si ho udržel.“ (Römische Päpste I.) Také K. A. Menzel a jiní protestantští historikové považují španělskou inkvizici za státní ústav. Jiní zase právě naopak vidí v inkvizici úřad duchovní, opatřený zbrojí královskou.

Ať tak nebo onak, inkvizice nebyla instituce čistě církevní, nýbrž objetná, zakládala se i na moci církevní i na moci státní. Guizot: „Byla zpočátku více politická než náboženská, spíše aby udržovala pořádek, než aby hájila víru.“ Podobně Grisar, Weiß: „Inkvizice není ústav čistě státní, nýbrž i podle nás je to ne nepodstatná část ve stavbě toho církevního partikularismu, který je snad lepší než galikanismus (snaha o omezení papežské moci ve prospěch franc. krále - pozn. red.) a josefinismus a jeho pokrevné příbuzenstvo, ale který se přesto od čirého církevnictví nemálo dělí.“ Brück říká, že „španělská inkvizice závisela od světských panovníků, nicméně ji nelze považovat za ústav čistě státní.“ (Kirchengesch. str. 1884)

V tom jsou všichni zajedno, že španělská inkvizice vznikla z naprosto zvláštních okolností, že ji zavedla a udržovala státní moc, že „státní rámě“ vykonávalo všecky rozsudky a že konečně v první řadě sloužila státním zájmům. V obou případech je nespravedlivé skutečné nebo domnělé hříchy španělské inkvizice svalovat na církev.

O vztahu mezi španělskou inkvizicí a papežským stolcem nejlépe svědčí to, že papežové, jmenovitě Řehoř XIII., neustále napomínali k mírnosti. Papež Pavel III. si na ni trpce stěžoval a bránil tomu, aby se zavedla také v Neapoli. Papež Pius IV. a jeho svatý synovec kardinál Karel Boromejský nedopustili, aby byla zavedena v Miláně. I Llorente připomíná, že kdykoliv některý papež nařídil něco proti inkvizici, španělská vláda se jí vždy zastávala.

3. Ukrutnost španělské inkvizice je zlomyslně zveličena. Španělské inkvizici se vytýká tolik a tak hrozných ukrutností, že již předem budí podezření z nepravdy a nadměrného zveličování. Tak mluví hned např. Herzogova věcná encyklopedie, dílo protestantské „učenosti“, v pasážích přímo mokvajících krví o „hrozné krvavé práci“, o „strašné zuřivosti inkvizice“. Zde i jinde se vykládá, jak jediný muž a první velinkvizitor

Torquemada dal upálit nebo zbavil cti 114.401 obětí(!), jak prý celkem nejméně a dobře počítaných 341.021 nešťastníků padlo za oběť tomuto hanebnému ústavu.

Člověka zrovna mráz obchází, čte-li dílo, které vydal „staro-katolický“ publicista Fridolín Hoffmann. Již v samotném nadpisu knihy se významně krvavými písmeny stkví slovo „inkvizice“ a názvy kapitol by se nehodily ani do hororu, natož do vědeckého díla. Tam jsou obyčejné pomluvy a hrozné lži o „inkvizici“ skutečně „vyloženy obecně pochopitelně“, jak se slibuje na titulním listě. Jen škoda, že i jinak přátelská kritika tuto bídnou slátaninu odsoudila. Ani protestantské kritické listy se nemohou zdržet úsudku, že je v této knize šířena polemika, která „jinak u slušných lidí platí za nedovolenu“. Pařížská Revue critique“ (1878, str. 214), které zajisté nemůže být vytknuto procírkevní smýšlení, soudí, že „tato práce je spíše všelicos jiného než dílo historické, že je to výplod všední polemiky vzešlé z tendenčních záměrů, které se vůbec nesrovnávají s vědeckou nestranností“. Liberální pařížská „Revue historique“ shrnuje svoji drtivou kritiku knihy do slov: „un

livre détestable“ a Kraus ji nazývá jedním slovem: pamflet.

„Moře krve a slz, prolitých z rozkazu papeže, se valí staletími. Dýmající hranice, zpustošená města, v poušť obrácené kvetoucí kraje, spálené lidské kosti vyznačují cestu, po níž se brala inkvizice“ - to bylo napsáno a vytištěno ještě roku 1907 ve fejetonu zpracovaném ze spisu odpadlíka Hoensbroecha.

Ale prvním a hlavním pramenem dějin inkvizice je zlopověstná kniha L l o r e n t o v a: „ Historie critique de l´ inqui-sition d' Espagne" vydaná Paříži 1818. Kdo byl L l o r e n t e ? Pocházel z aragonské šlechtické rodiny (nar. 1756, + 1823); byl „osvíceným“ knězem, nezřízeně ctižádostivý; dal se svést svobodnými zednáři a za přízně „osvícené“ vlády postupoval rychle do nejdůležitějších úřadů, až v zapomnění cti svého stavu, rodiny i národa začal pracovat ve prospěch politického a církevního liberalismu ve své vlasti; falšováním dějin pomáhal olupovat provincie Basků o starodávné svobody (iueros); zradil svou vlast a prodal se Francouzům, provedl dekret o zrušení klášterů; pomáhal uchvacovat zabavené církevní statky, které spravoval, ale byl obžalován ze zpronevěry 11 milionů reálů a r. 1814 vyhnán jako

velezrádce; odebral se do Paříže, zde byl církevní vrchností suspendován ze všech kněžských úředních úkonů, ale podporován pařížskými lóžemi svobodných zednářů psal neřestné romány. Kromě nich vydal své již připomenuté „Kritické dějiny španělské inkvizice“ a „Politické podobizny papežů“, v nichž muže, jako např. Řehoře Velikého, nazývá „mrzkým lichotníkem“ a Řehoře VII. „největší obludou a nejhorším zločincem lidstva“. Tento spis přiměl francouzskou vládu, že Lloreta v prosinci r.1822 vyhodila z Francie, načež brzy po příjezdu v Madridu zemřel 5. února 1823. Tedy takový člověk s neznabožskými zásadami a hnusného charakteru, církevní odpadlík a politický vyvrhel se stal soudcem a pramenem pravdy „o zlopověstné španělské inkvizici“.

4. Badatel H e f e l e (ve spise „Cardinal Ximenes“) objasnil povahu a jednání tohoto muže a jasně ho usvědčil ze zlomyslné pomluvy a drzé lži. Hefele dokazuje, že inkvizice držící se tehdy obecně platné zásady „cuius regio eius religio“ nekonala nic jiného, leč to, co se stejně nebo ještě hůř konalo v zemích protestantských; že trestní zákon byl za těch časů přísnější a krvavější než v naší době; že se ve všech zemích a vyznáních na kacířství ukládal trest smrti; dále že inkvizice vyslýchala a rozsuzovala nejen

kacíře, ale i všelijaké jiné zločince jako rouhače, svatokrádce, polygamisty, sodomské smilníky, vrahy, buřiče, lichváře, podvodníky, jakož i kouzelníky a čarodějnice. To byly také „nevinné oběti“ inkvizice!

Badatelé Hefele i Gams dokládají podrobnými důkazy, jak lživě Llorente zveličuje počet obětí. Tak např. Llorente říká, že r. 1481 dal zřízený inkviziční dvůr v Seville již v prvním roce utratit dva tisíce lidí. Llorente se odvolává na Marianovu zprávu, ale Mariana jen říká, že za celé Torquemadovy správy bylo popraveno ke dvěma tisícům lidí. I toto číslo je sice značné, ala pokud je správné, je třeba hledat příčinu jednak v tehdejší politické a náboženské rozervanosti Španělska, jednak ve velkém počtu zločinců a jejich trestních činů, které spadaly do kompetence inkvizice. Ostatně r. 1481 Torquemada u inkvizice ještě ani nebyl. - Llorente ve snaze podat důkaz velké horlivosti inkvizice vykládá, že 13. února 1486 bylo v Toledu při autodafé potrestáno sedm set padesát viníků. Ale ze všech těch n e b y l p o p r a v e n a n i j e d e n; jejich trest spočíval pouze ve veřejném církevním pokání. Druhé

takové veliké autodafé bylo 2. dubna téhož roku zase v Toledu, a to prý o devíti stech obětí. A z těchto devíti set nebyl popraven ani jeden. Ze všech inkvizičních procesů, které Llorente použil ve svém díle, jen málo který skončil rozsudkem smrti, a že si Llorente nevybíral nejmírnější případy a nezamlčel těžké, je snadné si domyslet. -

Hefele dále píše, oč mírněji a opatrněji si vedla inkvizice než kterýkoliv jiný soud; jak se papežové domluvami i přísnými výnosy ujímali obžalovaných, že zrušovali a zmírňovali rozsudky a přikazovali kněžím, aby potají rozhřešovali obžalované od kacířství, než byli postaveni před soud; že vězňové nebyli dáváni do hrozných žalářů a že inkviziční vězení byla daleko přívětivější než v jiných zemích; sám Llorente říká, že jsou to dobře klenuté, světlé a suché místnosti, v nichž se dalo i trochu pohybovat; Llorento ví jen o jednom vězni, že seděl v řetězech; vrchní správce se dotazoval zajatých, jak se s nimi zachází a jakou dostávají stravu; nemocní bývali bedlivě ošetřování; mučidla se nesmělo se užít několikrát jako u jiných soudů, ale jen jednou, a způsoby mučení nebyly zdaleka tak ukrutné jako všude jinde na světských soudech; nakonec že sanbenito (saccus benedictus), žlutá řeholní halena, se neukládalo podezřelým a odsouzeným na znamení veřejné hanby, nýbrž jen na znamení zkroušenosti a lítosti, protože taková kající roucha byla odedávna v církvi zvykem.

183

Bludy a lži v dějinách.

Posléze ani to není pravda, že inkvizice každého bez výjimky odsuzovala. S jistotou víme, že když byl inkviziční tribunál přeložen do Toleda, byla tomu, kdo se cítil vinen z nějaké zpronevěry vůči církvi, poskytnuta zprvu čtyřicetidenní, po ní šedesátidenní, potom ještě třicetidenní lhůta, aby se sám ohlásil; kdo tak učinil, dostal mírné pokání a byl propuštěn v milosti; pak již zákonitě docházelo na provinilce.

Tyto výzkumy katolických badatelů jsou skvěle jsou potvrzeny ve spise protestantského dějepisce E. Schäfera z r.1902. Z celkové organizace inkvizice je poznat, že to sice bylo církevního zřízení, ale spadající pod státní moc; podobně soudí Funke: „Španělská inkvizice má v první řadě církevní ráz. Při pronikavém zasahování světské moci se jeví spíše jako zřízení obojetné - gemischt.“ (Lehrb. d. Kirchengesch. 1902.) I Lud. Pastor je toho názoru. (Gesch. d. Päpste II.)

5. Výklad slova **„autodafé".** Proticírkevním dějinám se podařilo udělat z tohoto slova hrůzného strašáka, jako by se nemělo chápat nijak jinak, nežli hrozitánský oheň, obrovský pekáč, kolem něhož si v každém kvartále Španělé posedali jako kanibalští lidožrouti, aby se pobavili pohledem, jak se několik set ubohých kacířů peče a praží. Ale popravdě, autodáfé nemá nic společného s francouzským slovem feu, tj. oheň, nýbrž je odvozeno od „auctus fidei" a znamená nějaký úkon víry, jenž v první řadě nespočíval v pálení a vraždění, nýbrž v tom, že buď nespravedlivě obžalovaný byl propuštěn z obžaloby, nebo že se kajícník zase s církví smířil. Poprava byla až nejzazším nevyhnutelným důsledkem proti zatvrzelcům, a dokonce nebyla pravidlem, nýbrž výjimkou. U mnohých autodafé nehořelo nic leda svíčka, kterou držel kajícník v ruce na znamení zase nabyté víry.

Co se týká samotných inkvizitorů, říká Hergenröther, že to „byli zpravidla mužové bezúhonní ve své povinnosti", a dosvědčuje, jak „i nejkrutější nepřátelé uznávají čisté úmysly a bezúhonný život španělských inkvizitorů". Jak H. T. Buckle, tak Llorente, dějepisec inkvizice a její nejprudší nepřítel mající přístup k jejím listinám dosvědčují neoblomnou a neporušitelnou správnost inkvizitorů. I Towesend, duchovní anglikánské církve, nemůže inkvisitory z ničeho vinit, dokonce když mluví o inkvizici v Barceloně, vyznává, že všichni její členové byli mužové ctihodní a zpravidla nesmírně šlechetní. Tím podlejší jsou tedy lži o velinkvizitorovi Petru Arbuesovi, jehož katolická církev ctí za svatého a mučeníka.

6. Vzpomeňme zde ještě na jednu věc: inkvizice se prý rozprostírala nad Španělskem jako příšerná, temná noc a ležela na něm jako těžké duševní otroctví a zbraňovala ubohému lidu každý volnější pohyb, každý radostnější projev života; inkvizice prý byla jako dravá řeka, která zničila veškerý pokrok vědy a vzdělanosti. To je naprosto chybné a ve skutečných dějinách zcela nezdůvodnitelné. Předně sám Llorente přiznává, že španělský lid viděl v rozkřičených autodafécích spíš úkon milosti než ukrutnosti, proto také všecky stavy a rody, nejšlechetnější mužové a paní se jich účastnili; Španěl Balmes tvrdí, že inkvizice se snižováním moci šlechty a nejvyššího duchovenstva stala pro prosté Španěly lidovým ústavem, národním

úřadem. I vynikající španělští učenci jako moudrý Jeroným Blancas, filozof humanista Petrus Martyr, svobodomyslný Zurita, svatý Ludvík z Granady vzdali inkvizici chválu a uznání. Ani dějepisec Mariana, který byl také u inkvizice vyšetřován, se o ní nevyjadřuje hanlivě, dokonce o ní píše, že byla „praesens remedium adversus impendentia mala, quibus aliae provinciae exagitantur, caelo datum; nam humano consilio adversus tanta pericula satis caveri non potuit.“ (Hef. 355)

Pak ovšem lze pochopit, že nejslavnější muži těch dob byli v dosti blízkém styku s inkvizicí, že se tak málokdy z lidu na ni ozvala nějaká stížnost, ba že docela ze života vyňatá a v jakémsi smyslu velmi svobodomyslná báseň „Don Quijote de la Mancha“, v níž se posuzují osoby a poměry té „ubohé země“, vůbec nemluví potupně o inkvizici.

Ba naopak, právě do doby plné vlády a rozkvětu inkvizice spadá také doba rozkvětu, zlatý věk politické i sociální moci Španělska, zlatá doba vědy, umění a literatury. Inkvizice zabránila leckteré bouři a občanské válce politické i náboženské; španělský jazyk byl tehdy, jako později francouzský, jazykem všech vzdělanců, jazykem dvorním a diplomatickým; ze Španělska pocházel námět kroje, etikety a literatury; cesta do Španělska byla nezbytnou pohledávkou, aby se někdo směl počítati za dokonale vychovaného a vzdělaného; v prvních dobách inkvizice i později se zakládaly ve velkém měřítku školy a univerzity, zavedlo se tiskařské umění, sjížděli se učenci ze všech končin, aktivně se se rozvíjely vědy, zejména v oboru klasického studia, stoupala úroveň krásné literatury a studující mládež byla tak zainteresovaná, že bylo třeba vydat rozkaz, aby studium filozofie nebylo delší

než pět let, po nichž má následovat odborné studium ve zvoleném oboru.

Právě v této době španělské inkvizice žili proslulí španělští historici Fernand de Pulgar, Zurita a Mariana, slavní básníci Cervantes, Lope de Vega, Calderon. A jejich díla, jako vůbec díla slavných mužů, kteří budou navždy ozdobou své vlasti, se vydávala s povolením inkvizice.

Netvrdíme sice, že by právě samotná inkvizice byla příčinou tohoto zlatého věku Španělska a rozkvětu jeho vzdělanosti, ale popíráme, že by španělská inkvizice potlačovala vzdělanost a vědu, že by jako zuřivá bouře, jako jedovatý samum zlámala a spálila invence veškerého duševního života, nebo že by jako prý ústav, jenž „se štítí světla“, zahalila slunečnou španělskou zem do egyptské tmy.

Odsuzujeme každý nátlak státu na svobodné náboženské vyznání občanů, pokud jej shledáváme u inkvizice, každou snad ukrutnost, která se spáchala na vrub inkvizice a v jejím jménu: ale chtěli jsme ukázat, že španělská inkvizice dokonce není taková obluda.

49. Inkvizitor Petr Arbues.

Kdo by neznal z knihkupecké výkladní skříně nebo z ilustrovaných listů Kaulbachova obrazu „Velinkvizitor Petr Arbues“?! - Odsouzené kacířské rodiny s výrazem nebeské vznešenosti a nevinnosti, Arbues a jeho bratří mniši jako vyvrhelové ďábelského fanatismu a šelmovitě surové ukrutnosti; v Lipsku se pod ním skvěl nápis: „Petr Arbues, velinkvisitor jezuitů“, přestože Arbues byl již nebožtík, než se narodil zakladatel jezuitského řádu!

Kdyby některý katolický malíř namaloval Kalvína, jak se oknem dívá na upálení španělského lékaře Serveta, při čemž by ani nepotřeboval zohyzdit Kalvínův obličej, nýbrž jen namalovat tak, jak ho vypodobnil kterýsi jeho vrstevník a ctitel: zvláštní kostnaté čelo, úzká vášněmi rozrytá tvář, dlouhá hrotovitě zakončená brada železné barvy, takže se celá tvář i s vousem nápadně se podobá dýce se slonovým držátkem: kdyby tento obraz, jak reformátor a muž svobodného rozumového zkoumání i ve věcech náboženských dává upálit jiného reformátora a muže svobodného rozumového zkoumání též ve věcech náboženských s korunou na hlavě namočenou v síře: kdyby takový obraz byl vystaven někde v protestantském městě - co by se stalo?

strhla by se bouře na ultramontanskou ničemnost a zatemnělost, na klerikální fanatismus a co ještě víc. A nám katolíkům se to děje skoro den co den. Již jsme si na to zvykli, dokonce to považujeme jako za moderní spravedlnost vědy a umění.

Neméně nespolehliví než tento malíř jsou někteří dějepisci jako Hase, Kurtz aj. Kurtz píše o Arbuesovi, „že přehrozné ukrutnosti páchal a s takovým despotismem spravoval svůj úřad, že již po šestnácti měsících bylo mnoho set těch, jež dal upálit.“

Tuto lež obsahuje také kniha schválená pro žákovské

knihovny katolických gymnazií v Německu; má nápis: „Das neue Buch der Reisen und Entdeckungen“. Na str. 295 můžeme číst: „Columbus tedy zůstal vyloučen z řady „blahoslavených“ a „svatých“, k nimž papež Pius IX. ještě 29. června 1867 přidal velinkvisitora Arbeusa, který jako současník velkého objevitele trýznil mnoho tisíc lidí mučidlem a po tisících je honil na hranici“; také dvě „vědecké veličiny“ z hallské univerzity - Schlottmann a Jacobi napadli chudáka „velinkvisitora“ a spílali mu do krkavců a vrahů celých zástupů.

Proti takovým zlomyslnostem vydal historik jezuita R. Bauer vyjádření a vyzvání: „Arbues nastoupil úřad velinkvisitora aragonského 19. září 1484 a 14. září 1485 ho židé zavraždili. Z celé této doby se nevíani o jediné opravě! - Jakým právem se tedy tito pánové ohánějí nadávkami do krkavců a vrahů lidí? Mají nyní za úkol dokázat, že to není tak, jak jsem řekl! Mohou-li dokázat z pramenů (nikoliv z pamfletů, nikoliv z Llorenta, ani z Jana, ani z Quirina, ani z Augsb. Allg. Ztgu. nebo z Kaulbachových karikatur), že Arbues zabil nebo dal zabít jediného člověka, jsme ochotni veřejně odvolat, když i oni budou ochotni v případě neprokazatelnosti své pomluvy také veřejně a s podpisem odvolat v berlínské „Germanii“.

Uplynulo přes čtvrt roku a „učení páni velikáni velikánoviči“ - ani nedokázali ani neodvolali. I připoznamenal P. Bauer: „Vyzvali jsme spisovatele „Erasma rediviva“, aby dokázal, že blahoslavený Petr Arbues, kterému spílal do krkavců, odsoudil na smrt jen jediného člověka; toto vyzvání podepsané naším jménem jsme mu osobně zaslali. Pan Schlottmann uznal za rozumné mlčet … že pan profesor Schlottmann mlčením uznává svůj omyl, je sice pěkné, ale pěknější a čestnější by bylo, aby veřejné nepravdy a záludnosti také veřejně odvolal.“

A dodnes ani nedokázal - ani neodvolal. A tomu se také říká majestátní věda. Petr Arbues narodil se r. 1442 v Epile

ve šlechtické rodině. Pět let přednášel na univerzitě v Bononii o morální filozofii s velkým úspěchem; byl povolán do vlasti, stal se kanovníkem u stoličního chrámu v Saragosse, vstoupil do augustiniánského řádu a byl vysvěcen na kněze. Dne 4. května 1484 velinkvisitor Torquemada jmenoval Petra a s ním dominikána Inglara aragonskými inkvizitory. Právě v té době vystupovali ohrožení židé a židovští křesťané proti

inkvizici co nejprudčeji; umínili si, že si pomohou od nenáviděného úřadu vraždami úředníků; nebylo to ani tak namířeno na samotnou inkvizici, jako na inkvizitory, aby ze strachu nikdo nechtěl být inkvizitorem; i daň se tajně sbírala, aby se za ni najímali vrazi.

V noci ze dne 14. na 15. září 1485 byla vykonaná již předem připravená vražda. Právě když Petr Arbues kolem půlnoci vstoupil do saragosské katedrály a modlil se společně hodinky, u oltáře na něj vyrazili najatí vrahové a smrtelně ho zranili. Vrazi utekli a raněný byl donesen do bytu, kde zbožně přijal svátosti, ze srdce odpustil svým nepřátelům a zbožně skonal 17. září ve věku teprve čtyřiceti tří let.

Všeobecné rozjitření provázelo tuto hanebnou vraždou a žalost ze ztráty moudrého a ctnostného muže byla nezměrná.

To byl tedy ten „krvelačný“ stařec, „vrah celých zástupů“, který „mnoho tisíc“ přivedl do mučírny a na hranici. Paramo ve svém spise (De orig. et progr. inquis. 1598) neví ani o jediné opravě za Arbuesova inkvisitorského úřadu. Mariana (Hist. de reb. Hisp. 1592) o této době říká pouze tolik, že z několika rozsudků na smrt (nonnullis irrogata supplicia) si vzali podlí šlechtici záminku zorganizovat velké spiknutí a inkvizitorovi zosnovat úkladnou vraždu. Badatel Gams rozumí slovu supplicia tak, že to byly tresty jen vynesené, ale nesplněné; i kdyby tomu tak třeba nebylo, přece tu běží jen o několik (nonnulli), a nikoliv o „mnoho tisíc“. Kronikář Zurita, třetí současník a tajemník inkvizice píše v Letopisech aragonských IV., že Arbues proti mnohým zakročil, kteří neměli dobrou pověst a silně pracovali ve prospěch židovstva. Tímto „zakročením proti mnohým“ se nemůže a nesmí rozumět „poprava mnohých“, neboť z listin je dokázáno, že z těch, kteří byli předvoláni, stihl trest ztráty hrdla jen docela nepatrnou část.

Z výpovědí těchto věrohodných a vůbec jediných zpravodajů se jasně ozřejmuje, že buď, jak soudí Bauer a Gams, ani jeden žalovaný nebyl na hrdle trestán, nebo že jich jen docela málo bylo odsouzeno na smrt. I pomlouvačný Llorente se osměluje

jen říci: Oba inkvizitoři Arbues a Inglar „odsoudili několik novokřesťanů, ils condamnèrent quelques nouveaux chrétiens“. —

Ušlechtilý milovník svobody, dějepisec Jeroným Blancas, nazývá

Petra ve spise „Commentarii rerum Aragonensium“ str. 264 mužem dobrým, spravedlivým a učeným, „vir justus, optimus, singulari bonitate et modestia praeditus inprimisque sacris literis excultus et doctrina“. A zase říká o Arbuesovi a Inglarovi, že byli „duo egregii praestantes viri“.

Jen zástupci liberální „nepředpojaté“ vědy byli schopni toho, že ze svatého muže, ozdobeného mučenickou korunou, učinili „krvelačného starce“, „kata mnoha tisíc“ a vraha celých zástupů“!

50. Renesance.

Tímto názvem se rozumí duchovní a umělecké hnutí na konci středověku; v literatuře se mu říká humanismus. Církvi se vytýkalo, že nedbá a nepřeje vzdělanosti.

Církevní latina, jako téměř všechno, co jen poněkud těsněji souvisí s církví, je od nepřátel zesměšňováno; „Kirchenlateinu“ dostala přezdívku „Küchenlatein“. Tuto dosti jalovou slovní hříčku leckterý český vzdělanec svým papouškováním zbavuje i toho chatrného humoru.

Církev od prvopočátku bedlivě pečovalala o všeobecné vzdělávání. Již ve druhém století měli křesťané hodně škol po vesnicích a osadách (per villas et vicos), ale měli i dostatek vysokých škol jako třeba v Alexandrii, v Edesse, v Antiochii, v Jeruzalémě, v Cesarei a jinde. Když císař Julián Odpadlík zabraňoval křesťanům vzdělávat se ve školách, vyvolalo to projevy bolesti a nevole ve všech křesťanských obcích.

1. Všem vědám vůbec a zejména klasickým jazykům věnovala církev odedávna mimořádné úsilí a péči. I ona má své klasiky - Lactantia, Cypriana aj. a z pozdějších dob i mnoho spisovatelů, jako např. Mureta, od nichž se i klasický filolog může poučit. Je samozřejmé, že církev ve svém kvantitativním nárůstu nových pojmů nemohla zůstat na pouhých spisech Caesarových a Ciceronových. Katoličtí spisovatelé přizpůsobovali latinu církevním potřebám a snad jí ani tolik neublížili, jako leckterý český vzdělanec svému rodnému jazyku.

Jak přesně a uhlazeně přeložil sv. Jarolím Písmo svaté, tzv. Vulgátu! Comme-il-faut-humanista Erasmus charakterizoval jeho překlad takto:

„In Hieronymo quae phrasis, quod dicendi artificium! quo non christianos modo omnes longo post se intervallo reliquit, verum etiam cum ipso Cicerone certare videtur. Ego certe, nisi me sanctissimi viri fallit amor, videor mihi nescioo quid in ipso eloquentiae principe desiderare."

„Církevní otcové," píše papež Lev XIII. kardinálu vikáři Parrochimu, „jak mohli pracovali vědecky, a někteří z nich v duševní tvorbě tak vynikali, že se téměř vyrovnali předním řeckým a římským klasikům. Mnozí z našich předchůdců byli v oblasti vědy a umění tak erudovaní, že byli pojmenováni učenci. V celé posloupnosti papežů není ani jediný, aby se mu ve vědě a umění nemělo za mnoho děkovat."

Ve středověku se mimo jiné také zabývali studiem starořeckých jazyků, především klasické latiny. Tato studia byla sice v první polovině středověku poněkud v pozadí za vědami náboženskými, ale nikdy nebyla přehlédnuta. Svědčí o tom např. spisy Alkuinovy (+ 804), Skotovy (+ 883), Gerbertovy, Rosvitiny a jiných. Novým podnětem těchto filologických studií se stalo vyjednávání s Řeky o obnovení jednoty víry na poč. 13. století. V průběhu 14. stol. se proslavili znalostí staroklasické vědy především Dante Alighieri (+ 1321) a Francesco Petrarca (+ 1374). Když pak na začátku 2. pol. 15. stol. hrozila východu turecká záplava, přestěhovali se vzdělaní Řekové do Itálie, kde našli bezpečné místo i pro literární poklady své vlasti. V Římě se jich po Eugeniovi IV. zvlášť vstřícně ujal Mikuláš V. Tak se dostaly staré kodexy zase do bezpečí a staří řečtí klasikové se překládali do latiny.

Kolem vzdělaných Řeků se shromáždilo hodně žáků ze široka daleka; pod ochranou papežů a duchovenstva se šířilo klasické studium po Itálii, do Španělska, Francie a Německa. Velmi tomu napomohl vynález knihtisku - renesance, probuzení.

Na univerzitách a ve větších městech byli ustanovováni učitelé řeckého a latinského jazyka, kupovaly se řecké rukopisy, zakládaly se knihovny a dělaly se rozbory řeckých spisů. V tom velice vynikl Jan z Ravenny ve Florencii; v první polovině 15. století byli takřka všichni učitelé literních předmětů v Itálii jeho žáci. Vedle něho vynikají znalci řečtiny Emanuel Chrysoloras, Theodor Gáza, Bessarion, biskup nicejský.

Florencie se stala centrem vědy a umění, zejména zásluhou knížecího rodu Medicejů, kteří povolávali ke svému dvoru učence a umělce.

Představitelem humanistů u nás byl Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic; pražská univerzita byla svým kališnictvím odtržená od ostatního vzdělaného světa a zakrsla ve své osamělosti; poněvadž mistři podobojí kladli překážky katolickým studentům v úkonu víry, odešel Bohuslav Hasištejnský a jiní z Čech na vysoké školy do ciziny, hlavně do Itálie; na Hasištejně byla jakoby malá akademie; Bohuslav Hasištejnský tam jednal s učenci o závažných vědeckých i uměleckých otázkách a předčítal jim svou poezii.

Významným humanistou a vůbec pamětihodným mužem 15. stol. byl Eneáš Sylvius z rodu Piccolomini, který jako tajemník císaře Bedřicha III. a pozdější biskup sienský přijel do Čech vyjednávat s králem Jiříkem, a napsal latinsky českou historii „Historia bohemica“, zajímavou sice, avšak povrchní, humanisticky nabubřelou a ne dost nestrannou knihu, která byla brzy přeložena do češtiny a značně oblíbena. Eneáš Sylvius se stal papežem pod jménem Pius II.

Za vlády a přízně císaře Maximiliána byla ve Vídni známá „Danubiana“, dvorní akademie, literární sdružení dunajské, v jehož čele byl Konrád Celtes, a to spojovalo významné muže, přátele a humanisty z Rakouska, Uher a z Čech, k nimž patřili např: Jan Šlechta ze Všehrd, olomoučtí kanovníci Ondřej Stiborius a Augustin Olomoucký, biskup Stanislav Thurzó aj. V Německu je třeba jmenovat kardinála Mikuláše Kusánského, opata Jana Trithemia, Reuchlina, v Holandsku Desideria Erasma Rotterdamského.

Čeští humanisté navazovali na tradici antické stylistiky, přenášeli do českého jazyka její ozdoby a dali základ písemnictví v antickém duchu: Řehoř Hrubý z Jelení, Viktorin ze Všehrd, Václav Písecký, Jan Češka, Oldřich Velenský, Mikuláš Konáč z Hodiškova. Později, když pražská univerzita nepřála humanismu, vše zaniklo.

Tito starší humanisté uznávali, že staroklasická literatura je dobrý pramen vzdělanosti a ušlechtilosti (odtud i název humanismus, studia humaniora, aby se jimi člověk stával lidštějším, v tehdejším smyslu „více člověkem“), ale studium řeckých a římských klasiků nepřijímali samoúčelně, ale jako pomoc a prostředek k účelům křesťanským. Křesťanští humanisté chtěli vědecky poznat život i antického ducha a vytříbit rozum i vkus, ale především chtěli prohloubit křesťanský názor a očistit mravní stránku života. Týž muž, který napsal

knihu o následování Krista, byl i vynikajícím znalcem starého klasicismu. Humanista Wimpheling říká: „Křesťanské kultuře neškodí studium pohanského starověku,

ale to, když se mu chybně rozumí a mylně se vykládá; bylo by zničující, kdyby se skrze klasiky šířil pohanský duch a smýšlení a kdyby se k výuce mládeže přibírali spisovatelé a básníci nebezpeční pro kategorie mravnosti a vlastenectví .“

2. Pokud humanisté dodržovali míru, bylo dobře; i když pak obraceli zřetel na bohoslovné vědy, alespoň zdokonalili tehdejší zaškudlý scholastický sloh: š k o d i t začali tehdy, když i do náboženství místo křesťanských názvů kladli pohanské: Kristus byl pro ně heros, panna Maria bohyně, z nebe učinili Olymp atd.; věrouka byla prznění antickými výrazy; spisy Platónovy, Aristotelovy aj. kladeny na stejnou úroveň jako Písmo svaté; místo hlubokých filozofických úvah vydávány mělké věci s klasickými kudrlinkami.

Tak řečení m l a d š í h u m a n i s t é byli zcela zaujati smyslovou opojností staropohanských spisů po stránce stylistické i věcné; byli již tak o b l o u d ě n i a z a s l e p e n i jednostranným obdivem a nadšením, že se úplně ocitli v myšlenkovém okruhu dávných Řeků a Římanů. Jedině klasická vzdělanost byla pro ně ta pravá vzdělanost, jen antický život byl ten pravý lidský život, a v nadhodnocení pohanského klasicismu jako vrcholu vzdělanosti pohrdali křesťanstvím a jeho mravností.

Humanismus byl až surově proti všemu křesťanskému. Viterbský kronikář např. vypravuje, jak humanisté vyloupili v římských katakombách hroby, jak neuctivě zacházeli s památkami, které tam nerušeně přečkaly doby sveřepých národů.

Humanismem se šířila n á b o ž e n s k á c h l a d n o s t a nemravnost; již Konrád Celtes psal bezostyšněji než Ovidius; dějepisec a státník Niccolo Macchiavelli byl hotový neznaboh; Ulrich von Hutten zemřel na venerické rozkoše, které zaživa opěvoval klasickou latinou. Jiní zase v obzvláštní bezcharakternosti vyráběli patolízalské chvalozpěvy nebo neřestné hanopisy - na zakázku; sám Erasmus Rotterdamský se dolichotil značných ročních důchodů.

Když tedy ušlechtilé studium klasického starověku tak hluboko

kleslo a zvrhlo se, až humanistická nemravnost byla surovější než pohanská, musela ta zkáza vyvolat odpor církve: papež E u g e n IV. zatratil Panormitovu hnusnou sbírku satir „Hermafrodit“; křesťanští učenci se bouřili; sv. Bernardin kázal; řeholníci potírali takový směr písemnosti; za to byli tupeni jako tmáři a vydávaly se proti nim hanebné spisy jako „epistolae obscurorum virorum“.

Až do humanismu byl starý a střední věk v přirozené jednotě vědění a života: co dobrého starověk zplodil, středověk převzal a zdokonaloval; učenec i umělec byl ve vzájemné kulturní spojitosti se svým lidem: rozuměli si, spolu se doplňovali a snášeli. Humanismem byl smrtelně přetržen svébytný rozvoj kultury a rozštěpena její organická jednota.

Humanismus měl zůstat to, co jedině byl a mohl být: učenou libůstkou, pedantským vrtochem hrabat se ve starých spisech a ověšovat se antickými kudrlinkami; byl ve své podstatě jalový, pouhý duchamor. Avšak humanisté, ačkoliv jen otrocky napodobili, troufali si krátkým měřítkem své učebny měřit svět a do své kopy ciceronských frází těsnat všechen kulturní život. A co se nedalo, bylo pokáleno sžíravým posměchem.

Renesance byla tak velká reakce, jakou svět neviděl; humanismus v chorobně odulé učenosti více důvěřoval své vlastní vratké konstrukci než dosavadní společné, pečlivě chované tradici; národní písemnictví hynulo; pod rouškou, že se vzdělanost vrací k původním čistým pramenům, byly zabíjeny kulturní vymoženosti celé národní minulosti.

Humanismus vlastně obnovil jen neklasickou, epikurejskou a stoickou filozofii, překonanou již ve starověku ; Platón, Aristoteles aj. nikdy nevyšli z paměti. Když se pak se pochybeným pohanským měřítkem začal posuzovat křesťanský názor státní, vědecký a náboženský, rozštěpilo se dosavadní jednotné, stejnorodé smýšlení jako předtím v dekadentní alexandrijské době na dva protichůdné extrémy: z jedné strany atomická roztříštěnost, přeceňovaný jednotlivec, hyper individualismus; na druhé straně panteismus, tuhý státní despotismus.

Nejžalostnější následky to mělo v náboženství: z jedné strany se odmítla veškerá autorita, i papežská - a na druhé s v ě t s k ý vladař

určoval svým poddaným n á b o ž e n s t v í: nejtužší césaropapismus — Hrozil rozvrat; v církvi se chystal velký rozkol. —

- - -

Z t ě c h t o n í z k ý c h příčin tedy byla církev ústně i písemně rozkřičena za odpůrkyni „humanistických studií“, za nepřítelkyni vědy! A toto nekalé řemeslo se provádí dodnes i před očima lidí, kteří se jinak počítají za vzdělance.

Nicméně je dokázáno, že duchovenstvo i jiní se ještě dále v křesťanském duchu zdárně zabývali humanistickými studiemi. Třeba když znamenitý humanista francouzský Marc-Antoiné

Muret, obyčejně nazývaný Muretus, jehož veškeré spisy se vyznačují prostotou, lehkostí a uhlazeností, od r. 1563 začal v Římě přednášet o řeckých a latinských klasicích, přicházeli ho poslouchat i kardinálové. Na katolických školách ještě probíhalo studium řeckých a římských klasiků a a drželo se na důstojné úrovni, zatím co u protestantů se již zvrhlo v čirou nevěru a oplzlost. Dokládá to činnost právě Bohuslava z Lobkovic, který si ještě na konci 15. století donesl ze studií v Itálii tak šlechetné nadšení.

Církev tedy přála humanistickým studiím, ale vzpírala se proti h u m a n i s t i c k é n e m r a v n o s t i, která byla surovější než pohanská.

51. Husovo dílo – revoluce.

Křesťanská Evropa byla ve středověku skrze jednotu víry spojena v jednu velikou rodinu pod jednou vrchní hlavou. V tomto velkém křesťanském soustátí vládl křesťanský zákon a pevný řád v rodině, v obci, ve společenstvech i ve státě. Věda a umění, občanská spořádanost i blahobyt se dostávaly na stále vyšší úroveň.

Mezitím však zaklepaly na dveře této velké křesťanské republiky nové předůležité vynálezy, které jejím ustáleným řádem mohutně

otřásaly. Duch rytířský, tento „nejkrásnější květ“ středověké vzdělanosti, vymizel, vynalezl se střelný prach, zorganizovala se stálá vojska, vynalezl se knihtisk, objevily se nové země, poštovním spojením vstoupily země do těsnějšího mezinárodního styku, ožila staroklasická literatura se svým pohanským duchem, zavedením staropohanského římského práva se otevřela hluboká propast mezi veřejnou spravedlností a mezi ustáleným právním citem národů, v Anglii a v románských zemích nastolil monarchický absolutismus, královská moc v Polsku, v Uhrách i v Německu oslabila – ohlašovala se nová doba. V myslích nastalo kvašení, chtivost novoty se vzmáhala, začalo se otřásat starým ustáleným řádem, vznikaly nové potřeby, nespokojenost rostla, ze sobectví se nadsazovala cena jednotlivce proti obecnosti a působila nezřízenou touhu po svobodě, tajné i veřejné staré chyby se začaly odkrývat a zveličovat, mizela vážnost a důvěra k vrchnostem duchovním i světským, dávná autorita státu i církve se začala ničit. (Hergenröther, K. G. II. 240) Záleželo na tom, jak lidstvo překoná tuto krizi.

Do této kvasivé a vznětlivé látky hodil Hus hořící pochodeň náboženské revoluce.

Hus „ po příkladu anglického kacíře Viklefa začal opravovat církev cestou nezákonitou, bludnou, revoluční, a tudíž svrchovaně záhubnou.“ (Proch. 9.) Hus směřoval k opravě církve, církevní sbor také. Palacký (III., 1) o tom píše: „Sbor se držel pozitivního základu…Podle mínění shromážděných otců měla být oprava církve její dílo bez cizího zásahu. Hus ale chtěl do církve vštípit opravu podle jisté idey... Co tedy církev shora pozvolnou cestou, uvážlivě s ohledem na všechny poměry a okolnosti teprve zamýšlela uskutečnit, to již Hus zdola silným útokem bez ohledu a bez rozpaků začal konat. Při nápravě oboustranně uznaných vad v církvi chtěli církevní otcové, aby každý její člen byl pečlivě chráněn a zachován: Hus se o ni pokusil cestou, jak se říká, „skoč oko nebo zub“ (padni komu padni - pozn. red.). Řečeno současným jazykem: sbor si počínal monarchicko-aristokraticky a konzervativně, Hus demokraticky, radikálně a revolučně. Pro nepředpojatého kritika nemůže být ani pochyby, která by z obou těchto cest byla celému křesťanstvu prospěšnější a vítanější.“

Náruživou prchlivostí, marnivou samolibostí, nepoddajnou urput-

ností, sofistickou uštěpačností, svéhlavou vzdorovitostí - a duševní omezeností se Hus vysmekl z podřízenosti a poslušnosti svého arcibiskupa a vzepřel se jeho duchovní pravomoci. Svým jednáním o odpustkových bulách Hus vlastně vstoupil na dráhu revoluce. (Helf. 115) Poněvadž neuznával nad sebou ani v církevním sboru kompetentního soudce, byl jeho poměr k shromážděným otcům poměrem vzpoury. Tak Hus pracoval na úplném zničení církevní autority. (Pal. n. m. u.)

Ale při Husových snahách je třeba rozeznávat dvě stránky, církevní a národní. Tato obojí působnost nešla vedle sebe, nýbrž v jednom. Do jaké míry se dostával na scestí Hus, do té míry stahoval za sebou univerzitu i národ. Z kaple Betlémské a z univerzitních učeben přeskočil spor i boj na ulici a na bojiště.

Otřesem církevní autority se otřásla autorita světská, a ti, kdo by rádi těžili z oslabené moci církve, se sami stali obětí svedeného a rozkaceného lidu. Tak se částečně vysvětluje onen úkaz objevující se ve všech revolucích novověké Evropy, že totiž i krátkodobé rozvraty v oblasti církevní zasahují zároveň i oblast politickou. Proto pařížská univerzita nazvala Husovo učení škodlivým a záhubným bludem, protože vzápětí za sebou přináší neposlušnost, odboj i vzpouru a nakonec i kletbu Chámovu. A kostnický sněm píše, že tu běží nejen o pravost víry, ale též o společenský řád a mír.

195

Bludy a lži v dějinách.

Husitismus, ačkoliv nejasný a nepřesný, byl jen v některých bodech odlišný od katolicismu; k němu měl blíž než k luterství, ale s luterstvím ho pojila společná nenávist k hlavě církve; přestupování husitů k protestantismu znamenalo tedy veliký převrat v Čechách: pohrdali Husem i jeho učením i svými husitskými předky.

V tomto smyslu napsal Pavel Josef Šafařík Pogodinovi, když se r. 1857 jednalo o vydávání Husových spisů v Čechách: „K čemu by se také měly tisknout? Snad aby se roznítily slepé vášně lůzy? Kam by to vedlo? K novým svízelům a bídě! Nechme mrtvé v pokoji. Hus ne nominetur quidem aut uratur denuo“, jako že „o Husovi už ani

slova, nebo znova s ním na hranici“.

Husova církevní revoluce zplodila nesváry a násilí, podle urazila tisíce v jejich nejposvátnějších citech a zavinila divoké ničení památek náboženských, vědeckých a uměleckých.

Husovo dílo nebylo pravé vyřešení velké otázky církevní.

52. Lutherova reformace - revoluce.

Co začal Hus v Čechách, Luther dokončil v Německu. Lutherova činnost v první polovině 16. století je v tolika případech obdobná a má spojitost s Husovou činností na počátku 15. stol., že Husovi dodatečně - jako vůbec leckteré jalové proroctví se vymyslí teprve později a přenese se do starší doby - přisvojili tato slova: „Nyní upalujete hus, ale po sto letech přijde labuť, kterou se vám upálit nepodaří“. Zatímco se v Čechách pásmo událostí při ustavičném kvašení pořád ještě rozpřádalo a nastupovaly nové katastrofy, Německo a jeho sousední země byly za rozněcování a stranického rozdvojení reformací strženy do boje a občanské války. (Helf. 277)

Luther neuznával církev za učitelku ve věcech víry a mravů, ale sám si tu autoritu osoboval; nesnesl ani sebemírnější odpor; je známý jeho výrok: sic volo, sic jubeo (tak chci, tak poroučím). Nebyl v myšlenkách ani jasný, ani důkladný a důsledný, strhávaly ho náruživosti, a proto se dostával do rozporů sám se sebou; hned něco lehkomyslně tvrdil, a když mu to po chvíli vadilo, hned to zase stejně lehkovážně zamítal. Za jediné pravidlo víry vyhlásil

Písmo svaté, ale kde se mu hodilo, používal tradici; i z Písma svatého odstraňoval místa, která se mu nehodila. V rozpravách a hádkách nebyl poctivý: námitky oponentů i učení církve napřed překroutil a zhanobil, pak teprve proti tomu uštěpačně bojoval. Tam, kde neměl věcné důvody, vypomáhal si neslušnými vtipy a sžíravými nájezdy. Již roku 1545 soudil švýcarský reformátor Bullinger o Lutherovi: „Škoda, že nelze zapírat, že nikdo nepsal tak zpustle, hrubě a neslušně proti křesťanské

kázni a skromnosti ve sporech o víru a ve velikých a vážných věcech než Luther.“ (Döllinger, die Ref. III. 263) Jeho názory o panenství, o manželství a manželské věrnosti urážejí mravní cit. Mnozí z jeho přátel, když poznali jeho život, od něj odstoupili. S úsměchem předvídal, že mu lidé budou vzdávat přílišnou poctu: „Adorabunt stercora nostra et pro balsamo habebunt“. (Walch XXII. 1906.)

A co je nejhorší, Luther sám nevěřil, čemu učil. M a t h e s i u s píše: „A. Musa, tehdy farář v Rochlici, si kdysi stěžoval dr. Martinu Lutherovi, že sám nemůže věřit tomu, co jiným káže“. — „Chvála Pánu Bohu,“ odpověděl dr. Martin, „že se tak děje i jiným, já jsem myslil, že jen mně tak bývá.“ (12. kázaní, str. 131. a.) Luther se sám divíval, že mu svědomí nevyčítá mše, které zamlada sloužil, ale jen ho trápívá pro reformační kázaní. Na smrtelné posteli vzdychal: „Bojím se, že mi leccos z toho, co jsem považoval za Boží dílo, vnukal ďábel.“

Proti odpůrcům neznal Luther ani míru ani smíru; zvláště proti papeži se neštítil ničeho. A d r i á n VI., poslední německý a vůbec poslední neitalský papež (až do Jana Pavla II. - pozn. red.) vzkázal po legátovi říšskému sněmu do Německa: „Řekni také, že přímo vyznávám, že tyto nesnáze církve dopouští Bůh pro hříchy lidí a zvláště kněží a prelátů… Víme dobře, že též u tohoto svatého stolce se od určité doby stalo mnoho nevhodného: zneužití v duchovních věcech, přestupky přikázaní, ba že se vše obrátilo k horšímu; legát měl dokonce jménem papeže slíbit, „že se usilovně vynasnažíme, by se napřed polepšil římský dvůr, od něhož možná vzešlo všechno to zlo“. - K této ušlechtilé přímosti novověrci chytře mlčeli; jen Melanchton a Luther vůbec nedbali na papežův dobrý úmysl a vydali na něj hanopis, ve kterém zpochybňovali jeho mravnost; Luther mu spílal do antikristů, oslů a tyranů; všechna „nespravedlnost a hrubost Lutherovy polemiky“, jak říká H a r n a c k , „jsou samé nadávky“. Luther jasně ukázal, že nechce opravu, ale úplnou zkázu církve. 28. března 1523 vyzval rytíře německého řádu, aby nedbali na slib, oženili se a rozdělili o řádové statky. (L. Pastor, G. d. Päpste, IV. 2)

197

Bludy a lži v dějinách,

Luther zasadil katolické církvi hlubokou ránu, ale ta se stala průnikem, že tím vředem vyhnisalo všechno nezdravé, co se předtím v církvi usadilo.

O Lutherově díle píše např. protestant D r o y s e a : „Ještě nikdy

nebylo revoluce, která by hlouběji rozryla, strašněji ničila a neúprosněji soudila. Rázem se vše rozvolnilo a zpochybnilo, napřed v myslích lidu, pak rychlým sledem v okolnostech, v celé kázni a řádu. Kdeco duchovního i světského se rozpadlo, ocitlo se v divé směsi.“ Dále pak nazývá Lutherovo dílo „revolucí nejhroznějšího druhu“, z níž vznikly „strašné záhuby a poblouzení“. (Gesch. d. pr. Pol. II. 14)

Daleko směleji a nerozvážněji než kdokoliv předtím se Luther postavil proti církvi. On zahájil řadu protestů a všeho, co z nich pochází. „První protest proti církvi byl náboženský: Luther volal do světa: „Papežství je velká k...., papež je antikrist, pryč s ním!“

Po něm se ozval filozofický protest Voltairův: „Křesťanství a jeho filozofie jsou hanebné, církev je hanebná! Ecrasez l'infáme!“

Pak pronesl Mirabeau politický protest: „Král je tyran, království despocie! Pryč s tyranstvím, jímž se národy zotročují a zasypávají hanbou!“

A za našich časů vmetl Proudhon socialistický protest mezi zástupy: „Vláda je anarchie, majetek je krádež, Bůh je zlo!“ To znamená: pryč se společností, s rodinou, s majetkem!

Po slově skutek, po protestu revoluce.

53. Hus – Luther – a odpustky.

Často lze pozorovat, že proticírkevní pisatelé se při zdůvodňování nějaké události odchylují od pravých důvodů a chytají se postranních, vedlejších příčin, aby tím svalili vinu na církev. To se týká zejména zdůvodňování Husovy a Lutherovy vzpoury proti církvi.

1. Z neskonalých zásluh Vykupitelových dostává kajícník ve svátosti pokání odpuštění hříchů a věčných trestů za těžké hříchy. Ale Boží spravedlnost žádá, aby se také člověk sám nějak přičinil o zahlazení své viny, aby se také on časnými tresty za své hříchy kál a za ně dostiučinil. Proto ukládá

zpovědník pokání, nebo si kajícník sám dobrovolně pokání volí a ukládá.

I ty časné tresty si může člověk zmírnit. Slovy Páně „Amen, pravím vám, cokoli odmítnete na zemi, bude odmítnuto v nebi…“ (Mat. 18, 18) nabyla církev moc tyto kajícné skutky promíjet způsobem, aby pak neměly p o v a h u t r e s t u, když by je kajícník konal buď dobrovolně, nebo jakožto přirozený následek hříchu musel konat déle, ale aby nabyly p o v a h u z á s l u ž n o u, aby se staly skutky záslužnými, které docházejí odplaty v nebesích; ač jsou-li konány ve stavu milosti.

Tuto vznešenou i láskyplnou moc konala církev hned v dobách apoštolských. Tak vylučuje sv. Pavel korintského nešlechetníka z církve, totiž ukládá mu časný trest. Když se pak ten vyloučený opravdově kál, odpouští mu sv. apoštol vinu i trest věčný a přijímá ho zase do církevní obce, totiž odpouští mu i časný trest. Z pozdějších, přesto velmi starých dob známe především ze spisů sv. Cypriána, že těm, kteří při pronásledování prokázali slabost, bylo uloženo napřed činit veřejné pokání, nežli se směli vrátit do církve. Toto pokání jim však bylo zkráceno nebo ulehčeno, totiž byly jim uděleny odpustky, když se mučedníci nebo ti, kteří byli pro víru uvězněni, za ně se přimlouvali. Odtud se zachovala slova sv. Cypriána: „Vizte, kterak se na přímluvu mučedníků udělují odpustky.“ —

Stejně mluvila církev na starých sněmech ankyrském, nicejském - i na tridentském. Odpustky povzbuzují k pravému a horlivému pokání; zmírňují bázeň a upokojují věřící; přivlastňují živým i nebožtíkům v očistci ono dostiučinění, které je ze zásluh Páně i jeho svatých uloženo v pokladnici církve; nakonec připomínají přísnou kázeň staré církve, aby nikdo nynější mírnosti nezneužíval ke své záhubě. V pozdějších dobách se dovolilo zpovědníkům zaměňovat přísné kanonické tresty kajícnosti za půst, pouť a almužnu, nebo je i zkracovat či úplně odpouštět plnomocnými nebo částečnými odpustky.

Roku 1300 zavedl papež Bonifác VIII. j u b i l e u m i s jubilejními odpustky a ustanovil, aby se konalo každých sto let. Klement VI. ustanovil jubilejní rok na každý padesátý rok, Urban VI. na třiatřicátý, Pavel II. na pětadvacátý rok. V novější době jubilejních slavností přibylo, protože lidstvu přibylo hříchů a církvi tísně. Církev je tu jako biblická Maří Magdalena, která librou vzácného vonného oleje pomazala Pánu nohy i hlavu: tak církev stojí s nádobou vzácných milostí uprostřed lidstva a je ochotna

každému z ní udílet, dokonce, jak se říká, i nádobu rozbít a do poslední kapky vzácný olej milostí vylít.

2. Tohoto vznešeného významu odpustků byl si vědom také Hus. „Když mu bylo dvacet čtyři let“, píše V. V. Tomek (Děj. Pr. d. III. kn. 3. odst.3), „bylo v Praze vyhlášeno pověstné milostivé léto roku 1393. Student Jan z Husince vykonal podle příkladu jiných p o u ť po kostelích a z p o v ě ď na Vyšehradě, a aby dosáhl vzácného odpustku, dal „z a n ě j“ (!) jediné čtyři groše, které tehdy měl, a proto musel potom zůstat o suchém chlebě. Může se to vždy považovat za důkaz zbožné mysli.“ -

Ale ať si to vysvětlíme jako důkaz zbožné nebo snad spíše náhle vznětlivé mysli, která nerada dodržuje míru a střední cestu a ráda se vrhá hned do dobré hned do špatné krajnosti, vypývá z toho, že Hus v ě ř i l v odpustky. Teprve když už byl dávno v jasné vzpouře proti svému arcibiskupovi, začal Hus b r o j i t proti p a p e ž i a proti o d p u s t k ů m, až nakonec neuznával ani p a p e ž e, ani o d p u s t k y ! To je přece poněkud málo důslednosti na muže, který se chopil opravy církve! To, že byl Hus zbožný, je zbytečné povídat, nikdo to nepopírá: ale neměl p o k o r u a p o s l u š n o s t, a z toho vzniklo jeho dílo!

První a hlavní podmínka, jestliže někdo chtěl a chce-li i dnes získat odpustky, byla a je, aby důstojně přistoupil k s p r á v ě B o ž í a k e s t o l u P á n ě. Teprve druhá podmínka byla a je dodnes vykonat nějaký dobrý skutek, který církev ustanovuje v jednotlivých dobách podle časových potřeb. Tak bylo dříve třeba zúčastnit se velkolepé křížové výpravy, nebo obětovat nějaký dárek ve prospěch církve, jako třeba na stavbu chrámu nebo na zámořské misie, nebo vykonat pouť na některé posvátné místo atd. Nelegitimní papež Jan XXIII. chtěl peníze použít na válku proti Ladislavu neapolskému, který stál při papeži Řehořovi XII. I kdyby se příčina a účel, k němuž Jan XXIII. odpustky vypsal, Husovi ne líbila, i kdyby se ve sbírání peněz vyskytly nějaké závažné nedostatky - může za to článek víry o odpustcích nebo církev, na kterou se Hus tak nerozvážně a prudce obořil? Také on mohl při vší slabotě ducha rozeznávat osobu od věci, úřad od úředníka, mohl uznávat, že papežové pomíjejí, ale církev a učení trvá. I církev, pokud ji představují lidé, nosí milosti Boží v křehké nádobě.

Palacký píše, že až do Husovy doby bylo v lidech tak pevné

přesvědčení o Božím povolání a právu

Římské církve, že ani sebezjevnější chyby jejích představených nezrušily víru v její neomylnost. Hlasy volající již dosti hlučně po opravách hlavy i členů církve směřovaly vždy jen k jedincům a k vnějšímu uspořádání, nikoliv k hierarchické soustavě a věrouce jako takové. Ten krok udělal teprve Hus a po něm Luther. Hus mohl volně ústně a písemně napadat některé chyby, jako například výši poplatku za dar „quod populus in confessionibus non taxetur“, ale neměl se dotýkat článku víry. Mohl a měl horlit také proti nepravým zázrakům, které se snad sem tam vymýšlely z upřílišněné snahy, vždyť sám katechismus to v 1. přikázaní zakazuje: to vše směl a dokonce měl dělat - ale měl zachovat víru: měl horlit, měl se hněvat, ale neměl hřešit: irascimini et nolite peccare, říká Písmo svaté.

Proto Husův a Jeronýmův spáchaný čin, že dali studenta v přestrojení nevěstky a s papežskou bulou na krku projíždět městem, aby byl vyvolán veřejný posměch poštvaného lidu, zůstane navždy v očích rozumného člověka to, co byl - čin pouliční sprostoty a rouhavé bezbožnosti, protože troufalou rukou sáhli na nebeskou stránku církve, na její učení o odpustcích.

3. Bezprostřední příležitostí (nikoli příčinou) již připravovaného výbuchu církevní vzpoury v Německu se stalo to, že papež Lev X. vypsal odpustky, k nimž jako vedlejší podmínku ukládal nějaký příspěvek na dostavění velechrámu svatého Petra v Římě; je přirozené, aby chrám, jehož duchovním správcem je hlava církve, byl svým postavením v popředí všech Božích stánků po celé církvi. Kardinál Albrecht z Branibor, arcibiskup mohučský, rozesílal za tím účelem kazatele po Německu. Proti kazateli Tetzelovi vystoupil M. Luther, ačkoliv, jak sám se přiznává, nevěděl, co jsou odpustky.

Aby Luthera ukázali v pěknějším světle, než skutečně byl, uznali jeho pomocníci za nutné zhanobit jeho prvního odpůrce, Tetzela. Kolik na tomto muži, snad poněkud přehorlivém, nicméně zbožném a učeném, protestantské dějiny napáchaly křivd a lží, to se zde nedá popsat.

Připomínáme jen, že Luther nevystoupil jen proti odpustkům, nýbrž

se obořil na z á k l a d y církve, na kterých už patnáct set let trvala. Sám Luther se k tomu přiznal. Když mu oznámili, že Tetzel hořem a lítostí nad příkořím onemocněl a je blízko smrti, vzkázal mu Luther, aby se netrápil, neboť: „ta věc

prý nevznikla z jeho (Tetzelovy) příčiny, nýbrž t o t o d í t ě m á p r ý d a l e k o j i n é h o o t c e“.

Tím „otcem" byla knížata a světští páni, kteří se domnívali, že i oni z reformace dostanou „české dary“; že totiž jako v Čechách po Husovi, tak oni v Německu po Lutherovi uchvátí duchovenské statky. Jisté je, že Luther až při druhém výslechu na říšském sněmu ve Vormsu r. 1521, když pánové lichotkami podnítili jeho pýchu a přislíbili mu bezpečnou ochranu, začal vzpurně a hrozebně zatínat pěst. Právem tedy říká Döllinger, že protestantismus vzešel z konkubinátu teologů a knížat. -

Teprve po dvaceti letech, když i samotnému Lutherovi začínalo být úzko při pohledu na „ovoce a požehnání“ z jeho „reformace“, začal spílat již dávno zesnulému Tetzelovi a svalovat na něj veškerou vinu.

Ostatně uctívání ostatků i u protestantů dokazuje mezi jiným spis: „Das guldene und silberne Ehrengedächtnis des Theuren Gotteslehrers D. M. Lutheri, in welchem dessen Leben, Tod, Familie und Reliquien – umständlich beschrieben und… erklärt durch Ch r i s t i a n J u n k e r. Dresdensen, Historio-graphum. Frankfurt und Leipzig 1706“. Jak pochybného druhu jsou asi některé Lutherovy ostatky, předpověděl sám Luther: „Adorabunt stercora nostra et pro balsamo habebunt“. Kard. H e r g e n r ö t h e r říká, že se Lutherovo proroctví vyplnilo. (Kirchengesch. III, 104)

54. Nekatolíci a svoboda svědomí.

Nekatolíci rádi vinívají katolíky z náboženské nesnášelivosti. Ale je pravda, že právě ti, kdo často mluví o snášelivosti a svobodě svědomí, bývají a vždy bývali nejnesnášelivější. O tom se může každý z vlastní zkušenosti přesvědčit: jen posaďte katolíka a nekatolíka na chvíli vedle sebe a zjistíte, že popichovat pro víru začne - nekatolík. Jsou k tomu

vedeni a cvičeni odmala, pěstuje se to u nich od počátku.

Katolík je při své staroslavné víře na duchu zámožný, usedlý a mírumilovný; má sám v sobě duchovní těžiště, a protože má v nitru klid, přeje ho i jiným. Nekatolík přes všechnu proklamovanou snášelivost je jako zchudlý proletář, podnikavý, vrtkavý, jizlivý. Tomáš C o s t píše v „Puritanismu“: „V katolickém Marylandu byla nejdříve práva svědomí a víry plně prohlášena a uznána. To je pravda dosud nepopíraná žádnou autoritou, a já, ačkoliv

protestant, rád a z celého upřímného srdce tuto slávu katolíkům přeji“.

Ukáže-li někdo na dějiny, že katolíci podnikali křížové výpravy na kacíře, sluší se připomenout, že kacířství tenkrát znamenalo politickou revoluci a že kacíři bývali převážně tím, čím nedávno byli pařížští komunardi a petrolejníci, nyní anarchisté a nihilisté. Podvratné živly přece žádný stát nemůže strpět.

Dějiny dokazují, že potlačování katolické církve bývalo pro protestanty životní podmínkou, živlem. Katoličtí panovníci nikdy tak krutě nevystupovali proti sektářům jako zuřívali nekatoličtí odpadlí vladaři proti svým poddaným, a to jedině proto, že nechtěli odpadnout, že chtěli zachovat starou zděděnou víru. Nesnášelivost plyne z povahy protestantismu, jak bude zmíněno dále; zdědili to po svém původci; Luther volal na rozloučenou ze Šmalkald: „Pán vás naplň nenávistí papeže!“

Domnívá-li se dr. Masaryk (ve spise o samovraždě, ve Vídni 1881), že „při české tuposti k víře se intolerance projevuje zejména vůči protestantům“, pronáší tím jen otřelou německou frázi. Kdyby se v Německu vytasil s takovými názory na protestantismus, jaké v Čechách nerušeně pronáší o katolicismu, byl by v nebezpečí, že mu kolega Hans Delbrück, protestant a profesor berlínské univerzity ze samé protestantské tolerance u ř í z n e u š i ! Dokonce týž apoštol snášelivosti, Masaryk, když uvádí jména „myslitelů, kteří zasáhli do světového ruchu vzmáhající se osvěty“, jako Hus, Chelčický, Komenský, nic neví nebo alespoň neříká (proč ?) o katolíkovi Tomáši ze Štítného, který přece jako p r v n í v Čechách začal psát vědecké práce domácím, českým jazykem, za

což se učení páni z Husovy strany nemálo durdili, že „profanuje“ vědu! Tak vypadá p r o k l a m o v a n á tolerance!

Nějaké uznání za toleranci se katolíkům ze strany odpůrce nikdy nedostalo a nedostane: když se katolíci se bránili, řeklo se, že jsou nesnášeliví; když se nebránili, až se nechali i pozřít, řeklo se, že katolická víra dělá člověka líným, tedy neschopným života, a byla c h v á l e n a energie, v ý b o j n o s t.

Když jsme již promluvili o „církevní inkvizici“, bude dohře k ní přirovnat zásady a způsob, jak si vedli n e k a t o l í c i ke „kacířům“, totiž ke katolíkům a vůbec k jinověrcům.

l. Husité a snášelivost.

1. Sám mistr Jan Hus jaksi podivně rozuměl lidské svobodě, právu přesvědčení, svobodě svědomí. Píše totiž: „Kacíři mají

býti donucováni k víře, aby opravdu vyznávali Krista a jeho zákon; neboť žádný člověk nemůže věřit než dobrovolně, ale přece může být donucen ke skutkům zevnějším.“ V tomto duchu jednala i jeho strana.

Kdo nestranil h u s i t ů m , dostal se do jejich zlých jazyků, především kněží. Co jen mohli vymyslet zlomyslného a utrhačného, sváděli na katolické kněze, roztrušovali to potupnými spisky, aby je uvedli v lidu do nenávisti a opovržení.

Pražští konšelé v první době husitských bouří zajímali, věznili, loupili a někdy věšeli a stínali protikališnické kněze a žáky. Zatímco husité volně a bez překážky řádili, kázali kdy a kde se jim zalíbilo, násilím zabrali téměř všechny pražské kostely a vyháněli řádně ustanovené katolické duchovní, katolíci jen stěží měli na největší svátek slavné služby Boží. V obcích, kde byli katolíci v menšině, neměli faráři kde vyučovat děti než na věžích a zvonicích. Kališníci po násilném uchvácení chrámu sv. Mikuláše na Starém Městě zneuctili posvátné místo všelijakými neřestmi. Klerik jménem Mikuláš, který bránil zákristii, aby posvátné poklady a chrámová roucha nepřišla do nesvěcených rukou divokých lidí, přišel o život. Při takové divokosti není divu, že katolíci odráželi násilí násilím. (Helf.)

Když se Husova náboženská vzpoura provalila na ulici, postavil se

jí do čela „bratr Jan Žižka“. „Mezi neřestmi, které se po skončení příměří v Čechách začaly páchat, je třeba nejvíce litovat úmyslného boření a rušení klášterů a kostelů, jejich uměleckých výzdob i posvátných předmětů; byly to poklady, kterými co do velikosti, umělecké nádhery a bohatství staré Čechy vynikaly nad jiné země.“ (Pal.)

Úsudek o Zižkovi a jeho činech lze shrnout těmito mírnými slovy: Zižka byl fanatik pro pobožnost. Pokládal svou víru za jedině pravou, a kdo ji neměl nebo nechtěl, tomu nedopřál ani život. „Zákon Boží (totiž jak mu on sám rozuměl) mu sloužil jako heslo boje, jemu se propůjčoval samozvanec za mstitele; pro něj ničil a vraždil nemilosrdně všechny ty, kteří nežili podle něho. Nejvíce zuřil proti kněžím a mnichům, protože byli podle jeho zdání největší hříšníci, pokrytci a licoměrníci. Snášenlivost (tolerance) a shovívavost byly ctnosti jemu neznámé.“ (Pal.)

Kališníci, protože měli svým učením blíž katolickému než husité a čeští bratří, si počínali mnohem mírněji než oni. Jiří z Poděbrad, kališník, po dobytí města Tábora zničil poslední

útulek táboritů. Když vznikla jednota „českých bratří“, král Jiří ji začal stíhat tvrdými tresty.

Kališničtí kněží, ač sami bludaři, se dopouštěli nelidských krutostí na bratrech. Představený jednoho bratra, Jan Černý, o tom píše: „Takové pak věci činili ti nejnestydatější popi kališničtí, zvláště brandejský a litomyšlský, protože byli v jednání velmi nectní a nestydatí lotři… K tomu hanební ožralci a bezední lháři... vše z té kališné strany; určitě žádný, ani sami královští hejtmani, ani římští kněží pod jednou tak zle, tak tyransky, takovými haněními a zlostmi, lžemi, rozličným trápením, hrůzami a strachy, zlořečením a podobnými věcmi netýrali bratrský lid jako toto nestydaté kněžstvo kališnické.“ (Pal.)

Pražská univerzita byla v moci kališníků a luteránů, kteří nejenže ne trpěli mezi sebou zástupce katolické vědy, ale mistři pod obojí bránili katolickým chlapcům konat svou víru. Ti pak, protože chtěli dosáhnout vyššího vzdělání, byli nuceni za ním odejít do ciziny. Katoličtí panovníci nespláceli násilím; Ferdinand r. 1556 založil katolickou vysokou školu u sv. Klementa, aby byla protiváhou kališnické

univerzitě, na které se protestantský duch usadil nejvíce.

2. Protestantská intolerance.

Protestantismem byla nesnášenlivost uvedena do soustavy a prováděla se s krvavou důsledností. Již jméno p r o t e s t a n t je nositelem zásadní n e s n á š e n l i v o s t i. Dne 21. února 1885 řekl Dr. Windthorst v pruském sněmu: „V ústech máte snášelivost, ve skutečnosti nesnášenlivost. Copak nevíte, odkud máte své jméno´protestanté´? Zapomněli jste, co se stalo na Špírském sněmu r. 1529? Tam bylo usneseno, že se má zanechat hádek až do všeobecného církevního sněmu a knížata, která zavedla reformaci, ji mají ponechat, ale svým katolickým poddaným mají zabezpečit, že je ve své zemi budou p o k o j n ě trpět.“ A proti tomu p r o t e s t o v a l i , t j. ohradili se někteří pánové a některá města, neboť nechtěli uznat, že by jim někdo směl překážet, že by násilím nesměli převádět své poddané na novou víru, kterou ze sobeckých příčin oni sami předtím přijali.

Teprve u protestantů vznikla n e m r a v n á i n á s i l n á z á s a d a : cuius regio, eius religio, jako že kterou víru vyznává panovník, smí i násilím k této víře nutit své poddané. Kamkoliv se obrátilo luterství, do Anglie, Skotska, Irska,

Dánska a Švédska, všude šířilo nesvornost, násilí a vraždu nejen proti katolíkům, ale i proti všem, kdo se od něho uchýlili. Tak třeba „holubice protestantismu“, Melanchthon, žádal, aby novokřtěnci zaplatili své učení životem. (Corp. Reform. ed. Bretschneider IX. 27)

L u t h e r sám zuřil proti všem, kdo se „čistého evangelia", totiž Lutherova učení, nechtěli přichytit. „Já, Martin Luther, jsem vaším apoštolem, vaším evangelistou. Kdo mou nauku nepřijme, patří do nejhlubší propasti pekelné", volal n e s n á š e n l i v ý „apoštol a evangelista“. A zase: „Panovníky, knížata a pány, kteří náleží k havěti římské Sodomy, se sluší všelijakými zbraněmi napadat a v jejich krvi si ruce koupat.“

Z w i n g l i pronesl zásadu: „Evangelium sitit sanguinem“, jako že „evangelium žízní po krvi“ těch, kdo nechtějí uznat Zwingliovo učení. Na Zelený čtvrtek 12. dubna 1525 byla jeho působením zrušena mše v Curiemi, městě Zwingliově a místo ní poprvé slavena v hlavním chrámu večeře po evangelicku. Rozhodla to jen nepatrná většina hlasů.

Přátelé mše se nesměli shromažďovat ani ve zvláštním kostele; brzy potom byla drahá oběť zakázána i venkovským katolíkům. To všechno se rušilo a zavádělo státním nucením; Zwingli stál při tom v popředí činnosti. V záležitostech víry a bohoslužby byla menšina vázána naprostou poslušností k rozkazům většiny. Kdo se postavil proti, byl z města vymrskán, utopen nebo jinak popraven. - 273 let se nesmělo nic konat po katolicku; na to se přísně dohlíželo. Teprve asi před sto lety, když v politických obratech přišlo do Curychu rakouské vojsko a mělo svou bohoslužbu, byla prolomena hráz té „evangelické tolerance“ a 13. října 1907 se zde slavila stoletá památka zase první mše svaté.

A co „helvetský apoštol“, pyšný a zatvrzelý K a l v í n ! Tento „velinkvizitor“ výslovně se domáhal „i n k v i s i c e n a v y h u b e n í k a c í ř s k é h o p o k o l e n í“, praví ženevský protestant Galiffe a počítá z let 1542 – 1546 obžalovaných „kacířů“ 800 - 900. Hrozným způsobem se projevily následky n o v é h o ducha v přísnosti uložených trestů i celého soudního řádu. Padesát osm h r d e l n í c h trestů a sedmdesát šest výkazů ze země dokazovalo, že Kalvínova kázaní nepadla na neúrodnou půdu. - Ú t r p n é v ý s l e c h y m u č i d l e m s e s t a l y p r a v i d l e m . Obžalované mučili tak dlouho, až se přiznali třeba i k tomu, co nespáchali; někdy je za ruce i nohy ukovali, dokonce nutili děti udávat rodiče. Pouhé podezření stačilo k zatčení až odsouzení. Soudy řádily přímo hrozně. „Čarodějství,

spolek s ďáblem“ byly obsahem žalob, pro které nesčetní ubožáci, muži a ženy, byli drženi v dlouhé vazbě, vedeni do mučíren, vykazováni ze země, posíláni na popraviště i na hranici. Některým byly přivázány na břicho hrnce s živými krysami, aby se prohryzaly živým tělem. Mnozí se v žaláři raději sami zabili, než by podstoupili ukrutná muka výslechu a popravy. Začátkem roku 1545 se rozmohly soudní případy a zatýkání strašnou měrou. 6. března oznámil dozorce žaláře soudní radě, že žaláře jsou plné, že již nemůže vězně přijímat. To prý je, jak sám uznával, věc d o k o n c e n e s l ý c h a n á a n e o b y č e j n á . S vězni se zacházelo nad míru a víru strašlivě. Stará mučidla jim byla příliš jednoduchá: vymýšleli nová muka. Katovo rameno umdlévalo. Popravený byl napřed zmučen, a když byl popraven, bývala mrtvola ještě

zohavena. A Kalvín? - Byl s hroznými rozsudky úplně srozuměný, dokonce sám udával jména podezřelých, „aby toto pokolení bylo vyhubeno“. Roku 1545 poslal Kalvín svému příteli svému Myconiovi list o ukrutném hromadném ničení katolíků, a píše o tom slovy tak chladnými a takřka obchodnicky stručnými, že člověk až trne nad mravní zpustlostí a nelidskou zatvrzelostí tohoto muže - prý apoštola!

Každý, kdo reformátora urazil, byl velmi trestán. Kdejaký veselejší projev života byl přísně stíhán. Faber (Le Févre) aj. byli uvězněni proto, že si o svatbě zatančili. Perrin, jeho zeť, protože pohrozil Kalvínovi, tak tak že ušel živý do Francie a byl in effigie upálen. Panteista Jak. Grüet byl popraven za to, že pohrozil Kalvínovi kvůli Faberovu zajetí. Sedlák, který by v pátek nebo v sobotu nejedl maso, byl uvězněn a j. v. Dokonce r. 1543 byli zajímáni i chlapci, protože si zaskotačili.

Když papež Klement VII. nechtěl vilnému ukrutníku Jindřichovi VIII., anglickému králi, zrušit manželství s královnou Kateřinou, odpadl král od církve a mečem i ohněm doháněl k tomu své poddané. Na tisíce lidí zahynulo jedině proto, že nechtěli o d p a d n o u t od staré víry katolické. Řeholníci byli vyhnáni z klášterů, jejich statky byly zabaveny a většinou od královských vizitátorů rozkradeny. Chudina, která se tam dříve uchylovala, zůstala bez pomoci a bez ochrany.

A co jsou všechny tresty španělské inkvizice proti neslýchaným ukrutnostem, které na katolických poddaných spáchala z cizoložství pošlá královna Alžběta! Pokud byla Anglie katolická, kvetl tam přes všechny domácí rozbroje znamenitý blahobyt, takže se ta země právem nazývala „veselá Anglie“. Ale

stejnou měrou, jak se tam hubila katolická víra, ubývalo nižším vrstvám obyvatelstva i blahobytu, až se „old merry England“ za „panenské“ královny Alžběty stal pracujícímu lidu peklem na zemi. Katolický lid byl napřed ožebračen a pak byly na žebrotu vydány zákony, které na věky zůstanou potupnou skvrnou anglického zákonodárství. Kdo byl zastižen tři dny bez práce, měl dva roky otročit tomu, kdo ho z toho udal. Kdo byl přistižen při žebrotě, mělo se mu uříznout ucho, a když to nepomohlo, byl popraven. Na sedmdesát tisíc lidí bylo oběšeno „pro tuláctví“. Jako kvíčaly - píše tehdejší zpravodaj - bylo vidět řady oběšených tuláků - ani nemluvě o jiných pokutách a trestech. Právem píše anglický protestant William Cobbet: „Nežvástejte mi o pronásledování a ukrutnostech kato-

líků! Kde vůbec najdete takové, abyste je mohli přirovnat k těm, které já vám zde uvádím? Alžběta dala za jediný rok zabít více katolíků, protože nechtěli odpadnout od své víry, nežli královna Marie za celý čas své vlády, protože odpadli od víry zděděné po otcích. A přece nazývaly a doposud nazývají dějiny Alžbětu „dobrou královnou Beruškou“, Marii však „krvavou“.

Ani konec by neměl výklad o tom, jak ukrutně protestanté řádili také v ostatních zemích. I tam, kde byli v menšině, nedopřávali katolíkům volné vyznání víry, a přece katolíci zachovávali starou víru, kdežto protestanté byli odpadlíci.

Tato zuřivost ani později neustala docela. Co posměchu a urážek museli snést mužové učení a šlechetní jako hrabě Stolberg a Bedřich Schlegl jedině proto, že odstoupili od protestantismu a vrátili se do katolické církve. Starý Voss zuřil, Goethe a Schiller se posmívali; básník (!) Gleim, stařec více než osmdesátiletý, napsal, že „raději být loupežníkem nebo vrahem než takovým odpadlíkem“. A dodnes to není jinak. Ještě r. 1884 pronesl berlínský profesor Hans Delbrück, že by se prý katolickému historikovi J. Janssenovi měly uříznout uši za to, že dokumentárně odhalil a vyvrátil bludy a lži v protestantských dějinách! (Preus. Jahrb. 1884).

Správně soudí Döllinger: „Historicky není nic nepravdivějšího nežli věta, že reformace byla hnutí za svobodu svědomí. Právě opak je pravda.“ (Kirche u. Kirchen, Mnichov 1861)

55. Písmo sv. jediný pramen víry.

„Až do Husových časů,“ píše Palacký, „bylo tak pevné všeobecné přesvědčení v lidských myslích o božském povolání a právu římské církve, že ani sebezjevnější pochybení jejích představitelů nezrušily víru v její neomylnost.“ Mistr Jan Hus se postupně zaplétal do bludů, až posléze neuznával ani svrchovaný učitelský úřad církve; prohlásil Písmo sv. za jediné pravidlo víry a jeho výklad přivlastnil sobě samému.

O sto let později Martin Luther upírá papežskému stolci nejvyšší úřad učitelský v církvi, prohlašuje Písmo sv. za jediný pramen víry a sebe za jediného vykladače: „Já, Martin Luther, jsem vaším apoštolem, vaším evangelistou“.

Hus a Luther svévolně zúžili obor zjevené pravdy a vytržením Písma sv. i jeho výkladu z rukou církve vydali zjevenou pravdu všanc libovolnému subjektivismu a sžíravému kriticismu. Každý si mohl z Písma sv. vykládat, jak se mu zlíbilo, a vymítat to či ono místo, až by z Písma sv. zbyla holá vazba. Kampak se jim poděla slova Páně: Ty jsi Petr, a na té skále vzdělám církev svou? Není-li Petr a jeho nástupce skálou, na níž je vzdělána církev, kdepak by byla tato církev půldruhého tisíce let, než vystoupil Hus, Luther, Zwingli, Kalvín a jiní?

1. Nechce být.

Písmo sv. samo o sobě **nechce** být jediným pramenem zjevené víry, nikde si to ani slovem neosobuje. Ba právě na několika místech samo připomíná, že neobsahuje vše, co apoštolé věděli o Pánu. „Ještě mnoho jiných znamení učinil Ježíš před očima učedníků, a ta nejsou zapsána v této knize…“, píše apoštol Jan (20, 30) A dále píše: „Je ještě mnoho jiného, co Ježíš učinil…“ (21, 25)

Kdo poznal vznik jednotlivých knih Písma sv., jak epištol, tak evangelií, že to byly spisy příležitostné, z nichž každý byl složen z daného příčiny a za jistým účelem, podle hlavních potřeb čtenářů, jimž byl oddán, ten zajisté uzná, že žádný z pisatelů neměl úmysl, aby ve svém spise uložil veškeré pravdy a evangelická přikázání. Každý psal ze svého, jeden o druhém nevěděli. Matouš psal evangelium, aby dokázal Židům, že starodávná proroctví o Spasiteli se splnila na Kristu. Marek, průvodce Petrův, sepsal své stručné evangelium

na žádost křesťanské obce v Římě, aby jim zanechal písemně něco z toho, co jim Petr kázal ústně. Lukáš, průvodce Pavlův, napsal (kromě dějin prvotní církve), co slyšel od Pavla. Jan směřoval svým evangeliem především k tomu, aby proti bludařům uhájil a dokázal Spasitelovo božství. Příležitostný ráz se ještě patrněji projevuje apoštolskými listy.

Při veškeré důležitosti, jakou mají tato psaná svědectví, a při veškeré úctě, která se jim od prvopočátku v církvi prokazovala, zůstaly, čím původně byly: spisy příležitostnými. V jednotlivých listech se rozebírají a dosvědčují jednotlivé pravdy, ale žádná z těchto památek a

ani všechny dohromady si neosobují být jediným pravidlem víry a zjevení.

Na mnoha místech Písma sv. se dává přednost živému slovu nebo se alespoň klade na roveň slovu psanému. „Měj za vzor zdravých slov to," napomíná apoštol Pavel žáka svého Timotea (II 1, 13, 14), „co jsi s l y š e l ode mne ve víře a v lásce, která nás spojuje v Kristu Ježíši. Svěřený poklad chraň mocí Ducha svatého, který v nás přebývá." - „…a co jsi ode mne slyšel před mnoha svědky, s v ě ř to věrným lidem, kteří budou schopni učit zase jiné." (2, 2)

Co a jak činil Pán, to a tak činili apoštolé; On učil ústně, ústně učili také oni. Někteří z nich také něco písemně zaznamenali, pokud si to zvláštní potřeba vyžadovala, ale jejich přední a hlavní péčí a prací bylo ži vé s l o v o. Tak to činí církev dodnes u národů, které na svou víru obrací. Pravý opak toho však dělají protestanté, když jim dávají bibli, aby si z ní sami vyhledali víru.

2. Nemůže být.

Písmo sv. samo sebou ani **nemůže** být jediným pravidlem víry. Odkud vědí protestanté neuznávající tradice, že vůbec existuje nějaké Písmo sv.? Kdo jim pověděl, z kolika částí se skládá? Kdo jim zaručuje, že se nám dochovalo přesně a neporušeně? Písmo sv. jako kniha mrtvá na to neodpovídá - ale odpovídá ž i v é p o d á n í církve, prastará a již v prvotních dobách písemně uložená tradice. Staré podání církve sděluje: Tyto knihy si předávalo pokolení za pokolením za jediné pravé a skutečné části Písma sv.; apoštolé je sepsali a pod úzkostlivou bdělostí církve se v nich nesmělo ani slovo přidat nebo ubrat.

Knihy Písma sv. obsahují vedle prostince vyjádřené a zobrazené pravdy také hluboká t a j e m s t v í, svrchované pravdy

ducha i srdce, z nichž každá o sobě chová filozofickou záhadu. Jak si to vše má vykládat čtenář ať učený či neučený, když si veleduchové všech věků nevěděli rady? Kdo rozhodne, kterým slovům a statím rozumět ve významu slovním, kterým v obrazném? Filip se tázal dvořana čtoucího v Písmu: „Rozumíš tomu, co čteš?" On odpověděl: „Jak bych mohl, když

mi to nikdo nevyloží!“ (Sk. ap. 8, 30, 31) Vedle Písma sv. je tedy zapotřebí také v y k l a d a t e l e, a tím jedině pravým a ustanoveným je učitelský úřad církevní. Nerozumíš-li některému místu, požádáš snad o výklad učenějšího. Ale kdo tě ubezpečil, že jeho výklad je správný a že není nad něj nikdo jiný, ještě učenější? Když by pak vznikl spor o význam některého slova nebo místa v Písmu, kdo to rozsoudí? O jediném ustanovení večeře Páně podali prý mužové „svobodného zkoumání rozumového také ve věcech náboženských skoro dvě stě různých výkladů.

U samého Luthera je i zde křiklavá nedůslednost. Bible mu byla hned „nejzřetelnější knihou na světě“, a hned zase prý „jen ten může rozumět Písmu, kdo by sto let spravoval církev s proroky, s Janem Křtitelem a s apoštoly“, až z toho zase „jen jediný Luther umí bibli vykládat“, a zase „jediný Duch sv. může Písmu rozumět“, a hned zase „kdekdo může bibli rozumět“, a hned zase prý „nerozumíme z bible ani a b c“. Různé sekty, které se vesměs buď pýchou nebo fanatismem odtrhly od Petrovy skály, zavrhly podání a výklad církve, každá vykládá jinak a každá přesto tvrdí, že „očistila evangelium“, že jen u ní je p r a v d a. Vytrhovaly z Písma list za listem, až jim v ruce nezbyla leda holá vazba.

S biblí v ruce páchaly zdivočilé zástupy hnusné neřesti a vraždily vše kolem sebe. Cranmer, krvavý pomocník smilného reformátora Jindřicha VIII. v katovském řemesle, to omlouval a zdůvodňoval z bible! Dějiny lidstva dokázaly ohnivým a krvavým písmem, že Písmo sv. nemůže být jediným pramenem víry.

Předůležitá jsou v té souvislosti slova apoštola sv. Petra (II, 15, l6): „A vězte, že ve své trpělivosti vám Pán poskytuje čas ke spáse, jak vám napsal i náš milý bratr Pavel podle moudrosti, která mu byla dána. Mluví tak o tom ve všech svých listech. Některá místa jsou v nich těžko srozumitelná a neučení a neutvrzení lidé je překrucují, jako i ostatní Písmo, k vlastní záhubě.“

211

Bludy a lži v dějinách.

3. Nikdy nebylo.

Písmo sv. samo o sobě nikdy ani **nebylo** jediným pramenem víry. „Víra je tedy z e z v ě s t o v á n í a zvěstování z Kristova pověření,“ praví apoštol Pavel (Řím. 10, 17) Tak to bylo v církvi vždy jako nepohnutelné pravidlo. Církev již byla a trvala, i když nebylo ještě ani

slovíčka psaného. „Jděte do celého světa a kažte evangelium všemu stvoření,“ přikázal Pán apoštolům (Mar. 16, 15) „Ačkoliv bych měl ještě mnoho co psát, nemíním to svěřovat papíru a inkoustu; neboť doufám, že se k vám dostanu a budu mluvit s vámi tváří v tvář, aby naše radost byla úplná,“ píše Jan. (II. 12)

Církev již dávno pronikala svět pod sluncem ústního podání, než byly do celku sebrány jednotlivé části Písma. A kolik věků zase prošlo, než se dostal národům překlad Písma sv.! Učený Tertulián píše v této souvislosti: „Jdouce po celém světě zvěstovali apoštolé národům totéž učení téže víry a zakládali po městech církve, od nichž ihned jiné církve přejímaly podání víry a sémě učení a dodnes přejímají, aby se staly církvemi.“ (De praescr. c. 20) Jako svíce o svíci, tak se rozžíhalo světlo Kristovy víry ve starých církevních obcích. Ke slovům Pavlovým: „Nuže tedy, bratří, stůjte pevně a držte se toho učení, které jsme vám odevzdali, ať už slovem nebo dopisem,“ (II. Thes. 2, 15) připomíná Jan Zlatoústý: „Z toho vyplývá, že apoštolé nepodali všechno písemně, nýbrž mnohé podali bez písma, a to také vyžaduje víru. Je to podáno - a dost!“ (Hom. 4. in ep. 2. ad Th s.) – „Víra to je, proti níž bojují; a to je společný záměr všech odpůrců a nepřátel zdravého učení, že otřesením pevné víry ničí a hubí apoštolská podání.“ Basilius (De Spir. S.)

Zkušenost všech dob dokazuje, že všelijaké sekty mají k Písmu sv. také výklady, ale jsou to jen cisterny zkalené nebo docela vyschlé, neboť jimi nepřetéká živý, pramenitý, zdravý proud církevního podání. Zavrhují tradici, a nemohou se bez ní obejít: křtí děti, ač se tomu Písmo naoko příčí, světí neděli a výroční svátky, ač o tom v Písmu nic není atd.

Velmistr G ö r r e s říká (v předmluvě k Leben J. Chr. od dr. Seppa): Když apoštolové podávali svědectví o tom, co viděli, mladá církev přijímala tato svědectví za úplně platná, měla totiž důkazy o nich v sobě samé. Evangelia pak pro ni byla jen vnějším dokladem jejich původů z onoho kořene, z něhož sama vyrostla. Církev přijala tyto psané památky do svého životního svazku a potvrdila jejich důstojnost i důležitost. Čtyři evangelia

jako čtyři tepny proudily jejím nesmrtelným ústrojím, dodávaly život a výměnou ho zase nabývaly z pramene podání.

Tyto knihy však byly později v y t r ž e n y z životního svazku;

teplý život v nich začal stydnout, tepny ochabovaly; srdeční krev přestala být krví, jakmile byla vylita z držících cév; životní fluidum se stalo caput mortuum: z bible stala se kniha jako kterákoliv jiná kniha. Rozborní duchové zkoušeli ocelí, dá-li jiskru, a jako kdysi Inkové v Peru přiložli ji k uchu a naslouchali, nedává-li odpovědi na jejich dotazy. Ale co bylo mrtvé, zůstalo němé. I odpovídali za ni s a m i ze své vědy.

Církev provázela tyto křesací pokusy s pocitem oné bolestné lítosti, která ji nemine při žádném velkém skandálu. Jakkoliv se však církev, která je nepřetržitými vrstvami z pokolení za pokolením spojena se svým zakladatelem, necítila bezprostředně dotčena oněmi alchymickými operacemi, které si dovolili s knihou z jejího majetku a nitrného svazku vyrvat, přesto drzá a barbarská nešetrnost, kterou nepřátelé opřeni prý o vědeckou bezohlednost páchali na ústroji jí uloupeném, byla pro ni pohoršením. Církev, tato veliká věkovitá přástevnice, která upřádá vlákno tolikera pokolení a vpřádá je do dějin: kdykoliv ucítí, že nějaké vlákno ve velké osnově povolilo, otřásá vždy na zkoušku celou tkaninou, a kde shledá, že něco popustilo, ihned pomocně vpřádá podél vytáhlých vláken vlákna nová, upevňuje osnovu a stěsnává útek.

Tak to bývalo při každém nebo po každém kacířství. Čím urputněji bludaři navrtávali, ohryzávali a osekávali ratolesti církevního stromu, tím více živin vyháněl z kořenů v porušené části, až se poškozená místa zase zahojila a zacelila. – A tak to bude i po herezích, které asi ještě přijdou.

56. Reformace – v původním významu.

„Reformací“ se obyčejně rozumí odvrat od katolictví k protestantismu; podle toho „protireformace“ znamená dobrovolný i nucený návrat k církvi; - v Čechách ponejvíce za Ferdinanda II. Není to vlastně správné. Termíny reformace a protireformace v tomto smyslu se ustálily mnohem později po době, kdy se to dálo.

V augsburské konfesi z r. 1530 není ani název „reformace“, ani zmínka o věci, která se tím slovem označovala; v druhé hlavní listině, v augsburské smlouvě z r. 1555 se již o tom sice mluví, ale název ještě nebyl vysloven. Až vestfálský mír z r. 1648 přináší

ten název poprvé, avšak nikoliv ve jmenné gramatické kategorii, nýbrž ve slovesné; je úředně platná definice reformačního práva (ius reformandi), tedy pořád ještě žádná vlastní reformace: „Bezprostředním duchovním nebo světským říšským stavům náleží vedle praxe, dosud konané po celé říši, též právo reformovat náboženství. Poddaným, kteří nechtějí mít se svými zeměpány stejné náboženství, se dopřává dobrodiní odchodu.“

Co se tu stanoví slovy, bylo již dávno zformulováno do pravidla: cuius regio, eius religio - čí kraj, toho náboženství; tj. panovník má právo ukládat poddaným, ať mají s ním stejnou víru. Církevní majetek měl zůstat nebo se uvést na míru, jak byl o půlnoci nového roku 1624.

Reformace značila tedy každou změnu, kterou učinil panovník v náboženství, ať ve prospěch protestantismu nebo katolicismu. Tak to bylo až do konce 18. století; ještě v obsáhlých dějinách Haeberlin-Senckenbergových r. 1790 se píše o „reformaci“ Ferdinanda II., nikoliv o „protireformaci“.

Katoličtí panovníci konali sice také právo reformační, ale od základů jinak než u protestantů. Když katolický panovník vrátil své poddané do církve, obnovil tím vlastně jurisdikci církevní, jíž on také, jako člen té církve, podléhal; protestantští vladaři zaváděli něco nového ve svůj prospěch; zřizovali si každý svou zemskou církev jako „rození vrchní biskupové“ (summi episcopi nati), osobovali si církevní pravomoc a vykonávali ji.

V tom je pravá podstata reformace: ve smyslu knížecího práva určovat poddaným náboženství. Pravidlo „ cuius regio“ a reformační právo jsou vynález a požadavek protestantský; na tom stála německá knížata: proti byl císařský vyslanec Trauttmannsdorf a katolické stavy; přece však bylo povoleno, poněvadž protestanté hrozili velezradou, dovoláním se pomoci francouzské, švédské, i turecké.

Zemské protestantské stavy si ostatně již dávno dali reformační právo zdůvodnit teologicko-vědecky: Melanchthon napsal o tom latinské pojednání „O právu reformačním“, kde se slovem reformace, reformovat rozumí podřízení všeho církevního pod světskou moc.

Tehdy se všechna náboženská, duchovní moc dala světským knížatům: o právu lidské osobnosti, o právu jednotlivce, že smí mít vlastní náboženské

přesvědčení, nebo že smí zůstat věrný víře zděděné od praotců - tam není a n i s l o v o .

O n n o K l o p p končí: „V novější době říká protestantský profesor teologie (Th. Z a h n): Lutherovo učení o ospravedlnění už není v Německu, a nikdo se toho neleká. Ale zůstala zemská církevnictví, ne tak z vnitřní síly, jako proto, že dosud stojí lešení, a to jen tou mocí, která byla jejich původem.“ (Hist. pol. Bl. sv. 129)

57. Ovoce Husovy „reformace“.

„Po jejich ovoci je poznáte. Což sklízejí z trní hrozny nebo z bodláčí fíky?“ (Mat. 7, l6) - Jaké bylo ovoce Husovy „reformace“ v Čechách?

1. V r o d i n ě a v o b c i. „Celou zemí, říká o Čechách Helfert (244), začal lomcovat svár a spor, všecky vrstvy dělilo stranictví a úkaz nejsmutnější, vyskytující se vždy v dobách náboženských a občanských různic, se až příliš záhy dostavil. M ě s t a i d ě d i n y, kde dosud panovala svornost, j s o u u č i n ě n y m í s t e m s v á r ů ; rodinný život je rozvrácený hlubokou roztržkou, syn stál proti otci, bratr proti bratru v odcizení stěží tajeném, neřku-li ve veřejném odporu; svazky dlouholetého přátelství jsou rozvázány, nastoupila trpká nepřízeň. Z m a t e k n a v š e c h s t r a n á c h , doma a v radě, v obci i v kostele.“

Nemravnost se rozmáhala. Když Hus veřejně zlehčoval kněžstvo, zajisté se nemohli lidé jeho řečmi povzbuzovat a ušlechťovat k mravnosti; Hus sám píše z Kostnice Plzeňským: „K a m s e t r a t í v a š e d o b r á p o v ě s t ? D ř í v jste své město řádně spravovali, slovo Boží milovali, kuběny a rufiány jste ven vykazovali, kostky jste zakazovali. Ale n y n í ! Již veřejné smilstvo, již hráčství, již jiné nešlechetnosti vyrazily z vás Boží slovo a do vás se navrátily!“ (Helf. 249)

O tom, jak to bylo na v e ř e j n o s t i , píše P a l a c k ý (V. 1. čl. 6): „Jako téměř po celé XV. století, tak zvláště v těchto letech (konec XV. století) byly stížnosti na nebezpečí při cestování po Čechách a největší přísnost se obracela proti početným povalečům po krčmách, kteří se z nedostatku vojenských služeb živili násilím a loupeží.“

2. V k o s t e l e a v e š k o l e. Nedůvěra k duchovenstvu a záští, které Hus tak horlivě mezi lidem šířil a pěstoval, vyšlehly po jeho smrti v jasné plameny vzpoury a ukrutnosti. Tyto bouře

směřovaly hlavně proti kněžím a mnichům. Domy farářů jsou vydrancované a zbořené; mnoho kněží, pokud si zavčas nepomohli útěkem, je mnohonásobně týráno, některé prý až zabili a hodili do Vltavy. Ženské z lidu křičely a povykovaly v zástupech dobývajících se do far, podněcovaly útočníky, házely kamením po těch, co prchali z far, zuřily uvnitř dobytých domů a kostelů. Rok 1416 spatřil ženu kázající z kazatelny. (Helf. 245)

Když nastal u královského dvora příznivý obrat vůči katolíkům, katoličtí faráři vracející se do svých far a kostelů se zase chtěli ujmout i škol. Když jim to kališníci odepřeli, byli nuceni vyučovat děti na věžích a zvonicích, zatímco do řádných (původně katolických) škol chodila mládež strany kališnické. Žáci těchto obojích škol se den co den vespolek hašteřili, docházelo mezi nimi k častým bitkám a pranicím; zápasníci zvoněním přivolávali sousedy své strany na pomoc a v nejednom případě se vypravuje, že byli z bojiště odnášeni těžce ranění, mezi nimiž byly i zkrvácené mrtvoly. (Helf. 258)

Husitstvím se otevřela volná cesta všem zhoubným následkům, které plynuly z Lutherovy reformace, jak bude vyloženo v dalším článku. Církev kališnická záhy upadala v učení i v mravnosti; kněžstvo nemělo žádnou vážnost. Luther vábil k sobě Čechy tím, že v jeho církvi nebude zapotřebí kandidátům duchovního stavu doprošovat se svěcení u římských biskupů. R. 1522 psal českým stavům, že Čechy jsou zaplaveny špatnými kněžími, kteří šíří lehký mrav; prý existuje přísloví, že kdo se u Němců dostal n a š i b e n i c i a n a k o l o, v Čechách by ještě dobře byl k n ě ze m. (Denis, Konec samostatnosti české 365)

B a v o r o v s k ý ze 16. století: „Pohleďte nyní na mládež, jak žije bez bázně Boží, bez umění Božího, bez poslušnosti ke svým starším! Řeči jsou oplzlé, šaty ohyzdné, skoky nestydaté, vycházení s nimi mrzuté. Jednomu je po chuti opilství, jinému zlodějství, některému hráčství, jinému kuběnářství. Co z toho pochází? Některého z nich před očima rodičů oběsí, jiného ohavně čtvrtí, toho z města pometlem vyprovodí a jiné ostatními hanebnými pokutami trestají. Co je nyní od

mládenců ještě nedorostlých častěji slyšet, než ženit se, honem ženit! A co méně je od nich slyšet než to, co si pod tím představují, jestli vědí, „do čeho pospíchají a jaké povolání míní dělat? Lepší by pro některé byl řemen nebo březová metla nežli krásná dívka.“

Náboženství se dostalo úplně pod světskou moc. Kdyby Hus zůstal naživu, neviděl by jiného zbytí než všechno uznat, co v jeho duchu jeho světští přátelé nového podnikli, a stal

by se Ž i ž k o v ý m s l u h o u, jako byli později čeští bratři a protestantští kazatelé i podle úsudku V. V. T o m k a „najatými sluhy“, neboť s t y r a n s t v í m s v ě d o m í šla ruku v ruce úplná p o r o b a o b č a n s k á. Je toho na sta dokladů v protestantských dějinách.

O českém luteránském kněžstvu píše Z. W i n t e r: „V nejhorším postavení byl protestantský kněz; nejen proto, že kněží protestantů nevytvořili hierarchii a všude byli proto vůči státu i laikům nesamostatní, ale i tím, že byli u nás dlouho proti zemským zákonům pokoutně chováni. Luteránský kněz byl téměř otrok své vrchnosti.“ (Život církevní, 503) Hrdá česká šlechta již sice za husitství ožebračila duchovenstvo a přivedla je do tuhé poddanosti, ale přece tu ještě stála na obranu husitská konzistoř. Teprv když Luther vyslovil, že světští páni jakožto „vůdcové“ lidu mají právo ustanovovat duchovní, bylo laikům dáno plné právo nad duchovenstvem. V luteránské církvi nebylo třeba ospravedlňovat panovačné zasahování do lidských práv duchovenstva.

3. V e v ě d á c h. Palacký ve svých dějinách velice často přikládá Husovi zásluhu, že dobyl světu „svobodné zkoumání rozumové“. Z těchto slov je již zdaleka poznat německou „Freie Forschung“, kterou Němci přisuzují zase Lutherovi. Copak nebylo „svobodné zkoumání“ ve vědě, ba i ve víře ve středověku dovoleno? Odjakživa platila v církvi zásada sv. Augustina: in necessariis unitas in dubiis libertas, in omnibus charitas. Když se také o věcech víry přeli teologové a papežové, ponechávali jim vždy všechnu volnost, jen na to hleděli, aby se ve sporu dodržovaly m e z e s l u š n o s t i a z a c h o v a l a v í r a.

Palacký naříká, že se „činný d u c h p o k r o k u, který bývá

spoluduchem vyšší osvěty“, velmi brzo po husitském hnutí, už ve druhé polovině XV. století, v y t r a t i l. „Ten duch pokroku a iniciativy vůbec z a k r s a l v d u c h o v n í m o s a m o c e n í p o d o b o j í ch... Ale poslušná strana Římu, která se zachovala v duchovním spojení a ve vzájemnosti s ostatním křesťanským světem, se účastnila tohoto pokroku, ač nenáhlém, nicméně skutečném. Humanistická studia, kterých se přece katolíci tak horlivě ujímali, tiskařské umění a ohromné zámořské podniky oživovaly a rozšiřovaly obzor dobových myšlenek, z čehož se ale p o d o b o j í t é m ě ř ú m y s l n ě v y l u č o v a l i. Proto činnost mysli a s ní spojená iniciativa, jakkoliv nevýrazná, se jevila vždy více na straně římské, kdežto ve straně podobojí, při panující nesvobodě a myšlenkové omezenosti, pod vládou ještě přísnější autority, se vzmáhala d u c h o v n í l e n o s t a k r á č e l o s e

n a z p ě t d o b a r b a r s t v í; kališnická rigoróznost stavěla myšlenkovému vzletu a rozhledu ještě větší překážky, nežli sama církev římská; (!) celý duševní potenciál (v době kališnické) jakoby již v národě zjalověl, i když náruživostí přitom vůbec neubývalo. Nic není nudnějšího a jalovějšího nad polemické spisy z této doby.“ – A zase (d. IV., č. 1., d. V. č. l): „Není se co divit, že i básnické umění zakrsalo a dokonce zahynulo v těch nekonečných hádkách o víru; opravdu není v celé historii literatury české doby j a l o v ě j š í.“

O Ctiboru T o v a č o v s k é m z Cimburka, který se přirozeným nadáním dostal mezi nejvýznamnější muže národa a svého věku vůbec, píše P a l a c k ý, že je sice dost pečlivě vychován ve vlasti, ale pod j e d n o s t r a n n ý m vedením husitských kněží, takže ani nenabyl důkladnější znalosti latinského jazyka. – Táborité r. 1420 stanovili 14 článků, o nichž píše V a v ř i n e c z B ř e z o v é, utrakvista a profesor tehdejší pražské univerzity: „Ze shora řečených článků vůbec, léta Páně 1430 pohoršlivě a na p o t u p u celého království urputně prohlášených, vzešla v lidu a v duchovenstvu, kteří se pevně sjednotili na obranu Božího zákona, nová a velká pře a roztržka.“ Proč říká Vavřinec „na potupu celého království“ podává doklad hned 2. článek: „Každý člověk tím, že studuje s v o b o d n á u m ě n í a přijímá v nich stupně, je marný a zpohanštělý a h ř e š í proti evangeliu našeho Pána Ježíše Krista“. V 6. článku pak táborité prohlásili, že všechny misály a kostelní zpěvníky, všechny chrámové

předměty a bohoslužebná roucha se mají spálit a zničit. Jak ujednali, tak jednali: nesčetné skvostné knihy a drahocenné umělecké památky i velké budovy zničili a Březovský právem říká, že „se titíž táborští potom téměř bez jakékoliv ohleduplnosti, spravedlnosti, pokory, bez všeho milosrdenství a trpělivosti, a ne jako lidé rozum mající, ale jako dravá zvěř a jako vzteklí psi a lvi se vrhali útokem na všechny ty, kdo s dotyčnými domněnkami nechtěli souhlasit, trýznili je kořisťováním, ohněm a rozličnými tresty a potupami. A tak se stalo, že kdysi slavné Království české bylo dáno za divadlo národům a že na věky přišlo do řečí.“ - „Univerzita zůstávala zanedbána a neposkytovala příležitost k získání vědeckých poznatků v souladu s pokrokem tehdejší doby v jiných zemích“, soudí Tomek (D. č. 261)

„Je pozoruhodné,“ říká Palacký, „že také knihtiskařské umění se v Čechách poprvé neobjevilo v podobojím, ale v katolickém městě. Nesmíme si to vykládat

v tom smyslu, že se duchovní pokrok již odvrátil od většiny národa nejen ve věcech týkajících se náboženství a víry? Proto také první a jediný Čech této doby, který se dal nadchnout duchem humanismu a staroklasické krásy právě tehdy znova se křísícím v Evropě a který se ho snažil ve svých spisech napodobit, byl římský odchovanec pan Jan mladší z Rabštejna, bratr pana Prokopa; ztrávil několik let u papežova dvoru, r. 1457 byl jmenován vyšehradským proboštem a zemřel r.1473; jeho Dialog k věcem z roku 1467 je důležitá a milá památka. Kéž by se jen více podobných plodů zachovalo!“

4. Národnost česká, mající kdysi tak slavné jméno, se ve světě stala sloganem a byla uvedena do nenávisti, posměchu a potupy. Dodnes se to cítí. Vavřinec Březovský píše, že jednáním táboritů se stalo, že „kdysi slavné Království české bylo dané za divadlo všem národům a že na věky přišlo do hanlivého úsloví.“ Palacký říká, že následkem nešťastných bouří a husitských válek „pojaly národy české jméno do nenávisti a potupy“. Helfert soudí: „Vůbec došly věci na taková místa, že české jméno daleko široko získalo velmi pochybnou pověst, neřku-li špatnou“. Významné je, že protivníci nazývali Luthera člověkem jedovatým, kacířem, buřičem,

ztřeštěncem, opovážlivcem a - Č e ch e m! I Češi vnímali jako hanbu mít ze sebe kacíře. Král Václav se osopil na Husa pro podezření z kacířství, do kterého prý uvrhl zemi a způsobil svému králi nepříjemnosti v cizině; hlavní příčinou, proč šel Hus dobrovolně do Kostnice, bylo, aby se očistil z kacířství. Odsouzením Husa jako kacíře se cítil český národ uražen, zahanben. V divadelní hře „Die böhmische Irrung“ z r. 1483 říká básník Hans Folz, že Husovi našeptal kacířství Jidáš. Odkud asi vzniklo to, že Francouzi říkají cigánovi bohémien?

N á r o d č e s k ý slavil „navenek“ svůj rekovský věk, ale „doma“ bylo jinak. „Hus byl pomstěn, ale k r v í a b l a h o b y t e m v l a s t i“, říká Brandl (186). Palacký (III, 2, XII, 1) pak soudí: „Ú p l n é z n i č e n í d á v n é a u t o r i t y státu i církve neslo za sebou také z n i č e n í n á r o d n í j e d n o t y a s v o r n o s t i…v této době se počítalo nejméně pět hlavních stran; při nedostatku zahraničních válek vyvolávaly strany války domácí; proto vítězství u Domažlic, pojistivší bezpečí vlasti od nepřátel, se stalo hrobem české jednoty a svornosti; jedna část ná

roda se tulila čím dál tím jasněji k c i z i n c ů m, aby s jejich pomocí mohla potlačit část d r u h o u.“

Husem rozeštvaný český národ neměl ani náboženský ani občanský klid, až si ho koupil vlastní krví na Bílé hoře. —

58. Ovoce Lutherovy „reformace“.

Přechvaluje-li někdo z Čechů Husa, že mravně daleko převyšuje Luthera, má to jakýs takýs kousek práva z hlediska národního šovinismu. Ale v novější době bývá i v Čechách slyšet vzdávání hlučné pochvaly Lutherovi za jeho domnělé zásluhy v oblasti občanského života, vědy, národního školství atd. Bývají to zpravidla opelichané fráze o „svobodném výzkumu vědeckém“, které vůbec nesnesou světlo historické pravdy. Janssen a další novější badatelé Pastor, Denifle, Weiß odhrnuli protestantský šum a rum z pravdy, a zde se jeví Lutherovy „zásluhy“ docela jinak.

Protestantismus zcela vyplývá z povahy svého původce. L u t h e r n e b y l m u ž r o z u m u , nýbrž v ů l e ; a to je málo

na reformátora. K zakrytí tohoto nedostatku vznikla časem dvojí zastírací legenda: za prvé, že církev byla taková, jak ji Luther líčil; za druhé, že Luther zachránil čisté evangelium; z toho pak vzešla i lichá domněnka, že prý Luther přispěl k zachování náboženství, křesťanství.

Novější dějiny usvědčily obě verze z nepravdy. Luther, ať již ze zlého úmyslu nebo jen z neznalosti v důsledku nedostatečného studia, chtěl z nenávisti k papežství, když se vzepřelo jeho aspiracím, jedním rázem církev zničit. Ani jeden článek víry nenechal neporušený; on učinil počátek úplného rozkladu náboženství a křesťanství v nynějším protestantismu.

Předsudky a výtky proti církvi vlastně většinou teprve on vynalezl a formuloval. Jeho sice výborné ale zanedbané vlohy a jeho plamenná nenávist stupňovaly sílu vůle až ve ztrnulost, která se při vystoupení některého odpůrce vzněcovala do vzteku a šílenství. V tomto stavu pozbýval veškerou klidnou rozvahu a býval, nejmírněji řečeno, nespravedlivý; z tohoto hlediska je třeba rozumět těm ošklivým přezdívkám vůči církvi; přicházely z plna srdce, ale byly to přece jen výbuchy srdce zaslepeného zlostí. Jeho dělnost v psaní a šíření letáků, mistrnost v řeči, jeho vědomé ťukání na lidské pudy, chytré počítání s tehdejší nespokojeností a všeobecným vřením, posléze i jeho

vážnost jako kněze a řeholníka mu bývaly nápomocny. Luther konal služby světskému protináboženskému proudu.

1. Luther prý vrátil lidstvu krásu rodinného života - týž Luther, který si tropil posměch z panenství zaslíbeného Bohu, jenž upíral svátostný řád rodinného života, jenž mluvil o manželství, že je hanba se o tom jen zmínit. „Ovoce“ pak, které z toho brzy dozrávalo, poslal saský vojvoda Jiří v listu ze „čtvrtku po Invocabit 1526“ na ukázku samotnému Lutherovi. Píše mu: „Kdy bylo více svatokrádeží zasvěcených osob, nežli od té doby, cos začal hlásat své evangelium? Kdy bylo více vzbouření proti vrchnosti nežli z tvého evangelia? Kdy byly více olupovány chudé duchovní domy? Kdy bylo více krádeží a loupeží? Kdy bylo více zvrhlých mnichů a klášternic ve Witenberku nežli teď? Kdy se braly manželovi ženy a dávaly se mu jiné nežli teď podle tvého evangelia? Kdy

bylo více cizoložství, nežli od té doby, cos napsal: „Kde žena… ať jde k jinému… a muž ať učiní totéž“? Toto učinilo tvé evangelium, které jsi prý vytáhl zpod lavice.“

Pravdu měl vojvoda Jiří, když z odkazů a důkazů z nesčetných výroků samého Luthera říkal: „ N a š i e v a n g e l i č t í j s o u t e ď s e d m k r á t h o r š í n e ž b y l i “.

Když Lutherova hvězda jakožto „apoštola čistého evangelia“, jakožto „Gottesmanna“ a „Rüstzeugu Gottes“ začala v novější době nápadně rychle blednout a hasnout, činí ho někteří, aby docela nevypadl z módy, zakladatelem „ n ě m e c k é h o z p ů s o b u (stylu - pozn. red.) a m r a v u“. Pamětihodná jsou v této souvislosti slova, jimiž český bratr B l a h o s l a v líčí mravnost v Magdeburku a Witenberku, jak ji sám na vlastní oči poznal. „Shrnutí toho, co jsem v Magdeburku viděl, je toto: Lid je rozpustilý, oddaný pijanství, nadmíru milovný tance, nezbedný.“ A dále: „Na cestě jsem zpozoroval všeobecnou bídu, převelikou drzost a rozpustilost jak u duchovních (protestantských), tak u lidu (jim podřízeném).“ Protestantům již ani nepomůže dělat z „apoštola“ Luthera „národního hrdinu, buditele a zakladatele německé vzdělanosti“. Když se v německém dějepisectví dostala po čase zase navrch historická pravda, ukázalo se, že Luther n e n í otcem německého církevního zpěvu, že n e n í prvním překladatelem bible do němčiny, že
n e n í tvůrcem nynějšího jazyka německého, že n e n í zakladatelem národních škol, že n e n í reformátorem školství, že Lutherovo dílo vůbec n e n í reformace, ale revoluce.

221
Bludy a lži v dějinách.

Janssen líčí v 6. svazku svých dějin, jak vytrvalého, zchytralého a násilného kažení lidu bylo zapotřebí, než německý národ spadl ze své středověké výše do barbarské surovosti třicetileté války, než se názory tak změnily, že velká minulost byla zavržena jako „klam, tma, hloupost a špatnost“ a bezedná sprostota vychvalována jako „ušlechtilé, líbezné a spanilé kousky“, zvláště prý „útlé, bezelstné“ mládeži. Vlastní otec, věrný staré víře, je pokládán za horšího než Turek; kdo neodpadl od víry, byl považován za ďáblova společníka, za jeho jistou kořist; církev, papež a svátosti byly vyslovovány jedním dechem s čertem; modlitba a dobré skutky připodobňovány k sodomským hříchům; proklínat vše, co bylo

dosud svaté, ctnostné, se považovalo za zvláštní čest Boží. Na divadle se předváděly hrozné krutosti a nestoudnosti: syn podřezával rodičům hrdlo, probíjel hlavu hřebíkem, nabodal vlastní dítě, pil ještě jeho teplou krev. Zmáhala se obecná necudnost, obžerství, násilnost, surovost; přitom kvetly pověry, kejklířství, čarodějnictví, všude plno různého ďábelství aj. V umění samá nahota, „jako by malíř neuměl jinak ukázat své umění“, jak říká tehdejší zpráva. Je hnusné a hrozné o tom číst, ale jak asi teprve bylo, když se to vše páchalo! Třicetiletá válka měla stoletou předehru a přípravu.

2. Luther si stěžuje také na nedbalé v y c h o v á n í m l á d e ž e v dobách „reformace“. „Když jsem byl ještě mladý (tedy dokud ještě nebyla „reformace“), pamatuji se, že tenkrát většinou i bohatí pili jen vodu - n y n í však i děti zvykají na víno, silná cizozemská vína a pálenky, které pijí nalačno. Čert v tom vězí, že nynější mládež je tak zpustlá, zdivočilá a nevycválaná, že z ní rostou s a m á č e r ť a t a - děti neznají ani čest ani bázeň ani kázeň; matky nedohlížejí na dcery, nevedou je k cudnosti ani k poctivosti.“

Witenberk, kde se přece Luther stal z první ruky „ z a k l a d a t e l e m p r o t e s t a n t s k é s p o ř á d a n o s t i “ nazývá sám Luther Sodomou a Gomorou a chce se raději žebrotou potloukat světem, než aby se tam vrátil. Ostatně sám Luther vyznává, že sekta novokřtěnců se hlavně proto odštěpila od Luthera, že se jí zošklivěla nemravnost Witenberčanů.

Luther prý byl horlivým pěstovatelem š k o l s t v í , jmenovitě národního. Ale i zde se dosvědčuje jako pravda čirý a živý opak. Lutherovy nářky o z k á z e školství to samy bohatě dokládají. Všude, kde se zrušily kláštery, se prý rozpadají školy; nikdo prý už nechce posílat děti do škol ani na studie. „Děti se denně rodí a rostou, ale není nikoho, kdo by se

ujal ubohé mládeže a vedl ji; všechno běží jak samo chce. D ř í v e prý lidé rádi zakládali školy, t e ď prý je nechtějí ani udržovat.“

Úřední vizitační zpráva z witenberského kraje z r.1533 - 1534 říká, že „městských škol povážlivě ubylo“.

Stejně tak bylo i v jiných zemích, kam pronikla reformace. Roku

1563 se vyjádřil speaker dolní sněmovny, že odebráním nadací a ústavů je zmařena výchova mládeže, že je o sto jedna škol méně než bylo a do těch, které zbyly, málokdo chodí. (Döllinger, K. u. K. 209).

3. A že byl Luther také přítelem, ochráncem a pěstovatelem v y s o k é h o u č e n í , týž Luther, který nazýval univerzity p e l e š í l o t r o v s k o u , molochovým chrámem, synagogou zkázy a lupanarem antikristovým? Týž Luther, který roku 1521 kázal, že v y s o k é š k o l y by zasluhovaly, aby je člověk rozemlel na prášek a že od počátku světa nepřišlo a nepřijde na svět nic pekelnějšího a ďábelštějšího? - Dějiny jasně dokazují, že čím v ý š e stoupal Luther, tím h l o u b ě j i k l e s a l y u n i v e r z i t y, napřed v Erfurtu a Witenberku, kam mělo „nové evangelium“ nejvolnější přístup. Melanchthon sám psal v důvěrném listu o witenberských bohoslovcích i s Lutherem, že uvedli k r á s n o u v ě d u d o o p o v r ž e n í.

„Německé vysoké školy se staly poprvé instrumenta dominationis; knížata se okamžitě zmocnila práva jmenovat a odvolávat profesory podle vlastní vůle; tím se stalo, že když tři nebo čtyři profesoři byli dosazeni nebo sesazeni, změnil se náboženský stav celé země a vznikl teritoriální systém se svými zásadami, že kníže rozhoduje o náboženství svého území“, (Döllinger, Die Universität sonst und jetzt, 1877)

„S tím souvisí všeobecná změna: možno ji nazvat zteritorializováním učených stavů, ba samých věd a veškerého duševního života. To přispívalo k oné stagnaci, do níž upadl německý život již před třicetiletou válkou. V 15. a na počátku 16. století.... se netázali učence, odkud je a kde studoval, ale co umí…“ (P a u l s e n, Gesch. des gelehrten Unterrichtes v. Ausg. d. Mittelalt. b. z. Gegenw)

„Na univerzitách se již nedařilo volnému vědeckému životu, poněvadž následkem reformace se zabývali téměř jen náboženskými hádkami... a veškeré svobodné hnutí vědecké a každou novotu potlačovali.“ (G e r h a r d, Gesch. d. Mathematik, 1877)

Když zabrali církevní majetek, ani univerzity neměly dostatečné příjmy a profesoři se museli shánět po vedlejším

výdělku; z toho vznikala nechuť, nedbalost a nepořádek učitelů i žáků. „Rozklad veškeré kázně a všeho řádu na vysokém učení pochází nejvíce z rozkladu kolejí, proto se v papeženské době, jak si každý pamatuje,

starali o vlastní kázeň a přidržovali studenty k pilnosti a práci.“ (J a n s s e a , z tehdejšího kazatele)

Luther prý zavedl „svobodné rozumové zkoumání“ a „německá věda prý mu děkuje za tělo i duši“. O tom říká oslavovaný E r a s m u s : „Což nenazývá Luther Aristotelovu filozofii ďábelskou, když píše, že všechna učenost (disciplina), jak praktická tak spekulativní, je zatracena? A nekázal-li také Pharellus (Luther) sem tam veřejně, že všechny lidské vědy (disciplinae) vynalezl ďábel?“ Jinde zase píše: „Kde vládne luterství, hyne věda. Jen dvě věci hledá: důchody a ženy (censum et uxorem).“

Kterak posléze prospěla Lutherova reformace n á r o d u německému, o tom ať promluví jen protestantský dějepisec Leo. „V r e f o r m a c i s e r o z p a d l a n á r o d n í j e d n o t a napřed duchovně a třicetiletou válkou nastal úplný m r a v n í r o z k l a d německého národa také navenek.“

59. „Bartolomějská noc“ – „Krvavá svatba“.

V dějinách je důležité rozeznávat politické pohnutky od náboženských. Jako ve třicetileté válce, tak i v šestatřicetiletých francouzských válkách hugenotských byly spory původně rázu p o l i t i c k é h o a teprve později k nim přistupuje myšlenka náboženská, která v tolikeré chytlavé látce působí mohutný plamen.

Podnětem hugenotských bojů byly p r o t i m o n a r c h i c k é z á m ě r y f r a n c o u z s k é š l e c h t y a r e p u b l i k á n s k ý d u c h k a l v i n i s m u. K tomu přistupuje, že hugenoti, stejně jako němečtí protestanté, vcházeli s cizozemskem do nebezpečných styků a spolků: - to všecko byly snahy, které povážlivě ohrožovaly politickou celistvost francouzské říše.

Z řevnivosti na německou říši jak král František I. (1515 - 1547), tak Jindřich II. (1547 - 1559) p o d p o r o v a l i protestanty v N ě m e c k u , ale na vlastním území je s k r v a v o u p ř í s n o s t í p r o n á s l e d o v a l i. Tak vznikla za Františka II. (1559 - 1560) první velká tajná vzpoura mezi hugenoty a Bourbonovci, ve které, když se pronesla, přišlo tisíc dvě stě lidí o život. To bylo znamení a heslo k výbuchu vlastních hugenotských válek.

Francouzští protestanté si volali na pomoc souvěrce z Německa i z Anglie, katolíci pak Filipa II. ze Španělska a Francie by byla na kusy

rozervaná jako Německo, kdyby tomu francouzský dvůr

nepředešel a neodvrátil to. Po desetiletých třenicích a srážkách byl r. 1570 nastolen mír v St. Germainuen Laye, jímž se dostalo protestantům skoro úplné svobody církevní i občanské. Zdálo se, že je bojům konec. Tu najednou, dva roky po uzavření míru, se strhla krvavá srážka v noci na den sv. Bartoloměje, tj. ze dne 23. na 24. srpna 1572, v níž bylo pobito mnoho hugenotů. Stálo se tu před záhadou; nepřátelé vytýkali církvi, že náboženství vtisklo katolíkům vražednou zbraň do rukou. V tomto smyslu byla složena i opera, o níž se okřídleně říká, že si v ní křesťané podřezávají krky a žid jim k tomu hraje. Konečně bývalý belgický ministr baron Josef Maria Kervyn de Le11enhove ve spise „Les Hugenots et les Gueux“ (Bruges 1884 - 1886) se obrací na konci druhého svazku se zvláštní pozorností ke vzniku „krvavé svatby“.

Královna - matka se domnívala, že nejlépe upevní mír a zároveň získá moc nad hugenoty, když provdá svou dceru Markétu za reformovaného Jindřicha z Navarry, pozdějšího krále Jindřicha IV. Před mírem v St. Germainuen se myslelo, že mladší Guise, k němuž Markéta pojala náklonnost, dostane princeznu za manželku; po míru se měla smlouva s hugenoty upevnit nuceným sňatkem Markéty s Jindřichem. Ale z Říma nebylo lze dosáhnout dispenze k tomuto sňatku. Jak Řehoř XIII., tak Pius V. se zdráhali. Král Karel IX. vzkázal papeži do Říma, neudělí-li dispenze, že se bez nich provedou vdavky a svatební slavnosti. Šest neděl již čekal ženich v Paříži. Tu byla zhotovena nepravá římská listina, kterou se oznamovalo, že dispenze jsou povoleny a hned prý budou odeslány. Kardinál Bourbonský, ženichův strýc, uposlechl domluvy a odhodlal se je tedy sezdat. Stalo se tak dne 18. srpna. Když se kardinál tázal nevěsty, chce-li prince z Navarry za manžela, mlčela; ale král Karel ji přinutil, že alespoň hlavou kývla, že svoluje. Ženich, nekatolík, hned po sezdání, než počaly svatební služby Boží, odešel. (Kervyn, de L. l. c. II. 527)

Za několikadenních slavností se radili hugenotští svatebčané - bylo jich tehdy v Paříži několik set - pod vůdcem admirálem Colignym o svých již dlouho existujících záměrech, jak by si podmanili pro ně nebezpečnou velmoc španělsko-nizozemskou. Coligny už před tím přiměl Karla IX. ke smlouvě Francie s protestantskou Anglií; spoléhal

také ještě na některá německá protestantská knížata, kteří již i zjevnou i tajnou vlastizradou prokázali hugenotům značné služby. Jen ještě dobýt španělských Nizozemí, tak osnoval, a pak bude možné

válčit za Pyrenejemi a uplatnit nároky Johanny ď Albret, Jindřichovy matky, na Navarru.

Podaří-li se tyto záměry navenek za hranicemi, bude tím také uvnitř země zpečetěna vláda hugenotů, neboť ve válce s mocným Španělskem by byla oslabena francouzská válečná moc a podkopaná moc královská.

Coligny stále pevněji dostával do své moci slabého krále Karla IX, takže on ze strachu před hugenoty skutečně pomáhal buřičům, když se účastnili povstání v Nizozemsku. S vědomím krále se sebral válečný sbor z tisíce hugenotských šlechticů a šesti tisíc dobrovolníků, aby pod vůdcem Genlisem vojensky přispěli městu Monsu, které v červenci r. 1572 obléhal vojvoda Alba; ale pět týdnů před svatebními radovánkami Alba toto vojsko zdrtil, a Mons se vzdal. Proto Coligny stále více naléhal na krále, aby uhodil na Španělsko, dokonce hrozil: „Nemůžeme již déle udržet vojska na uzdě; dejte se, Veličenstvo, do války se Španělskem, sice nás donutíte, abychom začali válku p r o t i vám!“ Zároveň se skoro ve všech krajích ozbrojovalo vojsko: čtyřicet tisíc mužů čekalo na rozkaz Colignyho.

Karel váhal; ale jeho matka p r o h l é d l a n e b e z p e č í. Myslela, že kdyby nebylo Colignyho, byla by utlumena celá hugenotská revoluce. I rozhodla se, že dá Colignyho za hluku dvorních slavností veřejně na ulici zavraždit; byl jen nepatrně raněn.

Pokus o vraždu, k němuž došlo 22. srpna uprostřed týdenních slavností, nesmírně rozjitřil hugenoty v Paříži; marně se snažila královna svést podezření z vraždy na Guise nebo na vojvodu Albu; dokonce se domnívali, že se i král podílel na vraždě. Tak se 23. srpna hugenoté usnesli, že se příští den z m o c n í k r á l o v s k é h o h r a d u a p o b i j í c e l o u k r á l o v s k o u r o d i n u. (K. de Lettenhove II. 555)

Kateřina si nevěděla rady. Po dlouhých marných pokusech vynutila z krále povolení, aby se předešlo záměrům hugenotů a aby se mocí na ně obořili. Stalo se tak v noci na den svatého Bartoloměje 23.-24. srpna 1572.

Spisovatel končí: „Tak se sběhla krvavá událost Saint

Barthélemy… Jen několik hodin, a v dějinách světa se stali ze z r á d n ě s p i k n u t ý c h hugenotů o b ě t n í b e r á n c i “. –

Peccatum erat extra et intra muros: jak na té, tak na oné straně se zhřešilo. - Tolik je jisté, že onen vražedný záměr nevyrostl z půdy n á b o ž e n s k é , nýbrž jen ze zájmů d y n a

s t i c k ý c h. Kateřina byla v náboženství velmi chladná; to, že ji hugenoti nepřátelstvím a násilím nutili k sebeobraně, neospravedlňuje její krvavý čin, ale vyšetřující soudce by v tom viděl alespoň polehčující okolnost, říká Baumstark. (Philipp II., 1875)

Celkem dost správně soudí dr. Vil. G a b l e r (Nauč. sl. 1863): „… ve Francii se protestantská strana ukázala stranou politickou. Ve Francii jako v Německu sloužily zájmy náboženské a spory církevní záměrům světským. Pod syny Jindřicha II. ochabovala moc královská, a zatímco se královský rod Bourbonů uchopil nového náboženského hnutí, aby si jeho pomocí proklestil cestu k trůnu, lotrinská rodina Guisů se postavila do čela katolíků, aby svému domu získala královskou korunu. Takzvané náboženské války ve Francii byly vlastně jen boje mezi těmito soupeři, jejichž tajné záměry byly z obou stran namířeny proti panujícímu králi. Tím se vysvětluje, že Karel IX. a Jindřich III., oba vedeni matkou Kateřinou Medicejskou, důstojnou to zastupitelkou zákeřnické diplomacie posledních králů rodu Valoisského, se nedrželi upřímně strany katolické, přestože ji ustavičně štvali na hugenoty, které ovšem nenáviděli ještě více nežli obhájce své vlastní víry; tím se vysvětluje, proč Karel IX. alespoň nějaký čas (1570 - 1572) nejvíce poslouchal rady Colignyho, proč dal Jindřich III. sám na svém zámku zavraždit vůdce Ligy katolické a nakonec s hlavou hugenotů sám bojoval proti katolickému vojsku.“ –

Hlava Colignyho přišla na šibenici. O počtu pobitých v Paříži nejsou jisté zprávy, počítá se od jednoho tisíce do dvaceti tisíc. Podle účtu uloženého v pařížské radnici pochovali hrobaři jeden tisíc sto mrtvol. Ani nelze najisto stanovit, kolik jich bylo zabito mimo Paříž, na venkově. Cimber a Danjou říkají, že dva tisíce. Jisté je, že v hugenotských válkách padlo více katolíků než protestantů; maršál Montgomery dal v samém Orthezu pobít tři tisíce katolíků; mimoto

zbořili hugenoté přes osm set kostelů, mezi nimi padesát katedrál.

Po té události ihned vzkázal král do cizozemska i do Říma, že Coligny se spikl proti němu a celému dvoru a že poprava prý se stala jen z potřebné předchozí sebeobrany. V Římě se doposud udržoval dojem, který tam způsobila hugenotská vzpoura a pobití katolíků. Po té zprávě se konala v Římě slavnost a bylo zpíváno Te Deum. Ani jedno se však nevztahovalo na potlačení politické vzpoury, nýbrž se konalo v domněnce, že bylo potlačeno kacířství spojené s revolucí. Poměr apoštolského stolce a

francouzského dvora tehdy nebyl a nemohl být moc příznivý. Nápisy a pamětní penízky vylučují všechnu pochybnost. (Punk, Kirchenlexikon 2. vyd. II. 942)

60. Galileo Galilei.

Doposud si někteří lidé myslí, že církev brání rozvoji vědy, že se prohřešila na prospěchu vědy a vzdělanosti národů; jako důkaz je prý potřeba jen připomenout Galileův proces. Ale historická pravda dokazuje, že se církev ani v této příčině nemá proč bát pravdy.

1. Galilei se pustil do oboru výkladu Písma. Roku 1543 bylo vydáno Koperníkovo dílo „De revolutionibus orbium coelestium“ a věnováno papeži Pavlu III. Dokazuje se tam „domněnka“, že slunce je středem světa a stojí, země pak že se točí kolem osy a obíhá kolem slunce. Ačkoliv Koperník byl osobně a pevně přesvědčen o pravdě tohoto názoru, přece to tehdejší učený svět považoval za vymyšlenou domněnku, proto, aby počty lépe dopadaly. Po Koperníkově smrti se stal předním zástupcem této „hypotézy“ Galileo Galilei.

Na některých místech Písma sv. se víceméně jasně říká, že země stojí a slunce se otáčí. Tyto stati se vykládaly až do té doby ve významu slovním, neboť skutečnost se s tím podle uznání všeho světa srovnávala. Galilei hájil svůj názor a dokládal, že se zde Písmu jako na mnoha místech nemá rozumět ve významu slovním, že se tu Písmo jen přizpůsobuje lidské mluvě. Jelikož se tedy spor ocitl v oboru výkladu Písma sv. a Galilei se do tohoto oboru pustil, mohla

jej inkvizice pohnat na svůj soud, neboť jejím úkolem bylo bdít, aby se do výkladu Písma nevloudila libovůle. Vzpomínka na protestantské bouře minulého století byla ještě v živé paměti, a proto pokládal tento úřad za nebezpečné k té věci mlčet.

Církevní soud a vůbec teologové v této záležitosti nestáli ustrnule na slovním výkladu Písma, ale měl-li se změnit ustálený názor za nový, žádali, aby Galilei svou domněnku dokázal. Kardinál Bellarmin píše ze dne 12. dubna 1615: „Kdyby byl skutečný důkaz, že slunce stojí uprostřed světa... a že se země pohybuje kolem slunce, bylo by třeba velké opatrnosti ve výkladu naoko protichůdných míst Písma a bylo by spíše říci, že jim nerozumíme, nežli říci, že to, co je dokázáno, není pravda. Ale nemyslím, že je takový důkaz, pokud mi nebude podán."

2. Galilei neuměl dokázat svůj názor. Zkušenosti a důkazy, které dostačují pronikavému veleduchu, aby uznal novou vědeckou pravdu, nedostačují často každému učenci, ba ani ne každému odborníkovi. Má-li zaměnit starý názor za nový, má dotyčný i právo žádat, aby se mu podaly jasné a pádné důkazy. Galilei byl veleduch. Ale veleduchové trpívají často ve svých důkazech až lehkovážnou povrchností. Mnohdy se jim nedostává ani píle ani vytrvalosti, aby svůj dohad zdůvodnili. Oni pronikají bystrým duševním zrakem pravdu své nauky, tato pravda takřka zosobněná stojí před nimi, takže se diví, že by ji kdokoliv mohl nevidět a neuznávat - ale průvodní důkazy jim často dělají velikou potíž. Tak se vedlo Galileovi.

Veškerý tehdejší učený svět se držel Aristotelovy a Ptolemaiovy nauky. Galilei na ni učinil sice smělý a osobně prudký útok, ale věcně nezdůvodněný. P. Secchi, soudce zajisté povolaný, říká: „Důkazy, které se tehdy podávaly (o pohybu země kolem osy), nebyly ve skutečnosti žádné vlastní důkazy; byly to jen jakési důvody analogické." Také Laplace, muž zrovna tak povolaný jako nepodezřelý, nazývá Galileovy důvody obdobami. Také moderní astronom Schiaparelli z Milána soudí, že v 16. a 17. století se obou soustav, jak Ptolemaiovy, tak Koperníkovy „dobře mohlo užít k znázornění jevů". Když přišel r. 1615 Galilei do Říma zastat se své věci, sám se přiznal, že nebylo možné podat důkaz nové světové soustavy, který na něm požadoval kardinál

Bellarmin. „Nicméně Galilei se při své prudké povaze zarputile povýšil na svou soustavu, a kde mu nestačila věda, pomáhal si až sarkastickou uštěpačností.

3. P r o c e s G a l i l e i ů v . Když tedy Galilei nemohl podat platné důkazy své soustavy, bylo mu r. 1616 dáno „praeceptum“ (příkaz), aby o věci, která zasahuje do výkladu Písem sv., nemluvil neomezeně, nýbrž jen jako o s v é d o m n ě n c e , o svém vlastním názoru. Galilei slíbil, že se podle toho zachová, ale slib nedodržel. Roku 1632 vydal knihu „Dialog o světové soustavě Ptolemaiově a Koperníkově“, ve které, jak sám liberál Gebler usoudil, se rozhodně a zřejmě zastával zakázané nauky, čímž patrně p ř e s t o u p i l p ř í k a z a p o r u š i l s l i b. Mimo to byl ten spis nasáklý sžíravou satirou na protivníky.

Bylo tedy dost právních důvodů, aby inkviziční kongregace pohnala Galilea na soud. Po dlouhém zdráhání se 12. února 1633 v dobrém zdraví dostavil Galilei z Florencie do Říma - „comparve con buona salute“. Vyznal, že v „Dialogu“ mluvil

rozhodně, nikoliv podmínečně, a že tím přestoupil „praeceptum“ z roku 1616. V druhé části přelíčení, kde bylo vyšetřováno jeho vnitřní smýšlení, zdali totiž s onou naukou ve svém nitru souhlasí, Galilei zapíral. „Nakonec tedy vyjadřuji, že se ve svém nitru odsouzeného názoru ani nedržím, ani jsem se ho nedržel po rozhodnutí vrchnosti.“ Když se mu připomnělo, že z „Dialogu“ přece nezbytně vyplývá, že se té nauky držel alespoň v době, kdy ho psal, a když se mu posléze pohrozilo torturou, Galilei trval na svém výroku a zapřel.

Po té Galilei ve stoji (bez „řetězů"! a bez „kajícího roucha“!) vyslechl rozsudek, vkleče odpřísáhl svou nauku a za formální vězení, jako za „vězení jen naoko a pro jméno“ mu byl vykázán jeho letohrádek A r c e t r i nedaleko Florencie, kde s malou výjimkou pobýval až do smrti r. 1642.

4. G a l i l e i n e b y l a n i h o d i n u v e v ě z e n í . Když se r. 1633 dostavil k soudu do Říma, byl mu za vyšetřovací vazbu vykázán byt v paláci toskánského vyslance Niccoliniho, kde se mu dostalo nejen pohodlného příbytku a stravy, ale i společnosti v rodině jemu nakloněné a přátelské. Tam Galilei přebýval po všechen čas trvání jeho procesu, jen kromě dvaceti dvou dní, totiž od 12. – 30. dubna a od

21. – 24. června. Za těchto dvaadvacet dní měl příbytek v inkviziční budově, kde mu byly přiděleny tři krásné úřednické pokoje. Jeho sluha byl s ním. Sám Galilei o tom píše ze dne 16. dubna: „Obývám tři pokoje, které patří k bytu inkvizičního úředníka, a mohu se volně procházet po mnoha prostorách. Těším se dobrému zdraví a pan vyslanec i s chotí velice laskavě pečují o to, aby mi zjednali veškeré pohodlí.“

Sám Gebler, jemuž nikdo nemůže vytýkat stranění inkvizici, s opovržením zamítá „většinou zlomyslné a předpojaté výmysly“ o žalářování a jakémkoliv zneuctění Galilea. Píše: „S okázalostí pečuje římská kurie o to, aby Galileovi osvědčila veškerou pozornost a ohleduplnost.“

Galilei prý byl na svém statečku Arcetri „ve vyhnanství“. Již den po rozsudku dovolil papež Galileovi, aby se vrátil do vyslancova paláce a měl „toto místo považovat za vězení“. Po několika dnech se směl přesídlit do Sieny, a tam měl svůj byt u arcibiskupa Piccolominiho, svého dobrého přítele, pokládat „za vazbu“. Ještě v prosinci se vrátil na letohrádek Arcetri blízko Florencie a zde měl žít pokud možno o samotě, čili jak píše Niccolini, „neměl si najednou zvát mnoho osob“. –

230

Bludy a lži v dějinách.

Jakýsi těžký osud tísnil poslední Galileova léta a nestrannému člověku mimoděk připadá na mysl, nebyly-li to viditelné tresty za tolik jeho křivých přísah. Galilei oslepl napřed na pravé, brzo i na levé oko. Aby se vyléčil, směl se odebrat do samé Florencie, ale nepobyl tam dlouho a zase se vrátil na Arcetri. Bezpochyby nabyl přesvědčení, že venkovský vzduch a poklid mu svědčí lépe. Tak vypadalo jeho „vyhnanství“!

5. G a l i l e i n e b y l m u č e n . V písemném usnesení kongregace, jak se má s ním jednat, protože Galilei zapíral, což právem nebylo možné popírat, se čte věta: „Když byla věc Galileova vyšetřena, nařídil papež, aby se vyšetřilo jeho vnitřní smýšlení (sopra intenzione), byť i se mu mělo pohrozit mučením; a setrvá-li při své, ať se očistí přísahou.“ Latinsky se čte: „ipsum interrogandum esse super intentione, etiam comminata ei tortura, e t s i s u s t i n u e r i t , previa abjuratione...“ Je patrné, že slovům „et si sustinuerit“ nelze správně jinak rozumět než „ s e t r v á - l i p ř i s v é v ý p o v ě d i “, že s onou naukou nesouhlasil. To dosvědčuje jak způsob řeči, tak soudní

jednání, tak historický referát: anche con comminargli la tortura, e sostenendo, precedente l'abjura…“ Chybné jsou tedy výklady, že se mučením má pohrozit tak, jako by se skutečně mělo provést, nebo dokonce že se má provést, jestliže by je zdržel. — (jestliže by neodvolal - pozn. red.)

Když Galilei na posledním výslechu setrval na svém výroku, že se ve svém nitru nedržel Koperníkovy nauky, uzavřel se protokol větou: „Et cum nihil aliud posset haberi in executionem decreti habita ejus subscriptione remissus fuit ad locum suum“, jako že „když se ničeho jiného nemohlo nabýt, byl podle dekretu, jakmile podepsal, zase odeslán na své místo.“ Slovům „ad suum locum“ také nelze správně jinak rozumět, než že byl zase odeslán na své místo do bytu v inkviziční budově, kde již od 12. do 30. dubna přebýval. Někteří zvlášť urputní nepřátelé jako dr. Wohlwill a Scartazzini nechtěli upustit od pohádek až do té doby platných a oblíbených, jako by Galilei byl opravdu mučen. Poněvadž se nemají již čeho jiného chytit, říkají, že slovy „remissus fuit ad locum suum“ se prý má rozumět mučírna. Avšak kdyby to tak bylo, mohlo by se říci „remissus“ ve smyslu, jako že byl Galilei na své místo **zase** odeslán? Aby se tam mohl v r á t i t , musel by tam už dříve být; že však Galilei nepodstoupil z „útrpného výslechu“ více než první stupeň, že se mu totiž jen pohrozilo, což se již počítalo za „útrpný výslech“ podle zásady: „Metus torturae ipsa tortura“, za to ručí

zřetelné usnesení inkvizice ze dne 16. června, a tam se říká, že se má Galileovi j e n ú s t n ě p o h r o z i t . Ostatně i tato hrozba byla v očích Galileiho přece j e n p o u h o u f o r m a l i t o u , neboť zajisté dobře znal řád církevního soudu.

Avšak dr. Wohlwill tvrdí, že zde byla porušena soudní akta, a přímo vykládá, jak se to stalo, přestože t y s o u d n í l i s t i n y j a k ž i v a n i o č k e m n e s p a t ř i l . Kdyby na té zlomyslné výtce dr. Wohlwilla byl jen stín pravdy, zajisté by se jí byli chopili mužové tak málo církevní jako Berti a Gebler, kteří oba prohlédli a prozkoumali svazek soudních listin. Oba tito mužové však rozhodně vystupují proti tomu. Berti říká: „Zkouška vnějšího svazku listin prokazuje přímo za nemožné, že by se s listinami o výslechu ze dne 21. června 1633 stala vůbec nějaká změna.“ A Gebler píše: „Všechno jak je, dává najevo, že padělat tu něco je h o l á n e m o ž n o s t .“ A dále: „Dr. Wohlwill by

ta slova nenapsal, kdyby jakživ měl vatikánský rukopis v ruce.“

Wohlwill ve své zaslepenosti ani neznamenal, jak se sám se sebou dostává do rozporu: hned vidí u římských úřadů náramnou vychytralost a hned zase až tupou pošetilost. P. Macolano, vyšetřující soudce, v němž lze z celého přelíčení poznat muže velmi rozumného a rozvážného a jenž vymohl Galileovi značné výhody, se zajisté nedopustil větší přísnosti, než bylo předepsáno. Také by porušil papežův příkaz, že se má Galileovi jen pohrozit. Rovněž kongregace určitě dobře prohlédla a poznala Galilea a věděla, že nebude o procesu mlčet. Jaký však prospěch by jí vzešel z veškeré povolnosti, které se přece Galileovi dostalo tak hojnou měrou, kdyby právě v nejchoulostivější části, v útrpném výslechu, se mu neposhovělo až k nejzazším mezím?

6. „A přece se točí“ - je dějepisná lež. Známá anekdota, že prý Galilei povstal od přísahy, dupl nohou a řekl: „E pur si muove - a přece se točí“, je snad vtipně vymyšlená, ale pravdivá není. Galilei ta slova ani nemohl říci, aby hloupě nevypadl z úlohy, kterou v tom procesu důsledně prováděl; aby nezvrátil celý proces, jehož konce se, zajisté nemálo povděčen, dočkal .

Po celý výslech se Galilei držel nejpohodlnější cesty, dostat se z tak nemilé věci a prosmeknout se k mírnému rozsudku. Jednak připouštěl, že Koperníkova nauka je nepravdivá, navíc přísahal, že s ní ve svém nitru nesouhlasil: a nakonec by u cíle takovými slovy svůj celý vnitřní spor a vnější klam

potvrdil? Netřeba připomínat, že by se rázem zbavil všech výhod, které hodlal nabýt na jedné straně zapíráním, na druhé přísahou, a že kongregace by mu uložila nový trest. A pak není o tom nikde ani zmínky. Hrubá nesrovnalost, na níž se tato nesmyslná anekdota zakládá, alespoň dokazuje, jak nejasně a chybně se jednalo v dějinách o Galileově přelíčení, když se tak pitomé pohádce mohlo věřit a tak se rozšířila. Poprvé, pokud se dnes ví, se vyskytla v druhé polovině devatenáctého století, tedy v oné „filozofické“ době, ze které pošla ještě leckterá jiná rovněž ušlechtilá zpráva.

7. Inkvizice nebránila Galileovi ve vědecké práci. Připomněli jsme, že Koperníkovi bylo dovoleno věnovat svůj spis o nové světové soustavě samému papeži. Galilei i jeho

stoupenci mohli volně hájit novou nauku a věnovat se jí, jen to jim bylo uloženo, nemluvit o věci, dokud ji průvodně nedokázali, jako o hotové pravdě, nýbrž jen hypoteticky, podmínečně. Inkviziční kongregace zajisté uznávala „výtečný prospěch“ Koperníkových spisů, nezakázala je, jen některá místa poručila změnit: třeba v I. knize hl. 11 zněl nadpis: „Důkaz trojího pohybu země“, a kongregace nařídila: „O hypotéze trojího pohybu země a jeho důkaz“. Je tedy zřejmé, že si kongregace počínala velmi opatrně a mírně a Galileovi ani nepříslušelo o věci mluvit jako o hotové pravdě, dokud ji neuměl dokázat.

Jelikož si však Galilei v této věci dovoloval hrubé přestupky, byl jeho spis „Dialog“ zakázán a jemu přikázáno, aby vůbec veřejně nejednal o klidu slunce a pohybu země. V každé ostatní vědecké práci a výzkumech měl úplnou volnost. Jen tolik si inkviziční soud v Římě vyhradil, aby sám dával povolení k tisku jeho spisů, aby se předešlo novým omylům. Z Galileových spisů žádný jiný nebyl zakázán. Vždyť jeho nové vědecké spisy a otisky starších spisů se také v Itálii šířily, a inkvizice nic proti tomu neměla. Ba právě do pozdějších časů Galileova věku spadají jeho nejlepší práce, zejména z oboru fyziky a mechaniky, za které mu věda dodnes děkuje. Nejvýznamnějším Galileovým dílem zůstanou jeho „Discorsi e dimostrazioni“ z r. 1638. Jím založil správnou nauku o pohybu a důmyslným sloučením fyzikálního experimentu se spekulací vyměřil fyzice pravý směr a obor. Kdyby se Galilei posledních deset let života věnoval astronomickým rozpravám, snad by nemohl tento spis vůbec vydat nebo alespoň ne v té dokonalosti, přičemž by nemohl k otázce záhadného astronomického teorému ničím

podstatným přispět, poněvadž tato otázka se bez předběžné průpravy nemohla tehdy odborně řešit.

Je slyšet též výtku, že prý inkvizice násilně potlačovala Galileovu astronomickou činnost. Výtka je docela chybná. Nejdůležitější soudní listiny jsou již dostatečně známé, a ty svědčí, že se inkvizice skutečných výzkumů a Galileových zásluh v oboru hvězdářském ani netkla. Jimi se mohl Galilei beze všeho dále zabývat. V tom jediném se mu zbraňovalo, aby se ze svých dohadů nedomáhal důsledků, které neuměl a nemohl průvodně dokázat a které zasahovaly do oboru výkladu

Písma. –

8. Galilei nebyl bojovníkem vědy proti víře a církvi. Ani v době prudkého boje za novou nauku Galilei nevystupoval proti církvi a její základním zásadám. V těchto zásadách, třeba hned o výkladu Písma, se shodoval s církví, jen chtěl, aby se jich v tomto případě jinak užilo. O nějakém sporu mezi vědou a vírou Galilei jakživ nic netvrdil. Pravou víru si zachoval po všechen čas čistou a neporušenou. Církevní povinnosti jako přijímat svátosti a zúčastňovat se mše sv. plnil až do smrti věrně.

Dějepisná lež ulitá z kovu. V Římě u medicejského paláce je postaven mramorový sloup s kovovou deskou a na ní nápis, že blízký palác byl Galileovým žalářem, jemuž se kladlo za vinu, že viděl zemi točit se kolem slunce.

Po výkladu historické pravdy Galileova procesu netřeba se ani slovem zmínit, že ani z kovu ulitá lež se nestane pravdou. Podobných pomníků je více po světě. - Zdalipak přijde někdy doba, že se lidstvo pozná a zastydí? -

61. Galileův proces a papežova neomylnost.

Dogma neomylnosti bývá zlehčováno výtkou, za prvé, že prý soudní výnosy v Galileově kauze jsou v rozporu s papežskou neomylností, nebo za druhé, že až tehdy, kdy se Koperníkova nauka již všude uznávala, církevníci prý teprve vymysleli rozmanité jemné rozdíly, aby dogma neomylnosti jakž takž prosmekli úžinou Galileova procesu.

První výtka je neoprávněná, druhá dějepisně nepravdivá.

1. Církev je povinna přijat výnos papežův za článek víry jen tehdy, když z okolností a z pronesených slov je jasně poznat:

za prvé, že rozhodný výnos pochází od **samého papeže,** za druhé, že papež v něm promluvil jakožto **svrchovaný učitel církve.**

Srovná-li někdo výnosy v Galielově sporu s těmito dvěma nezbytnými, podstatnými a základními podmínkami, zajisté hned uzná, že ony výnosy ani v té ani v oné příčině nevyhovují těmto dvěma

základním požadavkům.

V Galielově procesu mluví papežská kongregace; jsou, pravda, některé kongregační výnosy, kterým teologové přisuzují platnost papežského výnosu, ale v těch jsou také dodrženy ony dvě podstatné podmínky předtím vzpomenuté. V těchto případech totiž nevynáší kongregace svůj nález a rozhodnutí, nýbrž podává na veřejnost, o čem papež ve slavné poradě rozhodl. Proto mluví v těchto nálezech sám papež jako osoba rozhodující a učící, nikoliv kongregace. Tak třeba oznamuje kardinál a tajemník inkvizice 29. ledna 1647 b i s k u p ů m v š e h o k ř e s ť a n s t v a , že Innocenc X. na slavnostní inkviziční poradě zamítl jako heretickou nauku o dvojí církevní hlavě, Petru a Pavlu, (et Sanctissimus haereticam declaravit), kdežto v nálezech o Galileovi mluví kongregace a své výnosy jen oznámila inkvizitorům. Rozdíl takových výnosů sám o sobě bije do očí.

Malicherná a planá je námitka, že prý papež r. 1616 a 1633 přikázal učinit nálezy proti Galileově nauce. Tím, že papež něco přikázal nebo i schválil něčí výnos, nenabývá tento výnos platnost osobního činu papeže, nýbrž zůstává činem kongregace. Ostatně ve veřejných výnosech z r. 1616 a 1633 není nikde zmínka, že by ony výnosy plynuly z papežova rozkazu, víme o tom jen z poradních protokolů, které tehdy nebyly dány na veřejnost. Tím tedy věřící dokonce neměli ony výnosy považovat za čin samého papeže.

2. Mohl by někdo namítnout, že tyto výklady a rozdíly vznikly teprve tehdy, až se Galileovy názory všeobecně uznaly za správné a platné, aby se dogma neomylnosti prosmeklo nesnázemi Galileova procesu. - Galileův proces snad přispěl k jasnějšímu pojmu neomylnosti, ale nic podstatného v něm nezměnil; všechny podstatné pohledávky a části byly již tehdy zřejmé a jasné.

Článek o papežově neomylnosti nebyl tehdy sice ještě definitivně vysloven, ale teologové ho hájili; papežovy výnosy „ex cathedra“ o věcech víry a mravů byly považovány za neomylné a nezměnitelné. Např. M e l c h i o r C a n u s (+ 1560) píše ve vzácném spise „De locis theologicis“ (l. 6. c. 7): „Nejen rozum a bohoslovná badání mne vedou k tomu, abych tvrdil neomylnost

těchto rozhodnutí, ale i výroky nejváženějších bohoslovců… je to obecný názor katolický; mimo to jej potvrzují výroky sv. Písem, výnosy

papežů, světcové starých dob, sněmovní otcové, podání apoštolské a nepřetržitý zvyk církve.“ Kdo by však tvrdil opak, toho M. Canus nepovažuje za formálního heretika, neboť církev se v této věci ještě nevyslovila, jen ho pokládá za materiálního. Nakonec pronesl významná slova, že „všeobecný církevní sněm někdy o té věci promluví“.

Nejinak mluví také svého času vynikající bohoslovec Dominicus Gravina o papežově neomylnosti. - Kromě mnoha jiných svědčí o tom také Bellarmin a Suarez; on přidal o papežově neomylnosti důležitou poznámku, že papežové mluví často „bez dovolávání se neomylného přispění Ducha sv. a bez jeho pomoci“, ba jen podle pouhého „lidského domnění a rozumu“. „Takové výroky nemají v sobě pravdu věroučnou, tudíž ani neomylnou.“ (Defens. fid. cath. adv. angl. err. 1, 6, 16)

3. Jako však byla známa papežova neomylnost a nezměnitelnost jeho výroků ex cathedra, stejně tak byla známa omylnost a změnitelnost kongregačních výnosů. Avšak to ani nevadilo její velké vážnosti, ani nezmenšovalo závaznost jejích výnosů. Dekret z r. 1616 a rozsudek z r. 1633 se připisovaly kongregaci a označovaly se za výnosy, ve kterých je možná změna i omyl. Doložíme to několika výroky, které svědčí buď o změnitelnosti nebo omylnosti oněch výnosů, nebo dokonce obou zároveň, jak o změnitelnosti, tak omylnosti.

Francouzský kanovník a přírodopisec Sarlat se vyjádřil r. 1620 ve svém spise „Burbonia sidera“, že nálezem kongregace není Koperníkova otázka ještě navždy rozhodnuta. (Delambrova hist. ďastronom. I. 690)

František Mersenne píše, že Koperníkova nauka se podle slova sice protiví Písmu, ale nemůže se nazvat bludem ve víře, neboť výklad oněch míst v Písmu není vyhlášen za věc víry. (Quaest. in Genes. Paris 1623)

Papež Urban VIII. řekl kardinálu Zollnerovi, že církev nezatratila Koperníkovu soustavu a nikdy ji neodsoudí za heretickou, nýbrž jen za smělou; není prý však třeba se obávat, že by někdo někdy dokázal její bezpečnou pravdivost, píše Galilei roku 1624 Ccsimu.

Libertus Fromont, profesor filozofie a teologie v Lovani hájí ve svém Antiaristarchu nehybnost země a zákaz z r. 1616; považuje ho za pouhý výrok kardinála, pokud

prý hlava církve v této věci rozhodněji nevystoupí (…. nisi a capite ipso Ecclesiae catholicae expressius aliud videam. - Anti-Aristarchus. Antverpiae 1631. p. 97)

Hrabě Filip M a g a l o t t i , z přízně s Urbanovou rodinou, psal 4. září 1632 Galileovi z Říma, že „se vůbec nedomnívá, že by (Koperníkova nauka) byla od svrchovaného stolce prohlášena za bludnou. Říkám to na základě výroků takových mužů, kteří mají těsné styky se sv. officiem, které pojednává hlavně o věcech věroučných… Pokud jsem se doslechl od velebného patera (Magistra s. Palatii, Riccardiho), učiní se jen velmi mírná změna Vašeho Dialogu.“

D e s c a r t e s píše 10. ledna 1634 Mersennovi: „Nevidím, že by cenzura (vynesená proti nové soustavě) měla váhu papežova výroku nebo církevního sněmu. Pochází jen od kongregace.“

Matematik a hvězdář H a d r i a n A u z o u t z Paříže si přeje, aby kongregace odvolala svůj nález. Galilei prý chtěl svým názorem prorazit násilně a hned, ale neměl na to potřebné důkazy. Jeho důkazy se mohly ujímat a působit jen pozvolna, ale stále jasněji prý se jeví jednoduchost počtů.

Jezuita K o c h a n s k i , knihovník a matematik krále polského, vydal v ročníku 1685 časopisu Acta eruditorum v Lipsku vyzvání, aby se směrem jím samým označeným shledávaly důkazy o pohybu země, „proti kterým by se nedalo už zhola nic namítat“. Z toho vyplývá, že ani duchovní osoby neustávaly dále bádat ve prospěch Koperníkovy nauky a že jim v tom ony výnosy docela nic nebránily.

Také vážení mimocírkevní mužové zcela správně soudili o platnosti a neplatnosti kongregačních výnosů. J o h n W i l k i n s říká: „Ani toto shromáždění (totiž kongregace kardinálů) ani, pokud mi známo, nikdo jiný neužil proti Koperníkově domněnce tvrdou cenzuru, že by byla herezí. „Nejtvrdší výrok, který vyplynul z úst, byl, že je to Opinio temeraria, quae altero pede intravit haereseos limen.“

Slavný L e i b n i t z se obrátil r. 1688 na Arnošta, zemského hraběte hessenského s prosbou, aby se někdy laskavě dotázal u veledůstojných kardinálů, zda by nebyli ochotni zrušit zákaz vydaný proti Koperníkovu názoru, jelikož prý hvězdáři skoro již ani nepochybují o správnosti toho názoru. Když pak Leibnitz prodléval v Římě, dostalo se mu ochotného slyšení, aby se ty výnosy zrušily.

Dr. K r e k , profesor a kněz v Lublani, řekl r. 1907 v říšské radě: „Galilei se dopustil toho nesmyslu, že chtěl vědeckou hypotézu dokazovat z Písma sv., a kongregace spáchala hloupost, že náležitě neprozírala k vědeckosti té hypotézy a zabývala se jen důkazem z Písma.“

Proti takovým a tolika výrokům zvláště povolaných mužů teologů pozbývají opačné výroky docela svou platnost, pocházejí od mužů necírkevních, ve věcech církevních ne dost vzdělaných. Ostatně, nemůže se jim proto tvrdě vytýkat, že si slova: „příčí se Písmu“ spletli hned s „kacířstvím“. To však po tolika jasných důkazech již nikoho nemůže mást.

62. Giordano Bruno.

Narodil se v Nole r. 1548, odkud má přívlastek Nolanus. Ve čtyřiceti pěti letech vstoupil k dominikánům a dostal klášterní jméno Giordano; ve volné chvíli pěstoval cynickou komiku; jeho fraška „Il Candelaio“ - Svíčkař svědčí o jeho zkaženém vkusu a nezřízené obrazivos ti. Echardův pokus zprostit dominikány té „cti“, že Giordano patří do jejich řádu, se nezdařil.

Již zamlada mluvil lehkovážně a nevěrecky o některých základních pravdách náboženských, a když se měl zodpovídat, zapíral. Při výslechu v Nole a v Římě se přiznal k arianismu a prchl z obojího vězení. Kolem r. 1576 si vrátil křestní jméno Filip a toulal se světem: Janov, Nola, Savona, Turín, Benátky, Padua, Bergamo, Milan, Chambéry; řeholní roucho oblékal a odkládal, jak mu kdy napadlo. 1580 přišel do Ženevy a dva roky se spolčoval s reformátory, pak se zase potuloval, přednášel a psal; v Paříži se r. 1583 přidal k odpůrcům scholastické filozofie a vystupoval jakožto mimořádný profesor filozofie; dal se zcela na „Lullovo umění“ (jak vynalézat a jak si pamatovat) a na jeho doplnění a dokončení vydal několik spisů; pak putoval do Londýna, kde získal mocné přátele a za královny Alžběty psal s chutí sprostě o církvi, o pozitivně křesťanském náboženství a o dřívější křesťanské vědě; ve Vitemberku, kde se zavděčil nehorázným špitáním na církev a papeže, směl přednášet na univerzitě; pak přišel r. 1588 i do Prahy a vydal dva spisy, jeden o lullském umění, druhý proti Aristotelovi. V Hälmstedtě byl vyobcován z církevní obce luteránské.

Když přišel do Benátek, rozdělal si velké dílo o sedmeru svobodném umění; mínil je podat papeži na usmířenou s církví. Jeho benátský hostitel Mocenigo ho vydal s písemnou obžalobou inkvizici. Bruno hned odvolával a sliboval polepšení, hned zatvrzele hájil své bludy. Pak byl poslán do Říma. Předložili mu několik vět z jeho spisů, aby odpřísáhl; zprvu se rozpakoval, pak že ano, pak si žádal na rozmyšlenou, pak že ne, že neučil ničemu bludnému. Po uplynutí doby na rozmyšlenou byl odsouzen k smrti na hranici, zbaven kněžského svěcení a vydán světské moci; ještě mu bylo dáno osm dní na rozmyšlenou; 17. února 1600 byl podle tehdejšího zákona vykonán rozsudek.

To, že se Bruno vůbec vrátil do Itálie, že ani ve vazbě nepřestával tupit celé pozitivní náboženství, tropit si posměchy z papeže a z inkvizice, navozuje otázku, zdali Bruno jednak z omrzelosti rozháraného života, jednak z bezedného vzdoru k církevní vrchnosti si nehledal smrt? To je přece velmi na povážlenou, že se skoro již s nelidskou škodolibostí vyjádřil, že jeho odsouzení dělá více starosti a strachu jeho soudcům než jemu; v poslední chvíli zamračeně odmítl políbit kříž, který mu podávali.

Giordano Bruno není systematický myslitel, spíše eklektik a básník; přežvýkává staré materialistické a spiritualistické věci, jeho filozofické spisy jsou částečně blouznění o lullském umění, které by rád viděl jako nový základ vědy, částečně je to zarputilé nepřátelství k Aristotelově filozofii a jeho scholastických stoupenců; dotírá na ni ve ztřeštěnosti svého mistra Raimunda Lulla, rád by ji zničil, obrací ji v opak - a nijak se z ní nemůže vymanit. Bruno je hotový nevěrec, přitom je plný přepodivných pověr, čarodějství a proroctví; žalostný doklad, kam přichází člověk, třeba i vzácných darů ducha, bez víry: nenachází ani pravdu ani klid - hyne v rozervanosti.

Giordano Bruno je hrdinou nekřesťanského tisku. V něm se jednou říká, že byl „přinucen zapřít své přesvědčení o Koperníkově soustavě“- a byl odsouzen z kacířství; jiný prý chce čtenáři otevřít „pohled do oné jasné říše volné myšlenky, odkud vzešly myšlenky tohoto smělého filozofa“ - ale ani slovo neuvádí z té „smělé filozofie“; jiný mluví o „neobyčejné hloubce, o plodném až k básnické inspiraci vzletném

duchu, o významu jeho teoretických nauk“ - avšak ani zbla neumí z toho uvést; ještě jiný o něm říká, že „umíral opřen o svůj idealismus“, a neví nebo aspoň neříká, že Bruna vykázali z různých míst pro pohoršlivý život a ve zmíněné komedii „Svíčkař“ že nahro

madil až neuvěřitelné nestoudnosti a sprostoty. Ve své zahořklé nenávisti užíval o církvi výrazů, které by si v našich časech ošklivila i sebe surovější povaha.

Zkrátka „orgány veřejného mínění“ nic nevědí o „světovém názoru, o ideách a myšlenkách“ nolského filozofa, jako že vlastně neměl ani základní myšlenku, ani světový názor; právě tento nedostatek duchovně mravního jádra, tento nihilistický ráz a rys jeho povahy je jim nejmilejší; ten je vábí, ten oni, zástupci moderního smýšlení, opěvují.

Každý rok se probouzí tato mánie; r. 1900, kdy se ve 300. výročí jeho smrti prováděly v Římě bakchantské reje kolem jeho sochy, všechny svobodomyslno-nihilistické listy slavily brunonské orgie, až je nemilosrdně srazil Max Burchard, že upálení Bruna není nic zvláštního, poněvadž dvě desetiletí předtím byl v Ženevě přičiněním Kalvína upálen Servet, že popíral Trojici.

Dále píše: „Je pravda, dnes již lidé nebývají páleni podle práva a zákona, ale zato jsou věšeni, a též podle práva a zákona. Stojí ten rozdíl za řeč?“ Ostatně prý mezi „pýchou vědy a pýchou víry“ není přílišný rozdíl, neboť denně prý „velmi závazně zdůvodněné teorie“ bývají zatlačovány jinými, které se opět považují za „nepochybné a neomylné“. „Kdyby na popravě Bruna bylo hrozné právě to, že měl pravdu ve svých názorech, nevěděli bychom vlastně nikdy docela přesně, stalo-li se tehdy něco hrozného.“ – Není sice ve všem správné, co píše Burchard, ale aspoň je to důsledné. („Zeit“, Vídeň 1900)

Pravdivé slovo o Giordanově smrti pronesl Haffner: „Jakkoliv se naše doba štítí trestu upálení, přece století, které upaluje muže, jakým byl Bruno, stojí mravně vysoko nad dobou, která mu staví čestný pomník.“ (Grundlehren d. Gesch. d. Philosophie)

63. Král Jiří z Poděbrad a římská kurie.

Papežové nebyli nepříznivi vůči Jiřímu z Poděbrad. Na český trůn dosedl pevně až korunováním. Jiří složil přísahu, ve které nebyla zmínka ani o kompaktátech ani o kalichu, ale jen závazek k poslušnosti papeže, k jednotě ve víře a k vyhlazení všelijakých sekt a kacířství v Království českém.

Hned po korunovačních slavnostech vypravil Jiří posly k papeži, jimiž se podle přísahy osvědčoval být svatému otci věrným a poslušným synem a snažit se zvláště o obranu křesťanstva proti vzmáhající se moci turecké; současně ale prosil, aby papež laskavě přispěl svou pomocí k uklidnění myslí některých jeho poddaných. Když papež Kalixt III. poctil Jiřího bullou, nadepsanou podle obyčeje „nejmilejšímu synu Jiřímu, králi českému“, teprve tehdy získal Jiří věrnou oddanost mocných pánů katolické strany, zejména Zdeňka ze Šternberka (nesl korunu), Jana z Rosenberka (nesl žezlo), a jiných, rovněž i ochotnou poslušnost všech českých a většiny moravských katolíků, jejichž rozpaky zcela upokojil. (Pal. IV., 2)

Ale později vznikly o pravém smyslu a dosahu přísahy velké hádky: katolíci tvrdili, že král v ní slíbil odstoupit od kalicha, Jiří pak zapíral. Nikdo znalý ducha té doby, uznává sám Palacký, se nebude domýšlet, že by nepřipomínání kalicha i kompaktát v přísežné formuli byla jen náhoda a nedopatření, a nikoliv zvláštní kompromis. Z toho však lze soudit, že Jiří, když zpočátku viděl svou věc v nejistotě, jak mohl sliboval katolíkům, později však, když dosedl na trůn pevně, začal usilovat o potvrzení kompaktát. Odtud si lze také vysvětlit, že papež Pius II., bývalý přítel Čechů a humanista Eneáš Sylvius, zamlada dosti volného života, mluvil a jednal veřejně hned od počátku tak, jako by se rozumělo samo sebou, že se král Jiří svou přísahou odřekl kalicha i kompaktát. Proto také ve svolávacím dekretu k mantovskému sjezdu ze dne l. října 1458 vzkazuje Jiřímu, jako vůbec každému křesťanskému králi: „Vždy jsi byl, nejmilejší synu, považován za knížete velmi pobožného, za jednoho z předních ctitelů víry a náboženství“ atd. Ani ještě potom, když u Jiřího pozoroval obojetnost, že totiž papeži osvědčoval ochotu vyplet kacířské bludy ve svých zemích, zatímco si

poselstvo ze Slezska stěžovalo u papeže na kacířského krále, neklonil se a nezavázal se papež cele ani králi ani jeho žalobcům, aby si zachoval nestranný pohled na české záležitosti.

Když Jiří stál na vrcholu slávy, měl být vedle císaře Fridricha vladařem říše římské, a papež tomu přál, chtěl pak Jiřího postavit do čela evropské křižácké výpravy proti hrozící turecké záplavě. Na Jiřího to však byly záměry veliké a jeho vlastní vládě nebezpečné, takže se jich vzdal.

Náboženské poměry se zostřovaly: ve věci kompaktát nebyla jednota; legáti basilejského sněmu slibovali Čechům více než

se mohlo splnit, měla-li se zachovat pravověrnost, a v Čechách si ještě nadto „doplňovali“ kompaktáta, téměř stojící na Husově kacířství. Rokycana marně čekal na potvrzení za arcibiskupa. Kromě toho chtěl papež pomoci katolíkům v Čechách ke starým právům, zejména aby byl katolickému duchovenstvu vrácen církevní majetek, neprávem a násilím odňatý v husitských bouřích.

Dlouho a mnoho, ústně i písemně se jednalo za papežů Pia II. a Pavla II. mezi Prahou a Římem. Jiří odporoval, až papež Pius II. zrušil r. 1462 kompaktáta a v zemi se r. 1465 seskupila šlechta proti králi do jednoty zelenohorské. R. 1466 dal Pavel II. Jiřího do církevní klatby, prohlásil ho za bludaře, zbaveného královské moci, a byla proti němu vyhlášena křížová výprava. Z Uher mu král Matyáš, prý jakožto ochránce víry, ale vlastně aby se zmocnil české koruny, vypověděl válku.

Čechy se ocitly v novém sporu se stolcem papežským, ve válce se zahraničním nepřítelem, v zemi se hlásila katolická strana ke svému právu, turecké nebezpečí od jihovýchodu hrozilo čím dál víc; posléze to vše bylo překonáno a vše se obracelo ve prospěch krále Jiřího: v českých zemích zanechávaly stavy odporu a v Uhrách se příčinou císaře Bedřicha a polského krále Kazimíra pohybovala mocná strana proti Matyášovi; také v Římě, když kardinál Carvajal, původce všech ostřejších kroků proti králi Jiřímu, zemřel, jeden z kardinálů, jehož jméno zůstalo neznámé, se neostýchal být králi Jiřímu přítelem a zřejmě se ho ujímal. Když o tom uslyšel král Jiří, byl z toho velice potěšen a ihned ho prosil listem, aby pomohl z klatby jemu i jeho věrným, že nikdy sv. otci úmyslně neubližoval a že by zase rád náležel do poslušnosti

církve. Z několika stran se žádalo v Římě, aby papež aspoň na nějaký čas zrušil klatbu na Jiřího a kališníky, a poslal vysokého hodnostáře do Čech, aby tam dokončil úmluvy a provedl potřebné opravy. Ani papež ani žádný z kardinálů nebyl proti tomu. V té době právě meškal v Řezně na říšském sněmu kardinál František Sienský, jemuž tedy papež přikázal, bude-li to možné, zjednat s kališníky jednotu.

Ale výsledku toho jednání se žádná z osob, které z obou stran stály v popředí, nedočkala. Téhož roku 1471 zemřel 22. února napřed mistr Jan z Rokycan, po něm za měsíc náhle a předčasně král Jiří a brzy po nich také papež Pavel II.

„Považlivý byl ovšem veškerý stav země, píše zase Palacký (V. 1. 5), které král Jiří zemřel; - dlouhá i mimořádně krvavá a zhoubná válka již dost vysílila národ; zemské

pokladnice byly vyprázdněny a král nadělal i hodně dluhů; - mnoho hradů, tvrzí i vesnic lehlo bylo popelem, obchod i řemesla hynuly, pole zůstávala z velké části nezoraná, venkovský lid mnohonásobnými dávkami a holdy ochuzený a surovými vojáky i hladem týraný se rozprchával po zemi a zdivočel, ukrýval se po lesích a v podzemních jámách; bojovný duch národa si začal opět, jako před půl stoletím, zvykat na hrozné řemeslo válečné, a v něm až i hledat vezdejší živnost.“

Česká historie církvi nepřátelská přičítá Jiřímu za zvláštní „pevnost a statečnost povahy“, že se nedal pohnout, když se ho Eneáš Sylvius dlouhou rozmluvou snažil naklonit Římu. Správnější však je názor, že kdyby Jiří nedbal na Rokycanu a zvažoval směr českých dějin, že by se zajisté pevně přidržel Říma, a pozvolna by rozumnou vládou odstranil náboženské a tím i politické třenice. Když král Jiří dobytím Tábora, posledního útulku táboritů, kteří o smíru s Římem nechtěli nic slyšet, tam zavedl Boží služby po kališnicku, vidělo se papežům, že teď je možné Čechy zase úplně přivést do církve. I domáhali se toho tím usilovněji, protože zavedením pevného řádu v zemi byla přemožena veškerá občanská revoluce a k úplnému oblažení Čechů bylo zapotřebí jen ještě potlačení a úplné odklizení veškeré revoluce na poli církevním. Mimoto věděli papežové, že je Jiří u svého národa velice oblíbený a že má všeobecnou důvěru; domnívali se tedy, že mu nebude obtížné váhou

slova i svého příkladu celý národ s církví zase sjednotit. (Mat. Procházka, 42)

Kdyby král Jiří uvážil, že od časů Husových byl národ v neustálém napětí a politických i náboženských sporech a že pod katolickou vírou požíval domácího klidu a dosáhl utěšeného blahobytu, snažil by se svou zem i národ znenáhla vrátit tam, odkud byl sveden jen ztřeštěnou vášní. Tak by Jiří český národ uchránil - Bílé hory: to by byla politika důstojná Jiříkova ducha.

To však nebylo v jeho povaze. „Vyrostlý ve stranických zápasech, v boji o vliv a moc, byl veskrze mužem politické praxe. Všemi prostředky uměl pracovat, přemlouváním a úplatkem, zastrašováním a násilím, zvučnými slovy a drobnými diplomatickými dovednostmi. Myslel si, že tím může dosáhnout všeho. To, že by se některá politická moc také mohla řídit zásadami nebo dokonce mravními pohnutkami, mu nepřišlo na mysl. Svůj vztah

k římskému stolci považoval jen za politický, tedy měnitelný a určitelný“. (Voigt, Papst Pius II., Berlin, III)

Ale z vyššího hlediska se nabízí otázka, velká, důležitá: promeškal Jiří svou vinou příležitost ke smíru českého národa s církví - či snad mu již nebylo dáno zdržet od národa pohromu - snad to i dopustila světovládná spravedlnost, že oba papežové té doby, Pius II. a Pavel II. nebyli vzornou hlavou církve? - Byla tragická vina z husitských dob tak těžká, že žádala Bílou horu a třicetiletou válku se všemi následky? -- „Nechtějte se přece bouřit proti Hospodinu.“ (Num. 14, 9) „Hospodin je shovívavý a nasmírně milosrdný, odpouští vinu a přestupek, ale viníka nenechá bez trestu, vinu otců stíhá na synech do třetího i čtvrtého pokolení.“ (Num. 14, 18) „Postavím se proti vám a budete poraženi svými nepřáteli, a budou nad vámi panovat ti, kdo vás nenávidí, budete utíkat, i když vás nikdo nebude pronásledovat.“ (Levit. 26, 17) „Nyní vidíme jako v zrcadle, jen v hádance, potom však uzříme tváří v tvář.“ (I. Kor. 12)

64. Čeští bratří nalíc i narub.

Čeští bratří prý byli „mučedníci pro víru a národnost, jediní vlastenci a jediní pěstitelé vzdělanosti a národní literatury“.

Vyznání českách bratří.

Návodem šlechty, pražské univerzity a mírnější strany se začalo po husitských válkách vyjednávat s basilejským sborem, aby Češi byli zase přijati do lůna církve, ačkoliv v tom nebyli stálí a vytrvalí: jednou oslavovali papeže a jeho legáty, jindy se tvrdě vzpírali. Jen fanatičtí táborité nechtěli o tom ani slyšet ani uznat daná kompaktáta. J i ř í z P o d ě b r a d dobyl r. 1452 Tábor a učinil s nimi na veřejnost konec.

Ale potají živořili tito nejvytrvalejší odpůrci církve, a tak začaly po Čechách i po Moravě vznikat nové tajné sekty jako chelčičtí, mikulášenci čili jednota plačtivá (poněvadž často plakávali), amosité aj. Velmi případně přirovnává Palacký tyto sekty k „duchovnímu jedu, který bez možnosti více se vyrazit v jednom vředu, začal jizvit uvnitř celé národní tělo“. Členové těchto stran a jednot se rádi nazývali „bratry“.

1. Mezi sektami obzvlášť vynikala tak řečená „jednota českých bratří“. Český zeman v severovýchodních Čechách na žamberském panství Ř e h o ř byl jejich „arciotcem“. Zaobíral se knihami Chelčického a r. 1457 založil ve vsi Kunvald jednotu, která uznávala Písmo sv. za jediný pramen víry a napodobovala způsob života prvotních křesťanů. Jeden z jejich prvních dekretů, tak řečené „svolení na horách Rychnovských“ z r. 1464 vytýčilo nové jednotě „zakotvení se ve spravedlnosti, která je z Boha, vedení ctnostného, pokorného, tichého, zdrželivého, trpělivého a čistého života“. Nic v tom dekretu nebylo, k čemu by nejen Rokycana, ale i sám papež neměli svolit. Ale brzy se stal Rokycana jejich zjevným nepřítelem a káral nahlas všetečnost lidí neznalých, kteří prý z laiků dělali sami sebe kněze a biskupy a také upadali do jiných trestuhodných bludů. (Pal)

Toto odštěpování těžce nesl kališník Rokycana a obžaloval je u krále Jiřího za kacíře, nebezpečné státu. Vydal tedy Jiří roku 1468 na ně zákon, aby byli kdekoliv pochytáni, uvězněni a mučidlem od kacířství odvráceni. Když se zákon prováděl se značnou přísností, mnozí z bratří

se vystěhovali z vlasti, ostatní konali své schůzky v lesích a v tajných slujích, z čehož

se jim dostalo jméno „jamníci“. Také Matyáš Korvín je z Moravy vyhostil. Nebezpečí samo dodávalo bratřím odvahu a opatrnost; zištná přízeň některých pánů zachránila jednotu od zániku, živá vroucnost bratří získávala jednotě přátele a stoupence v Čechách i na Moravě.

2. Petr Chelčický žádal, aby se do jejich jednoty nepřijímal ten, kdo by se nezřekl veškeré světské moci a všeho jmění. Když se však k nim začali hlásit majetní šlechtici a osoby úřední, nastaly v jednotě prudké boje. Většina se přichytla bratra L u k á š e a r. 1496 bylo na sněmu v Chlumci ujednáno, že i osoby majetné a úřední smějí k jednotě přistupovat. Svou správu měla jednota v „užší radě“, což byl sbor tří nebo čtyř biskupů čili starších.

Učení českých bratří se zakládalo na zásadách Petra Chelčického, které byly: Pravá církev a stát si odporují čili existují dvě protivy, které prý nelze nijak sjednotit nebo smířit. Má-Ii tedy církev zase být tím, čím prý původně byla, musí z ní všechno, cokoliv se v ní nachází státního, být vyklizeno. A jako prý mezi prvními křesťany, nesmí se ani mezi nynějšími vyskytovat nějaký rozdíl jmění, stavu a důstojnosti; všechna prý důstojnost i bohatá nádhera ať spočívá jedině v názvu „křesťan“. Přísaha prý ať se nikdy nečiní a světské vládě se má naprosto odepřít,

byť i se ztrátou statků a života. Heslem křesťana nechť je: všechno trpět, vše se sebou nechat dělat jako beránek vedený k obětování; jedině víry se nikdo nevzdávej, sám trp, ale nikoho nepronásleduj, poslouchej, ale neporoučej. Válka pro jakýkoliv účel buď prokleta. (Proch.)

3. Petr Chelčický, na jehož zásadách byla zbudovaná nauka českých bratří, nebyl ani kněz, ani nedosáhl na univerzitě „učené graduovanosti“, ani neměl dostatečné znalosti jazyka latinského. Byl to, jak bychom za našich časů řekli, zběhlý student, studoval na univerzitě, ale jen krátký čas. Po čas svého živobytí byl menším zemanem čili svobodným sedlákem. Proto jeho učení nemělo v ničem h l u b o k o u p r o p r a c o v a n o s t a t e o l o g i c k é z d ů v o d n ě n í , zvláště v části věroučné. K teoretickým článkům víry si bral Chelčický míru z praxe starokřesťanské, jak jí právě sám rozuměl. Svou mravností a kázní se čeští a moravští bratří chvályhodně lišili od německých protestantů i od českých kališníků, kteří stále více

zabíhali do nekázně a nemravnosti protestantské, dokonce se nestyděli na bratřích tupit, co přece zasluhovalo velkou chválu. Tato kázeň však nevydržela dlouho, protože již v druhé polovině 16. století v jednotě povážlivě ubývala spořádanost a přísná cudnost.

Ani druhové a nástupci Chelčického, jakkoliv přísně mravní, neuměli tuto nauku zdokonalit. Brzo učil každý podle svého mozku, později přibírali hned něco od luteránů hned zase od kalvínů, a tak bratrská nauka při své vnitřní nedostatečnosti chovala v sobě zárodek zániku.

Poněvadž čeští bratří cítili dobře tuto nejasnost a vratkost uvnitř i navenek, začali vstupovat do užšího svazku s německými protestanty. Vyslali deputace k Lutherovi, Bucerovi, Melanchthonovi, Kalvínovi a jiným, aby se dali s nimi na přátelská vyjednávání.

Čeští bratří a občanská svoboda.

Jednota bratrská chtěla obnovit prakřesťanský způsob pospolitého života. Kdysi divoká táborská výbojnost si zde našla, jak patrno, živou diametrální protivu; byl to anachronismus po půldruhém tisíci let.

1. Takové zásady, samy o sobě mírné, ale většinou blouznivé, se příčily dosavadnímu státnímu řádu. Proto kališnický král Jiří, jemuž prý sám Zižka byl kmotrem, české bratry přísně pronásledoval.

Ta tíseň utichla za katolického krále Vladislava. Když se však bratří v Čechách i na Moravě rozmáhali a když se k nim přidávaly šlechtické rody jako Cimburků a Žerotínů, vydal král r. 1508 proti nim mandát, aby se přidali buď ke katolíkům nebo ke státem uznaným kališníkům. Ačkoliv tím nastaly bratřím sem tam „velké těžkosti“, přece celkem „žádnou škodu neutrpěli“. (Gindely) Vladislavův mandát vešel jako v zapomenutí.

Když Ferdinand I. z rodu Habsburků dosedl na český trůn, nijak na bratry nenastupoval. V posledních letech přistoupil k jednotě značný počet šlechticů, i podali králi své vyznání víry a žádali o její potvrzení. Ferdinand konfesi přijal, ale deputovaným přísně vytýkal, že

„se míchají do věcí, kterým nerozumějí“. Jednota zůstala v nejistotě, nebyla ani uznaná, ani pronásledovaná, závisela na přízni pánů, na jejichž statcích se její členové zdržovali.

2. Tato panská přízeň, s některými čestnými výjimkami, pocházela z docela mrzkého sobectví. „ P á n i o b y v a t e l é (!) Království českého se v patnáctém století dělili o duchovenské statky, v šestnáctém a sedmnáctém se ještě popásali se na tom, co zbylo ze starých zbožných nadací: obírali kostely a pobírali duchovní prebendy na svých statcích; za duchovního pak ustanovovali toho, kdo byl „lacinější“.

Na to se dávali zvláště bratrští duchovní. Š t e l c a r Ž e l e t a v s k ý vypravuje k roku 1579, že „jeden pán propustil řádného kněze a místo něho přijal na faru boleslavského bratra. Odňal mu i zádušní důchody (fundace pro církevní úkoly - pozn. red.), přivlastnil si je sobě a dával z nich dotyčnému bratrovi okolo padesáti kop, na nichž on živoří. Barví plátno a šmelcuje kůže, chová koně, krávy a jiný dobytek; k tomu sám oře a vykonává jiné tělesné práce.“

Bratrský duchovní byl tedy už jen najatým sluhou, jenž úplně závisel na vůli svého pána. Jakoupak mělo platnost a váhu jeho kazatelské slovo? -

Ke chvále bratří se sluší připomenout, že bratrská sdílnost, pobožnost, přičinlivost a spořádanost ve všech jejich záležitostech a povinnostech z nich dělala dobré poddané, takže i mnozí katoličtí páni je rádi mívali pod sebou, ale zase bohužel přílišným pokorníčkováním ke světské vrchnosti, ať protestantské nebo katolické, a na druhé straně tvrdou vzpurností k církevní hlavě - čeští bratří dobíjeli kdejaký kus občanské svobody a kuli na sebe i lid řetězy těžké poroby.

247

Bludy a lži v dějinách.

P a l a c k ý uznává, že tato sekta, hlásající poslušnost všem vrchnostem jakožto Boží přikázaní, alespoň nepřímo sama přispívala k podrobení obecného lidu.

Úplným podřízením duchovní moci pod moc světskou ještě nikdy nevzešel světu nějaký prospěch - bývá to předzvěst úplné p o r o b y t ě l a i d u c h a.

Čeští bratří v politice.

l. Z p ř á t e l s t v í n á b o ž e n s k é h o s e s t a l o p o l i t i c k é. Když se r. 1546 chystala válka spolku šmalkaldského s císařem Karlem V., Češi nevyhověli výzvě svého krále Ferdinanda, aby

šli císaři na pomoc, ale dokonce konali přípravy ke spolčení s kurfirstem saským. Vítězstvím Karla V. u Mühlberku (1547) jsou i Češi přinuceni poddat se Ferdinandovi; v Německu bylo vydáno množství pobuřujících spisů proti císařově straně, i hanlivé listy na papeže a na církev - "Pamachius" (asi název autora nebo těch spisů a listů - pozn. red.) Bratří mnohé z nich přeložili do češtiny a horlivě rozšiřovali, dokonce konali půst a modlitby ve prospěch proticísařské strany.

Pro tuto patrně velezrádnou účast ve vzpouře se jich dotkl přísný trest: ze starších bratrských uvězněn bratr Jan Augusta s Bílkem na hradě Křivoklát, jiní jinde; schůzky bratří byly zakázány a kdo by se nechtěl rozkazu podrobit, měl se vystěhovat. Vystěhoval se tedy velký počet bratří do Polska i do Pruska. Ti, kteří zůstali v Čechách, se měli přidat buď ke kališníkům nebo ke katolíkům. Většina bratří setrvalých v Čechách se ukrývala nebo se naoko hlásila ke kališníkům, kteří ve snaze přinutit bratry na svou stranu a jmenovitě příčinou pokrytce Mistopola, správce konzistoře podobojí, krutě nastupovali na bratry, takže Jan Černý, starosta bratří v Brandýse nad Labem, se takto veřejně vyjádřil o kališnických kněžích: „Ani královští hejtmani ani katolické duchovenstvo se nedopustili takového tyranství, takového hanobení, takových lží, takového trýznění, takových hrozeb, takých zlořečení proti nám jako toto bezstoudné kališnické duchovenstvo."

Na Moravě se bratřím n e u b l i ž o v a l o , neboť Morava s e n e ú č a s t n i l a v z p o u r y p r o t i k r á l i , třebaže se bratří z Čech i tam o to dost snažně zasazovali. Lze to poznat ze zprávy, že pán z Pernštejna, který ve vzpouře r. 1547 neměl účast a na jehož dalekosáhlých statcích nalézali bratří bezpečný útulek, si zavolal několik zástupců obcí bratrských z Tovačova, Kojetína

a Prostějova a nadal jim hlupáků a oslů, kteří se prý od chlapů (bratrských starostů) nechávají vodit za nos; ti že prý v nebezpečí seberou sítka a táhnou po svých, oni však to zatím se ženami a dětmi odnášejí. Slova se trpce dotkla bratří, ale moc na ně nedbali, neboť Pernštejna znali jako pána velmi vrtkavého, který byl hned horlivým luteránem, hned zase čímsi jiným. Po čase nastala i v Čechách úleva, jíž se dostalo také Augustovi.

2. Nastolením císaře Maxmiliána II. na český trůn nastala i bratřím

příznivá doba. Roku 1575 se usnesli kališníci a bratří na společném „vyznání českém“. Maxmilián tomu vyznání sice nepřisoudil veřejnou platnost, ale jeho stoupence také nepronásledoval. Císař Rudolf II. podepsal dne 9. června 1609 list majestátní, ve kterém se Čechům dávala svoboda hlásit se buď k náboženství katolickému, nebo k „vyznání českému“ z r. 1575. Nicméně ani potom neustávaly třenice a spory kališníků s bratry, takže „zajisté by takový poměr časem zavdal příčinu k velký mrůznicím mezi utrakvisty a bratřími“ (Gindely), kdyby v té době politické události neobracely k sobě pozornost všech. V této míře a váze setrvaly věci až do Bílé hory - navenek v politickém klidu a míru, uvnitř však v náboženském sváru a zmatku.

Po bitvě na Bílé hoře se měli všichni buď přiznat k náboženství katolickému nebo prodat statky a vystěhovat se. Celkově se vystěhovalo poměrně více bratří než utrakvistů. Jedni táhli většinou do Lužice a do Slezska, druzí převážně do Polska a na Slovensko.

Po Lukáši se stal prvním starším v jednotě Martin Škoda (1532) a po něm Jan Roh (1547). Následoval Jan Augusta (1572), s nímž vynikali v jednotě Jan Černý a Jan Blahoslav. Z pozdějších sluší se jmenovat Theofila Turnovského a nade všecky Jana Amosa Komenského, posledního „bratra“ v české vlasti, který „zavřel za sebou bránu“ jednoty bratrské.

3. Katoličtí panovníci se chovali k sektě českých bratří s podivuhodnou velkomyslností, mírností a šlechetností, zvláště považí-li se, jak neslýchaně krutě si tehdy počínali nekatoličtí panovníci zejména v Anglii a v Německu proti svým katolickým poddaným proto, že nechtěli odpadnout od staré víry. Co utrpěli čeští bratří, utrpěli pro politické pikle, protidynastické snahy a vlastizrádné záměry, tudíž jenom z příčin politických.

249

Bludy a lži v dějinách.

Nauka českých bratří se sama o sobě nemohla udržet: neměla konstitutivní a organizační sílu, aby se na jejím základě mohl zbudovat pokojný občanský život. Uvnitř byli „bratří“ samý spor a svár, jen společné záští proti Římu a příkoří od kališníků je jakž takž drželo pohromadě.

T o m e k uznává: „Stav náboženství v Čechách byl takový, že se v něm musela stát nějaká p r o m ě n a k l e p š í m u, jestliže měl český národ „být vytržen ze stoupajícího mravního úpadku“.

Vítěz na Bílé hoře stanul tedy před alternativou: buď zařídit v Čechách církev p r o t e s t a n t s k o u po způsobu a smyslu německém, nebo postavit český národ zase na pevné, od prastara osvědčené základy k a t o l i c k é, a tím ho zase uvést do kolejí, na nichž kdysi dospěl k svrchované vzdělanosti a blahobytu a z nichž byl sveden jen vášnivou nerozumností, čili jak říká J u n g m a n n, „šálenstvím a ztřeštěností bohomluvců“. - Volba byla pro katolického vítěze samo sebou jasná: zajisté věděl, že „přísná kázeň katolicismu dovede svět zachovat v harmonickém pořádku“. I N a p o l e o n I. po mnoha trpkých zkušenostech uznal, že „katolictví je náboženství moci a společnosti, matkou p o k o j e a s v o r n o s t i, kdežto nekatolictví je učení bouřlivého pozdvižení a hanebného sobectví“.

Ještě pruský král Bedřich II., když vtrhl do Čech, si myslel, že tam najde plno tajných protestantů a s jejich pomocí že opanuje Království české. Zklamal se; protestantů nebylo mnoho a katolíci nechtěli o něm slyšet. Za první vlády císaře Josefa II. žádají tajní protestanté, zveličující své útisky, Bedřicha II. o intervenci u císaře a dokládají: „Ale kdyby se mimo očekávání Vaší nejvyšší přímluvou toho nedosáhlo: prosíme úpěnlivě, aby Vaše Veličenstvo… pro nás ubohé utiskované jako silný Gedeon povstal a na nepřátele Boží a pravého náboženství obrannou rukou udeřil, k čemuž my svou veškerou podporu i s nasazením života nabízíme… Ach ano, velký králi, těšíme se na milostivé Fiat (staň se); ať se stane jenom brzo; pak zazpíváme se svými vyproštěnými spolubratry ve svých kostelích radostné „Hosana“ a nepřestaneme se modlit, aby velký Bůh Vašemu Královskému Veličenstvu a Vašemu nejvyššímu žezlu v e š k e r é K r á l o v s t v í č e s k é r á č i l p o d r o b i t “.

Fanatismus husitský a bratrský.

„Nikomu není tajné“, píše V. B r a n d l, „že český národ mající jemnou a tklivou mysl a cit nad jiné národy hluboký, se dobrovolně hlásil k církvi křesťanské, aniž bylo zapotřebí naše předky brannou mocí

ke křesťanství obracet. Toto zahloubení náboženských citů, není-li řízeno zákony přesného rozumu, rádo vybočuje z přirozených mezí a na místo zdravého citu rádo vstupuje citlivůstkářství, které se velmi snadno zvrhá v náboženskou přemrštěnost čili fanatismus. Kdekoliv vidíme v dějinách církve tvořit se sekty, všude vznikly z takového citlivůstkářství, jehož důsledky jsou pýcha a fanatismus“.

1. Tato věc plným dosahem i vahou padá na Husa i na české bratry. Nikdo nepopře, že Husa vodil více podrážděný cit nežli rozum. „Někdy se při vyšetřování (na kostnickém sněmu) zdálo, jako by Husa napadala myšlenka, že je přece možné, aby naproti výroku nejvyšších církevních vrchností, naproti rozsudku nejpřednějších zástupců bohoslovné vědy, naproti nerozdílnému hlasu veškerého křesťanského světa shromážděného na konciliu, on se svými náhledy a tvrzeními neměl pravdu; a v takových okamžicích byla naděje, že se v něm lepším citem přemůže falešné přesvědčení.

Ale vtom se najednou objevila jeho samolibost. Myšlenka, že by jedním rázem měl ustoupit od těch zásad, které tak dlouho pěstoval za jediné pravdivé, které vnuknul svým vděčným učedníkům, kázával sobě nakloněnému lidu, zdálo se mu prohřešením proti Bohu, nevěrou k sobě samému, pohoršením svých posluchačů; a svévolný jako dítě, uznávající co je lepší, ale přesto se nepouštějící své vůle, začal plakat a navrátil se ke své stálé myšlence, že jen tehdy chce odvolat, až by byl poučen z „Písma“. S tou neshodou v srdci, s tím odporem v ústech kráčel Hus vstříc rozsudku, vstříc smrti.“

Stejně tak to bylo u husitů. „Ústa husitů přetékala pokornou odhodlaností podstoupit za svou víru muka i smrt, ale v rukou drželi palice, středověké lidové zbraně, tyče opatřené kováním, cepy a kuše hotové připravit muka i smrt své víry nepřátelům. Idea posvátnosti majetku pak s tak dojímavou něžností tkvěla v myslích tohoto lidu, že na svých shromážděních nikdy neopomíjeli konat mezi sebou sbírky, aby dali hojnou náhradu těm, jejichž pole byla sešlapána - ale hned potom byli hotovi vrhnout se na kostel, faru nebo klášter,

tam vylámat dveře nebo vysadit z veřejí, potlouci oltáře, obrazy a nábytek, drahocenné památky obrátit v sutiny a mnohdy posilněni v podzemských prostorách sklepů více nežli bylo třeba, celou budovu

srovnat se zemí. - Hle, taková je logika, takové důsledky fanatismu!“ (Helf.)

2. Čeští bratří nedostali sice nikdy tolik světské síly a moci, aby mohli ukázat světu, do jakých konců by oni dospěli ve svém přemrštěném citlivůstkářství, ale vinuli se čím dál těsněji ke kalvinismu, a tak by nezůstali daleko za svými vandalskými bratry helvíty.

Bratrští duchovníci byli nemálo domýšliví. Bavorovský vypravuje, „že vnitřní pýchou se vyvyšují a potom se mohou nechat dát slyšet i v tom, že v jejich moci jsou lidské duše, a ty že mohou odeslat do nebe nebo do pekla, jak jsme to od některých sešlých bratrských kněží slýchali a jiných, kteří se více s pokrytectvím nežli s pobožností se obírají.“

Své učení bratří nikdy nepostavili na základech přesného rozumu, také je více vodil přemrštěný cit nežli rozum. Proto ty ustavičné spory a pře mezi nimi, proto ty časté změny jejich nauky, takže každý učil podle své hlavy, odtud ta přísnosti praktického života neschopná blouznivost a lekověrnost, která se ve svém záští proti katolické církvi všeličehos chytala, jen aby se udržela. Sám Komenský uvěřil Drabíkovi, „jakémusi to nestoudnému lháři a svůdci“ a doporučoval ho jakožto nového proroka. Poněvadž neměli těžiště a pevný základ v sobě samých, dohledávali se ho v Německu. Komenský, ač asi nevědomky a nejasně, v tom tušil hrozící záhubu, a proto „na mnoha místech proniká jeho spisy obava o národnost českou a jako prorockým duchem předpovídá její úpadek.“ (Gind.)

3. Hus a Luther byli zajedno hlavně v jedné věci: v odporu a zášti proti papežům. „Strana kališnická vždy blíže couvala k Římu, až by se téměř nedopatřením ocitla opět v lůně katolické církve a všechny jejich dosavadní snahy a strasti by se ukázaly pouhým poblouzením z cesty, škodlivými sny, které neměly právo na život.“ (Pal.) Aby to nedopustili, (z takových příčin!) trvali dále při své. *)

*) Kališníci, kteří si po dlouhých a krvavých sporech ustálili svou věrouku, se lišili od katolíků hlavně tím, že podávali Velebnou svátost pod obojí způsobou a hned i dětem po křtu. Ostatní vše uznávali s katolíky. Aby měli řádně svěcené kněžstvo, posílali kandidáty k některému

Stejné to bylo u českých bratří: aby se udrželi proti Římu, raději se spolčovali s kýmkoliv. Bratr Lukáš a po něm i Škoda uhájili ještě

samostatnost proti luteranismu, ale již Roh a jmenovitě Jan Augusta táhli jednotu bratrskou do područí německého luterství a později kalvinismu. Jan Augusta, muž nadmíru a víru samolibný, ješitný a slávychtivý, se pustil do dopisování se všemi, kteří podle jeho zdání tehdy oplývali velkou slávou, jako s Lutherem, jehož r. 1542 navštívil ve Wittenberku a čtrnáct dní se s ním scházel a rozmlouval, pak s Melanchthonem, Kalvínem a jinými. Jeho ctižádost se nejzřetelněji projevila, když ve sboru bratří sám sebe a své čtyři druhy bez ostychu navrhl za přednostu a starší jednoty. Když byl na Křivoklátě a dozvěděl o některých změnách učiněných v jednotě bez jeho vůle, napsal nanejvýš rozmrzelý z toho počínání jednotě bratří, že všechny tyto výkony učiněné bez jeho svolení zavrhuje, že zlořečí vůdcům, kteří se takových kroků odvážili a že všechny tyto závěry a ustanovení prohlašuje za neplatné. Současně vyslovil naději, že mu povinnou poslušnost neodepřou. (Proch. 324) Augusta neuznával autoritu a vrchní papežskou pravomoc utvrzenou přes půldruhého tisíce let a sám chtěl být v „bratrské“ jednotě, ještě ničím neosvědčené, více než papež!

Nakonec se 26. září 1604 konala bratrská synoda v Žeravicích a hle, většina přítomných bratří hlasovala pro Kalvínovo učení o večeři Páně. Tím činem zaběhla jednota horempádem do onoho zhoubného směru, který ji napotom učinil hlavní původkyní a účastnicí při nové katastrofě bělohorské, zvláště podporováním návrhu, aby byl kalvínský princ r. 1619 zvolen za krále českého. (Proch. 574)

To, že by tímto svazkem byla česká národnost puštěna jako vetchá loďka do divokého politického i národního německého víru, v němž by se zakrátko roztříštila a utonula, jako v něm utonuli čeští bratří a kališníci, kteří se vystěhovali do Německa, o tom není nemá soudný člověk ani sebemenší pochybnost. Právem tedy soudí V. V. Tomek, že „obracení Čech na katolickou víru po bitvě na Bílé hoře, jakkoliv se stalo způsobem víceméně násilným (po dobrém to již několikrát nešlo), bylo

---

italskému biskupovi; tam učinili vyznání katolické víry; a po návratu do Čech „se káli“ před kališnickou konzistoří a slibovali držet se kališnické víry. Svěcení sice bylo platné, ale nehodně přijaté; ani občansky to nebylo čestné.

dobrodějné pro budoucnost, poněvadž se tím zjednaly základy zdravějšího církevního (a řekněme i národního!) života, nežli za předešlé náboženské zmatenosti.“

Zásluhy českých bratří o literaturu.

1. „Literatura, píše Tomek, „jejíž díla se od vynálezu tisku snadněji rozšiřovala mezi lid, obsáhla toho času rozmanitější odvětví lidského vědění, ale nevynikala ani původností ani důkladností; bylo málo spisovatelů, jejichž díla se povznesla nad prostřednost. Pouze se tříbil jazyk a dosahoval v prozaických dílech velké ohebnosti.Vedle Daniela Adama z Veleslavína, nejpřednějšího spisovatele Rudolfovy doby ze strany podobojí, měli největší zásluhu o čistotu řeči čeští bratří; z jejich školy vyšel první důkladný badatel (českobratrský - pozn. red.) českého mluvnictví Jan Blahoslav a šestidílná Kralická bible, kterou bratří vydali, se stala trvalým pomníkem krásy jazyka českého.“

O Komenském se vyjadřuje s vysokou chválou Jungmann (Hist. l. č., 2. vyd., str. 252), že „ve svých četných dílech prokázal až do té doby neobyčejnou znalost češtiny, uměl vždy správně volit patřičná slova pro porozumění, jiná vhodně tvořit, a všechna pak hezky, plynule a ústrojně vázat.“

Lepší a správnější češtinu v té době lze nalézt jen ve spisech bratrských, ačkoliv ani ta nebyla bez vad; i Veleslavín, nejslavnější spisovatel „zlatého věku“, chybuje v obratech i v nehezké a nečeské slovní zásobě. Rozličných bratrských spisů se může počítat na sta; nejsou ovšem ani z rozmanitých oborů vědy a poezie, nýbrž ve shodě s povahou té doby jsou to většinou jednotvárné rozpravy a jalové náboženské hádky.

2. Nedostatkem bratří bylo hlavně to, že zavrhovali vyšší vzdělání a nedbali o znalost jazyka latinského. Po tomto zjištění Jan Blahoslav zahřímal proti bratrským odpůrcům vyšší učenosti: „Je vidět, že někteří mládenci jsou mnohem dovednější v řeči, ale výmluvnější latinu vůbec neumí, jen někteří dost učení latiníci, ačkoliv je jisté, kdyby k tomu ještě uměli i latinu, měli v povědomí dialektiku a rétoriku, že by byli mnohem bystřejší, způsobilejší a ke všemu připravenější. Viz příklad! Jak velice rozdílný je drahý kámen nebo perla, hezky a mistrovsky řezaný a vyleštěný oproti tomu, který není ani řezán, ani hlazen, ani leštěn!“

Ukázalo se to již na K o m e n s k é m . Kdyby se tento slavný vychovatel nepřiučil latině, nemohl by užívat katolických spisů, neboť spisy světové důležitosti byly tehdy psány světovým jazykem, latinou. Již K. V i n a ř i c k ý (v Čas. k. d. 1845 a 1865) poukázal na pramen, odkud Komenský čerpal svou ideu k napsání jeho veledíla „ J a n u a l i n g u a r u m “ čili „ O r b i s p i c t u s “ (tj. Brána jazyků čili Svět v obrazech), totiž na pramen „Janua linguarum“, kterou latinsky a španělsky sestavil č l e n j e z u i t s k é k o l e j e v S a l a m a n c e ve Španělsku, jak sám Komenský ve svém úvodu ze 4. března 1631 sděluje, že ten v y n á l e z nejprve r. 1615 schválili Angličané, francouzský a německý překlad přidal dr. Isaak Habrecht a jiní toto dílo přeložené do osmi jazyků uvedli r. 1629 do škol. Dále sám dosvědčuje, že „se tito otcové (salamanští jezuité) první pokusili o snešení (seskupení, shromáždění materiálu - pozn. red.) tohoto díla, kterýžto vynález vděčně uznáváme, a některá pochybení rádi promíjíme, poněvadž k v y n a l e z e n é v ě c i n ě c o p ř i d a t je tak snadné, jako následkem jednoho vynálezu nalézt druhý.“

D o v y h l á š e n ý c h j e z u i t s k ý c h š k o l posílali tehdy i bohatí čeští bratří své děti, pročež „tichý genius“ ve své didaktice velmi žárlivě hleděl na jezuitské školy. Jezuité zase uznali opravy „kacíře“ Komenského v Bráně jazyků a znova ji vydali v Praze 1694.

„Čeští historikové, píše A. N. P y p i n , „nazývají obyčejně 16. století „zlatým věkem“ své literatury. Ale tento název může správněji patřit ne tak obsahu, jako spíše vnějšímu o b j e m u tehdejší literatury a jazykovému vzdělání… Nazvat tuto dobu zlatým věkem lze j e n s v e l k o u v ý h r a d o u .“ - V celé však té době, zvané zlaté, „je nejvíce pěstován zlidovělý prozaický sloh, který má své místo v historii, právech, bohoslovných a jiných spisech určených obecnému lidu; básnický jazyk se z d a l e k a n e v y r o v n á v á nejstaršímu, vědecký pak je skoro d o c e l a z a n e d b á n .“ Celý „zlatý věk“ se nemůže vykázat ani jediným dílem podobné ceny, jakou mají spisy (katolíka) Tomáše ze Štítného, napsané d v ě s t ě l e t p ř e d t í m . (Jungmann I. c. 124)

Když pak zvítězil katolicismus, byly „tyto knihy a spisy hledány a páleny ne snad proto, že byly české, ale že byly k a c í ř s k é . Tím způsobem pykaly také z jiných sadů květy čilé a bohaté literatury za velikou vinu, kterou na ně uvalilo poblouzení na poli církevním.“

(Helf. 276)

255
Bludy a lži v dějinách.

3. U m ě n í se šířilo po křesťanském světě ze dvou středisek, z Byzance a z Itálie. Oba tyto proudy se stýkaly u Čechů, takže záhy dostáhly ve stavitelství, jakož i v malířství, sochařství, řezbářství, zlatnictví aj. nejen vynikající úroveň, ale i individuální samostatnost, neboť katolické náboženství dodává všem oborům ušlechtilého umění mocný podnět a posvěcuje je k bohoslužebným úkonům. Potěšitelný rozvoj stanul před husitskými bouřemi jako před v z p l a n u t o u p r é r i í a po všechen čas náboženských zmatků se nemohl vzpamatovat. Husitské vášně tyto snahy nejen ochromily, ale i velice mnoho drahocenných památek zničily. Čeští bratří zatracením oltářů, obrazů a soch - podťali uměním všechny žíly; nejenže nestavěli kostely, nýbrž v surovém kalvínském duchu vyhazovali z katolických umělecká díla a dávali je vniveč.

Trudnomyslná bratrská blouznivost vtiskla také českému zpěvu svůj ráz. Ze zpěvů bratrských „byl jako naschvál v y l o u č e n k a ž d ý j a s n ě j š í t ó n , takže tento zpěv na nás působí jako obličej, přes který nikdy nepřejde ú s m ě v , nebo jako dědina zahalená do mraků, které žádný v l í d n ý s l u n e č n í p a p r s e k nemůže prorazit," soudí Leopold Z v o n a ř . Z á d u m č i v á hudba a zpěv n e m ů ž e být zdravým plodem od přírody v e s e l é a č i l é mysli české. Příčinou té zádumčivé trudnomyslnosti nebyly neutěšené vnější okolnosti: společnou, charakteristickou známkou všech stran odštěpených od církve je buď výstřední nevázanost nebo přemrštěná přísnost. P a l a c k ý poznamenal, že jednání bratří, „ač plné pobožného nadšení, nebylo prosto vší zádumčivosti". Duševní bolavost a trudnomyslná zádumčivost českých bratří plyne z v n i t ř n í p o v a h y j e j i c h s v ě t o v é h o n á z o r u ; je tedy dokladem, že d o b a č e s k ý c h b r a t ř í byla v životě českého národa dobou c h o r o m y s l n é podrážděnosti.

Toto přesvědčení měl již za časů Vladislava II. J a n Š l e c h t a z e V š e h r d , královský tajemník a rozhodný katolík, který jasně uznával, že český národ, uchyluje-li se od katolické církve, jenom b l o u z n í nebo t ř e š t í , a proto byl jeden z těch, kteří na krále působili, aby ho přiměli k přísným zákonům na „bratry". (Proch. 176)

- - -

Je zvykem ozdobovat české bratry mučednickou korunou a ozařovat magickou gloriolou v l a s t e n e c t v í . Neprávem!

Netrpěli ani pro svou národnost, a od katolických panovníků ani pro víru, nýbrž jedině z p o l i t i c k ý c h d ů v o d ů , a tím byli s a m i v i n n i .

Jednotliví z nich, jako třeba Komenský, byli hluboce proniknuti láskou k vlasti; vycházeli prý z vlasti s pláčem, líbali zem a brali prý si hrstku hlíny na památku: ale zanedlouho se vraceli se švédskými tlupami, nebo v jejich čele válečně táhli na svou vlast! Sám Komenský, jak píše Gindely, „dlouho kladl všechny své naděje ve vítězství Švédů“.

Zajisté hlubší, nežli vlastenectví, bylo jejich záští k církvi; takže se rádi spolčovali s úhlavním nepřítelem českého národa, jen aby nabyli sílu proti církvi, proti té církvi, v níž český národ dospěl nejen k svrchovanému blahobytu doma, ale i k velké vážnosti a dobrému jménu z a h r a n i c e m i .

Náš národ zajisté nikdy nebyl tak n e č e s k y a n e b r a t r s k y lákán a vtahován pod c i z í j h o d u c h a i t ě l a , jako právě za doby „českých bratří“! (A potom komunisty po 2. svět. válce - pozn. red.)

65. Bílá hora.

O dějinách bělohorských ještě není pravé a vlastní dílo. P a l a c k ý dovedl své dějiny do roku 1526, po dosednutí habsburského rodu na český trůn; T o m e k popsal dobu před Bílou horou; R e z e k začal až Ferdinandem III.; T. B í l e k je české vědě leda na ostudu; K r y š t ů f e k prý je „klerikál“.

A kdo psal o bělohorských dějinách: G i n d e l y zdá se na ten ohromný převrat příliš chladný, málo národní; D é n i s se nutí do svého úkolu, ale zůstává Francouzem se svými přednostmi a ještě většími vadami.

Zatím se tedy po něčem shromžďuje pořád nová látka, nové balvany se chystají ke stavbě díla a ještě mnoho jednotlivostí je neprozkoumáno.

Celkem se zdá, že do toho ještě není pravá chuť; jako by si nikdo netroufal opřít se dosavadním běžným názorům na bělohorské dějiny. Bude třeba tyto názory velmi změnit, opravit, zvláště když se tak povrchně a chybně popularizují, že bídný stav v zemích českých po třicetileté válce se klade hned po Bílé hoře a zamlčuje se pravá, jediná a vlastní příčina té pohromy: o d b o j o d r o d i l é š l e c h t y , poslouchající zrádné povely z Německa.

257

Bludy a lži v dějinách.

Budoucí dějepisec Bílé hory musí - jako ten ruský voják, mající skočit z okna, se požehnat a, poručeno Pánu Bohu, jít, kam ho vede pravda. Čirá pravda, ta bývá někdy sladká, někdy hořká, velmi hořká a trpká; jak praví Ranke: důkladný průzkum podrobností, přísné líčení děje, holá pravda bez okrasy; jen nic vymyšleného, zbásněného, ani v nejnepatrnější drobnosti. (Jar. Volf, „Union", Praha 1907)

Češi byli vždy více historiky, méně politiky, ještě méně diplomaty, nejméně pak taktiky. (K a m e n í č e k , Časop. Matice mor., Brno 1908) Pak ovšem není divu, že česká politika a její jemnější obory, diplomacie a taktika, mívají tak málo štěstí ve světě, když jejich matka a podmínka, historie, je tak málo všímána u svých vlastních a domácích.

Běda národu, který nezná své dějiny v jejich pramenné pravdě, nebo jim nechce rozumět; jako člověk, který se neustále trápí nad svým neštěstím, ale nakonec nechce z něho zmoudřet pro budoucnost. Pořád se naříká na Bílou horu, ale o pravých p ř í č i n á c h té pohromy, jež n e z b y t n ě za sebou povolaly onu katastrofu, se nechce slyšet.

Stav náboženssko mravní.

Kromě jednoty bratrské vznikaly počátkem 16. století různé jiné bludařské sekty, které byly z Německa, kde právě Luther hlásal své novotářské učení, do našich zemí donášeny. Významné je, že k těmto bludům z Německa tíhla nejvíce německá část obyvatelstva na Moravě, kdežto Slované se drželi jednoty bratrské.

Brzy se rozhlásilo po celém Německu, že se na Moravě mocní pánové zasahují, aby každý podle svého svědomí ctil svého Boha a že

jen na Moravě může každý dosáhnout úplnou náboženskou svobodu. Následkem toho se k nám přistěhovali mnozí takoví falešní proroci, kteří svými bludy lid ještě více rozrývali. Odstraňováním přísné kázně katolicismu, která umí svět zachovat v harmonickém p o ř á d k u , a otvíráním bran všelijakým smyslovým prostopášnostem a politické nevázanosti, si ovšem získali mnoho stoupenců.

Nejvíce půdy si vydobyl německý protestantismus nejprve v německých městech, pak i mezi šlechtou, a tím vlast utrpěla velkou pohromu. (B r a n d l, Kn. p. k. Mor. 205)

Česká šlechta hodně přistupovala k jednotě českých bratří, jakkoliv neměla nejmenší chuť a vůli zachovávat její blouznivou

morálku, nebo se dychtivě přichycovala protestantismu, ne snad pro jakési přednosti jeho víry nebo mravu, nýbrž aby p o b r a l a farní a vůbec d u c h o v e n s k é statky a staré katolické nadace, a tím aby dostala duchovenstvo do své moci, čili aby duchovní byl u nich „najatým sluhou“, jemuž by svěřovali úřad s půlroční výpovědí, dokonce často ani ne s tou podmínkou.

V. V. T o m e k (D. č. 260): „Panstvo a rytířstvo obsazovalo fary (a tím i zadávalo duchovní správu lidu) podle své l i b o s t i téměř většinou ženatým kněžím, svěceným podle protestantského řádu, nejvíce v Drážďanech, ve Wittenberku a jinde v cizině. V největší části tohoto kněžstva, nemajícího nad sebou žádný duchovní úřad, nebyla ž á d n á k á z e ň , ž á d n é v z d ě l á n í , ani žádný jistý řád ve službách Božích: každý u č i l p o d l e s v é h l a v y , a surové tupení katolické církve i zlehčování jejích řádů mělo přitom více místa než navedení věřícího lidu k bázni Boží a k ctnostnému životu. Protestantským vrchnostem se h o d i l tento způsob věcí, protože s knězem na svých panstvích mohli nakládat jako s najatým s l u h o u, který se musel spokojit s příjmem, jaký mu vykázali, přičemž mu zadržovali staré nadace a církevní fundace používali pro sebe.“

J a c í to byli lidé, kteří si docházeli na svěcení do Drážďan, Wittenberku a jinam do ciziny, o tom (Časop. k. d. 1864) se zmiňuje též tuším B r o z i u s , děkan litomyšlský ve spisku „O nové, nevídané a neobyčejné monstranci“ (1588): „Žádný mi to nebude moci zapřít, že do

Frankfurtu, do Wittemberku na to plané svěcení běhají většinou odtud z Čech i z Moravy lenoši, školám i obcím neužiteční oslové, mizerní klechové (asi povaleči - pozn. red.) a zmařilí v kancelářští písaři, item zašlí ne tak neštěstím a zlou příhodou, jako od pivovarů, od karet, kostek, neúspěšní řemeslníci, marnotratníci, lidští podvodníci.“ - „Nacházejí se bohužel kněží“, dokládá Straněnský, „kteří se nechtějí ani učit číst knihy.“

Za takových okolností hynula svoboda Božího slova a církve, a tím i svoboda a mravnost vůbec; čeští pánové, pro které byl kněz „najatým sluhou“, jehož mohli podle chuti dát vyštvat z hradu psem, se cítili povýšení nad jeho slova; kněz tak závislý na pouhé milosti pána se vystříhal všeho, čím by se dotkl jeho choulostivé stránky. „Tato nezřízenost církevního života strany evangelické, píše dále V. V. Tomek, byla největším pramenem mravního

hynutí českého národa, ve kterém zacházel pořád dál. Vyšší stavy vyzuté ze všeho církevního podřízení, předcházely v lehkosti mravů svým příkladem ostatní národ; hody a hlučné radovánky, při kterých hleděl jeden druhého předčít prohýřováním svého statku, byly jejich obyčejné zábavy, nadměrně se rozmáhalo smilství a obžerství a dusilo šlechetnější snahy a vůbec chuť k vážnějšímu zaměstnání. Poněvadž pak duchovní vzdělání bez mravních podnětů nemůže zdárně pokračovat, klesali v něm Češi rovněž hlouběji nežli v předešlých časech.“

Václav Vratislav z Mitrovic, očitý svědek a vrstevník této doby, píše ve svých „Příhodách“: „To je jinačí rytířská kratochvíle než u nás; neboť když se my dobří přátelé shledáme, nic jiného nemáme na mysli, než že jeden druhého nesmírně pitím a žraním nutíme, užereme, a padne-li některý úplně ožralý ze schodů, máme potěšení z toho, že jsme ho tak zřídili, a tomu se smějeme. Nechce-li to pak jeden druhému splnit, hned hádky, hned pobízení, rvačky a jiné zlořády proti Pánu Bohu začínáme, z čehož potom pocházejí soudy a zaneprázdnění.“

Luther učil, že pouhá víra i bez dobrých skutků spasí člověka; to bylo velmi pohodlné a lahodilo pánům. Kněz Bavorovský, jehož řeči jsou nevyrovnané příspěvky k církevní historii 16. věku, hořekuje: „Ptají se páni: Co je opilství? Odpovídají: Je to přátelská kratochvíle. Co smilstvo? Přirozená věc. Co lichva? Spravedlivý úrok. Co pýcha?

Vážnost. Co lakomství? Opatrnost. Co peklo? Strašidlo. Kdo bude v pekle? Pouze nevěřící, protože věřícím žádné hříchy neškodí, neb za ně Kristus dostiučinil, dříve nežli jsme se jich dopustili! Ve velkém podezření u nich zůstávají ti, kteří jim ve smyslnosti nejsou podobni a tehdy, když se nežení jako oni proti svému slibu, i když jim to uloží, neboť podle svých smilných povah i všechny jiné soudí. Proto chtějí, aby se všichni, duchovní nebo světští, mladí nebo staří, že nili nebo z krajin se jinam stěhovali.“ A dále: „Najdeš pod panským jménem tak ukrutné tyrany, že se zapomínají nejen nad nuznými a věrnými poddanými, ale také nad Bohem, pánem nebe i země. Říkají, že nemohou ve svých domech trpět nemocné, dívat se na ně, a proto je nechávají přepravit do špitálů nebo do stodol jako nějaké mršiny. Ani nevím, jakými jmény své bližní častují, když je označují za nevolníky, otroky, hňupy, drtiny, špalky, troupy, sršně,

a co je nejtěžší, za selské psy, jako by i těch Bůh, „stvořitel všech věcí, nebyl stejně stvořitelem, jako oněch“.

Ovšem sluší se připomenout, že za tak nepokojných a narušených dob ani katolíci a jejich duchovenstvo nebylo bez vady a výtky, takže slova přísného mravokárce Petra Chelčického. „Kněží a preláti nepočítají knížatům, pánům ani tučným měšťanům za hřích boháčů život rozkošnický, smilný, prázdný, pyšný, lakomý, nemilostivý, ukrutný, násilnický, neboť jsou sami v témž odsouzeni jako páni“, a dále: „Lid upadlý do slepoty nedbá, když kněz celou noc s nimi na pivě neb na víně setrval, hrál v kostky, tancoval“ - se také vztahují ke katolickému kněžstvu, jakkoliv kališní duchovenstvo bylo v těch dobách ve velké většině: nicméně uznává V. V. Tomek, že jako pražští arcibiskupové, tak i jiní biskupové „pečovali pilně o lepší vzdělání katolického duchovenstva a zvláště o napravení kázně v klášterech. Při tomto mírném sebeprosazování nabývala katolická strana také nové naděje na dosažení konečného vítězství svého náboženství v zemi i prostředky vnějšími - z toho, co se mezitím dělo v okolních zemích.“ - To je právě nad jiné zvláštní vlastnost katolické církve, že poklesla-li z všelijakých příčin, vždycky se sama ze své vnitřní síly zase zvedla k novému rozkvětu, zatímco kterékoliv jiné vyznání po rychlém

překročení vrcholu rozvoje padalo a padá, až padlo nebo padne docela.

Politická předehra.

V dobách, kdy se moc šlechty leskla v největším rozkvětu a náboženské rozkolnictví se nejvíce a nejbujněji rozšířilo, dosedl r. 1526 jasný rod habsburský na staroslavný český trůn.

Za krále Jiřího z Poděbrad a za Vladislava II. bylo v české zemi dovoleno jen vyznání katolické a kališnické. Počátkem 16. století přestoupili páni pod obojí většinou k luterství a čeští bratří ke kalvinismu. Za krále Maxmiliána byla zrušena kališnická kompaktáta a r. 1575 povolena luteránům a kalvínům svoboda náboženská. Své vyznání pojmenovali „česká konfese“. (v str. 246 nn.)

Nová strana se usilovně šířila a udržovala hojné styky s Německem; tam totiž nekatolická knížata nelibě snášela vládu katolického panovníka; chtěla se vzbouřit a hledala někoho nastrčit, na koho by se svezly první prudké rány, až se bude císař bránit. Protestantské stavy z Čech neopatrně lezly do té pasti.

Za Maxmiliánova syna Rudolfa II. se zpevnilo toto česko-německé přátelství ve velezrádné spojení se saským kurfirstem Fridrichem IV., který je podněcoval ke vzpouře.

Když se odboj protestantských stavů vzmáhal, podepsal Rudolf II. na radu katolických pánů dne 9. července 1609 majestát, který si protestantské stavy samy složily; svobodu vyznání měli tedy zaručenou.

Tu se však ukázalo, že vlastním cílem protestantských stavů byla vzpoura politická, revoluce; boj o náboženské svobody byl jen záminkou, pláštíkem. Majestát jim přišel nevhod, protože jim aspoň na čas zmařil záměry; nestáli o něj. Když jim nejvyšší purkrabí hrabě Adam ze Šternberka 10. července vzkázal, aby se na znamení radosti a vděčnosti v nejhojnějším počtu dostavili na hrad, po dlouhých hádkách mezi sebou mu odkázali, že nepůjdou, ať jim císař majestát pošle.

Dne 11. července poručil císař, aby na druhý den alespoň šest osob přišlo na hrad pro majestát. To se stalo, ale jen z obavy, aby se nepoznaly jejich záměry.

A hle, 14. července přibyl do Prahy kníže Anhalt, důvěrník Fridricha Falckého, vyjednávat o vzpouře. Majestát byl však právě den

předtím prohlášen, a tím byla revoluce na nějaký čas znemožněna.

Nástupce německého císaře a českého krále Rudolfa král Matyáš (1611 - 1619), čtvrtý král český z rodu habsburského, neměl potomka a zavčas pečoval o to, aby Ferdinand, arcivévoda štýrské linie habsburské, jakožto nejbližší oprávněný dědic byl vyhlášen za českého krále. Stavy svolily a Ferdinand, který slíbil dodržovat práva a svobody zemské, byl dne 20. června 1617 u sv. Víta v Praze korunován na Království české.

Král Ferdinand II. nebyl protestantům po chuti; z nenávisti a z bázně mu chtěli mu odejmout všechnu moc a vládu a vložit ji do rukou protestantských stavů. To se mohlo stát jen násilím, protože Ferdinand už byl korunován a pod přísahou slíbil zachovávat majestát, náboženskou svobodu.

Proti zemskému zřízení se 22. května 1618 sešly stavy u mladého pána ze Smiřic v Praze a plamennými řečmi pobuřovaly stavy a obyvatelstvo ke vzpouře.

Druhého dne, 23. května, přišly protestantké stavy s četou ozbrojeného lidu na Pražský hrad a jak bylo předtím umluveno, vyhodili oknem do hradního příkopu purkrabího Jaroslava z Martinic a prezidenta královské komory Viléma Slavatu, a pak i písaře Filipa Fabricia.

Potom 24. května zvolili odbojníci revoluční vládu třiceti direktorů; počali sbírat vojsko a hledat pomoc u nepřátel habsburské dynastie, hlavně u protestantských knížat v Německu, pak i v Turecku.

Král Matyáš chtěl vyrovnat vzpouru nejprve mírnou cestou. Tím se jen poskytl povstalcům čas ke zbrojení a k popuzení jiných nepřátel v Uhrách, Horních Rakousích, ve Slezsku, Falci, Lužici a Savojsku.

Potom 20. března 1619 zemřel Matyáš a na český trůn dosedl král Ferdinand II. Ve snaze nastoupit vládu v míru a pokoji poslal protestantským stavům do Prahy potvrzení majestátu Rudolfa II. Náčelníci vzpoury však ten manifest zatajili, jakož i jiné potvrzené výsady a chopili se zbraní proti králi.

Thurn přitáhl s vojskem na Moravu. Avšak Karel ze Žerotína a větší část moravských stavů, katolických i protestantských, zavrhovala povstání a odpírala účastenství. Thurnovou válečnou pomocí dostaly

nekatolické moravské stavy převahu a přidaly se v Brně dne 2. května 1619 k českým stavům.

Dne 26. srpna 1619 zvolily odbojné stavy kalvínce Fridricha, syna kurfiřta falckého, za krále českého. Proti volbě tohoto vzdorokrále se postavili katoličtí páni a rytíři, a proto byli zbaveni svých úřadů a vypovězeni ze země.

Nastaly krvavé boje mezi vojskem krále Ferdinanda a vojskem odbojných stavů. - Tak dala nekatolická šlechta podnět a učinila počátek strašné třicetileté války, která na Čechy a Moravu, na celou střední Evropu uvalila pohromu záhuby.

Protestantismem se vzmáhalo němectví.

Čeští protestanté, zvláště z království, se příliš bratříčkovali se svými souvěrci v Němcích. Až doté doby bránil zákon cizincům vlastnit zemské statky v Čechách; před bělohorskou bitvou se povolovalo mnoha protestantským pánům Německa, jmenovitě ze Sas, zakupovat se v pohraničních krajinách, kde již od časů Přemysla Otakara II. bylo beztoho po vsích a městech německé obyvatelstvo. „Nejpřesnější zkoumání vede k důkazu, že zeměpisné pokroky německého živlu byly méně důležité po roce 1620 než během předešlého století.“ (Denis, Čechy po Bílé hoře)

Překvapuje pohled na mapu, jak velké území Království českého bylo poněmčeno před Bílou horou. „Nejdůležitější výboje národnosti

německé spadají před rok 1618… Studium historických proměn etnografických hranic ukazuje, že český odpor v 17. století byl velmi tuhý a poměrně šťastný.“ (Denis, Čechy po B. h.)

„Na vlastenectví české šlechty vrhá smutné světlo pověstné Usnesení generálního sněmu v Praze r. 1615, svědčící o zanedbávání a úpadku jazyka českého mezi šlechtou.“ („Čas“ 1887) - „Šlechta, i když se listiny psaly českým jazykem, mluvila buď vlašsky nebo německy, a města ji následovala.“ (Brandl, Kn. p. k. Mor. 205)

„Český pán Kryštof Harant z Polžic sám říká, že

kdyby bylo na něm, napsal by cestu do Palestiny německy. O pánovi z Donína víme, že svůj cestopis - rukopis je zachován - začal německy, ale pro malou znalost němčiny ho přece jen raději napsal česky.“ („Čas“)

Víc o tom na různých místech; zde to nelze opakovat nebo předjímat.

Jak docela jinak smýšleli a jednali v té době hodnostáři katoličtí proti cizincům, i katolickým!

Roku 1579 byla v Olomouci volba nového biskupa; ucházel se též kardinál Ondřej, arcivévoda z rodu habsburského, bratranec císaře Rudolfa II., krále českého. Dalo se téměř s jistotou čekat, že se stane biskupem olomouckým, a nestal se z národnostních příčin.

Katoličtí páni Haugvic, zemský hejtman moravský, a zejména Vratislav z Pernštejna způsobili, že císař nedovolil kardinálovi přijat biskupství, poněvadž neznal český jazyk; kromě toho, že moravské stavy nepřijmou žádného knížete (cizího) do země, ani nepopustí někomu v zemi statky, ani místo v zemském právu, ani mezi nejvyššími zemskými úředníky, z čehož by mohlo pocházet těžké nedorozumění. (Originál listu je v místodrž. archívu v Insbruku, Ferdinand fol. III., no. 140).

Když je tedy je známo o Karlu ze Žerotína, že r. 1606 nedovolil biskupu Dietrichsteinovi mluvit na sněmu jinak než česky, učinil to již před 37 lety katolický pán Vratislav z Pernštejna.

Jiný vzor národního, opravdu vlasteneckého smýšlení v té době byl biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579 – 1598), zvláště v jeho starostech, aby k olomoucké kapitule nebyl dosazován, kdo „jazyk český neumí a je

kostelu málo platný.“ Lze se prý obávat, kdyby „ti Nýdrlendi, Vlaští a jiní cizinci, kteří žádného z našich k takovým beneficiím a duchovenstvím nepouštějí, ani také naši pro sua modestia se tam netřou, byli na taková beneficia dosazováni a uváděni,... aby se nejen ten kostel, ale i svatá religiozita nezmenšila.“ (Kap. 18. fol. 12 – 14)

Pavlovský o tom píše i jeho Milosti pánu z Pernštejna, aby v té věci

byl na svou vlast laskavý a měl ji na paměti, držel nad ní ruku a laskavě napomáhal. Takových katolických vlastenců bude mnohem více, až se jen lépe prozkoumají archívy. (Dr. A. B r e i t e n b a ch, „Našinec“ 1908)

Stavovská vzpoura – bez lidu.

Bělohorskou katastrofu přivodila š l e c h t i c k á vzpoura českých stavů; národ sám neměl ani nadšení ani příčinu k boji, kde běželo panským stavům o výsady. Náboženskými hádkami a bratříčkováním s cizími luterány a kalvíny upadlo náboženské, mravní a národní vědomí v Čechách na velice nízký stupeň. Národ v demoralizaci, táhnoucí se již od Husových časů, jak bývá po každém divokém výbuchu vášně, otupěl i k nejvzácnějším pokladům v í r y a n á r o d n o s t i .

Protestantským knížatům se jednalo pouze o naprosté odtržení od císařské i od papežské autority. Každý se chtěl prohlásit za suveréna ve svém území; z toho důvodu chtěl mít i svou vlastní státní církev pro sebe. (Wolfg. M e n z e l)

Tato snaha byla i v Čechách základní jedničkou stavovské vzpoury; zdaleka však na to nebylo dost odhodlané opravdovosti, jak to vyžadovalo tak vážné a nebezpečné podniknutí.

T o m e k píše: „Avšak největší část šlechty, měšťanů, selský lid, dávno zakrnělí v hovění sobě samým, navyklí dřepět v jídle a pití, mdlí v starání se o hodnoty vyšší, příliš záhy ochabli ve snášení břemen, které sebou nevyhnutelně přinášel smělý záměr, do kterého však byl celý národ zaveden nevědomky. Rozhodnutí osudného boje záleželo zcela jen na najatém vojsku, jehož převážná část se skládala z cizinců“ (Děj. č. 279), „jimž ani žold nebyl pořádně placen; bili se špatně." (Denis)

„- Páni stavové, měli jste v rukou univerzitu, ano, měli, ale tak bídně nadanou a zařízenou, že jste se jí sami vyhýbali. Jestliže však jste vy, evangeličtí, chodili na univerzity německé,

možná, že i to z opičení po pánech katolických, kteří chodili do Vlach. Z pražské univerzity vycházeli do země chatrní učitelé a protestantské kněžstvo, s nímž jste jako patroni nakládali jako s čeledíny, bylo ještě chatrnější. Univerzita pražská nemohla soutěžit se soukromými německými školami v Praze, do nichž měšťané posílali své syny raději.

Tak slavné české stavy pečovaly o vychování mužů a pěstování ideálů, jichž bylo potřebí k obraně země. I národní cit byl porušen a nevydával plody ani v umění ani ve vědách. V poslední hodině začal Mistr Bacháček školskou reformu, svou duši i rozum věnoval do služeb národa, ale nalézal půdu tvrdou a semeno padalo na skálu. Upadl do těžkomyslnosti a české nemoci: pil z hoře. A tato epidemie jako moře zachvátila vás všechny. Když se přiblíží mor a lidé nevědí dne ani hodiny, vracejí se nejdříve k Bohu a pobožnosti. Jakmile však poznávají, že se okamžitá spása nedostavila, zachvacuje je šílená vzpoura a zoufalství, hodují, hýří a vraždí se sami. Tak i vy! V takovém žalostném sledu se vyměňovala vaše nálada: když jste zpozorovali, že nedovedete v zemi z a l o ž i t š l e c h t i c k o u o l i g a r c h i i, že k hrdinskému zápasu s mocí králů a církve nejste vychováni, jedni z vás upadli do malomyslnosti a bezradnosti, přehlušované hodováním a hýřením; jiní z vás poznali, že prostřednictvím dvora lze dosáhnouti moci, úřadů, vyznamenání a slávy, a proto vrhli se na tu stranu“. (Herben, Hostišov, „Historie z našeho okna“, Praha 1907)

„Zvláště šlechta, která se od dob Jagellonců zmocnila vlády, se obávala, že jim do ní bude zasahovat královská moc. Když Rudolf II. vlastní chabostí a liknavostí oslabil svou moc v Německu, protivníci Habsburků znenáhla zosnovali tajný odboj přímo v jeho poddaném území. Jen někteří ctižádostiví a odvážní mužové znali cíl piklů; ostatní šlechta šla za nimi z l e h k o m y s l n o s t i a z e s t r a c h u; lakota, touha po samostatnosti, navyklé bezvládí, malomocná vůle, ochablé vlastenectví, všecky nedostatky vzešlé z dlouhých nepořádků sváděly ji bez rozmyslu k žádostem, o jejichž d o s a h u a n e b e z p e č í n i k d o n e u v a ž o v a l ... České stavy chabě vedly výpravu jako válku z bujnosti; odvracejí se od ní, jakmile hrozilo, že tím mohou více pozbýt než získat.“ (D e n i s, Čechy po Bílé hoře)

Ochuzené a do poddanosti uvedené m ě š ť a n s t v o odvyklo zbraním. S e d l á c i cítili jen hněv a záští proti šlechtě, jejíž rukou byli nelítostně vázáni k hroudě. „Propast zející mezi

vyššími stavy a poddaným selským lidem se stále šířila a byla jednou z hlavních příčin bělohorské katastrofy a následného úpadku země.“ (Č e l a k o v s k ý, Jar. „Povšechné č. děj. právní“)

Zachovala se ž a l o b a s e l s k é h o l i d u k Fridrichu Falckému při jeho vjezdu do Prahy; její skladatel není podezřelý z katolictví: „Nechť je to kdokoliv, jenž počal pro tuto věc“ (vzpouru proti Habsburkům) - říkají tam sedláci - „nedojde milosti u Boha. To neštěstí musíme my snášet, my trpět po celý svůj život, a nejen my sami, ale i naše ženy a děti a ti, kdo nejsou ještě narozeni.“

Poddaní jsou si jasně vědomi, že povstáním nezískají nic. Co dělají členové vyšších stavů, aby je získali? Nic. Chvílemi, když je utrpení příliš kruté, lid, zachvácený šílenstvím, se bouří, zahrnuje pomstou katolíky i protestanty. Několik dní před bitvou na Bílé hoře sedm tisíc sedláků v žateckém kraji plení tvrze a zámky, vraždí pány a rytíře, hrozí pomstou městům v okolí, nepřidají-li se k nim. (D e n i s, Konec samostatnosti české)

Hledá se pomoc u Turka.

Záští protestantské šlechty proti katolickému králi Ferdinandovi II. bylo tak zarputilé, že se chtěli raději poddat tureckému sultánovi. N a k o n f e d e r a c i v P ř e s p u r k u mezi Čechy, Uhry a sibiňským knížetem Betlenem Gáborem byly sneseny artikule, kde se činí také zmínka o českém poselstvu do Turecka k tureckému sultánovi.

Sultán Osman vyslal pak Machometa agu (vlastně Mehemed paša) do Prahy, aby poměry vyšetřil a potom vzal s sebou do Turecka české vyslance, kteří by slavné Portě přednesli svou potřebu. Ve veřejné audienci v Praze 5. července 1620 přednesl vyslanec Fridrichu Falckému za přítomnosti předních důstojníků, co sultán slibuje a co za své přátelství žádá.

Především Machomet vyřídil Fridrichovi pozdravení od sultána, mufty, vezíra, komorníka harému a jiných bašů a blahopřání k nově přijatému království.

Zadruhé, že císař Ferdinand vzkázal sultánovi, že on je právním vladařem zemí českých; posel prý s povděkem vidí, že tomu tak není; proto aby král Bedřich vyslal vzácné poselstvo k jeho velkomocnému císaři, kde by bylo vše ujednáno a mohlo se postavit na místo.

Zatřetí, že se sultán zavazuje Fridrichovi všelijakou milostí a láskou; kdo bude jeho přítelem i nepřítelem, toho také chce mít a pokládat za svého přítele nebo nepřítele.

Začtvrté, že se sultán zavazuje a slibuje, kdykoliv bude král Fridrich potřebovat a čtyři nebo pět neděl dá napřed vědět, pošle šedesát tisíc ozbrojeného lidu, udatných retarů, kteří se mají nacházet u Budína.

Zapáté, že sultán je milostivý a chce s ním uzavřít věčný mír, který má trvat až do skonání světa, protože o takovém míru, který je pouze dočasný, uzavřený na dvacet neb třicet let, si moc nemyslí; že skrze takový mír pouze jedna strana druhou zrazuje a oklamává.

Zašesté, že sultán vyrozuměl, že by Poláci mohli dělat velkou škodu provinciím a Fridrichovým zemím, podobně jako kozáci také udělali nemalou škodu zemím sultánovým. Pročež se má Fridrich ubezpečit v tom, že sultán chce příští jaro (1621) dohromady shromáždit velké vojsko do 400.000 jízdního a pěšího lidu a proti Polákům táhnout a naučit je, aby věděli, co mají s kým činit. Pročež aby se Fridrich nestaral, že se Polákovi jeho záhuby dobře dostane!

Mimoto týž turecký vyslanec v Praze s předními Fridrichovými rady dále sdělil, že sultán chce být přítelem Čechů, když se Češi uvolí, že mu za to budou každoročně platit 700.000 říšských tolarů tributu (povinný dar, hold vůbec - pozn. red.) Češi pod obojí, přední Fridrichovi radové a důstojníci odpověděli, že chtějí rádi všechno ochotně učinit, cokoliv bude od nich turecký sultán chtít, jen aby přislíbil, že je chce a bude chránit; oni že mnohem raději chtějí zůstávat pod jeho ochranou, ba i kdyby nemohlo být jinak, že by se raději poddali pod moc a vládu tureckého sultána, než by se měli poddat pod správu a království císaře Ferdinanda II.

Potom přední z těchto pánů uspořádali tureckému vyslanci zvláštní banket, na němž měl hlavní slovo nejvyšší hofmistr Království českého Bohuchval Berka, nejvyšší kancléř Václav Vilém z Roupova, prezident nad apelacemi Václav Budovec z Budova, místokancléř Petr Miller a Thurn.

Berka řekl, že se tisíckráte raději chtějí dát pod moc a vládu tureckého císaře, než by se podrobili Ferdinandovi.

Václav Vilém z Roupova promluvil, že se stavovští páni Království českého pod obojí ustanovili na tom, že se raději dají s manželkami a svými dětmi na kusy rozsekat, než by se dali pod správu rakouského domu.

Petr Miller doložil k Budovcovi, „že i kdyby turecký císař nebyl dostatečný nás zastávat, tehdy bychom se raději utíkali k ďáblu do pekla a jemu suplikovali, aby nám pomohl“. (P a m ě t i Viléma hraběte S l a v a t y.)

Za týden, 12. července, poslal král Fridrich sultánovi list, v němž mu slibuje dary a poplatek 700.000 tolarů a „že bude sultánovi s Královstvím českým a provinciemi stát ve věrnosti a oddanosti“. Tímto činem se stalo Království české tureckým vazalem, částí turecké říše. Záměr sultána Osmana II. zničit moc Habsburků a podrobit si Evropu tak značně pokročil.

Takové zrady byli schopni, ze své vůle lezli do tureckého jařma a celý národ za sebou táhli protestantští členové odbojných stavů, kteří, když se jim zrada a vzpoura nezdařila, jsou nyní prohlašováni za mučedníky s v o b o d y.

Tragicky konec.

N e z á k o n i t é , revoluční jednání odbojných stavů neslo neblahé ovoce. V českých dějinách nastává doba zajisté z nejsmutnějších: odbojné stavy byly na hlavu poraženy v bitvě na B í l é h o ř e 8. listopadu 1620.

Ve stavovském vojsku, ať už to byli najatí cizí žoldnéři nebo domácí lidé, vylákaní do boje předstíráným porušením náboženských svobod, nebylo pravé nadšení; jen Moravané, a ti více ze zoufalého vzdoru, popadali u Hvězdy, u kaple stavěné do hvězdy, téměř do jednoho.

Fridrich Falcký si způsobil hned zpočátku nepřátele ve vlastní straně: nadržoval kalvínům proti luteránům, dal zhanobit chrám sv. Víta, nadržoval cizincům, knížeti Anhaltovi, hraběti Hohenlohovi a jiným, kteří toho tolik pro něj neudělali, proti domácím pánům. Byl sice laskavý a uhlazený, ale nestačil na velké věci, nebyl si vědom vážnosti doby. Když na Bílé hoře již duněla děla, hověl si s pány a paními při skvostné hostině a nevstal, ani když Anhalt pro něj poslal. A když se tam konečně po tabuli odebral, setkal se u strahovské brány s divokým útěkem svého vojska.

Druhý den bez rozloučení ujel „zimní král“ Fridrich z Prahy do Vratislavi; s ním uprchli Anhalt, Hohenlohe, Thurn a jiní cizinci. Odbojné české stavy, zrazené a opuštěné, byly zanechány svému osudu.“

Ferdinand II. hleděl ve všech svých zemích zase vzkřísit katolicismus. Proto se velká část protestantského obyvatelstva

stěhovala, větší část se vrátila ke katolické víře a podrobila se zákonnému králi.

Příslušníci odbojných stavů, kteří neprchli, byli pohnáni na soud, aby se zodpovídali z velezrady; třeba Kryštofu Harantovi z Polžic a Bezdružic a na Pecce se kladlo za vinu, že při obležení Vídně dal střílet do císařského hradu, že zrušil přísahu složenou císaři Ferdinandovi a že po převzetí úřadu prezidentství české komory převáděl důchody Království českého ve prospěch buřičů. A poněvadž jeho omluvy nedostačovaly, byl odsouzen k smrti mečem.

Katolicismus ani „jezuité“ nejsou vinni tím, že se vzbouřeným stavům dostalo přísného trestu, podle právních norem naprosto spravedlivého. Revoluce je revoluce; má své právo, kruté, krvavé. Kdyby zvítězily odbojné stavy, pozbyl by král českou korunu, a pak běda jeho přívržencům, jak se ukázalo již předtím, když byli v Čechách vyhozeni z okna katoličtí pánové, takže jen jako zázrakem zůstali naživu, a na Moravě byli vypovězeni. Když pak zvítězil Ferdinand, trestal zákonný král a odstraňoval vše, co by ho rušilo v právním držení vlády.

Vytýká-li se císaři Ferdinandovi, že v těch důležitých dobách bedlivě konal porady, jak odboj potrestat a vrátit zemi řád a mír, že učinil závěť a vykonal pouť do Mariazell, je to jasné svědectví, jak neunáhleně a rozvážlivě jednal. Ostatně Ferdinand dokonce nebyl tím oddaným sluhou církve, za jakého bývá považován. Jak s neoblomnou přísností vystupoval proti kacířům, tak samovolně zasahoval do čistě náboženských věcí katolické církve: nařídil přísahu v dogma Neposkvrněného početí Panny Marie, v dědičných zemích zavedl svátek sv. Josefa, zakázal rakouským biskupům odvádět papeži annaty - (poplatky za udělené církevní hodnosti); r. 1641 zavedl placetum regium, aby totiž papežské listy, než byly čteny, byly napřed schváleny vládou. (R e z e k, Děj. Č. a M.)

Dne 26. května 1621 potvrdil Ferdinand rozsudky a o něco je zmírnil. Z dvaceti sedmi odsouzených na smrt prominul pěti osobám trest smrti.

Tito muži bývají velebeni jako b o j o v n í c i a m u č e d n í c i z a s v o b o d u č e s k é h o n á r o d a. Vůdcové vzpoury byli cizinci a uprchli hned s Fridrichem. Z ostatních ne všichni, co bývají považováni za české pány, byli českého smýšlení. Bohuslav z Michalovic, Pavel z Říčan, Martin Fruwein z Podolí, Kašpar Kaplíř

ze Sulevic, Šťastný Václav Pětipeský z Chýše vypovídali na soudu německy. O mnohých se nezachovaly protokoly,

ale Ondřeje Sítka provázel na popraviště německý predikant Lippach; doktor Jesenský byl Maďar a neuměl česky. K celkovému posudku osob, věcí a vůbec doby předbělohorské je nutné ještě připomenout, že polní maršál „českých“ stavů Linhart Kolona z Felsu neuměl dobře česky a že „česká“ deputace vítající na hranicích Bedřicha Falckého mluvila jen německy; královnu vítala francouzsky.

Kterýpak panovník „osvíceného a humánního“ 20. století by jinak trestal zjevně odbojné stavy? Co byla za těch časů sekera a špalek, to by byla za našich dob oprátka a šibenice.

Bílá hora - „pohroma národa".

Bitva na Bílé hoře měla velké, kruté, přesmutné následky. Byla to ohromná pohroma národa českého.

Po výsledku zlá rada, marná výčitka. Ale když nepřátelé církve tak směle falšují dějiny, svádějí vinu na katolíky a činí z bujných a ztřeštěných odbojníků obhájce a mučeníky svobody, pak je potřeba zde bez obalu vyslovit prostou pravdu: t u h r o z n o u p o h r o m u z a v i n i l a p r o t e s t a n t s k á v e l e z r a d a . Přesmutné následky bělohorské porážky byly nezbytnou dohrou neblahé, z k á z o n o s n é v z p o u r y .

Chybovalo by se však i z druhé strany, kdyby se z obranné snahy zmenšovalo velké národní neštěstí po bitvě bělohorské, jako třeba výrokem (výrokem - dopl. red.), že jen tak byla zachráněna katolická víra a česká národnost obyvatelstva zemí koruny svatováclavské.

Archívy sice nejsou na to ještě dost prozkoumané, ale ozývají se vážné hlasy (dr. Fr. K a m e n í č e k: „Sjezdy a sněmy zemské“, dr. A. B r e i t e n b a ch: „Našinec“ 1908), že by se katolicismus, pokud je známo, alespoň na Moravě zmohl sám svou vlastní silou a převládl v zemi; byly k tomu slibné počátky a pevné základy.

Ale i tak, při veškeré zkáze, měla bělohorská bitva některé jasnější stránky.

„Bitvu bělohorskou“, píše archivář B r a n d l ,

„nepovažujeme za takové neštěstí jako mnozí jiní. Ovšem nelze upírat, že vypuzením bohaté šlechty národní síla a blahobyt utrpěly velkou ránu; ale nesmíme zapomínat, že právě šlechta v té době si namnoze ve společenském životě nevšímala české mluvy, a tím, že německý kníže neznající ani slovo česky se stal českým králem, by se slovanství v Čechách a na Moravě neupevnilo. Nelze popírat,

že právě protestantismem velká část české šlechty a s ní protestantská města hledala svoje těžiště v protestantském Německu a falckrabě Bedřich by tomu nadržoval. Vzpomeňme si jen, jak se za Jana Lucemburského vtíralo do českých zemí německví, když ještě nebyl žádný jiný svazek mezi Čechy a Němci, ba naopak, kdy se Češi německví zdráhali! Jaký by tedy byl výsledek, kdyby se falckrabě Bedřich udržel na trůnu, kde většina rozhodující třídy národa z důvodu protestantismu hleděla jen do Německa?!“ Takový jako ve zprotestantštělém, a tím i poněmčeném a od koruny české na věky odtrženém Slezsku!

„Vítězný král Ferdinand II. vypověděl nekatolíky ze země a co měli očekávat katolíci, kdyby vzdorokrál Bedřich zvítězil, lze poznat z jednání až do nesmyslnosti rouhavého, kterého se dvorský Bedřichův kazatel, známý Skultetus, dopustil v pražských kostelích. (Srovn. čl. 69) V každém případě, ať již zvítězili přívrženci císaře nebo protestantské stavy, musela přijít „úplná zkáza“ země, kterou roku 1618 předpovídal Žerotín.“ Když se nechtěl přidat ke vzdorokráli Bedřichovi, hrozili mu vyhnanstvím a zbavením statků. Žerotín odpověděl mužně: „Nad život a nad všechny zemské výhody si vážím rodinné cti a raději volím zemřít, nežli svým potomkům zanechat poskvrnu věrolomnosti.“ Žerotín napomínal vzdorokrále, aby opustil České země a uchránil je zkázy i pohromy. Jemu tedy náleží chvála státnického věhlasu a politické prozíravosti, který zde dal radu, a nikoliv těm, kteří ji neuposlechli. (Brandl v Obzoru 1886)

Porážka krále Fridricha a odbojných protestantských stavů na Bílé hoře řádným králem Ferdinandem II. a obnovení katolického náboženství v Čechách zachovaly Čechy při jejich národnosti, takže jsou dnes Češi Slovany. Kdyby zůstali protestanty, byli by dnes už poněmčeni. Protestantství znamenitě podporovalo šíření německví po Čechách. (Kryštufek, Protestantství v Čechách až do

bitvy bělohorské, Praha 1886)

Šlechtická vzpoura, která skončila bitvou na Bílé hoře, je jako každá jiná vzpoura. Přední původci byli na trestáni na hrdle nikoliv jako Češi nebo jako protestanté, ale jako p o l i t i č t í b u ř i č i. Zabavením statků měli být jednak potrestáni ze zrady, jednak se z nich měly uhradit válečné výlohy, které musel císař podniknout na potlačení vzpoury.

„ Nelze upřít“, soudí V. B r a n d l, „že právě porážkou na Bílé hoře nepřirozené těžiště Čechů, které kladli do Německa, je zničeno, a Č e š i o b d r ž e l i z a s e s v é t ě ž i š t ě tam, kde je jedině nezvratné, v sobě samých. Národ pak československý, když se po bělohorské bitvě rozprostřela hluboká noc nad nivami Vltavy a Moravy, je uvržen do tuhého spánku. Ale právě v tomto spánku se zotavil po ranách, které utrpěl od husitských bouří až do bitvy na Bílé hoře. Když mu pak zasvitly paprsky slunce svobody, probudil se zase, c i t e m s l o v a n s k ý m .“

„Šlechta předbělohorská - to si pamatujme! - by neuchránila Čechy od německé záplavy. Nekatoličtí Češi měli velké styky s protestantským Německem. Šířící se protestantismus šířil i germanizaci. Kurfirst falcký, Anhalt a Hohenlohe atd. - nebyla-li to vesměs opora německé povodně? A když si povstalí Češi volili krále, zvolili Němce, z Rýna! Ostatně je také historicky známo, že č e š t i n a k a t o l í k ů z t é d o b y mnohem méně trpěla němčinou nežli čeština protestantská.“ Viz třeba roztomilý spisek Václ. Vrat. z Mitrovíc o jeho příhodách na cestě do Cařihradu.

„Habsburkové a šlechta nebojovali ani za němectví ani za češství, nýbrž vedli boj p o l i t i c k ý ; katolicismus a protestantismus byly pouze spojenci protivných stran. Je velmi důležité, aby právě v této otázce nastalo jasno. Český národ je přece dnes převážně národem katolickým, politicky pak jsou jeho osudy svázány s osudy dynastie habsburské: tím, doufám, jsme dostatečně vyznačili potřebu toho, aby se konečně ustoupilo od zdogmatizovaných výmyslů naší novelistiky. Nikdo nebude tvrdit, že by bělohorská bitva a její hrozné následky

nebyla pro národ neštěstím. Ale podněty a příčiny neštěstí se sluší hledat jinde než se obyčejně činí.“

„České povstání z roku 1618 se mezi širším obyvatelstvem pokládá vesměs za boj č e s k o n á r o d n í ; a povstalá šlechta se slaví za mučedníky věci národní. Na katolicismu pak uvázlo ódium katů českého národa. Historické bádání podává podrobný kritický výklad těchto událostí.“ – „Tehdejší česká šlechta se co do nevázanosti, vlády chtivosti a zaslepenosti navlas podobá šlechtě polské, jež přivedla Polsko k pádu. A na v l a s t e n e c t v í naší šlechty vrhá smutné světlo pověstné usnesení generálního sněmu v Praze r. 1615, svědčící o zanedbávání a úpadku českého jazyka mezi šlechtou.“ („Čas“)

273

Bludy a lži v dějinách.

Tážeme se: Byly to cesty a snahy pro český národ prospěšné a zdravé? Národ byl tehdy sveden do hluboké temné propasti, kde byla ve svrchovaném nebezpečí jeho odvěká víra i národnost, tedy všechen jeho charakter, jako snad nikdy jindy. Národ byl tehdy utrmácený a ztýraný do úmoru: spánek, do něhož ho ponořila Prozřetelnost, byl pro něj spánkem rekonvalescenta k n o v é m u ž i v o t u , z d r a v é m u , s l o v a n s k é m u .

Nepřijde zase někdy na český národ Bílá hora, ještě horší než tato? Nepřijde, poněvadž v ě ř í m e v e z d r a v ý r o z u m n á r o d a . D e n i s ů v patos na konci díla, že Čechové „mají tvrdé hlavy a smělá srdce, že přežili nejhroznější zkoušky a nezahynuli… dokázali, že jejich odvaha se nebojí žádné oběti, jde-li o obranu jejich práv…, že žáci Komenského dovedou, bude-li potřeba, stát se opět Žižkovými bojovníky“ - je trochu dutý a divadelní: hromy plechové, blesky kalafunové.

Je to frazérství, jakého se dopouštějí jen Francouzi, když začnou o gloire svého grande nation; u historika se divně poslouchá. Český národ není obklopen z velké části mořem a nemá za sousedy malé říše jako Francie, nýbrž má téměř všude kolem souseda mocného a hrabivého, který jen číhá, kdy a kde by se mu nějaké místečko uprázdnilo, a kterému i grande nation na svém kousku hranic uhýbá, podléhá. - A že by „žáci Komenského byli opět Žižkovými bojovníky“? Právě sousední národ je lepším žákem Komenského, poněvadž má křesťanštější školu, než je česká. Ostatně je v těch slovech tak nejapný anachronismus, že by

ho nestačil ospravedlnit ani francouzský esprit. Konečně, mluví-li Denis o Češích, ať zůstanou nebo z h y n o u , že zanechají světu velký příklad a budou věřiteli lidstva, je to již jako frivolní hra s naší budoucností. Ch c e m e ž í t ! Ž í t !!

Jen v jedné věci má Denis pravdu, právě v té, kterou zamlčel: při vší své náklonnosti k Čechům ani slovem nechválí č e s k o u r o z v a h u , český r o z u m v té vzpouře... To je zlé znamení, to mlčení mluví za celé svazky knih...

Važme si toho zdravého a svěžího života v důvěře, že nás Bůh neprobudil k životu proto, abychom znovu hynuli až i zhynuli. A bohdá nezahyneme, bude-li nám z d r a v á historie učitelkou života a světlem pravdy, že jedině v k a t o l i c k é víře je také naše spása n á r o d n í . Nezahyneme, nezahubíme - li se sami nevěrou a nemravností.

Tuto pravdu nám pevně ryje do paměti a srdce hrozná bilance z k a t o l i c k ý c h dob Karla IV. a z h u s i t s k ý c h a p r o t e s t a n t s k ý c h časů před bitvou bělohorskou.

66. Katolická „ protireformace“.

Jiný následek bělohorské bitvy byl, že císař Ferdinand II. přísným způsobem začal znovu uvádět politický i náboženský život na k a t o l i c k é základy. Nezbývala mu než cesta přísnosti, neboť polovičatá shovívavost a nerozhodnost jako dříve tak ani v jeho dobách by nevytrhla země z různic a zmatků náboženských ani z nepokojů politických. Říká se tomu „protireformace“, ačkoliv správněji by znělo r e k a t o l i z a c e . (Srov. čl. 56. této knihy)

„Dějepis má být zrcadlem národů. Až příliš jsme si zvykli považovat dvě století od vystoupení Husa až do bitvy bělohorské v každém ohledu za dobu největšího rozkvětu národa. Je z toho chorobný dojem, poněvadž staví mysl do rozporu se skutečností, která se přemoci nedá. Je to přílišné nadsazování minulosti, kterým musí trpět přítomnost." (Tomek, Čas. č. Mus.1854)

1. Před bitvou na Bílé hoře bylo starých kališníků a českých bratří už pomálu. Kdo se tehdy ještě hlásili ke jménu kališníků, byli vlastně již luteráni a čeští bratří už většinou splynuli v jedno s kalvinismem.

Bitvou na Bílé hoře se ocitl navrchu král Ferdinand, císař německý. O jeho poměru k protestantismu píše R e z e k: „Protestanté chtěli r. 1620 zbavit habsburský rod koruny české a tím zlomit jeho moc vůbec, protestantská knížata v Německu pak byla po půldruhé století nepřáteli dynastie rakouské. A také se u císařského dvora vyvinula zásada, že protestantismus sám o sobě je politický zločin a že musí být vyhuben.“ (Děj. prot. hn. náb. 19)

Ta obojí nová víra se šířila v Čechách způsobem nepoctivým a nemravným: kolátoři čili patronové zadržovali desátek a jiné příjmy katolickému faráři, až se vystěhoval, načež ihned luteránský kazatel (predikant) nastupoval na jeho místo; nezřídka čeští pánové vězením a jiným násilným způsobem donucovali poddané katolíky k tomu, aby místo zapuzených katolických duchovních přijímali luteránské duchovní; někdy dali proměnit kostel ve stodolu a z fary učinili stáj, chlév nebo ovčírnu.

Kolátor velice často bez vědomí osadníků dosadil na katolickou faru luteránského kazatele: zpočátku si mysleli, že mají katolického faráře, a to tím spíše, jelikož mnohý luterán zprvu konal obřady katolické a také v kázání býval opatrný; teprve až se mysli osadníků zdály dostatečně připravené,

vystupoval s větší rázností a obřad po obřadu odstraňoval; byly posléze případy, že i katolický kněz si oblíbil nové učení, hlásal je u kazatelny a zaváděl luteránské obřady: mnohá osada tím byla uvedena do nejistoty a zmatku nebo dokonce ošizena o katolickou víru.

2. Již r. 1590 provedl Ferdinand II. rekatolizaci Štýrska. Jen páni a rytíři byli svými osobami vyňati. Když jim pak bylo odebráno panství nad poddanými ve věcech víry a byli zbaveni časných zisků, které jim přestaly plynout, sami se ponenáhlu obrátili ke katolickému náboženství. (Tomek, Nov. děj. rak.)

V jedné věci se Ferdinand II. dopustil chyby. Jako kdysi Petr v zahradě Getsemanské, tak i on ve své horlivosti vytasil meč na podporu misionářského úřadu a zapomněl na příkaz Spasitele: „Schovej ten meč do pochvy“. (Jan 18, 11) Náboženské přesvědčení má jen tehdy před Bohem pravou cenu, zakládá-li se na dobré vůli. Mečem a násilím vůbec se ovšem může také docílit, aby někdo přijal na sebe katolickou tvářnost, avšak zůstane-li přitom ve svém srdci oddán starým bludům, co

to prospěje? Tudíž i vzhledem k českému obyvatelstvu dějiny dosvědčují, že se mnozí protestanté od r. 1624 - 1637 sice naoko hlásili ke katolické víře, ale uvnitř zůstali protestanty a potají hledali dorozumění s protestantskými Němci a dovolávali se jejich pomoci proti králi Ferdinandovi. (Bor. 337)

„Obrácení Čech na katolickou víru, poněvadž se stalo prostředky násilnými, muselo být první čas povrchní a líčené; teprve druhé a částečně snad třetí pokolení přilnulo ke katolictví upřímně a ze srdce, což vedle strašlivé bídy, do které Čechy upadly následkem bělohorského převratu, bylo dobrodějné pro budoucnost, poněvadž tím jsou zjednány základy zdravějšího církevního života než za předešlé náboženské zmatenosti. Toto náboženské přetvoření českých myslí stálo však také m n o h o o b ě t í , nejen hmotných, které se teprve po dlouhém čase začaly nahrazovat," píše V. V. Tomek.

Ačkoliv tedy nelze schvalovat n á s i l n é prostředky, jichž císař Ferdinand II. použil, spravedlnost ukládá na uváženou:

Ve svých rozkazech Ferdinand II. nikdy nepřestoupil meze, jež mu vykazovaly zákony zemské a říšské. Jednal tedy po právu. Rezek tvrdí, že katolická protireformace měla ráz č i s t ě p o l i t i c k ý, nikoliv tedy přímo ve prospěch katolicismu.

Na začátku své vlády (1620 – 1623) trpěl císař ještě protestanty v Čechách. Teprve když se přesvědčil, že čeští protestanté

neustávají udržovat z r á d n é s p o j e n í s c i z i n o u , uznával, že novému spiknutí a rozbroji předejde jen tím, když vůbec žádné protestanty v zemi trpět nebude. „Jedno zlé z předešlého stavu země české", praví V. V. Tomek (D. č. 299), „bylo napraveno, totiž různice v náboženství z doby předbělohorské. Obrácení ke staré katolické víře bylo provedeno s velikým utrpením českého národa v mnohém ohledu, ale konečně bylo provedeno důkladně. Jen tu a tam se skrývali v zemi vyznavači jiných věr, zvláště z jednoty bratrské, ale jejich počet byl nepatrný; národ se v celosti navrátil ke starému náboženství, zpočátku sice povrchně, ale dost brzy také upřímně a opravdově, a nabyl tím při veškeré jinak bídě hmotné i duchovní útěchu srdce a mravní posílení potřebné k novému budoucímu obživnutí."

3. Mnozí z těch, jimž bylo svěřeno provést katolickou

protireformaci, si vedli krutě a nemilosrdně. Ale činili tak z nemístné horlivosti nebo dokonce z vlastní vůle. Císař jim to neporučil. Císař naopak chtěl, aby se nakládalo s protestanty mírně a shovívavě.

Za takový čin upřílišněné horlivosti se počítává, že kardinál Dietrichstein, biskup olomoucký, jakožto císařem Ferdinandem II. ustanovený „gubernátor“ Moravy, dával svolávat a nutit jinověrce, aby poslouchali veřejná kázaní, v nichž se dokazovala jediná pravost katolické víry; domníval se, že veřejným poučením a jasným důkazem mnohého z odpadlíků obrátí na starou víru. Tak je rozumět oněm „dragonádám Dietrichsteinovým“, v nichž se rádo vídá hrozný zločin a vytýká se církvi; jinak byl kardinál Dietrichstein muž ušlechtilé mírností, kterou nejlépe osvědčil, když jako gubernátor Moravy po bělohorské bitvě působil jako prostředník mezi stavy a panovníkem.

„Mluví se o lásce, praví biskup dr. Pavel Haffner, nuže, miluji protestanty; právě proto mi dovolte říci jim pravdu, říci jim, že se stali obětí bezedné lži a že náboženství, jež oni konají, není Bohem založené. Láska, pravá láska mne pohání pronásledovat blud na bloudícím.“

Nelze tu nepřipomenout, že protestanté daleko násilnějším a ukrutnějším způsobem nutili své poddané katolíky poslouchat jinověrecká kázaní a odpadat od staré víry. Třeba jen Johanna d' Albret z popudu kalvínské synody nutila pokutami a žalářem své poddané poslouchat kalvínská kázaní a přijímat kalvínskou večeři. A přesto žádala od francouzského dvora veškerou šetrnost ke kalvínům!

277

Bludy a lži v dějinách.

Jak bylo po té stránce v Čechách před bitvou bělohorskou, ať promluví současný svědek B a v o r o v s k ý : „Je slyšet v tomto Království o některých osobách vyššího stavu, kteří chtějí být tak horliví milovníci evangelia, že s a m i kážou, n u t í své poddané k tomu, aby je poslouchali, a před nimi plnými ústy svaté evangelium schvalují. Ale potom nebozí posluchači zakoušejí, jaké je ovoce toho kázaní, když pod tím evangelium se ani volek ani telátko ani kuřátko, ba ani vejce nemůže v jejich chaloupce ukrýt a zachovat k jejich obživě. Pobožné prý lidi, od mládí zvyklé v náboženství svaté církve, mocí nutí ke svým nově vymyšleným neřádům, loupí Boží chrámy, pro svá nenasycená lakomství z domů Božích činí domy pusté, neopatřují své poddané lidi věrnými kazateli, jen aby užívali farské důchody a mohli je dávat na svá skvostná hodování.“

Oč se Ferdinand II. zasazoval v Čechách, to protestantská knížata podle své zásady, že se náboženství poddaných řídí podle náboženství zeměpána, již přes sto let vykonávala surově, ukrutně. Byl-li zeměpán luterán, museli se poddaní chtěj nechtěj stát luterány; byl-li kníže kalvín, nezbylo poddaným než přijmout Kalvínovo učení. Jakým tedy právem se vytýká Ferdinandovi, že sám jako katolík chtěl mít jen katolické poddané? Podle té zásady jednal Žižka již v 15. století; kdo se nechtěl stát husitou a táboritou, tomu vtloukali náboženské přesvědčení palcátem. Té zásady se drželi táborité naproti sirotkům i kališníci proti pikhartům. Náboženskou svobodu v našem smyslu neznali husité, neznali protestanté. Katolíci ji znali a konali; a kdykoliv ji nekonali, dělo se jen z potřeby, že násilí odráželi násilím.

Ostatně ještě je důležité to, že protestanté nutili katolíky odpadnout od staré víry a zradit své odvěké přesvědčení, kdežto katolíkům, jako císaři Ferdinandovi II. a kardinálu Dietrichsteinovi běželo o to, aby jednotlivce i celý národ vrátili na cestu, na které po tolik set let žili blaženě a ze které byli svedeni a strženi nicméně jen „šálením a ztřeštěností bohomluvců“.

67. Národnost a jazyk po bitvě bělohorské.

Po bitvě bělohorské poklesla národnost česká; v Čechách se vzmáhal německý jazyk. Z toho se na církev katolickou uvaluje vina, jako by se ona po bitvě na Bílé hoře zasadila

o záhubu české národnosti. Tuto klamnou výčitku odmítáme naprosto a důvodně.

1. Protestantské stavy v Čechách zvedly odboj proti zákonitému králi Ferdinandu II. Jemu se však podařilo vzpouru přemoci a odbojníky porazit. I byli ovšem trestáni především členové protestantských stavů, ale nebyli trestáni z víry a národnosti, nýbrž pouze a jen ze zrady a vzpoury, jíž se dopustili proti korunovanému

králi.

Podle zdravého rozumu se nedalo nic jiného očekávat, než že zákonitý vladař potrestá původce vzpoury, jak správně předvídal a předpovídal Karel ze Žerotína. Každý panovník tak musí učinit, chce-li ve své zemi zachovat mír a řád. Snad mohl Ferdinand II. zůstat u menšího trestu nežli byl rozsudek smrti: nicméně nelze upřít, že jako zákonitý vladař byl ve svém právu i tehdy, když po dlouhé zkušenosti, že to nešlo po dobrém, uznal potřebu vynést rozsudek přísnější.

Nikomu nebude divné, že Ferdinand II. po celý čas své vlády projevoval větší důvěru ke katolíkům, kteří mu zachovali povinnou věrnost, nežli k protestantům, kteří ustavičně strojili proti němu pikle.

2. Na obranu starého českého jazyka byl již za časů krále Matyáše r. 1615 na zemském sněmu vydán rozkaz, aby v těch farách, kostelích a školách, kde se před deseti lety slovo Boží kázalo česky a děti se v témž jazyku vyučovaly, nebyli trpěni jiní faráři a správcové škol, než pouze Češi; to bylo namířeno hlavně proti Němcům, Vlachům a Španělům, kteří za Rudolfa II. ve velkém množství přibyli do Čech.

Císař a král Ferdinand II. také nijak nevyvyšoval němčinu na úkor češtiny a to, že vedl boj proti politické vzpouře a n i k o l i v proti č e s k é m u n á r o d u , dokazuje:

a) O b n o v e n é z ř í z e n í z e m s k é z r. 1627, jež mělo platnost až do roku 1848, stanovilo, aby č e s k ý jazyk byl předním jazykem zemským a němčina byla pouze připuštěna vedle češtiny u zemských soudů a desek (úředních knih, zejm. pozemkových - pozn. red.), protože „následkem převratů ve vlastnictví zemských statků za posledních dob vstoupilo do stavu panského a rytířského mnoho cizinců neznalých českého jazyka.“ Tomek (D. č. 288)

b) Od r. 1617, kdy Matyáš přeložil své sídlo z Prahy do Vídně, přešla ústřední správa zemí habsburských do Vídně; nejvyšší kancléř Království českého sídlil ve Vídni a z jeho d v o r s k é k a n c e l á ř e a d v o r s k é k o m o r y české ve Vídni

se vydávaly odpovědi na místodržitelství a královskou komoru v Praze až do r. 1749 č e s k y ; teprve r. 1750 nastoupila místo češtiny němčina; ve stejné době hynul český jazyk v deskách zemských i manských (poddaných - pozn. red.), na Moravě 1730, v Opavě 1747, v Kroměříži 1762.

c) Školy obecné byly vesměs české až do roku 1774; na gymnáziích se v českých městech vyučovalo latinsky a česky, na pražské univerzitě latinsky. - Germanizace ve vlastním slova smyslu začala teprve za Marie Terezie a Josefa II.

3. V katolické církvi se hlásalo slovo Boží z kazatelny dospělým křesťanům ve chrámu, dětem ve škole jazykem mateřským, česky obyvatelstvu českému, německy německému. O církvi nikdo nesmí říci, a řekne-li, nijak nedokáže, že by utlačovala českou národnost a že by upřednostňovala jazyk německý. Ba právě naopak: dějiny svědčí, že české duchovenstvo věrně hájilo práva českého jazyka i v dobách, kdy ta práva byla od jiných málo uznávána, dokonce pošlapávána. Hájíme-li však církev, nebereme tím v ochranu jednotlivé katolíky, ať kněze nebo nekněze, kteří snad katolické víry nadužívali k rozšiřování německé národnosti na úkor české mezi slovanským lidem. Za chyby a poklesky jednotlivců nemůže být poháněna k odpovědnosti celá církev.

„Porovnáme-li účast, jakou měl panovník Habsburk, aby česky vyšla Munsterova Kosmografie, uznáme, že Habsburkové nebyli zásadní odpůrci české národnosti.“ („Čas“) Je také známo, že Rudolf II. přál českému jazyku a Ferdinand III. v dobách pobělohorských, kdykoliv byl v Čechách a zúčastnil se služeb Božích, zpíval staročeskou píseň „Svatý Václave“ tak mohutným hlasem, že ho bývalo nejvíc slyšet.

Jediný katolický šlechtic, hrabě Jan Petr Straka z Nedabylic, učinil pro český národ víc, nežli všechna víře i vlasti zpronevěřilá česká šlechta dohromady. Jeho závěť je dojemným a velice ležitým dokladem, jak upřímné a účinné bylo jeho vlastenectví. Ve své česky psané závěti z 18. února 1710 totiž ustanovil, aby se pro případ, že by rod Straků vymřel po meči, zařídila z důchodů panství Okrouhlic, Libčan a ještě dvou statků šlechtická akademie v Praze, kde by se chudým šlechtickým synům „chudého českého národa“ zdarma dostávalo vzdělání a po dobu studií také úplné zaopatření. Tento ústav, který měl ostatně po právu vzniknout už za „osvícených“ časů císaře Josefa II.,

se stal skutkem teprve nedávno. - Roku 1722 hrabě František Černín z Chudenic založil ve Vídni při kapli sv. Václava a Jana Nepomuckého

na břehu Dunaje zvláštní nadaci za tím účelem, aby se v ní „každou neděli a svátek ráno pro potěchu českého národa konalo kázaní českým jazykem“.

Vlastní kořeny germanizace v Čechách byly mnohem hlubší a starší; potom kališníci a čeští bratří začali pěstovat těsné styky s německými novotáry; byli to protestantští a kalvínští Češi, kteří si zavolali čirého Němce Fridricha za krále; Fridrich přivedl s sebou tisíce cizinců a svou liknavostí a neschopností zavinil porážku stavovského vojska. Kdyby Fridrich v boji zvítězil, česká země by se zajisté brzo stala n ě m e c k o u p r o v i n c i í . (Bor. 338)

Poklesnutí české národnosti a písemnosti je třeba velmi přesně o d d ě l i t od nového zavedení katolicismu v Čechách. Ten měl být z á k l a d e m a příčinou nového míru a klidu v zemi, úpadek však byl n á s l e d k e m duševní malátnosti a politické vzpoury.

68. Katolíci nezačali konfiskovat a vyhánět.

Zabavit statky pro v e l e z r a d u byl ve starém římském zákoníku obyčejný trest. Známé jsou třeba konfiskační dekrety Sullovy aj. V pozdějších dobách nikdy nebylo uchvacování církevních statků, zejména klášterních, událostí docela neobyčejnou.

Ukázali jsme na jiných místech, že již v husitských bouřích bylo katolické duchovenstvo pro v í r u násilím vyháněno ze svých úřadů a statky se zabíraly. Jakkoliv ukrutně Žižka zuřil proti katolíkům, přece je ze země nevyháněl. Vyhánět jinověrce ze země nebylo tehdy ještě známé, a z toho si lze vyložit, že katolíci, ačkoliv byli zuřivě pronásledováni, přece jen ve své zemi zůstávali a ve vlasti očekávali smrtelnou ránu.

1. Když si Luther sobě i svému „očištěnému evangeliu“ hledal přátele, podněcoval lid ke vzpouře a když byla selská vojna krvavě potlačena, štval Luther zase knížata, jimž se chtěl zavděčit, aby „loupežné a vražedné sedláky potloukli jako vzteklé psy“. Luther opřel sebe i své záměry o říšská knížata a našel v nich horlivé příznivce, neboť jim kynula naděje, že Lutherovou „reformací“ jim připadne množství církevních statků. Na říšském sněmu ve Špýru r. 1526 se veřejně vzepřeli vormskému ediktu opět na říšském sněmu ve Špýru r. 1529, na němž katolická

knížata ještě měla velkou většinu, bylo učiněno usnesení, aby knížata, která již zavedla reformaci ve svém území, ji ponechala, avšak aby nebránila svým katolickým poddaným volně konat víru. A proti tomu usnesení se postavilo pět luterských knížat a čtrnáct od víry odpadlých říšských měst a podali protest, že by prý bylo zradou na evangeliu, aby byla každému dovolena svoboda náboženství.

Tam se tedy jasně ukázalo, že Lutherovi panští přátelé považovali za svůj úkol mocí a násilím vnucovat svým poddaným „čisté evangelium“. Tak se ujala osudná zásada: cuius regio, eius religio, jako že smí panovník nutit své poddané k víře, kterou on sám přijal. Kdo tu víru nechtěl přijmout, byl ze země vykázán a vyhnán a statky mu pobrány.

Tuto zásadu uvedl protestantismus do hotové soustavy a kdekoliv se ujal, tam ji důsledně prováděl. Protestantští panovníci si přivlastnili tyranství nad svědomím svých poddaných. Krutá anglická královna Alžběta (1558 - 1603) odňala svým katolickým poddaným v Irsku šest set tisíc akrů polností. Když Cromwell dobyl tento ostrov mečem, ohněm a hladem, bylo znovu zkonfiskováno na pět milionů akrů a rozprodáno anglikánským spekulantům nebo rozdáno vojákům, přes dvacet tisíc katolíků bylo prodáno do otroctví a na hlavu katolického kněze byla vypsaná cena jako na vlka, pět liber šterlinků. Za Karla II. (1660 - 1685) jedině proto, že se Irové pevně drželi katolické víry a že prý to „žádal prospěch protestantismu“, byli opět zbaveni na sedm milionů osm set tisíc akrů polností. Vilém III. jim zase odňal milion akrů. Odpadl-li katolický kněz od víry, dostal dvacet, brzy pak třicet, a nakonec čtyřicet liber. Odpadl-li nejstarší syn katolické rodiny od víry, připadlo mu všechno jmění rodičů, a těm zůstal pouhý užitek z něho. Katolík nebyl připuštěn k žádnému vojenskému a občanskému úřadu. Tak se stal ubohý irský lid pro věrnost odvěké víře nuzákem ve své vlasti a otrokem na svém vlastním statku zděděném po otcích. Byli považováni za psance a tak s nimi bylo i nakládáno. Úřady mohly kdykoliv jejich domy prohledat, koně i movitý majetek odnímat, a kdo by se bránil, vzalo se mu všecko, byl ze země vyhnán nebo nadosmrti vsazen do žaláře. Na celém světě není příklad, aby národ ve své zemi pro víru tolik ukrutnosti a bídy zkusil jako nebohé Irsko.

Takovými prostředky se šířil protestantismus. Tato tyranie svědomí měla nutně vzápětí úplné zničení kdejaké občanské svobody. Anglická lidová práva a svobody jsou jen z časů katolických. Když velkomyslný protestant a duchaplný státník Canning (1770 - 1827) viděl, že někteří z parlamentu chtějí katolicismus vyhlásit za nepřítele svobody, aby tím zamezili emancipaci katolíků v říši, pravil: „Pánové, naše pravé svobody pocházejí jen z oněch časů, kdy ještě každý Angličan chodil na mši. Co od té doby přibylo, vzešlo ponejvíce z násilí, stranictví a náboženského záští, a je tudíž nesvobodné.“

2. Do těch dob připadla politická vzpoura českých stavů, která skončila bitvou na Bílé hoře. Dne 9. listopadu vstoupila císařská armáda do Prahy. Pět českých pánů, mezi nimi přední Vilém z Lobkovic, chtělo předložit vojvodu Maxmiliánovi podmínky, za kterých že se již poddají; Maximilián jim dal na srozuměnou, že se měli domlouvat včas; nyní že doba rokování minula; starým pánům hořem a studem kanuly slzy po tvářích a šedivých bradách.

„Konfiskace statků a vypovězení ze země“, píše Vincenc Brandl, „byl tehdy obyčejný trest pro přemožené odbojníky; proto neschvaloval Žerotín, když pánové z odbojných stavů r. 1618 vypověděli ze země jezuity (kdo by neposlechl, měl být trestán smrtí) a jejich statky zabavili, neboť měl za to, že stavy takovým jednáním ukazují královským přívržencům cestu, jak oni mají jednat, kdyby nad odbojem zvítězili.“ („Obzor“, 1886, st. 355)

A dále (na st. 356): „Ovšem poukazuje se na ukrutné konfiskace statků a ještě ukrutnější vypovídání nekatolíků ze země; měl by věru zpustlé a zatvrzelé srdce ten, kdo by nad takovým neštěstím neustrnul. Ale to ustrnutí nedává právo prohlašovat katolickou stranu za původkyni onoho konfiskování a vypovídání. To - jmenujme to třeba bezprávím - tehdy náleželo k právu válečnému; ale katolíci neboli první, kteří s konfiskováním a vypovídáním začali. Pokud byli při moci protestanté, konfiskovali statky nejen kapitulám v Olomouci a v Brně, jezuitům a jiným řeholníkům, ale i laikům, kteří s nimi nedrželi, jako Valdštejnovi, Náchodovi, Riesenbergovi, Brabantskému na Moravě, Slavatovi, Martinicovi, Jindřichu Zdenkovi a Jáchymovi z Kolovrat atd. v Čechách. A že také chtěli vypovědět a vypovídali ze země jinověrce, kteří by k odbojným stavům nepřistoupili, jasně řekli na Brněnském sněmu zahájeném 16. srpna 1619, kde

mezi jinými artikulemi ustanovili, že v š i c h n i , kteří se ve čtyřech nedělích nedostaví před direktory země a neučiní přísahu na jednotu s Čechy a Slezany, z e z e m ě m a j í b ý t v y h o š t ě n i a j e j i c h s t a t k y v z a t y v p l e n .“

Uvedeme jen jeden doklad. „Když po Matyášově smrti povstaly v Čechách bouře, pan Václav Vratislav z Mitrovic, jenž mezi českými pány, kteří cestovali do dalekých krajin a po návratu do vlasti svým rodákům česky popsal cesty a plavby, své příhody a nehody, se nad j i n é p r o s l a v i l , byl pro svou věrnost ke králi Ferdinandu II. z v l a s t i v y h n á n a z b a v e n v š e c h s t a t k ů . Po bitvě na Bílé hoře mu byly všechny statky vráceny a dány veřejné zemské úřady, především hejtmanství Nového Města pražského a posléze nejvyšší soudcovství v Čechách, které zastával s velkou věhlasností a k takové spokojenosti vládce, že ho Ferdinand II. nejprve jmenoval svým tajným radou a potom diplomem ze dne 17. února 1629 povýšil do dědičného panského stavu Království českého, načež diplomem z Vídně ze dne 28. srpna 1633 dále do „ s t a r é h o panského stavu svaté římské říše a ostatních dědických království a zemí “.

„Všechno zlé, co takto na země české a celé Rakousko přišlo, mělo hlavní příčinu v náboženské nesnášelivosti. Strana podobojí pronásledo vala a vyháněla katolíky a luterské souvěrce, luteráni vyháněli katolíky a reformované, potom katolíci vyháněli protestanty vůbec. „Co dělali první druhým s třímajícím mečem v rukou, opláceli druzí prvním stejnou měrou podle tehdejší neblahé zásady: cuius regio, illius religio - čí kraj, toho víra.“ (S l a v í k , Pruské usilování o země české)

69. Koniáš a Skultet.

I.

Za našich časů, na počátku 20. století, dala v pruském Slezsku vláda zabavit osmnáct tisíc polských knih; když se poznalo, že jsou určeny do Ameriky, celník vyprovázel zásilku až do Brém, aby žádná knížka nepřišla do Slezska. O tom a mnohém jiném neví ani desátý svobodomyslník, ale zato ví o Koniáši před třemi sty lety v nejplamenějším boji protestantismu s katolicismem. -

1. Koniáš „prý“ spálil šedesát tisíc českých knih a jako svědka proti Koniášovi se dovolávají Koniášova životopisu,

z něhož M. Pelzel vypsal slova: „Eorum ultra sexaginta facile milia Vulcano dedit in praedam, jako že Koniáš spálil skoro přes šedesdát tisíc knih“. Takto prý tedy Koniáš jako kdysi Herostratos dal spálit chrám české literatury.

Pro člověka střízlivého rozumu a zdravého úsudku se tato zpráva sama sebou odsuzuje svou přenáramnou upřílišněností. Proto Hanuš, který určitě nestranil jezuitům, měl dost vědecké soudnosti a významně tuto zprávu podal tak, že se totiž Koniáš prý „chlubíval“ ve svém stáří, že spálil asi šedesát tisíc kacířských knih. Obě slova, jak „prý“, tak „chlubíval“ vyzývají k opatrnosti. Jungmann též pochybuje o těch šedesáti tisících. Ostatně píše dále Hanuš, že Koniáš zhotovil „Klíč nebo rejstřík bludných knih“, kde najdeme kromě českých knih také knihy německé i latinské a jinojazyčné, jimiž byly Čechy tehdy přímo zaplaveny.

Skutečnost, že Koniášovi nešlo jen o české knihy a jen proto, že byly české, ale protože byly kacířské, lze poznat z toho, že knihy šmahem neničil, nýbrž i v kacířských knihách některá závadná místa buď tuší začernil nebo závadné listy vytrhal, ostatní ponechával a vracel majitelům.

Velice důležitou známkou jezuitských snah z té doby je, že r. 1694 jezuité potřetí vydali spis „kacíře“ Komenského „Orbis pictus“. Když byl r. 1698 ve Vídni ruský car Petr Veliký a dne 29. června navštívil univerzitní chrám, jezuita Wolf kázal jemu na počest úplně česky. Nebylo tedy tak zle s tím Koniášovým a vůbec s jezuitským fanatismem.

2. Koniáš byl mužem učeným a horlivým vlastencem (1691 - 1760). Narodil se v Praze a již v sedmnácti letech, ještě než r. 1708 vstoupil do jezuitského řádu, byl mistrem čili doktorem filozofie. Jeho horlivost sbírat a pálit kacířské knihy pocházela z pevného přesvědčení, že český národ jen tehdy zase dojde klidu a míru v zemi, až pustí z ruky bludařské knihy, které ho dráždily a trhaly na nesčetný počet hašteřivých stran.

Koniáš ničil knihy necudné, zvláště pověrečné a rozpustilé. Méně

závadné neničil, nýbrž jen závadné listy vyřezával nebo v nich něco vyškrtával. Hanuš o něm píše, že byl „horlivým vlastencem, ovšem svým způsobem, a pilným českým spisovatelem. Rád totiž rozdával na místě pobraných knih cizí náboženské knihy nebo jím samým sepsané“ a Hanuš je nazývá „mnohdy dost zajímavými“. Mezi jeho rozmanitými spisy a spisky se sluší

připomenout, že r. 1753 vyšla podevátá jeho „Pravá moudrost katolických rodičů“. Je tedy patrné, praví dále Hanuš po seznamu Koniášových spisů, že „Koniáš byl i velice pilným spisovatelem, který své spisy jako dar věnoval „svým milým vlastencům místo nekatolických a kacířskými bludy porušených písní a knih.“

Za takové náboženské rozjitřenosti, kdy za náboženskou rouškou stála politika, za protestantismem Prusko, za katolicismem Rakousko, a ty protivy se nejpalčivěji střetaly na Královehradecku, kde pruští náhončí podloudně šířili nekatolické letáky a protidynastické pamflety, čímž pracovali „pro krále pruského“, ani rakouská vláda nemohla zůstávat lhostejnou: za císaře Karla VI. byly vydány přísné mandáty proti nekatolíkům a za Marie Terezie se trestalo šíření bludných knih jako zločin; posléze i bible byla zakázána venkovskému lidu a měšťanům. Tohoto zápasu se horlivě účastnil Koniáš, a odtud je tak známé jeho jméno.

Ostatně Koniáš mimoděk posloužil české literatuře, jelikož ve svém „Klíči“ podrobně udává tituly knih a co má být vytrženo, co zamazáno, neboť je poznat, zda něco a co schází v té které české knize. Na základě Koniášova „Klíče“ byl zbudován a r. 1767 pražským arcibiskupem Přichovským vydán z vládního rozkazu „Index prohibitorum librorum“, v němž se čelilo i francouzskému osvícenství; že pak bylo indexu zneužíváno k účelům germanizačním a české knihy ničeny jen proto, že byly české, jak žehrá Dobrovský a Balbín - za to již nemohl Koniáš.

Ať nikdo nepociťuje bolest z „nenahraditelné“ ztráty takových spisů, které Koniáš vyhledával, stále se ještě nesčíslný počet povaluje po domácích i zahraničních knihovnách, a to vše, jak říká Palacký, v rukopisech a knihách víceméně otřelých, oku i čichu nevábných, které vůbec nečtené od staletí čekají na svůj osud, a

ani jejich setina dosud nevyšla tiskem na světlo.

Kolik a - vzácnějších! - knih bylo zničeno ve válkách husitských a třicetiletých, kolik jich poroznášeli vystěhovalci do ciziny, kde sotva byly ve větším bezpečí než doma, kolik jich všelijak jinak skončilo - bez jezuitů! A vyčítá se to někomu? - Či je těch „šedesát tisíc knih“ také - vycpanou žirafou ze str. 6?

„Při rušení klášterů nastalo takové ničení a rozptýlení knih, rukopisů a listin, že je tím snad překonáno vše, co

se v ubohé české zemi ve starších dobách, nevyjímaje ani Koniáše, až po tuto dobu kdy stalo.“ (Rieger, „Osvěta“ 1887)

II.

Proti této prý „ukrutné a zaslepené době zuřivých snah“postavíme na ukázku, jak si v reformaci vedli protestanté. Dnešní protestantismus za to nemůže, ale proti těm věčným pomluvám je nutné si posvítit na pravdu.

Protestantismus hned na svém počátku zuřil proti vědám a umění, že byly katolické (srovn. článek 58 této knihy). Vzácná umělecká díla, oltáře a sochy se rozbíjely, celé knihovny ničily. „Pryč obrazy“, pravil Zwingli, „jsou jen oporou papistů; jsou-li hnízda shozena, čápi se nevrátí.“ (Janssen VI) Luther sice neschvaloval násilné boření, ale svým učením podťal umění žíly, aby si prý každý raději nechal peníze nebo lépe uložil. (Saemtl. W. 36, 50) Carlstadt už tvrdil, že obrazy spíš patří do pekla nebo do pece než do kostela (Janssen II.) Vilém Farel nazval císařovnu Helenu „zlořečenou mezi ženami“, že prý nalezením sv. kříže zavedla modlářství.

Když je Bedřich Falcký povolán na český trůn, byl teprve třiadvacetiletý mladík a povahy více pasivní než samostatně činné.V politice mu byli radou pánové protestantských stavů, ve věcech náboženských dvorní predikant, kalvínský superintendent Abraham Skultet. Bedřich začal velmi brzo provádět v Praze kalvínskou reformaci. Když chtěl na první den vánoční přijímat oltářní svátosti, nařídil, aby z kostela sv. Víta byly vyklizeny všechny „znaky neznabožství“. Gindely

se důvodně domnívá, že podnětná rada k tomu příkazu vyšla od „vlasteneckých“ pánů z Roupova a Budovce z Budova, v čemž se zajisté setkali na půli cesty s dvorním kazatelem Skultetem a několika radami falckraběte. Dne 21. prosince se mělo začít s „vyčisťováním“ chrámu sv. Víta. Gindely o tom píše (Děj. č. pov. v Praze, 1878, II. 241):

„Jmenovaného dne se dostavili pánové Berka, pán z Roupova, Budovec, pán z Berbisdorfu, Skultetus a některé jiné osoby do hlavního kostela, aby ho dali „vyčistit“. Když si dělníci při snímání oltářních obrazů a krucifixů počínali opatrně, aby je nepoškodili, nebyla tato opatrnost vhod vznešeným divákům, i nařídili, aby velký krucifix stojící nad velkým oltářem byl jednoduše dolů shozen. Když se tak stalo, přistoupil k němu pán z Berbisdorfu a kopl do sochy Krista se slovy: „Teď

tu ležíš, bídáku, pomoz si sám!“ Jiné potupné a sprosté poznámky byly pronášeny při jednotlivých obrazech mariánských. Když takto pominula původní ostýchavost, odstraňoval se hlavní oltář a lavice na kůru a boural mariánský oltář stojící před císařskou hrobkou. Zároveň byly skvostně ozdobené hroby svatých oloupeny o své okrasy. Malíř Hans z Feldu, sám protestant, přítomný tomuto pustošení, prosil pány Berku a z Roupova, aby mu darovali krásný krucifix, který císař Rudolf II. zakoupil v Miláně, nebo podle jiných zpráv v Bruselu, aby jimi ozdobil náhrobek svého otce a děda, a dva drahocenné obrazy, které visely za hlavním oltářem. Jeho žádosti bylo vyhověno, ale jelikož Vilém z Lobkovic si krucifix vyhradil pro sebe, musel mu ho malíř postoupit a obdržel jen velmi poškozené obrazy, poněvadž jeden dělník je zlomyslně tyčí srazil. -

V sobotu odpoledne se s touto prací začalo a pokračovalo až do večera; příští pondělí se „pracovalo“ dále. Nyní se odstraňovaly všechny relikvie, které byly v tomto kostele za dvě století ve vzácném množství nahromaděny. Za řízení a dohledu dvorního kazatele Skulteta byly zotvírány oltáře, a hroby a kosti v nich chované rozházeny po podlaze. Dvě kazatelovy služky nakládaly hlavy a kosti do košů a odnášely je do obydlí svého pána, kde byly spáleny.

Když se došlo ke kapli sv. Zikmunda, kde je hrob pána z Pernštejna, vysoce zasloužilého kancléře za Vladislava II., prosil zase jmenovaný malíř Hans z Feldu dvorního kazatele, aby byly ušetřeny nacházející se obrazy, při čemž se ani výčitek neštítil. Ale Skultet zrovna tak nedbal na výčitky a rozumné domluvy, protože jednal jen jako zástupce zásady a na každý odpor odpovídal: „Vy luteráni zapácháte papeženstvím.“ Feld na tato a jiná slova odpovídal jen jako malíř a projevoval svou lítost nad tím, že je nyní konec s uměním v Praze a že se tedy musí odstěhovat. Přesto se však snažil, pokud bylo možno některá umělecká díla zachovat před zničením tím, že je dal snést do jedné z postranních kaplí a zamknout. Avšak i toto opatřeni bylo marné. Skultet ve své surovosti si zjednal od kaple klíče a v noci dal obrazy a jiné zde uschované věci odnést do svého bytu a tam spálit. Když nakonec zbyly v kostele jen holé stěny a sloupy, konaly se přípravy k slavnostnímu přijetí svátosti oltářní, jehož se měl účastnit sám král.

V kostele stály skoro ještě všecky oltáře neporušené, i když zbavené svých ozdob; po vánočních svátcích byly všechny odstraněny. Ani tolik šetrnosti neměli bořitelé, aby neporušili v kapli sv. Zikmunda malbu při mariánském oltáři, kterou dal provést císař Ferdinand a jeho syn Maxmilián od Lukáše Kranacha. U císařského náhrobku, který si netroufali odstranit, jsou otlučena všechna epitafia, která byla ve zdech zasazena.

Král Bedřich rozkázal staroměstské radě, aby odstranila velký krucifix, kterým byl po staletí zdoben pražský most; rada se tomu příčila, Skultet se snažil dokazovat bohulibost toho skutku. Když král zpustošením staroměstského jezuitského kostela ještě zřejměji prokázal své smýšlení, vzrostla nevole lidu až na nepřátelství proti němu.“

Toto tak surové počínání bylo náhle přetrženo bělohorskou bitvou, po níž jezuité neskonale mírnějším způsobem stáli v čele katolické protireformace. Z tohoto důvodu je třeba rozumět slovům kustoda vídeňských muzeí Alb. Ilga, „že bez jezuitů by již dávno ve světě nebylo výtvarné umění“.

70. Tilly prý „rozvalil“ Magdeburg.

„Tilly… byl vychován v jezuitské koleji a zcela si osvojil náboženské smýšlení tohoto řádu... Dne 10. května 1631 vzal útokem Magdeburg, který se spolčil s Gustavem Adolfem, králem švédským, a nechal ho svým vojákům tak ukrutně vydrancovat a poplenit, že celé město lehlo popelem, na třicet tisíc lidí v něm bylo pobito, a tento barbarský skutek vyvolal všeobecnou rozhorlenost po celé Evropě“ - píše Jakub Malý v ,,Naučném slovníku“ podle německých spisů.

To, že TiIIy n e b y l v i n e n pádem Magdeburgu, vyložíme zde na základě historických p r a m e n n ý c h z p r á v .

Spravedlivý a oprávněný r e s t i t u č n í e d i k t , který Ferdinand II. vydal r. 1629, aby zcela protiprávně rozkrádané církevní statky byly vráceny svému prvotnímu účelu, roztrpčil přední uchvatitele těchto statků, německo-protestantská knížata; výbojný král Gustav Adolf si to vzal jako příčinu vtrhnout do Německa na pomoc ,,utlačovaným“ souvěrcům ,,čistého evangelia“.

Mimo jiná města spolčilo se s králem i město Magdeburg. Když se nanovo opevňovalo a dále katolíkům odnímalo statky,

nejednou je napomínal císař i Tilly, až nakonec, že nepomohlo napomínání po dobrém, Tilly město oblehl a dobyl.

Přes 200 let se kladla v knihách i na obrazech vina ze záhuby Magdeburgu na Tillyho; nyní však již také protestanté zde uznávají úmyslný čin samotných m ě š ť a n ů magdeburských nebo Š v é d ů . Je opravdu pozoruhodné, že Gustav Adolf, i když byl v těch dnech jen několik mil od Magdeburgu, a neměl nepřítele ani v zádech ani v boku, vůbec nic nepodnikl na pomoc obleženému městu, takže se již tehdy ujímala domněnka, že král nechal Magdeburg pod nožem proto, aby protestantským stavům, kterým vytýkal ,,nerozhodnost“ (že se mu totiž hned nezavázaly k poslušnosti), ukázal, že bez něho nic nespraví.

Jiní dokonce tvrdí, že záhubu Magdeburgu způsobili Š v é d o v é, kteří prodlévali v městě. W i t t i c h po prostudování starých i některých nových a dosud nevydaných pramenů dospěl k úsudku, že nikoliv Tilly, ale švédský velitel města, v. Falkenberg, byl původcem tohoto díla. Sám R a n k e nepřisuzuje Tillymu v tomto činu žádnou vinu. Stejně tak soudí O n n o K l o p p . Není tedy vůbec správný

úsudek T o m k ů v (Dějep. rak. 1886 st. 219): „Proti n a d á n í Gustava Adolfa, který sliboval městu pomoc, je město dne 20. května nočním útokem dobyto, při čemž proti úmyslu Tillyho nevázané vojsko způsobilo velké krveprolití mezi obyvatelstvem."

Pozoruhodné je, co říká R a n k e o příčině požáru města: „Je velmi pravděpodobné, že vojenský velitel města, německý plukovník Falkenberg, který byl ve službách švédských, a odhodlaní členové městské rady se už předtím domluvili, že kdyby Tilly město dobyl, dají je zapálit. Tak se stalo, co se později stalo také v M o s k v ě“ (kterou, jak známo, hrabě Rostopčin dal zapálit, aby v ní Napoleon nenašel ani přístřeší).

Velkou sílu starých listin a p r a m e n n ý c h dokladů o tom, že Tilly nejenže nezavinil požár Magdeburgu, ale že požáru marně bránil, když jednak vlastní občané jednak Švédové město zapálili, snesl Albert H e i s i n g . Tilly oznamuje císaři a kurfirstovi bavorskému, že „při nastalém útoku vypukl v městě prudký požár, který pro neobyčejně velké horko a při takovém hluku nebylo lze udusit“. Bavorskému kurfirstovi ještě píše, že toto „velké neštěstí“ bylo způsobeno tím, že nepřátelé porůznu uloženým prachem za účelem, jak vypovídají zajatci, aby našim nic nezůstalo, jednali naschvál a ze zlomyslnosti „wegen hin und wieder eingelegten Pulvers zu dem Intent, dass den Unsrigen nichts zu Gute komme, mit FIeiss und ex malitia

gehandelt.“ („Magdeburg nicht durch Tilly zerstört“, Berlin, 1846) –

Zajímavá a důležitá je také zpráva H a m b u r s k ý c h n o v i n z č e r v n a 1631 (tedy jen několik týdnů po samotné události), že ve š v é d s k é m táboře u Tangermündu (několik mil od Magdeburgu na sever) bylo „rozdáno mnoho M a g d e b u r s k é k o ř i s t i“. Jak se dostali Švédové k „Magdeburské kořisti“, když jen Tillyho vojáci „tak ukrutně drancovali“? Výtisk je uložený na radnici v Berlíně.

71. Jezuité.

Starý G ö r r e s napsal: „Veškeré z á š t í a zarputilý h n ě v , jenž proti církvi nezná mezí, se odedávna svezl na jezuity; vždyť co si kdo netroufal přímo vytknout církvi, vložil na bedra jezuitům. Tak byly na tyto řeholníky, jako předtím na Toho, jehož jméno přijali, vloženy hříchy a neřesti všeho světa: kdejaký h l u p á k , rozbil-li hrnec, hází po nich střepinami, a kdekdo vyplivne na tu hromadu svůj hněv.“ - Slova ostrá, ale živá pravda.

Nenávist světa proti jezuitům vzešla od protestantů. Rád jezuitů vznikl právě v dobách, kdy byl protestantismus v nejbujnějším rozkvětu, a byli to především jezuité, kteří nezdolnou prací a železnou vytrvalostí Lutherovo dílo potírali. O různých pomluvách jezuitů pojednal D u h r v „Jesuitenfabeln“; překlad a doplňky „Bajek o jezuitech“ vydali ve „Vzdělávací knihovně katolické“ dr. Tumpach a dr. Podlaha (v Praze sv. XX). Zde mohou být zmíněny jen některé známější.

I.

1. Jezuité jsou prý svou řeholí zavázáni o t r o c k o u p o s l u š n o s t í . Z rozkazu své vrchnosti jsou prý povinni s p á c h a t i hříchy. V jejich řeholních stanovách, psaných samotným zakladatelem řádu, svatým Ignácem z Loyoly, v „Constitutiones Societatis Jesu“ je totiž (Part. VI. c. 5.) výraz „obligatio ad peccatum“. To místo vykládali v poznačeném smyslu, aniž by vůbec dbali na to, zdali by skutečně řeholní tovaryšstvo, které se zná k heslu „všechno k větší chvále Boží“, takovým článkem ve stanovách učinilo hotovou smlouvu s ďáblem, čili jak výstižně říká Görres, že by celému světu na očích za kostelním oltářem hned postavili kapličku čertovi?!

Takovým omrzlinám mozku se vzepřel již r. 1824 protestantský univerzitní profesor Christian Mensch. Ale Ranke v prvním vydání spisu „Die Römischen Päpste“ ještě rozumí slovy „obligatio ad peccatum“ nesprávně „závaznost ke hříchu“; nic mu nevadí terminologie také jiných řeholí a podobná místa, že význam těchto slov je jen „závaznost až ke hříchu“, jinak také „obligatio sub peccato“, totiž „závaznost pod hříchem“. Kdyby se však měla myslet „závaznost ke hříchu“, pak by nezbytně bylo „obligatio ad peccandum“. Ranko měl tolik poctivosti, že r. 1854 ve druhém vydání svého spisu svůj mluvnický omyl uznal a opravil.

2. Jezuité prý vynalezli nebo zužitkovali nebo šířili zásadu, že

„účel posvěcuje prostředky".

Dogma liberálů je, že cenu má jen to, co zvučí a zní po zlatě a stříbře. I vznikla myšlenka, když se tak málo ujímají důvody rozumové a vědecké, bojovat proti předsudkům nevěrců vypisováním cen. Roku 1852 konali jezuité ve Frankfurtu s velkým zdarem a úspěchem misie. Liberálové na ně jen sršeli hněvem a kromě jiných hanebností jim vytýkali také zásadu, že účel posvěcuje prostředky. P. Roh si to vzal jako důvod přece jednou důrazně vystoupit proti takové potupě a na konci misií přednesl veřejně z kazatelny toto vyjádření:

1. „Dokáže-li někdo z právnické fakulty v Heidelbergu nebo v Bonnu, že některý jezuita v některé knize učil pověstné zásadě: „účel posvěcuje prostředky“, třeba jen zakrytými slovy, a uzná-li fakulta tento důkaz za platný, jsem hotov mu vyplatit l000 rýnských.“

2. „Kdo však bez podání důkazu písemně nebo ústně pronese tuto hanebnou větu o jezuitském řádu, je bezectný lhář.“

Taková vyhláška se stala také o misiích r. 1862 v Halle, r. 1863 v Brémách; ale ani tam ani nikde jinde si nemohl nikdo „vydělat“ oněch i 1000 zlatých.

Od té doby se dodnes nikdo nepodjal toho důkazu, až nedávno ve vědeckém světě pověstný exjezuita Hoensbroech - a marně. Komise mu nemohla cenu přisoudit.

Ve Busenbaumově spise „Medulla theoloagie moralis“ je věta: „Cum finis est licitus, etiam media sunt licita, jako že je-li účel dovolen, jsou i prostředky dovoleny“. Kdekdo chápe, že první větou se vylučují všechny nemravné prostředky. -

Co nikdo nedokázal jezuitům, z toho každý snadno usvědčí protestanty, a právě ty, kteří viní jezuity z té nemravné zásady. Tak třeba píše protestant Gustav Adolf Harald Stenzel (v Gesch. des preus. staates I. 27): „Ohne gewalt lässt sich keine umwälzung bewirken; wer ein ziel erreichen will, muss auch die mittel ergreifen, die zum zwecke, führen; der aber ist weise, welcher die besten mittel wahlt.“

3. „Nábožní“ odpůrci jezuitů jim vytýkají, že prý jejich morálka je příliš volná, špatná, počestnému mravu, vzdělanosti a státu nebezpečná.

Předním zástupcem těchto pomluv je „slavný“ Blaise Pascal.

Jakožto h l a v a jansenistů a zapeklený nepřítel jezuitů, dobrý fyzik a matematik, ale špatný teolog, obratný stylista, sám vtip a úsměch, k tomu popudlivý jako krocan a mrzutý jako hypochondr: to jsou jeho hlavní vlastnosti, které náležitě využitkoval ve skandálních „Lettres provinciales“. Vykládá tam čtenáři, že „všichni jezuité od vzniku řádu po všech krajích učili, že svatokupectví, rouhání, křivá přísaha, smilstvo, zabití, krádež, otcevražda, sebevražda a královražda je dovolena, jen vede -li k účelu“. Takové žaloby se soudí samy svou ohromnou zveličeností. Uzavřeme to tím, že sám V o l t a i r e je nazval „nesmrtelnými selhaninami“ a že „pisateli neběželo, aby mluvil pravdu“, ale aby „bavil“ obecenstvo.

V našem století se dělí o tuto práci většinou už jen „spisovatelští“ židáčkové.

Patrně z protestantských pramenů napojený, nicméně dosti opatrný H a n u š o jezuitech říká, že „přízeň vrchnosti a vyšších tříd si uměli získat podporováním despotismu a svou shovívavou morálkou“. Z těchto samo o sobě mírných slov zaznívá zmíněná výtka proti jezuitům, ale lze v nich spatřit ještě jinou užívanou výčitku od nepřátel, že prý jezuité měli ve zpovědnici jinou morálku pro lid a jinou pro vznešené osoby, zejména že prý císařům, králům a vůbec panovníkům nadržovali v prostopášnostech.

Proti této ničím nedoložené pomluvě jsou nejpádnějším důkazem dějiny pronásledování a potlačení jejich řádu. Právě proto, že jezuité přísně a důsledně nastupovali na nemravnost panovnických dvorů od krále až do posledního dvořana, zanevřeli na ně u dvorů a zasazovali se o zrušení řádu. Z dvaceti sedmi kardinálů jich mělo dvaadvact exkluzivu od různých států. Tak byl zvolen papež Klement XIV., který pak zrušil řád jezuitů. Potom prý často a hlasitě vzdychal: „Milost, milost! Přinutili mě (compulsus feci)!“ Často se zadumal a upadal do trudnomyslnosti;

zjara 1774 se silně nachladil a churavěl, až ho prudká zimnice 22. září téhož roku sklátila do hrobu. I v této situaci si nepřátelé jezuitů ještě vymysleli lež, že prý ho jezuité otrávili. Důvody, proč každý poctivý dějepisec tuto lež rozhodně odmítl, viz u Hergenröthera v církevních dějinách III. 511. Zpráva o papežově násilné smrti je zde e v i d e n t n ě usvědčena ze lži.

II.

Správce pražské univerzitní knihovny Josef Truhlář vydal „Katalog českých rukopisů“, jichž je 423. U 221 je označeno, odkud pocházejí; 175 jich pochází z klášterů, z čehož 81 od jezuitů. Truhlář píše: „Musíme uznat, že největší počet našich českých rukopisů pochází od jezuitů.“ Mezi knihami zachovanými u jezuitů je Husova Postilla a sborník Husových spisů.

Jezuité byli a jsou učení muži. Sám zakladatel řádu je v lesku vavřínu mistrovství z filozofie a jeho první druhové byli všichni dříve profesoři a jsou proslulí i velkou učeností. Od té doby téměř neexistoval vědecký obor, aby v něm jezuité nepracovali s velkým úspěchem. Právě svou učeností a zbožností si způsobili jízlivý hněv nepřátel. R. 1886 papež Lev XIII. při hodnocení velkých zásluh řádu sv. Ignáce o církev a vědu a vůbec o křesťanskou spořádanost nazval tento řád ozdobou církve a opět mu potvrdil jeho zasloužené výsady a přednosti.

O důležitosti jezuitů v církevním umění ať jen promluví moderní znalec Albert Ilg, jehož zajisté nikdo nebude podezírat z přátelství k jezuitům. Dne 20. března 1885 pronesl ve Vídni tato slova: „Mluvte si co mluvte, přece zůstane pravda, že bez jezuitů by již dávno nebylo ve světě výtvarné umění. Říká se příliš málo, jestliže se tvrdí, že oni jsou tvůrci protireformačního umění, barokního slohu; oni nám naopak předtím zachovali poznatky a podání o tom, co je výtvarné umění, oni tento poklad zachránili proti šílenému ničení obrazů ze strany protestantismu. Ať si leckterý moderní umělec nevím jak zuří proti baroknímu slohu, ať uznává pouze pozdější styly tak zvané obrody ušlechtilého umění; až dozuří, jen se ho zeptejte, byla-li by jen památka po těchto nových uměleckých tvarech, kdyby se jich nezastalo katolictví a kdyby zde v první řadě nestáli jezuité, kteří za vzniku a rozvoje protestantské reformace a během třicetileté války nikdy z rukou nepustili nitku výtvarného umění? Čili stávalo někdy výtvarné umění ve druhé polovině 16. a

za celé 17. století na jiné podstatě nežli jen katolické a v duchu církve římské?“

V Čechách se jezuité vší silou zasadili o to, aby po bitvě na Bílé hoře vyplenili záhubné kacířství. Strhli jen cizí část literární stavby a začali na starých základech stavět dále, v jednom duchu a slohu. Matěj S t e y e r sestavil z bible českých bratří „Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psát nebo tisknout“. Kniha byla vydaná v Praze u sv. Klimenta 1668 a je známá pod jménem „Žáček“, že v ní rozmlouvá učitel se žákem. I Komenský a jiní vydali knížky a knížečky o českém pravopise, ale Jungmann za nejlepší uznává „Žáčka“. Jezuita Jiří K o n s t a n c vydal roku 1667 „Lima linguae bohemicae, to jest brus jazyka českého neb spis o poopravení a zostření řeči české“.

Václav S t u r m (+ 1601) klidným a věcným způsobem posuzoval učení a kancionál českých bratří. Když mu velmi jízlivě odpověděli, napsal ‚Odpověď slušnou a důvodnou na velmi hanlivou a rouhavou obranu kancionálu bratrského“. Jeho horlivostí bylo mnoho vyšších i nižších stavů vráceno katolické víře. Mimo kazatelnu měl hlavní zásluhy na výchově mládeže. – Jan T a n n e r , rodilý Plzeňan (1623), byl horlivým hubitelem „kacířských knih českých“, ale sám Rybička (N. sl. IX. 277) o něm uznává, že byl „muž vysoce vzdělaný, nábožný a pracovitý“, jenž pomáhal českému národu vrácenému do starých kolejí slovem, skutkem i písmem. – Jiří P l a c h ý , obr mezi obránci Prahy proti Švédům, jenž měl povahu velmi prudkou a popudlivou, přece prý snášel výtky svých představených s obyčejnou pokorou a byl dobrým kazatelem.

Martin S t ř e d a , krajan slezský, muž s vynikajícím vzděláním a Bohu i lidem milou povahou, je od brněnského magistrátu nazván „ochráncem města i vlasti“. (Tenora J., Martin Středa, Brno 1898.). – Albrecht Ch á n o v s k ý z Dlouhé Vsi (+ l643) získal čestný název „jihočeský apoštol“.

Václav S t e y e r vydal český kancionál, poprvé s osmi sty, podruhé s devíti sty písní. K zachování českého jazyka a náboženské literatury založil s matkou z vlastního majetku „Dědictví sv. Václava“. R. 1672 přispěla značným darem Ludmila Benigna, hraběnka ze Šternberka, rozená Kavkovna z Říčan. Steyer se rovněž postaral o to, aby nákladem jeho založeného „Dědictví“ vyšla jako fundamentální „česká bible Svatováclavská“. Toto „Dědictví“ později vystřídalo „Dědictví

Svatojanské“, které dodnes působí prospěšně.

295
Bludy a lži v dějinách.

Roku 1620 byl v Olomouci umučen věrný kněz Jan Sarkander T. J., syn polských šlechtických rodičů ze Skočovva, farář holešovský.

Bohuslav Balbía, vynikající český historik z rytířského rodu Škorniců z Vorličné, putoval po vlasti a s neobyčejnou horlivostí a láskou sbíral české památky po městech i hradech, po knihovnách a archívech. Zachránil mnohé vzácné památky a ve své době nabyl největší znalosti českých dějin. Byl horlivým vlastencem a jeho zásluhy o českou historii jsou nesmrtelné.

Jeho přítel a odchovanec jezuitů, kněz Pěšina z Čechorodu (+ l680), se může plným právem nazývat otcem historie moravské, on byl první, kdo v tomto oboru razil a prorazil cestu, říká o něm Rybička. Jeho heslem bylo, „že každý má vždy a všude hledět jenom na to, čím by své vlasti mohl prospět a pomáhat k jejímu dobru“. Tak Pěšina nejen mluvil, ale celý život také jednal. Později se stal exjezuita Dobrovský otcem a tvůrcem slavistiky a položil první dobré základy české gramatiky.

A konečně, o tom, co vykonali jezuité v oblasti vyučování mládeže, by byla velká kniha. Jako charakteristický doklad tohoto hlediska ať nám dostačí již to, že jak Bedřich II., pruský král, jemuž nikdo ani nepřiřkne náklonnost ke katolické církvi, ani neupře bystrý praktický smysl, tak rozkolnická čarovná ruská Kateřina a její nástupci Pavel a Alexander si nedali vzít jezuity jako výborné učitele ani po zrušení jejich řádu r. 1773 a velice moc je potřebovali ve prospěch vědeckého vyučování.

Sám A. Komenský žehral, že bratrští pánové posílali své děti do vyhlášených jezuitských škol. Své velké dílo „Orbis pictus“ Komenský napsal, jak jinde zmíněno, na základě spisu jezuity ze Salamanky. „Opravdu není zapotřebí“, píše K. Vinařický, „aby zásluhy Komenského o školství byly zveličovány otřelým hanobením jezuitů“.

V Německu vydávají rozsáhlé dílo: „Monumenta Germaniae paedagogica“- „Památky německého vychovatelství“. Ve druhém svazku se pojednává o školství a vychovatelství jezuitů. Čtenář díla tam s obdivem pozná, jaké dokonalosti dosáhlii jezuité ve vychovatelství a

vzdělavatelství. Jezuitské školy byly po dvě století vzorem nejen v Německu, nýbrž po celé Evropě. Dr. Kehrbach, protestant, ve svém pojednání podal svědectví o vyučování v jezuitských školách a před celým světem oslavil tento velkolepý řád.

72. Básník Schiller - historikem.

V českých školách se namnoze i z cizích dramat, jmenovitě Schillerových, čerpají dějepisné názory, a tak se šíří velmi nebezpečný druh dějepisných bludů a lží.

Schiller byl snad dobrým básníkem, ale š p a t n ý m d ě j e p i s c e m. Nedostudoval ani gymnazijní třídy. Jeho prvním historickým pokusem byl překlad Mercierova spisu Filip II., v němž prý „soudný brk spisovatele“ „vpaluje znamení netvora“ Filipovi, který prý nechal „loď církve římské prohánět se po jezeru krve lidské“. Takovým jalovým a jízlivým žvástem se Schiller připravoval, aby důstojně zaujal místo na „soudné stolici dějepisce“.

Kdo se tenkrát i dodnes chtěl zalíbit studentům i obecenstvu a nabýt lacino slávy učence, potřeboval jen poslechnout slova starého švábského profesora: „Da muss mer nur den Pobscht und den Katolicismus recht verreisse, des macht dene Studente alleweil a grosses Plähsir". (Brunner, Fr. Schiller, ve Vídni 1887) Tato slova jsou sice z pozdější doby, ale byla platná již za časů Schillerových a osvědčují se dodnes. Schiller se jakživ nedopracoval tak zabezpečené a pohodlné existence jako Goethe. Rodinu na starosti a 400 (na konci života 800) tolarů - tak není divu, že nejednou z n o u z e zasedal za psací stolek. Schillerovi tedy běželo také o velký počet posluchačů v učebně i o velký počet čtenářů a obojího dosahoval tím, že přednášel a psal v duchu své doby, v duchu proticírkevním. Aby si dodával chuti a ducha k práci, popíjel lihoviny, které chvatem stravovaly jeho chatrnou životní sílu.

Jisté je tolik, že Schiller psával na výdělek, že se chudák z nouze upsal a ubásnil. A velkomožný pán Goethe věděl o jeho nemoci a nouzi, a přece se ani slovíčkem nepřimluvil za něho u vojvody. Sám Schiller vidí v Goetheovi člověka velmi samolibného a neobyčejného sobce. (Srovn. Jeho list Körnerovi ze dne 2. února 1789). Goethe to později

snad uznal a svědomí mu nedalo číst trudný Schillerův životopis.

Když vynikající dějepisec B. J. N i e b u h r , protestant a jinak Schillerův ctitel, dočetl jeho „Dějiny třicetileté války“, napsal dne 15. ledna 1809: „Tento podzim jsem četl Schillerovy „Dějiny třcetileté války“ a musel jsem nejednou s podivením sprásknout ruce - ne že by mě byl spis dojal - to ne, nýbrž údivem, jak bylo možné, že takový spis, který není ani obstojně psaný a jehož vypravování neplyne, nýbrž klopýtá a kulhá, byl

označen za klasický. Čas ovšem vynese správný soud a strčí to pod lavici.“ Stejný úsudek platí také o Schillerově druhém historickém spisu „Odpadnutí Nizozemska“.

Budiž tedy Schillerovi odpuštěna n e d o u č e n o s t z nedostatečných studií, budiž mu prominuta chvatná práce od kusu, jako i to, že byl sveden od prolhaných a neznabožských encyklopedistů, z jejichž vlivu se později upřímně probíral ke kladnému náboženství: z t é n e d b a l o s t i ho však nikdo neomluví, že se ani zběžně neprobíral ve spisech třeba Johanna von Müllera, kterýžto protestantský historik měl již tehdy zvučné jméno. Kdyby se probral třeba jeho spisem „Reisen der Päpste“ (vyd. 1782), určitě by si udělal docela jiné názory o církvi a papežích, než si nasbíral u darebáckého Voltaira a jeho „osvícených“ spřežených.

To, jak Schiller zacházel s dějinami, sám přiznal v listě Karolíně Beulwitzové ze dne 10. prosince 1788: „Dějiny jsou jen z á s o b n o u mé o b r a z i v o s t i , z nichž si uhnětu, co se mi zachce“. Takto Schiller ničil nejen své zdraví, ale i dějepisnou pravdu. V novější době dokázal J. J a n s s e n , že Schillerovy historické spisy jsou vlastně jen duchaplné smyšlenky, které se nezakládají na vědeckém bádaní, ale na chvilkových náladách a básnických dohadech.

Básník si ovšem smí vybírat z dějin osoby a události a smí je odívat rouchem své obrazivosti, ale i jemu jsou v této věci položeny meze. Už Aristoteles soudí v Poetice XIV.: „Přejaté však báje porušovat nelze; básníkovi však samému třeba vynalézat a podaných správně používat.“ Básník tedy nesmí osobu své obrazivosti a svá básnická vnuknutí uvádět do rozporu s osobou skutečnou a s historickou pravdou, sice pozpřevrací dějepisné doby, ústavy a osoby v jejich opak a těžce se prohřeší na pravdě, neboť pak do poetického skvostného roucha odívá a mezi lidmi

rozšiřuje - l e ž.

Schillerova básnická díla, především dramatická, nejsou bez této viny. Kolik je tak řečených vzdělanců, kteří přejímají z jeho dramatických her historické vědomosti a názory, z „Dona Carlosa“ o španělské inkvizici, z „Marie Stuartovny“ o anglické reformaci, z „Viléma Tella“ o povstání Švýcar a o charakteru Habsburků atd.! A co teprve přední postavy jeho dramat?! Fiesco, Don Carlos, Valdštejn, Maria, Johanna a Tell, všechny tyto osoby, praví protestantský kritik K. Goedeke v proslovu k Marii Stuartovně, jsou postavy, které tak pronikly do povědomí lidu, že čtenáři, které nelze počítat

zrovna mezi učence, si při těchto jménech vybavují jen postavy Schillerovy, ba samotným učencům připadá nesnadné přesně rozlišovat historickou pravdu od Schillerových vymyšlených postav.“ Jen škoda, že tyto výmysly jsou většinou sestaveny na újmu a úkor k a t o l i c k é cti. To je hlavní příčina, proč zde čtenáři předkládáme alespoň některé hrubé bludy a lži Schillerových dramat.

Don Carlos.

Schillerův „Don Carlos“ je nejen v jednotlivých částech, nýbrž i v celém rozvrhu a obsahu z c e l a n e h i s t o r i c k ý . Schiller dokresluje Carlose, syna Filipa II., tohoto přísně katolického krále, na jinocha sice bujarého, ale ušlechtile nadaného a ušlechtile snaživého, jehož tyranský a nedůvěřivý otec prý sráží ze všech ideálních snah a záměrů, až posléze byl z rozkazu otcova vsazen do žaláře a tam úkladně zabit.

Již za časů Filipa II. vznesl na něj tuto žalobu jeho úhlavní nepřítel Vilém Oranžský. Leti, prolhaný životopisec Sixta V., pak francouzský pisatel památek Brantóme aj. ji nejen opakovali, ale rozšířili i o dodatky; později ji zpracoval lehkověrný abbé de St. Real na historický román, a z tohoto z k a l e n é h o pramene čerpal Schiller a z něho zase učený nedouk Vrchlický. („Zpověd vlků“)

Vážní historikové jak tehdy tak později pozvedali hlas proti té lživé žalobě. Již jezuita Strada, odborný dějepisec „Odpadnutí Nizozemí“, se zastal Filipa II. V novější době se věci ujal Ranke a jiní, ale především známý belgický historik G a c h a r d . (Don Carlos et Philippe II.)

Podle těchto badatelů byl Don Carlos, druhý syn krále Filipa II. z manželky Marie Portugalské, již od narození (1545) slabého těla i ducha, od mala svévolný, vzdorný, ba ukrutný, dlouhými chorobami zakrsalý; otec se choval k němu s veškerou péčí a laskavostí, později však počal přísněji dohlížet na jeho prostopášnosti a posléze, když se dopouštěl nemravných i politických přestupků a chtěl uprchnout do ciziny, neviděl otec jiného zbytí nežli ho dát pod přísný dozor, když ho nikoliv „inkvizice“, jak říká Schiller, nýbrž státní rada uznala vinným ze zrady proti králi. Za nějaký čas potom se smířil s otcem a zemřel ve vězení, avšak ani mečem ani jedem, nýbrž následkem rozplýtvaných sil z prostopášného života. Dějiny ho tedy neukazují jako mladistvého hrdinu a romantickou oběť otcovské

ukrutnosti. Také nepřirozená princova láska ke své maceše, kterou Schiller opěvuje tak sladkým způsobem, jako prý i vzniklá žárlivost mezi otcem a synem, není nic jiného a lepšího než - o s t u d n á s m y š l e n k a . I romantické kouzlo, kterým básník opřádá princeznu z Eboli, se ve světle historické pravdy rozpadá v šum a rum. Také markýz Posa se svými revolučně liberálními myšlenkami je násilný anachronismus. Celkový obraz, jak Schiller líčí kraj i lid, náboženské i společenské názory, mravy a zvyky tehdejších Španělů, je zcela nepravdivý. Kdo zná dějiny Španělska a dějiny c í r k e v n í , říká Molitor docela správně, ani chvilku se nebude rozmýšlet, jak má soudit o této tragédii. Psát tak, jak psal Schiller o dobách sv. Terezie, kdy španělský dvůr propustil od mrtvoly své královny granda svatého Františka Borgiáše do klášterního zátiší, to přestupuje meze básnické volnosti.

Maria Stuartovna.

Nešťastná královna Marie Stuartovna může být považována za nejvíce pomlouvané osobnosti v dějinách. Více než tři sta let je zneuctívána její památka, že za života svého druhého chotě Darnleye hříšně obcovala se skotským hrabětem Bothwellem a že se nejen mravně, ale i účinně podílela na vraždě svého manžela.

Navíc ještě byla po osmnáctitém tuhém žaláři obviněna ze spiknutí proti sestře, královně Alžbětě, a když ji ani nejdůtklivější pokusy nemohly přivést k odpadu od katolické církve, skonala na popravišti rukou kata.

Schiller předvádí Marii jako paní jinak šlechetnou, velkomyslnou a prostou zločinu velezrady, ale cizoložnicí a vražedkyní manžela u něj přesto zůstala.

I dějepiscové té i pozdější doby až do nedávných časů kladli tento dvojí zločin Marii Stuartovně za vinu.

Hlavním pramenem, že se Maria dopustila obojího zločinu, byly tak řečené „kazetní listy“, které se nalezly u Bothwellova komorníka. Těchto listů, jimiž prý Maria vyznávala Bothwellovi lásku, je osm: avšak ani za Alžbětiných časů v nich nikdo nemohl nalézt důkaz o Mariině vině; několik let potom vydal arcipamfletista, odpadlík a úředník královny Alžběty Buchanan tyto listy pod nápisem „Detectio Mariae“, a od té doby se staly skoro jediným pramenem a svědkem jejích zločinů.

Později se v Anglii a ve Francii seskupila řada dějepisných badatelů, kteří nově nalezenými listinami dokázali takřka evidentně Mariinu nevinu. V tomto směru pracoval v Německu především protestant Bekker, který se pustil do zkoumání s přesvědčením, že Maria je vinna, čím dále však pronikal k jádru věci, tím jasněji poznával, „že všechny domnělé důkazy jsou hrubé smyšlenky a nemotorné padělky“, že je to „přebídná osnova lží, tak průhledná, že ji může nepoznat jen dějepisec podjatý a povrchní“.

Židovský profesor Breszlau prohlásil nejdelší a nejdůležitější list, tak řečený glasgowský, za drzý padělek; ostatní pokládá za pravé a původní. Tím sice neuznává Mariinu vinu na vraždě manžela, ale připouští nedovolený poměr k Bothwellovi. Původnost oněch listů dovozuje hlavně ze slohové podobnosti s ostatními Mariinými písemnými památkami. Ale již Cardauns ukázal, že tyto podobnosti se omezují jen na „praobyčejná úsloví a obraty“, jaké se běžně vyskytují také v jiných listech z oné doby. Tak se rozpadl i tento slabý první a hlavní důvod.

Na otázku, co vlastně bylo příčinou Mariina osudu, odpovídá jak protestant Bekker, tak katolík Marcour, že jádro všeho bylo v reformaci a že vlastní příčina Mariina sporu se šlechtou a lidem, stejně jako i hlavní příčina její tragické smrti bylo její katolické vyznání. Zdá se, že se k tomu kloní také papežové

Benedikt XIV. a Pius VI., kteří projevili ochotu anglickými soudci odsouzenou a popravenou Marii nazvat mučednicí za víru. - Je jisté, že dějiny Marii Stuartovně hrozně ukřivdily.

Panna orleánská.

Počátkem 15. století visely nad Francií temné chmury. Angličané drželi celý francouzský sever i s Paříží a jejich král si dělal nárok na francouzskou korunu; dauphin Karel VII. se zdržoval se za řekou Loirou v jižních končinách říše; Angličané postupovali, až oblehli město Orléans, klíč k dolní Francii, hlavní přechod za Loiru. U francouzského královského dvora se již mluvilo, aby kralevic pro svou bezpečnost odešel za hranice říše do Savojska - když tu r. 1429 nastal nenadálý obrat.-
Ke kralevici Karlovi žádala o přijetí Jana d´Arc, venkovská dívka ze vsi Domremy; při venkovském zaměstnání

dosáhla věku osmnácti let; měla pevnou a štíhlou postavu, líbeznou tvář, kaštanové vlasy, milý a zamyšlený pohled. Postavou i vzhledem budila úctu a posvátnou bázeň. Odmalička bývala zbožná, rozjímavá; velmi hluboko si zabírala trudný stav kralevicův. Když byla přivedena ke královskému dvoru, řekla, že měla zjevení, v němž jí bylo uloženo osvobodit království od nepřátel. U dvora se tomu všichni divili a tři neděle ji znalci zkoumali; na všechny otázky, i velmi nesnadné a úskočné, odpovídala kupodivu jasně a přesně; byla přirozená, skromná, prostná a pokorná, jen když přišla řeč o jejím povolání, sršela výmluvností a zářila z ní velebnost; neochvějnou důvěrou všechny tak nadchla, že nakonec už nikdo nepochyboval o jejím nadpřirozeném poslání.

Nejprve tedy měla dodat pomoc a potravu obleženému Orléansu. Od kralevice dostala brnění a pluk vojska, i průvod jí byl dán jako plukovníkovi; v jejím vojsku bylo přísně zakázáno klení a přísahy, hrát kostky a drancovat; markytánky byly vyhnány; vojáci se zpovídali a přistupovali ke stolu Páně jak ona; místo malátné prostopášnosti se

vzmáhalo vlastenecké nadšení.

Na koni, v krunýři a přilbě, prapor v ruce, jako by v tom vyrostla, se Jana blížila se svým zástupem k Orléansu; před ní šel kněz, nesl kříž a zpíval hymnus „Veni Creator Spiritus“; Angličanů se při tom pohledu zmocňovala jakási hrůza, že nebyli schopni odporu. Jana pronikla do města; pak stále směleji napadala nepřátele, odnímala jim hradbu za hradbou a za týden bylo město po horkých půtkách osvobozeno. Za hlaholu zvonů a nadšeného jásotu lidu se večer ubírala hrdinská dívka do chrámu děkovat Bohu za vítězství; 8. květen je dodnes v Orléansu radostný a slavný den. Od tohoto velkého vítězství dostala jméno „panna orleánská“.

Tím činem byl dojat přítel i nepřítel: Francouzi v ní viděli anděla a skládali do ní všechnu naději; Angličané k ní cítili vyšší odpor nadpřirozené moci, zlé, ďábelské. Válečné štěstí najednou od Angličanů odstoupilo. Při tom vítězném opojení ostatních Francouzů panna zůstávala klidně pamětlivá svého dalšího úkolu: dovést dauphina na korunovaci do Remeše. Cestu tam obléhali Angličané a burgundští, kteří však na pouhou zvěst, že „panna jde“, ustupovali a pevnosti se samovolně vzdávaly svému dědičnému panovníkovi. 17. července 1429 byl v Remeši Karel VII. slavnostně korunován; panna mu přitom stála mu zezadu po boku a první mu holdovala. Její sláva se rozlehla po celé Evropě.

302

Bludy a lži v dějinách.

Husitům psala, totiž někomu říkala do pera, poněvadž neuměla psát, nebo alespoň jejím jménem někdo psal, aby se smířili s církví.

Potom se chtěla vrátit do venkovského zátiší; Francouzi ji zdrželi, neboť nepřítel ještě mocně seděl v zemi a měl i Paříž v moci. Panna tedy radila k rychlému útoku. „Použijte mě“, říkala králi, „za rok tu nebudu.“ Leč král, pohodlný a zhýralý, se neměl k činu a život u dvora také nebyl takový, jak si ho panna myslela; nečinným prodlením ubylo vojsku posvátného zanícení a kázeň polevila; útok na Paříž se nezdařil; koncem března 1430 odešla Jana s praporem věrného vojska, bez vědomí krále, bez rozloučení. V květnu, když vyjela z města Compiégne na obléhající Burgunďany, byla od brány zatlačena , a když jí nikdo z města nepřispěl na pomoc, byla raněna a zajata. Jan Lucemburský, hrabě de Ligny, jehož lidé ji zajali, ji pak vydal Angličanům za 10.000 franků; byla odvedena

do Rouenu. Král Karel nic nepodnikl k jejímu osvobození.

V Rouenu ji Angličané zlostí a nenávistí odsoudili jako bezbožnici a společnici ďáblovu k doživotnímu žaláři, a když se to nezdálo dost, ke smrti upálením. Přinutili ji podepsat odpřísáhnutí, z něhož jí přečetli jen málo a nepodstatné; Jana, protože neuměla psát, udělala křížek. Pak se s dojemnou zbožností chystala na smrt a ještě v dýmu a plamenech ji bylo slyšet volat na svatá jména.

Po dvaceti pěti letech byla provedena revize soudu a papež Kalixt III. prohlásil celé soudní řízení i s rozsudkem za naprosto nesprávné, za dílo násilí a zloby. Na místě, kde byla upálena, se konalo smírné procesí, hlásala její chvála a postavil pomník. Za papeže Pia IX. začal a za Lva XIII. skončil kanonizační proces, jímž byla panna orleánská prohlášena blahoslavenou.

Dějiny „P a n n y o r l e á n s k é“, velké, smělé, činorodé a zase něžné, líbezné a dojemné, byly zcela provanuty živým dechem Božím, jehož zázraky z nich všude prosvítají jako jasné hvězdy z tichého nočního azuru - tyto divuplné dějiny byly nejen od dějepisců, ale též od básníků nad míru a víru rozsápány a zprzněny. Ani největší anglický básník S h a k e s p e a r e nepoznal její úkol, znetvořil její povahu a zkalil její dějiny; Voltaire mluvil o své krajance s bezednou sprostotou a ve spise „La pucelle ďOrléans“, který patří mezí nejhanebnější skvrny tiskařského umění, ji oloupil o čest a zneuctil způsobem přímo pod psa ostudným.

303

Bludy a lži v dějinách.

Schiller se sice neprohřešil proti panně, ale jeho panna orleánská, vzniklá v Schillerově s r d c i , není osobou historickou, nýbrž jak se sám přiznává, výtvorem jeho obrazivosti. Učinil ji hrdinkou romantické tragédie, ačkoliv na historické panně nebylo nic romantického v našem smyslu slova.

Schillerova Johanka je dcerou zámožného venkovana, d ě j i n y ji znají jako dítě chudého rolníka (nar. 1412 v osadě Domremy): dcera z c h u d i n y měla zachránit Francii. - U Schillera vystupuje odmalička jako dívka neobyčejná, srdnatá a smělá, ve s k u t e č n o s t i však to bylo dítě v otcovském domě ostýchavé, tiché, pobožné a přívětivé, které nabylo hrdinské statečnosti až později posláním Božím.

Básník ji proti veškeré psychologické a historické pravdě předvádí po protestantsku, jako chladný bezvolný nástroj vyšší ruky, bez něhy,

bez milosrdenství, jako anděla, který metá smrt do řad nepřátel: podle dějin byla Johanna i ve válce samá něha, štítila se každého krveprolití, takže mohla svým soudcům odpovědět: „Já jsem nikoho nezabila.“

Nehodláme se přít s básníkem, že už výjevy s Montgomerym, s vojvodou burgundským a s Anežkou Sorelovou jsou z historického stanoviska vybájené.

Počínaje čtvrtým dějstvím je všechno bez výjimky čirý výmysl. Schiller se docela vyšinul z historické podstaty. Podle jeho dramatu prý panenská dívka pojala lásku k Lionelovi - osobě vymyšlené - a ocitla se ve sporu se svým vyšším posláním. Poddala prý se Lionelovi -opotřebovaný německý recept, známý z Fausta a Markéty - a smyla vinu lítostí a pokáním, smrtí pak došla smíru a zasloužené koruny. Johančino srdce se nikdy neotevřelo lásce k muži, tato panna věrně a čistě zachovala dobrovolně učiněný slib.

Konečně ani způsob smrti, že panna umírá na smrtelnou ránu zasazenou na bojišti, není pravdivý; její smrt na hranici, kdy je jakožto „kacířka“ podivuhodně trpělivá a do posledního dechu nezlomně věrná svému králi, má daleko hlubší tragičnost a dojemnost.

Ovšem, když ji Schiller přelíčil na „prorockou rekyni“ své „romantické tragedie“, hodila se mu lépe slavná smrt na bojišti.

Životopisec panny orleánské Wallon nazývá Schillerovu tragedii nešťastným dílem a hříchem proti historické panně a vůbec proti historické pravdě. (J. d'Arc, Paris 1876)

Bludy a lži v dějinách.

73. Bedřich II. Pruský - „Veliký“?

Mezi směle podnikavým, neústupně vytrvalým, chladně slídivým, i kdyby měl „štěstí z pekla“ - a mezi velikým je náramný, podstatný rozdíl.

To vytane na mysli zejména o pruském králi Bedřichu II. Tento podivný muž děkuje za své podivuhodné úspěchy nejen své neobyčejné odvaze a neústupnosti, svému politickému a válečnému nadání, nýbrž i svému neméně prapodivnému štěstí, že nejednou vyvázl ze svrchovaného nebezpečí, a jak se zdálo, z jisté záhuby.

Rozštěpil německou říši, dobyl Prusku skutečnou nezávislost a

když utrhl Koruně české dvě velké země, založil pruskou velmoc.

Jeho přísný otec Bedřich Vilém I. ho chtěl pro dezerci dát popravit. Císař Karel VI. se za něj přimluvil, a jen touto přímluvou, jak svědčí otcův i synův list, mu byl zachráněn život.

Bedřich psal, že bude císaři a jeho osvícenému rodu na věky vděčen, - a hle, když po několika letech císař zemřel a po něm nastoupila jeho dcera M a r i e T e r e z i e , Bedřich, od nedávna král, jí ihned dával trpce zakoušet slíbenou „věčnou“ vděčnost.

Bez jakéhokoliv právního nároku, aniž by vypověděl válku, začal tak řečenou dědičnou rakouskou válku, aby uchvátil Slezsko. Říše rakouská byla postižená tisícerou pohromou a přivedena na kraj záhuby. Bedřichovým životním záměrem bylo rozbít Rakousko; na to vynaložil v krvavých bitvách statisíce lidí.

Bedřich se připravoval k útoku ještě za posledních dnů otcova života. Měl otrlý cit mravní a právní a nekřesťanské, nečestné zásady: p ř e p a d a t sousedy, v y u ž í t jejich nehod a nesnází, n e p l n i t s m l o u v y a d a n é s l o v o .

J i n a k m l u v i l a j i n a k j e d n a l . Ve Vídni důvěřovali jeho úlisným slovům, zanedbali opatřit Slezsko a poslat i tam pluky alespoň ze sousedních zemí. Císařovna nemohla a nechtěla věřit, že Bedřich má nezvratný úmysl, aby se násilně zmocnil bůhví kolika slezských knížectví. (S l a v í k, „Pruské usilování o země české“, Praha, 1901)

V některých pruských dějepisných knihách, zejména školních, se uvádí, že Bedřich II. bitvou u Roßbachu zachránil čest Německa; to je holá nepravda, jak vyplývá z jeho vlastních slov.

305

Bludy a lži v dějinách.

Bedřichu II. na Německu pranic nezáleželo a spojil se proti němu s kýmkoliv, jen když si troufal něco vytěžit. Němce považoval za barbary; v jeho okolí šlo vše po francouzsku; sám psal jen francouzsky; německou literaturou pohrdal až do smrti, ačkoliv Lessing už byl nebožtík a Goethe měl třicet sedm let.

Svými válečnými činy Bedřich sice probudil německé vědomí, ale jen mimoděk; neměl to vůbec v úmyslu; vzdává-li se mu za to čest, přišel k ní jako slepý holub k zrnku.

Bedřich II., „každým coulem Prušák“, byl, když se tak chce, „v z o r n ý P r u š á k “, a nic více. Kdy a kde to žádal pruský prospěch,

sloužil mu s cynickým otroctvím každým vláknem svého těla, každou krůpějí krve, každým tepem srdce, každou myšlenkou mozku a ještě se v nitru smál, že ubližuje druhým a páchá křivdu.

Ať si Prusové ověnčili „velkého Frice“ nimbem duchaplnosti a gloriolou válečné slávy, celý svět nemá k tomu žádný důvod, ani vlastní Německo, ještě méně Rakousko, ještě méně Slované a nejméně Čechy.

Rakousko nemělo bdělejšího, čilejšího a nebezpečnějšího nepřítele nad něj; každý jeho úspěch byl bolestný výkroj ze živého těla rakouského, specielně českého.

Není zde čas ani místo vypočítávat sérii hrubých projevů a důkazů Bedřichova nízkého a nešlechetného smýšlení. Aspoň něco podal Slavík (n. m. u.)

Bedřich žil a zemřel jako neznaboh; vysmíval se svým poddaným, katolíkům i protestantům, za jejich náboženské přesvědčení a chválil je pouze tehdy, když měl z toho prospěch. Bedřich byl také zavilý nenávistník lidí. Poslední léta prožil jako samotář v Sanssouci; byla to doba trudná a pustá; ani jeho žena k němu nesměla.

Nemiloval nikoho a nikdo jeho. Jen své chrty měl rád, zvláště fenu Biche. Když o půlnoci z 16. na 17. srpna 1786 skočila z pohovky, dal ji král zvednout a zakrýt poduškami.

Hned potom přišla jemu samému poslední hodinka, kterou mnozí již dávno toužebně čekali. Očitý svědek těch dnů hrabě Mirabeau píše, že „všude bylo hrobové ticho, ale smutný nikdo nebyl“.

Bedřich dával v Sanssouci stavět pomníky koňům a psům a chtěl i sám být pohřben pod sochou Flory. „Závěť“ nebyla splněna; jeho tělo nebylo uloženo na tarase mezi psy, nýbrž ve vojenském kostele v Postupimi.

Roku 1908 postavili v německém městě pomník prvnímu císaři sjednoceného Německa s prostým nápisem „Vilém I.“ a zvali na slavnost odhalení i jeho vnuka Viléma II. Místo laskavého příslibu a vděčného uznání přišel zákaz slavnosti, a když byla posléze povolena, skvěl se na pomníku nápis „Vilém I. Veliký“.

Někde se nečeká, až a komu dá čestný titul vděčný národ nebo

lidstvo; a věda? - tu vodívají univerzitní profesoři a berlínská univerzita se veřejně vyhlásila, za „leibregiment hohenzollerský“.

Zajímalo by pátrat u Bedřicha II. po vlastním počátku jeho „velikosti“.

74. Svobodní zednáři.

Za našich časů, kdy každý smí volně pronášet r a d i k á l n í názory o všem ve státě i v náboženství a směle se šíří p o d v r a t n é záměry různého druhu a směru, by se mělo myslet, že té s v o b o d y , pokud zdrávo, je právě dost a není zapotřebí ještě t a j n ý spolek s tajným řízením, utajenými členy a tajemným obřadem; a když přesto takový spolek je, může to mít příčinu jedině v tom, že tíhne k cílům, kterých lze dosáhnout jen tajně, neboť kdyby se zjevil v pravé podobě, vzbudil by u většiny prudký odpor.

Takovým spolkem jsou s v o b o d n í z e d n á ř i , řád svobodných zednářů, francs-maçons, freimaurer. Sami tajemně označují svůj původ od stavby chrámu jeruzalémského. V jakém smyslu? Když po zkáze Jeruzaléma nezůstal ani kámen na kameni, byl zbořen i chrám a nikdy nebyl postaven. Židovstvu bylo vypáleno hnízdo, ono samo raněno v srdci a rozmetáno po světě.

Když při své houževnosti a při křesťanské slabosti opět nabylo sebe vědomí, chce se křesťanským hostitelům odměnit: chce stavět nový chrám, duchovní, světový, navzdory křesťanskému Bohu; chce místo křesťanského řádu vybudovat nový světový řád - a křesťané mu mají k tomu otrocky sloužit.

Jako se po hmotné stránce, říkal kníže Alois Lichtenstein r. 1906 ve Vídni, nemůže nic zničit, ani prášek, ani atom, nýbrž všechno přechází v nové různotvárné spojení, tak se ani v myšlenkovém světě nic neztrácí; co se jednou zrodilo, žije dále v různých tvarech podle času a místa; právě špatné a nebezpečné myšlenky živě přeskakují z tvaru do tvaru; v sobě zůstávají také, ale umí se přetvařovat k nepoznání.

Svobodné zednářství je též taková stará ohyzdná kuklena, moderně přestrojená, která kdyby shodila přetvářku a vše, co ji činí na pohled mladou, půvabnou a ukázala se v pravé podobě, hned by si zaplašila všechny naivní ctitele.

Původ svobodného zednářství.

Za křížových výprav měli křesťané nejnebezpečnější nepřátele tak řečené a's s a s i n y . V dějinách křižáckých válek je plno strašných zpráv o nich. Odkud se vzali a co byli zač?

Mohamedáni prudkým nájezdem obraceli národy k islámu, ale doma v Mohamedově rodině neustávaly krvavé spory o vrchní moc. Strana Aliova se ani po své porážce u Korbely nevzdávala nároků na kalifát, strojila pikle za Omejovců i za Abbásovců a měla vytrvalou pomoc u šíitských perských Arabů; odtud se také jmenovala I z m a e l i t é.

Záměry této fanatické izmaelské m e n š i n y byly zlé, úplný převrat; aby se nic nevyzradilo, uměli se na to skoro s ďábelskou chytrostí zorganizovat: jejich hierarchie měla devět stupňů, čtyři nižší, pět vyšších, představení znali své nejbližší podřízené, ale podřízení neznali své vyšší; příslušníci byli zavázáni hroznými přísahami k naprosté slepé poslušnosti každého vyššího příslušníka řádů, když se mu prokáže pečetí tajného spolku.

Byla to však i náboženská sekta, že v koránu se má všemu rozumět jen obrazně; jako menšina nemohli svou materialistiskou nevěru veřejně hlásat, tak alespoň skepticky hanobili a kazili víru většiny, jako když někdo, jestliže nemůže jinému odejmout pokrm, aspoň ho pokálí.

V nejnižší a nejčetnější třídě, kde příslušníci nemohli škodit a mohli prospívat jen svou zaslepenou horlivostí, bylo vše ještě po islámsku, každý příslušník se mohl ještě pokládat za dobrého vyznavače islámu a věrného poddaného kalifa; dál a výše pořád více bledl islám i láska k říši; u vrchních už platilo pouze: „nic není pravda a všecko se smí“.

Tajný izmaelský řád se šířil po celé oblasti islámu, od dolního cípu Arábie do západních končin severní Afriky; napřed přišel d a i , tj. zváč, svolávač, že prý jim zvěstuje prostou správně porozuměnou pravdu Boží, a až pak je zaplétal do vláken jako pavouk mouchu.

Jejich hlavní zásadou bylo: veškerým způsobem, i zločinem, až i vraždou šířit moc spolku; vražda se nepovažovala za nic zlého. Na své zločiny se opíjeli hašišem, vyráběným z druhu konopí. V té opilosti se jim zdávalo, že v čarovných sadech prožívají smyslné rozkoše; proto se nebáli při svých zločinech žádného nebezpečí a trestu, neboť se domnívali, že je po smrti za odměnu čekají podobné slasti.

Od tohoto nápoje pocházelo jejich jméno hašišim. Těmi vraždami tak byli zlopověstní, že několik národů přijalo do svého jazyka jejich jméno ve významu najatého, zákeřného vraha.

Když jim r. 1090 padl úskokem do rukou nedobytný hrad Alamut - „supí hnízdo“ pod Kaspickým jezerem, usadil se tam Hasan ibn Sabbach, velmistr toho tajného svobodomyslného spolku, a pod jménem „starý z hory“ (šejk al džebal) dával odtud své rozkazy.

Assasiné se lstí a vraždami zmocnili mnoha zemí, až se časem jejich říše tak zvětšila, že si založili druhé hlavní sídlo, pevnost Masjád v Antilibanu v Sýrii, mezi Antiochií a Damaškem. Mnoho knížat a vojvodů padlo jejich zákeřnou dýkou; stali se postrachem sousedních krajů. Byli nebezpeční křesťanům i Saracénům a jejich vláda trvala ke dvěma stům let. Po zmíněném „starém z hory“ bylo ještě sedm nástupců. Mongolská záplava byla aspoň v tom dobrá, že tu pekelnou sektu zahubila.

Židovský živel.

Myšlenka izmaelské sekty byla přenesena do Evropy; mohamedán A m e e r A l i , lord vrchní sudí v Indii, dokázal, že s v o b o d n í z e d n á ř i j s o u n á s t u p c i s t a r é i z m a e l s k é s e k t y . Obojí organizace, ritus, obřady, dogmata, mravouka, názvy různých přednostů hierarchie i sám velmistr řádu jsou naprosto stejné.

V křesťanské Evropě je také m e n š i n a , dost pyšná, úkladná a panovačná, aby si troufala domáhat se vlády; protože nemá na to dost politické a sociální síly, hledí to nahradit tajným spolkem.

Tato m e n š i n a je uprostřed arijské a křesťanské civilizace plemenem a vírou neslučitelně odštěpena, v ě č n ě c i z í a zarputile nepřátelská menšina a nestačí jí, že se jí velkomyslně dopřává rovnoprávnost: ona c h c e p a n o v a t ; emancipace je pro ni jen

první krok k porobení národů; ta

menšina nemá dost, že hospodářsky vysává evropské národy, ona je chce i duševně a mravně p o n í ž i t , p o r o b i t .

Židomil Arnošt R e n a n píše: „Já první přiznávám, že židovská rasa je výrazně duševně nižší než indoevropská.“

H e r d e r : „Židovský národ je národem cizím našemu dílu světa a takovým i zůstane.“ - G o e t h e nazývá žida „úporným typem“.

„Akcentuje, jak hluboká je propast mezi námi Evropany a mezi Židy, ale nijak nechce přenášet těžiště židovské otázky na pole náboženské. Zdá se mi však, že čím více pozorujeme tyto dva protichůdné duševní materiály, tím jasněji vidíme skutečnou existenci té propasti. Je dobře do ní jednou nahlédnout, abychom ji nepouštěli ze zřetele ve chvíli, kdy se nám zdá, že by bylo možné nějaké sblížení.“

„Žid nám nerozumí, nemůže rozumět… bylo by nespravedlivé ho proklínat, že není takový, jaký by měl být podle naší domněnky.“

„Jestliže se židé ukázali našimi nebezpečnými sousedy, je třeba spravedlivě přiznat, že jednali vždy jen podle svých vrozených instinktů a vloh; v tom jsou obdivuhodným příkladem věrnosti sobě samým, svému národu a víře svých otců. My jsme zločinnými spoluviníky židů, svůdci a zrádci. My jsme zradili, co nejubožejší obyvatel ghetta považuje za posvátné.“

„ Ze všech velmocí jediná křesťanská církev jednala se židy moudře a spravedlivě (míním tu biskupy a papeže, pokud obojí byli vladaři). C í r k e v d r ž e l a ž i d y n a u z d ě , viděla v nich cizince, a přece je chránila. Každé zdánlivé „církevní“ pronásledování židů má svůj kořen v hospodářských poměrech, což je nejlépe vidět ve Španělsku,“ (Houston Stewart C h a m b e r l a i n : „Židé“, Praha 1907)

V poměru křesťana k židovi se jedná o základní zásady, o světový a životní názor, o existenční otázky křesťanského lidu a státu, k nimž je nynější židovstvo ve své většině v diametrální protivě.

Židé vidí, že zděděná křesťanská víra jediná může vysávaným národům vzpružit vědomí cti a síly; proto ta menšina té většině její víru zesměšňuje a kalí; převážná většina oproti menšině má pozbýt nejpevnější oporu.

V tom židé nedbají na žádnou povinnost, jež ukládá pravda, slušnost a civilizovaný tón. Rabín píše: „Dobře, že ukřižovaný přišel na svět… Židé děkují synu Marie za největší výdělky celého roku. Mnohému hezkému děvčeti se udělá radost orientálním

šperkem, když přijdou narozeniny „tichého, pokorného“, který se narodil mezi osly a podobnými. Ostatně lépe mít vánoční den nežli neštovice, a kdyby jen panně napadlo nadělit nám ještě jednoho kluka v létě, že bychom měli dva vánoční dny, já bych jí rád za to přenechal naše Číňany.“ („Kasseler Sonntagsbote“, 15. ročn., č. 18)

Židé mnohým přispěli k zesurovění svobodomyslného tisku; co je pro žida užitečné, to je mu i dovolené, bez ohledu na pravdu, spravedlnost a pokročilou kulturu. Zvláště ke kněžím, od papeže po nejmladšího ministranta není žádné mezinárodní, žádné lidské právo.

Katolická církev je původní tvar křesťanství, kořen a kmen; vše ostatní jsou nalomené, nějaký čas ještě ženoucí, ale pak rychle usychající větve. Církev je prahorstvo, ostatní náplava. Nepřátelé to dobře vědí; proto útočí na církev, jako že bude-li ona zbořena, ostatní vše půjde a padne samo sebou.

Organizace frajmauřiny.

Židé si přinesli frajmauřinu z východu a velmi chytře ji přizpůsobili svým účelům na evropském západě. Pilát byl antisemita jako všichni jeho vrstevníci, vědomě a nuceně páchal křivdu. Tak má u křesťanů státní vláda, věda, peníze a vůbec vše sloužit židům ze slepoty nebo za peníze nebo - ze strachu. Cesty a prostředky, kdy které vedou k cíli, jsou podle okolností velice různé, ale vždy jisté, bezchybné.

To je ta moderní, perkusní zbraň (zbraně, u nichž se prachová nálož zapalovala zápalkou z hořlavin - pozn. red.), která bez hluku a kouře nese daleko, že ani bystrým zrakem nelze poznat, odkud přišla rána; to je ten subtilní jed, působí jistě a nezanechává stopy; vymyslil jej ďábelsky lstivý zbabělec, aby zničil bezelstného siláka.

Oslnivá hesla, tajemné názvy, znaky a kroje, záhadné obřady vábí

mnoho křesťanských hejlů nebo šplhavců. Ve Francii se pěstuje z lóže směr radikální nebo socialistický, v Německu liberálně kapitalistický, v Itálii a Španělsku většinou anarchistický, v Uhrách šovinistický, a jsou i známky, že leckterý biskup slouží více šovinismu než náboženství, a kdyby na to svého času nedal dobré záruky, nestal by se biskupem; tak mocné jsou vlivy zednářství; proto si vlády při jmenování biskupa osobují důležité, bezmála rozhodné slovo - a pak se nehodný biskup vytýká církvi. Jaká tu pomoc, - klatba? Brr, to bychom byli hned jako v „temném středověku“!

311
Bludy a lži v dějinách.

Dolní kruhy a vrstvy zednářské se nic nedovědí o pravém účelu spolku; to jsou jen figuranti, kterým se předkládá kasička o patriotismu, humanitě, výchově a jiných marnivých sladkostech; ti jen platí příspěvky, mohou na svůj vrub honit politiku a tlačit se do popředí, ale jsou zapřísaháni poslechnout tajný rozkaz.

Čím výše po stupních, tím prosévanější členové, zpravidla orientální nebo zarputilý křesťanský odpadlík a vyzkoušeně oddaný sluha. Na nejvyšších stupních už je přímé prudké nesmiřitelné záští ke křesťanství, k jeho dogmatům, mravnosti a všemu. Žádný prostředek není dost špatný: lež, pomluva, vražda i občanská válka se poroučí, kde se má blaho křesťanů poškodit a zničit.

Správa řádu č e s t n é l e g i e zajisté dobře zná všechny okolnosti a spády francmaçonnerie a - zamítá je. Légioh ď Honneur je z těch mála institucí, které se nepoddaly do područí lóže. Již přes dvacet kandidátů, navržených vládou, odmítla vrchní správa legie, a proto má být „organizována“. Dosud stál v čele velkokancléř a rada z vysokých důstojníků a úředníků. Nyní bude povolnější.

Zednářské záměry a cíle.

V první řadě měla a má frajmauřina namířeno na katolické státy s katolickou dynastií: Austriam esse delendam. V Rakousku měla nejedna revoluce a nešťastná válka své heslo ze zednářské lóže.

Zednáři již dávno vedou svůj boj proti církvi ve velkém i v malém velice různým způsobem, ve všech oblastech života. Silnější výbuchy byly za královny Alžběty v Anglii (viz str. 206), za ministra

Pombala v Portugalsku, ve Francii Voltairova škola a z ní francouzská revoluce; král Ludvík XVI. pykal za svou přílišnou slabost a dobrotu srdce na popravišti; hlas svědomí Francie dodnes ten zločin klade zednářům za vinu. Od té doby mnohý vladař padl zbraní zfanatizovaného vraha. Nejnověji portugalský král Karlos. T o u r m e n t i n napsal 25. prosince 1907, několik týdnů před tou vraždou: „V Portugalsku je zle… Je tam „Spojený lusitanský velkoorient“ (Lusitania, lat. název pro Portugalsko - pozn.red.), založený r. 1905… Král by měl okamžitě zapovědět zednářství a tajné společnosti. Za tuto cenu by se mohl ještě zachránit; hrozí mu, že bude sesazen, zahnán nebo popraven, což bude novým dokladem, jak mocní jsou bratři.“ (Franc-Maçonnerie Démasquée)

I drobností si všímá zednářství, jen když vede k cíli. Ve Francii dal ministr války zapisovat, který důstojník chodí nebo dovoluje rodině chodit v neděli na mši sv.; kdo chodil, byl utiskován a odstrkován. V Německu zuřil kulturní boj za nezměrné škody státu. V Rakousku se kulturní boj jen plížil; škola byla zbavena křesťanského rázu, vypuklo „los von Rom“; manželství mělo pozbýt posvátnosti, spolek „Volná škola“ brojí proti školnímu zákonu, že ukládá k ř e s ť a n s k é děti vychovávat mravně nábožensky. Žid Erneste Nathan, bývalý svobodný zednář, byl r.1907 zvolen starostou města Říma a za rok stal se pokus vypudit náboženství ze škol.

Frajmaurie má odbočky. Organizace „Alliance izraélite“ má za úkol opanovat veřejné mínění tiskem a uplatňovat židovský vliv ve státě. Rakouský ministr veřejně prohlásil, že si netroufá vládnout bez „Neus Freie Presse“. Finance států jsou v židovských rukách; z půl tisíce milionů, které platí Rakousko ročně úroky ze svých dluhů, plyne většina do židovských pokladen; jediný vídeňský žid Rothschild by mohl skoupit všecky velkostatky v Čechách; jediný pařížský žid, jmenovec vídeňského, má dvakrát tolik pozemků co všecky kláštery ve Francii; k tomu ještě tisíce milionů v penězích.

Šebet Ruben z Paříže píše: „Panovníci a státy v Evropě jsou zadluženi; tyto dluhy spravuje burza. Takové obchody se dělají jen hybným kapitálem, proto musí být všechny v rukou izraelských. Dobrý

začátek už je. Jestliže vládneme burzou, ovládáme majetek států; proto je třeba usnadnit vládám dělat dluhy. Burzou se nám rovněž dostává do rukou majetek drobných lidí, když je svádíme hrát na burze.“

Ve Francii se zkonfiskovl všechen církevní majetek, „společnosti“ se slibovala z výtěžku miliarda do veřejných fondů, na chudé, až posléze nezůstalo nikde nic. Ta miliarda byla sice jen strakou na vrbě, aby se veřejnost k tomu činu navnadila, ale „bratři“ a židé mají i na menší dávky hladové žaludky. Třeba jen ve Versaillích se mělo v klášteře Karmel likvidovat 600 franků, a útraty za ten úřední výkon se navýšily na 7000 franků. Nad jiné činný likvidátor majetku 27 kongregací sehnal 3,710.000 franků, ale účet jeho útrat to vše pohltil a ještě navíc 65.000 franků.

O další „činnosti“ píše Sebet Levi Aaron z Vormsu: „Přirozeným odpůrcem Izraele je křesťanská církev, proto ji třeba podrývat - její rozštěpení to usnadňuje. Musíme v ní pěstovat svobodomyslnost, pochybu, nevěru, svár. Proto ustavičná

vojna v novinách proti křesťanskému duchovenstvu, podezřívat je, zlehčovat je. - Hlavním sloupem církve je škola; domáhejme se vlivu na výchovu křesťanských žáků, proto je nutné napřed odloučit školu od církve. - Pod firmou pokroku a rovnoprávnosti všech náboženství změnit křesťanské školy v bezkonfesijní. Pak mohou být Izraelité jejich učiteli, křesťanská výchova zůstane doma, a protože většina nemá na to čas a vyšší stavy budou mít náboženství otřesené, přestane samo sebou. Agitace pro zrušení vlastního majetku církve a škol, pro jeho převedení do majetku státu - tedy dnes jak zítra v ruce Izraele.“

Ve zprávě vrchní rady „Grand Orientu de France“ se říká: „Boj maçonnerie s katolictvím je na smrt, bez příměří a bez milosti“. Rouanet řekl v lóži „Du Nord“ r. 1896: „Svobodné zednářství se musí stát socialistickým. Zednářství usmrtilo Boha a vyprázdnilo nebe; ale země nám ještě nepatří. Ani Bůh ani pán, tak má znít zednářské heslo.“

Pořád se ukazuje a závistivým okem hledí na ten skromný církevní majetek jako na ten vdovin halíř, aby se odvrátily zraky od ohromných majetků nepřátel církve; a církevní majetek je poctivě nabytý.

Křesťanský socialismus je vlastně odpor, reakce lidu proti vysávající hospodářské soustavě kapitalistického liberalismu a proti podrývání křesťanského společenského řádu, jak to provádějí zástupci toho systému, židé a svobodní zednáři. Sociální demokracie je dosud

pod vládou židovsko zednářského liberalismu, Sokoli, jak se zdá, teprve lezou do té pasti. Sokol a žid, živé protivy, a hle, jak si dávají ruce proti církvi!

V Čechách vystrčila moderní frajmauřina poprvé veřejně rohy na sjezdu „Volné myšlenky“ v Praze r. 1907. Nezastal se ani slovem utlačovaných Slováků v Maďarsku, ani Poláků v Prusku; zato měl předměty jako: „Vlastenectví je jev uměle vypěstovaný“ (Richter) aj.; byla to komedie ze všech oblastí života a vědy, ale pod vším se tají jed a boj proti katolické církvi.

Jsme Slované, dost lehkomyslní, abychom i tento boj přenesli na své nivy a vedli ho s nám vlastní vznětlivou prudkostí a zlovolnou vášní. - Aby nás Pán Bůh při zdravém rozumu zachovati ráčil! Kterému národu se přestává líbit být křesťanským, bývá dán v plen národu zavrženému: když ne Synem Božím, tak židovským otrokem. U českého národa tím spíš, poněvadž je ze všech stran obklopen nepřáteli.

„… vím, jak tě urážejíti, kdo si říkají židé, ale nejsou, nýbrž je to spolek satanův!“ (Jan, Zjev. 2, 9)

75. Církev a pokrok.

Církev, na pohled jednotvárná, není ztrnulá sama v sobě, ve svém učení, ale naopak plná života.

Jak jednotvárně se prostírá moře u břehu! Na první pohled se zdá nudné; ale bystrému pozorovateli se vyjevuje jeho rozmanitost mnohotvárného života, nádhera barev v tom stále měnivém, vždy nanovo překvapujícím odrazu světla, plný svět zázraků a plno záhad v té mohutné tíži a souvislé síle pružného vodstva. Pořád ho cosi táhne ke břehu, aby ještě se díval a učil.

Církev sice obsahuje pravdy věčné, neměnné, ale v jejím tajemném nitru raší věčně mladá síla, pupeny se rozvíjejí do květů pozvolným přirozeným postupem, její život je na věky. Třeba Neposkvrněné početí Rodičky Boží nebo neomylnost papežského učitelského úřadu byly sice od pravěku v církvi uznávány implicite, ale článkem víry prohlášeny explicite teprve za osmnáct set let.

Jak správně může opravdu nepředpojatý duch soudit

o papežské neomylnosti, dokazuje dr. Jones Spencer: „Důležité je hned zpočátku rozeznávat slovo nebo název „neomylnost“ od věci i tím označené; věc je tak stará jako sama církev Boží. Slovo bylo před vatikánským sněmem proneseno jen na některém krajovém shromáždění, v pastýřském listě a v bohoslovecké škole, ale nikdy v některé úřední listině obecného církevního sněmu. To je proto tak důležité, poněvadž se podává důkaz, že neomylnost není nová věc, nýbrž jen nové pojmenování staré věci; tak se odklízí z cesty nejpádnější námitka proti tomuto učení.“

Nebo když byl svátek Svaté rodiny zaveden teprve nedávno, mohl se každý s podivem tázat, proč se to nestalo již mnohem dříve, když je to tak samozřejmé? Anebo úcta Božského srdce Páně; není rovněž stará i nová? - Tak bohatý je vnitřní život církve, že, hledí-li člověk na ni, nevidí, že by jí něco chybělo, a když se to vysloví, rozumí se to každému samo sebou.

I svým národům a jejich prostřednictvím celému světu církev pořád udržuje vyšší život a pravý pokrok. Protestant Harnack musí vyznat: „Katolická církev vychovala národy; mladým národům přinesla křesťanskou kulturu a nejenom jednou přinesla, aby je pak držela na jejím nejnižším stupni, ona jim darovala cosi dále vzdělavatelného a téměř tisíc let tento pokrok sama řídila. Až do 14. století byla vůdkyní a matkou; ona přinesla ideje.“

315

Bludy a lži v dějinách.

Církev vždy mívala největší péči o společenský pokrok: zrušila otroctví a upravila vezdejší poměry, jak by se co možná nejlépe slušelo na království Boží na zemi.

S tím pokrokem těsně souvisí pokrok mravní, který káže, aby lidé pořád víc a dokonaleji přiváděli své činy do souladu s Božským zákonem mravním. Kolik je zde práce, než se lidstvo dostalo od lidských obětí a všeho pohanského na dnešní stupeň lidskosti!

Církev, jak vysvitne na mnoha jiných místech, odjakživa pěstovala pokrok intelektuální, rozumový, pokrok ve vědách, a k tomu jim poskytovala všechno potřebné. „Jsme povinni“, říká papež Alexander III., „tím pečlivěji všechno opatřovat učeným a zbožným mužům, protože je veliké ovoce a prospěch, který vzchází církvi Boží z jejich práce.“ (Kobler III. str. 488)

Pravý pokrok.

Jen aby ten pokrok byl vždy p r a v ý , k dobrému, což bohužel nelze vždy říci, třeba jen když se na starých katolických univerzitách tolik ustupuje nekřesťanskému živlu, který pak brojí proti církvi, nebo když jsou sociální poměry následkem nekřesťanského ducha v zákonodárství a ve veřejném smýšlení tak neurovnané.

Nejnovější český pokrok spočívá ve slepém boji proti církvi. Ještě novější pokrokáři si hledají chválu a uznání u židovsko německých novin „Neue Freie Presse“, o nichž slušný německý list píše, že „ naši vlast nesmírně poškozuje, že orientálsky květnatým, nechutným slohem káže ničemnou morálku, podrývá vlastenectví, štve národ proti národu...“ („Danzers Armee Ztg.“, Wien 1907)

„T ý d e n“ píše r.1907: „Žádný z německých, i protestantských nebo židovských satirických listů neútočí tak soustavně proti všemu katolickému a nedělá to tak sprostým způsobem, jako „Šípy“ - (odbočka „Národních listů“, předního orgánu české svobodomyslnosti). - „Smutná neděle to byla (22. března 1908). Český lid se rval… v německém Brně plili po českých venkovanech čeští úředníci, studenti a dělníci. A to vše se dělo ve chvíli, kdy český národ měl v Brně vlastně manifestovat, aby univerzita přišla do Brna. Surovou, nepříčetnou vášeň ukázali místo slavného osvětového nadšení. Skvostná podívaná, jak se tu prezentovala pokrokovost, jak se tu ukázal boj za nejdražší statky lidské svobody. Z venkova přišli lidé konzervativnějšího

životního názoru, přirozeného životního názoru a nepřišli snad brát přesvědčení měšťákům, ale přišli říci, že také oni něco chtějí, aspoň to, aby byla respektována i jejich duševní svoboda…Tato konzervativnost byla posmívána, tupena a poplivána. A t o v e j m é n u p o k r o k u a s v o b o d y a s pýchou měšťáků.“ („ M o r a v s k á O r l i c e “ 28. března 1908)

I v pokroku společenském, mravním, vědeckém a jakémkoliv je třeba nějaké a u t o r i t y . Autorita je prvek teoretického poznání. Kdo uznává autoritu, nespoléhá pouze na svou omezenou, vratkou individualitu, nýbrž bere si za s p o l u p r a c o v n í k y mnoho set jednotlivců i celých pokolení, čímž ovšem není vydán v tolikeré nebezpečí a scestí bludu. Nejsmutnější příklad nekázně poskytuje

filozofie: Každý si vyjde odjinud, kus cesty se potácí se svým břemenem, až opodál unavený klesá v zoufalé pýše a zůstane trčet jako literární pahýl v poušti.

V pokroku je důležitá k o n t r o l a . Ale také jako se u pokroku žádá, aby byl pravý, musí být i kontrola pravá. Kdykoliv se vynoří nějaký nový důsledek nebo výzkum profánní vědy a hned se neví, kam ho zařadit, mnozí „opatrní strážcové“ se ho lekají a ve jménu „svaté věci“ se staví na odpor - až přijde někdo méně bázlivý, vlastně znalejší, a vřadí vynález za podstatnou část do dosavadní zásoby pravdy; pak už v té „nebezpečné novotě“ každý vidí jen pravdu zdravého rozumu. I mezi dobrými katolíky bude potřeba rozeznávat vědecké badatele a povolané soudce od prostých praktických činovníků. Jen tak se mohlo zdát, že věda a vše ve světě pokračovalo za neustálého odporu a couvání církve. Neznalec a nepřítel v tom okamžitě spatřuje nepřízeň církve vůči vědě.

V tom smyslu je církev nejdokonaleji organizovaná ústava vědecké kontroly; je zosobnělá, zčištěná tradice; její metoda je svrchovaně opatrná: proto se jí např. nemůže mít za zlé, že přijala Koperníkovu hypotézu, až když ji Newton dokonale zdůvodnil; proti Galileovi povstala kongregace jen proto, že se pouštěl do výkladu bible, jak říká H e r g e n r ö t h e r : „Věc Galileova, jak jinde o tom více, by se neprojednávala před inkviziční kongregací, kdyby si podle rady nakloněných teologů zůstal při své fyzice a astronomii a nepouštěl se s vášnivou urputností do bible, dokud neměl na své názory původní důkazy.“

Velkými odpůrci a škůdci pokroku bývali někdy sami učenci. Kolik světských předních osobností si natropilo trpké posměchy

z nových vynálezů - třeba ještě několik set let po Galileovi! Galvaniho nazývali „žabím tanečníkem“; r. 1810 se obořil filozof Hegel na hvězdáře Piazziho, vynálezce prvních malých oběžnic; Franklin, vynálezce hromosvodu a objevitel chininu Pelletier sklidili posměch; když se vyskytla myšlenka osvítit Londýn plynem, říkalo se, že patří do blázince; když začínala železnice, dokazovala věda, že nelze ujet za

hodinu dvanáct anglických mil, a německé fakulty dokazovaly, že by lidé při tak rychlé jízdě zemřeli na mrtvici, neboť by prý nepopadali dech aj.

Církev neomezuje vědecký pokrok, ona jen staví v ý s t r a h y na nebezpečných místech. Autoritou mírněná kritika neunaví tak brzy a snadno jako nekrocená spekulace, jak dosvědčuje řecká církev, kde se po někdejší přemudrovanosti jeví patrné známky ochablosti.

Volná myšlenka, volný výzkum.

„V o l n á m y š l e n k a“ vždy mívala v církvi plnou volnost. Je myšlenka naprosto volná? Není; vždy byla a bude vázána p r a v d o u ; nikdy nelze volně myslet, že 2 x 2 = 5, vždy jen 2 x 2 = 4. Ale církev má trojjediného Boha, tj. jednoho Boha ve třech osobách; to není proti rozumu, to je prostě nad rozum, jako nekonečné Božství nemůže být obsáhnuto konečným rozumem; vždyť ani nekonečný prostor si nemůže člověk představit. Křesťanství není plodem lidského ducha, není výsledkem vědy: je zjevením Boha, nebeské světlo, tajemná milost a síla. Ve všem srozumitelné náboženství může být pouhé lidské, asi jako filozofická škola; těch si lidé mohou nadělat nespočetně.

Člověk neplodí pravdu, nevynalézá, jen nalézá; pravda je všude stejná, nezničitelná, neměnná - Božská; člověk ji může zastírat a zapírat: ona stojí před ním nepohnutá, velebná jako královna; jako nezanikající světlo, které po čase musí být uviděno, uznáno; pravda neuhne: člověk posléze uhne, podlehne. Zaujatý rozum někdy zdržuje pokrok pravdy; bloudí úmyslně, aby se vyhýbal pravdě.

„Volný výzkum“ - volné vědecké bádání? Podivné, že nevěrecká věda, ačkoliv si tak žárlivě střeží volné badání, nepřeje tuto volnost těm, které vědecké přesvědčení vede k uznání osobního Boha a zjevení. Křesťanské smýšlení není sice náhradou vědecké zdatnosti, ale neznabožství též ne; a přece stát zavedl monopol na univerzitách, ačkoliv to není ani historicky ani věcně

zdůvodněno; na učitelské univerzitní křeslo se nedostane nikdo,

koho tam nepustí kruhy očarované nevěreckou, módně řečeno „nepředpojatou“ vědou. Pro náboženství, alespoň katolické, nesmí být předpojatý, proti němu ano, pak je nepředpojatý. Kdo se zprotiví „jejich vědě“, může si vybrat jen mezi hlupákem nebo darebákem. Akademické občanstvo, svobodomyslné české a liberální německé, žádalo r. 1907 ve jménu svobodné vědy vyloučení bohoslovecké fakulty z vysokého učení. I na říšské radě byl podán takový návrh; o Čechově pohřbu nepustili „svobodomyslní“ studenti bohoslovce do řady ostatních studentů. Tak se rozumí rovnoprávnosti, nepředpojaté vědě, volnému zkoumání.

V náboženssko vědecké blamáži Wahrmundově, dále vzpomenuté, se propůjčili čeští studenti pod heslem „za volnost vědy“ německo židovským za předvoj, za berana k napadení křesťanského ducha. Byla to podívaná neméně smutná a odporná, jako když cizí národy stavěly zotročené Slovany do předního voje, aby se nepřítel napřed o ně otloukl a unavil, nebo když česká šlechta před Bílou horou konala pro německou šlechtu darebácké služby.

Z mnohem šlechetnějšího a - rozumnějšího stanoviska uvažuje vídeňský dopisovatel „Ratibora“ r.1907 o zřízení katolické univerzity: „Byla by chyba dělat překážky. Ať ukážou, co a jak dovedou lépe. Konkurentovi laje a překáží jenom nízký duch a prázdná hlava. Když se chtějí křesťané křesťansky vzdělat, tím nikomu vůbec nic neberou a kdo jim v tom brání, je terorista, násilník a lupič lidských práv.“

Protestantsky profesor zoologie na berlínské univerzitě dr. D a h l píše: „Posléze přicházíme k pojmu s v o b o d a v ě d y . Kdepak je ta svoboda vědy? Odpoví se mi, že v našem státě je věda a její učení svobodné. Pravda, na papíře to je. Ale ti, kdo mají dbát, aby se to zachovávalo, jsou také lidé. První poradní hlas při ustanovení v oboru zoologie mají dnes např. stoupenci m o n i s t i c k é v í r y. Co je zřejmější, než že tito stoupenci navrhují jen badatele, kteří nejsou proti monistické v í ř e . Je mně nekonečně vzdálená myšlenka, že by v tom byla malá fides. Ti poradci totiž v ě ř í , že jen jejich v í r a může prospívat vědě. - Tážu se ještě jednou: „ K d e j e s v o b o d a v ě d y?“ (Jena 1907)

Věda se pěstuje hlavně na univerzitách. Jak se tam má ta svobodná věda, když univerzity jsou m o n o p o l e m s t á t u ? I v katolickém Rakousku, jak se všecho zdá, může být protináboženský fanatismus vítanou náhradou za vědeckou způsobilost.

Univ. prof. S m o l k a říká: „Ze by se učenec jako Pasteur (Secchi a Lapparent, všichni křesťanského smýšlení), ať německého nebo slovanského jména, v dohledné době dostal na křeslo rakouské univerzity, není to pro tyto předsudky pravděpodobné ani na minoritském plácku ve Vídni (na ministerstvu vyučování), ani u profesorského sboru ve Vídni, Praze, Hradci a Innomostí." („Przeglad powszechny“, 1908)

V říši „volné vědy“, par excellence v Německu, je možné již dávno pozorovat, že právě ve vědách, které účinně zasahují do životního směru, z dějepisu, filozofie a ze sociálních věd se na univerzitách přednášelo jen to, co a jak bylo vysokým osobám milé a co se u dvora líbilo; proto se mluvilo a mluví o Bismarckově socialismu, o oficiální filozofii, o dějepisné protestantské soustavě. Neoblíbené věci se nepřednášejí. Ve výběru profesorů nemálo padá na váhu jejich náboženství, národnost, politické smýšlení. „Přátelé volné vědy se zrovna děsí nynější závislosti univerzit na státu,“ říká ve svém smyslu „České Slovo“ (1907).

Jak výrazně tak neomaleně to vyslovil rektor univerzity D u b o i s - R e y m o n d e , když nedávno ve zpupné chloubě a neobalené podlézavosti nazval berlínskou univerzitu, „leibregimentem höhenzollerským“. Německý básník Heinrich H e i n e mluví o „učených pacholcích na Sprevě“. (Franc. poměry)

Nesvoboda univerzit začala renesancí, v Německu r e f o r m a c í (viz čl. 58). Ještě r. 1445 mohl lipský profesor Jan K e i n ve veřejné promluvě upozornit přítomného saského vojvodu, „že do našich výsad a svobod se nemá míchat ani král, ani kancléř; univerzita si vládne sama, své zákony mění a zlepšuje podle vlastní potřeby“ (Abhandl. d. kön. säch. Ges. d. Wissenseh. III., str. 723).

I v tom směru byla věda ve středověku svobodná, že připouštěla i ženy, pokud známo, k lékařským studiím. Nehledě ani k některým jménům ze staršího středověku, jmenujme zde proslulou lékařku Trotulu, která v polovině jedenáctého století vydala spis o náruživostech žen a jejíž památka se dlouho udržovala. T r o t u l a byla ze staroslavné školy salernské, kde se až do 15. století udílel ženám doktorský stupeň z lékařství.

Pravda se má hledat poctivě; účelem vědeckého badání má být pravda, nikoliv pouhé hledání pravdy; má se shromažďovat a poznané dále upevňovat, ne pořád bořit a zase znova stavět, jen trochu jinak, i hodně neobvykle a podivínsky, jako by „vědecké badání byla živnost a vláda tyranizovat druhé.

Index a syllabus?

Ale co i n d e x a s y l l a b u s , nezdržují-li pokrok? Církev je společnost samosprávná. Křesťanství je společensky tvořivé; není něco abstraktního, nýbrž je konkretizováno do organismu a každý organismus má svou cenzuru, svůj syllabus, svůj index, svou autoritu a neomylnost. Též v rodině je to právě důkazem síly, když církev uprostřed všech útoků se pevně drží své osvědčené metody.

Nedávno ještě papež Pius X. zamítl m o d e r n i s m u s , že svádí k ateismu. Zdalipak právem? Učení, že Boha nelze s jistotou poznat, že člověk nemá duši, že je pouze, jak by se řeklo, „kus dobytka“ a podobné, patrně vede přímo k ateismu. Nemá-li tu vrchní strážce katolické víry povinnost vzepřít se nauce, která podrývá každé náboženství? Celý svět by mu měl děkovat, že nedbá na povyk v neznabožském tisku a pozvedá hlas, aby chránil světu svrchované dobro, aby řekl lidem, že přes všechny výroky nevěrecké a nepravé vědy jsou více než ta němá tvář. To by měl hlásat každý pastor, rabín a učitel náboženství, a který nehlásá, mlčí jen z nenávisti ke katolictví, proti němuž v první řadě míří každý protináboženský útok.

„Mezi modernismem a modernitou je rozdíl. Církev nic nemá proti modernitě v tom smyslu, že chce, aby katolíci také byli podle své doby, aby nezaostávali za svou dobou, ale že není třeba ve všech názorech novější doby, vydávaných za pravdivé, vidět pokrok proti minulosti. Blud modernistů spočívá v domněnce, že teprve pravdy nabyté za nynějších časů znamenají pokrok oproti minulosti. Za našich časů se přece nemálo filozofů vrací k oněm pravdám, které již byly uznávány před svatým Tomášem Akvinským. Toho, že lidé namáhají rozum, se tedy církev nikdy nebála; nemusí se lekat muže myslícího, spíše toho, který nemyslí. Když tak čtu Haeckelovu „Anthropogenii“, že jeho teorie o vzniku člověka by měla zničit křesťanské učení, mám právo říci tomu učenci, že výsledek svého badání nepotřebuje přednášet polemicky. Má objektivně zkoumat a hledět se dobádat přesně vědeckých důsledků; pak se bude zkoumat, jsou-li jeho výsledky takové, že by vyvracely učení církve. Ve vědeckém zkoumání se musí také

nechat době, aby klidně uvážila, co se příčí a co nikoliv. Církev připouští nejpřesnější výzkum a nejpřísnější kritiku.“ Kard. M a f f i ve Florencii („Memento“ r. 1907, č. 267).

Protestantský univerzitní profesor v a n V e e n píše, že církev, mající povinnost starat se o duševní blaho svých dětí, má právo a povinnost zadržet od nich to, co by jim škodilo ve víře nebo na mravech; má povinnost varovat, a jestliže je třeba, trestat. Zcela tak uznává i nekatolík J e n t s c h a říká dále: „Bylo by dobrodiním, kdybychom měli v k a ž d é j i n é v ě d ě mezinárodní úřad, asi tak akademii, která by občas oznamovala: Ty a ty věty došly dosud obecného uznání autorit; ostatní byly většinou odborníků zamítnuty; u třetího druhu jsou názory různé. Přírodovědecká akademie by dnes nebo již před několika lety ohlásila: S učením Haeckelovým není většina biologů srozuměna, jak mnohé noviny a populární spisy předstírají.“ („Zukunft“, Berlín 1907)

I nepředpojatá věda má index knih, které nikdo nesmí číst, a zvlášť úzkostlivě se hledí, aby se nikomu nedostaly do rukou díla katolických učenců.

Církev zastupuje ústrojnou, hierarchickou členitost všeho života, autoritu dobré tradice, a jen tak se poskytuje jednotlivci a pospolitosti nejmožnější v o l n o s t p o k r o k u . „Nic nám není tak vzdálené, jako chtít bez rozdílu zamítat duchovní prospěch a pokrok naší doby; naopak radostně vítáme každé vítězství jakožto přídavek vědeckého dědictví a rozšíření oblasti štěstí, jež přináší každý výzkum pravdy, každá námaha k dosažení dobra.“ (L e v XIII . kardinálu Gibbonsovi v New Yorku)

Dogmatismus moderní vědy.

Vesmír věčný, nekonečný, vyplněný hmotou a energií; savci se vyvinuli z nižších amfibií, řeč opic je první stupeň lidské řeči - to jsou základní požadavky monismu, který chlubně hlásá svou nepředpojatost a svobodný výzkum.

Taková dogmata nejsou v katolické církvi; její dogma nedusí vědeckou svobodu.

Za všech křesťanských dob byla křesťanská víra rozumově dokazována již těm malým ve škole, jiným z kazatelny a v učených knihách se zdůvodňovala dogmata. Proti tomu píše nejmodernější filozof

Nietzsche, že „se lůze nemají předkládat důkazy, ty že ji činí nedůvěřivou“.

Věda říká, že vysvětlit svět je možné pouze z mechanických bezvědomých příčin. To je tak hrozné dogma, že by se ho ani římský papež nikdy neodvážil.

322

Bludy a lži v dějinách.

Nebo: „Naše myšlení je omezené vnějším světem a musíme předem uznat, že se ve světě nemůžeme povznést nad smyslnou oblast zkušenosti“ - to je vědecké dogmatické anatéma. Proč tak přísné, násilné omezení svobodného myšlení, když pravdu nebo myšlení nelze prostorově omezit? A kromě zkušenosti má každý člověk i svůj vnitřní svět.

Jak chudý by byl lidský duch a celá lidská kultura, kdyby se nemohla povznést nad všední smyslovou zkušenost - hotová oběť rozumu, zřeknutí se volného myšlení.

Intelekt je zavázán uznat dostatečné příčiny a vidí, že pouhá hmota nemůže být dostatečnou příčinou původu světa, ale protože by to zde vedlo k Bohu, nesmí platit zákon o dostatečné příčinnosti.

Na druhé straně nechce věda uznat dogma ve smyslu pevné, nepochybné pravdy; kdo žádá bezmeznou volnost myšlení, která může věty dnes postavené jako pravdu zítra vyvrátit, popírá tím objektivní pravdu, a tím i možnost vědy, poskytující objektivní pravdu.

Tomu se však brání katolická církev i volná věda, která již hrdě nazírá na velký poklad nastřádané pravdy, nad všechny rozumné pochyby povýšené a pracným zkoumáním najisto postavené.

Kdo z vědeckých důvodů zapírá nějaké katolické dogma, eo ipso uznává zapírající větu za své dogma.

Konečně i ta zmíněná, zásadně žádaná, ničím neomezená volnost myšlenky by přece znamenala zase jen dogma, které by vyústilo ve známé: „Nic není pravda a všecko se smí“ - a konec katolického a každého jiného vědeckého světového názoru.

Náboženské dogma nepostavil ani jednotlivec, ani nějaká škola , ani římský biskup není pánem katolických dogmat.

Katolík věří církvi, protože se v ní mravně zdokonaluje a protože nic jiného, ani exaktní věda, ani filozofie mu nedává prostředek orientovat svůj život s dokonalou jistotou vůči celému vesmíru, kdežto

církev mu vnitřní zkušeností zaručuje účinnost své orientace.

Zařízení katolické církve vyvolává velké problémy, vyžaduje jistou duševní výši, neboť katolík má nalézt rovnováhu mezi individuální a sociální svobodou, má si chránit všechna práva rozumu a zároveň popustit zákonné místo duchovní autoritě. To nedocílí bez práce, bez energie, bez jisté důvtipnosti.

Ale právě že situace katolíka občana, učence, filozofa je složitější a snad namáhavější než situace člověka neznabožského,

je tato situace jen výsledkem intenzívnějšího a složitějšího života, který je vždy pravdě blíž nežli život skomírající. (J. Skalický, „Nový Věk“, 1908)

76. Víra a věda.

Člověk přirozeně touží po pravdě, hledá pravdu napřed jen smyslem, pak i rozumem. Ale to ještě není celý člověk. Když už poznal všechnu vědu, obrací se k nejvyšším záhadám, k otázkám: Odkud jsem? K čemu jsem zde? Kam jdu? Touha po této odpovědi je tak mocná, že z pohanského starověku, kdy ještě nebyly uspokojivé odpovědi na tyto otázky, se ozývá bolestný, zoufalý výkřik. Rozum, po prvotním hříchu zatemnělý, sám o sobě nedával dostatečnou odpověď; zůstalo mu sice dále něco nadpřirozeného světla, jež svitlo pohanskému světu jen jako kahanem, a v tradici vyvoleného národa bylo posilováno proroctvím, ale teprve když se naplnily časy, přišlo „Světlo světa“, které v temnostech svítí; lumen gratiae, světlo milosti, zjevení nadpřirozené, víra.

Jako dítě při svém pouhém smyslovém vjemu zapomíná na hlad i žal a jako učenec, celý zabraný do své vědy, bývá mezi ostatními „normálními“ lidmi roztržitým podivínem, tak i zde povolaný a vyvolený člověk s takovou snahou dychtí pronikat k tomu světlu, že zapomíná na obě podstatné části - rozum i tělo, podle známého: světec či blázen? „A vůbec všechno pokládám za ztrátu, neboť to, že že jsem poznal Ježíše, svého Pána, je mi nade všecko. Pro něho jsem všecko ostatní odepsal a pokládám to za nic…“ (Flp. 3, 8) „My jsme blázni pro Krista…“ (I. Kor. 4, 10) Sv. Augustin, když už poznal všechu vědu své doby, zvolal:

„Neklidné je lidské srdce, dokud nespočine v Bohu, svém Spasiteli.“

Kde tedy nestačí lidské, přirozené vědění, začíná vědění nadpřirozené, zjevení Boží. Avšak zde se naskýtá otázka: h l e d á vždy č l o v ě k pravdu čirým rozumem, nepředpojatě? Hledá vždy p o c t i v ě p r a v d u?

I pouhému přirozenému rozumu je Stvořitel absolutně poznatelný už jen podle zákona o dostatečné příčině, jako že kde je následek, je i příčina. Tady rozhoduje nejvyšší instance, nejsilnější mohutnost, svobodná vůle; ta zde není lhostejná, indiferentní, poněvadž uznat Boha znamená brát na sebe povinnosti k němu.

Ale zase nelze říci, že věda přímo dokazuje Boha. Vědecké důkazy a důvody jen upravují cestu k Bohu, a to jen duši, jež opravdu hledá Boha. Ani geologie, fyzika, fyziologie nebo chemie

nevlévá někomu náboženské přesvědčení; filozofie se svými důkazy může člověka nahnout, ale nenutí; víra zůstává nadpřirozená ctnost; všecky přirozené prostředky jsou nepřiměrné. Víra je jiný, vyšší druh duchovní činnosti. Věda vede až k oné zácloně, zářné a průsvitné, za níž duše v plné blaženosti tuší s jistotou Božskou velebnost; tu roušku však odstírá jen Boží milost lidské snaze. –

H u m b o l d t , Alexander si stýská ve starobě: Když se člověk osmdesát let nabádal, musí nakonec říci, že nejlépe je narodit se kreténem; neboť všechna věda nedá odpověď na otázku: nač život a smrt? Proti tomu sv. Jan: „Těm pak, kteří ho přijali a věří v jeho jméno, dal moc stát se Božími dětmi.“ (1, 12)

Věda je jako klíč, na dvojí stranu otáčivý: někomu odmyká bránu víry a poznání Boha, někomu zamyká. Svatý Tomáš Akvinský v tomto smyslu nazývá filozofii služebnicí bohovědy; - má sloužit věčné Boží moudrosti jako harfa, plná vznešených chvalozpěvů; a lidem jako lesklý štít víry a sečný meč za přesvědčení lidstva.

Mnoho lidí ani přirozenou cestu nevyjde víře v ústrety; zavírá se, skrývá se za vědu, že mu nedá věřit, a zatím chudák pořád vázne ještě na prvotním hříchu Adamově, klamné pýše: „…a budete jako Bůh znát dobré i zlé.“ (Gen. 3, 5)

Padlý anděl světla zneužívá lidské touhy po vědění, že se od něj

lidé nechávají hříchem domýšlivosti vylákat z ráje víry na poušť záhady a zoufalství.

Apoštol Pavel: „…které by se chtěly pořád učit, a nikdy nemohou přijít k poznání pravdy.“ (II. Tim 3, 7.). Bakalář ve „Faustovi“: „Když nechci, nesmí ďábel být.“ „ Bohu říkají: ´Jdi pryč od nás, nechcem o tvých cestách vědět.´“ (Job 21, 14) Raději volají: ignoramus et ignorabimus - nevíme a nezvíme, nebo raději bloudí a pachtí se, než by uznali pravdu, která vyvádí - jasnou, spásnou. Nechtějí pochopit, proč Kristus blahopřeje zrovna těm, kteří uvěřili.

Všechna pravda z jednoho pramene.

Pravda, jež svítí člověku z rozumu i ze zjevení, plyne z jednoho pramene, z původu veškeré pravdy. V Písmu sv. je na více než na stu místech chválena moudrost a věda, klademe zde aspoň jedno: „…vzýval jsem Boha, a přišel ke mně duch moudrosti. Jí jsem dal přednost před žezly a trůny… Všechno zlato je vzhledem k ní jen hrst písku a všechno stříbro má proti ní cenu bláta…

325

Bludy a lži v dějinách.

On mi dal pravé poznání toho, co je, abych znal uspořádání vesmíru a působení živlů...koloběh roku a postavení hvězd, povahu živočichů…všemu naučila mne strůjkyně všeho - moudrost. Neboť v ní je duch myslící a svatý, jedinečný a přitom mnohotvárný…, proniknavý...“ (Moudr. 7, 7 - 22)

Jedna pravda nemůže odporovat druhé. „Ačkoliv je víra nad rozum“, praví se v konstituci vatikánského sněmu (De fide cap. V.), „přece se nikdy nemůže stát spor, neboť týž Bůh, jenž tajemství zjevuje a vlévá víru, dal lidské duši světlo rozumu… nikdy nemůže pravda pravdě odporovat.“

Že má víra věci nepřístupné pouhému rozumu - cožpak věda je nemá? Právě víra je počátkem vědy; bez víry nemůže člověk ve vědě z místa. Kdyby uznával jen to, co chápe, nejen by si sám zavíral bránu do vědy, ale měl by zrovna utéct ze světa: země, vzduch, éter, i ten vezdejší chléb i že se tu něco píše a rozumí se tomu, celý život tělesný i duševní, vše je pro nás tajemství; mluvíme o tom a chodíme jak po

pavučinách nad propastmi t a j e m s t v í . „Základem každé vědy je víra v jisté axiomy, které nejsou dokázány, nýbrž se jen přijímají nebo zamítají, jak je kdo vychován a naladěn“, pravil prof. Dr. A. B r á f v Budějovicích r. 1905.

Pravá věda a víra se nemohou dostat do sporu. Cesty reálného a ideálního badání jdou přesně odděleny vedle sebe. Věda se zabývá věcmi, které nikde nepřesahují oblast p ř i r o z e n é h o ; víra se nese k n a d p ř i r o z e n é m u , zjevuje člověku, co Bůh učinil k jeho spáse; zůstává-li tedy věda ve svém oboru, nemůže se v něčem srazit s vírou. Nekněz L e n d e n f e l d , univerzitní profesor ve Vídni, říká, když se jednalo o rozšíření hodin přírodopisu ve školách: „Omezení lidé říkají, že přírodní vědy jsou v rozporu s naukami náboženskými. Podle mého nejniternějšího přesvědčení nic není tak nesprávné jako tento názor. Náboženství a věda jsou jedno. Nikdy nemůže být spor mezi nimi. A domnívá-li se někdo, že tu nalézá spor, neví, co je náboženství a neví také, co je věda.“

Kdykoliv se zdálo, že je nějaký spor i mezi některou nepravě náboženskou zprávou v bibli a mezi vědou, ukázalo se po čase, že věda byla na omylu, v chybě. Asi před sto padesáti lety věda mínila, že je v bibli směšné, mluví-li prvního dne o světle, zatímco slunce bylo stvořeno čtvrtého dne. V 19. a 20. století věda dokázala, že světlo bylo již před sluncem a že před hvězdami byly plynové světliny a mlhoviny. – Při Napoleonově výpravě do Egypta byl v Ďenderah nalezen starý zvěrokruh, z něhož

věda usoudila, že lidské pokolení je mnohem starší, než se v bibli praví, aspoň prý dvacet pět tisíc let. V nevěreckém táboře hlučný jásot. Asi za deset let slavný křesťanský přírodopisec Cuvier a jiní srazili starobylost zvěrokruhu na dvacet pět set let, potom na ještě méně, až se přišlo na sto padesát let po Kristu. - Sotva začala geologie, hned se ozvala proti církvi: „Potopa je pouhá báje.“ Přišel Cuvier a mluvil jinak; přišli znalci Dolomieux a Marcell de Serres, kteří dokázali, že jen jednou, jak říká bible, byla potopa; učený Deluc po změření delta veletoku a mořských násypů písku stanovil, že se biblická potopa shoduje s vědeckým pratokem. Od té doby geologie mluví o potopě, jak o ní od prastara bible píše. - I těch sedm hladových let Josefových potvrzuje teprve novější

věda; že prý Nil nezaplavil Egypt. - Kolik posměchu vytrpěla církev pro ten „kamenný déšť“, vlastně kamenné krupobití v bibli (Joz. 10, 11); na jiných místech je lidová tradice o padlém kamení s pyšným úsměvem prohlašována za báji, z muzeí vyhazovány „hromové kameny“ - a posléze lid měl přece pravdu, věda se mýlila. O zázraku se dosud myslí podobně; „nepředpojatá“ věda pyšně hlásá, že zázrak prý není možný, i kdyby byl na něj byl kopec důkazů; negace je ovšem velmi pohodlná, snadná, my musíme vystačit s minimem vědomostí; negací jezdí po světě celé fůry, pozitivní se snáší po špetkách.

Darwinismus a haeckelismus.

Donedávna věda tvrdila, že lidské pokolení podle svých podstatných růzností nemůže pocházet od jedněch prarodičů; lidská řeč také prý nevznikla z jedné, původní: nynější věda už soudí jinak a připouští: Za našich časů ještě září a řádí věda o původu člověka ze zvířete. Na vědeckých výšinách už je světleji. Nevěrecký učenec V i r c h o w píše: „Nemůžeme učit, nemůžeme označit za vědecký výzkum, že by člověk pocházel z opice nebo jiného zvířete.“ Všecky podobné pokusy se rozpadly vniveč. (Virchow, Freiheit der Wissenschaft)

Odpůrce darwinismu W i g a n d r. 1896 zavíral oči s vědomím, že má pravdu a že se Darwinova doba chýlí konci. Darwinismus pozbyl přednost u přírodozpytců; přežil se a náleží historii. Až se po nějakém čase pohlédne střízlivým okem na dějinný rozvoj descendenční (vývojové - pozn. red.) nauky, uzná se, že doba darwinismu byla jako ztřeštěný masopustní skok. (D e n n e r t , Vom Sterbelager des Darwinismus)

O haeckelismu, prý nezbytném důsledku darwinismu, řekl protestantský profesor L ü d e m a n n : „Haeckel by ze všeho nejraději byl filozofem; proto svůj systém nazývá monismem. Přitom však zcela nevědecky vězí na stanovisku, na kterém byly přírodovědecké kruhy před padesáti lety, kdy se myslelo, že světové záhady budou už dnes

nebo zítra rozluštěny. Zatím se vědeckému badateli za dneška zase všecko rozplynulo v čiré záhady. Haeckel se nedovedl vymanit z oné optimistické mladické nálady; a proto mu dnes tak dobře rozumějí velké davy, které jsou vždy půl století za vědou.“ (Na výroč. schůzi reform. společn. kaz. švýc. 1907)

„Haeckel místo důkazů jen tvrdí, závěry z nedostatečných úsudků vyhlašuje za skutečnost, místo problémů klade dogmata a předpoklady, takže nemůže být ušetřen výtky nevědeckosti. Kdyby všichni, kdo mu tleskají na souhlas, tušili, jak je Haeckel sem tam vzhůru dolů vodí za nos, dohněvali by se a modlu postavenou v jeho jménu by rozbili na kusy. Ale těžko jim to říci, když nemají dost přírodopisných vědomostí, a v tom je Haeckelovo štěstí a rozluštění jeho úspěchů.“ (Prof. Reinke, Heilbronn) Haeckel je ve vědě to, čím byl kopnický švec hejtman v německé armádě.

Po velké veřejné disputaci jezuity Wasmanna se zástupci vědy o záhadě rozvoje r. 1907 v Berlíně píše docent na rabínském semináři Josef Wohlgemut: „V celé diskusi se nenamítlo ani nejmenší, co by vážněji padlo na váhu proti hlavní myšlence Wasmannových přednášek. Dokonce se protivníci ani nepokusili přesně zabývat záhadou a vytknout velká hlediska, o něž běží v báji mezi vírou a vědou, mezi materialistickým a náboženským světovým názorem… Sešli se tu muži známých jmen ze všech oborů - zoologové a psychologové, etnologové a astronomové, slavní spisovatelé a vše, co přednesli proti podstatnému obsahu přednášek bylo tak nicotné, tak ubohé a svědčilo o tom - co je každému znalci samo sebou zřejmé - jak málo se mohou otřásat základy víry vědou.“ Bylo to pravé a skvělé vítězství víry.

Ani na jediný bod nelze ukázat, kde by církev měla ve svém učení něco změnit, aby se to shodovalo s vědou. Velmi učený kardinál Wiseman vyvozuje, že vědy jsou na to, aby potvrzovaly náboženství; náboženství že se nikdy ničeho od vědy nemá bát, ba naopak, má očekávat jen nové důkazy. Mnoho učenců, až se co nejvíce ponořili do vědy, se stali dobrými křesťany.

Poslední vatikánský koncil: „Je daleko od sebe, že by se víra a rozum mohly spolu dostat do sporu; spíše si vzájemně prospívají: neboť zdravý rozum dokazuje základy víry a buduje, osvěcován jejím světlem,

teologickou vědu, víra pak osvobozuje a chrání rozum od bludů a obohacuje ho rozličnými poznatky.“ (4. kap. De fide et ratione)

77. Katolíci - zadní?

Katolíkům se s oblibou vytýká neschopnost a nečinnost, že prý jsou ve všech oborech života pozadu za jinověrci, zejména za protestanty; že jsou omezení a neteční, zkrátka inferiorní, a proto i hospodářsky, majetkově slabší.

Již se na velice mnoha místech a pod různými nápisy naskytla příležitost promluvit o mohutné působnosti církve již od prvotních časů. Profesor dr. Ignat Seipel pojednal nedávno ve spise „Die wirtschaftlichen Lehren der Kirchenväter“ o hospodářském životě římském za prvních dob křesťanských, z něhož je patrné, jak velká pozornost se již tehdy věnovala hmotné stránce života.

Jak velké překážky, kolik pohanských předsudků proti práci se zde muselo napřed odvalit z cesty! Ještě sv. Klement se jen velmi nesměle začíná ujímat práce, hájit její počestnost proti zatvrdlým názorům pohanským. Trvalo několik věků, než lid vlastní pracovitostí nabýval platnost, sebevědomí a svobodu.

Svoboda národa trvávala, dokud býval panovník s papežem a s biskupy. S tou svobodou chodila ruku v ruce svoboda národnosti, občanská svoboda a lidová samospráva. Kdy a kde chtěl král strhnout na sebe všecku moc, církev chránívala lid proti němu. Slavná anglická konstituce pochází z katolických dob. Tím chránila a pořádala církev i sociální poměry ve státě.

Z velkého církevního majetku se živilo i mnoho úředníků, umělců, řemeslníků a dělnictva: „Z toho majetku byly zřizovány a vydržovány školy a vysoké náklady nepadaly k tíži lidu. O chudinu bylo též postaráno, s větší srdečností a s menším nákladem než za našich dob. „Montes pietatis“, hory, pevnosti milosrdenství.

I tím jediným, že církev zakázala katolíkům zadlužovat se u židů, jim prokázala neocenitelné služby, jak se dodnes dosvědčuje, že židovský kapitál v polním hospodářství a v obchodě hubí existenci za existencí a vysává lid.

Dále jen ještě několik slov o nejnovější práci církve.

Ve vědách?

Ve v ě d á c h . Profesor B l o e c h v Bernu, protestant, odborník na církevní dějiny, píše: „Do protestantských měst posílá katolická církev lidi, hotové autority v té které vědě. V dějezpytné společnosti švýcarské je dvakrát tolik katolických kněží, co protestantských.“

Když r. 1907 P. W a s m a n n konal veřejně v Berlíně své přednášky o z á h a d ě v ý v o j e , ukázaly liberální kruhy nepokrytě svůj fanatismus. Docent rabínského semináře W o h l g e m u t h píše ve zprávě o té disputaci, že „v celé diskusi nebyla podána ani jediná vážnější námitka proti Wasmannovým závěrům.“ (viz str. 327) „Mohli bychom“, říká dále, „podat více důkazů povrchnosti a stranictví, jak n ě m e c k ý t i s k přesto o tak důležité ž i v o t n í o t á z c e l i d í k l a m a l v e l k é k r u h y v z d ě l a n ý c h č t e n á ř ů o p r a v é m v ý z n a m u těch přednášek. - Ale nač by to bylo? „Vossische Zeitung“, přední uznávaný list, by nám mohl odpovědět: My vyjadřujeme smýšlení převážné většiny svých čtenářů, a ti nic nechtějí slyšet o jezuitech, ani o T v ů r c i , ani o lidské duši. A to vše pochází ze zášti k náboženskému světovému názoru.“

M. S e n f f napsal v „Harzer Courrier“, že když n e m o h l i n a b a d a t e l e Wasmanna, pustili se do j e z u i t y Wasmanna a připomíná: „Raději trochu méně církevně politické nevraživosti a trochu více vědecké pravdivosti - i když je nepohodlná, aby se někdo třetí v protestantském kraji nedostal do choulostivé situace zastávat se jezuity, když je zapotřebí chránit čest.“

Když r. 1907 vydal univerzitní profesor W a h r m u n d jménem svobodné vědy hanopis o církvi, vzplanul z toho boj z katolické strany o důstojnost vědy, z opačné strany o svobodu vědeckého zkoumání.

Člověk z univerzity, kterého vlastní stoupenci v poctivé hodince nazvali v ě d e c k o u n u l o u , učitel z vysokého učení, neschopný zjednat si vědeckou prací platné jméno v obci učených, člověk planý a ješitný, který ke svým účelům užívá nízkých pudů nemyslícího davu a nezkušenosti vznětlivé a zmatené mládeže, byl dále ponechán jako univerzitní profesor.

Odpověděli mu zejména katolík F o n c k a protestant N a u m a n n; ten píše: „Profesor Wahrmund se změnil z věřícího katolíka v nadšeného monistu… Jen nesmí odkládat péro učence a brát

péro politického agitátora ... a především

nesmí nadávat a spílat, kde má dokazovat.“ („Die II. Wahrmundbroschure“, Graz, „Styria“ 1908)

Profesor S m o l k a říká k věci: „Herostratským činem najednou nabyl slávu, kterou v ě d e c k o u č i n n o s t í n e m o h l z í s k a t ... svým pamfletem se ipso facto vyloučil z církve. Nevyloučil se zároveň též ze společnosti učeného světa?“ (1. c.)

Asi m a r n ě se tu dovolává cti učeného stavu; jemnější smysl pro čest je útlá květinka, která neroste vždy a všude na tak plodné půdě, jakou by měla býti univerzita.

A přesto všecko se bude dále mluvit o vědecké nepředpojatosti, katolické inferioritě ve vědách. –

Ve státním životě?

V e s t á t n í m ž i v o t ě - zejména protestanté rádi tvrdívají, že s katolickými názory a zásadami nelze ovládat moderní státní útvar. Ukazují na dekadentní Francii, ale zatajují tamní neznabožství ve vládních vrstvách; vystrkují zchudlé Španělsko a zamlčují, že tam vlastně vládnou svobodní zednáři: k a t o l i c k o u B e l g i i z c e l a p ř e h l é d a j í , ačkoliv její stoupající blahobyt ji staví do popředí průmyslových států. –

Belgie, poměrně nejbohatší země na světě, oplývající největším blahobytem, je zároveň nejkatoličtější. Na otázku, v jakém že vztahu je tento dvojí jev, se samo sebou odpovídá, že náboženská víra plyne z filozofického přesvědčení a že člověk potřebuje jakousi bezstarostnost, má-li se hlouběji pouštět do metafyzických pravd; na druhé straně pak národy, ponořené do nízkých náruživostí, nejsou schopny přivést svou zemi k pravému rozkvětu.

Je tedy jakýsi vztah, ale bude nesnadné rozhodnout, zda plyne pravověrnost belgického lidu více z jeho blahobytu, či blahobyt více z jeho pravověrnosti.

Na každý způsob se církev těší z toho, že její nejvěrnější národ je zároveň tak výrazně praktický, když neutkví na abstraktní spekulaci,

nýbrž ji v plné síle přesvědčení uplatňuje v soukromém a veřejném životě.

Známý de M a i s t r e se kochal nadějí, že katolické křesťanství v Evropě ožije, až se Anglie vrátí do církve. A v belgickém lidu vězí něco z anglické praktické podnikavosti, zejména ve vlámské části obyvatelstva. Vlámové jsou Angličany raného středověku.

331

Bludy a lži v dějinách.

Velmi poučné je přirovnat činnost a hospodářské úspěchy v dobách liberálních a katolických: tam rostoucí státní dluhy a chudnoucí obce, zde kvetoucí obce a všestranný prospěch.

Vážný protestantský holandský list „Standard“ píše roku 1907: „Obě země, klerikální Belgie i antiklerikální Francie jsou zvenčí katolické; protestantů je v obou málo. V obojí zemi se mluví ve vyšších vrstvách jedním jazykem. Francouzská literatura šla na odbyt i v Belgii. Brusel, hlavní město Belgie, je malá Paříž. Podstatný rozdíl je jen v tom, že od 55. let jsou ve Francii u vesla antiklerikáli, v Belgii (od r. 1884!) tak zvaní „klerikáli“. A co je vidět v obou zemích? V Belgii se blahobyt neobyčejně vzmáhá, ve Francii upadá všecko. Ve Francii takřka ubývá obyvatel, malá Belgie dovršila sedm milionů. Ještě větší pozornost zasluhuje, že v sociálně radikální Francii je svoboda šlapána, a tak zvaný klerikál aby odtud zrovna utekl, kdežto v „klerikální“ Belgii každý liberál je svobodný jako ryba ve vodě, a obojí, církev i škola mají plnou svobodu. Ve Francii se divoce pronásleduje, v Belgii to nikoho ani nenapadne.“

Z „temné“ Belgie se píše v „Annaire statistique“ (Letopis statist.) za rok 1907, že počet negramotných 21,6 na 100 r. 1890 spadl roku 1907 na 9,06, ačkoliv tam není ani nucená návštěva školy, ani není škola ve státním monopolu. Obchod Belgie, dovoz a vývoz, stoupl od 1900 do 1906 o čisté dvě miliardy.

Frázi o nekulturním, ohlupujícím katolicismu nebo „klerikalismu“ sotva lze jasněji ukázat v celé její nepravdě a směšnosti, než jak to zde učinil nestranný list na základě nepopíratelných dokladů.

O katolickém sjezdu ve Wurzburgu píše Max L o r e n z : „V našem veřejném a politickém životě se nic nemůže impozantní váhou rovnat katolickému sjezdu. Jaká souvislost názorů, bohatá rozmanitost hledisek, vyrovnání stavů a jejich zájmů, a vše plyne z i d e á l n í j e d

noty ve službách svaté církve! Jak pohotově se zasahuje do všech problémů, hýbajících světem! Skutečně, jen nějaký podivný, zaslepený blouznivec by mohl tvrdit, že katolicismus není časový. Podle všech pravidel realistického myšlení a historického nazírání je katolicismus zase nebo vlastně pořád ještě velmi časový, jednou z nejsilnějších mocností vnějšího i vnitřního života. Říkám to nejen s objektivním obdivem, nýbrž i se subjektivním podivením; neboť jakožto protestant, velmi uvědomělý protestant, jemuž nakonec učení papežské církve nemůže být nepodmíněnou a ve všem absolutní pravdou ke spáse, přece

si nijak neumím vyložit vlastní, nejhlubší a nejmírnější kořeny tohoto katolicismu jakožto moderní životní síly. Vidím projevy a účinky té moci - konstatuji to nestranně ze skutečnosti - ale jak je možná taková moc, odkud se bere? Tady se „rozum zastavuje“, tj. je to asi moc, která přesahuje lidský rozum!... Wackerovu řeč o národnostním principu považuji za nejlepší, co se za mnoho let k věci napsalo. A Martin Spahn v řeči o katolicismu a univerzitách podal velice zajímavý a pamětihodný výkon, jen je třeba mu dobře porozumět. Spahn vidí příčinu nevěrecké moderní vědy v jejím rozdrobení (specializace, odbornost) a myslí, že obsáhlé bádání, pravá Universitas litterarum, by sama sebou vedla ke katolictví jakožto nejzazšímu výsledku.“ („Tag“ 1907)

Přece-li trochu zadní – proč?

Je-li ve výtce o nějakém zadním postavení katolíků za našich časů přece něco pravdy, může to mít tuto příčinu - zaprvé: Katolík ví, že není pouze pro tento svět; majetek a vezdejší blahobyt pro něj není jediným cílem, nýbrž jen prostředkem k cíli. Vše mu káže jít životem s myslí pozdviženou, klidně, radostně, důvěrně.

Proto mají konverze, návraty do církve, mnohem vyšší mravní cenu

než odpady od ní: katolicismus je přísný, žádá oběti, jakých není každý schopen; materialistické pojetí je za našich dob příliš mocné; jen velký duch umí rozumně popustit něco z té nezřízené, nezdravé chtivosti světa, panství a peněz.

Přitom však vůbec není oprávněná výtka, že by křesťanství činilo člověka neschopným k účinným starostem o časné věci, že by ho navádělo pohrdat vezdejším životem a utíkat z tohoto světa. Již za prvních dob křesťanských stanovují církevní otcové poměr křesťana k vezdejšímu majetku, rozmlouvají o jeho ceně, o nabývání, užívání časných věcí, o výdělku.

Z a d r u h é , protože nekatolíci, jak píše „Deutsches Volks-blatt“ ve Stuttgartu, „mají patrně š i r š í , o t r l e j š í s v ě d o m í“; nekatolík ještě vydělává a bohatne tam, kde katolíkovi již káže svědomí aspoň o nepoctivosti. Protestanti rádi berou katolíky do služby, „protože oni méně kradou a když ukradli, že nahrazují po zpovědi“. Západoněmecký velkokupec měl pravdu: „Kdyby svědomí nezapovídalo pouštět se do věcí, které jsou v moderním obchodování na denním pořádku, bylo by snadné zbohatnout.“

333

Bludy a lži v dějinách.

T ř e t í velkou příčinou nevýhody katolíků jsou rány, které jim zasadila násilná r e f o r m a c e a t ř i c e t i l e t á v á l k a . Katolický majetek přišel do nepřátelských rukou a byl dlouho potom zbraní proti nim; svoboda jim byla zpravidla zkrácena, někde úplně odňata; přístup do veřejného života, do vyšších státních úřadů měli zamezený.

V Anglii třeba násilím a hrozným krveprolitím před třemi sty lety (viz str. 281) byl vzat katolíkům všecek pozemkový majetek. Všecky školy od univerzit dolů byly pobrány; katolický chlapec pod pokutou smrti nesměl studovat na vysokém učení. A teď by John Bull, když katolickému Irovi jako bandita všechno uloupil, na něj volal: „Pette (Patriku), jak jsi chudý a hloupý, jak jsi pozadu!“ A Pett by mohl odpovědět: „Kdybys měl vrátit, co jsi mým předkům pokradl, neměl bys ani na inkoust a na papír, abys tuto urážku o mně napsal!“

Klasický doklad se podává právě v těchto dnech i v tak katolickém státě, jako je Rakousko. Kde se ukáže katolický student na veřejnosti, bývá pohaněn a do krve zbit; katolickým rolníkům je zabráněn přístup na

univerzitu na promoci svého krajana - a univerzity jsou přece od založení naprosto katolické atd.

78. Křesťanství – historicky nadpřirozené, božské.

Od doby, kdy Simeon pozdravil Božské dítě v chrámu a předpověděl, že „ on jest dán... jako znamení, kterému se budou vzpírat“ (Luk. 2, 34), se svět dělí na víru a nevěru, a tato trhlina proniká všechny poměry. V í r a ukazuje cestu, pravdu a život, n e v ě r a odsuzuje k věčným trapným pochybnostem, nebo alespoň zavazuje člověkovi svět, že se nepovznáší nad pozitivní přírodní poznatky.

Takový rozervanec ve svém neklidu nachází ve všech oborech lidského vědění různé zbraně, jimiž by mohl ve jménu kultury a všech ostatních moderních hesel zasadit křesťanství smrtelnou ránu. -

Nicméně, ať už by mysl byla nevím jak zarputile odvrácena od pravdy nadpřirozeně zjevené, i v pouhém přirozeném myšlení je zbytek, jenž může být základem náboženského přesvědčení. K ř e s ť a n s t v í je v úplném souhlasu s p ř i r o z e n ý m náboženstvím, jehož nezbytným svědkem je s v ě d o m í .

334

Bludy a lži v dějinách.

Všechny obory vědy svědčí, každý svým způsobem, o pravdě křesťanství. Zde nám nejvíce záleží na historii.

K r i s t u s j e s l u n c e , od něhož má lidstvo světlo a život; věčné, ale nám v čase vzešlé slunce, jež zářilo i v časy před východem, kde lidstvo chodilo jako v červáncích Kristova příchodu.

„Založená křesťanská církev je z a k o n č e n í m tisícileté přípravy a rozvoje a zároveň p o č á t k e m nového světového řádu.“ (D ö l l i n g e r, Christentum und Kirche)

Bůh působí na děje lidstva.

Takové porozumění dějin se samo staví pozorovateli do jasného, nepochybného popředí.

Trochu jinak, ale v jádru podobně zní: Existence církve, jako že církev dosud ve světě je, může být dostatečným důkazem jejího

Božského původu.

Nebo ještě drastičtěji výrok o rakouské části církve: Nejlepším dokladem Božského zřízení církve je, že ji v Rakousku ani josefínské duchovenstvo nezdolalo.

K nejdůležitějším důkazům, že Bůh nadpřirozeně působí na dějе lidstva, náleží prazvláštní, ojedinělé, výjimečné postavení izraelského národa po náboženské stránce. Když se naplnily časy, byl ze všech kulturních národů starého světa nepatrný, kulturně historicky nikterak nevynikající národ židovský jediný, jenž zachoval víru v jednoho neviditelného Boha, Stvořitele nebes i země a zákonodárce.

Druhou významnou zvláštností tohoto národu bylo, že svého Boha ctil bez všelijakého zobrazování; i v tom byl ze všech národů sám jediný.

Racionalismus se snaží nalézt odpověď na tuto nemilou otázku, aby to přirozeným způsobem vyvodil a vysvětlil. Čtverým směrem se chtěl k té záhadě přiblížit, a všechno marné: vznešený a jediný monoteism izraelský nepochází ani z rasy semitské, ani není plodem reflexe, ani se nevyvinul přirozeně, ani posléze a za čtvrté není vypůjčen od cizích národů. Srovnávací náboženská věda přesně dokazuje nadpřirozený ráz izraelského náboženství.

„Všechny dosavadní pokusy učinit monoteismus Izraele pouhým produktem přirozených činitelů, neuspokojily. Nezbývá než položit ruku na Starý zákon a v bezpečné důvěře v jednotné

svědectví izraelského podání uznat, že proroctví již od časů Abrahámových střežilo a rozvíjelo monoteismus zaštěpený do Izraele. Proroctví chránilo národ, aby nepadl do astrálního polyteismu (hvězdní mnohobožství) jako všechny ostatní východní národy. V proroctví, jímžto se Duch Boží v pravdě stýkal s duchem Izraele, vidět a uznat nadpřirozený prostředek, jejž Prozřetelnost zvolila, aby nedala v lidstvu zaniknout monoteistickému pojmu Boha.“ (Nikel, Bibl. Zeitfragen, Münster 1908.). –

Je-li tedy dokázáno, že izraelský národ byl Bohem nadpřirozeně veden, jmenovitě proroctvími, lze potom i řešit otázku, pokud a ve kterém smyslu je možné považovat starozákonní Písma za inspirovaná, za „Slovo Boží“.

Ať se přirovná izraelské náboženství ke každému jinému zvlášť a ke všem ostatním pospolu, nalézají se v něm nauky a ustanovení, děje a mravní výsledky, jež jsou daleko vznešenější než všechno, co obsahují veškerá náboženství ostatních národů; tím nutně poukazují k nadpřirozené Prozřetelnosti Boží.

„Je-li pevně stanoveno nadpřirozené vedení izraelského národa, je možné nejprve a priori dokázat, že Starý zákon, když vypráví, že Izrael byl spravován nadpřirozeným zjevením, je nezbytně věrohodný. Jednota úradku Prozřetelnosti to vymáhá, že písemné dosvědčení Božích činů vzniklé v izraelském lidu není v rozporu se skutečností. Izraelova víra ve věrnost a všemohoucnost Boží se zakládala neméně na písemném než ústním podání. Dějiny a písemné dosvědčení byly těsně spojeny.“ (Na m. u.)

Na tento inspirační ráz písem Starého zákona se útočilo pro jejich některé lidské nedostatky, pro jejich lidskou formu; inspirací se však nemá rozumět pouhá otrocká, bezvolná činnost člověka; inspirace nevylučuje lidskou spolupůsobnost, ale používá jí, bere ji do své služby se všemi jejími vlastnostmi a zvláštnostmi.

O pravdivosti starozákonního Písma ještě poznámka, že nejnovější nálezy na ostrově Elefantine, v prvních vodopádech řeky Nilu, znova potvrdily jeho původní text proti kritickým námitkám.

336

Bludy a lži v dějinách.

Historický Kristus?

Starý zákon je nadpřirozená příprava na Nový zákon. Co se ve Starém zákoně předpovídalo, v Novém zákoně se stalo skutkem; co se ve Starém tajilo, v Novém se zjevilo, ozřejmilo.

Ve světodějném dramatu na Golgotě je vše tak vážné a velebné, v dějinách zvláštní, podivné, neslýchané a jediné, záhadné a tajuplné, nadlidské.

Děj neskonalé tragiky se odehrává v Jeruzalémě, svatém městě s tajemnou minulostí, bohovládnou správou, mesiánskými nadějemi. A děje se to právě den před slavnou paschou, kdy je celý národ

shromážděn, přítomen.

Uprostřed děje stojí Ježíš Kristus: vítaný a oslavovaný - zavržený, na smrt žádaný, obžalovaný ode všech, i Jidášem za nevinného uznaný - a odsouzený, quia filium Dei se fecit, že se činil Synem Božím. Židé se pojí s pohany, duchovní vrchnost se světskou; různé náruživosti pohánějí kolo děje: závist a nenávist farizeje a zákoníky, lakota Jidáše, nesmělost Petra a jiné apoštoly, vrtkavost a zaslepenost lid, bojácnost Piláta, marnivost Heroda, ukrutnost pochopy.

Ježíš posmíván i ve smrti: jeho velebný klid. - Za dobrodiní nevděk, za lásku záští, místo cti ponížení: on se modlí.

Kdo kdy viděl tolik zloby, tolik hanby, bolesti? I jeho chudoba je nevídaná, jediná.

Nepřátelé vítězí -

Opravdu vítězí? - Fulget crucis mystérium, blyští se tajemný kříž.

Jak pochopit tajemství? - Velekněz! - Smírná oběť!! - Vlastního Syna neušetřil Bůh.

Venite adoremus!

Uhelný kámen. - Nová doba.

J e ž í š K r i s t u s , vtělený S y n B o ž í . Bůh a člověk, zůstával po všechny časy základem učení a církevního života. Ani v prvních dobách reformace se nešlo dál ve sporech než o tom, co Kristus učil a chtěl ospravedlněním, mší, kněžstvím, výkladem Písma atd.

Teprve později, jak duch odvykal autoritě a vzmáhala se zásada bezuzdné myšlenky, se pod zhoubnou racionalistickou kritikou ztrácel z Kristova obrazu rys za rysem: jeho božství, divotvornost, vlídnost.

N e j n o v ě j š í doba se začala tázat jinak; již ne, co praví Kristus o tom neb onom, nýbrž má-li Kristus vůbec

ještě co mluvit, a když se mu to připustí, říká-li to Božskou či již pouze lidskou autoritou, to je, byl-li opravdu Bohem-člověkem či pouhým člověkem.

Kristus Ježíš, jak ho chovala katolická víra v živé paměti, zmizel; velebný obraz Vykupitelův, jenž tolik věků blažil svět, těšil v zármutku a rozněcoval k dobrému, vandalští racionalisté, vlastně, jak Frenssen ve svém „Hilligenlei“ chlubně jásá, „německý výzkum rozbil na drobky“ (kurz und klein).

Než, jak dále bez Krista? Co na jeho místo, když skeptický

racionalismus jen bořil a nestavěl?

To je otázka otázek, jež budí pozornost a živě zajímá široké kruhy, nejen ve víře ochladlé a odcizené, nýbrž i přímo nepřátelské, nevěrecké, poněvadž všecka západní kultura tak patrně spočívá na křesťanství, že to nelze nevidět a zapírat.

Bez Krista již nelze žít; kultura, od dvou tisíc let na něm budovaná, se hroutí a padá, když se jí odnímá základ.

V té potřebě a nesnázi začali hledat „historického Krista“, který by vyhověl všem pohledávkám „moderní dějinné kritiky“.

Co to znamená? Snaží se opravdu a poctivě poznat Krista, jak ho jeví historické prameny, či se má tím zastřít úmysl nalézt Krista, který jakožto pouhý člověk nemá žádnou vyšší vážnost, nečiní zázrak, nezvěstuje nic nepříjemného? – že se tedy mají dějinné prameny tak spravit, až by mluvily, jak si oni sami přejí? Kdo jako racionalisté a modernisté předem určuje, jak mají prameny mluvit, nežli je uzná za pravé, nalezne pouhou vlastní domněnku.

První vystoupil Reimarus s nepodařenou hypotézou o Ježíšově životě; jeho práci uveřejnil Lessing ve „Wolfen-büttler Fragmente“ v letech 1774 - 1778. Potom za osvícenství přemalovali obraz Krista racionalistickými barvami, které nebrali z historických svědectví, nýbrž z citové teologie Schleiermacherovy, pak David Strauß vydal „Život Ježíšův“, zprvu vítaný, ale záhy kritikou zcela strhaný; posléze Bruno Bauer a jeho škola zapírali vůbec existenci Krista.

„Brunem Bauerem končí boj proti biblickému obrazu Krista; nicméně nestalo se utišení, neboť existence, přirozenost a význam Kristův jsou dále v rozpravách; přece však je alespoň potud klid, že nové odpůrce je snadné vřadit do některého z těchto jmenovaných směrů, nebo je označit za eklektiky... Známé již argumenty se pořád vracejí: nemožnost zázraků, nesrovnalosti

evangelií mezi sebou nebo v sobě samých, negace Kristovy existence.“ (Rohr, l. c. 3. seš.)

Radikální způsob, jak Bauer řešil problém Krista popřením jeho existence, se roztříštil o pevné přesvědčení křesťanského lidu a též o upřímnost poctivých badatelů, kteří si netroufali otřást evangelickými svědectvími. Hledaly se tedy nové způsoby a cesty: nahradit nějak biblického Krista. První způsob je „liberální“, kde by mužové jako Renan, Herrmann, Frenssen a Roseger biblické zprávy rádi stočili a zkroutili do jiného významu, jen aby se vymýtilo vše nadpřirozené. Jiný směr je „eschatologický“: Colani, Volkmar a jiní, nejnověji J. Weiß přenášejí hlavní význam Kristova učení a života z tohoto světa do onoho a kladou přílišný, jednostranný důraz na evangelická místa o posledních věcech.

Opakem těchto Kristových obrazů je obraz moderních kulturních proudů, kde si každý proud, každá strana vykládá „svého“ Krista, jak si ho přeje a potřebuje: socialisté pokládají Krista za „proletáře“, za opravitele sociálních poměrů podle jejich vlastního názoru a chuti; Tolstoj hledí na Krista ruským okem, vidí v něm oblažitele lidu, a to jen oblažitele v nižším smyslu; pesimisté znetvořují křesťanskou askesi až do záporu svobodné vůle, temperenciáři (stoupenci přísné abstinence - pozn. red.) a vegetariáni se také domýšlejí, že zastupují podstatnou ideu křesťanství; Chamberlain řeší problém ze stanoviska rasového, vidí v Kristu árijce.

„Každý badatel si počíná tak, že vybere ze slov evangelia to, co se dá zařadit do jeho konstrukce skutků a do jeho pochopení dějinné možnosti, vše ostatní zamítá.“ (Univ. profesor Wrede, Messiasevangelium in den Evangelien, 1901)

Pravý **Ježíš Kristus.**

Tyto jednotlivé přednosti Kristova obrazu mohou mít na čas nějaký výsledek; avšak nevysvětlují cele ono obrovské Kristovo dílo; žádná z těch předností a rysů neobsahuje Krista celého. Kristovo dílo přesahuje meze lidské možnosti; je větší než dílo všech lidí dohromady, že nezbývá než uznat evangelium:“Ježíš Bůh a člověk.“
Poctivá snaha po celé, nezkrácené a nezkroucené pravdě ukáže „historického Krista“ jen jako evangelického Krista, jakým se jeví v evangeliích. Ale pak je třeba brát evangelia, jak jsou: celé evangelium a celého Krista – nebo jak

praví nejstarší prý evangelium, Markovo: „Počátek evangelia (radostné zvěsti) Ježíše Krista, **Syna Božího.**“

„Vždy skončí nezdarem pokus odvodit křesťanství od člověka. Neboť Ježíš Kristus prvotního křesťanství nebyl lidského nýbrž Božského původu. Král všech králů. Pán všech pánů. Spasitel a Vykupitel, Ochránce všech.“ (S m i t h , Der vorchristliche Jesus, 1906) - „Již u Marka není Ježíš pouze jen Vykupitel židovského národa, nýbrž zázračný věčný Syn Boží, jehož sláva ozářila tento svět.“ (B o u s s e t , Was wissen wir von Jesus, 1905)

„Chtěli zbavit Kristovu osobu Božské přirozenosti. Ale když se ponořili do studia jeho přirozenosti lidské, jak ji líčí knihy evangelií, počala se Kristova přirozenost před jejich užaslýma očima proměňovat jako kdysi na hoře Tábor - a svítila oslňujícím světlem Božství... A tichý hlas se jim ozýval v srdci: Za koho pokládají lidé Syna člověka? A jejich srdce se zimničně chvělo sladkou blízkostí pravdy… Ale zatímco se zajíkalo v nebývalém vzrušení a hledalo slova odpovědi
- zakřikl je drsně rozum, zatvrzelý dlouholetou skepsí... A srdce bázlivě umlklo. A odcházeli, užaslí nad rozporem ve svém nitru a zapadlí do mlčení odbojných démonů…“

Protikřesťanská kritika 19. století popřela Kristovu Božskou přirozenost; ale když se upřímně dala do problému jeho lidské přirozenosti, počal Kristus-člověk vyrůstat do nebes… Vznešený, jediný, výjimečný, Božský stál před nimi. Jako před sluncem hasnou hvězdy, tak se ztráceli před tímto Kristem-člověkem všichni ti největší velikáni dějin. A s tímto Kristem si víc nevěděli rady.

Ale přesto byli ještě dost upřímní, aby to doznali. - S t r a u ß shrnuje svůj úsudek slovy: „Po Kristu nepřijde nikdo, kdo by ho překonal, ba ani po něm dosáhl jeho stejný vysoký stupeň v životě náboženském. Nikdy, n i k d y nebude možné vznést se výše, ba nedá se ani myslet, že by mu někdo byl roven.“ P a r k e r volá: „Ježíš šíří kolem sebe nové světlo, zářící jako den, vznešené jako nebesa a pravé jako Bůh. Je povznesen nad všechny filozofy, básníky, proroky, rabíny. A Nazaret nebyly přece Athény, kde by sál dech filozofie, neměl ani stoickou filozofickou školu, ani lyceum, dokonce tam nebyla ani prorocká škola. Bůh je v srdci toho člověka.“ A R e n a n nakonec vyznává: „Odpočívej ve své slávě, vznešený zakladateli. Tvé dílo je dokonáno… Jsi ještě daleko mocnější, jsi daleko více milován nežli za svého pozemského života, stal ses základním kamenem

lidstva a vyrvat tvé jméno světu by znamenalo otřást jím až do základu. - Mezi tebou a Bohem nebude svět činit rozdíl.“

Avšak čím více se upřímným doznáním blížili učení církve, tím spletitěji zauzlovali problém, poněvadž neudělali poslední, důsledný krok… neboť Kristova lidská přirozenost je neobyčejně zřejmý důkaz jeho Božství.

A toto dědictví odkázali XX. století: vyvedli tisíce z chrámů Božských tradic, strhali zdi starých svatyní, pobořili oltáře a řekli těm, jež zbavili přístřeší: Jděte a hledejte si znova svého Krista. Neuplyne měsíc, aby se na literárním trhu neobjevil nový „Gottessucher“. Problém Ježíše, doznává dr. J. Riehl (Jesus im Wandel der Zeit, str. 104), patří k nejpalčivějším problémům přítomnosti. A tak je tomu skutečně. Skeptické protestantské Německo se nemůže a nemůže vypořádat s Kristem. Přes Krista přejít nelze: „Aj, postaven jest tento ku pádu a povstání mnohých v Izraeli a za znamení, jemuž bude odpíráno v Izraeli.“ (A. Nadin, Nový věk, Praha 1908)

„Evangelium bylo v podstatě napsáno v Ježíšově vlasti, dříve ještě než jeho generace vymřela, a věřící židé je tehdy napsali ve své řeči - tato věta platí více nežli sto otazníků vedle veršů evangelia.“ (Harnack, Lukas der Arzt, 1907)

A co evangelické zázraky - jsou možné? Náboženství bez nich je vlastně ve sporu se sebou samým, není náboženstvím. Je-li Kristus Bůh a člověk, je-li mu dána veškerá moc na nebi i na zemi, jsou možné i zázraky - v pravém, katolickém významu slova.

Katolíci jsou na zázraky ze staré zkušenosti zvyklí; vidí je rádi a s pokorou je vítají pro nové utvrzení víry.

Ale „exaktní“ věda říká, že netrpí zázrak v žádném smyslu. To je vlastně pyramidální dogma, větší než kterékoliv katolické; neboť odmítnutí nějakého děje předpokládá vhled do nemožnosti dění; tento vhled zase předpokládá poznatek zákonů dění - a o těch, jak i ti nejradikálnější uznávají, víme pramálo; naše vynalezené zákony jsou jen pokusy ducha spojovat dojmy z přírody.

Dnes už i socialistické listy kritizují evangelium. Dělnice cestou do továrny mudrují, je-li Kristus Bůh. „Ovšem, zažili jsme již častěji, že

akademické teorie byly zaneseny do lidových vrstev právě v době, kdy byl jejich krach nahoře uznán.“ (B o u s s e t, l. c.)

341
Bludy a lži v dějinách.

79. Světový názor.

Kdo nechce tupě a nerozumně kráčet světem a životem, ať se naučí na obojí pohlížet, rozumět jim. K tomu je však zapotřebí bezpečné vodítko. Život je jen jeden.

Za našich dob se hodně mluví o rozporu, konfliktu moderního a křesťanského světového názoru.

Světovým názorem se rozumí, jak se má h l e d ě t n a s v ě t, n a ž i v o t. Od věků se lidskému duchu vtírají otázky: Odkud pochází člověk? Kam spěje? Proč je na světě? Jak rozumět životu, jaké je jeho poslání?

Je člověk jen jako jepice jednodeňátko, jež kratinkou dobu zde polétá a padá v n i v e č ? Co pro něj potom znamenají strasti a útrapy, námahy a boje, posléze i všechna snaha po mravnosti a ctnosti?

Člověk má vrozenou touhu po věčnosti. Je-li člověk jen pro tento svět, není-li tedy posmrtný život, pak je to vše pouhý nesmysl, čiré bláznovství.

Těmito myšlenkami a p o c h y b n o s t m i s e s u ž u j í t i s í c e , statisíce lidí a nenabývají klid. V trudných pochybách jako v horečce přiklánějí sluch sem a tam, odkud by jim přišla uspokojivá, uklidňující pravda.

V odpovědi na tyto otázky je z á k l a d n í , p o d s t a t n ý r o z d í l s v ě t o v é h o n á z o r u. Křesťanství říká: je Bůh, Stvořitel a vládce všehomíra, jenž tak miloval svět, že dal svého jednorozeného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný.

Proti tomu je jiný, světský, od Boha a posmrtného života odvrácený, jen k tomuto světu obrácený, monistický, a chce-li kdo, materialistický, moderní světový názor, že prý není Boha, není duše. Aby člověku nahradil, co mu vzal popřením Boha, a také aby dal životu přece jen nějaký smysl, pobízí, jen prý užívat a požívat, po tomto světě že je konec všemu, vše prý hyne v omezeném kruhu.

Naše doba plodí podivné protiklady. Teď se zase s toužeností h l e d á B ů h , hledá se o b s a h ž i v o t a , když se minulé

pokolení natoulalo kalem planého a pustého materialismu. Mnoho lidí opět hledá klid, ale že ho nehledají tam, kde ho jedině nalézt, ve víře v Boha, odtud to věčné hledání, tápání a shon, odtud to trudné bloudění a neklid.

Když se mluví o moderním názoru proti křesťanskému, mohlo by se právem myslet, že ten moderní světový názor je

také tak jednotný duchovní organismus jako křesťanská víra a s ní souhlasná filozofie. Tantum abest, chyba lávky! Moderní světový názor je vlastně roztříštěný do soukromé soustavy jednotlivců, a to mezi sebou navzájem sporných, takže ty jejich výrobky nezasluhují ani svůj název, „světový názor“. Je to kolíbání v nejasných vidinách skeptického racionalismu bez rukojeti a opory, bez cíle, bez výsledku.

Vedle těchto nesčetných soustav přece snad nějakým právem si i křesťanský světový názor žádá nějaké místo.

Proč bych neměl věřit jediné církvi, když její autorita je - nehledě k ničemu jinému než pouze k její historické stránce - po tolik věků osvědčená jako nic jiného na světě a když hlasatelé moderního názoru žádají po mně víc víry než ona? Dnešní věda, jíž se dovolávají „volní myslitelé“, je dogmatičtější než katolicismus. V čítance materialistického monismu Haeckelových „Záhadách světa“ je plno holých, dogmatických tvrzení bez dostatečného podkladu a nikde ani slechu o nějakém vědeckém důkazu. Dobře řekl blahoslavený Klement Maria Dvořák: Jak moc věří nevěrci, aby nevěřili!

J. Hans Jakob říká svým peprně šprýmovným způsobem: „Německou moderní filozofii by měl každý vzdělaný křesťan až do smrti pěstovat a sledovat. Byla by pro něj nejjasnějším důkazem o křesťanské pravdě. Když člověk vidí, jak „páni filozofové šermují holí v mlžině, a v domnění, že křesťanství strhli, jak se k němu vracejí, kdykoli chtějí tvrditi něco rozumného, těšívá se člověk dvojnásob ze své křesťanské víry.“

Profesor hospodářské školy v Přerově dr. Tichý řekl na schůzi „Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje“ na Velehradě (v červenci 1908): „Víra je část života. Ve víře je nadšení a láska. Světská filozofie není s to, aby upokojila člověka. Kdo nemá víru, nesnáší kříže života, v těžkých okamžicích si člověk bez víry zoufá. Našim filozofům a inteligenci víra

prý nestačí, proto útočí na víru. Čteme-li jejich spisy, najdeme tam samá cizí jména. Jejich učení stojí na vratkém podkladě, neboť obsahuje samé domněnky. Moderní filozofové zavrhují zázraky, avšak příčinu věcí a vidění nedovedou vysvětlit. Víra je pro život nezbytná. Výstřelky těchto filozofů jsou nutné, aby člověčenstvo poznalo, kam lidský rozum zavádějí domněnky a odklon od víry.“

„Původ života na zemi se stává teprve tehdy pochopitelným, připustíme-li moc pro nás nevyzpytatelnou, která je za přírodou

a přírodní zákony umí řídit tak, že nastává událost zvláštní, od veškeré dosavadní zkušenosti odchylná.“ Botanik Reinke.

O nižších nevěrcích píše sociálně demokratický poslanec P e r n e r s t o r f e r („Arb. Ztg.“ 1. října 1907): „Náš proletář je nevěrec a musí jím být čím dál víc; ať se učí vědecky nazírat na svět.“ Z dalšího vychází najevo, že se tím rozumějí básníci a hudebníci, divadlo a koncerty, jak již před čtyřiceti lety napsal David Fr. dr. S t r a u ß : „Už nejsme křesťany, nemáme náboženství! Co dáme na to místo? Čím je nahradíme? Máme své básníky a své hudebníky. „Heřman a Dorota“ má zrovna tolik spasitelné pravdy co evangelium.“

Co poskytují lepšího než křesťanský názor? Čím se může člověk u nich řídit? Snad vědou filozofie? Ta nemůže uspokojit, jak píše (z nejnovějších svědků) protestantský profesor dr. August M e s s e r v Gießenu: „Filozofické dobádání v otázkách o základu bytí vede nanejvýš k některým pravděpodobnostem.“ („Frankf. Ztg.“ 1908: „Die Aussichten des Reform-katholicismus“)

Naproti tomu píše o katolické církvi: „Nesmí se přezírat, kolik pozitivního poskytuje církevní autorita svým věřícím! Podává jim světový a životní názor, jemuž nelze upřít velikost… Katolická církev zajišťuje svým stoupencům víru ve smysl všeho bytí a v cenu života, svými svátostmi udílí nesmírné útěchy a vždy nové posily do mravního boje. Neboť nic tak neužírá z mravního bytí člověka, jako pochybnost o ceně bytí a života, nebo dokonce přesvědčení o jeho nesmyslnosti. Toho je uchráněn katolík, pokud se drží své víry.“ (1. c.)

Z toho by se dalo soudit, že jmenovaný učenec je na cestě k církvi, že jako poctivý vůdce svého zástupu napřed na sobě splní velké slovo velkého a prozíravého muže M o l t k e h o : „Katolíky budeme přece jednou všichni tak jako tak.“ (B e r n h a r d i, „Erinnerungen aus seinem

Leben“)

Není na cestě k církvi. Nechce uznat její autoritu; neboť prý „podle principu moderního života duchovního je jednotlivec povolán v nejvyšších otázkách světového názoru a životního pojetí rozhodovat podle vlastního samostatného úsudku.“

Jak pyšné, tak nemožné; a nerozumné, poněvadž plyne z neznalosti člověka. Kolikpak je těch, kdo v „nejvyšších otázkách“ mohou rozhodovat podle „vlastního samostatného úsudku, když člověk, jak často slyšet, je stádový a přísahá na autority, jak nejlépe dosvědčuje slepá věřivost stoupenců monistického

názoru. A nadto i vědeckého člověka „filozofický dohad v otázkách o základu bytí vede nanejvýš k některým pravděpodobnostem“.

V té zdánlivé svobodě „rozhodovat v nejvyšších otázkách podle vlastního samostatného úsudku“ je tedy draze zaplacena i jeho nesmyslnost, nad kterou nic tak neužírá z mravního bytí člověka“.

Vida, jeden přední z těch, kteří si troufají „v nejvyšších otázkách rozhodovat podle vlastního samostatného úsudku“ - jak je v základním sporu, v dokonalém k o n f l i k t u sám s e s e b o u !

Je věru podivné, jak urputně, až zaslepeně stoupenci moderního světového názoru potírají světový názor křesťanský; jako by se dopodrobna měli připodobnit marnotratnému dědici, který utratil svůj podíl, a vzdorně a závistivě hledí na šťastnějšího bratra.

Mohou-li učení, proč by si každý jiný nesměl činit vlastní náboženský světový názor, jako třeba Josef Bibby, továrník olejových placek v Liverpoolu („Reviews of Review“, 1908). Jeho šedesátiosmi stránkový spisek je „curious compost“, divná směs z Cyrlyla, Spencera, křesťanství a buddhismu, a právě proto, že má ze všeho něco, hodí prý se všem; i Bibby chce vést jiné, být autoritou. Snad myslí, že péci placky a světový názor je jedno, jako zase mnohý učenec myslí, že pro samu vědu nemusí věřit v Boha.

Za náboženství dosadili jiné slovo „světový názor“ a hned je tak opotřebovali, že nikdo již o něm nechce slyšet; svaří si něco ze zliberálnělého křesťanství, Hegela, Kanta, novoplatonismu aj. i drobet monismu, ovšem nedůsledně; romantizují dějiny stvoření a modernizují Krista; trochu mythologie a špetku buddhismu.

(A v e n a r i u s, „Kunstwart“, 1908)

- - -

Není však křesťanský názor u s t r n u l ý ? - Není; také v něm je n e u s t á l ý , v e l k o l e p ý r o z v o j , jak již bylo jinde na mnohých místech po něčem uvedeno. „My také máme vědu, a mínění jednotlivce bez výhrady a bez porozumění pro vývoj společenských poměrů nepřijímáme. D o g m a t a v í r y a z á s a d y s o c i á l n í v ě d y se podle našeho názoru n e s m í r n ě o d s e b e l i š í “, řekl J. Š r á m e k (na říšské radě roku 1908).

345
Bludy a lži v dějinách.

80. „Učitel“ u Hradce Králové.

Když se v sedmdesátých letech devatenáctého století začalo rakouské školství rozvíjet zrychleným tempem, vlastně horempádem modernizovat a země byly rok od roku více zatěžovány, slibovalo se, že rozmnožováním škol bude ubývat kriminálů, polepšoven ap., čili širší frází vyjádřeno, že osvětou a pokrokem se chystá národu lepší budoucnost.

Dnes, na konci čtvrté desítky let, co byl zaveden nový školní říšský zákon, počítá-li se, jaký mravní a hmotný užizek nesou ty ohromné náklady na školy, je všeobecně zřejmé, že výsledy novější školy zklamaly; nemohou uspokojovat. Kriminálů nejenže neubylo, ale přibylo, a přibylo také ještě - blázinců.

Pravá vzdělanost může být jen na základě mravnosti; mravnost má nejjemnější kořínky v náboženství. A tu, hle, správy těch nových škol, rodiny, veřejnost, soudní úřady si stěžují na zpustlost mládeže; mistr žaluje na nevědomost a nezpůsobnost učedníkovu; na středních školách se naříká, jak nepřipravené žáky posílá obecná škola; na vysokém učení se diví, jak nedostatečně vychovaní lidé bývají uznáváni za dospělé ke studiu na univerzitě. Nejnovější úlevy při maturitních zkouškách jsou dokladem jak výmluvným, tak neradostným o výsledcích nové školy.

Mravní stránkou na středních a vysokých školách se někdy zabývají lékařské listy. Poslanec P. Tom. Š i l i n g e r řekl r. 1908 v

říšské radě vídeňské: „Strašlivou kapitolou nynější doby jsou stále se opakující zprávy o samovraždách žáků a žákyň středních škol, kteří jsou v 16 - 18 letech místo radosti ze života a místo lásky k rodičům se „světem hotovi“. O bezčetných zklamáních, jež systém vysoké školy nesčetným rodičům způsobuje, ani netřeba mluvit.“

Kdo a co zaviňuje klesání úrovně vzdělanosti proti dřívějším dobám? –

A přesto ještě dnes, kdo se neklaní škole vždy, ve všem a všude, bývá vykřikován za tmáře, zpátečníka, nepřítele školy, vzdělanosti, osvěty.

Ostatně jaký u nás ještě nepovšimnutý stín může mít moderní vzdělanost, lze poznat ze slov známého P a u l s e n a : „Protestantská polovina německého národa byla bez odporu činnější, hybnější a v duchovním oboru přednější. Ale dost možná, že německý lidový život bude jednou ke svému obrození potřebovat uschráněné lidové síly v katolických končinách. Alespoň

o tom nepochybuji, že Německo v katolickém selství Vestfálska a Porýnska, v Bavorech a v Alpách má ještě poklad nespotřebované lidové síly, která jednou v budoucích t ě ž k ý c h d o b á c h v í c e p a d n e n a v á h u n e ž o b e c n á v z d ě l a n o s t v y š š í c h d c e r a s y n ů .“ (Deutsche Literatur-Zeitung 1894, str. 143)

Fiat applicatio - zvláště když u menšího národa se ta síla svéráznosti tím spíše spotřebuje a vyčerpává. Přichází tu snad v jiné podobě nebezpečí, nad nímž se i Palacký povážlivě pozastavuje: když totiž Karel IV. chtěl navždy zbudovat německou císařskou moc na domácí moci českého krále, táže se slavný dějepisec starostlivě, zdali by tím nebyla česká národnost vysílena a vyčerpána, až i dokonce vyhubena.

- - -

Z drastických prostředků, jimiž se mělo lidu oslazovat nové značné břímě na školy, byl také ten, že „ u H r a d c e K r á l o v é z v í t ě z i l n ě m e c k ý u č i t e l “, jako že Prusové zvítězili proto, že byli ve školách cvičenější než naše vojsko.

Tuto lež přivezl a po Rakousku z Německa do Vídně šířil hlavně

importovaný pedagogický dobrodruh Diljes a záhy byla přenesena i na vděčně úrodnou českou půdu, kde jako plevel bují dodnes.

Ještě roku 1908 uznal zmíněný poslanec zapotřebí pronést na říšské radě slova: Že se naše učitelstvo odvolává na pruského „šulmajstra", to činí jenom ve své nevědomosti... Původce a připravovač pruských a německých vítězství maršál Helmut Moltke jako nejpovolanější k tomu osoba již před třiceti lety vyvrátil povídačku o zásluhách pruského „šulmajstra“ a její bezdůvodnost veřejně navždy odbyl. Poněvadž se české učitelstvo o tom doposud nedovědělo, milerádi z lásky k němu a z vážnosti k naší škole mu o tom povíme, kdy a jak to Moltke učinil a pruského „šulmajstra“ poslal a posadil, kam patří. Prosíme uctivě, aby to české učitelstvo laskavě vzalo na vědomí a více se poukazováním na svrchovanou důležitost „šulmajstra“ nedělalo směšným.

Když se okřídlená věta, že pruský „šulmajstr“ vyhrával Němcům bitvy, stávala v Německu módou, takže v novinách a po hospodách začala strašit a nesoudným a poměrů neznalým lidem imponovat, ujal se r. 1874 při jednání o vojenském zákoně v německém říšském sněmu slova maršál Moltke, aby ji veřejně vyvrátil. Učinil to pak doslovně tímto způsobem: „Říkalo se,

že „šulmajstr“ naše bitvy vyhrál! Pánové, pouhé vědění ještě nepovznáší člověka na stanovisko, kdy je ochoten obětovat život za myšlenku, za vyplnění povinnosti, za čest a vlast; k tomu je třeba vychovat celého člověka! Nikoliv „šulmajstr“, nýbrž vychovatelé národa, totiž vojenský stav vyhrál naše bitvy, vojenský stav, který nyní již po šedesát ročníků vychovával národ k tělesné zdatnosti a duševní svěžesti, k pořádku a přesnosti, k věrnosti a poslušnosti, k vlastenecké lásce a k mužnosti!“ –

Doufáme, že po tomto věcném upozornění na Moltkova slova přestane u nás všechno další poukazování na důležitost „šulmajstra“ v dějinách německého národa, jako časem a dávno přestalo mezi Němci. Jak dnes český „šulmajstr“ přispívá k tělesné zdatnosti a duševní svěžesti, k pořádku a přesnosti, k věrnosti a poslušnosti, k vlastenecké lásce a k mužnosti, které jsou vůbec zapotřebí nejenom k vyhrání bitev,

ale k pokroku každého národa, to ostatně vidí každý, protože se na n e d o s t a t e k toho v š e o b e c n ě ž a l u j e a n a ř í k á .

81. Přežila se církev?

Katolicismus jako náboženství není překonaným stanoviskem, třebaže č á s t m o d e r n í i n t e l i g e n c e žije nebo si přeje žít v r e n e s a n c i g e n t i l i s m u a b u d h i s m u , č á s t l i d u bez vyšší inteligence je spokojena se systémem h r u b é h o m a t e r i a l i s m u , jak ho hlásá sociální demokracie. O tom nemůže být sporu. Za devatenácté století bylo pokusů hojnost a všechny ukázaly svoji neschopnost a z nových devatenácté století nebude šťastnější.

K a t o l i c i s m u s j e p r i n c i p m r a v n o s t i , u š l e c h t i l o s t i a p r a v é k u l t u r y , neb o kultuře, vyspělosti a civilizaci nemůže být řeči tam, kde pevně nestojí mravnost a ušlechtilost; ty však stojí jen tam, kde je solidní základ; a ten bez metafyziky a transcendence postrádá solidnost.

Stavět základ m r a v n o s t i jen na d ů v o d e c h p ř i r o z e n ý c h , zemských, je v teorii hezká věc, ale v praxi je takové počínání směšné, neboť spočívá na neznalosti člověka.

Že je v člověku p r i n c i p e m o c e , reflexe a tak často silného entuziasmu, že se úplně zanedbávají zákony těla,

ba mnohdy se přímo proti nim jedná, je mezi myslícími lidmi jasné. Nazvete-li tento princip d u š í , nebo dáte-li mu jiné jméno, na tom nezáleží; věc je zde, jméno se může měnit. Avšak chtít v člověku nahradit dualismus m o n i s m e m , ať panteistickým nebo materialistickým, znamená v době empirie smrtelně ubíjet empirii.

Všechny systémy filozofie jsou jen m e t o d y a n i c v í c než různé metody touhy po pravdě, jako různé směry v umění jsou jen různými cestami, po nichž se ubírá lidský duch za krásou, a náboženské systémy, pokud j s o u v y n a l e z e n y l i d m i , nejsou nic jiného, než řešení touhy po dobru v člověku.

Význam systémů a směrů je jenom relativní, člověk však v idei

pravdy, dobra a krásy touží po absolutnu, a to mu skýtá katolicismus; proto katolicismus zůstane vždy na sutinách všech lidských náboženství zářit jako pravý démant mezi falešnými kameny, zhotovenými na oklamání neodborníků.

Katolicismus ještě nedohrál svou úlohu ve sféře náboženské, jak by si přáli moderní volně myslící a žijící lidé, neboť ještě nedokonalo svůj úkol ani v umění, jak vedle té velké řady velikánů v minulosti nám v přítomnosti ukazuje J. K. Huysmans, Antonio Fogazzaro a v našem národě zástup básníků, malířů, sochařů, hudebníků, kteří v katolicismu nacházejí motivy krásy a svoji velikost.

Ale tu, hle, z obecenstva se ozývá hlas, který, jak se zdá, mluví za mnoho jiných: „Bez církve!“ – „Ohnne Kirche. Eine Lebens-Führung auf eigenem Wege“, napsal R. Penzig, vydavatel časopisu „Ethische Kultur“ a zároveň kazatel a předák společnosti pro etickou kulturu.

Stručný obsah knihy je: „Sám se svým Bohem“; náboženství je prý nejintimnější věc a netřeba prý k tomu žádné církve, žádného duchovního správce, žádného prostředníka.

Ale daleko neuběhl ve své novotě pan Penzig; stihla ho již na straně 27 kletba, že se sám se sebou dostal do sporu; píše: „Ustanovené osoby k pěstění etické kultury a snad i estetického kultu by měly mít odbornou znalost a z ní plynoucí autoritu!“ - O rozvoji věci v Anglii a v Americe, v domovině společnosti pro etickou kulturu, přiznává ostýchavě: „Němečtí etikové starostlivě pozírají na rozvoj etického hnutí v jeho rodné zemi Americe a ještě více v Anglii, kde se zásadou ´etika novým náboženstvím´ bezpochyby,

i když mimo vědomí a mimo vůli, kladou počátky k založení morálního kněžství.“ A jak se stalo v Americe a v Anglii, nezabránil by Penzig ani v Německu, kdyby se jen mělo uskutečnit jeho vlastní „posvěcování společenského života“ jako svěcení svátků a dále tak i jiné, až by pan Penzig nakonec byl i - papežem!

Téměř každé století mělo nějakou zvláštní ideu, která stála v popředí aktivnosti církve. Dvacáté století má ideu zduchovnitčlověka.

Zdědili jsme neblahé dědictví po uplynulém devatenáctém století: darwinismus, všestranný evolucionismus, materialismus, a třebaže se

filozoficky od sebe liší, morálně stojí na téže straně: nepovznášejí člověka, nezduchovňují, nýbrž ho strhávají z Olympu lidskosti do chaosu kosmických prvků, z nichž žádný nesmí být transcendentní; proto se naše generace přibližuje se k metastázi zhoubného nádoru nízkosti, zesurovělosti, zvířeckosti. Opravdu bestia triumphans. (A to ještě autor ve své době nic nevěděl o moderních -ismech XX. století jako fašismu, socialismu a komunismu, o terorismu a o mravní devalvaci XXI. století jako registrované partnerství, eutanázie, potraty, předmanželský pohlavní život, atd. - pozn. red.)

Stačí jenom jedno křídlo posunout vpřed a hned bitevní fronta nabude jiné tvářností, dostačí jenom poněkud vodorovnou rovinu naklonit a nic nezůstane stát na svém místě, co má své těžiště ve středu. Nic však není na světě tak labilní jako člověk, neboť chorobou tajemného pádu jsme tak nervózní, že bychom se vrhli kamkoliv, jenom kdybychom se dostali z objetí zákonů země. Proto i ty systémy, přestože strhávají diadém lidské důstojnosti, nalezly mnoho přívrženců, ba vžily se do masy tak, že pod jejich odznaky táhne do krajů nízkosti a barbarství.

U myslících lidí, statistiků, státníků začíná svítat, neboť nynější směr vede k absolutní anarchii a revoluci, poněvadž revoltují jen davy zbavené individuální lidské důstojnosti. I sami teoretikové se hrozí důsledně provozované praxe, neboť ona je přivedla ad absurdum.

Zde tedy církev musí rozvinout prapor s nadpisem – zduchovnit se; lidstvo už je přesyceno běháním za bludičkami, protože dnes už ví, že to hoří jen fosforovodík vznikající nad bahnitou půdou.

Proto harašení nepřátel, že hodlají naposled vší silou udeřit na Řím, klerikalismus, což je církev. Bůh je v jejich myšlení jen malomocným křikem, kterého se dnes už nelekáme. Víme jasně a přesně, že nezmobilizují více přívržených proti nám, než jich dnes mají, extenzivně už neporostou, to je jisté, mohou růst jen intenzivně, ale my rosteme intenzivně a každým dnem porosteme extenzivně. Dezertovat k nim od nás bude málo, ale

od nich k nám bude přibývat, neboť přemnozí nahlédnou, že se zaběhli

nebo nechali svést.

V těch velkých masách lidstva se brzy ozve elementární silou volání po povznesení člověka, po jeho zduchovnění, nebude toužit více po síle dravců, ale po lásce, jež člověka oblažuje. Tu ta kacеřovaná církev vykoná své poslání opět k radosti veškerenstva, neboť člověk zazáří jako koruna tvorstva jen tehdy, když vede život duchovní, když chodí po cestách duše, ne po silnicích těla.

Proto je nám třeba duší asketických, mystických, svatých, jež znají z autopsie (z vlasního poznání, zkušenosti - pozn. red.) cesty zduchovnění a mohou proto radit, nabádat a vést lidstvo…(takoví lidé jsou jako betlémská hvězda, která vede ke Kristu - viz Katolicé noviny, denní tichá chvíle, leden 2006 - pozn red.) Symptomy regenerace moderního lidstva jsou již zde, nám však dosud schází to prohloubení Kristovy nauky v duševním životě; vrhněme se s entuziasmem do těchto výšin námi dosud nepoznaných, abychom mohli turisticky označovat cestu bratřím, kteří po nás půjdou a touží odpočinout u keřů alpských růží, neboť tím pomůžeme církvi k nové slávě ve dvacátém (a následujících - pozn red.) století.

Druhým velkým úkolem církve je a bude lidstvo uvarovat dvou moderních extrémů - hyperindividualismu a hyperdemokratismu.

Doba autority pro moderní lidstvo prý již pominula; autorita jakéhokoliv druhu je otřesená, nalomená. Těkavý duch dnešního lidstva nebyl spokojen s pozvolným pokrokem pod ochranou, záštitou autority, on, poněvadž není schopen domyslet věc až do konce, touží po rychlém letu, po změně. To mu v bohaté míře poskytly ty řady filozofických, politických a sociálních systémů, které ovšem pro svůj jepičí život nemohly být provedeny důsledně, aby se dokázalo fiasko jejich experimentu. Lidstvo dosud věří v nekonečný vývoj a pokrok.

Jen silnější jednotlivci, kteří vidí, že ty systémy věčného pokroku nikam nevedou, že velké masy hrubnou pořád více, ač by při hlásaném pokroku měly být kulturnější, duchovnější, zanechali hesel o pokroku mas a obrátili zřetel k sobě, ke své kultuře, a tak vznikl individualismus subjektivní, který dnes slaví triumfy. Každý myslí, že je neomylný, že jeho mínění musí všichni přijmout, vždyť každý z nich je nadčlověk, pro něhož platí nová morálka, morálka pánů. Ve jménu tohoto individualismu se „kácejí modly“, zamítá se každá autorita, důsledně tedy i Božská; neuznává se nic, než moc silnějších (a tak jsme se dostali k Hitlerovi a fašismu, ke Stalinovi a kultu

osobnosti a k totalitě - pozn red.).

351
Bludy a lži v dějinách.

Ovšem takové principy nauky nemohou lidstvo spasit, ba právě naopak přinášejí s sebou anarchii ničící veškerý společenský život; proto spodní vrstvy neuznávající subjektivní individualismus několika povýšenců, strhávají pro sebe totéž právo a moc, a tím povstal h y p e r d e m o k r a t i s m u s odvozující veškerou moc a právo z lidu. Jako první překročili zdravou hranici, tak i druzí upadli do extrémů, jejichž výkvětem je vyvlastnění průmyslu, pozemků a všech statků vůbec. Expropriace (vyvlastnění – pozn.red.) je systém velmi nebezpečný, který žene masy k prolévání krve (připomeňme si vyvlastňování v Rusku po r.1917 a u nás i v ostatních socialistických zemích od r.1948).

Hyperdemokratismus je stejně násilnický jako hyperindividualismus, oba berou lidstvu to, čím je lidstvo je lidstvem, tj. svobodu. Svoboda mínění, svoboda svědomí, to má být první požadavek, pro který má pracovat celé lidstvo. My však dnes vidíme, že v době svobodomyslnosti se svoboda ubíjí nejvíc; ubíjí ji přemrštěný individualismus a demokratismus, proto pravdu nemá jeden ani druhý.

Zde je pravda uprostřed - media via aurea - a tuto pravdu hlásá církev, v níž má své místo individualismus i demokratismus. Individualismus má pravdu, pokud se chce uplatňovat v perspektivě zodpovědnosti k Bohu a lidstvu; demokratismus, pokud chce každého jedince proniknout vědomím moci a práva, aby jeden každý rád a ochotně pracoval na plánech Prozřetelnosti k prospěchu lidstva.

Velkolepé je tedy poslání církve v moderní době a nebude nikdy překonaným stanoviskem; nebyla, není a nebude nepřítelkyní pokroku a kultury, vždyť její poslání záleží v tom, aby lidstvo bylo zachováno při zdravém rozumu. A dnešní lidstvo jakoby bylo hluché a slepé, žene se za něčím, o čem neví, ani co to je, ani kam to spěje; skutečně se uplatňuje přísloví - mundus vult decipi ergo decipiatur - však po vystřízlivění z narkózy povrchní modernosti se rádo vrátí do církve, jež jediná chrání od extrémů. Proto je v ní spása moderního lidstva.

Katolicismus ani v p o l i t i c e není hotov se svým posláním, ba naopak jeho budoucnost teprve nastává.

Všechny politické strany u nás a všude jinde stojí proti katolické

církvi na úplně jiném světovém názoru. Svobodomyslní, realisté, agrárníci nebo radikálové, socialisté nebo anarchisté mají jednu společnou věc, to je názor na svět; proto nemohou proti sobě vystupovat rozhodně, principielně.

352

Bludy a lži v dějinách.

Je to vidět ve volebním zápasu, když se jedná o vítězství katolicismu, jsou hned všichni proti němu spojeni, poněvadž základní tón jejich života je tentýž - nekřesťanský.

Internacionální socialismus je neštěstí každého národa, zvláště malého, nemajícího dosud všechna zajištěná práva k životu národnímu, individuálnímu. Proto v každém národě jsou a budou socialisté považováni za prvek rozkladný, nebezpečný.

Ale široké vrstvy lidu jsou dosud málo proniknuty národnostní ideou, neboť i láska k vlasti, jazyku je intelektuální a vyžaduje určitý stupeň kultury; kultura lidu však nepokračuje, jak se o ní píše, a tak budou ještě dlouho internacionalisté, s nimiž může vést boj jenom katolicismus a na něm stojící politická strana. Jen katolicismus má v sobě záruku pro život národa, neboť jen on je pákou pravé kultury a zdravého pokroku.

Lidský duch je těkavý, rychlý, měnivý, proto lidstvo nemůže hned běhat za každou hypotézou, výmyslem. Lidstvo je moře, na němž každý větřík nezpůsobí vlny běžící přes celé moře, tisíce jich zanikne, zmizí, rozplynou se; jen ty největší a mající potřebnou sílu proletí od břehu ke břehu. A takovou vlnou pravé kultury je katolicismus; všechno ostatní, jak historie učí, zanikalo po větším nebo menším vzplanutí navždy. Proto katolicismus zůstane přes vše chen nával jiných politických stran, jako v minulosti za stěhování divokých národů.

Inteligentní člověk musí být proti socialismu; chce-li však být proti němu účinně a zásadně, musí zvolit katolicismus, který jedině povznáší člověka a vyžaduje spravedlnost pro různé třídy lidstva. Existence Boha, nesmrtelné duše, zodpovědnost za své skutky tvoří fundament katolického názoru na svět; je to transcendence, metafyzika, ale ta se nedá oddiskutovat, když tu je.

Zavrhnout všechno, co přesahuje smysly, není ani vědecké, ani možné. Fenomény světů se nebudou

řídit podle nás, nýbrž my podle nich, poněvadž měřítkem všech věcí není člověk, jak Řekové mysleli, nýbrž Bůh, na němž spočívá katolický názor, diametrálně se lišící od názoru socialistického. Proto jedinou stranou zápasící opravdově a podstatně proti i n t e r n a c i o n a l i s m u j e

353
Bludy a lži v dějinách.

k a t o l i c k á , k ní se postupem času přihlásí všichni opravdu myslící a prozíraví dochvé.

Nastává tedy n o v á é r a p r o k a t o l i c i s m u s v p o l i t i c e ; nebude jenom stranou těch nebo oněch stavů a tříd lidí, nebude jenom řešit naléhavé státní nutnosti, nýbrž povede politiku velkých linií s velmi širokou frontou, až přijde k zápasu s revolucí.

Revoluce budoucnosti nebude čistě sociální, jak mnozí předvídají, nýbrž n á b o ž e n s k á , ponenáhlu se budou vyhraňovat jen dva významné směry: K r i s t ů v a P r o t i k r i s t ů v , které přijdou jistě do k o n f l i k t u, a silnější - mající pravdu a mravní základ - zvítězí.

Máme se tedy na katolicismus v politice dívat nejen jako na stranu v národě, nýbrž jako na stranu světovou, stranu velké budoucnosti. Proto ona vyžaduje velké muže, široké rozhledy, otevřená srdce, státníky a politiky první velikosti. (Dr. H. „Nový Věk“, 1908)

\- - -

Světem jde nový proud dobrovolné, radostně obětavé rekatolizace. Třeba jen americké kostely jsou zpravidla moderně zřízeny: ústřední vytápění, elektrické světlo, elektrický pohon zvonů, varhan aj. Na 1280 katolíků připadá kostel. Ročně přibývá 200 až 300 kostelů. Nyní se právě staví nebo již dostavuje deset katedrál; jedna z nich v Brooklynu u New Yorku je větší než svatopetrský chrám v Římě a stála 5 milionů dolarů (35 milionů korun); ve St. Paolu bude stát milion dolarů. Na mnoho kostelů je již náklad v hotovosti. Někdy kupují katolíci prázdné protestantské kostely.

Sv. I r e n e j přirovnává víru, jak ji církev opatruje, ke skvostnému vínu, jež i nádobu zachovává mladou (iuvenescens et iuvenescere faciens vas). (Quaest. c. haer. III. 24)

82. Nejnovější boje.

Nevěra se všemožně snaží omezovat působnost náboženství, že by se jí snad po něčem podařilo vytlačit je docela ze života, napřed veřejného, potom i soukromého.

Podivné, že to náboženství je jen křesťanské a z křesťanských jen katolické, tedy církevní, nebo zkrátka církev. Ježíš Kristus odevzdal své učení a svou láskyplnou moc církvi: „…a na té skále zbuduji svou církev“ – „… dám ti klíče království

nebeského“ – „…a co odmítneš na zemi, bude odmítnuto v nebi“ – „…pas mé beránky… pas mé ovce“ – „…učte všechny národy“ – „…já jsem s vámi po všecky dny“. Náboženství a církev nelze od sebe dělit.

Výhled do posmrtného života poskytuje a tuto naději zabezpečuje jenom náboženství. V jeho světle je život přechodnou dobou boje a zkoušky, ale tak důležitou, že na jejím konci kyne nezměrná odměna. Tím se otvírá člověku velkolepý rozhled po životě.

Nesčetným pozemšťanům je dodáno síly, že neklesli pod tíhou života, že bojovali dobrý boj, že v tichosti kráčeli za svou povinností nebo jako hrdinové křesťanské lásky se obětovali službě lidem.

Jako slunce zahání temnotu, tak tato naděje plaší všechna pokušení nevrlosti, pochyb, skleslosti nebo i dokonce příšerného zoufalství. A naopak, kde zapadlo slunce víry, tam je temno kolem člověka, a z té noci se na něj šklebí obludy různých otázek, pochybností a záhad se svými trpkými a strohými protivami, jako by rády člověka zardousily.

Nevěra, aby člověku aspoň nějak nahradila, co mu bere popíráním Boha, a také aby přece dala životu nějaký smysl, tuto mezeru vyplňuje různým způsobem.

Filozofie

si donedávna troufala nahradit náboženství. Jak se jí to podařilo?

Základ m a t e r i a l i s m u , hmota a síla, jsou problémy zcela nedokázané. Jeho příbuzný, p o z i t i v i s m u s , by rád transcendentno, nadsmyslné, vnímal pouhými smysly; popírá, co není pozitivní, empirické, co nelze postřehnout smyslem, prozkoumat

pokusem, provést nástrojem.

M o n i s m u s (od monos - jediný) vychází z předsudku, že je pouze jedna skutečnost, totiž ta podstata, z níž viditelný svět vzniká, která prý vždy byla a existovala se svými silami (?) a je původem všech jevů. Přírodní vědou usilovně podpíraný e v o l u c i o n i s m u s myslí, že lidské zřízení a ideje se z ničeho nebo samy ze sebe vyvíjely a vytvářely.

Jiní, aby zachránili i d e a l i s m u s , staví za cit vzdělanost, ctnost a mravnost. Ale co jsou ctnosti bez života? „Zhyne-li přece lidstvo, copak světu záleží na tom, bude-li ve chvíli

svého skonu trochu mravnější než nyní?“ (T i 11 e, „Von Darwin bis Nietzsche“, 1895)

A pak i ta všechna vezdejší k u l t u r n í p r á c e , jak by mohla vyplnit duši? Zhyne-li svět a lidstvo, co na tom, bude-li život nevím jak upravený, přírodní síly zužitkované, technika zdokonalená - když člověk přitom zůstává pouhým kusem přírody?

Z této strany je snad možné porozumět tomu, že uprostřed veškeré kultury a mocného rozmachu ve všech oblastech života mohl do určitého popředí vystoupit b u d h i s m u s , jenž ale znamená proti činnosti kvietismus (náboženský názor hlásající trpný vztah k životu - pozn. red.), místo rozvoje do plné aktivity - světu odumřelé snění. Buddhismus by změnil celý svět v pouhé poustevníky, poroučí umrtvit vůli, plamen duše uhasit, radost a nechuť ztlumit až na ten stupeň, že všecko v nitru ztichne a nic se nedostane k duši, čím by se rozezvučela s ostatními a probudila k nějakému činu. Buddhismus mění rušný kraj v tichý hřbitov.

M o d e r n i s m u s , vlastně prastarý agnosticismus, omezuje filozofické bádání jen na jistě prý poznatelné věci a na „skutečnost“. Jenže je veliká otázka, jaké že jsou meze té jisté a nejisté poznatelnosti, když i v základních pravdách osobní Bůh, Božské zjevení v Kristu, duchovost, svobodná vůle a nesmrtelnost duše lidské - jedni ještě jistě poznávají, druzí již zavrhují za nejisté, nepravdivé.

Je duše, i moderní, s tím spokojená? Stačí to n a h r a d i t

náboženství? - Nestačí, zdaleka nestačí: víra v onen svět nebyla potlačena. Pachen dokazuje, že ani představitelé pozitivismu se nemohli zhostit náboženství: Comte padl do mysticismu lidstva, Spencer do mysticismu „Neznámého“, monisté do mysticismu všehomíra. (Du positivisme au mysticisme.) Pořád vyháněli náboženství a pořád se jim vracelo; nemohli bez něho být. Druzí, protože nemohli tuto abstrakci snést, se oddali pesimismu, trudné touze po nebytí, po zničení, rozplynutí vniveč.

Proti obojímu kultu byl postaven třetí, kult sebe samého (individualismus, solipsismus), který vrcholil v zásadě: užívat. Proti tomu sama sebou nastala reakce: altruismus, žít pro druhé, kvůli jiným; ale člověk je přílišný egoista na to, aby se z pouhých přirozených příčin mohl tak zcela dát druhým. „Altruism komanduje: žij pro jiné, pro celek - a lidské srdce žízní po životě a těžko se podvoluje zákonu oběti.“ (F. W. Förster, Erziehungslehre)

356

Bludy a lži v dějinách.

Tolstoj na stará léta poznává, jak velmi klamal sebe a jiné. Jeho poměr k otázce individuálně i sociálně etické se nejlépe označuje slovem utopie, vidina, nemožnost. Jeho altruistně přemrštěný náboženský problém nemá ve skutečnosti žádnou cenu; však také ani on sám na to nedbá. Je zrovna tak výstřední, jako jsou v opaku zásady Nietzschovy: ten se omamuje vidinou nadlidské velikosti, Tolstoj si vidí ideál v rezignaci, pasivitě; Nietzseho budí vůle k moci, panování, Tolstého k ponížení. Oba utvrzují národ, každý svůj, v jeho největších vadách, nebo jinak: vyrostli s vadami svého rodu, neuměli je poznat nebo se nemohli z nich vymanit, a tak buďto z přirozeného nedostatku, ba ne-li úmyslně, z mravní nedokonalosti, ze slavomamu, psali svému lidu podle chuti, ať je mu to dobré nebo zlé, škodlivé. Podle žádného z nich není život možný.

„Moderní mravní výchova je francouzského původu, vězí všechen v otroctví zákona; křesťanství je i zde největší událostí: zlomilo otroctví zákona, pojalo člověka nitrmě, naučilo vnější požadavek slučovat s niterným jádrem osobnosti; křesťanství rozumí srdci.“ (F. W. Förster)

Jiní by se rádi přímo sblížili s nadzemským světem: okultismus,

hlavně ve dvojím druhu: spiritismu a teozofie. Však ani to nenaplnilo, neuspokojilo duši.

Žádná z těch soustav ani všechny pospolu nedaly, co si troufaly a slibovaly: nenahradily náboženství. A tento neutěšený stav moderní duše, říká G. Simons, nejlépe dokazuje, co je pro člověka křesťanství: dává nadsmyslný ideál, který uspokojuje jeho aspirace a dává síly dosáhnout ho. Křesťansky může a má žít každý, ať už na výšinách života nebo v jeho nízkostech a strastech.

Náboženství, jak říká zmíněný Förster, je nenahraditelné docelení, vyplnění všech ryze etických podnětů. Blud 18. století, že vědomosti dělají člověka lepším, se dávno rozpadl vniveč; jsou sice také přirozené prostředky k vypěstování charakteru, ale žádný nenahradí náboženství. Ať se zkusí krotit divochy a vychovávat barbary přirozenou etikou, monismem!

Kulturní boj.

Vedle těchto snah zatlačit nebo zcela nahradit náboženství bylo podniknuto i mnoho násilných bojů proti hlavnímu reprezentantu všeho náboženství, proti církvi. Co Voltaire napsal inkoustem, francouzská revoluce psala krví.

357

Bludy a lži v dějinách.

Kulturní boj v Německu, zdvižený státníkem prvního řádu a vedený všemi prostředky a silou mocného moderního státu, byl zrovna tak marný a státu škodlivý, jak marný a záhubný bude nynější boj ve Francii. V Rakousku byly nejsmutnější doby, když se po dusivém absolutismu hledělo nabrat dechu plíživým kulturním bojem.

Skutečný tajný vrchní vládní rada Wiese píše o německém kulturním boji: Po obojí válce r. 1866 i 1871 „nadšení v lidu záhy zhaslo a naděje nového duchovního vzletu a svorné součinnosti a zužitkování ovoce vítězství se nesplnily. Neštěstí bylo, že se národnímu rozmachu nedostávala politická a církevní jednota, takže mohla hned po válce náruživá politická rozštěpenost dál rušit shodu vlády s lidem a oslabovat odpor proti sociálnímu nebezpečí uvnitř.“ (Lebenserinnerungen und Amtserfahrungen)

Sociální demokracie, násada rozkladu a zkázy, se tenkrát nejvíc zmohla. Kromě mravní poruchy, že bylo otřeseno náboženské

vědomí lidu, byly velmi značné i h m o t n é š k o d y , kulturním bojem byl zkracován národní majetek ročně o deset milionů marek; jedinému městu Münsteru se zmenšily důchody o milion.

V debatě o školním vyučování náboženství se usnesla vlašská komora v létě r. 1908 na formulaci, z níž je patrno, že nechce následovat protináboženské francouzské výstředníky. Téměř každý protiklerikální řečník se nějak přiznal ke svému náboženství. Radikální G u e r r i řekl: „Když mi za mladých let bezmála zmizela má náboženská víra, byla to nejzoufalejší doba mého života. Nyní pevně věřím, že je na onom světě něco nevyzpytatelného a že se každý náš čin zaznamená do knihy života.“ Podobně říká radikální N i t t i : „Žádný poctivý duch nemůže smýšlet nepřátelsky k náboženství.“ Socialista B e r e n i n i se vyjadřuje: „Klaňme se těm, kdo poctivě vyznávají svou víru. Nechceme urážet náboženské city.“ Republikán M i r a b e l l o : „Není pravda, že vědecká myšlenka ruší náboženskou; ba právě ji může povznášet.“ Svobodný zednář B i a n c h i : „Náboženský cit bude vždy ovládat lidskou duši a nemůžeme se proti tomu vyslovit.“ Naprostý volný myslitel S o n n i n o říká: „Náboženství nemizí, jen se zjemňuje pod obecným zákonem pokroku.“

„Národ, hyne-li mu náboženství, je národ, který již nežije. V dobrém státě je ještě dovoleno nestydět se za Boha, jako kdysi u starých Řeků a Římanů… Náboženská víra je uzda na nepravosti a zlé tendence, z nichž pochází zkáza a záhuba.“

358

Bludy a lži v dějinách.

(L o m b a r d i u apelačního římského soudu na počátku soudního roku 1907)

\- - -

Obojí snaha, nahradit náboženství filozofií nebo násilím jeho působnost aslepoň omezit a ochromit, zklamala.

Zejména v druhém násilném potlačování marné nápory unavují, omrzují se; moderní státníci, ještě ne zcela zaslepení a zmámení nenávistí, se zdráhají podnikat útoky na církev, neboť předvídají, že budou odražené. Nepřátelé pozbývají důvěru ve své síly. Přesto však

neustávají v úkladech; vynalézají nové způsoby boje: když nemohou násilím potlačit, rádi by církev odstrčili stranou a křesťanství vyloučili z praktického světa: staví lidu nové ideály: kultu ru, vědu, prosperitu, aby otrávili veřejné mínění a postavili církev do stínu. –

Kultura.

Ne tak hned nějaké jiné slovo mámí za našich časů tolik lidí, jako „kultura“; zahrnuje jím vše krásné a vznešené, čím se život ušlechťuje a krášlí.

Přesná definice kultury, nebo jak románské národy raději říkají, civilizace, se sice nikde neuvádí, ale i tak si pod tím každý myslí alespoň zevrubný výzkum pravdy ve všech oborech, zejména v přírodních vědách, racionální zužitkování přírodních i duševních sil pro úlevu a zkrášlení vezdejšího života; posléze také proto, aby přestaly všechny nespravedlnosti a protiklady života společenského i státního; zkrátka, kulturní statky se skládají z vědy, umění, průmyslu, techniky, blahobytu, spravedlnosti a svobody.

Avšak přední a vlastně základní součástí kultury je náboženství; proto je církev nejvýznamnější činitel lidské kultury (viz č1. 12), pravé kultury. Ona pozvedla lidstvo na svůj klín z barbarství ke křesťanské umravněnosti; v křesťanství je kořen veškerého našeho sociálního činu a citu. - Kdo může popřít, že církev je matka naší kultury? To, co nemůže zvládnout, se jí nesmí klást za vinu; přes všechno vyšší přispění je odkázána na lidský materiál různých ras a kulturních stupňů: jsou degenerované nebo slabé, nebo ještě barbarské, nebo hospodářským rozvojem porušené; nezáleží jen na kvasu, nýbrž i na mouce. (F. W. Förster)

359

Bludy a lži v dějinách.

Středověk, nikoliv antika, je sociální základ moderní kultury. Kultura moderních národů vyrostla vesměs ve středověku - píše dr. Chalupný. („ Přehled“ 1908)

Kultura! - Co všechno se tím slovem rozumí - po nekřesťansku! „Narodnie Noviny“ přinesly r. 1907 patrně z péra Svetozára Hurbana Vajanského: „Ubohé slovo kultura… každý hlupák se domnívá, že postoupil na mudrce, když vezme do úst slovo kultura… A vskutku každý oráč, který pluhem rozdrobí

hroudu, dokázal více kulturnosti, nežli všecky redakce rozježených kulturáků. Oni se snaží použít kulturu p r o t i c í r k v i !... smějí se všemu svatému, ale své kulturnosti připisují vlastnost prasvatosti. Surové blbé popírání velkých, lidstvem od tisíciletí vypracovaných kladných faktů je znakem kulturní vyvýšenosti a pokrokovosti… Volnodumci (volní myšlenkáři) se hněvají na minulé věky, že zneužívaly… náboženství k účelům časným a nízkým: zajisté však nikdy k tak nízkým jako oni… dnes užívají toho pěkného slova „kultura“ ke svým špinavým snahám ujařmit národy a oblbit je požadovaným účelům a rozběsněným snahám.“ - Jako Slovákům v Uhrách, děje se jménem kultury Polákům v Poznani.

Na německém říšském sněmu jsou odhaleny a v soudním procesu potvrzeny hanebnosti a zločiny kulturníků v africké osadě Togu. „Chceme vést koloniální politiku v e j m é n u k u 1 t u r y , ale co se děje v Africe, je v křiklavém rozporu s kulturou a křesťanstvím; a ještě smutnější je, že když vyšly najevo tyto nelidskosti, nepovstalo celé křesťanské Německo s výkřikem nevole; jakoby se to rozumělo samo sebou.“

„Ethische Cultur“ píše r. 1900: „Kdo čte, co německé časopisy píšou o Číně, musí být velice bolestně dojatý. Neuvěřitelná „surovost a slepý úsudek, indiánská morálka spojená s naparováním se v y š š í k u l t u r o u , divoká msta ve jménu š í ř e n í k ř e s ť a n s k é k u l t u r y - to všecko spolu činí nejhlubší mravní ponížení Němců, jaké nebylo od dnů Jeny a Slavkova.“

Jako starověk měl dobu p ř e z r á l é k u l t u r y , kdy se ve stínu svrchované vzdělanosti a nadkapitalismu plížila hrozná mravní zkáza se svou nestydatostí na divadle a se svou sociální neurovnaností - tak se i za našich časů zostřují kontrasty.

Dvojí kultura zde stojí proti sobě: k u l t u r a p a p e ž s t v í , která je kulturou kladných hodnot, jistoty, pořádku, krásy, geniality ducha, života a budoucnosti - a j e j í n e p ř á t e l s k á k u l t u r a , která se čím dál tím jasněji jeví kulturou

záporu, zoufalosti, bezradností, barbarství, plytkostí, frivolnosti, únavnosti a bezmyšlenkovitosti, dekadence, zničení a jalovosti, tedy kultura, jaká nemá být.

Zbývá volba jen mezi touto dvojí kulturou. –

„Přesně vzato“, praví protestant Ivas S a t e r , „děkujeme církvi, k a t o l i c k é c í r k v i z a k u l t u r n í z á k l a d , na němž dále můžeme stavět. Katolická církev je základ životního názoru norvežského národa; mělo by se to raději uznat než zapírat, jako by to bylo nějaké zpátečnictví... Uznáme-li to, bude potřeba odhrnout ze staveniště všechen časem nahromaděný cizí rum, a s t a v ě t b u d o u c n o s t n a s t a r é m , p ů v o d n í m z á k l a d ě z časů Olafa svatého, arcibiskupa Eysteina a Haakona Haakonssona… Nikdo nechce zpět a časy nemůžeme zvrátit, ale právě v tom by byl pokrok a záruka pokroku, kdyby církevní matka opět zasedla na čestném místě ve svém domově... Nyní máme jen polovičatost a parodii.“ (Revue „Varden“, listopad 1907)

„Celý umělecky tak vysoko stojící zjev H u y s m a n s ů v je velkolepě výmluvným doznáním, že k a t o l i c i s m u s také jako z d r o j k u l t u r y a k r á s y - - svou úlohu ještě zdaleka nedohrál.“ (Fr. O d v a l i l, „Joris Karl Huysmans", Praha, 1908)

Věda.

Církev prý je nepřítelkyní vědy, svobodného vědeckého zkoumání, poněvadž se prý bojí pravdy. Věda a víra jsou prý v nepřeklenutelném rozporu.

Co je vlastně v ě d a ? - Je to souhrn vědoucnosti v různých oborech; „vědět“ znamená osobně být se svými vědomostmi ve s h o d ě s p r a v d o u.

S v o b o d a vědy může tedy záležet jen v tom, aby byla prosta bludu; kdo bloudí, je nějak zaujatý, něčím zatížený, co ho strhuje z cesty pravdy jako slabost těla, ducha nebo vůle, osobní prospěch, ctižádost aj. - to je věda nedokonalá, scestná, chybná.

Tuto cestu „svobody“ otevřel vědě, vlastně zbrutálnil vědu M o m m s e n známým výrokem o „nepředpojaté vědě“, který zle svědčí o vědecké důkladnosti svého původce a jeho doby. Moderní věda si pokládá za přednost, že smí učiti bludu, jako by byl roven pravdě. Věda prý vždy bloudila a vždy bude, musí bloudit, to prý patří k její podstatě. Avšak tady je otázka, jak

může někdo v jediné vědě docházet pravdy? Kdy má věda vlastně a jistě

pravdu?

„Český časopis historický“ píše o Drtinově brožuře „Myšlenková povaha středověku“: „Jadrný, přehledný a střízlivý výklad může být vhod zejména historikovi.“ Zda je výklad p r a v d i v ý , na tom nesejde. Přistupují-li naši historikové takovým způsobem ke studiu náboženských dějin, pak není divu, že výsledky jsou tak žalostné. („Hlídka“ brn. 1898)

Není lhostejné, když taková věda směle sahá do náboženského oboru, do oboru pravd nezbytně potřebných k vezdejšímu životu.

Jsou vědecké obory, kde se vychází od evidentních pravd, tedy samo sebou zřejmých, a nezbytnými soudy se dostupuje značné výše dokonalosti, jako v matematice; při takové takřka opěrné zřejmosti nemohou zbloudit.

Ale jsou i vědecké obory, které vycházejí sice od neméně evidentních, jenže ne tak opěrných pravd, jako Boží jsoucnost; v těchto oborech si věda skoro s pýchou zakládá na volnosti, že smí učit bludu; i badatelé, kteří mají dost ducha uvarovat se bludu, si v něm libují, třeba jen, mírně řečeno, z módy, aby plavali po vodě.

Před několika lety se ve jménu vědy hlásalo do světa: není Bůh! Tehdy tak věda uznala za nevývratnou vědeckou pravdu. Dnes zástupci téže vědy uznávají, že materialismus je vyvrácen. Tehdy se surově spílalo církvi, a socialismus se svým materialistickým názorem a svou mravní anarchií to dělá dodnes - ve jménu vědy.

Taková věda si troufá v nezměrném sebepřeceňování stavět se nad Boha, osobuje si rozhodovat, je-li Bůh; troufá si žádat od církve, která je Kristem, svým zakladatelem, vlastně od věčnosti strážkyně jeho věčné, Božské pravdy, aby se zodpovídala ze svého učení, ze svých tajemství víry!

Věda chce být svrchovanou kompetencí všech oborů světa, ta věda, která se mění každý den a je plná záhad a sporů; ta věda, jejíž přední zástupci neumějí nebo nechtějí rozeznávat sebe od ní. Na německém říšském sněmu připomněl W i n d t h o r s t r. 1883, že věda nejsou jen berlínští profesoři; r. 1907 vytkl dr. K r e k na říšské radě českému univerzitnímu profesorovi, že zaměňuje profesory za vědu.

Roku 1907 podala křesťansko sociální strana interpelaci u ministra vyučování Marcheta, kde se říká, že v poslední době byli jmenováni čtyři židovští mimořádní profesoři na německé lékařské fakultě v Praze a sedm ve Vídni, kde třetina profesorů

jsou již beztoho židé, kteří zpravidla používají svého postavení obchodnicky, proti důstojnosti stavu.

Za našich dob většina „nepředpojatých“ prý „hledají Boha“. Je to poměrně velký vzácný krok, že je alepoň tak daleko přivedla věda; někteří chtějí, aby jim církev vyšla vstříc, jenom proč a jak? Snad aby slevila ze svého pozitivního učení? Bude jim pomoženo, kdyby se církev spustila své pravé cesty a vydala se k nim po cestách vratkého rozumu - a počala s nimi pochybovat? - Nikoliv církev k nim, ale naopak, oni k církvi!

Církev, jsoucí po věky pevná osa, nemůže povolit, ze své povahy je nezměnitelná. Kdyby se odchýlila, přestala by být, co je - a kde by se octla potom, řekněme jen za necelé století? Církev má hledět jen na to, aby byla opravdu církevní, jinou úlohu nemá; její učení je v jádru dobré - a když tomu tak bude, i moderní věřící laik milerád ponechá bližší úpravu povolaným, neboť každý nemůže být teolog. (Dr. F. J. „Týden“, Praha 1907)

Víra potřebuje k svému klidnému rozvoji pozitivní, všestranně pevný etický systém. Kristovo učení je nejkrásnější, nejšlechetnější a nejjistější systém, v němž každá mysl tíhnoucí k vyššímu dochází plného klidu. - Nač by se kdo té víry spouštěl, dokud někdo jiný nezaloží nový etický systém, který rozum uzná za nejlepší, mysl za nejušlechtilejší, a dovednost za jedině možný, od Boha pocházející?!

Pokrok.

I když si ho někdo představuje v té nejasné, mlhavé a měnivé formě, jak o něm blouzní náš věk jakožto neustálý, neomezený, nekonečný pokrok až do těch verneovských a jiných výstředností - pokrok sám o sobě nikdy nemůže být nějakou překážkou náboženství.

A přece je, a jak mocnou! Na pokrokových schůzích není neznámá fráze: „Věřit v Boha nyní, v době elektřiny?“ Když se hraběti Zeppelinovi podařila vzduchová jízda, rozjásal se pokrokový tisk, že stařec, konzervativec a hrabě se stal nevědomým spolupracovníkem k dalším společenským metám a konečnému „vysvobození lidstva“. Podle jejich terminologie to znamená vysvobození z „náboženských pout“, což je ovšem ke zmíněným vynálezcovým přívlastkům - ironie osudu.

Krásné deklamace o pokroku v kultuře, o etické kultuře, o čistě lidské, na náboženství nezávislé mravnosti znamenají v léčení lidstva právě tolik co homeopatické kuličky při rakovině.

Výše zmíněná debata ve vlašské komoře ukazuje, že rozumní nepřátelé uznávají, že se víra zcela dobře srovnává s vědou a p o k r o k e m . Zůstává jen otázka, proč tito stateční pokrokáři neuvádějí svou teorii v praxi?

Pokrokový člověk, v obyčejném smyslu pokrokový, myslí, že pro sám pokrok nesmí a nemůže být dobrým křesťanem. A z křesťanské strany se často myslí, že se má být tak pokročilým a moderním, že z „modernismu“ přišlo dokonce i nebezpečí pravověrnosti.

O pokrokářství píše „Moravská Orlice“ 1908: „U nás má pokrokovost v ústech každý švec. To znamená, že už je zprofanovaná a popularizovaná až přespříliš. A že ti, co ji lidu kázali, museli užít různých nehorázností, aby masu, která je sama sebou vždy konzervativnější, naučili žvatlat slovo pokrokovost, pokrokový člověk. Zvažujeme-li věc p o l i t i c k y , hned nám napadá, že tu běží těm přednějším pokrokářům hlavně o politickou moc. Velké, organické a tiché dílo pokroku si velice pohodlně usnadnili. Tak právě jen pro politickou hospodu. Masaryk jim řekl, že je mezi vědou a katolickým náboženstvím nepřeklenutelný spor. Uvěřili mu, a už to jde. Z kyselostí, jež měl zmíněný profesor s pátery, vyrostl i nepříčetný vztek proti katolické církvi. Toho vzteku se dobrovolně i nedobrovolně chytila i skupina sociálně demokratická a naše mladá inteligence učitelská i úřednická. Starý viník dr. S t r á n s k ý se přidal se svým krvavým orgánem, k němu se připojili i expáteři - a ubohá Morava se hemží pokrokovými bataliony…“

Či chceme pokrok bez výběru? Vše nové jen proto, že je nové? To snad mohl chtít jen Nietzsche - a ten už dávno skončil svůj duševní život, ztroskotal jej v kontradikcích.

Dr. D r e x e l řekl 5.prosince 1907 v poslanecké sněmovně: „Dnes se mluvilo pánové velmi mnoho o k u l t u r n í m p o k r o k u. Uvažte pokrok se všech stanovisek. Dnes se projevuje nejvíce v oblasti techniky. A tady má jistě každý z nás radost, vytvoří-li se něco nového a stanou-li se jeho životní poměry zajímavější a bohatší.

Nejsme proti pokroku, ale pánové, my víme, že ne k a ž d ý

kulturní pokrok činí šťastným. Běžte do Athén! Jaká to byla kdysi kvetoucí kultura! Je potřeba pouze navštívit

velká muzea a prohlédnout si, co vytvořil kdysi velký estetický duch, a splakali bychom, že „na místě, kde stojí dosud sloupy staré doby, žije tak slabé pokolení. Běžte do Egypta a podívejte se, jak mohutná síla se zde kdysi uplatňovala, jaký názor zde žil, desetkrát mohutnější než nyní - a srovnejte dnešek s minulostí! Projděte ulicemi starých Pompejí a přemýšlejte o tom, že národ, který tolik dovedl vytvořit, zahynul samou nadkulturou a kulturním pokrokem. Nuže, řekněme si to i dnes. Vidíme dnes tu a tam známky perverzní doby, cítíme, jak kulturní pokrok zasáhl naše nervy, že naše cítění a myšlení často nebývá normální. (Živý souhlas)

Buďme upřímní a poctiví sami k sobě, spolupracujme na tom, co je skutečný pokrok, ať pochází z kterékoliv strany. Avšak slyšíme-li z té nebo oné strany od někoho, že je poněkud skeptik a říká: nevím, bude-li to opravdu k dobrému - pak nebuďme hned zlí a neříkejme reakcionář, nýbrž řekněme: jako je ve vědním oboru výhodné, jde-li se dvojí cestou a hledá-li se upřímně pravda, je právě tak dobré, jestliže v těchto velkých otázkách kulturního pokroku stojí vážní napomínatelé vůči těm, kteří chtějí rychle vpřed.

Neboť co přišlo zároveň s pokrokem, s užíváním moderních kulturních prostředků a s větší schopností myšlení? Nestali jsme se rafinovanější v podvodech, v klamech i v zastírání špatných vášní? Každá kultura nám může přinést radost a štěstí, ale vybočuje-li z mezí, může nás zničit. („Tak to je!“)

Nacionalismus.

Za našich dob se i nacionalismus staví nad náboženství. Katolická církev, prý černá internacionála, není prý dost národní, jako by tím, že je

katolická, nemohla nebo nechtěla vyhovět každé národnosti.

Právě církev a pravě, poněvadž je katolická, může obejmout všechny národy v lásce a v rovnosti, neboť může stanovit pravou míru spravedlivého nacionalismu, aby sice každý pěstoval svou národnost, ale ne na škodu a křivdu jiného, zvláště menšího a slabšího.

Tento rozdíl je nejpatrnější u německého národa: jeho nekatolická část, kde tedy ochablo náboženství ve své pravosti, a tím

i v působnosti, je nacionalismus mnohem divější a krutější: neuznává u jiné rasy neb civilizace žádné právo; vše má sloužit ke zvýšení vlastní moci. Jen katolické centrum, pokud ovšem i podle své povahy může, se ujímá utlačované polské menšiny.

G r i l l p a r z e r o v o je vyjádření: „Humanitou k nacionalitě, nacionalitou k bestialitě.“ Herbert S p e n c e r říká ve své literární závěti, že nacionalismus znemravňuje „our country, right or wrong“, jako že „svoji musí býti v právu“.

Několik případů nezřízeného nacionalismu je uvedeno výše pod nadpisem „kultura“.

Jak píše „pokrokový“ Němec o Češích. Bývalý poslanec za Trutnov Herzog, nyní redaktor „Alldeutsches Wochenblatt“ v dolnorakouském Badenu píše ve svém listě ze dne II. Brachmonds 1908 o Češích takto: „Bylo by na čase Němce učit, že on a jeho předkové stvořili každý strom, který se na dolnorakouské půdě daří, a každý položil kámen, že my Germáni jsme utvořili župní marku, (samostatná správní územní jednotka na hranicích říše franské, později německé – pozn.red.) a vše, co v ní žije proti naší vůli a chtění, má pokládat jako rozkaz - když mluvíme, má mlčet – a my nemáme dělat nic jiného, než vše, co se proti nám pozvedá, jako předpotopní zvířenu - mravně zardousit. P ě s t G e r m á n ů , k t e r á z n i č i l a j e s k y n n í m e d v ě d y a m a m u t y , m á Č e c h a ještě b e z o h l e d n ě j i s k o l i t , protože jako páni a tuzemci nad čistotou a bezpečností země máme bdít a zachovat ji před d o b y t k e m n o v é d o b y z a c h o v a t v o l n o u ; o h l e d y p l a t í j e n p r o l i d i a n e p r o Č e c h y . Ukažte lidu minulost, aby znal budoucnost.“ - A s těmito lidmi se bratříčkují naši pokrokoví lidé.

Obzvláštní láska k bližnímu se jeví ve slovech evangelického bohoslovce Alfreda Luxe, která nedávno pronesl na zasedání vídeňského

spolku „Alldeutsche Lufher-Sippe in der Ostmark“: Jmenovaný evangelický hlasatel učení Kristova řekl: „Ozdobte vy všichni, kteří nechcete, aby vaše němectví vzalo zkázu, své byty obrazy výhradně čistě německo národního rázu, poučujte mládež o dějinách němectví, kteréžto vyučování zde v Rakousku úpí pod jhem klerikalismu, jenž bude co nejdříve v rukou Slovanů, a také jmění, školy a vše, co s tímto mocným živlem souvisí, propadne co nejdříve mohutným vlnám slovanského rozpětí. Probuďte se konečně, rakouští Němci, již je téměř dvanáctá hodina, neboť slovanský vliv se dere již i do nejrůznějších německých vídeňských rodin. Všude vidíme jen české služebné, které při svém dnešním sociálním postavení často v německých rodinách téměř velí. Otec rodiny ovšem

často vyhledává jen ryze německé místnosti a společnosti, ale doma se chová zbaběle. Povinností nás všech je nyní bez oddechu pracovat na zachování pravého, čistého němectví a vše mýtit, co páchne nezdravou a nám nebezpečnou cizotou. Pryč se vším, co páchne slovansky nebo židovsky, „edle Freude kann man nur in echt deutscher Gesellschaft finden“. Každý, kdos pravým Němcem, piš švabachem, mluv bez cizích slov, čti jen „deutsch gesinnte“ časopisy, kupuj jen německé zboží, zaměstnávej jen německý lid, vše co činíš, vše to musí „einen streng deutschen Charakter an sich tragen!“ I na očistu Vídně musí dojít. Veliký německý národ nestrpí, aby se v jeho světovém německém městě mohly roztahovat živly cizí, parazitní: Slované a židé. Doufáme, že ta doba jistě přijde, tak jako přišla po Bachovi r. 1859!“ - Prapodivná řeč budoucího německého evangelického kazatele!

Bývalý ministr posledního francouzského císaře Emil Olivier psal r. 1908 knížeti Lubomirskému, který pobýval v Praze s četnými polskými hosty, aby potvrdil česko-polskou shodu, jako dozvuk slovanského sjezdu v Praze: „Slovan je přirozený spojenec Francie, neboť jako my, tak i Slované si postavili nad všecky hmotné zájmy, i nad národnostní myšlenku, kult ideální spravedlnosti. Kdyby Francouzi a Slované zmizeli ze světa, zmizela by s nimi také spravedlnost a svět by zapadl do barbarství. Ani Slovan ani Francouz by neměl smutnou smělost k nespravedlnosti v Poznani.“

Fanatismus.

Fanatismus je temná moc, ze staré zkušenosti našeho bystře chápajícího lidu možno říci „nečistá síla“, která i do té míry zaslepuje člověku rozum i srdce, že nerozmýšlí jasně a nejedná lidsky.

Jak už to bývá, že nešlechetní lidé svádějí vlastní vady na jiné, tak nepřátelé církve vytýkají fanatismus katolíkům, avšak opravdu je v nich samých.

S o c i á l n í d e m o k r a c i e fanatizuje své stoupence. V jejím čele jsou z velké většiny potomci národa, kteří mají v krvi nenávist všeho katolického. Kdyby se tak někdo otázal ubohého zaslepeného dělníka, co mu udělalo křesťanské náboženství, nebo který katolický kněz ho zbil a urazil, úmyslně mu ublížil a ukřivdil, nebo zda snad sám nebo jeho matka, žena nebo dítě nepřijali nějaké dobrodiní z kněžské ruky, nebo někdo z nich

ošetřovatelskou péči milosrdného bratra nebo sestry - buď by se ještě více rozlítil hněvem, nebo by sklopil zrak: je zfanatizován.

V tom je právě tajemství úspěchu sociální demokracie, že nehorázným tupením církve a všeho duchovního budí nízké vášně, fanatizuje své stoupence, aby šli za ní jako slepí.

Fanatismus je i na špičkách lidstva, na místech lidské učenosti, na univerzitách a v různých odstínech, podobách a směrech, ale hlavně ve směru náboženském, proti církvi.

Ctihodný P e t r d e l a C o l o m b i é r e psal svého času z Anglie: „Jak je jen možné, že rozumní lidé, kteří z denního soužití znají náš život, že takoví muži propůjčují sluch smyšlenkám, roztrušovaným o jejich známých a sousedech, že tomu věří, když zdravé smysly svědčí proti, zvláště v případech, kdy je možné lež omakat, a že pochází od rozkřičené osoby. Ale hereze je tak záhubné zlo, že kalí úsudek i jinak rozumnému člověku.“

Fanatismus se nejostřeji vyhrotil v Německu. Známý furor (zuřivost, zběsilost - pozn red.) teutonicus má odrůdu, náboženský fanatismus, f u r o r p r o t e s t a n t i c u s. („Vaterland“, srpen 1908)

Člověk tu stojí jako před hádankou, vidí-li z fanatismu páchat věci proti zdravému rozumu a správnému citu. Až do nesmyslna rozpálené záští svádí k nejkřiklavějším křivdám.

Mnoho protestantských učenců je zajedno v tom, že naprosto

zamítají vše katolické bez jakékoliv rozvahy a zkoušky. Bývalý soudce napsal nedávno do „Koln. V.-Ztg.“, že mu v Berlíně nechtěli uznat hlavního svědka jen proto, že je katolík; v kontroverzi o tom bylo dáno z města inteligence i jako důvod, že „katolíci, to jsou jezuiti, a ti jen křivě přísahají.“

Fanatismus však nejen zaslepuje a zatvrzuje, že člověk zavírá očí před pravdou, on i přímo pravdu kalí a kazí. Staré, stokrát vyvrácené bludy a lži se znova vysílají do světa, dobré stránky se zamlčují, úmysly se vykládají ve zlém, vynalézají se nejhanebnější věci.

V Eulenburgově procesu bylo podáno proti obžalovanému přímo zdrcující svědectví, takže nebylo vyváznutí. Obžalovaný dostal anonymní dopis, který ho přivedl na nový způsob obrany: že prý se stal obětí klerikálů, poněvadž prý jako císařův rádce pracoval na německo protestantské ideji císařství. Neprospěl tím sice vážnosti své vlasti, ale snaží se osobně zachránit tím, že volá na pomoc temnou moc, nečistou sílu fanatismu proti katolické církvi.

368

Bludy a lži v dějinách.

Fanatismus byl, je a bude i v politice mocný činitel. Za našich časů jsou to zejména blokové většiny – francouzská a německá; náboženský fanatismus je k sobě sehnal a drží je pospolu, prý proti klerikálním přehmatům, proti ultramontánní hlíze a hydře.

Z fanatismu ani nepozorují, že pořád radostně předpovídají zkázu církve, jak prý chabne a ztrácí všechnu moc, ale při jejím každém i nejmenším projevu života mají z „klerikalismu na postupu, vždy vítězného“, plno strachu.

Fanatismus se může stupňovat až do onoho již nelidského, přímo ďábelského záští ke všemu dobrému, nadpřirozenému, ke všemu, co připomíná Boha, jak Spasitel předpověděl svým věrným, že budou pronásledováni až s takovou zaslepeností, že „… ten, kdo vás zabije, bude se domnívat, že tím uctívá Boha.“ (Jan 16, 2)

Je to již na tomto světě truchlivý obraz rozštěpenosti lidstva na dva tábory, jak bude i v soudný den, po pravici a po levici Páně, a zůstane pak na věky věků.

Prosperita.

Jiným ideálem, jímž se má oslabit význam náboženství v životě

člověka i národa, je americky tak nazvaná p r o s p e r i t a , což evropsky značí alespoň hospodářský rozkvět, ne-li přímo kapitalismus.

Je to – nepokrytě řečeno – divý spěch a dravý shon po věcech vezdejších, po majetku a požitku, chorobný chvat a neklid, zmítavá, sžíravá chtivost statku nebo cti; z toho pochází tělesná vysílenost, duševní rozčilenost, předrážděnost, šílenství, samovražda. Když byl zrušen nedělní klid, ani dobytek to nevydržel. - „Jaký prospěch bude mít člověk, získá-li celý svět, ale svůj život ztratí?“ (Mat. 16, 26) Kdyby se zůstalo u toho, nebylo by těch ohromných škod na lidstvu a těch trpkých zkušeností, po kterých bylo opět nutné bojovat o výhody křesťanského řádu.

Lidstvo má sice vždy hodně materialistické smýšlení, ale jako někdy nepravost prostřednictvím přetvářky holduje ctnosti, tak se lidstvo chce vždy aspoň zdát ideální, aby odporné mamonářství neprorážeło navrch celou silou. Proto se prosperita staví do stínu kultury a vědy.

Z pozadí těchto všech hesel obyčejně hledí ani ne dost skrývaný k a p i t a l i s m u s . V kulturním hnutí stávají v popředí finančníci, dávající mu obyčejně podnět a směr.

369

Bludy a lži v dějinách.

Věda chce být živnost; proto je jejím účelem nikoliv pravda, nýbrž jen hledání a mnohdy nehledání, zastírání pravdy; ba více, věda má být vydatným pramenem k nádheře a rozkošnictví; chce vládnout. „Unverzity, pokud tam má liberalismus většinu, mají být státem ve státě, aby v nich vládl protikatolický světový názor.“ (Prof. P e r n t e r, „Vaterland“, 25. listop. 1907)

Tady se volá: „Věda je moc“, z druhé strany se ozývá: „Peníze jsou větší moc!“ K a p i t a l i s m u s a v ě d a chtějí o v l á d a t s v ě t v n e j t u ž š í , o t r o c k é p o d d a n o s t i : nadkapitalista si chce člověka podrobit po hmotné stránce, nahromadit jeho majetek; nadučenec chce uchopit, ovládnout duši. - Vláda m o n i s m u a m a m o n i s m u , doména nevěrecké, nebo přímo řečeno požidovštělé svobodomyslnosti, pod jejíž rouškou se skrývají násilné chtíče.

Tu hle, právě z vlasti prosperity se nenadále ozývají „nové myšlenky“, že ke zdraví těla třeba zdravé mysli. To káže těch deset tisíc sebevražd jen ve Spojených státech za jediný rok. Nekřesťanský, nezřízený, proto nezdravý shon po prosperitě přešel do výstřední, téměř

vášnivé touhy po duševním klidu; přílišná zapadlost, zavrtanost do přírody prý vzala a uloupila lidstvu duševní klid.

Z toho zase entuziastické přesvědčení, že duch má naprosto ovládat tělo; že člověk má pěstovat pozitivní, povznášející myšlenky a city a zamítat vše záporné, dlabavé, myšlenky a pocity sklíčenosti, skleslosti a chabosti.

Vysoce vážený protestantský profesor Hilty ve spise „Choré duše“ vidí původ a příčinu nynějších nervových neduhů v nedostatku životní zdatnosti a životní síly. Jako léky proti tomu doporučuje: pevnou víru v Boha, zejména vroucí přilnutí k Ježíši Kristu. „Ráno hned při vstávání pomyslet nejprve na Boha, nikoliv na sebe; bude to velká posila pro celý den s jeho soužením.“ - Dále bude třeba přísné sebekázně v odříkání se a v práci, jak ji káže křesťanská askese a církevní půst. - Dále boj proti smyslnosti: pisatel horlí proti „nečistému duchu“ v nynější literatuře, proti nahotinám na obrazech a proti pohlavnímu vysvětlování mládeži, čili, jak si to svět nevinně nazval, proti „zdravé smyslnosti“. Toto „otroctví vzdaluje člověka od Boha, odnímá mu jeho přátelství, plodí nenávist Boha, dusí vše ušlechtilé a vznešené, takže snadno upadá do samotné zhovadilosti. Zde nepomáhá žádné poučování - kdo by tvrdil, že ano, buď nezná lidi,

nebo má nepoctivé srdce - zde je třeba plného odvrácení. Jen živá víra v Krista osvobozuje, který jediný přeráží ta pouta, přecházející z národa na národ.“ („Kranke Seelen“, Psychopatistische Betrachtungen)

To jsou tvrdá, ale tím pravdivější slova z úst světského muže, který se jinak netají svými názory o křesťanství - tvrdá slova těm, kdo vynaložili tolik práce na odtržení lidstva od Krista, od Boha.

Jak pravil sv. Augustin před půl druhým tisícem let - že neklidné je srdce lidské, dokud nespočine v Bohu, svém Spasiteli. – „… neboť beze mne nemůžete činit nic.“ (Jan 15, 5) „Pokoj vám zanechávám, svůj pokoj vám dávám; ne jako dává svět …“ (Jan 14, 27)

Kultura, věda, prosperita – v církvi.

Nepřátelé církve z mnohonásobné zkušenosti vědí, že kdykoliv se podnikl přímý, ryčný útok na církev, věrní synové přispěli na pomoc, ospalí se probudili, vlažní se rozehřáli.

Proto však nepřátelé neustávají; volí jiné cesty, nepřímé a tiché, ale k témuž cíli; pořád ukazují nové cesty, kulturní, vědecké, hospodářské, obracejí touhy a snahy na tu stranu, aby lidi zaměstnávali a odvraceli od náboženství.

Naše doba úmyslně zveličuje význam a cenu vědy a kultury nad jejich spravedlivou míru, aby nezůstalo žádné místo pro náboženství; místo Boha mají být modly: zlaté tele kultury, vědy, prosperity, nacionalismu, pokroku.

Je to vláda oslnivého hesla, tyranie duté moderní fráze b e z j a s n é m y š l e n k y a p ř e s n é d e f i n i c e, jak už bývá zbraní a zároveň kletbou polovzdělaného davu. Myslí se „svobodné vědecké zkoumání“ a rozumí se tím vlastně nevěrecké omezování lidského vědění; řekne se: „volná myšlenka“ a myslí se zaslepenost a zarputilé nepřátelství k církvi; volá se: „volná škola“ a není v tom jiná volnost, ledaže se má škole vzít i ten zbytek náboženství; „volným manželstvím“ chtějí setřít z manželského svazku muže a ženy ráz náboženský, svátostný.

Křesťanství prý nestačí na všechny potřeby 20. století, někdy je prý nutné docela na ně nedbat: má se tím budit alespoň nedůvěra k církvi; chtějí hodit pochybnost, zmatek a svár do křesťanských řad.

Jak se to soustavně a jednostranně provádí, lze nejlépe poznat z toho, že také sociální demokracie volá po „svobodném vědeckém

zkoumání“ a ovšem po veškeré ostatní volnosti, ačkoliv právě mezi nimi se pěstuje nejhorší duševní otroctví. Dá to sice trochu práce, mají-li se prohlédnout ty nesmyslné, patrnou skutečnou zkušeností vyvrácené zásady jejich programu, ale jak jen někdo prohlédl balamutící fráze zkrachovaného marxismu, toho již nemohou potřebovat, podle hesla: „Kdo neparýruje, poletí“ . Tak by vypadala ubohá svoboda v rudém státě. (A také tak vypadala. Autorův vhled do budoucnosti je víc než obdivuhodný – pozn. red.)

„Naše kultura nesmí být jednostranná, jen obrácená k hmotnému. Denně se stále více pociťuje potřeba uvést do souladu všechen pokrok hmotný, duchovní i mravní, spojit zájmy na pohled nesmiřitelné, osobní a obecné, držet, ctít a zvelebovat všechny ony ideální statky, bez kterých není možné nic, leda rozklad a barbarství.“ (Arture G r a f, „Per la nostra cultura“, 1908) Autor si dále stýská na horečný chvat přítomnosti, že téměř nedopřává člověku chvíle rozpomenout se na sebe samého, na náplň života.

Všechny ty věci jako kultura, věda, prosperita, národnost, pokrok mají i v c í r k v i s v ů j v ý z n a m , svou platnost, ale jen pokud jim to opravdu náleží. Člověku, stvořenému k obrazu Božímu, koruně tvorstva, má sloužit všecko: zvířena, rostlinstvo i nerosty, mezi těmi i drahé kameny a kovy, tedy zlato, peníze. K u l t u r a je dobrá, žádoucí věc; zjemňuje a zdůstojňuje mu život. V ě d a bystří nejvzácnější dar Boží, rozum, a činí člověka pánem přírody. Podivná a velkolepá je stavba lidské vědy. N á r o d n o s t je Bohem daná a posvěcená. P o k r o k přivádí lidstvo k rozvoji, k dokonalosti.

Ale všechny tyto duchovní statky lidské, věda, kultura a ostatní jsou k v ů l i č l o v ě k u , nikoliv naopak, on pro ně. Č l o v ě k n e n í j e j i c h o t r o k e m , n ý b r ž p á n e m ; ony všecky spolu a každá o sobě nejsou m o d l y , před nimiž by se člověk p l a z i l . – To jasně plyne z křesťanského učení; poměr těchto hodnot k člověku je přesně stanoven a tisícletou zkušeností utvrzen.

Liberální profesor Achille L o r i a z Turína uvažuje o sporné otázce: čeho víc přinesla moderní kultura, štěstí či neštěstí? - Často je slyšet, že moderní kultura lidi jen jitří, kazí a činí nespokojenými, ze šťastných dělá nešťastné. Loria to připouští. Prostý venkovan bývá šťastnější než ve všem zběhlý inteligent. Naše kultura vyrostla u lidí hmotně zajištěných, zámožných. Tam blažila a byla radostí života. Ideální lidé přenášeli toto své štěstí přímo do lidu, zapomněli mu však dát také hlavní podmínku: zámožnost. Tak se stává, že nebohatý člověk, dělník

nebo studovaný proletář napojený všemi poklady vědění a kulturních znalostí bývá rozervaný, navýsost nešťastný. Autor tedy radí přepracovat

novou kulturu na lidovou, na kulturu nemajetných a hlavně, aby vědění a znalosti byly provázeny mravní silou, mravním uvědoměním, smírným názorem lásky, přejícnosti a odříkáním. – Pan profesor to mohl říci kratčeji, že moderní kulturu je potřeba temperovat křesťanským názorem, aby nešířila nespokojenost a rozervanost. („Hlídka“ 1908)

Neobyčejně vyvýšené stanovisko zaujal, a tím i správně pojal a spravedlivý úsudek o katolické církvi podal anglický spisovatel Charles Stanton Devas. Ukazuje, jak selhává materialismus, panteismus a teismus neprozářený katolictvím i v rozvoji kulturním. Absolutní cenu katolické kultury dovozuje z duchaplného srovnání této kultury s kulturou předkřesťanskou (Číňané) a s kulturou pokřesťanskou (mohamedáni). Potom líčí katolickou církev jakožto tvůrkyni kultury: „Ačkoliv je církev Kristova viditelná, město na hoře stojící, je v jistém smyslu přece skrytá, zahalená oblakem. Právě její nárok, že je pokračováním žití svého Božského zakladatele, s nímž je mysticky spojena jako nevěsta se ženichem, jako tělo s hlavou, zavírá v sobě jistý podíl na pohaně i slávě. – Vzhledem k svému nároku být Božskou musí být osvícena Božským zjevením, ale zároveň musí být zahalena do oblak, jimiž je obklopen trůn Nejvyššího. A jakkoliv jsou oblaky obklopující církev zčásti dílem jejích nepřátel, přece hlavně pocházejí z její podstaty a jsou neustálým svědectvím Božského, tajemného poselství. Není tedy důkazem proti nárokům církve, nýbrž jejich potvrzením, že se zdá být zahalená do paradoxů, do protikladů.“ Spisovatel uvádí deset těchto protichůdností: „1. Církev se zdá být nepřítelkyní duchovní civilizace, a přece ji pěstuje. 2. Církev se zdá být v odporu k hmotné civilizaci, a přece ji podporuje. 3. Církev představuje náboženství bolesti, a přece zase radosti; její mravouka je přísná, a přece plná radosti. 4. Církev se zdá být nepřítelkyní, a přece zase podporou státu, jeho soupeřkou, a přece jeho spojenkyní. 5. Církev hájí rovnost všech lidí, a přece zase nerovnost majetku a moci. 6. Církev je plná pohoršení, a přece úplně svatá; hlásá zákon, který je těžký a lehký zároveň. 7. Církev hájí náboženskou svobodu a svědomí a zároveň je jim nemilá. 8. Církev je jedna, a přece křesťanství bylo vždy rozděleno. 9. Církev je vždy stejná, a přece se vždy mění. 10. Církev je vždy utlačovaná, a přece vždy vítězná.“ Každému tomuto zdánlivému

rozporu věnuje autor zvláštní stať, v níž ho duchaplně řeší. Dokazuje, že katolicismus je „klíč k světovému pokroku“; činí tak na základě důkladné znalosti jednotlivých historických faktů a s neobyčejným teoretickým důmyslem, jehož jednotlivosti dovede mistrně spojovat v celek. (The Key to the Vorlď s Progress, London, 1906)

83. Kněz v českém veřejném životě.

V přítomné době burácí po vlastech českých vlastech zápas, který svou veškerou taktikou a silou směřuje k tomu, aby bylo náboženské smýšlení vyvráceno nebo aspoň zeslabeno a poníženo. Poněvadž český lid se 95% svých hlav hlásí ke katolické církvi, přirozeně míří tyto útoky především proti katolickému náboženství.

Kdo zná dějiny českého národa a českého státu podrobněji, ví, že tyto útoky na náboženské smýšlení nejsou u nás žádnou novinkou. Opakuje se tu stará česká historie, při níž nejde o žádné povznesení českého lidu, o žádné zvelebení jeho blahobytu, nýbrž o podmanění si Českého království, jak stojí a leží, zrovna jak se to dělo, když počátkem XVII. a v XVIII. století byl český lid od svého náboženství odpuzován z důvodů politických a hospodářských.

Nynější rozmanité útoky na katolické náboženství českého lidu nejsou vůbec žádný „kulturní“ boj, jak předstírají agenti. Tyto útoky znamenají zřejmý boj směřující proti státu, proti jeho pořádkům, proti dynastii, proti nynějším majetným třídám, proti české národnosti; znamenají politickou snahu opanovat veřejné záležitosti českého lidu, jeho dosavadní náboženská morálka a světový názor mají být těmito útoky změněny a zviklány tak, aby se dal podmanit od cizích a vzdálených mu živlů, jež doposud právem pokládal a správně pokládá za své státní, národní a hospodářské nepřátele.

\- - -

Naše veřejné poměry a hospodářské názory jsou udržovány především morálkou vyplývající ze zásad stávajícího náboženství, o něž se také většina platných zákonů opírá. Proto ti, kdo touží, aby u nás nastaly změny ve veřejných poměrech a v hospodářských názorech, hledí toho docílit především usilováním

o změnu morálky, kterou se český lid na základě stávajícího náboženství spravuje a řídí. Z toho je jasné, že dnešní útoky vedené různými agenty pod různými záminkami proti stávajícímu náboženství mají povahu vysloveně politickou a hospodářskou a že se při nich jedná jenom a hlavně o podmanění a získání českého lidu, aby se nevzpíral výbojům, jejichž cílem je úplný rozvrat a převrat stávajících poměrů v našem soustátí.

K provádění těchto agitací, jak se každý může přesvědčit, jsou získáni jenom lidé, kteří nemají co ztratit a kteří nemohou pro nic zadarmo pracovat, kteří tedy z toho rozvratu patrně těží a těžit hodlají. Tyto agitace pak podporují u nás lidé, kteří na stávajících poměrech nemají žádný zájem. Ba právě, dělají to lidé, kteří snadno a rychle zbohatli z práce nebo z hlouposti českého lidu a nyní, protože jsou se svým bohatstvím uprostřed tohoto lidu dál cizím a vzdáleným živlem, nechtějí být za své bohatství, všelijak získané, napadeni. Těm se protiví stávající konzervativní poměry u nás.

To, že se někteří našinci k nim dobrovolně přidávají, je následkem české neprozíravosti a závistivosti, jimž není ze stanoviska českého nic dost hloupého, aby to nepokládali za pokrok.

Aby pak stávající náboženství mohlo být z politických a hospodářských důvodů rozvráceno, sníženo a lid zbaven morálky z něho plynoucí, přirozeně především musí být hlasatelé a strážci toho náboženství v očích lidu snížení, připraveni o vliv a lid zbaven víry.

Je tedy jasné, proč se podnikají nynější útoky proti katolickému duchovenstvu v českých zemích. Děje se to z politických a hospodářských zájmů nepřátel našeho státu, naší dynastie, děje se to ve snaze, aby se lid v zemích Koruny české, zbaven své dosavadní morálky, dal potom bez odporu politicky i hospodářsky podmanit od činitelů, kteří již po staletí usilují o politické zabrání zemí Koruny české a o hospodářské podmanění českého lidu.

- - -

V důsledku těchto snah hledí různí agenti cizích zájmů ochromovat

v habsburském soustátí především katolické duchovenstvo v jeho snahách udržovat stát, pořádek, mravnost, víru a lásku a v lidu rozsévat proti nim nedůvěru a připravovat je o vážnost a úctu.

375
Bludy a lži v dějinách.

Takové snahy v žádném směru neprospívají lidu a jeho blahobyt nijak nezvelebují. Smutné při tom je, že lid ve své neprozíravostí tyto falešné agenty ještě podporuje ze svých mozolů a že i stát, jimi poškozovaný, mnohé vydržuje a platí.

Dnes následkem působení těchto agitací stojí katolický kněz v české společnosti jako hruška v širém poli. Kvete, poskytuje útulek, dává bohaté ovoce, avšak přesto celé nerozumné davy zbloudilých nebo svedených po něm házejí kamením jako po nepříteli.

Tyto smutné poměry vyvěrají z politických a hospodářských agitací, jejichž kořistí má se stát český lid, aby byl nejprve zbaven své víry, své morálky a svých tradic, byl připraven pro zahraniční a cizí činitele, aby ho politicky připravili o národnost a hospodářsky si ho podmanili. A v tom jim doposud a po celá staletí překážel především – český katolický kněz zrovna tak, jako v Poznani vede a udržuje Poláky v jejich národním a hospodářském zápase katolický kněz polský.

Český kněz byl národním buditelem českého lidu, je jeho politickým rádcem, český kněz také třeba mlčky reprezentuje i český hospodářský program, takže půda, z níž vychází, totiž naše stávající náboženství je největší překážka, že se dávné a známé plány nepřátel našeho státu a naší dynastie neuskutečnily a uskutečnit nemohly. Proto nynější útoky na postavení katolického o kněze v české společnosti znamenají systematicky vedené a promyšlené politické útoky na stávající státní, národní a hospodářské poměry u nás.

To, že je katolický kněz za takových okolností bez ochrany zrovna ze strany, které má a musí záležet na jeho nejpronikavějším působení, to je ovšem žalostná a truchlivá chyba přítomné doby, která snad bude brzy pochopena.

- - -

Nynější útoky a agitace proti katolickému knězi v české společnosti

nutno pokládat za politické a hospodářské útoky na naše stávající národní, politické a hospodářské poměry. Dělají to lidé, kteří jsou nejméně kvalifikovaní k nějakému veřejnému vystupování a vedení.

Český kněz je bezesporu v české společnosti důležitou složkou, která za nynějších poměrů v politickém, národním a hospodářském ohledu reprezentuje v českém lidu a v jeho zápasech nejpřednější oporu, pokud si je totiž tento kněz vědom svého úkolu a postavení.

Ale toho si není vědom z českého duchovenstva pouze jen nepatrný zlomek, který se vždy a všude vyskytuje, neboť i mezi dvanácti apoštoly byl Jidáš, který Mistra zradil a nepřátelům za třicet stříbrných vydal a pak se šel – oběsit! Proto na takové netřeba a nemožno se ohlížet.

Podle našeho mínění se musí v české společnosti značně změnit tu a tam nesprávný a chybný názor na katolického kněze, aniž by při tom někdo musel ze svého vlastního stanoviska něco slevovat. Jedná se jen o to, aby soudní a rozumní lidé u nás uznali knězi všechna ta práva, která žádají sami pro sebe a která uznávají každému jinému, aby jejich porušovatele rozhodně odkázali do příslušných mezí a aby si uvědomili, že boj proti kněžím není žádný kulturní zápas, žádné tažení svobody a pokroku, nýbrž že je to docela sprostá snaha snížit a zlehčit v hlasatelích a strážcích náboženství jeho působení pod falešným předstíráním pokroku a svobod proto, aby byl lid ve své mravnosti a ve svých názorech politicky a hospodářsky zmaten, popleten a z d e m o r a l i z o v á n.

V české společnosti katolický kněz znamená důležitého činitele, který její politické a hospodářské zájmy chrání a konzervuje. Proto se útočí jenom na něj, a tak si m u s í l i d přirozeně tuto složku h á j i t p ř e d a g e n t y c i z í c h z á j m ů , na něž nechť zahřmí otázkou: „Proč to děláš? Jaký máš na tom zájem, když nic neděláš zadarmo? Kdo tě za to platí? Nebo jakou odměnu čekáš?“

Na tuto otázku zůstane každý agent dlužen odpověď, a situace, proč se dnes v české společnosti útočí na katolického kněze, bude ihned jasná.

Všeobecně se pochopí a pozná, že to dělají placení agenti cizích zájmů a cizího úsilí, které odstalétí své chtivé a hrabivé zraky obrací na Království české, jak stojí a leží, a hledá a připravuje různé cesty k jeho pohlcení.

Ve Francii jsou panující zmatky udržovány a vyvolávány zrovna z týchž stran a za podobným účelem, z jakého je česká společnost rozvrácena. (Dr. V. Řezníček, „Týden“, Praha 1908)

Tato slova mají tím větší význam, že pocházejí od skutečného znalce českého národa a jeho dějin, jak svědčí jeho četné veřejné práce, zejména „Bílá hora dle současných pramenů a pozdějších spisů“, v Praze 1895, „Modrá knihovna“.

377
Bludy a lži v dějinách.

84. Církev a revoluce.

Někdy bývá na obraze vidět hada s ostrým, na dva hroty rozštěpeným jazykem. K tomu lze přirovnat dvojí lež, že prý je církev přítelkyní a nepřítelkyní revoluce.

Podle jedněch katolická církev, prý absolutistická a despotická, prý nikdy nepřála lidové svobodě; jiní zase, že táž církev, prý demokratická,“ nepřeje knížecí vládě a nadržuje prý revoluci.

Tak by se vlastně měla obojí lež sama pozřít a zmizet, ale přes všechnu svou nejapnost se pro lidskou nesoudnost obojí drží dál.

1. To, že Husovo a Lutherovo dílo nebyla reformace, nýbrž revoluce, je ukázáno již na jiném místě (čl. 51 a 52). Když v reformačních rozvratech 15. a 16. století potřebovala knížata a vlády důvody, aby upevnili svou zpronevěru k víře, aby zastřeli svou chtivost po církevním majetku a svou ukrutnost vůči katolickým poddaným, vyčítali církvi, že je nebezpečná státu a říši, že podporuje revoluci.

Tuto zbraň tasili nepřátelé, kdykoliv ji potřebovali. Když se počátkem sedmdesátých let devatenáctého století rozvalily vlny kulturního boje, odevšad se rozléhal křik, že římská církev je nebezpečná státu a že jezuité jsou revolucionáři, i v katolickém Bavorsku směl r. 1871 ministr kultury nazvat „vatikánskou“ církev velmi nebezpečnou státu.

Belgický liberál Emil de L a v e l e y e pronesl výtku, že se v katolických zemích zvedaly vzpoury mnohem častěji než v protestantských. Podívejme se.

Doba velkých politických převratů nastala zároveň s převraty náboženskými. Každé kacířství bylo více nebo méně revolucí, v Čechách i v Německu.

O husitském hnutí míní čelní i ruští badatelé jako L a m a n s k ý, Hilferding, Palmov, že příčinu k němu dala v první řadě zpronevěra některých Přemyslovců na cyrilo-metodějském dílu. Tito panovníci a česká šlechta pojali nechuť k demokratismu slovanské církve, chtěli se vyvázat z odpovědnosti lidu a otvírali vrata západnímu feudalismu a s ním jdoucí kleslosti mravů. („Časopis vlasten. sp. muž. v Olomouci“ 1908)

V Německu nastala selská vzpoura jen následkem Lutherova učení. Původní a vlastní rozvoj moderního socialismu se ukazoval v zárodku hned po reformaci. Tam v selské válce vyrážejí první kly sociálně demokratických a r e v o l u č n í c h zásad.

Selská válka byla předehrou k r. 1789 a dítě reformace z roku 1517. (H o f f m a n n „Entwickelung der socialistischen Idee,“ Münster 1882)

Po té válce vznikaly vzpoury ve všech protestantských zemích, v Anglii, Skotsku, Švédsku, Dánsku a Nizozsku; česká stavovská vzpoura a třicetiletá válka vytryskly z tohoto pramene.

Historie doby husitské v politickém a náboženském, v národním i společenském ohledu odhaluje všecky živly, které lze spatřit v každé pozdější revoluci, změněné sice podobou, ale povahou stejné. Doba husitských různic stojí v popředí hrozných scén, jejichž jméno je re voluce. Lutherova činnost v první polovině 16. století poskytuje v mnoha vnějších momentech obdobu a spojku s činností Husovou na počátku 15. století, takže mohlo vzniknout jalové proroctví o huse a labuti.

Mezitím, co se v Čechách pásmo událostí při ustavičném kvasu ještě rozpřádalo a nastupovaly nové katastrofy, Německo a jeho sousední země byly reformací strženy do bojů a občanských válek. Myšlenky kdysi Německem přinesené z Anglie do Čech se zase vracely do Anglie; vilný a svévolný panovník tam v zaslepenosti dal podnět k církevní

revoluci. První polovina 17. století se v Čechách i v Německu vykazuje spouští třicetileté války, jejížto počátek činí dvoustetletému jitření v Čechách násilný konec, jejížto závěr v Německu boji církevnímu a politickému činí konec pokojný. Avšak ještě než byl v Německu uzavřen westfálský mír, dozrálo zlé osení v Anglii, rozseté králem Jindřichem VIII. do krvavého zápasu; po půl století rozrývala tuto zemi církevní a politická revoluce, končící svou katastrofu r. 1689. Potom následovala v Evropě za více než sto let historie dvorů a válek, co zatím hladké ideje francouzských encyklopedistů sice pozvolna, ale od kořene podrývaly půdu dosavadního pořádku ve státě, v církvi a ve společnosti. Ale r. 1789 vypukla ve Francii strašná revoluce, která vzplanula také roku 1848 a r. 1870. (Helfert. § 50.)

Takový je koloběh revolucí v novověké Evropě. Louis B l a n c tedy právem staví do čela svého díla „Počátky a původy francouzské revoluce“ boj myšlenek a rozvrat p o d n í c e n ý J a n e m H u s e m a vidí v tomto prý „prostém kněži“, jehož se mu ostatně zdaleka nepodařilo pochopit, „vzrůstajícího genia novověkých revolucí“, le naissant genie des revolutions modernes.

2. Katolická církev – buřička? Nejstarší, ve své soustavě velkolepá a nejkonzervativnější moc, více než každý jiný

ústav světa, zcela zbudovaná na základech autority a jen autoritou působící a živoucí katolická církev má prý demokratické záměry, státu nebezpečné a revolucionářské, a kde má v katolických zemích moc, budí prý a podporuje buřičská a protivrchnostenská povstání!? To je hotová contradictio in adjectis, logický nesmysl! Katolická církev nemůže být revolucionářská, poněvadž by brojila sama proti sobě a zapírala a ničila své vlastní učení, celou svoji svébytnost. Katolická církev nikdy buřičkou nebyla, a kdo tvrdí opak, dopouští se největší historické lži.

Ale snad za našich časů, kdy jsou státní vlády většinou proti ní a revoluce neušetřila ani katolické země, se katolická církev jinak rozmyslela? Snad „římská chytrost“, vidící neustále se vzmáhat revolucionářské ideje a mocnosti se nějak „z chytrácké politiky“ smířila a smluvila s těmito mocnostmi?

Takové podezření zahrnuje hrubou urážku církve a její nezměnitelné učení; je úplně pošetilé, směšné. Ale kolik je stejně směšných výmyslů na církev, a přece se jim přeochotně věří!

Dokonce právě za našich časů více než kdy jindy pozvedali papežové varovné hlasy proti revoluci a její ošemetným zásadám a ukrutnostem a hlasitě a slavně je odsuzovali a zavrhovali, jako Klement XII., Benedikt XIV., Pius VI., Pius VII. a Lev XII. – Řehoř XVI. v encyklice „Mirari“ ze dne 15. srpna r. 1832 jmenovitě varoval před špatnými spisy šířenými mezi lidmi, ve kterých „se jisté zásady šíří, jimiž se podrývá povinná věrnost a poddanost k vladařům a všude se podpaluje pochodeň vzpoury“. Připomíná vznešené příklady poddanské věrnosti ze starověku.

Jeho nástupce Pius IX., který se sám stal obětí korunovaných i nekorunovaných revolucionářů, opět a opět zamítal vzpoury a ve slavném Syllabu výslovně zatratil článek 63: „ Zákonitým vladařům se smí odepřít poslušnost, ba je dovoleno vzbouřit se proti nim.“

Pravda, nelze zapřít, že také katolické země asi tak sto let byly zachváceny tímto moderním morem, že logicky od nepravých zásad svobody i v katolických zemích vystřelily nynější sociální hereze, ale to má původ a příčinu daleko jinde nežli v katolicismu.

Z druhé strany se církvi vytýká, že je příliš odvrácená od záležitostí tohoto světa, že své stoupence dělá lhostejné a tupé a že protestantismus, kdyby si nic neuchránil, aspoň právo pohybu a revoluce že si zachová. Dvojsečný jazyk.

85. Stát budoucnosti.

C i t e a u x (Sitó) klášter (později také vesnice ve Francii) založil koncem 11. století mnich benediktin sv. R o b e r t v pustém hvozdu C i s t e r c i u m , když se mu zdálo, že se v jeho klášteře v Molesme nezachovává řehole dost přísně.

Řád by svou přísností zanikl, kdyby mu sv. Bernard se svými třiceti druhy nezískal oblibu. Předním účelem řehole, jak blíže určovaly stanovy (carta charitatis), bylo: modli se a pracuj.

Do Čech přišel cisterciácký řád již záhy, v první polovině 12. století: Sedlec, Plasy, Nepomuky; na Moravě Velehrad a Zďár; ženská řehole klášter na Starém Brně a v Tišnově.

Cisterciáci se zabývali polním hospodářstvím, pěstovali zpěv a

kostelní hudbu, věnovali se vědám a pomáhali udržovat církevní život.

Na klášterním majetku Citeaux byl učiněn v devatenáctém století také jeden z mnoha pokusů zřídit lidskou pospolitost na jiném základě než na křesťanském, jak popisuje abbé René G a r r a n d ve spise „Histoire de la vie et des oeuvres de R. P. Joseph Rey“.

l. Citeaux, starodávné kulturní křesťanské sídlo, ušlechtilým křesťanským duchem a pilnou rukou povýšené a posvěcené z pouště v ráj, byl podle zákona ze 14. května 1790 a 4. května 1791 cisterckým odňat.

Padesát let přecházel statek se svým příslušenstvím z ruky do ruky, až jej 7. července 1841 koupil Angličan Artur Young, že tam zřídí obec podle n á v r h u francouzského socialisty Fouriera. –

Na dva tisíce lidí se seskupilo v hospodářskou pospolitost (falangru, ze slova falanx); každý člen mohl konat práci podle své vůle a po chuti, kdy chtěl a která ho právě těšila; ze společného výtěžku dostával podíl v poukázkách; na ty zase dostával byt, stravu, oděv.

Všechna práce měla být pouhou zábavou, rozkoší a ještě se mělo sloužit obecnému dobru, když by se lidským náklonnostem dal směr společného prospěchu; jednotlivec měl docházet svého štěstí a pospolitost svého blaha.

O to pokusil se Artur Young a k tomu cíli si vyhledal ochotné a zámožné společníky.

Falangra začala za nejlepších podmínek: zakladatelé byli bohatí, mocní a opravdu jim záleželo na zdaru díla. Jaké vítězství nad křesťanským názorem, jaká čest a sláva po celém světě! – Mohli si také navybírat, kdo se jim zdál dost vhodným, schopným, oddaným; byla to poměrně pravá elita.

Podílníci toho podniku, naivní a každé novotě náchylní, nechávali jako příklad pro jiné své ženy a dcery pást ovce v toaletách zdobených krajkami a stuhami, jiné v hedbávi obcházely dobytek.

Každý člen falangry směl podle chuti pracovat a podle chuti si hovět. Chyba byla jen ta, že málokterému se málokdy chtělo pracovat: všichni dohromady, původce této nauky, zakladatelé i účastníci zapomněli, že Bůh od počátku světa uložil lidstvu práci jako zákon kajícnosti a smíru; nebo vlastně nezapomněli, nýbrž chtěli usvědčit z nepravdy, uvést v posměch slova Písma: „V potu své tváře budeš jíst

chléb“. (Gen. 3, 19)

V podniku všechno jen padalo: peníze na něj, mravnost v něm, až posléze i sám celý padl, když se podnikatelům znelíbil marný náklad a zděsili se nemravnosti. Falangra zůstala utopií.

2. Na veřejné dražbě koupil statek pater Rey za tři sta tisíc franků, které mu naskládaly zámožné rodiny z Lyonu. Když tam přišel, ne právě zjemnělý na pohled i s několika svými lidmi, tázal se ho bývalý majitel, co že tam zamýšlí dělat.

„Přicházím obdělávat půdu s těmito chudými a opuštěnými. Založíme zemědělskou osadu, v níž každý svou prací prospěje celku.“

„Ale to jsem také chtěl, a nepodařilo se mi.“

„Vám se nezdařilo, poněvadž jste chtěli pořádek obrátit naopak. Chtěli jste nechali dělat každého, jak sám chce, ale naše náklonnosti při naší porušené přirozenosti jdou spíše ke zlému než k dobrému. S pomocí Boží dojdu mnohem jistěji ke svému cíli v duchu oběti a oddanosti, když budeme pracovat z poslušnosti, takřka v kajícím duchu.“ –

Členové falangry zmizeli beze stopy; jen v bývalé klášterní knihovně, kde si upravili divadlo, zbyly některé dekorace, několik kostýmů a třicet pět natvářek (přetvářek, asi zhotovenin - pozn. red.) smutně proslulých neznabohů a zločinců; čenové falangry probírali jejich lebky podle frenologických zákonů (nevědecká snaha o poznávání duševních vlastností a charakteru z tvaru lebky - pozn. red.)

Po několika letech přišel tam na návštěvu pan L. Když viděl křesťanskou osadu v plném rozkvětu, velmi se zaradoval; ale po chvíli hluboko zesmutněl a přiznal se, že když mu bylo třicet let,

býval tam členem. Náhodou prý mu přišel do rukou katechismus, z něhož poznal svůj blud a vrátil se na pravou cestu.

„Byli jsme svedeni a ošizeni, ale naši svůdci nabyli, co chtěli, svou situaci.“

Přišel muž Boží, abbé Rey, sňal hanu ze starého znehodnoceného opatství a zase tam zakvetly klášterní ctnosti.

- - -

Po čtyřiceti letech francouzská vláda opět zapudila Reyovu družinu, která tam blahodárně působila.

Od roku 1899 přešel Citeaux do majetku trapistů. Ne na dlouho.

Roku 1907 byl zase zkonfiskován s ostatním církevním majetkem, aby se prý utržila miliarda pro „společné dobro“. Jak to dopadlo, je vyloženo na jiném místě. (Str. 312)

86. Móda v církvi.

Rozumí se zde móda v nejširším rozsahu: od původního významu slova modus – způsob, tedy od důležité podmínky jevu, až po ty časové změny v maličkostech, které nic nemají do sebe, ledaže je tak nějaká změna, něco nového.

Vše lidské je pouze do času; „čas vše mění, i časy“.

I ta pouhá změna, z něčeho do něčeho, ze starého do nového lahodí; a nebývá to ani vždy pokrok, od méně dobrého k lepšímu, ba naopak, často značný neúspěch, patrný ústup, a ještě bývá příjemný. Taková je síla novoty - módy.

Církev představují lidé se všemi svými silami a slabostmi. Vždy se v ní do jisté míry uplatňovaly přední snahy lidstva za té které doby.

Ve světě vždy bývala nějaká móda; snaha po novotách plní dějiny; vždy bývali „modernisté“.

Ale církev má základ a zřízení Božské; proto, co je v ní Božské, věčné, nemá změnu, nemůže podléhat módě. Když se i do toho vnášela móda, vznikalo kacířství.

Každý blud byl v nějakém smyslu moderní. A že těch mód bylo za všechen čas již mnoho, již tolik, že jsou cesty bludu téměř všechny schozeny, byl život církve takřka neustálý boj proti módě.

Nepřátelé katolicismu předělávají své útočné zbraně občas na moderno. Nedávno svůj odpor nazvali „kulturním

bojem“, jako by bojovali na ochranu kultury proti církvi, a svět jim věřil, ačkoliv každému průměrnému člověku může být nad slunce jasnější, že celá naše kultura má kořen a počátek v křesťanství, že tedy

kulturní bojovník vlastně jen plivá do studánky, ze které se napil a dále bude pít. Proti těmto nepřátelům bývá církev trpělivá, laskavá; neútočí, jen odráží útoky, ale i to málokdy, aby zachovala čest alespoň u svých dítek. Bylo by tu potřeba víc práce, neboť podle slov ermelandského biskupa „vede se protestantům jako králi Midovi, jemuž se podle pověsti všecho v ruce měnilo ve zlato; tak se protestantům vše, i nejrozumnější, jakmile se katolická církev nějak k tomu zná, mění v nerozum a ošklivost.“ S c h o p e n h a u e r : „Němec má zvláštní chybu. Jak uslyší některá slova a pojmy, zatočí se mu hlava, a hned padá do jakéhosi deliria.“

Nejnovější blud naší doby je právě „m o d e r n i s m u s“, kdy „pokroková“ katolíci, blouznící o jakémsi budoucím náboženství z „opraveného“ křesťanství, chtějí, aby se katolicismus přizpůsobil vědě; to znamená, by se přestal považovat za absolutní pravdu, jako že aby sám sebe uvedl v pochybnost a postavil se na úroveň nějaké filozofické teze.

Ale v církvi nestojí věda nad vírou; pro katolíka není věda základní princip, nýbrž pomocnice víry. Věda má jen člověku říci, když se Bůh zjevil, Syn Boží se vtělil a založil církev, že lidstvo jde bezpečnou cestou, když má za pravdu, čemu církev učí. (Viz str. 324, 367)

Církev j e v y v ý š e n á , s h o v í v a v á , v e l k o m y s l n á, v e l k o r y s á ; snáší všecky módy, pokud jen zasahují do její časové, lidské, vnější stránky. V jiné, podstatné části, nemůže povolit v žádné. Církev naprosto není tou tyrankou, za jakou ji mají nerozumní lidé. Ale papež také není pánem církve, že by směl dělat a poroučet, co a jak by chtěl. (Viz str. 130)

Žádá se po církvi „ v o l n é m a n ž e l s t v í “, ačkoliv se může vědět, že tu nelze ustoupit od toho, co ustanovil sám Božský zakladatel, věčná pravda, absolutní moudrost. Kdyby církev mohla povolit, již by se vystříhala anglického rozkolu, který na ni uvrhl tolik utrpení.

Šťastnou náhodou je snadné právě na tomto článku ukázat, jak neskonalá moudrost jej založila. Francouzský učenec George F o n s g r i v e právě vydal spis „Mariage et Union libre - Manželství a volná jednota“ (v Paříži, 3. vydání), kde nevychází z náboženského stanoviska a nedrží se toho neb onoho náboženství, nýbrž jen r o z u m u a p ř í r o d y , a dochází k závěrům

ne-li zcela j e d n o t n ý m , tak aspoň s o u b ě ž n ý m s k a t o l i c i s m e m . „Redukovat manželství na smyslný poměr a prohlašovat volné spojení manželů za oprávněné, znamená ničit rodinu, autorizovat největší a nejvážnější mravní zlořády, přivádět lidstvo do barbarské promiskuity, příčit se evoluci, která, jak svědčí historie manželství, postupuje od polygamie k monogamii, upadat do zvířeckosti. .... Nedali jsme se ve svém výzkumu vodit žádným dogmatem, žádnou předem pojatou teorií, nýbrž pouze konstatováním faktů a úsudky, zkušeností a rozumem, a hle, zdá se nám, že z toho plyne tolik, že nauka církve, k níž my dospíváme po jiné cestě, spočívá na půdě solidní a racionální.“

V jiných, volnějších věcech, měla církev sama a tak i poskytovala více volnosti, ale činí to vždy v souhlasu s pevnou praxí, ustálenou na základech staré a steré zkušenosti, jako třeba celibát kněží (viz čl. 37, str. 90)

Každé století mělo nějaký přední směr, k němuž i církev zaujala nějaké stanovisko. (Viz str. 103)

S v a t í o t c o v é a církevní spisovatelé se snažili teprve pronikat do náboženských pravd a vysvětlovali je. Pozdější doba s c h o l a s t i c k á tyto pravdy již uváděla do soustavy a vědecky zdůvodňovala náboženská dogmata pomocí filozofie řecké, židovské, arabské.

Když se to po čase zdálo příliš suché a abstraktní pro život, poněvadž křesťanství není nějaký filozofický systém, sv. F r a n t i š e k , chudáček Boží, uskutečnil onen veliký převrat ve světě, že dal teologii a náboženskému životu nový směr – mystický, a strhl celý svět za sebou.

Církev povolila i m ó d ě f e u d á l n í h o z ř í z e n í s jeho škodlivým vlivem a necírkevním společenským zřízením: vrstva nad vrstvou. Církevnímu duchu je mnohem bližší slovanský způsob: vrstva vedle vrstvy, jako prsty na ruce. Proto jakoby měl nový duch zavanout do církve, když vznikala mohutná slovanská říše, moravská; papežové jako z přímého vnuknutí jí hned dali všechny církevní výsady, i její jazyk povýšili za liturgický; to byla věc většího významu, než by se na pohled zdálo, zejména když německá církev, řevnivá sokyně mladé církve slovanské, nikdy takovou výsadu neměla.

Š k o l s k á m ó d a je, že Adam a Eva zhřešili jen tím, že požili j a b l k o v r á j i . – Jen jablko, a ještě my děti 20. století to odstonáváme! – Ale světu nelze rozumět, leč tehdy, uzná-li se těžká prvotní pravina, smrtelné prohřešení se proti Bohu. Souhlas veškerého lidského pokolení to dosvědčuje. –

Pro jablko ? – Ach, nikoliv. Písmo sv. nikde tak nemluví; jen lidé si tak zvykli. V Mojžíšově knize Genesis (2, 9) je psáno: „Hospodin Bůh dal vyrůst ze země všemu stromoví ... a stromu poznání dobrého a zlého.“ 15 – 17: „Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu … a člověku přikázal: ... Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. … propadneš smrti.“ – Strom poznání dobrého a zlého je patrně apokalyptický pojem, aby se přísně rozlišila idea dobra a zla v univerzálním smyslu. Problém, jaká byla pravina lidstva, spadá do teologie; jen to se ví, že přestupek toho přikázání byl pro lidské pokolení morální katastrofa, jejíž následky v něm dosud přetrvávají.

Bývá také zvykem mluvit o „svátostech umírajících“, ačkoliv to škodí, poněvadž mnoho lidí se bojí dát se zavčas zaopatřit, a konečně ani to není pravda, neboť ta svátost, jak učí církev, je k blahu duše a někdy i těla. Snad lépe „svátost nemocných“?

Bývala móda, když to nesla doba, malovat církev jako ňadratou dámu, jak tiskne dítě k prsu; v mnohém kostele jsou ještě podoby svatých a zvláště světic, na obraze nebo ze dřeva a z kamene, v pozici, jako by se náhle se zarazili v tanci a zkameněli, když se na kůru hrály menuety.

To všechno byla móda, časový požadavek, vnášený do církve světskými lidmi podle tehdejších uměleckých názorů; církev to velkomyslně snášela, nikoho neodsuzovala.

A tak je těch mód, různých a všelijakých, větších i menších velmi mnoho, až do těch nynějších vysokých bohosloveckých kolárků, které začaly u pruských důstojníků, když po roce 1866 a 1870 nosili hlavy vzhůru, pak přešly do rakouské armády, odtud k civilistům a od těch i do – církve v jejích mladých bratřích.

Doslov.

Lidská společnost měla sotva kdy více zapotřebí se s rozvahou probírat svými dějinami, jako právě za našich časů. Naše doba je dobou všeobecného odpadu od věčných zákonů, dobou odporného sobectví. Kde který občánek si sám z papíru vystřihuje Hélia, jaký se mu hodí, a ve svědomí si omezuje věčné zákony pravdy, jak se mu kdy zachce.

K tomuto stavu byla evropská společnost již zdaleka vedena a připravována. Do klidně usazených a uspořádaných vrstev lidské společnosti vrhla pochodeň požáru – „reformace“ Husova a

ještě více Lutherova. Od těch dob těžce dolehly na lidskou společnost hory nepravostí, moře hříchů, poušť bludů.

Dcerou reformace je – revoluce. Vladaři z reformačních dob nebyli nakloněni náhlým a násilným politickým rozvratům, ale neostýchali se z nich kořistit. Nenáviděli revoluce, pokud i jim samým sahala na hrdlo, ale její následky zákonitě potvrzovali a „posvěcovali“, pokud jim z toho vzcházel hanebný zisk a škoda jiným – zejména újma moci a vážnosti církve. Tak pomalu hrubla jemná citlivost svědomí, otupěl právní cit, rozmohl se duch nevšímavosti k pravdě, právu a ctnosti, rozmohl se duch věrolomnosti a násilí – duch revoluční.. .

Co doutnalo v lidstvu od času reformace, vzplálo roku 1789 ve velkou revoluci. Nevěrecká a nemravná zkáza francouzské monarchie, podporovaná zkaženou inteligencí, neboť reformační skepse nevěry a nemravnosti pronikla i do Francie a měla v nezbytném závěsu revoluci. Revoluce byla spravedlivá pokuta a přísný trest, Boží dopuštění.

Ale moderní dějiny se daly do rozeznávání „velkých revolučních idejí“ od jejich nadužití (zneužití), do dělení „slavného vzkříšení lidstva“ od hrůzy, která je provázela. Ale i to je hra podlá a nemravná, neboť proslavované revoluční ideje jsou zrovna tak bezbožné a nemravné jako prostředky, jichž se užívalo. Kdopak by výbuch ošklivé nemoci, kterou si způsobil ať jednotlivec, ať celý národ, oslavoval a vítal jako radostnou událost, kterou si prý lidstvo násilím nachýlilo nebe? Revoluce byla spravedlivá pokuta a přísný trest – Boží dopuštění, a při tom mělo zůstat.

Revoluční zkáza nezachvátila pouze jediný národ, jako kdysi egyptské rány nebo rozvrat Kartága a Jeruzaléma, tato zkáza nezůstala na území jednoho národa, nýbrž se jako plamenem vzplanuté prérie rozvalila po celém světě, kde bylo co hořlavé. Úpadek zbožnosti a mravů - a z toho krutovláda, sobectví oněch horních deseti tisíc, vědecká anarchie - a dole zase socialismus, komunismus, anarchismus, nihilismus, antisemitismus furibundus - to jsou jen některé z mnoha příznaků všeobecné churavosti.

Zkažený jednotlivec zmírá rychle, národy uhnívají víceméně pomalu. Ve Francii to již není zdravé tělo, na kterém se usazuje tolik plísně a jedovatých vředů. Jako sršňové na uhnilém těle, tak se tam sobečtí vůdci zahnízdili v dochvívajících údech státního systému. Ještě se jeden nenasál, a už přilétá deset jiných lačných.

K tomu není potřeba, aby si churavý byl vědom své choroby: dějiny ukazují národy a státy, které ještě měly červeň na tváři,

a kácely se hnilobou a červotočinou. Athény byly už jen římskou univerzitou, Řek byl jen žvástal, Graeculus loquax, ale v ústech měl ještě pýchu a domýšlivost maratonského vítěze. Každý Říman ještě cítil v sobě kus imperátora a celý kolos byl už samý puch a práchnivění.

Tažte se liberálů, jak jim při tom je, a dozvíte se, že dobře, kanibalsky dobře, jako oněm sršňům v ústrojí mršiny. Animálnímu zvířeckému životu to dostačí, a synové opice beztoho jiný život nemají. Či se nedostala lidská společnost, především evropská, už hodně daleko na cestě ke zvířeckosti, k rafinované bestialitě? Materialismus ať v rouše jemném, ať hrubém stahuje člověka i národ pořád hlouběji, na úroveň pozemských věcí. Čím níže klesá, tím rychleji chabne peruť duchovní, mohutnost pojímat věci transcendentní rychle vyvětrává, nebeská rosa, kterou duše kdysi sála z nebeských výšin, vysychá. Mezi nebem a národem se rozprostře temný pohřební příkrov, a člověk nebo národ jako „němá tvář“ v pohledu nad sebe tam nic nevidí - sedí ve stínu smrti.

Začátek hniloby a zkázy národního systému bývá vždy a všude odpadnutí od věčných idejí, které lidskému životu teprve dodávají cenu a vzácnost. Jestliže někdo nezná, nebo jestliže si celý národ zakalí účel vezdejšího života, bloudí po scestí a ta vedou do nezbytné záhuby.

R a k o u s k o je stát katolický. Jeho staleté dějiny mu ukazují cestu do budoucnosti. I zde došla revoluce do svých důsledků a závěrů, ale nikoho neuspokojila. Nejenže nemohla vyrovnat účet, nemohla se ani vyrovnat s velkou ztrátou věřitelů, ohlásila konkurs, bankrot. Je zajisté zvláštní a významný úkaz, že „vymoženosti“ z revolučního roku 1848 se také v Rakousku zprotivily právě těm, kdo tehdy za ně bojovali. Všeobecné stesky se ozývají na svobodný průmysl, když už jsou průmyslníci z velké části ožebračeni; ve svobodné dělitelnosti a zadlužitelnosti pozemků vidí selský lid svou záhubu; z kapitalistické

fráze o laciném a snadném úvěru se vyklubala sprostá lichva. I samotné židovstvo začíná zaznamenávat, že hyne jeho národní ráz. Plytký a mdlý liberalismus se zvláštní otřelostí a sebechválou pozaházel všecky staré rakouské tradice a dosadil za ně svou vlastní rozšafnost a moudrost: ale Rakousko tím nezískalo ani spokojenost a blahobyt v zemi, ani moc a vážnost za hranicemi. Věku nám sice přibylo, kéž by nám s věkem přibylo moudrosti!

388

Bludy a lži v dějinách.

Jediná katolická církev může všecky rakouské národy pozvednout k sobě, svým duchem proniknout a posvětit. Ona jediná může všechny své národy krok za krokem doprovázet na dráze dějin, dodávat jim schopnost rozvoje a udržovat je v ní, jakož i vracet je na cesty dobré, kdykoliv by se z nich vyšinuli. Jen duch katolický, duch moci a společnosti, pokoje a svornosti udrží tyto národy také v politické celosti.

Ale k tomu je zapotřebí, aby církev měla volnou působnost. V omládlé církvi katolické v Anglii a v Americe vystupují kardinálové s neobyčejným zdarem, aby potřeli materialistický kapitalismus a socialismus. Jen katolická církev udržuje v sobě ve všech časech obrodnou sílu. Všecka ostatní náboženská vyznání vyhověla jen určitému stupni vzdělanosti a s ním se rozpadla, jiná se ve vlastní slabotě přivinula k národnosti a k jejím jednostranným potřebám života - a zahynula nebo hynou nebo zahynou s ní.

Ve velkém rámci rakouské veleříše je zasazen také obrázek českého národa. Jeho dějiny mu plamenným a krvavým písmem vrývají do vědomí pravdu, že jen v katolické víře je jeho jediná národní spása. Od dob Husových až do Bílé hory tonul národ v náboženských zmatcích a na smrt tonul i národně.

Ale tato víra nesmí být onen bezcharakterní formalismus některé inteligence, v níž církev oplakává jméno katolíka; tato víra musí být živá, projevovat se v duchovním i vnějším životě jednotlivce i národa.

Liberalismus a svobodomyslnost, jak se jim za našich dob rozumí, jsou vskutku jen karikatury a zkomoleniny svého významu. Jsou v nich zkaleny pojmy pravdy a práva. Liberální časy Josefa II. zasadily sekeru na kořen českého národa, liberálové tlačili Slovany ke zdi, nacionalisté

kladou podle pohanského způsobu národnost nad náboženství, moc nad právo a spravedlnost.

Pravou a jedinou svobodomyslnost má jen církev katolická. Staleté dějiny ve světle pravdy jsou toho věkovitým svědkem. Když papež Pius IX., viděl, jak ve světě v šeru moderní nevěry hynou pojmy pravdy a práva, zvolal do světa: „ V r a ť t e s l o v ů m p r a v ý v ý z n a m “; pravdu říkal onen sice protestantský, ale pojmem pravého práva ještě proniknutý Angličan, že „ v těchto dobách je jedině papežský stolec držitelem pravdy a zástupcem nezkaleného právního citu“.

Úpadem od věčných idejí pravdy, dobra a krásna pomalu uhnívají velké národy a při své „bohatší vnitřní síle přece mají vždy jakousi naději mírného obrození: ale menší národ je

daleko útlejší a choulostivější organismus. Nákaza se zanedlouho rozežírá až k samému srdci.

Toho ať si je pamětliv český národ. Uprostřed Evropy je také ohniskem, kde se stýkají živly dobré a zlé. Nepřipustit k sobě rozkladné ideje a snahy zkažených národů a přitom se přizpůsobovat potřebám a požadavkům novějších dob přiměřeným rozvojem, vyrůstajícím z kořene vlastní individuálnosti: v tom je jeho veliká a vznešená úloha, spása.

Je to skutečně bezbožná hra a odporné řemeslo, když čeští spisovatelé znečišťují pramen národních dějin, nebo aby prý povznesli českou literaturu na výši doby, přenášejí výpary nevěry a smrdutý trus nemravnosti na české nivy. Jsou to oni sršňové, kteří se napásli na shnilém těle a pak usedají na zdravý organismus českého národa, aby mu vpouštěli nasbírané jedy do ještě zdravých žil a vazů.

Toto si pamatujme: První stadium naší národní zkázy bude úpadek víry. Jakou měrou povolíme ve víře a mravnosti, které jediné jsou schopny ideální nadšenosti a heroického sebezapření, takou měrou zanikne i naše národnost. Náboženská indiference povede za ruku národní vlažnost a tupost a bez heroismu a idealismu vypadne český národ z řady živých národů. Bez Boha, bez vlasti.

Za časů Josefových nikdo k českému lidu nemluvil jeho jazykem, leda ten katolický kněz; a když se v Elsasku a Lotrinsku pracovalo na poněmčení bohosloveckých ústavů, jediný papež římský povznáší proti tomu důrazné veto! A jiné případy z nejnovější doby v Polsku a na Slovensku.

Také českému národu bude mocnou skalou Petrova víra svým

duchem, který uvnitř dodává národům životní schopnost a radostnost, navenek pak svou mocnou záštitou zabezpečuje svým národům svobodu.

Ještě nedozněly moderně liberální fráze o „zestárlé církvi, o neduživém starouškovi v Římě“ z dob rozvlněného proticírkevního proudu a již zase celý svět s úctou pohlíží k Petrovu stolci v Římě, že ani nepřátelský tisk nemůže nevyznat, že „vězeň ve Vatikánu má nesmírnou moc, k níž nelze přirovnat žádnou moc na světě. Papežství je světové mocnářství; velkolepá hierarchická soustava bez porušení přečkala za poslední doby nájezdy a boje, které by zcela jistě otřásly každým lidským zřízením. K vatikánskému věznu vypravila hrdá Anglie zvláštního jednatele, aby jí pomohl usmířit Iry; s vatikánským vězněm vyjednával nejmocnější státník novější doby o smír s uznáním, že je nemožné s ním zápasit beze škodlivých následků

pro německé protestantské císařství; vatikánský vězeň svým přáním mít svéso zástupce svého v Pekingu hýbal francouzskou republikou; svou moc osvědčuje ve Spojených státech amerických, kde se katolicismus vůčihledě rozmáhá; jeho slovo ustanovuje působiště katolických misionářů v afrických koloniích a na jižním oceánu. Na pomezích prérií a poušti Sahary, na březích Tichého oceánu i na Shetlandských ostrovech je vatikánský vězeň pánem svědomí milionů lidí. – Nejmocnější panovníci se ucházejí o papežovu podporu, rozsudek v důležitých sporech ponechávají jemu a shledávají v něm vzácného spojence v zásadách a v konzervativních zájmech a v obraně proti socialismu.“

Takto se od věků plní a na věky věků budou plnit slova Páně: „ A b r á n y p e k e l n é j i n e p ř e m o h o u .“

A nepřemohou ani ty, kdo jsou jí věrní!

Důležitější opravy.

Str. 280. řádek l zdola, místo: opětném, správně: opět na.

Str. 303. řádek 10 zdola, místo: kacířská, správně: kacířka.

Obsah a věcný ukazovatel.

Strana

Proslov.

Dějiny učitelkou.

Chybný názor česky na „vrchol dějin“.

Úmyslné kalení dějin.

Ke II. vydání.

l. Církev neznámá a – nenáviděná ...…….....…….11

Církev chce býti poznávána ……12

Trojí stupeň neznalosti: lhostejnost……..13

b) nechuť . . . . ……..14

c) nenávist…… . . . . . …15

Marný boj .....…….. …16

2. Přirozené nedostatky dějepisné pravdy……...18

osobní……...19

světské…….….20

3. Lži na církev – kde se vzaly?…….….21

Protestantské snahy …….….22

Papež Lev XIII. o tom……...23

4. Primát biskupa římského……...24

5. Apoštol Petr založil církev římskou……..25

6. Apoštol Petr umřel v Římě……....26

7. Neomylnost prestolu papežského……...28

Meze neomylnosti……..29

8. Primát a neomylnost od pravěku……...30
9. Papežství a jeho význam jeho…….32
Papežství dávalo křesťanství vzdělanost……...33
hájilo svobody…….35
hlásalo evangelium lásky……36
10. Stát a náboženství…….38
11. Z pohanské kultury do křesťanské..…...……..…40
Mírně……41
12. Křesťanství a kultura……. 42
Síla zduševňovati život……. 43
13. Církev a stát ve středověku…….. ..44
Stát popouštěl církvi práv……. 45
14. Národnost v církvi…….46
Spravedlivé meze…… 47
15. Člověk a stát…….. 48
Světový řád jest ústrojný……. 49
Panovati znamená sloužiti…….. 50
16. Církev a svoboda……...51
Autorita základem svobody……52
Pravá svoboda……53
17. Církev a osobnost……55
Pravá osobnost…….56
Církev snese silné osobnosti……57
18. Počátky církevního majetku a státu……..58
Historický rozvoj…….59
Majetek není hřích……...60
19. Církev a státy ve středověku…….61
Právo státu nezkracováno……62
20. Karel velký – „svatým"?……...…….63
Církev ho neuznává ……..64
neschvaluje úcty ……..……65
21. „Špatní“ papežové…….…..66
Zloba lidská……...….67
Nic nezmůže…….…68
22. Papežové X. století ……69
Smutná doba …….…...70
Obrana tři nejhorších……..…..71
Liudprand – lhář…….72
Vážnost papežství neporušena…….. 73
23. „Papežka Johanna“ ……74
Pouhá pověst; jak vznikla?……..… 75
24. Řehoř VII. – Jindřich IV. – Canossa……76
Papeži náleží udílet úřad duchovní……...77
Císař si to sobí……..78
Knížata proti císaři……79
„Canossa“……..80
Rozvaha…….81
A ještě pohádka…….82

25. Jak přišel papež nad císaře?……..83
Papež prošen, nucen rozsuzovati…….84
Blaze tomu věku……..85
26. Řehoř VII. prý zrušil liturgii slovanskou…….86
Chybný překlad Palackého……..87
Niterné spory……..…88
Kníže odslovanil klášter…….....89
27. Celibát kněží……...90
Idea posvátná……...……91
Idea prastará…….……92
Nevymyslil papež Řehoř VII…….…….93
35. Celibát prospíval lidstvu…….95
36. Kláštery a význam jejich…….96
Strážci vědy…….…..97
Pěstovali umění…….…98
Pěstovali vzdělanost a svobodu…….....99
Dobří hospodáři, lékaři……100
Velcí dobrodinci……...101
Dcery lásky……..102
35. Moderní úkol klášterů……103
Každé století svou ideu…….104
Vědecká a tělesná práce spojena……..…….105
V Prusku vyhnali mnichy ze strachu……106
35. Papež a Přemysl II. Otakar…….……..107
Papež nestranil Rudolfovi proti němu…….107
35. „Temný“ středověk……...108
Německý názor…….109
Vzdělanost……..…..110
Umění…….…..112
Náboženství pramenem ušlechtilosti……115
35. Přírodní vědy ve středověku…….116
Uznání……..117
Každá doba nějak jednostranná……118
34. Filozofie ve středověku……..119
Vynikající stránky……120
35. Sv. Jan Nepomucký…….121
Byl jen jeden……122
Mučen pro zpovědní věrnost…….123
Pocty jeho nezavedli jezuité…….……124
Otázka svatojánská v parlamentu……..126
35. Předehra doby Husovy……..……128
Pohoršlivá roztržka v papežství .....……..…..129
37. Reformní snahy…….…130
Bůh sám si volá oprávce svého díla……131
John Wiclifíe……...131
38. Mistr Jan Hus ……...132
Faráři pražští žalují Husa ……...134
39. Hus na koncilu kostnickém …….135

Sněm byl by rád Husa zachránil……136
40. Zikmundův průvodní list ……137
Nesliboval více, než mohl splniti .....……138
I Hus mu tak rozuměl……139
Hus upálen dle světského zákona……...140
41. Husova povaha……..141
Hus – mužem více citu než rozumu ……142
Populárnost .....……143
Samolibost .....…… 144
Hus nedbal míry ……145
Hus neměl věcné příčiny……146
Hus kolísal v názorech ……..147
Z bludu do bludu……148
Jeroným pražský – chvilkový ……149
42. Dodatky:
1. Byl Hus právně souzen? ……..150
2. Byl Hus mučedníkem?……150
3. Jan Nepomucký – místo Husa? ……..151
4. „Očitý svědek Pogius“?……..152
5. Oslavy Husovy……153
43. Sláva i zkáza bouří husitských ……154
Náhlý převrat uškodil národnosti……155
literatuře……...156
Znemožnil společný jazyk spisovný ……...157
Způsobil 20 letou válku……..158
Ohromné škody hmotné i mravní……159
44. Pověry ……..……160
Církev jim nenadržuje ……..……..161
Nejvíce pověr v dobách protestantských ……162
Květy lidové obrazivosti……..163
45. Čarodějské soudy ……164
Církev brojila proti nim ……165
nepřekračela mezí pravomoci……166
Katoličtí kněží první se obořili na ně……167
Katoličtí kněží ujímali se obětí……..168
U protestantův učenci podněcovali blouznivost ……...169
46. Albigenští.....……170
Horši než Saracéni……...171
47. Církevní inkvizice ……172
Stát ukládal tresty na kacířství ……173
Církev nezavedla mučeni ……174
Způsob výslechu (examen rigorosum) ……175
Mírnost církve ……176
48. Španělská inkvizice ……177
Víra i národnost v nebezpečí…… 178
Ústavem církevním a státním ……179
Ukrutnost zlomyslně zveličena ……180
Kdo byl Llorente – hlavní pramen? ……...181

Ani jeden viník nepopraven……182
„Autodafé“… ……183
Úřad národní – Zlatá doba…….. 184
49. Inkvizitor Petr Arbues ……..185
Ani jedna poprava ……186
„Muž dobrý, spravedlivý“ – svatý ……..……..187
50. Renesance ……..…….188
Církev pěstovala staré klasiky…….……189
Starší humanisté ……..……190
Mladší humanisté nevěrci, nemravní……..…….191
Renesance – velká reakce……192
51. Husovo dílo – revoluce ……193
Na poli náboženském, politickém, národním……..194
52. Lutherova reformace – revoluce ……195
Ušlechtilá přímost papežova……196
Stupně revoluce ……..…….196
53. Hus – Luther – odpustky ……197
Co jsou odpustky…….……198
Hus nerozeznával…….……199
Luther z jiné příčiny vystoupil ……200
54. Nekatolíci a svoboda svědomí ……..201
Husité a snášelivost ……...202
Kališnici ...……..203
Protestantská intolerance …..…… 204
Luther, Zwingli, Kalvín ……..205
Anglická „Bětuška“…….206
Podnes…….207
55. Písmo svaté jediným pramenem víry……...208
Nechce býti…….208
Nemůže býti ……..209
Proč? .....……...210
Nikdy nebylo ……..211
56. Reformace – v původním významu .....…….….212
Že kníže smi určovati náboženství ……...213
57. Ovoce reformace Husovy …….214
V rodině, na veřejnosti ……..215
Ve vědách …….216
Jméno české v pořekadlo……. 217
Hus pomstěn blahobytem vlasti .....……..218
58. Ovoce Lutherovy reformace……219
Zkažen rodinný život …….220
veřejný mrav ……..221
Úpadek vysokého učení ……222
59. Bartolomějská noc……..223
Předehra……..224
Hugenotská vzpoura …….225
Církev nevinna ……226
60. Galileo Galilei ……..227

Zaváděl novotu do výkladu Písma aneb měl to dokázati ….228
Galilei nebyl vězněn……..229
ani mučen ……230
Neřekl: „ A přece se točí!“……..231
Nebráněno mu ve vědecké práci…….232
61. Proces Galileův a neomylnost papežova …….233
Odsouzení Galileovo není akt ex cathedra……..234
62. Giordano Bruno…….…….237
Není systematický myslitel …….238
63. Jiří z Poděbrad a římská kurie…….….239
Spor o význam přísahy……....240
Schyluje se k dobrému konci……..241
Nebylo dáno?……..242
64. Čeští bratři na líc i na rub……243
Vyznání jejich mělké, měnivé…….244
Občanská svoboda u nich hynula……245
U pánů byli oblíbeni……246
Politika jejich vlastizrádná…….247
Katoličtí panovníci šlechetní na ně…….248
Neudržitelný stav…….249
Fanatism husitský……250
bratrský……251
Zásluhy o literaturu…….253
Zavrhovali vyšší vzdělání……...254
Trpěli jen z politických příčin…….255
65. Bílá hora…….256
Stav náboženssko-mravní…….257
Žádné kázně……258
Hynutí národa…….259
Politická předehra……..260
Politická vzpoura, náboženství předstíráno……261
Zmáhalo se němectví…….262
Katolíci drželi národnost……..263
Vzpoura stavovská – bez lidu……264
Lid žaluje……265
Páni hledají pomoci u Turka…….….266
Raději pod sultánem než pod katolíkem……...267
Tragický konec……..268
„Mučedníci za svobodu“……269
Bílá hora – „pohroma národa“……..270
Žerotín varoval……..271
Boj politický: korunovaný král trestal, kdo ho rušil v držení vlády…….272
Přijde zase „Bílá hora?“…….273
66. „Protireformace katolická“……..…274
Rázu čiře politického…….275
„Dragonády“…….…276
67. Národnost a jazyk po bitvě bělohorské…….277

Čeština předním jazykem zemským……..278
Akademie Strakova……279
68. Konfiskovati a vyháněti nezačali katolíci…….….280
Protestanté to prováděli soustavně……281
Anglická svoboda z katolické doby……..282
69. Konlás a Skultet ……..283
Koniášovi se křivdí …… 284
Kolik jindy zhynulo knih!……285
Protestntism hubil vědu a umění……..286
Chrám sv. Vita zhanoben……..287
70. Tilly prý rozvalil Magdeburk ……288
Magdeburk – Moskva ……..289
71. Jezuité ……290
„Účel posvěcuje prostředky?“ …….291
Volná morálka?…… 292
Jezuité ve vědě a umění…….293
Čeští jezuité…….. 294
Školy jezuitské……..295
72. Schiller básník – historikem ……...296
Nedoučený, nedbalý……. 297
Don Carlos……298
Maria Stuartovna …….299
Panna orleanská ……..300
73. Bedřich II. pruský – „velký“? ……..304
Vzorný prušák, nic více ……..305
74. Svobodní zednáři ……306
Původ ……307
Židovský živel……308
Organizace …….309
Záměry a cíle .....……..311
Allincé a israélite ……..312
Sokol a žid ……313
75. Církev a pokrok …….314
Pravý pokrok…….315
Kontrola v pokroku …….316
Volná myšlenka, volný zkum ……..317
Kde je svoboda vědy?……..318
Univerzita – leibregiment ……319
Index a syllabus?……..320
Dogmatism vědy ……..321
76. Víra a věda …….323
Jeden pramen pravdy ……..324
Darwinism a haeckelism …… 326
77. Katolíci – pozadní?…….328
Ve vědách? ……..329
Ve statním životě? ……. 330
Belgie a Francie……..……331
Přece trochu pozadu – proč?..……..332

78. Křesťanství historicky nadpřirozené ……...333
Bůh působí v dějstvo……..334
Písmo sv. – „slovo boží“? ……335
Historický Kristus?……..…….336
Pravý Ježíš Kristus..……..……338
79. Světový názor …….……...341
Křesťanský……..342
Moderní ……..……..343
80. „Učitel“ u Králové Hradce……..….. 345
„Šu1majstr“ nezvítězil……..…346
81. Přežila se církev?……347
Bez církve?……...348
Zduchovniti lidstvo ……..349
Uvarovati moderních extrémů……..350
V politice ……351
Katolicism zárukou života ……...352
82. Nejnovější boje ……..353
Filozofie ……..354
Nestačí nahraditi náboženství……..355
Kulturní boj ……356
Kultura……358
Věda……360
Pokrok…… 362
Nacionalism…… 364
Fanatism……. 366
Prosperita……368
Choré duše……..369
Kultura, věda atd. v církvi……. 370
Nikoli modlou ……..372
83. Kněz v českém veřejném životě ……...373
Strážcové náboženství snižováni ……374
Lid zbavován víry ……..…… 375
Národní a hospodářské nebezpečí……..……..376
84. Církev a revoluce ……..……377
Církev proti ……..……..378
85. Stát budoucnosti ……..……380
Bez náboženství?……..381
86. Móda v církvi ……..382
V čem ne ……..383
V čem ano……384
Doslov .....……385